

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA**

**STATUL, SECURITATEA ȘI DREPTURILE OMULUI
ÎN ERA DIGITALĂ**

Materialele conferinței științifico-practice internaționale

Coordonator: Rodica CIOBANU

CHIȘINĂU-2022

**MINISTRY OF EDUCATION, CULTURE AND RESEARCH
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
MOLDOVA STATE UNIVERSITY**

STATE, SECURITY AND HUMAN RIGHTS IN DIGITAL ERA

Materials of the international scientific and practical conference
Coordinator: Rodica CIOBANU

CHISINAU-2022

CZU: [342.5 + 341.231.14] :004

Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală. Culegere de studii și articole elaborată în baza rapoartelor și comunicărilor prezentate la Conferința științifico-practică internațională „**Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală**”, eveniment organizat în contextul realizării proiectului de cercetare *Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului* (20.80009.1606.15), 08-09 decembrie 2021, Chișinău. Universitatea de Stat din Moldova,

Colegiul de redacție:

Andrei NEGRU

Rodica CIOBANU

Veronica MOCANU

Iordanca-Rodica IORDANOV

Natalia CRECIUN

Procesare computerizată:

Anatolie COLȚENIUC

Autorii poartă răspundere pentru conținutul textului

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală (2022)

Universitatea de Stat din Moldova; coord.: R. Ciobanu

ISBN.....

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

RAPOARTE ÎN PLEN

GUCEAC Ion. Garantarea libertății de opinie și de exprimare. Explicații cu privire la standardele internaționale și practicile europene relevante

CIOBANU Rodica. Dreptul și drepturile omului pe timp de criză: o ecuație cu multiple necunoscute

KOLOMOET Tatiana. Право лица на государственную службу (в аспекте допуска) в условиях цифровизации публичного управления: опыт Украины

CAZACU Pavel. Importanța mecanismelor ONU în promovarea și respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova

COMUNICĂRI ÎN SECȚIUNI

ARAMĂ Elena. Revalorizarea solidarității la început de secole (XX și XXI)

ANTOCI Arina. TĂLĂMBUȚĂ Angelina. Liberalism, conservatorism și democrație socială în reactualizare

BABIN Igor. Features of the constitutional legal status of the indigenous peoples of Ukraine

BALABAN MIHAI. Aspecte comparative privind suspendarea și încetarea mandatului Președintelui în Republica Moldova și alte state

BALABAN SERGIU. Asigurarea independenței judecătorului prin prisma principiului proporționalității în materia trageri la răspundere disciplinară a judecătorului

CARAJELEASCOV Cristina. Dreptul la respectarea vieții private în cadrul procedurilor penale

CEBAN Olga. Pantuflajul sau fenomenul ușilor turnate în sistemul juridic național

CHIRTOACĂ Lilia. Impactul pandemiei asupra statului de drept și libertăților fundamentale ale omului

COJOCARI Ion. Există consens de a combate traficul de migranți în era digitală?

CRECIUN Natalia. Care, totuși, este miza călătoriei spre bună guvernare în justiție?

CRIGAN Tudor. Discrimination and labor freedom in the field of employment relations

CROITOR Alexei. Dreptul la viața privată în era digitală

DELEANU Ruslan. Analiza doctrinară privind natura juridică a cetățeniei

DOBOȘ Georgiana. Drepturile omului în contextul actual

DONI Corneliu. Rolul resurselor digitale în domeniul achizițiilor publice

DONI Valentina. Reședința obișnuită a copilului părinții căruia locuiesc în state diferite

DONICĂ Ina. Plângerea în format electronic ca act de sesizare în vederea începerii urmăririi penale privind săvârșirea infracțiunii

ERHAN Ianuș. Asigurarea dreptului la libertatea întrunirii în contextul ordinii și securității publice

GAVRILENCO Natalia. Răspunderea disciplinară raportată la independența judecătorului

GHEORGHIEVA Svetlana. Формирование компьютерной грамотности осужденных как основное условие использования информационных технологий в процессе обучения

GROZAVU Mircea. Abordarea jurisprudențială europeană referitoare la chestiunea remedierii consecințelor constatării caracterului abuziv al clauzelor neesențiale din contractele de credit bancar

IACUB Irina. Calitatea actelor normative: concept, criterii de apreciere și instrumente de asigurare

JOSANU Cristina. Reconceptualizarea implicării reprezentanților societății civile în procesul de autoadministrare a justiției

KOSTROMITSKY Anatoly. Влияние процессов глобализации и европеизации на развитие современного государства

KRAINII Pavel. Некоторые особенности функционирования гражданских советов в странах англосаксонской и романо-германской правовой семьи

LUPAȘCO Lilia. Aprecierea probelor la revizuirea cauzelor penale în instanța de fond

MAIMESCU Sava. CALINEAC Oleg. Asigurarea dreptului la declarare a persoanelor fizice la expedierea trimiterilor poștale internaționale peste frontiera vamală a statului

MĂRGINEAN Livia. Asigurarea dreptului copilului la familie: prioritate națională

MĂRGINEANU Valentin. Dimensiunea rațională a dreptului și drepturilor din perspectiva lui Mircea Djuvara

MIHALAȘ Ion. Tendințe și perspective de dezvoltare a e-guvernării în Republica Moldova

MOCANU Veronica. Repere juridice în dezvoltarea și implimentarea sistemelor informaționale

MOLDOVANU Radu, CÂRNAȚ Teodor. Jurisprudența Curții Constituționale în soluționarea conflictelor între instituția legislativă și prezidențială în procesul de desemnare a Primului Ministru

NEGRU Andrei. Actul normativ și actul juridic individual

POSTOLACHI Andrei. Mijloace juridice de protecția a consumatorilor în domeniul medical în Republica Moldova

POSTOLACHI Oxana, CÂRNAȚ Teodor. Impactul tehnologiilor informaționale asupra organizării și funcționării procedurii de achiziție publică

PUNGA Irina, IORDANOV Iordanca-Rodica. Mecanismele legale de protecție a drepturilor omului la un mediu sănătos

RUSNAC Aliona. Securitatea părților în actele juridice civile electronice

RUSU Svetlana. CATAN Anastasia. Respectarea drepturilor omului în timpul pandemiei de Covid-19

RUSU Viorel. Regimul de integritate în serviciul public în condițiile noii legislații. Realități și provocări.....

SĂFTOIU Mihaela. Comunitatea de limbă

SLUSARENCO Svetlana. Asigurarea bunei guvernări la nivel local prin descentralizare și deconcentrare

SPRINCEAN Serghei, MITROFANOV Ghenadie, POPOVICI Dan. Premise securitare ale integrării europene și modernizării politice a Republicii Moldova

SPRINCEAN Serghei, SOHOȚCHI Tudorița-Sandală, CREȚU Ion. Asigurarea siguranței persoanei și securității umane ca condiție a succesului de democratizare

STICI Silvia. Drepturile consumatorilor în domeniul energetic

VASILIU Liuba. Mecanismele de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale în contextul unei societăți deschise

SECȚIUNEA STUDENȚI ȘI MASTERANZI

CIOBANU Ana. Impactul arestului contravențional asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului

DONȚU Raluca-Rusanda. Siguranța cetățenilor în contextul Covid-19 garantată de legislația contravențională: studiu de caz

GALBEN Valeria. Încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe

LUCA Aneta. Contravenția – o modalitate de lezare a drepturilor omului

MANGÎR Vlada. Abordarea contravențiilor în situații excepționale generate de pandemia Covid-19

MATEICIUC Daniela. Impactul criptoalutiei în era globalizării

MUNTEANU Daniela. Procurorul – autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională, contribuind la respectarea drepturilor omului

POZNEACOVA Veronica. Analiza hotărârilor CtEDO de constatare a încălcării de către Republica Moldova a Convenției în legătură cu protestele din aprilie 2009

SADIGLI Vugar Anar. Legal basis of joint cooperation of states aginsit cybercrimes

STOICA Dumitru. Activism versus pasivitate – modele sociale de configurare a bunei guvernări într-un stat de drept

TEUT Alexandru. Sancționarea ultragierii colaboratorului de poliție în contextul drepturilor omului

CONTENTS

FOREWORD

REPORTS IN THE OPENING MEETING

GUCEAC Ion. Guaranteeing freedom of opinion and expression. Explanations on international standards and relevant European practices

CIOBANU Rodica. Law and Human Rights in times of crisis: an equation with multiple uncertainties

KOLOMOET Tatiana. The right of a person to the civil service (in the aspect of admission) in the context of digitalization of public administration: the experience of Ukraine

CAZACU Pavel. The importance of UN mechanism in promoting and respecting Human Rights in the Transnistrian region of the Republic of Moldova

COMMUNICATIONS IN SECTIONS

ARAMA Elena. Revaluation of solidarity at the beginning of centuries (XX and XXI)

ANTOCI Arina. Talambuta Angelina. Liberalism, conservatism and social democracy in updating

BABIN Igor. Features of the constitutional legal status of the indigenous peoples of Ukraine

BALABAN MIHAI. Comparative aspects regarding the suspension and termination of the term of office of the President in the Republic of Moldova and other states

BALABAN SERGIU. Ensuring judge`s independence through the principle of proportionality in the field of disciplinary liability of the judge

CARAJELEASCOV Cristina. Privacy right in criminal proceedings

CEBAN Olga. The `pantouflage` or the `revolving doors phenomenon` in the national system of the Republic of Moldova

CHIRTOACA Lilia. The impact of the pandemic on the rule of law and the fundamental liberties of human being

COJOCARI Ion. Is there consensus to combat smuggling of migrants in the digital age?

CRECIUN Natalia. Which is, still, the stake of the journey to good governance in justice?

CRIGAN Tudor. Discrimination and labor freedom in the field of employment relations

CROITOR Alexei. The right to privacy in the digital era

DELEANU Ruslan. Doctrinal analysis of the legal nature of citizenship

DOBOS Georgiana. Human Rights in the current context

DONI Corneliu. The role of digital resources in the field of public procurement

DONI Valentina. The habitual residence of the child whose parents live in different states

DONICA Ina. The complaint in electronic format as a notifying act for the initiation of criminal prosecution on committing of a crime

ERHAN Ianus. Ensuring the right to freedom of assembly in the context of public order and security

GAVRILENCO Natalia. Disciplinary liability related to judge`s independence

GHEORGHIEVA Svetlana. Formation of computer literacy of consumed as a basic condition for using information technologies in the training process

GROZAVU Mircea. European case-law approach to the removal of the consequences of finding non-essential abusive clauses in bank loan contracts

IACUB Irina. Quality of the law: concept, assessment criteria and insurance instruments

JOSANU Cristina. Reconceptualizing the involvement of civil society representatives in the process of self-administration of justice

KOSTROMITSKY Anatoly. The influence of the processes of globalization and Europeanization on the development of the contemporary state

KRAINII Pavel. On some peculiarities of the functions of public councils in the countries of anglo-saxon and roman-germanic legal families

LUPASCO Lilia. Assessment of evidence in the review of criminal cases in the court of first instance

MAIMESCU Sava. CALINEAC Oleg. Ensuring the right of private persons to declare the sending international postal items across the customs border of the state

MARGINEAN Livia. Ensuring the right of the child to the family: a national priority

MARGINEANU Valentin. The rational dimension of law and rights from the viewpoint of Mircea Djuvara

MIHALAS Ion. Trends and perspectives of the development of e-government in the Republic of Moldova

MOCANU Veronica. Legal considerations in the development and deployment of informational systems

MOLDOVANU Radu, CARNAT Teodor. Constitutional Court jurisdiction in solving conflicts between the legislative and presidential institution in the process of appointment of the prime minister

NEGRU Andrei. The normative act and the individual legal act

POSTOLACHI Andrei. Legal means of consumer protection in the medical field in the Republic of Moldova

POSTOLACHI Oxana, CARNAT Teodor. The impact of information technologies on the organization and operation of the public procurement procedure

PUNGA Irina, IORDANOV Iordanca-Rodica. Legal mechanisms for the protection of the Human Right to a healthy environment

RUSNAC Aliona. Security of the parties in electronic civil legal deeds

RUSU Svetlana. CATAN Anastasia. Respect of human rights during the Covid-19 pandemic

RUSU Viorel. Integrity regime in the public service under the new legislation. realities and challenges.

SAFTOIU Mihaela. Community of language

SLUSARENCO Svetlana. Ensuring good governance at the local level through decentralization and deconcentration

SPRINCEAN Serghei, MITROFANOV Ghenadie, POPOVICI Dan. Security premises of European integration and political modernization of the Republic of Moldova

SPRINCEAN Serghei, SOHOTCHI Tudorita-Sandala, CRETU Ion. Ensuring persona safety and human security as a condition for the success of the democratization process

STICI Silvia. Consumer rights in the energy field

VASILIU Liuba. Mechanisms for guaranteeing fundamental rights and freedoms in the context of an open society

COMMUNICATIONS IN THE STUDENTS AND MASTERS SECTION

CIOBANU Ana. Impact of contraventional arrests on fundamental human rights and freedoms

DONTU Raluca-Rusanda. Citizens` security in the context of Covid-19 guaranteed by contraventional law: case study

GALBEN Valeria. Infringement of copyright and related rights

LUCA Aneta. Contravention – a way of violating Human Rights

MANGIR Vlada. Approaching contraventions in exceptional situations, generated by the Covid-19 pandemic

MATEICIUC Daniela. The impact of cryptocurrency in the age of globalization

MUNTEANU Daniela. The prosecutor – competent authority to solve the contravention case, contributing to the respect of human rights

POZNEACOVA Veronica. The analysis of ECtHR decisions condemning the Republic of Moldova in the context of the events of April 2009

SADIGLI Vugar Anar. Legal basis of joint cooperation of states against cybercrimes

STOICA Dumitru. Activisme versus passivité – modèles sociaux de configuration de la bonne gouvernance dans un état de droit

TEUT Alexandru. Sanctioning the outrage of the police officer in the context of Human Rights

CUVÂNT ÎNAINTE

Principiile enunțate în cuprinsul Declarației Universale a Drepturilor Omului reprezintă un ideal al societăților democratice care promovează respectul pentru drepturile și libertățile omului și, de aceea, în fiecare an, în ziua de 10 decembrie este reevaluată starea de lucruri la capitolul Drepturile Omului, fiind o ocazie de a promova, a ne angaja și a reflecta asupra conținutului Declarației și asupra relevanței sale în viața de zi cu zi. Cu mult mai relevante și importante au devenit drepturile omului în condiții de pandemie, situație dificilă în care au fost luate la nivel de state decizii de instituire a mai multor restricții care în mod direct sunt raportate drepturilor și libertăților persoanei.

Atât conținutul Declarației Universale a Drepturilor Omului, cât și cel al Convenției Europene a Drepturilor Omului, adoptată în 1950 de către Consiliul Europei, reflectă valorile civilizației și democrației: dreptul la viață, interzicerea torturii, sclaviei și a muncii forțate, dreptul la libertate și securitate, dreptul la un proces echitabil, respectarea vieții private și de familie, libertatea de gândire, de conștiință și de religie, libertatea de exprimare, libertatea de întrunire și de asociere, dreptul la căsătorie, dreptul la o cale de atac eficientă și interzicerea discriminării.

Totodată, dinamica societății bazate pe cunoaștere, societatea tehnologiilor de vârf, societatea informațională impun redefinirea, reevaluarea fundamentelor valorice ale organizării social-statale prin instrumente oferite de știința contemporană, precum și înțelegerea și explicarea dimensiunii juridice a societății informaționale, dar și a locului oferit Drepturilor Omului în aceste realități sociale complexe și absolut noi.

Edificarea societății informaționale, una din direcțiile strategice ale dezvoltării mondiale, se bazează pe implementarea largă a tehnologiilor informaționale și de comunicații (în continuare - T.I.C.). În conformitate cu Declarația de intenții, semnată la Ljubljana în anul 2002 de către țările-membre ale Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Moldova și-a asumat responsabilitatea de a edifica o societate informațională, orientată spre interesele cetățenilor întregii societăți, bazată pe principiile consfințite în Statutul ONU, în Declarația Universală a Drepturilor Omului și în Carta edificării societății informaționale globale de la Okinawa 2000.

În același context, însă, atestăm că tehnologia a devenit indispensabilă în condițiile pandemiei COVID-19, dar și indică aspecte de impact negativ, generând noi forme de infracțiuni, prejudicieri și riscuri sociale. Consumatorii de informație electronică nu doar se bucură de avantajele tehnologiei, ci se confruntă și cu efectele nocive ale acesteia.

Crearea unui spațiu de libertate, securitate și justiție, conservarea valorilor general recunoscute, în care voința comună, exprimată în norme juridice, să fie aplicată și executată de o putere centrală în interesul general, nu se poate realiza decât prin garantarea drepturilor fundamentale în contextul dezvoltării tehnologiei comunicațiilor și informației. Astfel, se consolidează ordinea și securitatea internațională. Drept urmare, considerăm că noua societate, rezultată în urma dezvoltării tehnologiei, trebuie reconsiderată din perspectiva Drepturilor Omului, iar valorile general acceptate trebuie redimensionate. Totodată, e necesar să luăm în calcul faptul că reconsiderarea relațiilor sociale trebuie reflectată nu doar din perspectivă practică, dar și din perspectivă teoretico-legislativă. Astfel, elaborarea studiilor și cercetărilor specifice domeniului, se impune drept o necesitate a contemporanității.

Toate aceste aspecte au fost teme de discuție în cadrul conferinței științifico-practice internaționale *Statul, Securitatea și Drepturile Omului în Era Digitală*, organizată la Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, la data de 08-09 decembrie 2021, în contextul aniversării a 75 de ani ai Universității de Stat din Moldova, în cadrul proiectului de stat *Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului* și cu ocazia Zilei Internaționale a Drepturilor Omului.

Suport esențial în organizarea conferinței a fost acordat de: Universitatea din Varșovia (Polonia), Universitatea Ecologică din București (România), Universitatea *Ovidius* din Constanța (România), Universitatea Națională din Zaporojie (Ucraina), Universitatea *Yuriy Fedkovich* din Cernăuți (Ucraina), Agenția de Guvernare Electronică din Republica Moldova, A.O. Promo LEX, A.O. Eco Contact.

În cadrul ședinței de deschidere a lucrărilor conferinței **Dna CIOBANU Rodica**, doctor habilitat în drept, a apreciat valoarea științifică și culturală a Conferinței internaționale *Statul, Securitatea și Drepturile Omului în Era Digitală*, care a devenit un eveniment tradițional pentru facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, la care se pun în discuție probleme atât de sensibile pentru ziua de astăzi precum securitatea, drepturile omului, provocările societății informaționale – subiecte de actualitate nu doar pentru Republica Moldova, dar pentru întreaga umanitate.

Ceremonia de deschidere a evenimentului științific a fost onorată de conducerea Universității de Stat din Moldova, de reprezentanți ai autorităților naționale, de reprezentanți ai centrelor de cercetare partenere, precum și de către conducerea Facultății de Drept.

În discursul de deschidere a lucrărilor conferinței, Rectorul Universității de Stat din Moldova, **DI ȘAROV Igor**, a menționat că este onorat să participe la Conferința internațională *Statul, Securitatea și Drepturile Omului în Era Digitală* – eveniment semnificativ pentru instituție, în ansamblul său, în special în contextul aniversării a 75 de ani de la fondare. A fost punctat faptul că manifestarea științifică este organizată în cadrul Proiectului de Stat *Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului*, care se bucură, la rândul său, de înaltă apreciere în mediul științific.

Secretarul de Stat la Ministerul Mediului al Republicii Moldova, **Dna IORDANOV Iordanca-Rodica**, a venit cu un cuvânt de salut din partea instituției pe care o reprezintă și a semnalat că era digitală, de rând cu avantajele pe care le aduce lumii moderne, implică și multiple riscuri, legate de atacuri la persoană, protecția datelor, violență informațională, hărțuire, încălcarea vieții private, difuzarea informațiilor eronate etc. În condițiile realității sociale și juridice, protecția drepturilor omului în fața riscurilor generate de digitalizare a devenit un imperativ. În acest mod, s-a reținut faptul că manifestarea științifică se încadrează perfect în realitatea de astăzi, fiind, în esență, un model de cooperare digitală și de dialog științific.

Directorul al Institutului de Cercetare Juridică al Academiei Române *Acad. Andrei Rădulescu*, Președinte al Universității Ecologice din București, România, prof. univ., **DI DUȚU Mircea**, a menționat că participarea la Conferință înseamnă reluarea unei tradiții de colaborare interinstituțională. S-a reconfirmat existența, de o parte și de alta a Prutului, a două state, dar cu tradiții, limbă, gândire, fundamente științifice comune. În această ordine de idei, Conferința este o oportunitate de diseminare a științei dreptului, inclusiv a științei dreptului mediului la nivel internațional, dreptul la un mediu ecologic, sigur, prezentând interes atât pentru comunitățile naționale, cât și pentru comunitatea globală.

DI ZALESNY Jacek, dr. hab., expert în cadrul Centrului Științific Național, Universitatea din Varșovia, Polonia, a comunicat despre onoarea de a participa la Conferință, tematica privind protecția drepturilor omului în societatea contemporană fiind de maximă actualitate, inclusiv în condiții de pandemie. Problema caracterului rațional al dreptului sau a naturii sale pure, neinfluențate de alte interese, drepturile consumatorului în condiții digitale constituie subiecte de interes pentru întreaga comunitate științifică, acestea și alte chestiuni urmând a fi discutate la eveniment, din perspectivă științifică și comparativă.

Dna COJOCARI Evghenia, deputat în Parlamentul Republicii Moldova, Comisia Drepturilor Omului și Relații Interetnice, fiind la început de mandat, a explicat că în

perioada actuală se intervine în mai multe acte normative, toate completările/modificările fiind orientate spre protecția drepturilor omului. Tematica comunicărilor incluse în agendă denotă faptul că unele problematici persistă în timp, fiind la fel de actuale, câțiva ani în urmă și în prezent. Dosarele pierdute la CtEDO, dosarele în așteptare de a fi examinate la CtEDO sunt o dovadă a faptului că Republica Moldova are restanțe serioase la capitolul drepturilor omului. Și, în asemenea circumstanțe, mediul academic și de cercetare se poate implica în procesul de îmbunătățire a cadrului normativ-juridic din perspectiva protecției drepturilor omului, prin implicare în activități științifice, dialog constructiv, înaintare de propuneri și recomandări.

Dna KOLOMOYETS Tetyana, dr., prof. univ., decan al Facultății de Drept al Universității Naționale din Zaporojie, Ucraina, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice a Ucrainei, a felicitat participanții pentru posibilitatea unui schimb fructuos de experiență științifică. A menționat că, în context actual, când procesele informaționale, de digitizare sunt atât de dezvoltate, datele dobândite astfel trebuie să fie supuse unei cercetări complexe, în care să fie implicați atât teoreticieni, cât și practicieni, atât juriști, cât și reprezentanți ai legislativului, calitatea legii fiind în relaționare directă cu activitatea celor menționați. Iar Conferința organizată este o posibilitate reală de discuții fructuoase, de analiză și schimb de bune practici, tematicile din agendă sunt interesante și actuale, colegii din Ucraina, participanți la eveniment, fiind implicați activ în cadrul sesiunilor științifice.

DI STOICA Adrian, dr., prof. univ., Decan al Facultății de Drept și Științe Administrative a Universității *Ovidius* din Constanța, s-a declarat onorat de a participa la Conferința internațională *Statul, Securitatea și Drepturile Omului în Era Digitală* și de a se implica în activități de organizare. A transmis un salut cordial tuturor participanților din partea colegilor români, mulțumind **Dlui Decan Brânză Sergiu** pentru asemenea inițiative științifice. Genericul Conferinței este unul sugestiv și actual, inclusiv în perioade de criză, generate de pandemie.

DI BRÂNZĂ Sergiu, dr. hab., prof. univ., decan al Facultății de Drept a USM, a mulțumit colegilor de peste hotare pentru relațiile de prietenie și cooperare care se materializează deja de ceva timp în diverse rezultate frumoase. A devenit foarte clar că pandemia nu este un impediment în fața colaborărilor dintre universități, mai ales pe segmentul cercetării. Actualitatea și importanța tematicii sunt evidente; or, abordările cu privire la stat și drepturile omului sunt actuale mereu, în special în era digitală. A fost accentuat rolul digitizării, al tehnologiilor, ar roboticii, al inteligenței artificiale în modernizarea proceselor lumii contemporane, cu îndemn spre găsirea unor soluții optime de reglementare a acestor procese, astfel încât drepturile omului să nu fie încălcate, ci, dimpotrivă, să se bucure de un nivel sporit de protecție. Discuțiile productive în cadrul conferinței științifice pot soluționa anumite vulnerabilități legate de riscuri ale digitalizării.

Echipa de cercetători implicată în implementarea proiectului de cercetare și inovare ***Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului*** își exprimă convingerea că doar prin intermediul unor platforme deschise de discuții și dezbateri a celor mai importante probleme cu care se confruntă Republica Moldova și cetățenii acesteia, consecvent – alte state și cetățenii lor, pot fi identificate soluții pentru a depăși dificultățile, situațiile critice și de creștere a calității guvernării și a gradului de respect pentru drepturile omului. Prin intermediul conferinței științifice și a materialelor incluse în prezenta ediție ne-am propus să contribuim la dezvoltarea cadrului legal și a doctrinelor specifice domeniului, dar și să înaintăm tematici pentru discuție și pentru sensibilizarea opiniei publice; or, doar prin cercetare și discuții pot fi generate atitudini, cunoștințe și impact social pozitiv.

FOREWORD

The principles set out in the Universal Declaration of Human Rights are an ideal of democratic societies that promote respect for human rights and freedoms, and, for this reason, every year, on December 10, the state of affairs in the field of Human Rights is re-evaluated, being an opportunity to promote, engage and reflect on the content of the Declaration and its relevance in everyday life. Human rights have become much more relevant and important in pandemics, a difficult situation in which decisions have been taken at state level to impose more restrictions that are directly related to human rights and freedoms.

Both the contents of the Universal Declaration of Human Rights and of the European Convention on Human Rights, adopted by the Council of Europe in 1950, reflect the values of civilization and democracy: the right to life, the prohibition of torture, slavery and to forced labor, the right to liberty and security, the right to a fair trial, respect for private and family life, freedom of thought, conscience and religion, freedom of expression, freedom of assembly and association, the right to marry, the right to an effective remedy and the prohibition of discrimination.

At the same time, the dynamics of the knowledge-based society, the high-tech society, the information society require redefining, re-evaluating the value foundations of the social-state organization through tools offered by contemporary science, as well as understanding and explaining the legal dimension of the information society and of the place of Human Rights in these complex and absolutely new social realities.

The building of the information society, one of the strategic directions of world development, is based on the wide implementation of information and communication technologies (hereinafter - I.T.). According to the Declaration of Intent signed in Ljubljana in 2002 by the member states of the Stability Pact for South-Eastern Europe, Moldova has taken on the responsibility of building an information society, oriented towards the interests of the citizens of the whole society, based on the principles enshrined in the UN Statute, in the Universal Declaration of Human Rights and in the Okinawa Charter on Global Information Society 2000.

In the same context, however, we attest that technology has become indispensable in the conditions of the COVID-19 pandemic, but also indicates aspects of negative impact, generating new forms of crime, prejudice and social risks. Consumers of electronic information not only enjoy the benefits of technology, but also face its harmful effects.

The creation of an area of freedom, security and justice, the preservation of generally recognized values, in which the common will, expressed in legal norms, to be applied and executed by a central power in the general interest, can only be achieved by guaranteeing fundamental rights in the context of development of communications and information technology. This strengthens international order and security. Consistently, we believe that the new society, resulting from the development of technology, must be reconsidered from a Human Rights perspective, and the generally accepted values must be resized. At the same time, it is necessary to take into account the fact that the reconsideration of social relations must be reflected not only from a practical perspective, but also from a theoretical-legislative perspective. Thus, the elaboration of studies and research specific to the field is imposed as a necessity of contemporaneity.

All these aspects were topics of discussion during the international scientific-practical conference *State, Security and Human Rights in the Digital Era*, organized at Faculty of Law of the State University of Moldova, on December 08-09, 2021, in the context of the anniversary of 75 years of the State University of Moldova, within the state project *Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights* and on the occasion of the International Day of Human Rights.

Essential support in the organization of the conference was provided by: Warsaw University (Poland), Ecological University of Bucharest (Romania), Ovidius University of

Constanta (Romania), Zaporozhye National University (Ukraine), Yuriy Fedkovich University of Chernivtsi (Ukraine), Electronic Government Agency of the Republic of Moldova, Public Association Promo LEX, Public Association Eco Contact.

During the opening session of the conference, **Ms. CIOBANU Rodica**, habilitated doctor of law, has appreciated the scientific and cultural value of the International Conference *State, Security and Human Rights in the Digital Era*, which has become a traditional event for the Faculty of Law of the State University of Moldova, where sensitive issues for today are being discussed, such as security, human rights, the challenges of the information society - topical issues not only for the Republic of Moldova, but for all humanity.

The opening ceremony of the scientific event was honored by the management of the State University of Moldova, by representatives of the national authorities, representatives of the partner research centers, as well as by the management of the Faculty of Law.

In the opening remarks, the Rector of the State University of Moldova, **Mr. Igor SAROV**, has mentioned of the fact of being honored to attend the International Conference *State, Security and Human Rights in the Digital Era* - a significant event for the institution as a whole, especially in the context of the anniversary of 75 years since its founding. It was pointed out that the scientific event was organized within the State Project *Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights*, which in turn enjoys high appreciation in the scientific community.

The State Secretary of the Ministry of Environment of the Republic of Moldova, **Ms. IORDANOV Rodica**, has come with greetings from the represented institution and has pointed out that the digital age, along with the advantages it brings to the modern world, also involves multiple risks, related to personal attacks, data protection, information violence, harassment, breach of privacy, dissemination of erroneous information, etc. Given the social and legal reality, the protection of human rights against the risks posed by digitalisation has become imperative. In this way, it was mentioned that the scientific manifestation fits perfectly into today's reality, being, in essence, a model of digital cooperation and scientific dialogue.

The director of the Institute for Legal Research of the Romanian Academy, *Acad. Andrei Radulescu*, President of the Ecological University of Bucharest, Romania, professor, **Mr. DUTU Mircea**, has mentioned that participating in the Conference means resuming a tradition of inter-institutional collaboration. The existence, on both sides of the Prut, of two states was reconfirmed, as well as their common traditions, language, way of thinking, scientific foundations. In this sense, the Conference is an opportunity to disseminate the science of law, including the science of environmental law at the international level, the right to a safe, ecological environment, of interest to both national and global communities.

Mr ZALESNY Jacek, habilitated doctor of law, expert at the National Science Center, University of Warsaw, Poland, has spoken about the honor of attending the Conference, as the topic of human rights protection in contemporary society is of the utmost importance, including in pandemic conditions. The issue of the rationality of law or its pure nature, unaffected by other interests, consumer rights in digital conditions are topics of interest to the entire scientific community, the event being an opportunity for these issues to be discussed, from a scientific and comparative perspective.

Ms. COJOCARI Evghenia, member of the Parliament of the Republic of Moldova, Commission on Human Rights and Interethnic Relations, being at the beginning of the term, has explained that in the current period amendments and completions of several normative acts are expected in order to ensure the protection of human rights. The topic of the communications included in the agenda indicates that some issues persist over time, being just as current, a few years ago and now. The lost cases at the ECtHR, the cases waiting to be examined at the ECtHR are a proof of the fact that the Republic of Moldova has serious arrears in terms of human rights. And, in such circumstances, the academic

and research environment can be involved in the process of improving the normative-legal framework from the perspective of human rights protection, through involvement in scientific activities, constructive dialogue, submission of proposals and recommendations.

Ms. KOLOMOYETS Tetyana, PhD, Professor, Dean of the Faculty of Law of the National University of Zaporozhye, Ukraine, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, has congratulated the participants on the opportunity for a fruitful exchange of scientific experience. It was noted that, in the current context, when the information and digitization processes are so developed, the data thus acquired must be subjected to complex research, involving both theorists and practitioners, both lawyers and representatives of the legislature, the quality of the law being in direct relation with the activity of those mentioned. And the organized conference is a real opportunity for fruitful discussions, analysis and exchange of good practices, topics on the agenda are interesting and current, colleagues from Ukraine, participants in the event, being actively involved within the scientific sessions.

Mr. STOICA Adrian, PhD, Professor, Dean of the Faculty of Law and Administrative Sciences of Ovidius University of Constanta, has mentioned of being honored to participate in the International Conference *State, Security and Human Rights in the Digital Era* and to be involved in organizing activities. Has been sent a cordial greeting to all participants from Romanian colleagues, thanking Mr. Branza Sergiu, Dean of the Faculty of Law of the State University of Moldova, for such scientific initiatives. The generic of the Conference was appreciated to be suggestive and current, including in times of crisis, generated by the pandemic.

Mr. BRANZĂ Sergiu, habilitated doctor of law, university professor, dean of the Faculty of Law of the State University of Moldova, thanked the colleagues from abroad for the friendly and cooperative relations that have been materializing for some time in various beautiful results. It has become very clear that the pandemic is not an impediment to collaboration between universities, especially in the research segment. The topicality and importance of the topic are obvious; approaches to the state and human rights are always relevant, especially in the digital age. The role of digitization, of technologies, of robotics, of artificial intelligence in the modernization of the processes of the contemporary world has been emphasized, with an urge to find optimal solutions to regulate these processes, so that human rights are not violated but, on the contrary, enjoy of an increased level of protection. The productive discussions during the scientific conference can solve certain vulnerabilities related to the risks of digitalization.

The team of researchers involved in the implementation of the research and innovation project ***Modernization of governance mechanisms focused on the protection of human rights*** has expressed its conviction that only through open platforms for discussion and debate of the most important issues facing the Republic of Moldova and its citizens, other states and their citizens as well, can be identified solutions to overcome the difficulties, critical situations and to increase the quality of governance and respect for human rights. Through the scientific conference and the materials included in this edition, we set out to contribute to the development of the legal framework and doctrines specific to the field, but also to advance topics for discussion and awareness of public opinion; or, only through research and discussions can be generated attitudes, knowledge and positive social impact.

**GARANTAREA LIBERTĂȚII DE OPINIE ȘI DE EXPRIMARE.
EXPLICAȚII CU PRIVIRE LA STANDARDELE INTERNAȚIONALE ȘI
PRACTICILE EUROPENE RELEVANTE**

**GUARANTEEING FREEDOM OF OPINION AND EXPRESSION.
EXPLANATIONS ON INTERNATIONAL STANDARDS AND RELEVANT
EUROPEAN PRACTICES**

GUCEAC Ion,
academician, prof. univ., USM

CZU: 342.727:341.231.14

Summary

This study refers to freedom of opinion and expression as one of the noblest fundamental human rights. The crucial importance of this right for the development of the individual's personality, dignity and self-affirmation is argued. Based on the provisions of international law, some aspects of freedom of opinion and expression are identified. The content of the right to freedom of expression is described, including the conditions for restricting it. Finally, some recommendations are formulated regarding the harmonization of the national legislation of the Republic of Moldova in accordance with the international standards as one of the conditions for the entry of our state in the civilized world community.

Keywords: *social communication, freedom of opinion and expression, good governance, restriction, right of access to information, media, harmonization of legislation.*

**Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Prin natura lor, oamenii sunt creaturi sociale și au la fel de mare nevoie de a comunica cu semenii, la fel cum au nevoie de hrană, apă, locuință și alte condiții elementare de viață. Comunicarea socială este necesară oricărui individ pentru formarea și dezvoltarea imaginei de sine, pentru îndeplinirea îndatoririlor sociale, pentru a construi relații cu alții, pentru a face schimb de informații, pentru a-i influența pe ceilalți etc. Este rațiunea pentru care a fost consacrat dreptul la libertatea de opinie și de exprimare, care exprimă capacitatea individului de a-și exprima opiniile, de a respinge viziunile politice promovate de alții, de a adresa critici oponentilor, fără teama de a fi persecutat și supus unor măsuri de constrângere. Într-o ordine de stat liberal-democratică, acest drept este calificat ca un ”drept constitutiv”, întrucât ”abia prin acest drept devin posibile disputele intelectuale, confruntarea părerilor”, acesta fiind ”elementul vital al acestei ordini de stat”. [16, p. 217]

Nu întâmplător, acest drept este considerat ca ”unul din fundamentele esențiale ale unei societăți democratice, una din condițiile primordial ale progresului ei”, [12, p. 103-127; 1, p. 729] ori ”unul dintre cele mai nobile drepturi ale omului” și ”baza oricărei libertăți”. [16, p. 217]

Constituția Republicii Moldova (art. 32)[4] garantează oricărui cetățean ”libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării. Utilizând noțiunea ”cetățean” și aplicând termenul ”oricare”, constituantul a inclus cetățenii statului nostru în sistemul

dreptului internațional al drepturilor omului. Această caracteristică creează o legitimitate flexibilă pentru accesarea cetățenilor Republicii Moldova în spațiul informațional mondial. Un alt argument în sprijinul acestei ipoteze rezidă în aceeași Constituție (art. 4), în conformitate cu care dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. În cazul unor neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate vor avea reglementările internaționale.

Pentru orice individ, libertatea opiniei și a exprimării are o importanță crucială pentru dezvoltarea personalității, demnității și autoafirmării acestuia. Nu întâmplător Curtea Europeană a drepturilor Omului (CEDO) întotdeauna a scos în evidență importanța crucială a libertății de exprimare, ca una dintre condițiile prealabile ale unei bune funcționări a democrației.[3]

La nivel național, libertatea opiniei și a exprimării servește ca și condiție necesară pentru buna guvernare și dezvoltarea socio-economică a țării. În primul rând, grație acestei libertăți puterea publică este preluată de persoane informate și oneste. Discuțiile fără niciun obstacol între diferite partide politice, mai ales în perioada campaniilor electorale, face posibil să fie identificate punctele tari și punctele slabe ale acestora, ceea ce oferă alegătorilor șansa unei alegeri corecte. În al doilea rând, libertatea opiniei și a exprimării permite cetățenilor să comunice autorităților despre preocupările lor. Atunci când oamenii au posibilitatea să-și expună fără frică nevoile sale, autoritățile publice vor fi în stare să reacționeze în mod adecvat la aceste preocupări. În al treilea rând, libertatea opiniei și a exprimării asigură o analiză aprofundată a tuturor propunerilor privitor la noua legislație sau programe guvernamentale. Dezbaterile publice creează un fel de piață a ideilor, din care politicienii caătează cele mai bune oferte de proiecte sociale. În cele din urmă, datorită libertății de exprimare, jurnaliștii, activiștii civici, militanții pentru drepturile omului, au posibilitatea să atragă atenția asupra problemelor arzătoare legate de acest domeniu, impunând guvernul să întreprindă măsuri necesare.

În virtutea acestor circumstanțe, comunitatea internațională a ajuns să recunoască libertatea opiniei și a exprimării în calitate de drept fundamental al omului. Chiar în cadrul primei sesiuni a Adunării generale a Organizației Națiunilor Unite (ONU) din 1946, a fost adoptată Rezoluția 59 (I), în conformitate cu care libertatea de informare este un drept fundamental al omului și piatra de temelie a tuturor libertăților, realizării căruia este dedicată activitatea ONU.[14]

După cum este știut, principalul instrument internațional care alimentează drepturile și libertăților omului, inclusiv libertatea opiniei și a exprimării este Declarația Universală a Drepturilor Omului.[7] Această Declarație pentru prima dată a proclamat libertatea opiniei și a exprimării în forma care, ulterior, a obținut cea mai largă recunoaștere. Articolul 19 din Declarație stipulează că „Orice om are dreptul la libertatea opiniilor și exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum și libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat”.

În articolul 19 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice[11] se conține un text mai detaliat al acestei libertăți:

„1. Nimeni nu trebuie să aibă ceva de suferit din pricina opiniilor sale.

2. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice fel, fără a se ține seama de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică, sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa.

3. Exercițarea acestor libertăți comportă îndatoriri și răspunderi speciale. În consecință, ea poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege și care sunt necesare:

a) respectării drepturilor sau reputației altora;

b) apărării securității naționale, ordinii publice, sănătății sau moralității publice”.

Pornind de la conținutul articolului 19 din Pact, putem constata că libertatea opiniei și a exprimării include câteva aspecte principale:

1. “Orice persoană are dreptul ...”. Dreptul la libertatea opiniei și a exprimării se aplică în raport cu orice persoană; nu sunt permise niciun fel de îngrădiri în virtutea nivelului de educație, rasă, sex, limbă, religie, preferințele politice, origine socială, proprietate sau orice alt statut social.

2. “...a căuta, de a primi și de a răspândi ...”. Dreptul de a “răspândi informații și idei” este aspectul cel mai evident. Acesta este dreptul de a spune altora ceea ce știi sau crezi. În același timp, libertatea opiniei și a exprimării urmărește un scop mai larg - de a avea acces la cea mai largă gamă de idei și opinii aparținând altora. Din acest motiv ea și include dreptul “de a căuta și de a primi informații”. Acest drept include, de asemenea, accesul la datele deținute de autoritățile publice.

3. „...informații și idei...”. Este important să reținem, că dreptul la libertatea opiniei și a exprimării se extinde nu doar asupra informațiilor și ideilor, care, în general, sunt considerate utile sau corecte, dar, de asemenea, și asupra oricăror altor fapte sau convingeri care pot fi transmise altor persoane. Faptul că o anumită idee, poate să nu-i placă cuiva sau este considerată a fi eronată, nu poate justifica refuzul în exprimarea acestei opinii. Această afirmație se bazează și pe jurisprudența tribunalelor internaționale, în special pe experiența Comitetului ONU pentru drepturile omului.

4. “...fără a se ține seama de frontiere...”. Statul ar trebui să permită cetățenilor săi “să caute, să primească și să răspândească informații”, atât în interiorul cât și în afara sa.

5. “...orice alt mijloc...”. Cetățenii ar trebui să aibă dreptul de a-și exprima punctele de vedere prin orice mijloace, atât tradiționale cât și celor mai moderne, care includ ziare, reviste, cărți, radio, tv, Internet, opere de artă, întruniri publice, etc.

Totodată este important să înțelegem că statul este dator nu pur și simplu să se abțină de la intervenții nejustificate în realizarea acestui drept, dar și să întreprindă măsuri concrete pentru a elimina eventualele obstacole din calea libertății opiniei și a exprimării.

Republica Moldova este semnatară a Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.[5] În conformitate cu Convenția (art. 10), orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere.

CEDO a subliniat că dispozițiile cuprinse în articolul 10 din Convenție garantează libertatea de exprimare oricărei persoane, fără nicio distincție ce ar ține de natura scopului în vederea căruia libertatea respectivă se exercită, sau de rolul pe care-l are în viața socială persoana care face uz de această libertate.[2]

În principiu, dreptul la exprimare protejează împotriva interferențelor statului în orice acțiuni care presupun schimbul de informații sau idei între oameni. Cu toate acestea, recunoscând libertatea de exprimare în calitate de drept, omenirea de asemenea, a recunoscut că acesta nu este absolut. Anumite interese private sau publice pot justifica acțiunile statului, care interferează acest drept și îl limitează. Exercițarea acestei libertăți poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Prin urmare, întrebarea cheie este când și în ce condiții, dreptul internațional permite statelor să impună astfel de restricții. Deoarece ingerința în libertatea de exprimare este calificată ca o acțiune foarte gravă, ea poate fi permisă doar în cazuri bine definite.

Astfel, libertatea de exprimare este recunoscută ca regulă generală, iar restrângerea ei nu este altceva decât o excepție. Restricțiile privind libertatea de exprimare admise nu ar trebui să afecteze însăși existența dreptului în sine. La examinarea acestui subiect este foarte important modul de evaluare a legalității restrângerilor libertății de exprimare, prevăzut în Pactul internațional cu privire la drepturile politice (art. 19). Astfel, exercitarea libertăților prevăzute în prezentul articol comportă obligații și răspunderi speciale. În consecință, ea poate fi supusă anumitor limitări care trebuie însă stabilite în mod expres prin lege și care sunt necesare:

- a) respectării drepturilor sau reputației altora;
- b) apărării securității naționale, ordinii publice, sănătății sau moralității publice.

După cum vedem, aceste dispoziții presupun că:

- interferența statului trebuie să fie prevăzute de legislație;
- restrângerea impusă în conformitate cu legea, trebuie să atingă sau să urmărească scopul, recunoscut legal, conform dreptului internațional;
- restricția trebuie să fie necesară pentru protecția sau atingerea acestui scop legal.

Instanțele internaționale interpretează cuvântul "necesar" ca impunerea unei serii de condiții pe care legea sau practicile care restrâng libertatea de exprimare și a identificat anumite criterii, printre care:

- Statul acționează nu pentru că îi este atât de profitabil, dar pentru că îndeplinește nevoile cotidiene ale societății.

- În cazul în care există o alternativă, care asigură atingerea aceluiași obiectiv pe o cale mai puțin interferentă în realizarea acestui drept, măsura identificată nu este "necesară".

- Măsura aplicată trebuie, dacă este posibil, să limiteze la minimum libertatea de exprimare, să n-o limiteze cu discriminare sau prea larg, și să interzică doar ceea ce cauzează un rău real, fără a interzice ceea ce este exprimat în conformitate cu legea.

- Rezultatul intervenției trebuie să fie proporțional cu scopul - adică dauna adusă libertății de exprimare nu poate depăși beneficiul intereselor protejate.

- Atunci când instanțele aplică restrângerea, instanțele și alte instituții trebuie să ia în considerare toate circumstanțele prezente în momentul impunerii restricțiilor. De exemplu, restrângerea în interesele securității naționale, justificată în timpul războiului, va pierde legitimitatea în timp de pace.

La rândul său și Parlamentul European recunoaște că libertatea de exprimare poate face obiectul unor restricții, cu condiția ca acestea să fie prevăzute de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesare într-o societate democratică, printre altele, pentru a proteja reputația și drepturile celorlalți. În același timp Parlamentul European își exprimă îngrijorarea față de efectele negative și descurajante pe care dispozițiile de drept penal privind defăimarea le pot avea asupra dreptului la libertatea de exprimare, asupra libertății presei și a dezbaterilor publice. Statele membre sunt invitate să se abțină de la orice utilizare abuzivă a legislației penale privind defăimarea, prin găsirea unui echilibru just între dreptul la libertatea de exprimare și dreptul la respectarea vieții private și de familie, inclusiv a reputației, asigurând în același timp dreptul la căi de atac efective și evitând penalitățile și sancțiunile excesiv de severe și disproporționate, în conformitate cu criteriile stabilite de CEDO.[15]

După cum se știe, dreptul de acces la informații este o componentă esențială a dreptului la libertatea opiniei și de exprimare. Atunci când a fost adoptat Pactul cu privire la drepturile civile și politice, consacrarea acestei libertăți a fost condiționată, în primul

rând, de necesitatea de a proteja persoana de pedepse nu numai pentru difuzarea informației, dar, de asemenea, de sancțiuni pentru faptul că a dobândit această informație din anumite surse.

Începând cu anul 1966 și până în prezent, dreptul de acces la informație a continuat să evolueze și a devenit clar că acest drept are și un alt aspect - obligația statului să o furnizeze. Fără o consacrare fundamentală a acestei îndatoriri, libertatea de exprimare se transformă într-un fel de "răspândire a zvonurilor".

În decembrie 2004, raportorul special al ONU pe libertatea opiniei și a exprimării, reprezentantul OSCE, raportorul special al Organizației statelor americane privind libertatea mass-media, au emis o declarație comună, care include următoarea constatare: "dreptul de acces la informațiile deținute de autoritățile publice este un drept fundamental al omului, care ar trebui să fie pus în aplicare la nivel național prin legislația bazată pe principiul deschiderii la maximum a informației, stabilind o dispoziție în sensul că toate informațiile sunt accesibile, cu excepția unei categorii limitate, care este restricționată în mod rezonabil".[1]

În anul 2002, Comitetul Miniștrilor a Consiliului Europei a adoptat Recomandarea privind accesul la documente oficiale care a stabilit că statele membre vor trebui să garanteze oricărei persoane dreptul de acces, la solicitarea sa, la documentele publice deținute de autoritățile publice fără nici o discriminare, inclusiv cea fondată pe originea națională. Totuși, statele membre vor fi în drept să limiteze dreptul de acces la documentele publice. Aceste limitări însă trebuie să fie stabilite expres prin lege, să fie necesare într-o societate democratică și proporționale cu scopul de a proteja: securitate națională, apărare și relații internaționale; ordinea publică; prevenirea, cercetarea și judecarea activităților criminale; dreptul la viață privată și alte interese private legitime; interese comerciale și alte interese economice, fie ele de gen privat sau public; egalitatea părților în cadrul unui proces juridic; mediul înconjurător; inspecție, control și supraveghere de autorități publice; politicile de stat cu privire la ratele economice, financiare și de schimb; confidențialitatea dezbaterilor în cadrul sau între autoritățile publice în timpul elaborării interne ale chestiunii respective.[13] În același timp statele membre au fost obligate să ia măsurile necesare pentru: informarea publicului asupra dreptului acestuia de acces la documentele publice și asupra modalităților de exercitare a acestuia; să se asigure că agenții lor publici au pregătirea necesară în ce privește îndatoririle și obligațiile ce decurg din punerea în aplicare a acestui drept; să se asigure că acest drept poate fi exercitat. Ulterior, în conformitate cu această Recomandare, a fost adoptată Convenția Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale (*Convenția de la Tromsø*)[6] apreciată drept primul instrument juridic internațional obligatoriu care recunoaște un drept general de acces la documentele oficiale deținute de autoritățile publice. Statele semnatare sunt obligate să garanteze dreptul oricărei persoane, fără a o discrimina sub vre-un motiv, de a beneficia de acces la documentele oficiale deținute de autoritățile publice, la solicitare. Orice stat, parte la Convenție poate limita dreptul de acces la documente oficiale. Aceste limitări trebuie să fie stipulate cu exactitate în legislație, să fie necesare într-o societate democratică, și să fie proporționale cu obiectivul de protejare a: securității naționale, apărării și relațiilor internaționale; siguranței publice; activităților de prevenire, investigare și urmărire a acțiunilor criminale; anchetei disciplinare; inspecției, controlului și supravegherii de către autoritățile publice; intimității și altor interese private legitime; intereselor comerciale și altor interese economice; politicilor economice, monetare și de schimb valutar ale statului; egalității părților în proceduri judiciare și administrării eficiente a justiției; deliberărilor în cadrul sau între autoritățile publice privind examinarea unui caz.

În Rezoluția Parlamentului European din 3 mai 2018 referitoare la pluralismul și libertatea mass-mediei în Uniunea Europeană se menționează că libertatea, pluralismul și independența mass-mediei reprezintă componente esențiale ale dreptului la libertatea de

exprimare, iar mass-media are un rol esențial în societatea democratică, acționând în calitate de „câine de pază” public, contribuind în același timp la informarea și capacitatea cetățenilor, ajutându-i să înțeleagă mai bine peisajul politic și social actual, și stimulând participarea lor conștientă la viața democratică.[15] Statele membre au fost invitate să ia măsurile necesare, inclusiv să asigure finanțare publică adecvată, pentru a proteja și a promova un peisaj mediatic pluralist, independent și liber, în serviciul societății democratice, inclusiv independența și sustenabilitatea serviciilor media publice și a celor comunitare și participative, care sunt elemente esențiale pentru garantarea dreptului fundamental la libertatea de exprimare și de informare.

Evenimentele care au urmat după adoptarea acestei Rezoluții au demonstrat că lucrurile în acest domeniu sunt departe de a fi ideale. Astfel, în 2019, Europa a devenit un camp de luptă tensionat și adesea periculos pentru libertatea presei și libertatea de exprimare. Platforma Consiliului Europei pentru promovarea protecției jurnalismului și a siguranței jurnaliștilor a înregistrat 142 de amenințări grave la adresa libertății mass-mediei inclusiv 33 de atacuri fizice asupra jurnaliștilor, 17 cazuri noi de detenție și detenție, 43 de cazuri de hărțuire și intimidare și două cazuri noi de impunitate pentru omor.[17] Este semnalat și faptul referitor la controlul politic asupra informațiilor, care a devenit mai rigid și mai sofisticat, datorită aflării mijloacelor mass-media în proprietatea de stat sau a oligarhilor, supravegherii intruzive și atacurilor cibernetice specifice, închiderii celor mai importante agenții de știri și portaluri de rețea, precum și hărțuirii judiciare a jurnaliștilor și a altor reprezentanți ai mijloacelor mass-media.

În ansamblu, aceste alerte deranjante mărturisesc despre o tendință crescândă de intimidare în încercarea de a aduce jurnaliștii la tăcere, ceea ce obligă statele membre a Uniunii Europene să întreprindă măsuri urgente pentru a sprijini rolul esențial al unei presei libere în societățile democratice.

În acest context, Parlamentul European invită statele membre să realizeze o evaluare independentă a legislației și practicilor lor relevante, pentru a proteja libertatea de exprimare și pluralismul mass-mediei. La fel, statele membre sunt chemate să creeze și să mențină, în drept și în fapt, un mediu de siguranță și securitate pentru jurnaliști și pentru alți actori din domeniul mediatic, inclusiv pentru jurnaliștii străini care își desfășoară activitățile jurnalistice în statele membre, care să le permită să își desfășoare activitatea în condiții de independență deplină și fără interferențe nejustificate – cum ar fi amenințarea cu violența, hărțuirea, presiunea financiară, economică și politică, presiunea de a face publice surse și materiale confidențiale și supravegherea direcționată; subliniază necesitatea ca statele membre să garanteze căi de atac efective, în ceea ce privește actele menționate mai sus, pentru jurnaliștii a căror libertate de a munci a fost amenințată, cu scopul de a evita autocenzura ...[15]

Constituția Republicii Moldova (art. 34) consacră că ”dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit”. Legea privind accesul la informație stabilește principiile politicii statului în domeniul accesului la informațiile oficiale. [10] Astfel, oricine are dreptul de a căuta, de a primi și de a face cunoscute informațiile oficiale. Exercițarea acestor drepturi poate fi supusă unor restricții pentru motive specifice, ce corespund principiilor dreptului internațional, inclusiv pentru apărarea securității naționale sau vieții private a persoanei. În același timp, exercițarea acestor drepturi nu va implica în nici un caz discriminarea bazată pe rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau pe origine socială. Exercițarea dreptului de acces la informație poate fi supusă doar restricțiilor reglementate prin lege organică și care corespund necesităților: respectării drepturilor și reputației altei persoane; protecției securității naționale, ordinii publice, ocrotirii sănătății sau protecției moralei societății. Accesul la informațiile oficiale nu poate fi îngrădit, cu excepția:

informațiilor atribuite la secret de stat, reglementate prin lege organică, a căror divulgare neautorizată sau pierdere poate aduce atingere intereselor și/sau securității Republicii Moldova; informațiilor confidențiale din domeniul afacerilor, prezentate instituțiilor publice cu titlu de confidențialitate, reglementate de legislația privind secretul comercial, și care țin de producție, tehnologie, administrare, finanțe, de altă activitate a vieții economice, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate atinge interesele întreprinzătorilor; informațiilor cu caracter personal, a căror divulgare este considerată drept o imixtiune în viața privată a persoanei, protejată de legislația privind protecția datelor cu caracter personal; informațiilor ce țin de activitatea operativă și de urmărire penală a organelor de resort, dar numai în cazurile în care divulgarea acestor informații ar putea prejudicia urmărirea penală, interveni în desfășurarea unui proces de judecată, lipsi persoana de dreptul la o judecare corectă și imparțială a cazului său, ori ar pune în pericol viața sau securitatea fizică a oricărei persoane - aspecte reglementate de legislație; informațiilor ce reflectă rezultatele finale sau intermediare ale unor investigații științifice și tehnice și a căror divulgare privează autorii investigațiilor de prioritatea de publicare sau influențează negativ exercitarea altor drepturi protejate prin lege.

Mai sus am examinat anumite aspecte ce țin de conținutul dreptului la libertatea de exprimare, consacrat în actele internaționale. În cazul în care există un drept, este necesar, de asemenea, un mijloc juridic pentru protecția acestuia. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (art. 2(3)), obligă statele părți la acest Pact să garanteze că orice persoană ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute în Pact au fost violate, să dispună de o cale de recurs efectivă, chiar atunci când încălcarea a fost comisă de persoane acționând în exercițiul funcțiilor lor oficiale. Aceasta presupune că fiecare stat semnatar al Pactului trebuie să asigure existența anumitor mecanisme care să ofere cetățenilor posibilitatea exercitării drepturilor sale, inclusiv a libertății de exprimare.

Sistemele de drept national diferă de la un stat la altul, din care considerente, Pactul nu specifică cum aceste mecanisme ar trebui să funcționeze. Fiecare stat este liber, la propria discreție, să adopte orice legi și să înființeze orice instituții, doar ca în rezultatul acestor acțiuni, drepturile omului să fie apărate în mod corespunzător.

În conformitate cu Constituția Republicii Moldova (art. 4), dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Valoarea acestor prevederi constituționale recunosc acțiunea directă a normelor de drept internațional public, în sfera internă, în aplicarea nemijlocită a acestor reguli de către autoeritățile competente, funcționari, organizații, întreprinderi, instituții și cetățeni. De exemplu, Legea presei (art. 28), acordă prioritate acordurilor internaționale la care Republica Moldova, față de prevederile acestei legi.[9]

Astfel, după cum arată analiza înreprinsă, normele privind dreptul la libertatea de exprimare, consacrate în legislația Republicii Moldova, în cea mai mare parte corespund normelor consacrate în Declarația universală a drepturilor omului și a altor instrumente internaționale. Deși aplicarea directă a izvoarelor juridice internaționale este consacrată în Constituția Republicii Moldova, trebuie să remarcăm, că aplicarea directă de către instanțele judecătorești a dreptului internațional, încă *nu* este o practică *larg răspândită*.

Armonizarea legislației naționale din Republica Moldova în zona de circulație a informației în conformitate cu standardele internaționale este una din condițiile pentru a intra în comunitatea mondială civilizată. Cu toate acestea, acest proces se află la etapa incipientă, și legislația respectivă nu este încă suficient de dezvoltată.

În aceste condiții Parlamentul Republicii Moldova trebuie să întreprindă măsuri în scopul ajustării legislației privind accesul la informații la standardele europene, inclusiv la Convenția Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale. Legislatorul trebuie să țină cont și de faptul că în prezent libertatea de opinie și de exprimare se confruntă cu

noi provocări generate de dezvoltarea societății informaționale în întreaga lume, de apariția unor noi furnizori de servicii de comunicare în mass-media cum ar fi portaluri de știri, site-uri web de agregare a conținutului, bloguri și rețele sociale.

Pornind de la deschiderea Republicii Moldova spre statul de drept, legislația națională trebuie să asigure ca mass-media să servească promovării preferențiale a intereselor politice, economice și personale ale anumitor indivizi sau grupuri sociale, o astfel de "promovare" fiind dăunătoare libertății mass-mediei și democrației în general.

Concomitent, în scopul consolidării diversității mijloacelor mass-media trebuie să fie garantată transparența absolută atât aspectele legate de proprietate, cât și menținerea unui climat de concurență economică loială. Acestea din urmă ar trebui să includă nu numai măsuri juridice de limitare a monopolului și a concurenței neloiale, dar și măsuri organizatorice orientate spre descentralizarea pieței serviciilor informaționale.

Pe lângă aceasta, activitatea Parlamentului în acest domeniu trebuie să fie sistematică, incluzivă, și să includă mai multe dimensiuni, printre care: perfecționarea legislației naționale, inclusiv a normelor care stabilesc răspunderea pentru *răspândirea cu bună-știință* a informațiilor false; pentru îndemnul la *comiterea* unor fapte *ilegale*; pentru declanșarea intenționată a unor conflicte sociale violente sau a conflictelor de manipulare; incitarea la dezordine publice din motive *motive* de ură socială, națională, *rasială*, religioasă sau de alt gen, ținând cont de cele mai bune practice în domeniu; utilizarea pe scară largă a controlului parlamentar a acțiunilor întreprinse de către Președinte, Guvern, miniștri și alți demnitari publici, utilizând atât informațiile oficiale cât și cele neoficiale difuzate de mijloacele mass-media; realizarea, cu implicarea societății civile, a comunității academice și a altor factori sociali, a unei politici active privind formarea și promovarea unei culturi a comportamentului responsabil în spațiul informațional.

Asemenea abordare are o *importanță* deosebită, tocmai fiindcă răspunde principalelor așteptări ale societății, contribuind la consolidarea tuturor sferelor vieții social-economice și politice.

Referințe bibliografice:

1. Bârsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. ALL Beck, București, 2005, p. 729.
2. Casado Coca contra Spaniei. 24 februarie 1994, 15450/89. [citat 23.09.2021]. Disponibil: <https://jurisprudencedo.com/Casado-Coca-contra-Spaniei-Libertatea-de-exprimare-Conditi-de-aplicare.html>
3. Case of Ozgur Gundem v. Turkey. 16/03/2000. [citat 01.09.2021]. Disponibil: <http://www.internationalhumanrightsexicon.org/hrdoc/docs/echrgundercase.htm>
4. Constituția Republicii Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro [citat 12.08.2021]. Disponibil:
5. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale. În: *Tratate Internationale*, nr. 1, art. nr. 342, 30.12.1998.
6. Convenția Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale. [citat 12.10.2021]. Disponibil: <https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket>
7. Declarația Universală a drepturilor omului. În: *Tratate internaționale*, 1998, nr. 1 art. 12.
8. **International Mechanisms for Promoting Freedom of Expression**, [citat 12.09.2021]. Disponibil: <http://www.cidh.org/Relatoria/showarticle.asp?artID=319&ID=1>

9. Legea Presei, nr. 243 din 26-10-1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 2 din 12.01.1995.
10. Legea nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informație. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 88-90 din 28.07.2000.
11. **Pact Internațional** nr. 1966 din 16.12.1966 cu privire la drepturile civile și politice. În: *Tratate Internationale*, nr. 1, art nr. 31, 30.12.1998.
12. Piemont contra Franței. Hotărâre din 27 aprilie 1995. Hotărâri ale Curții Europene a Drepturilor Omului. Culegere selective, Volumul 2, Tipografia Centrală, Chișinău, 2006, p. 103-127;
13. Recomandarea Rec(2002)2 a Comitetului Miniștrilor către statele membre privind accesul la documentele publice. Adoptată de Comitetul Miniștrilor la 21 februarie 2002. [citată 12.09.2021]. Disponibil: <https://www.standarde-justitie.ro/presasijustitia/>
14. Rezoluția 59(1) din 14 decembrie 1946 „Apel la conferință internațională cu privire la libertatea la informație”, [citată 05.09.2021]. Disponibil: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/033/10/IMG/NRO03310.pdf?OpenElement>
15. Rezoluția Parlamentului European din 3 mai 2018 referitoare la pluralismul și libertatea mass-mediei în Uniunea Europeană (2017/2209(INI)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0204_RO.html, accesat la 07.11.2021
16. Selecție de decizii ale Curții Constituționale Federale a Germaniei. Ediția a 2-a revizuită. Editura C. H. Beck, București, 2014, p. 217.
17. Руки прочь от свободы прессы: атаки на сми в Европе не должны стать новой нормой. Ежегодный доклад организаций-партнеров Платформы Совета Европы по содействию защите журналистики и безопасности журналистов. Типография Совета Европы, 2020, p. 5.

DREPTUL ȘI DREPTURILE OMULUI PE TIMP DE CRIZĂ: O ECUAȚIE CU MULTIPLE NECUNOSCUTE

LAW AND HUMAN RIGHTS IN TIMES OF CRISIS: AN EQUATION WITH MULTIPLE UNCERTAINTIES

CIOBANU Rodica,
dr. hab., conf. univ., USM

CZU: [342.34 + 341.231.14]:616-036.21

Summary

Today, human rights, the rule of law, and crises have increasingly become topics of discussion in the public, professional and scientific arenas. In this article, an interdisciplinary methodological perspective is used to analyze and understand modern crisis phenomena and how it is possible to make the transition from normality to the preservation and conservation of the value foundations of pre-crisis societies. Furthermore, the article offers some answers, from the author's perspective, on how the crisis shapes law and rights, but also through constructive approaches offers some possible answers for the transition and the modernization of governance.

Keywords: *crises, law, human rights, governance, modernization*

„Dacă nu există echilibru în cetate și drepturi și funcții și sarcini, de așa manieră încât magistrații să aibă destulă putere, consiliul celor mari destulă autoritate, poporul destulă libertate, regimul nu poate avea stabilitate”.

Cicero De Republica, I

**Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Interogații

Mai este oare actual să vorbim despre drepturile omului într-o lume a provocărilor și schimbărilor, într-o lume măcinată de conflicte în toate zonele, într-o lume în care tradiționalul și obișnuitul tot mai mult au distanțat omul de social, a pus semne de interogație în raport cu esența umană, cu valorile fundamentale, cu statul de drept și democrația. De la un timp încoace termeni precum criza și conflictul au devenit atât de comuni și obișnuiți uzului încât nu mai avem dubii în privința faptului că trăim într-un mediu favorabil crizelor: umanitare, sociale, energetice, sanitare, economice, ecologice etc., inclusiv suntem într-o criză de identitate, dar și de gândire a soluțiilor. Astfel, unii ar spune că este o criză sistemică și globală „cu privire la dezvoltarea de viitor și a răspunsului la provocările moderne”. [1] Alții ar afirma că umanitatea își trăiește ultimele clipe ori că este o provocare care pune la încercare raționalitatea și solidaritatea umană, valorile fundamentale care sunt în conținutul sistemelor normative și consfințite în declarații, tratate și constituții.

De o perioadă bună de timp, dreptul și criza sunt noțiuni care au fost plasate într-un câmp conceptual comun, iar dreptul și drepturile puse sub semnul crizei. Cu mult mai mult problematica crizei a devenit una semnificativă fiind raportată drepturilor fundamentale, considerate fundamentul democrațiilor contemporane și care, de altfel ca și multe alte

valori, au devenit mai puțin sigure ori chiar destul de șubrede într-o lume a schimbărilor rapide și a digitizării. Și iată că odată în plus, de rând cu dezbaterile asupra unor opinii, și nu lipsite de sens, precum că conținutul Declarației Universale a Drepturilor Omului ar necesita unele redactări în sensul suplinirii acesteia, dat fiind realități noi (inclusiv virtuale), să fie și în raport cu formula tradițională a drepturilor omului loc de analiză și interpretare, atitudine critică și nu numai. „Viața omului modern a devenit atât de legată de tehnologie încât putem spune că aceasta a ajuns să facă parte din însăși esența lui. (...) Tehnologia este cea care mediază și transformă toate aspectele vieții de la conceperea și până la moartea individului, modelează relațiile interumane, produce și diseminează informația și cunoașterea și chiar poate opera ca substitut pentru orice nevoie umană ”[2, p.30]. Pe aceeași linie de gândire este poziția susținută de F. Fukuyama [3p.152] după care subiectul drepturilor omului „nici pe departe nu este unul ce a fost epuizat, și trebuie să revenim cu discuții foarte serioase”, asupra acestei probleme, în condițiile societăților actuale în care dezvoltarea tehnologiilor informaționale și a științei ridică multiple subiecte relevante. „Drepturile – sunt fundamentul construcției liberal democratice actuale, cheia către gândirea despre morală și probleme de etică”. [3, p.152]

Mai mult ca atât, contextul în care au loc raporturile sociale actuale este unul absolut distinct, care în condițiile crizei pandemice și mai mult au fost supuse schimbărilor scoțând la suprafață probleme mai vechi, neglijate, trecute cu vederea ori lăsate pentru a fi soluționate „o altă dată”. În contextul situației pandemice, lectorul universitar L. Tec consideră că: „În ciuda pretenției de interacțiune și conectare a oamenilor, tehnologia creează izolare și retragere interioară (...). Realitatea este că tehnologia nu este deloc prietenoasă cu socializarea, este chiar inamicul ei (...). Realitatea este că tehnologia nu este deloc prietenoasă cu democrația. (...) Realitatea este că distanțarea socială ne-a distanțat de statul de drept” [4].

Constatăm că pandemia și mai mult a accentuat importanța drepturilor omului. Restricțiile din perioada de criză Covid au nemulțumit pe unii, au bulversat pe alții, au incitat spiritele, dar și au generat formule noi de abordare a realităților în care dreptul și drepturile nu mai pot fi cele care ar putea să fie sub semnul neclarității. În 2020 *Institutul de Drept European* (ELI European Law Institute) a apreciat că pe lângă multiplele decese și suferințe aduse persoanelor, Covid 19 a avut „un impact fundamental asupra funcționării statelor, a instituțiilor democratice ale acestora și asupra sistemelor juridice” [5]. Ca rezultat condițiile de criză în mod direct au marcat drepturile fundamentale, de aceea s-a considerat imperios necesar un instrument specific care ar putea servi drept ghid sau îndrumar de acțiune pentru state în perioade de criză, cu scopul de a proteja democrația, statul de drept și justiția în relațiile socio-umane. Setul de principii formulate, printre care regăsim protejarea valorilor, principiilor și libertăților fundamentale, democrația, legalitatea, justiția, confidențialitatea și protecția datelor cu caracter personal, libertatea de circulație, educație ș.a. indică și necesitatea ca guvernele să fie pregătite pentru revenirea la normalitate, pentru conștientizarea crizelor și elaborarea unui plan de redresare. La un an distanță, dat fiind faptul că situația s-a schimbat au fost sesizate probleme de ordin juridic noi (testarea, vaccinarea obligatorie etc.) a fost elaborată și publicată varianta consolidată a principiilor. Întrebarea logică care apare este: Cum va fi acea normalitate? La fel ca până la pandemie ori alta? Distinctă, transformată? Cel mai probabil răspuns ar fi că vom avea o societate transformată, iar dreptul, fiind dependent de procese din societate, unul care să fie impus să răspundă acestor realități transformate. Această formulă prin care dreptul este în dependență de procesele ce au loc în societăți, precum și faptul că crizele pot marca nu doar societăți și oameni, dar și domenii ne obligă să revenim la subiecte care în limbaj eminescian ar suna „*toate vechi și noi sunt toate.*”

Confluente noționale

Plasarea într-un câmp comun de analiză a dreptului și crizei vor scoate în evidență multiple aspecte care se conjugă. În mod direct este vizat, în condițiile în care se acceptă starea de criză a dreptului, statul de drept, drepturile omului și democrația. În opinia Comisiei de la Veneția, dacă drepturile omului sunt fundamentul valoric, baza unui corpus enorm de dispoziții constituționale și juridice și de jurisprudență la nivel național, precum și la nivel internațional, atunci democrația este pusă în aplicare prin dispoziții detaliate referitoare la alegeri și la funcționarea instituțiilor etc. care sunt parte a statului de drept ca practică, ce este un standard fundamental și comun în ghidarea și constrângerea modului în care este exercitată puterea. „O provocare pentru viitor este modul în care realizările statului de drept pot fi păstrate și dezvoltate în continuare în condițiile în care indivizii sunt din ce în ce mai mult influențați și legați de noile moduri de guvernare. Acest subiect nu este legat doar de organizațiile internaționale (...), statul de drept trebuie să fie adaptat astfel încât libertatea tuturor să fie asigurată chiar și în domenii în care actorii hibridi (public-privat) sau entitățile private sunt responsabile de sarcini, care anterior au fost de competența autorităților de stat. (...) Actorii guvernamentali la nivel național, transnațional și internațional trebuie să acționeze cu toții ca garanți ai principiilor și elementelor fundamentale tradiționale ale statului de drept (...)” [6].

Discuțiile despre drepturile omului, cât de mult nu ne-am dori să păstrăm *zidul chinezesc* între ceea ce este natura umană și ceea ce trebuie să fie din perspectiva drepturilor și dreptului, nu este altceva decât o încercare de eschivare de la lucruri esențiale. Or, cu cât mai mult avansează știința despre om, cu atât mai accentuat este impactul asupra drepturilor omului, „ceea ce înseamnă organizarea și eficiența instituțiilor juridice și a legislațiilor ce vor proteja aceste drepturi”, menționează F. Fukuyama [3]. În particular, „vorbind despre noțiuni comune acceptate precum statul de drept, drepturile omului și democrația trebuie să se ia în considerare provocările de moment, precum și cele de viitor cărora pot fi supuse acestea, în calitate de concepte generice de la care, ori în jurul cărora au fost construite societățile actuale. În acest sens, trebuie să ținem cont de faptul că statul de drept și drepturile omului nu sunt noțiuni ce se identifică, dar sunt dependente reciproc și se completează, de aceea trebuie să urmărim ca edificarea statului de drept, consolidarea acestuia să fie în concordanță cu provocările cărora sunt supuse drepturile omului” [7, p..].

Constatăm că dreptul este pus sub semne de întrebare nu doar din punct de vedere al propriei sale identități, dar și din punct de vedere al eficienței, atât pe plan intern (național) cât și extern (internațional). *Pe plan intern*, vom fi impuși să ținem cont de procese prin care au trecut statele în istoria lor recentă, pentru a putea înțelege și detecta factorii ce au facilitat traseul mai puțin glorios al statelor care au anunțat parcursul său spre democrație și stat de drept, dar care au continuat să înregistreze lacune serioase la capitolul drepturile omului. Mai mult chiar, sfera dreptului este pusă la încercare datorită faptului că acesta a fost dominat de o continuă creștere a complexității și a semnificației sale sociale, invadând domenii care, în mod tradițional, au fost exterioare dreptului. În opinia mai multor autori statele au realizat o continuă schimbare a legislațiilor sale și au ajuns la o creștere numerică continuă de legi adoptate, proces ce nu a fost însoțit întotdeauna de un argument al necesității și al beneficiului social, și nici de caracterul durabil al deciziilor adoptate. Acest fapt este remarcat pe fondul detectării crizei axiologice și a aprofundării nihilismului în societăți, a pierderii sau reducerii orientărilor valorice, a promovării unor interese înguste de către grupuri de presiune, al diferențierii tot mai accentuate a subiectelor reglementărilor ș.a., adică a concursului unor factori de natură obiectivă și subiectivă în același timp. „Societatea contemporană din ce în ce mai mult a fost subordonată de normativitate, nu în direcția moralității ci a juridicității. Dominarea

normativității juridice se referă la creșterea vertiginoasă a reglementărilor juridice, având ca motivație fie realitățile sociale în schimbare, fie necesitățile sociale, fie direcția de dezvoltare a statului, fie cerințele europene/internaționale de standardizare și ajustare a legislațiilor naționale etc. Astfel, într-o lume a supra-reglementării se creează impresia că relația faptă (în sensul de acțiune) și drept nu mai oferă alternative individului, că fiecare lucru este virtual juridic (...), iar concepția dominantă asupra lumii este una în exclusivitate juridică” [8, p.20]. În consecință, se ajunge la un „decalaj” dintre lege și relațiile reglementate, la pierderea valorii legii însăși ca instrument reglator al relațiilor sociale, la devalorizarea dreptului, menționează A.N. Savenkov [1].

Pe plan internațional, dreptul a devenit unul incapabil de a menține ordinea juridică internațională, instrumentele acestuia - lipsite de eficiență în asigurarea păcii și a relațiilor de bună vecinătate între state. Tendința tot mai accentuată a unor state de a-și extinde jurisdicțiile, sporește potențialul conflictual, deja semnificativ, al timpului nostru, al timpului suspiciunilor, sancțiunilor internaționale și tendințelor de dominare și expansiune, care se manifestă din ce în ce mai pronunțat. În această conjunctură „trebuie să reconstruim încrederea și cooperarea în interiorul fiecărei țări și între națiuni, între oameni și guvernele lor. (...) Pandemia de coronavirus ne regăsește într-o situație în care încrederea în stat este mult mai importantă pentru că ne referim la cel de mai de preț drept într-o democrație: dreptul la viață” [9].

Ca rezultat, un subiect aparte și necesar a fi încadrat în contextul unor interogații asupra drepturilor și dreptului în lumea actuală este cel care se referă la rolul statului (și a guvernelor) într-o lume tot mai globalizată și tot mai eterogenă. Or, chiar dacă statul modern, deși și-a pierdut o parte semnificativă a capacităților și funcțiilor sale, totuși continuă să fie fundamentul organizării vieții sociale în interiorul granițelor sale teritoriale. Sub presiunea globalizării, tehnologizării, schimbărilor economice, au loc schimbări și în fundamentele statului cu degradarea principalelor instituții sociale și instituții ale puterii politice, care se manifestă și sub forma unor crize de guvernare [10].

La nivel global, chiar și în condițiile unei mari diversități, pot fi identificate patru tendințe majore: - construirea ori re-construirea statelor pe fundamentul statului de drept; - revitalizarea rolului statului și a administrațiilor publice în conjunctura actuală de guvernare; - reconfigurarea rolului statului pornind de la noile realități; - creșterea continuă a semnificației democrației și a valorilor democratice și crearea oportunităților de participare și implicare [11]. Aceste patru tendințe fac turnura spre revalorizarea statului și dreptului în condiții de tranziție la forme avansate, inteligente de guvernare axate pe protecția drepturilor omului în societăți tehnologizate ori digitizate.

Condiționalități și probabilități

În contextul cercetării modului în care criza pandemică a marcat societatea, în articolul *Eterogenitate, unitate și solidaritate - repere de diminuare a impactului social al pandemiei* am indicat că „Printr-o privire retrospectivă asupra istoriei recente a crizelor ce au marcat într-un fel ori altul societățile observăm că marea majoritate a crizelor prin care am trecut au fost manifestări ale lipsei de stabilitate și linearitate a societăților. În același timp, datorită genezei distincte pe care o au tehnologiile contemporane de evaluare și depășire a crizelor, toate poartă amprenta interdisciplinarității. Dintr-o perspectivă ele presupun cunoștințe despre natura umană, despre organizarea socială, din alta, necesită gândire evaluativ-anticipativă cu aplicarea metodelor de prognozare, modelare și proiectare prin utilizarea celor mai diverse metode pe care umanitatea în cadrul progresului tehnico-științific le-a identificat și utilizat până la moment. Concomitent ele solicită abordări complexe, integre, utile pentru scoaterea în evidență a interdependențelor

de cea mai diversă natură și minimalizarea impactului nu doar economic, dar și social, și uman [12, p.105].

Din cele relatate *supra*, deducem că situațiile de criză pe care le parcurg statele și societățile ridică probleme cu privire la eficiența instituțiilor, cu privire la valori precum drepturile omului, justiție, echitate, dreptate, securitate, stabilitate etc., cu privire la rolul, valoarea și autoritatea statului și dreptului. Raportat acestei situații este imposibil să nu fim de acord cu opinia lui A. Marmor [13] după care dreptul va eșua să ghideze conduita dacă își propune să o ghideze de o manieră imposibil de realizat. Dacă dreptul prescrie realizarea imposibilului, el eșuează atât sub aspect funcțional, cât și, destul de des, sub aspectul legitimității morale. Eșecul funcțional constă în faptul că dreptul nu își va realiza scopul de a ghida conduita. Eșecul moral va consta în faptul că dreptul nu-și va trata subiectele cu respectul cuvenit.

Părerii ce împărtășesc teza unei crize a dreptului și drepturilor este larg răspândită. Manifestările sale sunt vizibile practic în toate domeniile semnificative ale vieții: sistemul de drept internațional stabilit istoric nu mai este atât de sigur; s-a aprofundat ruptura între dreptul internațional și cel național; s-a realizat deformarea sistemelor de drept național sub influența proceselor de integrare și globalizare; a fost erodată suveranitatea statelor ș.a., procese ce au marcat identitatea dreptului. În opinia autoarei articolului *The crisis of Power as a problem of the Development of public Administration in the postmodern World* [14, p.240] criza dreptului se manifestă atât la etapa de elaborare a legilor, cât și la etapa de aplicare a acestora. În primul caz, este vorba despre participarea insuficientă a populației la procesul decizional și cel legislativ, motiv pentru care legile nu sunt cele care răspund intereselor publice, ci mai degrabă sunt consecința unui proces de lobby exercitat de entități ce își promovează propriile interese. În ceea ce privește problemele care apar în timpul punerii în aplicare a legilor, atunci ca factori declanșatori se manifestă ambiguitatea interpretărilor și calitatea actului de justiție în sine. „Printre perspectivele de dezvoltare a țării, în prim-plan se află fuziunea dintre public-privat, securitatea și siguranța guvernării, și nu neapărat bunăstarea tuturor grupurilor sociale, prioritate ce nu contribuie la instituirea responsabilității” [14, p.240]. Eficiență mecanismelor de reglementare este vitală pentru orice situație, nemaivorbind de situații de criză. O soluție în această privință ar putea fi efortul de maximalizare a eficienței reglementărilor prin creșterea eficienței instituțiilor ori mecanismelor care ar simplifica procesul de reglementare și ar crește capacitatea de reacție la schimbări.

Societatea este un sistem complex între elementele căruia nu există o relație liniară, ci un sistem de relații eterogene. Raportat sistemului social complex, principiul eterogenității exprimă necesitatea de transformare a modului tradițional de guvernare omogenă în direcția unei colaborări dintre instituții și persoane, precum și implementării principiilor de bună guvernare: precum transparența, participarea, drepturile omului, responsabilitatea fiecăruia în parte și a tuturor etc. [15]. În vederea modernizării guvernării și depășirii crizei dreptului, recunoaștem opinia autorilor care consideră că un pas important este consolidarea unei societăți civile puternice, implicate, capabile să reorienteze activitățile spre fapte reale conforme principiilor de bună guvernare, dar nu doar atât. Concomitent este necesară implicarea activă a tuturor actorilor sociali, evaluarea obiectivă a situației de fapt și de drept, precum și cercetarea posibilităților reale de depășire a crizei și a tranziției spre normalitate. În această ordine de idei, considerăm că traseul cercetărilor trebuie să conjuge cel puțin două aspecte: - unul este cel care se referă la starea de criză și modul în care aceasta influențează persoane, instituții, state, societăți; - și altul, cel care se referă la formula în care criza nu poate fi localizată la un segment îngust, dar mai degrabă este una ce se regăsește în toate dimensiunile socio-umanului, ceea ce impune luarea în considerare a interdependențelor.

În primul caz, urmărind literatura ce pune în centrul analizelor starea de criză, identificăm că mai mulți autori plasează criza în cadrul unui proces de transformări profunde în societățile moderne, iar conceptul de criză este înțeles ca: *schimbare bruscă, stare de tranziție dificilă, complicații, o situație dificilă, iar în calitate de indicatori ai crizei se menționează: violarea integrității sociale existente și caracterul precar al formelor, conexiunilor și relațiilor sociale* [16]. Interesante sunt și opiniile autorilor ce consideră că crizele sunt benefice, în sensul că acestea se manifestă în calitate de catalizatori al eforturilor de continuitate și de dezvoltare a societăților. În raport cu aceste opinii totuși trebuie de ținut cont și de faptul că „societățile trebuie să se protejeze de efectele negative a crizelor, să reducă riscurile perioadei de tranziție și, eventual, să scurteze procesul de tranziție în sine” [3]. Astfel, atât cetățeanul, cât și statul, prin intermediul instituțiilor sale trebuie să decidă cum să prevină riscurile și pericolele, să facă procesul de tranziție de la criză la normalitate sigur, să urmărească realizarea în practică a procesului de modernizare fără a depăși limitele (de mediu, medicale, psihologice, sociale) a ceea ce este acceptabil într-o societate cu tradiții, obiceiuri și practici instituite.

Situațiile de criză reprezintă stări în care reglementarea legală standard nu este eficientă, iar guvernarea este impusă de situație să-și asume responsabilitatea și prin acțiuni concrete să-și manifeste capacitatea și eficiența. Or, așa cum indică și Fucuyama [3] analiza acțiunilor responsabile sau iresponsabile ale autorităților într-o situație de criză este o modalitate importantă de a determina legitimitatea unui anumit guvern și, eventual, de a identifica natura puterii. Astfel criza acționează ca indicator al capacității autorităților de a aduce beneficii societății, iar depășirea crizelor este în egală măsură responsabilitatea guvernării și a cetățenilor, doar că guvernarea trebuie să-și asume identificare echilibrului dintre interesul individual și cel general, să identifice instrumente și mecanisme eficiente și funcționale pentru depășirea situațiilor problematice, a resurselor deficitare, a conflictelor existente etc.

În cel de-al doilea, în condițiile globalizării, Statul a încetat să mai fie un garant al siguranței oamenilor împotriva unei amenințări externe, cetățenii au încetat să mai fie o resursă indispensabilă de mobilizare, iar mecanismele de guvernare sunt strâns legate și dependente de resursele sociale ale puterii, de capacitatea guvernării de a crește ori diminua locul și rolul individului în societate, de a aduce beneficii cetățenilor prin politica de guvernare ori viceversa.

Problema depășirii crizei guvernării rămâne una esențială în cadrul unui proiect sau tendinței de modernizare a guvernării și atunci când această criză prin implicit este, ori nu este legată și de crize de altă natură (sociale, sanitare etc.) ea se amplifică, conjunctură ce reactualizează unul dintre principiile bune guvernării, dar și una dintre valorile morale și sociale fundamentale – responsabilitatea și responsabilizarea funcționarilor și a cetățenilor. Cercetările indică că responsabilitatea, datorită dimensiunii sale juridice și etice, indică atitudinea funcționarului față de societate, care are obligații asumate nu doar din punct de vedere juridic, dar și moral [17]. Responsabilitatea este expresie a angajamentului autorităților de a furniza beneficii societății. Dacă punem împreună termenul **criză –guvernare –responsabilitate**, atunci tocmai cel din urmă va fi indicatorul și criteriul de referință pentru a evalua calitatea și performanța guvernării. În opinia noastră acest concept are două perspective de bază prin care trebuie să parcurgem revenirea în condițiile în care vorbim despre fenomenul crizei: perspectiva teoretică de revalorizare a responsabilității și alta, perspectiva metodologică. De ce?

Pentru a răspunde la această întrebare vom face referință la doi factori (unul economic, altul, cel uman) care pot fi identificați, la unii autori, ca declanșatori de crize a instituțiilor puterii și a instituțiilor sociale, dar și ca substrat al creșterii așteptărilor cetățenilor în raport cu guvernarea atât din punct de vedere al schimbărilor cantitative cât

și calitative. Încercând să vedem care dintre factori are rolul determinant: cel economic, după cum susțin unii; factorul uman promovată de alții ori poate un conglomerat de factori? Teoria modernizării societății, expusă în lucrarea *Sfârșitul istoriei și ultimul om* indică că marea majoritate a „țărilor care au parcurs calea dezvoltării continue sunt din ce în ce mai mult similare, dar nu distincte. Chiar dacă există o mare diferență a căilor pe care le-au parcurs până a ajunge la anumite performanțe (...), totuși alternative a formelor de organizare socială eficientă, sunt puține” [18, p.214-215]. În același timp, autorul menționat *supra* opinează că factorul uman are un rol determinant în evoluția și dezvoltarea societăților, de aceea nu este oportun să se considere că modernizarea unei societăți este în exclusivitate dependentă de factori de natură economică. Conflictele și crizele din societăți nu permit ca să conectăm ori stabilim relații de dependență și să explicăm democrația în termeni exclusiv economici. Sigur că nu putem scoate din circuit factorul economic, nici beneficiile modernizării economice, dar în același timp, nu poate fi explicată și definită democrația prin intermediul factorului sau nivelului de dezvoltare economică a societății. Or. „primele mari democrații (cea din America și cea din Franța) au apărut pe fondul unor condiții în care țările nu erau modernizate (economic), în sensul în care adesea este definită în prezent modernizarea” [18, p.216]. Mai mult, preferința pentru drepturile omului nu a fost determinată și nici nu a avut ca factor declanșator și imbold avantaje economice. Mai degrabă vom conecta această preferință de factorul uman ori natura umană. Istoria umanității, face referință la personalități care au riscat în numele democrației și au luptat pentru drepturile omului. „Nu există democrație fără democrați, adică fără (...) cel care-și dorește democrația și care o creează, consolidează și se creează /formează pe sine însuși” [18, p.217]. Rezultă că depășirea crizei și modernizarea unei societăți poate fi realizată prin valori, norme și principii la care aderă cetățenii, pe care le recunosc, speră care și le doresc și spre care tind. Constatăm, că factorul uman în calitate de generator de valori juridice și sociale este unul esențial. „Există o legătură de dependență între natura umană și înțelegerea umană a dreptului și drepturilor, a echității și moralității (...) și aceasta este expres expus în Declarația Universală a Drepturilor Omului. Totuși relația dintre drepturile omului și natura umană nu este una lineară și unilaterală. Tranziția de la drepturile naturale la drepturile umane este în afară oricăror formule teoretice și explicative” [3, p.147]. Pentru Fukuyama natura umană este cea care reflectă simțul datoriei și cel moral, altfel va trebui „să dăm dreptate lui Nietzsche (...) suntem sortiți să depășim moralitatea, dar aceasta poate să ne aducă într-o țară în care puțini dintre noi și-ar dori să ajungă” [3, p.148]. Or, nici o ordine socială nu poate fi îndreptățită dacă noțiuni precum viață corectă, dreptatea, dreptul și drepturi, moralitate ș.a. sunt înțelese în mod diferit ori distinct de guvernare și cetățeni, și dacă este discrepanță, contradicție între ceea ce este și ceea ce trebuie să fie. În acest sens, poate că Hegel [19] avea dreptate atunci când făcea referință la contradicțiile în istorie și la perioade în care este necesar de a identifica alte forme de organizare socială mai bune și mai eficiente. Logic, întrebarea care apare este: cât de mare trebuie să fie contradicția, cât de profundă să fie criza ca să fie imposibil de a fi depășită și să erodeze însăși legitimitatea întregului sistem socio-politic și juridic?

Concluzii

Situațiile de criză, de cele mai dese ori, au impact negativ asupra interacțiunilor dintre cetățeni și autorități, procesul de comunicare fiind mai anevoios, standardele juridice anterioare mai puțin eficiente și aplicabile, iar nemulțumirea tot mai mare precum și descreșterea încrederii cetățenilor în instituțiile și autoritățile guvernamentale.

Iresponsabilitatea autorităților este un indicator important al crizei din sfera politică, așa cum indicatorul crizei economice este scăderea producției, iar cel al crizei spirituale este distrugerea orientărilor valorice universal recunoscute. Mai mult, încrederea în autorități este conectată cu responsabilitatea de care funcționarii au dau dovadă în procesul de guvernare, ceea ce creează impresia unui cerc vicios, care are caracter continuu. Și dacă ne vom întreba totuși cui aparține prioritar sarcina sau cine trebuie să-și asume „*povara responsabilității*” de a transcende criza, atunci sigur că mulți vor fi cei care ar oferi răspunsul inevitabil după care se va susține, sus și tare, că această sarcină aparține guvernării (puterii politice legitime) care trebuie să asigure dezvoltarea stabilă, continuă și durabilă a societății și să asigure securitatea și ordinea în societate, să răspundă necesităților cetățenilor. Dar oare trebuie neglijat rolul altor actori sociali? Și, care este rolul cetățeanului în această configurație?

În opinia lui F. Fukuyama, în societate este obișnuit ca inițiativele legislative să vină din partea politicienilor, care nu prea se bucură de mare încredere din partea cetățenilor, în schimb dacă urmărim „sondajele de opinie din multe țări, atunci acestea arată că societatea are mult mai mult respect față de mediul științific, savanți (...) decât în politicieni” [3, p.260-261]. Acesta fapt este un argument plauzibil, serios și susținut, în favoarea necesității implicării, dezinteresate personal, dar motivate social, a unor grupuri de cercetători pe subiecte de competență în consultare, expertiză și soluționare a crizelor din societăți.

Analiza teoriilor puterii și a formelor de guvernare, nu explică nici pe departe, modele de mecanisme perfect eficiente și nici de anticipare a crizelor din societăți. Singura posibilitate de a înțelege anumite aspecte esențiale ale mecanismelor funcționale este o abordare integrată și multidimensională a guvernării prin prisma eficienței dreptului, a protecției drepturilor din perspectiva individualității și socialității persoanei.

În același timp, trebuie să recunoaștem că, necătând la multiplele critici care sunt aduse guvernărilor, totuși în condițiile actuale, făcând abstracție de neajunsurile atribuite și pretențiile înaintate, totuși nu există instituții ori forme alternative de organizare mai bune și care ar exprima voința cetățenilor sincer și legitim, decât cele ale democrațiilor construite prin drept și drepturi. De aceea, suntem impuși să căutăm răspunsuri la interogațiile pe care le avem și soluții la crizele pe care le parcurgem, plasându-ne cel puțin în trei perspective: 1. perspectiva unui dialog critic al guvernării; 2. perspectiva condițiilor socio-economice a statelor; 3. perspectiva unui consens politic și social (existent ori nu) asupra priorităților în vederea asigurării tranziției de la criză la normalitate ori a modernizării societății.

Referințe bibliografice:

1. Savenkov A.N. *The global crisis of modernity as a matter of Philosophy of Law*. [citată 02.11.2021]. Disponibil: <https://ras.jes.su/gp/so13207690004632-7-1-en>
2. Popoveniuc B. Tehnofrenia. Diagnostic și tratament. În: *Filosofia și perspectiva umană* Chișinău: ArtPoligraf, 2016.
3. Fukuyama F. *Our posthuman Future. Consequences of the Biotechnology revolution*. (traducerea în rusa de M.B. Levin). Moscva: Act „Liux”, 2004.
4. Tec L. Educația în vremea pandemiei. Distanțare socială sau distanțare de ... realitate? [citată 02.11.2021]. Disponibil: <https://www.juridice.ro/essentials/3749/educatia-in-vremea-pandemiei-distantare-sociala-sau-distantare-de-realitate>.

5. ELI Principles for the Covid-19 Crisis. [citat 02.11.2021]. Disponibil: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf.
6. European Commission for democracy through law. Venice Commission. Study no. 512/2009. [citat 02.11.2021]. Disponibil: <https://www.venice.coe.int/webforms/events/>.
7. Ciobanu R. Identificarea mecanismelor de modernizare a guvernării printr-o abordare de tip dezagregat. În: *Tranziția spre o bună guvernare și protecție eficientă a drepturilor și libertăților omului*. Chișinău, 2022 (în curs de apariție).
8. Ciobanu R. De la consistență spre coerență într-o lume a suprareglementării. În: *Filosofia și perspectiva umană*. Chișinău: ArtPoligraf, 2016.
9. PNUD. [citat 23.11.2021]. . Disponibil: <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/coronavirus.html>.
10. Haass R. The Age of Nonpolarity. *Foreign Affairs*, 2008, p. 44-56. [citat 02.11.2021]. Disponibil: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2008-05-03/age-nonpolarity>.
11. Koivisto, I., *Varieties of Good Governance: A Suggestion of Discursive Plurality*. Int J Semiot Law, [e-journal] 27, pp. 587–611. DOI 10.1007/s11196-013-9329-6. 2014. [citat 02.11.2021]. Disponibil: <https://af.booksc.eu/book/22063777/97c284>
12. Ciobanu R. Eterogenitate, unitate și solidaritate - repere de diminuare a impactului social al pandemiei În: *Filosofia și perspectiva umană. Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie*. Chișinău:LexonPrim, 2020, p. 91-117.
13. Marmor A. Preeminența dreptului și limitele sale. În: *Preeminențele dreptului și controlul de constituționalitate între tradiție și modernitate*. București: Hamangiu SRL, 2018.
14. Isaienko. The crisis of Power as a problem of the Development of public Administration in the postmodern World. In: *Postmodern openings*. Vol.11, ISSU 3, septembrie 2020 p.231-243.
15. CIOBANU R., ROȘCA M. Premise metodologice de evaluare a mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului. În: *Academos*, nr.3/2020, p. 86-94.
16. Shapovalov V. V., Varonina, S. Ponyattya sotsial'noyi spravedlyvosti v kontseptsiyakh yevropeys'koyi khrystyans'koyi demokratiyi [The concept of social justice in the concepts of European Christian democracy]. *Bulletin of Moscow University, Series 7, Philosophy*, 2, 2011, 74-87. [citat 02.11.2021]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-sotsialnoy-spravedlivosti-v-kontseptsiyah-evropeyskoy-hristianskoy-demokratii>.
17. Mignolo, W. The many faces of cosmo-polis: Border thinking and critical cosmopolitanism. *Public culture*, 12 (3), (2000, p. 721-748.
18. Fukuyama F. *The end of history and the last man*. (traducere în rusă de M.B.Levin). Moscva: Act, 2009.
19. Hegel G.W.F. *Prelegeri de filosofie a istoriei*. București: Humanitas, 1997.

**ПРАВО ЛИЦА НА ГОСУДАРСТВЕННУЮ СЛУЖБУ (В АСПЕКТЕ ДОПУСКА)
В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ: ОПЫТ
УКРАИНЫ**

**THE RIGHT OF A PERSON TO THE CIVIL SERVICE (IN THE ASPECT OF
ADMISSION) IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF PUBLIC
ADMINISTRATION: THE EXPERIENCE OF UKRAINE**

**DREPTUL UNEI PERSOANE LA SERVICIUL PUBLIC (ÎN TERMENI DE
ADMITERE) ÎN CONTEXTEL DIGITALIZĂRII ADMINISTRAȚIEI PUBLICE:
EXPERIENȚA UCRAINEI**

**КОЛОМОЕЦ Татьяна,
доктор юридических наук, профессор,
член-корреспондент Национальной академии
правовых наук Украины,
Заслуженный юрист Украины,
декан юридического факультета Запорожского
национального университета (Украина)**

CZU: 342.735:351/354:004(477)

Summary

The right of a person to public service in Ukraine is considered as a kind of relative right of a person, the realization of which (primarily in the aspect of admission to service) in conditions of active digitalization of public administration directly depends on information "filters".

Key words: *person's right to public service, admission to public service, digitalization, conditions, requirements, procedure, experience, legislation, public administration*

В условиях активной цифровизации всех сфер общественной жизни в Украине, реализации планов комплексных организационно-правовых мер по развитию цифровизации экономики и общества в соответствии с Распоряжением КМУ от 17.01.2018 года № 67-р, активизации такого развития в соответствии с Постановлением КМУ от 30.01.2019 года № 56, внедрение электронного управления согласно распоряжению КМУ от 20.09.2017 года № 649-р и наконец развития цифровых компетентностей согласно распоряжению КМУ от 03.03.2021 года № 167-р, существенно модифицировались гарантированные государством условия реализации права лица на государственную службу (право «служить интересам государства, общества, публичным интересам») и прежде всего в аспекте доступа лица к государственной службе. Согласно Закона Украины «О государственной службе» лицо, претендующее на должность государственной службы (всего предусмотрено три категории должностей государственной службы – категории «А», «Б», «В»), должно соответствовать ряду условий, которые в свою очередь условно разделены на две группы, – общие условия (независимо от категории должности, органа государственной власти, сферы общественной жизни и др.) и специальные условия (с акцентом на особенность профессиональной деятельности во время «служения публичным интересам»). С учетом этого вполне логично право лица на

государственную службу (прежде всего в аспекте допуска к службе) рассматривать как вид относительного права лица, реализация которого зависит не только от воли и желания самого лица, но и от ряда «внешних» факторов. И это тоже вполне объективно и логично с учётом сферы объективизации такого права, а следовательно для служения публичным интересам путём выполнения своих служебных обязанностей лицо должно быть не только способным «служить», но и достойным «служить» публичным интересам. Как следствие, в законодательстве четко предусмотрены требования к кандидату на должность определённой категории должностей государственной службы (например, для должностей категории «Б» в государственном органе, юрисдикция которого распространяется на всю территорию Украины, и его аппарате, – это «опыт работы на должностях категории «Б» или «В» или опыт службы в органах местного самоуправления, или опыт работы на руководящих должностях предприятий, учреждений и организаций независимо от формы собственности не менее 2 лет, свободное владение государственным языком» (п. 2 ч. 2 ст. 20 Закона Украины «О государственной службе»), а также детализированная конкурсная процедура отбора не только способных, но достойных «служить публичным интересам» лиц. Требования, которые фактически выполняют роль «фильтра» отбора лиц относительно: «связи лица с государством» (гражданство), физической способности лица «служить» («позитивные ограничения» относительно минимального и максимального возраста для допуска лица к государственной службе; наличие полной дееспособности лица; специальные требования к состоянию здоровья для должностей тех видов государственной службы, которые связаны с повышенными нагрузками, дополнительными рисками и экстремальными условиями; и др.), наличие общих и специальных компетентностей (соответствующий уровень образования, отрасль знаний, специальность, уровень свободного владения государственным языком для обязательного его использования в своей профессиональной деятельности при выполнении функции государства или местного самоуправления, владение иностранным языком – одним из официальных языков Совета Европы (например, для должности категории «А» и др.), отсутствие запретов «служить публичным интересом» (как результат противоправных деяний самого лица – уголовное наказание, административное взыскание, так и наличие «потенциальных коррупционных рисков» (конфликт интересов и др.)). В условиях цифровизации публичного управления в Украине допуск лица к государственной службе возможен только с использованием компьютерных технологий, что, с одной стороны, упрощает участие лица в процедуре допуска к государственной службе, расширяет его возможности (в т. ч. и количественные и географические), минимизирует ресурсозатратность, повышает степень транспарентности, но, с другой стороны, предполагает наличие у лица соответствующих цифровых компетентностей, кроме того не следует забывать и о «внешних» угрозах для самих компьютерных, информационных, цифровых ресурсов, в т.ч. и содержательных, и технических, что предусматривает обязанность государства «устранения этих угроз» как «искусственного фильтра» для права лица на государственную службу в Украине. Так, весь алгоритм участия лица в реализации права на государственную службу (в аспекте допуска к ней) «пронизан» использованием лицом компьютерных технологий, программных продуктов, «взаимодействием» его с официальными информационными ресурсами нескольких органов государственной власти в Украине. Прежде всего лицо, изъявившее желание реализовать право на «служение публичным интересам», обязано заполнить на официальном сайте Национального агентства по предотвращению коррупции декларацию кандидата на должность государственного служащего, скрепив её квалифицированной электронной

подписью (при этом иных вариантов, которые можно было бы рассматривать как альтернативные для них, нет). И электронная декларация и квалифицированная электронная подпись лица являются важными инструментами для всей последующей процедуры допуска лица к государственной службе и «служения» публичным интересам в случае реализации лицом соответствующего права (ежегодное декларирование государственных служащих, сообщение в случае существенного изменения их материального состояния, скрепление всех персональных документов лица только соответствующей электронной подписью).

Определившись с направлением своей профессиональной деятельностью, лицо на официальном сайте Национального агентства по вопросам государственной службы Украины в разделе «Единый портал вакансий», может выбрать те вакансии (в т.ч. и несколько), в конкурсе на занятие которых желает принять участие. Доступ к нему возможен только благодаря использованию электронной подписи лица. Как сам доступ к перечню вакансий, так и подача документов (резюме, заявление, заявление-согласие на обработку данных), в т.ч. и результаты её (допуск, недопуск с указанием причин) осуществляется исключительно с использованием компьютерных технологий. При этом необходимо отметить, что «фильтрация» способности и достоинства кандидата «служить» публичным интересам осуществляется параллельно и по каждому требованию отдельно, которое законодательно закреплено как требование к лицу, претендующему на государственную службу. Так, например, для получения диплома второго (магистерского) уровня высшего образования по специальности «Право», «Публичное управление и администрирование», «Международные отношения», предусмотренных как квалифицированные требования для большинства должностей категорий государственной службы в Украине, Стандартами высшего образования предусмотрено прохождение единого государственного квалификационного экзамена с использованием компьютерного тестирования в форме кейсовых заданий (например, для специальности 081 «Право» это трёхчасовое компьютерное практически-ориентированное тестирование, охватывающие 120 разноформатных тестовых заданий по 12 образовательным компонентам согласно Программе, утвержденной приказом МОН Украины от 08.10.2021 года № 1076). И только в случае успешного прохождения соответствующего экзамена, с соблюдением «жестких» нормативных требований относительно процедуры (согласно письму МОН Украины от 22.10.2021 года № 1/9-561) возможно получение лицом диплома о втором (магистерском) уровне высшего образования по соответствующей специальности, отрасли знаний, а соответственно и возможность его участия в конкурсе на замещение вакантной должности категории государственной службы.

Уровень свободного владения государственным языком для обязательного его использования при выполнении лицом служебных обязанностей подтверждается сертификатом, выдаваемым в случае успешного прохождения лицом экзамена на уровень владения государственным языком по процедуре, предусмотренной Постановлением КМУ от 14.04.2021 года № 409, с регистрацией, с электронной подписью, оценкой результатов лица, с использованием официальных электронных ресурсов Национальной комиссии по стандартам государственного языка (Постановление КМУ от 06.11.2019 года № 911), сохранением в персональном электронном кабинете результатов анонимного тестирования и видеозаписью монологического высказывания лица, ведением Реестра государственных сертификатов на уровень владения государственным языком. Конкурсная процедура допуска лица к государственной службе предполагает несколько этапов, при этом каждый из которых непосредственно связан с использованием компьютерных технологий, программных результатов и информационных ресурсов как Национального агентства по вопросам государственной службы Украины, так и того

органа государственной власти, на должность в котором лицо претендует. Прежде всего речь идет об электронном анонимном тестировании на официальном сайте Национального агентства по вопросам государственной службы Украины по определению уровня подготовки лица по основным правовым основам будущей профессиональной деятельности, связанной со «служением публичным интересам». Лицо демонстрирует в течение часа свои знания, в процессе тестирования по основным положениям Конституции Украины, «базовых» законодательных актов «служения публичным интересам», среди которых: Закон Украины «О государственной службе», «О предотвращении коррупции», «О публичной информации», «Об административных услугах», «О местных государственных администрациях», «О Кабинете Министров Украины», «О центральных органах исполнительной власти», «Об обращениях граждан», «Об основах предотвращения и противодействия дискриминации в Украине», «Об обеспечении равных прав и возможностей женщин и мужчин», а также Бюджетного кодекса Украины, Налогового кодекса Украины и Конвенции о правах лиц с инвалидностью. Результаты анонимного тестирования автоматически генерируются сразу же по завершению процедуры и в электронном персональном кабинете лица они подлежат скреплению электронной подписью лица. Примечательно то, что тестирование схватывает все правовые основы государственной службы независимо от должности, на которую лицо претендует, сферу публичного администрирования, как следствие результата тестирования (ведомость с баллами – 1 или 2) являются действительными в течение полугода с момента прохождения лицом тестирования и могут им использоваться для участия в любых конкурсах на должности государственной службы в течение полугода, что, безусловно, не исключает возможности лица повторно проходить соответствующее тестирование в случае участия в новом конкурсе. Государство, предусматривая «тестовый фильтр», гарантирует условия для его прохождения, а именно: информационное сопровождение на официальном сайте Национального агентства по вопросам государственной службы «пошаговой инструкции», перечня нормативно-правовых актов для подготовки к тестированию, базы «тесты-ответы» для подготовки, тестовых тренажеров для подготовки.

Доступ лица к государственной службе также предусматривает собеседование кандидата с членами конкурсной комиссии по вопросам особенностей будущей профессиональной деятельности, определение личных качеств лица и его достижений, с видеозаписью всей процедуры и ситуационные задания (согласно Порядку проведения конкурса на замещение должностей государственной службы, утвержденный Постановлением КМУ от 25.03.2016 года № 246), при этом последние предусмотрены для должностей категории «А» и «Б». Оценивание осуществляется каждым членом конкурсной комиссии по каждой компетентности будущего государственного служащего, а ситуационные задания («практическое задание») лицо выполняет вновь с использованием программных результатов Национального агентства по вопросам государственной службы Украины, с генерированием результатов по завершению соответствующего этапа конкурса и скреплением их электронной подписью кандидата на должность. Финальный результат конкурса определяется по совокупности результатов всех его этапов, с обнародованием его на официальном сайте Национального агентства по вопросам государственной службы Украины и сайте того органа государственной власти на должность в котором проводился конкурс.

Таким образом, необходимо подтвердить тот факт, что, будучи одним из разновидностей относительного права, право лица на государственную службу (в аспекте его доступа), в Украине в условиях цифровизации публичного управления в целом, зависит не только и даже не столько от воли и желания иных (по отношению

к лицу, которое это право реализует) субъектов до подачи заявления на участие в конкурсе, во время конкурсной процедуры, сколько от использования информационных ресурсов, компьютерных программ, которые фактически выполняют роль «фильтра» допуска лица к государственной службе, «фильтра» в реализации права лица на государственную службу. С учётом специфики вышеупомянутых ресурсов актуальным является комплексный подход государства к формированию правового фундамента для реализации права лица на государственную службу (прежде всего в аспекте доступа к ней) в условиях активной цифровизации публичного управления, с обязательным гарантированием государством устранения «искусственной фильтрации» доступа лиц к государственной службе, реализации их соответствующего права в связи реальными и потенциальными «рисками» (в т.ч. и «внешними») самих информационных, программных, цифровых систем.

**IMPORTANȚA MECANISMELOR ONU ÎN PROMOVAREA ȘI RESPECTAREA
DREPTURILOR OMULUI ÎN REGIUNEA TRANSNISTREANĂ
A REPUBLICII MOLDOVA**

**THE IMPORTANCE OF UN MECHANISM IN PROMOTING AND RESPECTING
HUMAN RIGHTS IN THE TRANSNISTRIAN REGION
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

CAZACU Pavel,
Doctorand, USM

CZU: 341.123:341.231.14(478)

Summary

Because the Transnistrian region is not temporarily controlled by the constitutional authorities of the Republic of Moldova, the promotion and protection of human rights in this region remains an ongoing challenge. Thus, international mechanisms for the protection of human rights are important. The mechanisms of the UN, together with those within the Council of Europe, are the most relevant and effective mechanisms for the protection of human rights, including for territories not temporarily controlled by the constitutional authorities.

Keywords: *human rights, the Transnistrian region, international human rights mechanisms, UPR*

Regiunea transnistreană a Republicii Moldova este un teritoriu necontrolat temporar de către autoritățile constituționale ale Republicii Moldova. Lipsa controlului efectiv a determinat implicit și inexistența unor mecanisme naționale de protecție ale drepturilor omului în acest teritoriu. În același timp, statul Republica Moldova, este obligat să ofere protecție celor aprox. 400 000 locuitori ai regiunii transnistrene.

Această afirmație este confirmată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului care a stabilit un principiu fundamental în cauza *Ilașcu și alții* (pe care l-a menținut în ulterioarele cauze care provin din regiunea transnistreană) pentru procesul complex de protecție a drepturilor omului în regiunea transnistreană:

- *"Totuși, chiar și în absența unui control efectiv asupra regiunii transnistrene, Moldova mai are și obligația pozitivă conform articolului 1 al Convenției de a lua măsuri de ordin diplomatic, economic, juridic sau de alt gen, care îi stau în puteri și sunt în conformitate cu dreptul internațional, pentru a asigura reclamanților drepturile acestora garantate de Convenție". [1]*

În ciuda unor principii fundamentale stabilite prin jurisprudența CtEDO, dar și a angajamentelor asumate de către statul Republica Moldova la nivel internațional, promovarea și respectarea drepturilor omului în stânga Nistrului rămâne în continuare o provocare majoră. Din aceste considerente este important să analizăm în ce măsură mecanismele internaționale sunt eficiente pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv în regiunea transnistreană.

Dacă mecanismele Consiliului Europei, în principal Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Comitetul de Miniștri, sunt mecanisme populare în rândul experților naționali,

atunci mecanismele ONU, sunt mai puțin utilizate. Însă, importanța și eficiența lor nu este mai mică.

Despre mecanismele ONU de protecție ale drepturilor omului

Organizația Națiunilor Unite este cea mai mare și mai importantă asociație de state din lume. A fost creată la 24.10.1945, după ce a fost ratificată Carta Națiunilor Unite - cartă care stabilește principiile de bază ale relațiilor internaționale. Pentru buna funcționare a instituțiilor sale, ONU și-a prestabilit următoarele obiective de bază:

- prevenirea declanșării conflictelor;
- proclamarea drepturilor fundamentale ale omului;
- garantarea respectării dreptului internațional;
- îmbunătățirea standardelor de viață peste tot în lume.

Mecanismele din sistemul ONU se bazează pe aceste scopuri, chiar dacă au atribuții distincte. Pentru o mai bună înțelegere a statutului juridic a mecanismelor de protecție ale drepturilor omului din cadrul sistemului ONU vom apela la următoarea clasificare, pe care o considerăm judicioasă. În sistemul Națiunilor Unite există două tipuri de mecanisme de monitorizare a implementării drepturilor omului: mecanisme extraconvenționale, create conform Cartei ONU, și mecanisme convenționale, create în baza tratatelor internaționale privind drepturile omului.[2]

a) Mecanisme extraconvenționale de monitorizare a implementării drepturilor omului

- ***Evaluarea periodică universală (EPU)*** (engleză: *Universal Periodic Review – UPR*) este un mecanism relativ nou în sistemul internațional al drepturilor omului. A fost creat în scopul examinării universale a situației drepturilor omului din toate statele membre ale ONU. EPU evaluează în ce măsură statul respectă obligațiile sale conform Declarației Universale a Drepturilor Omului, convențiilor ONU la care statul este parte, politicilor naționale în domeniu, dreptului umanitar aplicabil statului.[3]
- ***Procedurile speciale*** reprezintă o denumire generică a mecanismului de bază al Consiliului pentru Drepturile Omului (CDO). Prin intermediul acestuia este abordată situația particulară a unei țări sau o problemă particulară comună în toate regiunile lumii. Procedurile speciale sunt reprezentate fie de o persoană (un raportor, un reprezentant special, un expert independent), fie de un grup de experți. În octombrie 2021 existau 45 de mandate distincte - 45 tematice și 13 pe regiuni geografice. Procedurile speciale își realizează mandatul printr-o serie de proceduri specifice: vizite de monitorizare; rapoarte tematice; apeluri urgente adresate guvernelor, pentru a cere explicații în legătură cu o anumită problemă sau caz particular; activități de conștientizare publică etc. Uneori procedurile speciale pot fi singurul mecanism capabil să alerteze comunitatea internațională în privința unor situații concrete cu privire la drepturile omului.[4]
- Alte mecanisme ale CDO: Forumul Social și Mecanismul pentru populații autohtone, Forumul pentru minorități care se întrunesc anual. Lucrările organizate în cadrul acestor forumuri permit, mai cu seamă organizațiilor societății civile, să-și exprime opinia asupra unor aspect problematice, dar și să propună recomandări membrilor CDO pentru îmbunătățirea situației din aceste domenii.

b) Instrumente și mecanisme convenționale de monitorizare a implementării drepturilor omului

Declarația Universală a Drepturilor Omului, este documentul care a avut o importanță decisivă pentru elaborarea și dezvoltarea conceptului de drepturile omului pe plan internațional. Ulterior, Adunarea Generală a ONU a adoptat peste 60 de convenții internaționale, pacte și alte documente privind drepturile omului. Prin tratatele și

convențiile respective au fost create comitete specializate pentru monitorizarea acțiunilor statelor pe segmentul implementării prevederilor acestor tratate.

- Comitetul pentru drepturile omului monitorizează implementarea Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice.
- Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale monitorizează implementarea Pactului cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.
- Comitetul pentru eliminarea discriminării rasiale monitorizează implementarea Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială;
- Comitetul pentru eliminarea discriminării față de femei monitorizează aplicarea prevederilor Convenției privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei;
- Comitetul împotriva torturii monitorizează implementarea Convenției împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.

Republica Moldova, Evaluarea Periodică Universală (EPU) și situația drepturilor omului în regiunea transnistreană

Ca urmare a primei revizuirii a Republicii Moldova în anul 2011, au fost elaborate 122 de recomandări, dintre care 3 s-au referit la regiunea transnistreană. România și Congo au formulat următoarele recomandări: [5]

- *Continuarea promovării drepturilor omului în Transnistria, parte integrantă a teritoriului Republicii Moldova. Acest angajament a fost luat odată cu aderarea la Consiliul Drepturilor Omului (România);*
- *Promovarea dialogului suplimentar cu secesioniștii pentru a pune capăt situației care pune în pericol drepturile și libertățile fundamentale ale tuturor cetățenilor recunoscute de Constituția din 29 iulie 1994 (Republica Democratică Congo).*

În toamna anului 2016, la sesiunea de la Geneva, autoritățile moldovenești au primit 209 recomandări din partea mai multor state. Cele mai multe recomandări au fost în următoarele domenii: combaterea discriminării, inclusiv a crimelor de ură și prejudecată (29), protecția drepturilor femeilor (26); protecția drepturilor minorităților (14); combaterea torturii și a relelor tratamente (11); combaterea traficului de ființe umane (10); protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități (10); consolidarea instituțiilor naționale pentru protecția drepturilor omului (9); apărarea drepturilor copiilor (9) etc.

Și de această dată, 3 recomandări au fost oferite în contextul respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană.

- *Continuarea activității de promovare a drepturilor omului în Regiunea transnistreană, care este parte integrantă a teritoriului Republicii Moldova (România);*
- *Acordarea de sprijin și asistență sistematică victimelor încălcărilor drepturilor omului în regiunea transnistreană (Republica Cehă);*
- *Luarea măsurilor adecvate pentru a iniția dezvoltarea unui mecanism de monitorizare a situației drepturilor omului în Regiunea transnistreană a Republicii Moldova asigurând implicarea reprezentanților societății civile de pe ambele maluri ale râului Nistru (Georgia).*

Deși recomandările EPU nu au un caracter obligatoriu, ca efect, la 24 mai 2018, prin Hotărârea Parlamentului nr. 89, a fost aprobat Planul Național de Acțiuni în domeniul Drepturilor Omului (PNADO) 2018 – 2022, care transpune toate recomandările primite de Republica Moldova la nivel internațional.[6] Astfel, la baza PNADO se află recomandările acceptate de Guvernul Republicii Moldova în cadrul celui de-al II-lea ciclu al EPU. Dar și recomandările din domeniul drepturilor omului adresate Republicii Moldova de către

organele de monitorizare ale ONU, OSCE, Consiliului Europei, dar și de către alte organizații internaționale.

Importanța PNADO se datorează pe de-o parte prin implicarea organizațiilor societății civile la elaborarea acestuia, iar pe de altă parte prin necesitatea implementării recomandărilor venite de la organizațiile internaționale. Pentru că PNADO este în mare măsură expresia recomandărilor EPU, monitorizarea implementării acțiunilor stipulate în acest document este o responsabilitate stringentă a Guvernului Republicii Moldova. Or, lipsa unei monitorizări, atât PNADO, respectiv recomandările EPU rămân documente nefuncționale.

Al treilea ciclu de Evaluare Periodică Universală a Republicii Moldova, va avea loc la 28 ianuarie 2022, Geneva. În acest context, atât statul, [7] cât și organizațiile societății civile [8] au transmis rapoarte în care detaliază nivelul de implementare a recomandărilor din ciclurile precedente. Raportul final va fi aprobat după examinarea acestor 2 rapoarte. Remarcăm importanța implicării organizațiilor societății civile întru asigurarea echilibrului și obiectivității acestui proces complex. Existența doar a unei opinii (fie a statului, fie a societății civile) nu face decât să ofere un răspuns superficial și unilateral cu privire la situația reală a drepturilor omului în regiunea transnistreană.

Celelalte mecanisme ONU, procedurile speciale și Comitetele ONU reprezintă un alt exemplu de mecanisme care pot duce la îmbunătățirea drepturilor omului într-un teritoriu, inclusiv necontrolat de către autorități constituționale. Impactul acestor mecanisme va fi analizat într-o cercetare separată.

În loc de concluzii.

Pentru că teritoriul din stânga Nistrului nu este controlat de către autoritățile constituționale, pentru că administrația de facto nu are capacitatea, dar nici legitimitatea să asigure protecția drepturilor locuitorilor acestei regiuni, perspectiva utilizării mecanismelor internaționale de monitorizare și protecție a drepturilor omului este mai importantă ca niciodată.

Prin această analiză am încercat să elucidez cele mai importante mecanisme de protecție ale drepturilor omului care fac parte din sistemul ONU. În același timp am încercat să descriu impactul EPU asupra respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, dar și necesitatea acută a respectării de către autoritățile constituționale a recomandărilor oferite prin acest mecanism. Pentru că procedurile speciale și Comitetele ONU de asemenea sunt relevante situației drepturilor omului în regiunea transnistreană, analiza acestora va fi dedicată unei cercetări distincte.

Evaluarea Periodică Universală are capacitatea să ofere resurse extrem de utile autorităților statului în contextul protecției drepturilor omului în stânga Nistrului. Însă, la fel de important este comportamentul autorităților naționale după recepționarea acestor recomandări. Or, fără un comportament corespunzător al autorităților constituționale care vor implementa recomandările mecanismelor internaționale, situația nu se îmbunătățește considerabil. Iar situația drepturilor omului în regiunea transnistreană în ultimii ani este cel mai bun exemplu.

Pentru că abuzurile grave se înmulțesc, persoanele care comit aceste ilegalități nu sunt trase la răspundere, putem afirma că în prezent încă nu au fost identificate mecanisme eficiente de protecție a drepturilor omului în acest teritoriu. Iar pe unele aspecte, mecanismele existente nu sunt aplicate la justa valoare. Astfel, recomandările recepționate prin mecanismul EPU nu au fost implementate suficient de bine.

Referințe bibliografice:

1. Cauza Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei, cererea nr. 48787/99, pronunțată la 08 iulie 2004. [citat 12.12.2021]. Disponibil:

[http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ILASCU%20SI%20ALTII%20(ro).pdf)

2. Manualul funcționarului public în domeniul drepturilor omului/ Anatolie Munteanu, Svetlana Rusu, Olga Vacarciuc; Oficiul Avocatului Poporului. – Ed. a 2-a rev. și ad. – Chișinău: Arc, 2015 (Tipografia „Bons Offices“), 328 p. [citată 12.12.2021]. [citată 12.12.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/16806f11f5>
3. Fișă informativă realizată de către Oficiul Avocatului Poporului, 2016, [citată 12.12.2021]. Disponibil: <http://old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/roinfosheet.pdf>
4. Procedurile speciale ale Consiliului ONU pentru drepturile Omului. [citată 12.12.2021]. Disponibil: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Welcomepage.aspx>
5. Raport comun al Asociației Promo-LEX și al Federației Internaționale pentru Drepturile Omului (FIDH) cu privire la situația drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, 2016. [citată 12.12.2021]. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2016/08/UPR-2_FIDH_UPRMoldova_24.03.2016_localtime_14.50.pdf
6. Raport intermediar benevol al Guvernului Republicii Moldova privind implementarea recomandărilor recepționate urmare celui de-al doilea ciclu al Evaluării Periodice Universale a respectării drepturilor omului, iulie 2019. [citată 12.12.2021]. Disponibil: http://www.justice.gov.md/public/files/drepturile_omului/drept_omul/UPR_Report_mid_term_ro_-_Consultari.pdf
7. Raportul Național în contextul celui de-al treilea ciclu de Evaluare Periodică Universală a respectării drepturilor omului. [citată 12.12.2021]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_upr_2021_dupa_consultari.pdf
8. Raport comun al Asociației Promo-LEX și al Federației Internaționale pentru Drepturile Omului (FIDH) cu privire la situația drepturilor omului în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, 2021. [citată 12.12.2021]. Disponibil: <https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/12/HUMAN-RIGHTS-IN-THE-TRANSNISTRIAN-REGION-JOINT-SUBMISSION-of-Promo-LEX-Association-and-International-Federation-for-Human-Rights.pdf>

REVALORIZAREA SOLIDARITĂȚII LA ÎNCEPUT DE SECOLE (XX ȘI XXI)

REVALUATION OF SOLIDARITY AT THE BEGINNING OF CENTURIES (XX AND XXI)

ARAMĂ Elena,
dr. hab. prof. univ., USM

CZU: 34:340.13:342.72/.73"19/20"

Résumé

Au début du XXe siècle en droit public la solidarité en tant que concept était l'œuvre de la puissance publique, au début du XXIe siècle, le processus d'élaboration du droit est confronté à de multiples interventions des citoyens, les nouvelles technologies qui relient les personnes beaucoup plus facile qu'autrefois par le passé, la discussion et les réseaux sociaux peuvent être utiles pour renforcer la solidarité, mais ils contiennent aussi des germes de difficultés. Tout cela nous montre que la solidarité doit être encore développée, mais qu'il est important de maintenir le fragile équilibre entre individualisme et collectivisme.

Mots-clés: Solidarité, fraternité, État, services publics, fonction sociale

**Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Solidaritatea și fraternitatea sunt două noțiuni indisolubil legate. Mai rațională, solidaritatea se bazează pe fraternitate, fiind dimensiunea juridică a acesteia. Unul din autorii care încă de la începutul secolului XX au pus accentul pe solidaritate cu referire la aspectul juridic a fost profesorul francez de la Universitatea Bordeaux Leon Duguit. El pornea de la faptul că noțiunea Dreptului este o noțiune generală, ea conține noțiunea de societate, de aceea nu era de acord ca juristul să se încline în fața oricărei norme edictate de legiuitor [1, p.310]. Atât individul, cât și statul sunt fapte sociale care trebuie înțelese în cadrul interdependenței sale, pentru că interdependența este sursa funcțiilor sociale ale dreptului. Statul este un instrument funcțional pus în serviciul solidarității, în care își găsește atât rațiunea de a acționa, cât și limitele acțiunilor sale [2].

Legea e un document pentru jurist, nimic mai mult. Legile trebuie să transcrie cât mai fidel ceea ce se întâmplă în societate, fără aceasta nu e posibilă civilizația, considera Duguit. Sub influența tezelor sociologice ale lui Emile Durkheim, Duguit se ralia noului concept al statului, care nu avea prioritate față de drept, ci din contra dreptul trebuia să limiteze statul. Într-o conferință în fața studenților americani profesorul Duguit a exprimat încrederea că va veni o zi în care tribunalele franceze vor judeca dacă legile adoptate de stat sunt conforme solidarității sociale, indicând activitatea Consiliului de Stat care limita atotputernicia aparatului executiv prin adoptarea de hotărâri în favoarea cetățeanului lezat de aceste autorități. Astfel preconiza viitoarea instituție a controlului de constituționalitate.

Duguit pune un preț mare pe faptele sociale și chema la studierea lor, tot așa cum fizicianul, chimistul studiază fenomenele respective. Duguit scria că el nu va arăta ce sunt

statul și dreptul, dar ce nu sunt ele. Statul nu este o instituție de comandă, ci un ansamblu, o cooperatie de servicii publice organizate și controlate de către guvernanti. Duguit a dezvoltat o teorie a solidarității în domeniul dreptului public, în special în ceea ce ține de serviciul public ca fundament al ordinii publice sociale și politice. Serviciul public a apărut și a evoluat ca un mecanism ce permite realizarea scopului: a instaura solidaritatea. Toate serviciile publice sunt instaurate pentru a realiza un interes social și se bazează pe existența interdependenței sociale, teză avansată de Duguit în centrul teoriei serviciului public. Doctrina serviciului public *à la française* avea ca nucleu teza conform căreia persoana este finalitatea ultimă a dreptului, solidaritatea astfel înțeleasă se prezenta ca o alternativă între individualismul liberal și socialismul colectivist, conciliind sentimentul apartenenței la o colectivitate și exigența dezvoltării individului și ca un motor al coeziunii sociale.

Având în vedere aceste circumstanțe unii autori și în prezent îi conferă solidarității în drept un statut îngust, doar raportându-se la dreptul protecției sociale și dreptul la muncă, s-ar putea spune că acesta este sensul restrâns al solidarității. Interdependența socială, devenea fundamentul dreptului, orizontul și limita lui, interdependența putea defini câmpul de acțiune legitimă și trasa limitele acțiunii sale [3]. Atât individul cât și Statul sunt fapte sociale ce trebuie înțelese în cadrul interdependenței sociale – sursă a funcțiilor sociale. Statul este un instrument funcțional pus în serviciul solidarității, în care își găsește atât rațiunea de a acționa, cât și limitele acțiunilor sale.

În jurul ideii de serviciu public de logică colectivistă gravita tot dreptul public de atunci, considera Duguit. El servește interesului general și nu al indivizilor și este sub controlul jurisdicțional, ancorat într-o solidaritate în evoluție constantă. De aceea trebuie să se adapteze constant la nevoile sociale.

Criza liberalismului a condiționat apariția teoriei solidarității și a solidarismului juridic care propuneau o concepție alternativă și credibilă. Ideea interdependenței permitea pe de o parte a ține cont de diferențe, contradicții și conflicte din societate și pe de altă parte – a le depăși printr-o viziune înglobantă, unde singularitățile reprimesc sens prin integrarea lor în ceva unitar.

Solidarismul juridic a fost caracterizat ca un aliaj al științei și al acțiunii, o articulare a dezirabilului și a adevărului, o conciliere a discursului explicativ și a logicii normative, o sutură între „ce este” și „ce trebuie să fie”. O conciliere între normalitate (norma pornind de la starea lucrurilor) și normativitate (norma reflectând voința actorilor) [4]. Solidarismul juridic s-a înrădăcinat, având viziunea societății ca rațională care ține cont de formele sociale concrete și care în perspectiva acțiunii va aduce progres.

Marele merit al conceptului solidarității de la începutul secolului XX era transformarea rațiunii de a fi a statului și organelor acestuia din **instanțe de dominare** în viziunea solidaristă a devenit o **structură de „servicii publice”** cu sarcina de a reglementa și organiza viața colectivă printr-un cadru legal care să insereze activitățile sociale prin organizarea aparatului administrativ ce oferă servicii colective, distribuind prestații și protecții diverse, comune tuturor ori specifice pentru anumite grupuri de indivizi. Astfel Statul prin administrația sa a abandonat vechiul model de dominație, de șef care știe mai bine ce le trebuie supușilor, devenind o forță organizatoare de lucruri bune, un mijloc de dezvoltare armonioasă a societății și a civilizației.

Acțiunea colectivă și-a găsit sprijin în grupurile colective, pe care liberalismul clasic le privea cu neîncredere sau chiar ostilitate.

În versiunea institutionalistă a solidarismului, cadrul juridic a luat forma sindicalismului, care a cucerit poziții de partajare a activităților cu puterea publică în scopul interesului general în domeniul sanitar și social.

Ca element constitutiv al societății solidaritatea sau interdependența socială, considera L. Duguit, este de 2 feluri: 1. prin similitudine – toți membrii societății au nevoi comune ce pot fi satisfăcute doar în societate; 2. prin diferență - solidaritatea ca o consecință a diviziunii muncii, când aptitudinile diferite ale oamenilor îi obligă să facă schimb de produse și servicii.

Pe baza acestei distincții, s-a mers mai departe, considerând că regula socială devine regulă de drept atunci când reacția societății cere ca acea regulă să fie edictată de Stat. Regula este dotată cu sancțiune, dar forța regulii este în societate, nu în voința guvernanților, ci în conformitate cu solidaritatea socială.

Leon Duguit a explorat o concepție nouă a legitimității puterii politice. Originea puterii politice nu contează, ea trebuie să realizeze funcția socială pentru care au fost investiți, singurul scop pentru care legitimitatea se acceptă, este menținerea solidarității sociale. Credo lui Duguit: Puterea politică nu e legitimată prin fundamentul său; puterea unui popor nu e mai legitimă decât puterea unui monarh sau aristocrat, ea devine legitimă doar prin maniera în care se exercită și dacă se exercită conform regulii de drept [5, p.265-266].

El a anticipat activismul judecătorilor, punându-le în sarcină reînnoirea legăturii dintre stat și societate, ca judecătorii să refuze a aplica o lege contrară Constituției sau unui principiu superior chiar și nescris, dar pe care conștiința colectivă îl consideră că se impune statului. Duguit a neglijat eficiența contrabalanțelor clasice și a introdus noi contrabalante sociale, bazate pe solidaritate profesională, tinzând să organizeze masa amorfă de oameni, moșteniți de Revoluție, pentru a contracara omnipotența guvernanților, a clasei, a partidului, a majorității, ce dețin monopolul de forță. Această organizare se face cu scopul de a rezista la opresiune, de a socializa politicul într-o preocupare de control. Deși l-au învinuit că ar fi socialistul de la catedră, Duguit de fapt căuta o a treia cale între liberalism și colectivism, găsind eronată ideea că societatea este doar o mulțime de oameni.

Dimpotrivă, considera Duguit, dacă doctrina socialistă va triumfa, atunci asta va fi o putere monstroasă, va fi sfârșitul individului și întoarcerea la barbarie. Arătând că Revoluția a militat pentru individualism, Duguit constata că acum (pe timpul lui Duguit) peste tot este asociația: în moravuri, în aspirații și în legi. Sindicalismul îi părea un element al solidarității sociale și nu al luptei de clasă, pentru ca să prevaleze coeziunea și unitatea în contra conflictului. Omul secol. XX găsește viața socială intensă doar în sindicatele profesionale, credea Duguit. În ele este o structură rezistentă, forma organică a căreia este o organizare profesională largă, bine consolidată. Sindicalismul nu este lupta proletariatului pentru a învinge burghezia, ci o mișcare largă, fertilă, mai umană, un mijloc de pacificare și unire, vizează toate clasele și tinde a le coordona într-un fascicul armonios.

Democrația, pleda Duguit, poate fi refăcută sub relația triunghiulară: individ - grupuri profesionale și stat. Reîntoarcerea la corporații era privită ca element de contragreutăți și nu de absolutism iar puterea sindicalistă va atinge în evoluția sa un moment că se va impune ca forță politică, guvernantă. El propunea ca să fie o Cameră a reprezentanților profesiunilor, care va fi o contraputere pentru guvernanți, va reține de la abuzuri, va socializa Omul și va legitima instituțiile care se vor sprijini pe un element social forte. Opera sa o considera o contrapartidă științifică a socialismului, arătând că dorește să corecteze liberalismul fără a cădea în capcana marxismului, scopul fiind consolidarea Republicii în numele solidarității.

În solidarismul juridic întoarcerea la individ s-a operat de 2 feluri: El este un fundament și o matrice a Statului reprezentat de administrația sa, dar este și un produs al acțiunii colective. Deci, se poate distinge Solidaritatea ca și concept și solidaritățile ca aplicare practică.

După două războaie mondiale, revoluții, căderea regimului comunist în statele europene, globalizare, crize economice, financiare, ecologice, pandemii solidaritatea ca practică socială și concept la începutul secolului al XXI-lea a început a fi revalorizată, iar ceea ce se numește „Neosolidarism” se consideră a fi întoarcerea la Drepturile omului și legătura cu ideea de solidaritate ce acoperă un concept al anteriorității drepturilor individuale față de constrângerile colective [6]. Se pune problema stabilirii rolului statului atât pe plan național, cât și internațional, rolul care se diferențiază, dacă la nivel internațional statul rămâne a fi factorul decisiv, strategic, la nivel național statul menține întâietatea la multe servicii publice, în primul rând cele legate de securitate, deși nu mai este monopolist și este impus să fie în competiție cu alți actori, chiar și în domeniul securității există instituții private prestatoare de servicii de securitate.

Fraternitatea este socotită ca sursă și fundament al solidarității, pornind de la fraternitatea revoluționară care era principiu de acțiune politic, iar solidaritatea având și dimensiunea juridică. Dacă fraternitatea are o componentă prioritară afectivă, traducerea juridică a acesteia este solidaritatea umană ce pornește de la aceasta, dar nu se oprește la aspectul afectiv [7, p.41].

Solidaritatea acoperă doar un aspect al fraternității, o componentă, un element al suveranității și o condiție a legitimității puterii [8, P.509]. Consiliul Constituțional francez a dat numeroase decizii, începând cu 1986 că legiuitorul să reglementeze solidaritatea între persoane aflate în câmpul muncii, șomeri și pensionari.

Mai pe larg – solidaritatea între oameni protejează Demnitatea umană, condiționată doar de faptul simplu al apartenenței la specia umană. În acest caz logica solidarității este aceeași ca și în cazul protecției sociale: a fi tolerant, binevoitor cu altul, a-l respecta, a renunța la atitudine de excludere ce poate conduce la comportamente rasiste, refuzul de a se plânge de apartenența sa la un grup social, religios, etnic, de genul ori vârsta sa.

Mergând pe această linie de gândire, Consiliul Constituțional francez în 1995 a considerat dreptul la locuință un obiectiv cu valoare constituțională, o încercare de a concilia obligația fraternității cu dreptul de proprietate, astfel încât fraternitatea poate fi privită ca mod de organizare a unei societăți democratice, în care fiecare membru îl accepta pe altul cu toate diferențele lui [9, P.251].

Anchetele realizate în societatea franceză au arătat că francezii concep serviciile publice ca întruchiparea solidarității, pe când juriștii au fost mai rezervați, punând întrebarea dacă ele constituie întotdeauna instrumentul solidarității. Statul e perceput ca preocupându-se de bunăstarea și dezvoltarea administrațiilor [10, p.56].

Orice activitate ce este reglementată, asigurată și controlată pentru că este indispensabilă pentru realizarea și dezvoltarea interdependenței sociale și care este de așa natură, încât poate fi realizată complet doar prin intervenția forței guvernante [11, p.253].

Cum a subliniat J. Chevallier, teoria juridică a serviciului public este producătoare de efecte politice și sociale: “Statul nu mai este perceput ca o autoritate distantă și majestuoasă, statul funcțional are justificare prin acțiune concretă în serviciul binelui comun, prin contribuția pe care o aduce la solidaritatea socială”.

Dacă pe parcursul secolului XX, în special, la începutul lui, în dreptul public solidaritatea era mai mult disciplină, nu o alegere voluntară, puterea publică constituia solidaritatea, la începutul secolului XXI dreptul se transformă de asemenea în legătură cu solidaritatea, deși statul rămâne a fi principala sursă a dreptului, în sensul de elaborator, el totuși este confruntat cu multiple intervenții din partea cetățenilor, astfel încât însăși legitimitatea dreptului nu este doar una procedurală – dacă normele au fost edictate după procedura prevăzută de legi, dar și trebuie negociat, pus în acord cu diferite grupuri sociale, care exprimă interesul general, dar și unele interese specifice grupurilor. Noile tehnologii care pun oamenii în legătură cu mult mai ușor decât în secolul trecut tot trebuie

avute în vedere când vorbim de solidaritate. Platformele de discuții și socializare pot fi de folos în amplificarea solidarității, dar conțin și germeii unor dificultăți. Toate acestea ne demonstrează că solidaritatea trebuie dezvoltată în continuare, dar este important de menținut echilibrul fragil între individualism și colectivism.

Referințe bibliografice:

1. Duguit L., L'Etat, le droit objectif et la loi positive. Paris: Dalloz, 2003.
2. Robert Lafore. Solidarité et doctrine publiciste. Le solidarisme juridique hier et aujourd'hui. În: *Perspectives juridiques*, p.47-82. [citat 10.12.2021]. Disponibil: <https://books.openedition.org/putc/220>
3. Duguit L., Le droit social, le droit individuel et les transformations de l'Etat, Alcan, 1911.
4. Lafore R. Solidarité et doctrine publiciste. Le solidarisme juridique hier et aujourd'hui. În: *Perspectives juridiques*, p.47-82. [citat 10.12.2021]. Disponibil: <https://books.openedition.org/putc/220>
5. Duguit L., L'État, le droit objectif et la loi positive, op. cit.
6. Chevallier J., L'Etat post-moderne, LGDJ, 2003; Auby J.-B., La globalisation, le droit et l'Etat, Montchrestien, 2003.
7. Chevallier J., Le service public. Paris: P.U.F., 2005.
8. Borgetto M., La notion de fraternité en droit public français. Le passé, present et l'avenir. Paris;1993.
9. La fraternité comme valeur constitutionnelle, congrès de l'ACCPUF, juin 2003, rapport du Conseil constitutionnel français.
10. Conseil Economique et social, Rapport de J.-A. MARIOTTI, "Aménagement du territoire, services publics et services au public", 14 décembre 2005.
11. Duguit L. *Traité de droit constitutionnel*, De Bocard, t. 2, 3^{ème} éd., 1928, p. 61. J.-C. BEGUIN, "Service public et solidarité", *La solidarité en droit public*, op. cit.

LIBERALISM, CONSERVATORISM ȘI DEMOCRAȚIE SOCIALĂ ÎN REACTUALIZARE

LIBERALISM, CONSERVATISM AND SOCIAL DEMOCRACY IN UPDATING

ANTOCI Arina,
doctor în filosofie, Universitatea Agrară de Stat din Moldova
TĂLĂMBUȚĂ Angelina,
doctor în drept, Universitatea Agrară de Stat din Moldova

CZU: 342.72/.73:330.8:347.471

Summary.

The democratic state and civil society cannot replace each other. The two elements need each other. Without a functioning state that creates legal certainty, no civil society can flourish. And without an alert and vital civil society, a dictatorship could indeed survive, but a democracy will surely wither away. The fact that there must be a discussion and negotiation in society is demonstrated in this article and with the help of the historical journey from Aristotle to Hobbes and Locke to Rousseau. This is the only way we can achieve social democracy and this is the only way we can keep it alive.

Keywords: liberalism, conservatism, social democracy, civil society

Ianus, zeitate romană ce străjuia poarta Romei antice, a fost văzut și ca o întruchipare metaforică a trecerii între ani – cu privirea sa ațintită în trecut și totodată către viitorul adus de noul an. Lucrurile se petrec la fel și în știință. Cercetarea nu poate evalua decât date științifice provenite din trecut și din prezent, însă cuprinde adesea și o raportare la viitor – cel puțin atunci când dorește să aibă o relevanță socială. Teoria democrației sociale este o astfel de cercetare fiind caracterizată de o evoluție continuă. A reacționat în repetate rânduri la evoluțiile sociale și științifice, totodată influențându-le. Democrația socială este întemeiată pe ideea că toți oamenii conviețuiesc după principiul libertății, egalității și al solidarității, doar astfel putând fi clădită o societate echitabilă. Valorile fundamentale – libertatea, egalitatea și solidaritatea – alcătuiesc o veritabilă busolă pentru formularea și concretizarea drepturilor fundamentale.

Revirimentul interesului pentru liberalism nu poate decât să stimuleze producția științifică dedicată celei mai onorabile doctrine politice apărute pe continentul nostru. Bineînțeles, lucrările dedicate subiectului au umplut deja lungi rafturi de bibliotecă, dar noua generație liberală trebuie să-și definească, asemeni celor care o precedă, opțiunile și accentele.

Potrivit lui Piere Manent,[1] liberalismul s-a născut în Europa occidentală a secolului al XVI-lea, care ieșea din epuizantele războaie religioase doar pentru a rămâne multă vreme în fața unei probleme teologico-politice vitale: edificarea unui stat neutru – dacă nu tolerant, a unei forme politice fără opinie. Era o primă încercare substanțială de a construi un stat post-ideologic, arbitru și garant al unei societăți auto-instituție. Occidentul

secolelor al XVI-lea și al XVIII-lea asistă de altfel la o criză instituțională și de conștiință fără precedent: în esență, e vorba de o dispută pentru teritoriul creat chiar de Biserică între spațiul temporal dedicat Cezarului. Ambiguitatea Bisericii care afirma că împărăția ei nu aparține acestei lumi doar pentru a se amesteca în treburile cetății în numele mandatului său divin-mântuirea, provocase o falie în plin centrul societăților europene. Din această falie s-a născut liberalismul, ca revendicare a libertății de conștiință, exigență a statului neutru, conceptualizare și regularizare a pieței economice. Eșafodul teoretic a fost elaborat pe parcursul mai multor decenii de diverși oameni de știință. Teoria este într-un stadiu avansat și totodată departe de a fi încheiată.

Libertatea nu poate fi definită doar ca lipsa îngrădirilor exercitate de societate și de stat (libertățile negative), ci conține și dreptul fiecărui om de a se dezvolta și trăi liber (libertățile pozitive) și de a avea la dispoziție mijloacele necesare realizării acestui deziderat. Singura limitare a libertății decurge din faptul că ea se cuvine tuturor oamenilor în mod egal. Așadar, libertăți egale! Drepturile și libertățile ce se bazează pe inechitate socială contravin valorilor democrației sociale.

Egalitatea *vs* echitatea se bazează pe faptul ca toți oamenii să-și poată exercita libertatea și trage foloasele de pe urma libertății lor, în egală măsură. Egalitatea se sprijină pe distribuirea în mod principial egală a bunurilor și șanselor sociale. Dacă totuși e necesară o distribuire inegală a bunurilor și a șanselor, atunci ea trebuie justificată printr-un temei negociat și acceptat de societate. Redistribuirea socială este menită să asigure realizarea egalității pe termen lung, atunci când resursele sunt distribuite în mod inegal.

În *Manualul de democrație socială*, Tobias Gombert spune că "solidaritatea este liantul social ce face posibilă acțiunea în vederea sprijinului reciproc și în comunități. Spre deosebire de stat, văzut ca societate constituită, solidaritatea se clădește pe relațiile personale și pe conștientizarea responsabilității pentru ceilalți. Solidaritatea se constituie într-o motivație spre acțiune, ce poate fi și trebuie promovată, dacă dorim ca societatea să funcționeze pe termen lung. Drepturile și libertățile egale și punerea lor în practică într-o manieră solidară au ca premisă recunoașterea deciziilor politice de către societate. În conceptul "libertății egale" este prin urmare înscrisă și revendicarea unui proces corespunzător și democratic al luării deciziilor, ca model funcțional de negociere într-o democrație socială. Iată, din această revendicare a unui model funcțional de negociere rezultă importanța centrală a statului democratic și a societății civile. O societate în care valorile fundamentale sunt puse în practică este o societate echitabilă, iar o astfel de societate aspiră la înfăptuirea democrației sociale. De aceea, acceptarea valorilor fundamentale reprezintă un consens social important, dar ea nu este adecvată pentru un fundament unitar și nici destinată să fie un instrument măsurabil pentru acțiuni concrete. Ele sunt profund ancorate în cultura noastră cu un efect individual imediat asupra multor oameni. Astfel, libertatea, echitatea și sentimentul de apartenență nu sunt pur și simplu parametri abstracti, ci întruchipează necesități și reprezentări individuale ancorate emoțional, indiferent cât de diferit ar putea fi formulate și interpretate concret de către fiecare individ" [2, p. 26]. De aceea, valorile fundamentale și necesitățile reprezentate de acestea au ca funcție esențială să faciliteze încuviințarea cetățenilor față de punerea în practică a drepturilor fundamentale, chiar dacă nu o pot și impune. Valorile fundamentale sunt astfel o sursă indispensabilă și un punct inițial al negocierii unor drepturi fundamentale, pe de o parte, și un sistem de punere în siguranță a conviețuirii în societate, pe de altă parte. Statului îi revine aici o funcție primordială: el garantează valorile și drepturile fundamentale și este legitimat democratic și are îndatorirea de a defini și asigura cadrul necesar existenței celorlalte două sfere. Această funcție legitimatoră și ordonatoare nu înseamnă însă că statul însuși e obligat să-și îndeplinească singur toate

îndatoririle. Statul le poate delega societății care poate și trebuie să corecteze, să stimuleze, să degreveze și să completeze acțiunile statului. Așadar, din perspectiva democrației sociale, putem conchide, că statul este instanța centrală pentru garantarea și realizarea drepturilor fundamentale.

Atunci când vorbim despre stat evocăm primul exemplu istoric ce ne duce la sfârșitul Antichității eline – la filosofia lui Aristotel. Și astăzi, teoreticienii recurg la teoria sa despre societate care a devenit ulterior călăuză și pentru epoca modernă. Când ne referim la prima democrație, cel mai adesea nu este vorba despre Epoca modernă, ci despre Antichitatea elină clasică. Atena este considerată de mulți drept primul exemplu reușit al unei republici citadine cu trăsături democratice. Atena a fost una dintre cele mai mari republici-oraș ale Greciei antice. Dintre locuitori, abia dacă 10 la sută erau cetățeni liberi ce puteau decide soarta statului. Femeile, sclavii și străinii erau excluși de la participarea la viața politică. Republica ateniană era caracterizată de agricultura din zona limitrofă orașului și de un centru urban marcat de comerț și de meșteșugari. Economia funcționa în bună măsură datorită muncii sclavilor. Chestiunile publice erau rezolvate prin intermediul adunărilor întrunirilor obștești ale cetățenilor cu drepturi depline, pe de o parte, și prin intermediul adunărilor populare ce aveau loc de 40 de ori pe an, pe de altă parte. Societatea atică nu era așadar o democrație în sensul actual. În domeniul restrâns al chestiunilor publice și în cadrul grupului selectiv al cetățenilor cu drepturi depline se ajunsese însă la stabilirea unor reguli și principii de decizie bazate în mare măsură pe egalitatea drepturilor și a libertăților. Antichitatea elină a cunoscut din plin cultura deciziei democratice, o instituție labilă și care presupune îndeplinirea unor premise. În lucrarea **Politica**, Aristotel așa și spune, că omul este prin natura sa o ființă socială, adică oamenii tind să trăiască împreună chiar și atunci când nu au nevoie de un sprijin anume din partea celorlalți. Omul nu se simte doar dator să coopereze, ci are și dorința firească de a conviețui cu alți oameni. ”Fără îndoială că avantajul îi aduce în comun atât cât fiecare are parte de o viață bună. Acesta este mai ales scopul ”lor”, atât în comun cât și în particular. Dar ei se adună la un loc chiar și în vederea vieții propriu-zise și alcătuiesc comunitatea politică chiar și numai în vederea vieții, dacă ea nu este împovărată de prea multe greutăți” [3, p. 159]. Așadar, conviețuirea este imperios trebuincioasă pentru a asigura traiul, totodată însă este și un scop, întrucât, prin intermediul ei, fiecare individ se poate apropia de obiectivul său, anume de ”desăvârșire a propriei vieți”. Astfel, viața socială este în mai multe privințe indispensabilă oamenilor. Iată aici, capătă relevanță egalitatea și libertatea ca noțiuni importante. Adevăratul polis este așadar, o comunitate a oamenilor liberi ce sunt asemenea, adică egali. Aristotel numește însă și premisa esențială pentru buna funcționare a comunității: Constituția, așadar forma de organizare politică, trebuie să asigure că ”folosul comun” rămâne obiectivul comunității. Aristotel sugerează că, pentru comunitatea celor liberi și egali, există totdeauna riscul de a fi folosită de către indivizi pentru obținerea de avantaje personale. Pentru aceasta, Aristotel consideră necesară existența a trei aspecte esențiale: virtutea cetățenilor, o constituție bună și independența economică a cetățenilor. ”Deși virtutea aceasta este deosebită, este necesar totuși ca bunul cetățean să învețe să fie capabil atât să conducă cât și să fie condus, și aceasta este virtutea cetățeanului, ca el să cunoască puterea oamenilor liberi în ambele situații”[4, p.153-154].

Ce ține de al doilea aspect important, Constituția, Aristotel nu pledează în mod neîngrădit pentru un model oarecare, ci consideră constituția și forma de organizarea statală ca fiind dependente de premisele existente în societate. Mai mult ca atât, consideră filosoful, ”cea mai bună formă de democrație” s-ar putea înfirișa în rândurile ”plugarilor”[4, p.153-154].

Al treilea aspect este independența economică a cetățenilor. Aici, Aristotel pledează pentru gospodăria casnică ce ar înlesni fiecărui cetățean independența din punct de vedere

economic ca cetățeanul să aibă timp pentru preocupările politice. Bineînțeles, Aristotel este contemporanul epocii sale de aceea aspectele menționate mai sus nu reflectează până la capăt asupra criteriilor descrise de el pentru o viață fericită, bazată pe libertate și egalitate. Este lesne de înțeles că modelul cetății-republică eline nu poate fi pur și simplu transferat asupra societăților contemporane moderne. Tocmai din acest motiv se poate vedea încă odată cât de mult depinde realizarea egalității și a libertății de societatea concretă la care ne referim.

Făcând un salt istoric, începuturile societății burgheze au dat un impuls important teoriilor despre stat. Începe istoria așa numitului contractualism, adică a ideii că cetățenii alcătuiesc un stat pe baza unui contract. Statul ca "persoană" nu se mai fundamentează pe "dreptul divin", așa cum proclamase Ludovic al XIV. Atunci au fost formulate principii esențiale – precum cele ale lui Hobbes, Locke și Rousseau – ce au fost în egală măsură foarte controversate. Privind istoric, aceste trei teorii (Hobbes, Locke și Rousseau) au reprezentat puncte de pornire pentru *conservatorism, liberalism și democrație socială*. Cele mai multe puncte de pornire pot fi însă fără îndoială găsite în liberalismul politic al lui John Locke, pe de o parte, și în critica acestuia formulată de Jean-Jacques Rousseau, pe de altă parte. Argumentarea lui John Locke cu privire la libertățile fundamentale traduse în drepturi fundamentale astăzi, rămân valabile și reprezintă o bază importantă la tema responsabilității statului. "Al doilea tratat despre guvernământul civil" considera că pentru a defini condiția umană a oamenilor trebuie să ne imaginăm un stadiu în care ei sunt: în întregime liberali să-și ordoneze acțiunile lor, să dispună așa cum înțeleg ei, de bunurile lor și de persoana lor, în întregime egali, în sensul poziției reciproce față de putere și competență, nici unul neavând-le într-o măsură mai mare decât alții. Fiecare se conservă pe sine și în același timp veghează la conservarea umanității. Locke începe cu Hobbes: prima necesitate și deci dreptul fundamental al omului este conservarea sa. Dar de ce anume este mai întâi amenințată această conservare? Locke răspunde: nu de ceilalți indivizi, ci pur și simplu de foame. Aceasta este diferența originală dintre Locke și Hobbes: pentru cel din urmă, moartea este amenințătoare în primul rând sub forma celui alt om ostil, pentru cel dintâi, sub forma foamei. Locke își dezvoltă teoria despre ființele umane ce se nasc cu drepturi egale și libere. În acest sens, Locke se folosește de un artificiu de argumentare popular printre filosofii acelei perioade: își imaginează oamenii într-o stare naturală, anterioară existenței societății. În această stare toți oamenii sunt în egală măsură liberi. Sunt liberi să dispună de propria persoană, căci își aparțin sieși. Sunt liberi în gândurile și sentimentele lor. Liberi, să dispună după bunul lor plac de obiectele ce le aparțin. Asupra acestor obiecte capătă dreptul la proprietate, dar numai dacă – și aici avem de-a face cu un argument tipic burghez – prestezi o muncă legată de acel obiect. Adică, dacă prelucrezi un câmp capeți dreptul de a reclama pentru sine acel câmp. Oamenii au așadar – potrivit lui Locke- un drept natural asupra propriei persoane, asupra gândurilor, sentimentelor și obiectelor ce le aparțin. Dotați cu acest drept, ei trăiesc într-o stare naturală. Imaginea idilică a stării naturale a oamenilor și procedura contractului social ca instrument pentru fondarea societății civile au fost, la timpul lor, ipoteze de lucru fecunde, dar dezmințite de cercetările istorice. De altfel, aparenta lor istoricitate nu trebuie să înșele. E imposibil ca Locke, și în general promotorii teoriei contractului social, să fi crezut în schema de trecere a societății de la starea naturală la organizarea de stat ca într-o devenire istorică reală. Ei s-au servit de aparenta seducătoare a istoricității acestei scheme, de plusul de credibilitate pe care ea îl dobânda astfel, dar, în fond, toată structura lor mintală, toată argumentația lor aparținea raționalismului. Starea naturală și contractul social erau mai degrabă puncte arhimedice, expresii convenționale ale unor situații și condiții pentru demonstrarea unei teoreme. Admițând aceasta, eroarea de ordin istoric ce se reproșează "contractualismului" social apare mai puțin semnificativă și pledoaria pentru

scoaterea ei de sub acuzare ar putea eventual recurge la crearea paradoxului ca, în ultima instanță, adevărul însuși nu este decât o "eroare exilată în eternitate" [5, p. 71].

Contractualismul lui Hobbes deschide calea către faptul că un contract trebuie să se bazeze pe libera voință și pe folosul reciproc pentru a echilibra interesele și despre binele comun într-o societate ca punct de plecare pentru doctrina statală a democrației sociale. Potrivit lui Hobbes, această structură a societății se obține prin încheierea unui dublu contract. Pe de o parte, se încheie un "contract social" de constituire a statului, pe de altă parte se convine un contract de supunere, prin care puterea este delegată unui rege puternic. Puterea monarhului este astfel legitimată prin contractul cu poporul ce alcătuiește statul. Suveranul primește însă puterea doar cu condiția să o utilizeze în interesul statului – așadar contractul de supunere poate fi desfăcut, în principiu. Hobbes face să se nască ordinea politică din neputința umană, Aristotel o făcea să se nască din capacitățile sau forțele umane. Ceea ce face corpul politic hobbesian nu este, ca în cetatea lui Aristotel, compunerea și potrivirea forțelor (virtute, bogăție, libertate), cu ușurarea slăbiciunilor. Leviathanul vindecă, cel puțin parțial, relele acelei natural condition of mankind. În mâna Leviathanului, supusul se găsește ca și credinciosul în mâna Bisericii, al cărei har vindecă relele naturii sale păcătoase. Corpul politic pe care-l construiesc oamenii neputincioși concepând ideea de putere absolută nu este o cetate, mărginită în toleranța sa prin chiar limitele ordinii naturale, și, deci, vulnerabilă la intervenția religiei; geneza sa repetă și face eficient gestul prin care umanitatea concepe divinitatea și se plasează sub protecția sa. Sensul statului hobbesian este să fie o Providență artificială [6, p.120-160].

După cum starea naturală neutralizează păcatul naturalizându-l, puterea absolută a Leviathanului neutralizează harul artificializându-l. Argumentarea lui Hobbes se clădește în principal pe o apreciere sceptică a naturii umane. Esența ideii de stat este astfel aceea de a struni firea umană și de a oferi, prin intermediul statului, siguranța necesară unei conviețuirii pașnice. Chiar dacă Th. Hobbes încă nu vedea diferența între drepturile și libertățile pozitive și cele negative, putem presupune o continuitate implicită în argumentarea de tip conservator.

Rousseau a fost unul dintre primii gânditori care au remarcat că democrația nu poate fi realizată fără un echilibru social și că echilibrul social nu poate fi păstrat în absența democrației și a educării în spiritul democrației. În trei lucrări aflate în legătură unele cu celelalte, el își expune concepția despre societate. În Discurs asupra inegalității, Rousseau cercetează contextul apariției societății burgheze. În concepția sa, societatea burgheză contemporană autorului este sursa inegalității oamenilor. Scopul lui Rousseau era de a scoate în vileag "contractul social greșit" pe care se bazează această societate. Rousseau identifică cel puțin două domenii sociale în care vede un punct de pornire pentru o republică așezată pe baze democratice: încheierea unui "contract social corect", pe de o parte, și educarea cetățenilor în spiritul libertății, a responsabilității și a capacității de a trăi democrația, pe de altă parte. În Contractul social, se schițează trăsăturile unei societăți democratice, bazate pe libertate și egalitate, și Constituția acestei societăți: întemeierea societății trebuie să se bazeze pe egalitatea și libertatea absolută. Acest lucru se traduce în felul următor: toate proprietățile și toate drepturile naturale trec în proprietate obștească, odată cu întemeierea societății. În același timp, toți oamenii, văzuți ca părți constitutive ale societății, primesc drepturi cetățenești. Toate deciziile de natură legislativă sunt luate de toți cetățenii – forul suprem de decizie este reprezentat de voința comună, la exprimarea căreia participă toți cetățenii. Prin participarea la luarea deciziilor, fiecare om este supus voinței comune, așadar propriei voințe, dobândind astfel libertatea cetățenească. Acest lucru presupune ca fiecare cetățean să fi dezvoltat capacitatea de a-și folosi rațiunea în spiritul binelui comun. Numai astfel însumarea voințelor individuale are drept rezultat voința comună. Pentru atingerea acestui deziderat, fiecare cetățean trebuie să fi învățat să-

și cultivate compasiunea naturală și iubirea de sine, punând totodată frâu iubirii diferențiate. Abia când toți cetățenii vor fi adoptat moralitatea cetățenească drept principiu de acțiune, voința comună va avea un efect durabil, iar comunitatea va funcționa fără a se dezintegra. În lucrarea Emile se caută un răspuns la chestiuni ce țin de educație și cultură în societatea descrisă anterior. Pentru Rousseau, republica constituită pe baze democratice se află într-o stare instabilă, fiind mereu supusă forțelor centrifugale și confruntată cu interesele particulare [7, pp. 30-60].

Așadar, pornim de la stat și ajungem la stat. Am pornit cu Aristotel și concepția sa despre stat deoarece înființarea și întărirea democrației sociale s-a bazat în esență dintotdeauna și pe concepția unui stat acționând pozitiv. Această istorie a statului ca actor pozitiv este strâns legată de istoria constituționalității, ale cărei valori fundamentale nu prind viață decât dacă sunt ancorate în drepturi declarate formal și având un efect real pentru toți oamenii. Este un proces îndelungat!

În finalul acestor considerații asupra acestor curente se cere relevată o temă de reflexie de o mare actualitate care însă a fost dezvoltată teoretic în cadrele liberalismului și și-a găsit materializarea în ceea ce se numește societate civilă.

Într-adevăr liberalismul clasic rămâne în istoria doctrinelor politice prin capacitatea de a se constitui într-o doctrină care a răspuns exigențelor lumii moderne, le-a surprins câteva caracteristici fundamentale, a răspuns unor probleme de mare semnificație istorică. Pe baza lui s-au născut sistemele politice democratice moderne. Tot în numele liberalismului clasic s-au construit realități sociale, un mod nou de a se așeza raporturile între oameni, numit "societate civilă" (care este ansamblul raporturilor individuale, a structurilor familiale, economice, culturale, religioase, care există într-o societate dată, în afara cadrului și intervenției statului).

Hegel considera societatea civilă ca "expresia unei ordini economice și sociale în care se manifestă toate formele de asociere dintre oameni, liberă asociere spontană, conștientă, independentă de stat și puterea politică".

Este expresia asocierii dintre indivizi pe baza propriei lor inițiative, a capacității de autoorganizare socială, este măsura în care individul leagă domeniul privat cu cel public. Societatea civilă exprimă constituirea unei forțe sociale latente care se structurează în funcție de măsura în care cetățeanul se simte "în situație", când ca individ, realizează că viața îl provoacă împreună cu ceilalți și pentru a găsi soluții, trebuie să se organizeze laolaltă.

V. Havel numește societatea civilă "puterea celor fără de putere", prin care se manifestă solidaritatea umană pe baza credinței în adevăr și morală. Ea se naște când se unesc forțele sociale pentru a acționa în numele unor valori ale comunității, devenind baza pluralismului politic; este expresia capacității individului de a se raporta ca individ la colectivitatea lui, la istoria ei [7].

Societatea civilă nu se poate construi dacă nu se elimină paternalismul puterii, dacă nu se cultivă sentimentul societal bazat pe cinste, pe informație corectă, pe respectul demnității fiecărui individ.

Născut din frământările epocii moderne, liberalismul a fost purtătorul unor valori politice care au stat la baza regimurilor politice democratice. Dar, odată materializate, aceste valori mai au forța propulsoare? A le păstra înseamnă a conserva un trecut atunci când viața merge mai departe? Fără îndoială, valorile lui politice vor rămâne ca idealuri pe care practica politică le va îmbogăți mereu, dându-le noi dimensiuni.

Iată de ce, prins între exigențele ideatice și cele practice, liberalismul se perpetuează într-o varietate de forme doctrinare iar unele dintre preceptele lui au devenit bunuri politice la care se atașează astăzi și alte doctrine. Așa se explică de ce pentru unii exegeți el

trebuie să devină o ”etică social pragmatică”, în măsură să reziste la presiunile istorice ale acestui început de secol, dovedind că are încă resurse adaptive remarcabile.

Referințe bibliografice:

1. Manent P. Istoria intelectuală a liberalismului [The intellectual history of liberalism]. București: Editura Humanitas, 1992.
2. Gombert T. Manual de democrație socială [Handbook of social democracy]. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2015.
3. Aristotel. Politica [Policy]. București: Editura Paideia, 2020.
4. Locke Jh. Două tratate despre cărmuire [Two Treatises of Government]. Hackett Publishing Company, Inc., cap. V, 1980.
5. Hobbes Th. Leviatanul [Leviathan]. București: Editura Herald, 2017
6. Rousseau J.J. Despre contractul social sau Principiile dreptului Politic [About the social contract or the Principles of Political law]. București: Editura Mondero, 2007.
7. Nimu A., și alții. Societatea civilă, democrație și construcție instituțională [Civil society, democracy and institutional building]. București: Editura Polirom, 2016.

FEATURES OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF THE INDIGENOUS PEOPLES OF UKRAINE

BABIN Igor Ivanovych,
Ph.D. (in Law), Associate Professor,
Department of Public Law,
Chernivtsi National University, Ukraine

CZU: 342.1/.9(477)

Summary

The problem of the status of indigenous peoples is of global relevance for Ukraine, it is exacerbated by the fact that such peoples live on its territory, and the tragic events taking place in these territories today. Determining the constitutional and legal status of the indigenous peoples of Ukraine is connected, first, with creating a list of ethnic groups that can be recognized as indigenous peoples in Ukraine according to certain legal criteria and justifying their differences from other ethnic groups, including national minorities; secondly, with the definition of the system of collective rights of indigenous peoples as subjects of constitutional law; thirdly, with the development and adoption of relevant legislation on the status of indigenous peoples of Ukraine and, fourthly, the need to create effective mechanisms to ensure the collective rights of indigenous peoples of Ukraine, which will guarantee both the exercise of these rights and equality of rights and freedoms regardless of national character and inviolability of the territorial integrity and state sovereignty of Ukraine. Ukraine has recognized the de facto rights of the indigenous Crimean Tatar people since 1991; recognition of its de jure status took place in 2014 during the occupation of Crimea by the Russian Federation. The adoption of the Law on Indigenous Peoples was the final stage in shaping their constitutional and legal status.

Keywords: *indigenous peoples, legal status, collective rights, Crimea, Ukraine*

In the context of human rights protection, more and more attention is being paid to the development of group rights, and the development trends of indigenous peoples, which include about 300 million people from more than 70 countries, are becoming more visible [12, p.1]. The processes of determining the status of indigenous peoples after the Second World War were especially intensified. Initially, the United Nations Charter of 1945 referred only to "territories whose peoples have not yet achieved full self-government" [1]. Later, a new understanding of the term "indigenous peoples" emerged: there was a transition from a "geographical" concept of law to a "sociological" one. Further progress towards the legal regulation of the status of peoples is reflected in the "Declaration of Principles of International Law on Friendly Relations and Cooperation between States in Accordance with the Charter of the United Nations" and in UN General Assembly Resolution 2625 (XXV) of 1970 [3].

It was then that international law for the first time enshrined the idea that within one independent state, in addition to the titular ethnic group, different "peoples" can

coexist, each of which has the right to self-determination. According to the explanatory note of the UN Rapporteur-General, the right of indigenous peoples to self-determination is considered to be fulfilled if, through their representatives, they are genuinely involved in the governance of democracy and do not suffer any obstacles to their development or discrimination [13, p.219]. Thus, in practice, the international legal concept of indigenous peoples is represented by three main approaches developed by the UN, ILO and WB, respectively. The UN is based on the concept of Jose Martinez Cobo. However, its definition is characterized by a narrow view of the category under discussion, as it is based only on historical continuity with societies that inhabited modern indigenous territories before invasion or colonization, and does not take into account the diversity of social groups that can be classified as indigenous [10, p.210-211].

A landmark event was the adoption of the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples in 2007, according to which the fundamental rights of indigenous peoples include: equality of human rights, the right to self-determination, protection against discrimination, deportation, assimilation and the right to preserve one's cultural identity. The Declaration also enshrines the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as the mechanisms and means of their financing [2]. Indigenous peoples have the right to participate in decisions concerning their rights through representatives elected by them in accordance with their own procedures (art. 18), and States consult and co-operate in good faith with them (art. 19). Indigenous peoples have the right to the lands, territories and resources they have traditionally owned, traditionally occupied or otherwise used or acquired (art. 26). Military activity on the lands or territories of indigenous peoples is not carried out, except in certain cases. Before using the lands and territories of indigenous peoples for military activities, states hold effective consultations with interested indigenous peoples through appropriate procedures and representative institutions (art. 30) [4].

Unfortunately, despite the general recognition and international legal consolidation of the collective rights of indigenous peoples, subjectivity cannot be ruled out in the positions of the states in which they live. It was clearly expressed in the debate during the consideration of the draft Convention 169. The ILO Special Committee during the discussion of the final version of Art. 1 (which deals with the meaning of "indigenous peoples") dealt with 19 amendments received from various governments and organizations [7, p.20]. This once again shows the different perception of the phenomenon of indigenous peoples and, most importantly, their different status depending on the specifics of a particular legal system.

Determining the constitutional and legal status of the indigenous peoples of Ukraine is connected, first, with creating a list of ethnic groups that can be recognized as indigenous peoples in Ukraine according to certain legal criteria and justifying their differences from other ethnic groups, including national minorities; secondly, with the definition of the system of collective rights of indigenous peoples as subjects of constitutional law; thirdly, with the development and adoption of relevant legislation on the status of indigenous peoples of Ukraine and, fourthly, the need to create effective mechanisms to ensure the collective rights of indigenous peoples of Ukraine, which will guarantee both the exercise of these rights and equality of rights and freedoms regardless of national character and inviolability of the territorial integrity and state sovereignty of Ukraine. This will contribute to the development of both interethnic relations and civil society in Ukraine as a whole.

The most common view among experts is that the indigenous peoples of Ukraine should include the Crimean Tatar (according to the All-Ukrainian census of 2001 - about 250 thousand people), Karaites (according to the All-Ukrainian census of 2001 - in Ukraine lived 1196 Karaites) and Krymchaks (according to the All-Ukrainian census of 2001 - 406 Krymchaks lived in Ukraine) [11, p.37].

Other ethnic groups mentioned in Ukraine's constitutional and legal doctrine on the issue of indigenous peoples include the Gagauz and the Urums. It is noted that although these ethnic groups have a cultural and linguistic identity that distinguishes them from the titular nation, some of their features do not allow to recognize them as indigenous peoples of Ukraine. Urums as an ethnic group that originated in Crimea from people of different nationalities (primarily Crimean Greeks) and was resettled in the eighteenth century in the Azov region, are aware of themselves as part of the Greek diaspora of Ukraine and maintain cultural and socio-political contacts with Greece, do not consider themselves a separate ethnic group and indigenous people of Ukraine [8, p.10]. The Gagauz are an ethnic group that originated and formed on the Balkan Peninsula and in modern Romania. Gagauz moved to the territory of Moldova and the south of Odessa region of Ukraine together with other ethnic groups (Bulgarians, Russians) in the XIX century. Most Gagauz live in Moldova, where their autonomous territorial entity, Gagauz-Eri, now exists. The Ukrainian Gagauz diaspora, therefore, is not of autochthonous origin and connects the issues of political and legal development of its own ethnic group primarily with the existence of the Gagauz-Eri, which can be considered a national entity of this ethnic group [8, p.10]. Gagauz and Urums cannot be recognized as indigenous peoples of Ukraine in its modern borders and in the current ethno-legal situation in the country. Ethnic groups that have their own national state formations (Russians, Belarusians, Jews, Poles, Romanians, etc.) cannot be considered indigenous peoples of Ukraine and should be considered national minorities, even if Ukraine is indigenous to a relatively small part of this ethnic group. Certain ethnographic groups of the Ukrainian nation (for example, Hutsuls) and national minorities (for example, Crimean Armenians) cannot be considered indigenous peoples of Ukraine, as they do not have the characteristics of a separate ethnic group and are not a separate nationality. Ethnic groups that do not have their own nation-state and make up only a part of the global diaspora in Ukraine and have not been formed as such cannot be recognized as indigenous peoples of Ukraine on the territory of Ukraine (for example, Roma) [8, p.10].

The problem of the status of indigenous peoples is of global relevance for Ukraine, it is exacerbated by the fact that such peoples live on its territory, and the tragic events taking place in these territories today. Our country can accept only the general legal doctrine of international law used in the discussion of the problem of indigenous peoples, and critically borrow certain features of the status of indigenous peoples under the constitutional law of individual countries. The status of Ukraine's indigenous peoples should be determined by adopting its own legislation, not by receiving international legal experience. The peculiarities of the status of the indigenous peoples of Ukraine should be enshrined in the provision of these ethnic groups with certain characteristic collective rights, which are proposed to be called ethnic; the establishment of special individual rights for indigenous peoples, except in cases of preventing the disappearance of a few Crimean peoples and the consequences of deportation, should be considered inappropriate. Collective (ethnic) rights of indigenous peoples and national minorities of Ukraine should not be fundamentally different in nature and scope. This difference must be due to purely objective factors, including the non-state nature of indigenous peoples, the threat of extinction of a few peoples, and so on. These two constitutional and legal institutions can be considered as constituent elements of a more general category of ethnic minorities.

The settlement of the status of indigenous peoples of Ukraine began in 1996 after the adoption of the Constitution of Ukraine, in three articles of which there is a clear mention of the concept of "indigenous peoples". According to Art. 11 of the Constitution of Ukraine, the state promotes the development of ethnic, cultural, linguistic and religious identity of all indigenous peoples of Ukraine; under its paragraph 3 of Art. 92 rights of indigenous peoples are determined exclusively by the laws of Ukraine; in paragraph 3 of Art. 119 of the Constitution indicates that local state administrations in the relevant

territory ensure the implementation of programs of their national and cultural development in places of compact residence of indigenous peoples.

In the autumn of 1996, a bill was prepared to grant special status to the indigenous peoples of Ukraine - the Crimean Tatars, Karaites and Krymchaks. However, for almost 25 years, no version of the bill has been discussed in parliament or voted on for one reason or another, mostly politically manipulative. On 22 May 2014, the penultimate day of the 13th session of the Permanent Forum, the Ukrainian delegation made an official statement on behalf of the Government of Ukraine. In this statement, Ukraine asked to be considered a state that officially supported the Declaration on the Rights of Indigenous Peoples [12, p.1]. It is worth noting the participation of representatives of certain ethnic groups in Ukraine, in particular - the Crimean Tatars, in international legal forums on indigenous issues since 1994. Recognition by the international community of the rights of these ethnic groups of Ukraine to participate in solving the problem of indigenous peoples of the world cannot be considered recognition of the relevant status of these ethnic groups as *de jure* indigenous peoples, but it can, with some caveats, be seen as their *de facto* perception by indigenous peoples.

On March 20, 2014, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted Resolution №1140-VII "On the Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine on Guarantees of the Rights of the Crimean Tatar People within the Ukrainian State" [6]. In the Statement, the Verkhovna Rada of Ukraine guaranteed, *inter alia*, the preservation and development of the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of the Crimean Tatar people as an indigenous people and all national minorities of Ukraine and stated its support for the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, adopted on September 13, 2007. The Statement stated that Ukraine guarantees the preservation and development of the ethnic, cultural, linguistic and religious identity of the Crimean Tatar people as an indigenous people and provides similar guarantees to all national minorities of Ukraine. At the same time, Ukraine guaranteed the protection and realization of the inalienable right to self-determination of the Crimean Tatar people as part of a sovereign and independent Ukrainian State. At the same time, Ukraine recognized the Mejlis of the Crimean Tatar people, the executive body of the Kurultay of the Crimean Tatar people and the Kurultay as the highest representative body of the said people. In paragraph 4 of the Statement, the Verkhovna Rada of Ukraine announced its support for the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. The Verkhovna Rada instructed the Cabinet of Ministers of Ukraine to urgently submit draft laws and other normative legal acts of Ukraine that define and consolidate the status of the Crimean Tatar people as the indigenous people of Ukraine. Relevant projects were to be developed in consultation with the Crimean Tatar People's Mejlis, in close cooperation with the UN, the OSCE, and the Council of Europe in accordance with international law and human rights standards, indigenous peoples and national minorities. The Verkhovna Rada of Ukraine also instructed the Cabinet of Ministers to develop practical mechanisms for cooperation between the executive authorities of Ukraine and the Mejlis of the Crimean Tatar people.

That is why the Declaration of March 20, 2014 is historical in nature, and its implementation by Ukraine in the international arena took place during the regular annual session of the UN Permanent Forum on Indigenous Issues in May 2014. During the forum, the Permanent Mission of Ukraine to the United Nations organized an event to highlight the problems of the Crimean Tatar people in Crimea. On May 23, 2014, a representative of the Mission made an official statement at the Forum in support of UN Declaration of the Rights of Indigenous Peoples of the United Nations by Ukraine [9, p.12].

The final stage in regulating the constitutional and legal status of indigenous peoples was the adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine on July 21, 2021 of the Law of Ukraine "On Indigenous Peoples of Ukraine". According to Article 1 of this law, the indigenous people of Ukraine - an indigenous ethnic community formed on the territory of Ukraine, is a carrier of original language and culture, has traditional, social, cultural or

representative bodies, is self-aware as the indigenous people of Ukraine, is an ethnic minority in its population and does not have its own state formation outside Ukraine. The indigenous peoples of Ukraine formed on the territory of the Crimean Peninsula are the Crimean Tatars, Karaites, and Krymchaks.

Indigenous peoples of Ukraine have received the right to self-determination within Ukraine, establish their political status within the Constitution and laws of Ukraine, freely carry out their economic, social and cultural development. Indigenous peoples of Ukraine, exercising their right to self-determination, have the right to self-government in matters relating to their internal affairs, including ways to establish their representative bodies, which are formed and operate within the Constitution and laws of Ukraine. Indigenous peoples of Ukraine have the right to preserve and strengthen their special political, legal, social and cultural institutions, while maintaining their participation in economic, social and cultural life. The state promotes the representation of the indigenous peoples of Ukraine in the Verkhovna Rada of Ukraine, the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea and local self-government bodies of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol. The state has undertaken to protect the indigenous peoples of Ukraine from acts of genocide or any other act of collective coercion or violence [5, art.2].

Indigenous peoples of Ukraine and their representatives have the right collectively and individually to the full enjoyment of all human rights and fundamental freedoms as defined in the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights, the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples and international treaties. consent to be bound by the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as provided for in the Constitution and laws of Ukraine. Indigenous peoples of Ukraine have the right to equal legal protection. Any discrimination against the indigenous peoples of Ukraine in the exercise of their rights is prohibited. The state implements measures to strengthen the support of indigenous peoples of Ukraine - temporary measures taken by the state to overcome negative for indigenous people's phenomena of social, legal or cultural nature through the creation of special favorable mechanisms for the rights, freedoms and needs of indigenous peoples. Indigenous peoples of Ukraine are guaranteed the right to legal protection from any actions aimed at:

- 1) deprivation of signs of ethnicity and integrity as original peoples, deprivation of cultural values;
- 2) eviction or forced relocation from places of compact residence in any form;
- 3) forced assimilation or forced integration in any form;
- 4) encouraging or inciting racial, ethnic or religious hatred against them [5, art.3].

Indigenous peoples of Ukraine determine their own national symbols and the procedure for their application in compliance with the laws of Ukraine. Indigenous peoples of Ukraine have the right to revive, use, develop and pass on to future generations their history, languages, traditions, writing and literature, to restore and preserve objects of tangible and intangible cultural heritage. Denial of the ethnicity or ethnic identity of the indigenous peoples of Ukraine is prohibited.

Conclusions. The problem of indigenous peoples is based on the global question of the status of peoples as bearers of a number of collective rights. The specificity of indigenous peoples is due to the impossibility of effective realization of their own sovereignty through the formation of nation-states. The collective political, economic, social and cultural rights of indigenous peoples have been recognized by the world community through the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, which has become a document of considerable political and legal force. The legal status and factual situation of the indigenous peoples of Ukraine - the Crimean Tatars, the Crimean Karaites and the Krymchaks - is due to the tragic history of their historical homeland. Ukraine has recognized the de facto rights of the indigenous Crimean Tatar people since 1991; recognition of its de jure status took place in 2014 during the occupation of Crimea by the

Russian Federation. The adoption of the Law on Indigenous Peoples was the final stage in shaping their constitutional and legal status.

Bibliographical references:

1. Статут Організації Об'єднаних націй [cited 07.12.2021]. Available: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
2. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. United Nations Organization, 2007. [cited 07.12.2021]. Available: http://www.un.org/esa/socdev/unpfi/documents/DRIPS_en.pdf
3. Декларація про принципи міжнародного права стосовно дружніх відносин і співробітництва між державами згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй. Прийнята резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН від 24 жовтня 1970 року. [cited 07.12.2021]. Available: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text
4. Конвенція о коренных народах, ведущих племенной образ жизни в независимых странах N 169 Принята 27 июня 1989 года Генеральной конференцией Международной организации труда на ее двадцать шестой сессии. [cited 07.12.2021]. Available: http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/993_188
5. Закон України “Про корінні народи України”. – Відомості Верховної Ради. – 2021. - №38. – ст. 319.
6. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави: постанова Верховної Ради України від 20 березня 2014 р. № 1140-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 15. – Ст. 581.
7. Абашидзе А.Х. Международно-правовые основы защиты прав коренных народов: учебное пособие. – М.: РУДН, 2011. – 224 с.
8. Бабін Б.В. Конституційно-правовий статус корінних народів України. – Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 2005. – 19с.
9. Бабін Б. В. Статус корінних народів у сучасному міжнародному праві: наукова доповідь. – К.: КНУ ім. Т.Г. Шевченка, 2014. – 37с.
10. Самійленко Є. Поняття “корінний народ” та питання визнання статусу корінних народів у міжнародному праві. – Підприємництво, господарство і право. – 2017. - №6. – С. 209-212.
11. Ткаченко Є.В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин: навчальний посібник. – Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. – 315с.
12. Топалова Е.Х. Забезпечення прав корінних народів: міжнародні документи та українські реалії. - Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2016. - № 1 - С. 1-15.
13. Щерба О. Політико-правові аспекти процедури визначення статусу кримськотатарського народу. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2007. - №19. – С. 216-221.

**ASPECTE COMPARATIVE PRIVIND SUSPENDAREA ȘI ÎNCETAREA
MANDATULUI PREȘEDINTELUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ALTE STATE**

**COMPARATIVE ASPECTS REGARDING THE SUSPENSION AND
TERMINATION OF THE TERM OF OFFICE OF THE PRESIDENT IN THE
REPUBLIC OF MOLDOVA AND OTHER STATES**

Balaban Mihai,
doctorand, USM

CZU: 342.511.3(478+100)

Summary

This article aims to highlight the mechanisms for avoiding constitutional bottlenecks, in particular if the head of state refuses to fulfill his constitutional duties. Thus, the political will of the heads of state cannot be a source of institutional deadlock. To remove constitutional bottlenecks Both the Parliament and the Prime Minister are to use the instruments expressly established by the provisions of the Basic Law, in particular the suspension of the Head of State and the establishment of an interim function. Therefore, the application of government reshuffles is a solution to eliminate institutional bottlenecks, given that there are currently no alternative mechanisms to overcome a possible institutional deadlock.

Keywords: *constitutional deadlock, head of state, suspension, interim, Constitution*

Potrivit dreptului public, statul nu poate fi conceput fără un șef, oricât de simbolic ar fi rolul acestuia în unele sisteme politice. [1] Instituția șefului de stat își are originea în chiar istoria lumii, a sistemelor statale. Dintotdeauna, colectivitățile umane organizate au avut un șef, recunoscut sau impus, în contextul împrejurărilor istorice. Statele, concepute ca mari colectivități umane, grupate pe teritorii mai mult sau mai puțin întinse, delimitate de frontiere, au cuprins în sistemul organizării lor politice și instituția șefului de stat. Această instituție a cunoscut o evidentă evoluție cât privește formele, structurile, împuternicirile, protocoalele. [2]

Pe parcursul timpului, instituția șefului statului cunoaște o mare diversitate, atât sub aspectul denumirii și modului de desemnare, cât și sub cel al rolului și atribuțiilor în cadrul sistemului constituțional. În sistemele constituționale moderne, marcate de rolul crescând al Parlamentului, instituția șefului de stat a trebuit să-și găsească echilibrul față de legislativ, deși, în doctrină, s-a vorbit și de o „slăbire” a instituției șefului de stat în majoritatea democrațiilor europene contemporane. [3]

Instituția șefului statului în Republica Moldova are o istorie relativ scurtă. Astfel, funcția de Președinte al Republicii Moldova a fost instituită la 3 septembrie 1990, prin Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu privire la introducerea unor

modificări și completări în Constituția RSS Moldovenești din 1978. [4] Prin urmare, Constituția RSS Moldovenești din anul 1978 a instituit funcția de Președinte abia în anul 1990, inițiativă preluată de republicile sovietice din componența fostei URSS. În prezent, având în vedere forma de guvernământ, cât și regimul politic, în Republica Moldova Președintelui îi revine un statut constituțional redus, iar principalele pârghii ale guvernării fiind deținute de Parlament și Guvern.

În context, reiterez că potrivit Constituției, respectarea principiului separării și colaborării ramurilor puterii în stat implică nu doar faptul că nici una din ramurile puterii nu intervine în competențele unei alte ramuri, dar și faptul că nici una dintre aceste ramuri nu își va neglija atribuțiile pe care este obligată să le exercite în domeniul specific de activitate, în special atunci când astfel de obligații sunt prevăzute de Constituție. Încălcarea normelor constituționale de către autoritățile publice poate declanșa procedura sancționării constituționale a acestora și, prin urmare nici șeful statului nu poate fi în afara unei asemenea răspunderi.

Conform Constituției, Președintele țării nu este omnipotent, ci este ținut de obligația de devotament constituțional, de a respecta limitele impuse de Constituție și poartă răspundere pentru îndeplinirea cu bună-credință a atribuțiilor ce îi revin. [5] Totodată, depunerea jurământului constituie asumarea de către Președintele Republicii Moldova a unui angajament juridic față de poporul Republicii Moldova de a acționa în spiritul Constituției și de a manifesta respect față de valorile statului de drept. Depunând jurământul, Președintele Republicii Moldova își asumă necondiționat, în mod public și solemn obligația de a acționa exclusiv în spiritul loialității față de Constituție și de a nu încălca jurământul sub nici o împrejurare. [6]

Încălcarea jurământului este, pe de o parte, o încălcare gravă a Constituției, iar o încălcare gravă a Constituției este, pe de altă parte, o încălcare a jurământului. Gravitatea acestei încălcări poate ridica o problemă de incompatibilitate a Președintelui cu funcția exercitată. Potrivit articolului 89 din Constituție, în Republica Moldova Președintele poate fi demis în cazul săvârșirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției. Totodată, potrivit alin. (2) din prezentul articol propunerea de suspendare din funcție poate fi inițiată de cel puțin o treime din deputați și se aduce, neîntârziat, la cunoștința Președintelui Republicii Moldova.

În context, este necesar de subliniat că Constituția nu definește noțiunea de „faptă gravă”. Prin urmare, atribuția de interpretare a Constituției îi revine Curții Constituționale, care urmează să stabilească gravitatea faptelor șefului statului în cadrul constatării circumstanțelor care justifică suspendarea Președintelui Republicii Moldova din funcție. Astfel, potrivit competențelor sale anume Curtea Constituțională la examinarea sesizării privind constatarea circumstanțelor ce justifică suspendarea din funcție a Președintelui Republicii Moldova, determină gravitatea faptelor comise de șeful statului care ar argumenta suspendarea sa din funcție.

Totodată, dacă legislatorul constituant s-a referit exclusiv la „fapte grave”, *per a contrario*, nu pot fi reținute drept element declanșator al procedurii de suspendare acele fapte care, deși contravin normelor constituționale, nu produc efecte juridice majore, care să modifice decisiv echilibrul constituțional între autoritățile statului. În doctrină, s-a remarcat că, din punct de vedere juridic, gravitatea unei fapte se apreciază în raport cu valoarea vătămată, precum, și cu urmările sale dăunătoare, produse sau potențiale, cu mijloacele folosite, cu persoana autorului faptei, cu scopul pentru care a săvârșit fapta. [7, p. 890]

În acest context, cu referire la faptele de încălcare a ordinii juridice constituționale, pot fi considerate fapte grave de încălcare a prevederilor Constituției actele de decizie sau sustragerea de la îndeplinirea unor acte de decizie obligatorii, prin care șeful statului ar

împiedica funcționarea autorităților publice, ar suprima sau ar restrânge drepturile fundamentale ale omului, ar tulbura ordinea constituțională ori ar urmări schimbarea acesteia. Totodată, dacă ne referim la suspendare, ca la o modalitate care în consecință are scopul de a sancționa șeful statului, constatăm că aceasta este mai degrabă o stare intermediară, dar nu una definitivă în materia sancțiunilor. Prin urmare, aplicarea suspendării ca efect al sancționării pentru săvârșirea unor fapte grave de către șeful statului, ar fi mai degrabă o sancțiune formală.

Cu toate că instituția suspendării Președintelui Republicii Moldova a fost aplicată extrem de rar, pentru prima dată Președintele Republicii Moldova, a fost suspendat după ce a refuzat să semneze decretul de numire în funcție a ministrului apărării Eugen Sturza, documentul fiind semnat de Andrian Candu, președintele Parlamentului. Asemenea precedent a fost atestat pe 20 octombrie 2017, atunci când prin avizul Curții Constituționale, Președintele Republicii Moldova a fost suspendat temporar din funcție. [8] Curtea a constatat faptul că, refuzul Președintelui de a-și executa obligațiile constituționale constituie imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția (atribuțiile) în cauză și justifică instituirea interimatului funcției, care se asigură, în ordine, de Președintele Parlamentului sau de Primul-ministru, pentru exercitarea acestei (acestor) obligații constituționale a Președintelui. Respectiv, circumstanțele de suspendare au fost întrunite atunci când Președintele Republicii Moldova nu și-a îndeplinit atribuțiile prevăzute în Constituție și a refuzat de două ori numirea dlui Eugen Sturza în funcția de ministru al apărării. În consecință, decretul de numire în funcția de ministru al apărării a dlui Eugen Sturza a fost semnat de către Președintele Parlamentului în conformitate cu prevederile articolului 91 din Constituție.

Ulterior, atribuțiile Președintelui Republicii Moldova au fost suspendate prin Decizia Curții Constituționale din 2 ianuarie 2018. [9] Decizia a fost adoptată după ce Președintele a respins pentru a doua oară candidaturile la funcțiile de miniștri propuse de către Guvern. Curtea a constatat faptul că, refuzul deliberat al Președintelui de a-și îndeplini obligația constituțională de numire a candidaturilor propuse repetat de Prim-ministru, ceea ce constituie, în sensul articolului 91 din Constituție, imposibilitate temporară de a-și exercita atribuția în cauză, circumstanțe care justifică interimatul funcției de Președinte. Iar atribuțiile de numire a miniștrilor au fost delegate Președintelui Parlamentarului.

Pe 5 ianuarie 2018, Președintele Igor Dodon a fost suspendat din funcție, ca urmare a refuzului de promulgare a Legii nr. 257 din 22 decembrie 2017 cu privire la completarea Codului audiovizualului al Republicii Moldova. [10] Respectiv, Curtea a decis suspendarea Președintelui Dodon din funcția de șef al statului pentru această acțiune, constatând circumstanțele care justifică interimatul funcției de președinte al Republicii Moldova.

Astfel, pe parcursul anului 2018, Președintele Republicii Moldova, Igor Dodon a fost suspendat de 4 ori pentru neexercitarea obligațiilor constituționale. Conform opiniei autorului Teodor Cîrnaț, suspendările nominalizate ale Președintelui Republicii Moldova sunt neconstituționale. Astfel, potrivit autorului dacă după prima constatare de către Curtea Constituțională, Președintele a refuzat intenționat să-și exercite atribuțiile constituționale, de către Parlament urma să se aplice mecanismul prevăzut la articolul 89 din Constituție, care stabilește că: în cazul săvârșirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele Republicii Moldova poate fi suspendat din funcție de Parlament, cu votul a două treimi din deputați. [11, p. 175]

Cu toate acestea, pentru aplicarea acestui mecanism, urmează să revin la aprecierea criteriilor de aplicare a sintagmei „fapte grave ” prin care se încalcă prevederile Constituției. Astfel, consider că sub incidența noțiunii de „fapte grave ” prin care se încalcă prevederile Constituției, ar cădea acțiunile Președintelui prin care a refuzat repetat numirea miniștrilor sau a refuzat repetat promulgarea unei legi. De aceeași părere a fost și

Curtea Constituțională, care prin deciziile sale a constatat circumstanțele care justificau instituirea interimatului funcției de Președinte al Republicii Moldova.

Totuși, prin Hotărârea nr. 28 din 17 octombrie 2017, Curtea a reiterat că încălcarea jurământului de către Președinte Republicii Moldova este, pe de o parte, o încălcare gravă a Constituției, iar o încălcare gravă a Constituției este, pe de altă parte, o încălcare a jurământului. Gravitatea acestei încălcări poate ridica o problemă de incompatibilitate a Președintelui cu funcția exercitată. De asemenea, Curtea a reținut că, neîndeplinirea unei obligații constituționale, sfidarea deliberată a Constituției și neexecutarea unei hotărâri a Curții Constituționale constituie o încălcare gravă a jurământului și a Constituției. [12]

Totodată, Curtea, prin Hotărârea nr. 28 din 17 octombrie 2017 a constatat lipsa instrumentelor coercitive de punere în executare sau de sancționare în cazul neîndeplinirii cu rea-credință a obligațiilor constituționale, ce derivă din prevederile Constituției și actele Curții constituționale. Curtea a considerat necesar ca Parlamentul să reglementeze răspunderea [inclusiv penală] pentru neexecutarea obligațiilor constituționale și a hotărârilor Curții constituționale. Totuși, până în prezent, Parlamentul nu a întreprins măsuri privind executarea hotărârii Curții Constituționale, și în consecință nu a reglementat norme (inclusiv penale), privind tragerea la răspundere pentru neexecutarea obligațiilor constituționale, inclusiv a șefului statului.

În doctrină, se regăsesc opinii potrivit cărora normele de drept constituțional ar trebui să reglementeze în mod expres și limitativ conținutul faptelor grave, care constituie elementul declanșator al angajării răspunderii juridico-politică a șefilor de stat. [13]

În Constituția României, mecanismul suspendării președintelui țării este practic similar cu cel al Republicii Moldova, cu anumite particularități. Una din diferențe constituie faptul că, Parlamentul României este unul bicameral, respectiv fiind format din 2 camere, camera deputaților și respectiv camera senatorilor, și respectiv asupra suspendării vor decide 2 camere, spre deosebire de Republica Moldova unde parlamentul este format dintr-o sigură cameră care are asemenea prerogative.

Astfel, potrivit articolului 95 alin. (1) din Constituția României - în cazul săvârșirii unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției, Președintele României poate fi suspendat din funcție de Camera Deputaților și de Senat, în ședință comună, cu votul majorității deputaților și senatorilor, după consultarea Curții Constituționale. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută.

Respectiv, spre deosebire de Constituția Republicii Moldova, care prevede faptul că președintele poate fi suspendat prin votul a 2/3 din deputați, Constituția României prevede că Președintele României poate fi suspendat din funcție de Camera Deputaților și de Senat, în ședință comună, cu votul majorității deputaților și senatorilor. Astfel, remarcăm o altă diferență ce ține de numărul voturilor exprimate necesare pentru inițierea procedurii de suspendare a președintelui.

Din punct de vedere procedural, Curtea Constituțională a României este autoritatea care dă aviz consultativ pentru propunerea de suspendare din funcție a Președintelui României. Iar propunerea de suspendare din funcție a Președintelui României împreună cu dovezile pe care se întemeiază se trimit în copie Curții Constituționale, de președintele care a condus ședința comună a celor două Camere.

Avizul cu privire la suspendarea din funcție a Președintelui României se emite de Curtea Constituțională în urma dezbaterii propunerii de suspendare și a dovezilor prezentate (articolul 33 alin. (1) din Legea nr. 47 din 18 mai 1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale). [14]

În cazul în care se constată justificarea motivelor de suspendare, Curtea Constituțională constată existența împrejurărilor care justifică interimatul în exercitarea funcției de Președinte al României și comunică cele constatate Parlamentului și

Guvernului (articolul 34 alin. (1) din Legea 47/1992). Potrivit alin. (2) din articolul invocat *supra*, vacanța funcției de Președinte al României se constată la cererea președintelui uneia dintre Camerele Parlamentului sau a președintelui interimar care exercită atribuțiile Președintelui României în perioada cât acesta este suspendat din funcție. Alin. (3) al aceluiași articol prevede că, în cazul în care Președintele României a fost suspendat din funcție, cererea pentru constatarea existenței împrejurărilor care justifică interimatul se face de președintele care a condus lucrările ședinței comune a celor două Camere ale Parlamentului, pe baza hotărârii adoptate în ședința comună. Iar alin. (4) stabilește că, dacă interimatul funcției de Președinte al României se datorează imposibilității temporare de a-și exercita atribuțiile, cererea se face de Președintele României sau de președintele uneia dintre Camerele Parlamentului). [15]

În anul 1990, Belgia s-a confruntat cu o criză constituțională generată de refuzul Regelui de a contrasemna legea cu privire la avort, pentru motive de conștiință. Cu toate că Regele nu poate fi „în vacanță”, în sensul în care participarea sa la conducerea treburilor publice este necesară în permanență, în cadrul unei ședințe excepționale, printr-o decizie fără precedent, Guvernul a constatat „imposibilitatea Regelui de a domni”. După ce s-a constatat că Regele își menține convingerea, s-a recurs la articolul 82 din Constituție, care reglementează imposibilitatea Regelui de a domni, deși din documentele preparatorii rezultă că în anul 1831 constituentul a avut în vedere ipoteza unei imposibilități fiziologice de a domni, pentru motive de boală gravă sau acces de demență. Având în vedere faptul că, în temeiul articolului 79 alin. (3) din Constituția Belgiei atribuțiile constituționale ale Regelui sunt exercitate, în perioada imposibilității de a domni, de către miniștrii reuniți în Consiliu, în numele poporului belgian și sub propria responsabilitate, aceștia au semnat și promulgat legea în cauză. Astfel, s-a interpretat că procedura articolului 82 din Constituție are menirea de a contracara inconvenientele majore ale unui „accident” care nu este remediabil. [16]

În consecință, reiterez că situația de blocaje instituționale, când atribuțiile unor instituții nu sunt exercitate de titularii acestora, în special de către șeful statului, indiferent de motivele acestor blocaje, dispozițiile constituționale prevăd suplینirea acestora prin suspendare și instituirea interimatului.

Referințe bibliografice:

1. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ, vol. I, București: Ed. All Beck, 2001.
2. Muraru I, Tănăsescu E. S. Drept constituțional și instituții politice, ediția a 15. București: Editura C. H. Beck, 2017.
3. Selejan-Guțan, B. Drept constituțional și instituții politice, vol. II. Ediția a 3-a revăzută și adăugită. Editura Hamangiu, 2016.
4. Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești cu privire la instituirea funcției de Președinte al RSS Moldovenești și la introducerea unor modificări și completări în Constituția RSS Moldovenești din 3 septembrie 1990, în legi și hotărâri adoptate la sesiunea a doua, extraordinară a Sovietului Suprem al RSSM de legislatura a douăsprezecea, Chișinău, 1990.
5. HCC nr. 28 din 17 octombrie 2017, pct. 72. [citată 16.12.2021]. Disponibil: <https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/64a757a8457f1f6f17174ef8d465d914>
6. Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 24 ianuarie 2017 pct. 27. [citată 16.12.2021]. Disponibil: <https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/1767e05e19828ea66ea3604c32bafc3a>.

7. Muraru I., Tănăsescu E. S. Constituția României. Comentariu pe articole. București: C. H. Beck, 2008.
8. Avizul Curții Constituționale nr. 2 din 20 octombrie 2017. [citată 16.12.2021]. Disponibil:
<https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/7721496a3cb06ecfoa14c1aodd27c7a1>
9. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 2 ianuarie 2018, [citată 16.12.2021]. Disponibil:
<https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/e1f7b2479c9ab1f8ff3e3376foa2b93e>
10. Avizul Curții Constituționale nr. 2 din 5 ianuarie 2018. [citată 16.12.2021]. Disponibil:
<https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/f5odbofdc1bc363034373f27a7068072>.
11. Cîrnaț T. Drept constituțional și instituții politice. Partea II. Chișinău: Tipografia „Print-Caro”, 2020.
12. Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 17 octombrie 2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin.(6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către președinte). [citată 16.12.2021]. Disponibil:
<https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/64a757a8457f1f6f17174ef8d465d914>
13. Muraru I., Tănăsescu E. S. Constituția României. Comentariu pe articole. București: C. H. Beck, 2008.
14. Legea privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale nr. 47 din 18 mai 1992. În: Monitorul Oficial al României, 22.05.1992, nr.101. [citată 16.12.2021]. Disponibil:
<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/2248>
15. Legea privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale nr. 47 din 18 mai 1992. În: Monitorul Oficial al României, 22.05.1992, nr.101. [citată 16.12.2021]. Disponibil:
<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/2248>
16. Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 17 octombrie 2017, pct. 34-37. [citată 16.12.2021]. Disponibil:
<https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/64a757a8457f1f6f17174ef8d465d914>

**ASIGURAREA INDEPENDENȚEI JUDECĂTORULUI PRIN PRISMA
PRINCIPIULUI PROPORȚIONALITĂȚII ÎN MATERIA TRAGERII LA
RĂSPUNDERE DISCIPLINARĂ A JUDECĂTORULUI**

**ENSURING JUDGE`S INDEPENDENCE THROUGH THE PRINCIPLE OF
PROPORTIONALITY IN THE FIELD OF DISCIPLINARY LIABILITY
OF THE JUDGE**

BALABAN Sergiu,
doctorand, USM

CZU: 347.962.3:343.162

Summary

The judiciary is one of the three powers in any democratic state. Its role is to ensure the very existence of the rule of law and to ensure the proper application of the law in an impartial, fair and efficient manner. In the current public space there are many discussions related to the extent of judges' independence and their responsibility. For some, independence can only be effectively ensured if the judge is exempt from liability, and for others the purpose of the judge's independence is to ensure that a correct decision is made, free from political or economic pressure. In the view of others, the judge cannot make an exception to the fundamental principle that no one can be exonerated from liability, because no one is above the law. But at the same time, the responsibility of the judge must be met in accordance with the criteria of the principle of proportionality in order to ensure the proper functioning of the entire judicial system.

Keywords: *independence, judge, disciplinary liability, principle of proportionality*

Statul de drept, ca atare, a devenit de neconceput fără justiție, lipsa justiției veritabile înseamnă arbitrar și nedreptate. Dacă viața socială trebuie să se desfășoare potrivit Constituției și legilor, în mod firesc trebuie să existe o funcție (o putere, o autoritate) care să le cunoască și să le poată interpreta și alica concret atunci când sunt încălcate. Această funcție a fost și este încredințată unei autorități distincte - autoritatea judecătorească investită cu puteri statale care-i dau eficiență și care trebuie să fie independentă și imparțială. [1, p.147]

Totodată, înaintarea demersurilor către puterea judecătorească denotă rolul crescând al puterii judecătorești, în special al instanțelor judiciare implicate în săvârșirea actului de justiție, în edificarea, în consecință, a statului de drept, a asigurării respectării demnității umane, a drepturilor și libertăților persoanei ca valori supreme garantate de stat. [2, p. 328]

Cu privire la independența autorității judecătorești, consider cu siguranță, că este cea mai importantă caracteristică a sistemului judecătoresc. Mai mult, independența autorității judecătorești este o valoare de bază a statului de drept. Ea reprezintă o consecință a principiului separației puterilor în stat și se referă atât la independența structurală a sistemului de justiție (independența instituțională), cât și la independența individuală a judecătorilor. În același timp, este evident că dacă judecătorii nu ar fi independenți, activitatea de înfăptuire a justiției ar fi afectată.

În aceste circumstanțe, ne punem ca scop de a determina gradul proporționalității dintre răspunderea judecătorului ca element al statutului său juridic și garanțiile asigurării independenței lui în cadrul îndeplinirii actului de justiție. Întru realizarea scopului determinat trasăm următoarele obiective:

1. Argumentarea principiului independenței
2. Inviolabilitatea judecătorului
3. Răspunderea judecătorului
4. Motivarea aplicării principiului proporționalității la stabilirea răspunderii disciplinare

Independența judecătorului

În context, susțin că independența judecătorului trebuie să fie garantată în exercitarea activității judiciare, în mod special cu privire la recrutarea, numirea în funcție, promovarea, inamovibilitatea, formarea, imunitatea judiciară, răspunderea disciplinară și remunerarea.

Independența judecătorilor presupune un nivel profesional de responsabilitate și moral înalt al judecătorului. Ea nu este și nici nu trebuie să fie privilegiu personal, ci o garanție pentru toți. Iar în acest sens, independența și imparțialitatea judecătorului necesită a fi asigurată de către stat atât de iure, cât și de facto. [3, p. 528]

Totuși, independența nu poate fi privită ca un privilegiu al judecătorului, ci ca o datorie a fiecărei persoane care ocupă aceasta funcție. De aceea, principiul independenței judecătorului poate fi înțeles doar în legătură cu principiul responsabilității/răspunderii judecătorului, pentru calitatea activității sale. [4, p. 529]

Astfel, responsabilitatea însoțește permanent activitatea judecătorului în exercitarea justiției, în timp ce răspunderea este doar o excepție. [5, p. 37]

Indiscutabil, independența judecătorului nu reprezintă un scop în sine și nici un avantaj personal, ci urmărește să-i asigure judecătorului posibilitatea de a-și exercita rolul de protector al drepturilor și libertăților cetățenilor (§ 6 din Raportul Comisiei de la Veneția privind independența sistemului judiciar Partea I: Independența judecătorilor). Într-un stat guvernat de preeminența dreptului, principiul independenței autorității judecătorești este însoțit de mai multe garanții vitale pentru independența judiciară instituțională și individuală și fără de care ar fi imposibilă funcționarea efectivă și imparțială a instanțelor. [6]

Statul este cel care asigură judecătorilor un statut deosebit, unde inamovibilitatea și independența sunt centrale. Însă, în același timp, statul pretinde sistemului de justiție să dea dovadă de responsabilitate. În context, susțin că fără de această responsabilitate independența judecătorilor ar fi doar o protecție a arbitrariului și abuzurilor.

Prin urmare, responsabilitatea judiciară reprezintă o caracteristică a sistemului de justiție care se manifestă prin ședințe de judecată publice, soluționarea cu celeritate a cauzelor, motivarea hotărârilor judecătorești și publicarea acestora, respectarea jurisprudenței, asigurarea pregătirii profesionale, precum și evitarea încălcării deontologiei. Totodată, acolo unde încetează responsabilitatea, trebuie să înceapă răspunderea.

Astfel, într-un stat de drept, care trebuie să asigure preeminența dreptului, pentru a exclude arbitrariul și alte acțiuni abuzive, posibilitatea angajării răspunderii judecătorilor trebuie să fie inerentă desfășurării activității acestora.

Iată de ce, conferindu-se anumite prerogative speciale judecătorilor, în Constituție s-au prevăzut și anumite limite în ceea ce privește posibilitatea tragerii la răspundere a acestora. Astfel, aceste limite ale răspunderii judecătorilor sunt fundamentale pentru asigurarea principiului independenței acestora în luarea deciziilor.

Răspunderea disciplinară a judecătorului este una personală și directă, derivând din obligația judecătorului față de funcția și rolul său în sistemul judiciar, dar și din conduita pe care trebuie să o dovedească față de justițiabili și stat. O particularitate distinctă a răspunderii disciplinare a judecătorilor constă în faptul că abaterile disciplinare care atrag sancționarea disciplinară sunt expres prevăzute de lege, fiind în strânsă legătură cu activitatea judiciară, precum și cu conduita de care acesta trebuie să dea dovadă în exercițiul funcției ori în societate, atitudine impusă tocmai de statutul său de magistrat. [7, p. 251].

Inviolabilitatea judecătorului

Constituția, la art.116 alin. (1) nu prevede expres „inviolabilitatea/imunitatea judecătorului”, statuând că judecătorii instanțelor judecătorești sunt independenți, independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii. Noțiunea de inviolabilitate/imunitate judecătorească face parte din conceptul de independentă judecătorească. Legislatorul constituant, statuând că „judecătorii instanțelor judecătorești sunt independenți, imparțiali și inamovibili, potrivit legii”, a consacrat independența judecătorului pentru a asigura excluderea oricărei influențe din partea altor autorități. Această garanție nu poate fi însă interpretată ca fiind de natură să determine lipsa responsabilității judecătorului. Legea fundamentală, potrivit articolului 116 alin.(1), nu conferă numai prerogative, ce stau la baza conceptului de „independență”, ci stabilește și anumite limite, care se circumscriu sintagmei „potrivit legii”.

Totodată, deoarece într-o societate democratică judecătorul nu poate fi la adăpostul unei imunități absolute, se reliefează problema condițiilor și modalităților de angajare a răspunderii judecătorului. [8, pct. 63].

Alin. (6) al articolului 116 din Constituție stabilește că sancționarea judecătorilor se face în conformitate cu legea. Astfel, pentru a se realiza normele constituționale, legislatorul în articolul 21 din Legea cu privire la statutul judecătorului a stabilit răspunderea disciplinară a judecătorului.

Răspunderea judecătorului

În materia răspunderii judecătorilor, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 178 din 25 iulie 2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Prin legea specială judecătorii pot fi trași la răspundere, fiind reglementate formele de răspundere. Prin această lege sa creat un sistem efectiv și transparent de tragere la răspundere disciplinară a judecătorilor – fiind definite clar acțiunile sau inacțiunile ce constituie abateri disciplinare, precum și reglementarea proporționalității sancțiunilor disciplinare. [9]

Aceeași poziție este prevăzută de Carta Europeană a statului judecătorului la pct. 5.1, care stabilește că „gravitatea sancțiunilor aplicabile este precizată prin statut și aplicarea acestora este supusă principiului proporționalității.”

Aplicarea principiului proporționalității

Articolul 2 din Legea nr.178 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor stabilește principiile pe care se bazează răspunderea disciplinară privind judecătorii, în special: a) legalității; b) respectării independenței justiției; c) echității procedurii; d) **proporționalității dintre abaterea disciplinară comisă și sancțiune.**

În consecință, spectrul larg de sancțiuni disciplinare ar permite respectarea principiului proporționalității la aplicarea sancțiunilor față de judecători pentru abaterile disciplinare comise, după cum o cer standardele internaționale în materie. Astfel, trebuie să existe un echilibru între independența judecătorului și măsurile instituite pentru a trage la răspundere.

Prin urmare, existența echilibrului între măsurile aplicate judecătorului privind sancționarea și independența față de acesta, contribuie la realizarea unui raport de proporționalitate, de natură să asigure buna funcționare a întregului sistem judecătoresc.

Cu cât mai mult reglementările legale privind tragerea la răspundere a judecătorului reușesc să materializeze cerințele principiului proporționalității, cu atât mai mult există garanția evitării unor forme de concentrare a puterilor statului în independența judecătorului. Astfel, măsurile privind tragerea la răspundere a judecătorului trebuie să fie justificate pentru a nu aduce atingere principiului proporționalității.

În context, reiterez constatările Comisiei de la Veneția, care explică faptul, că oricât de importantă ar fi libertatea judecătorilor în exercițiul funcției lor judiciare, ea nu exclude tragerea la răspundere a acestora, fiind obligatorie asigurarea unui echilibru între imunitatea lor, ca mijloc de protecție împotriva presiunilor nepotrivite și a abuzului din partea altor puteri ale statului sau din partea persoanelor și ideea că, un judecător nu este deasupra legii. La fel de important, Comisia de la Veneția arată cât se poate de clar faptul că atunci, când conduita greșită a judecătorului este aptă să submineze încrederea publică în sistemul judiciar, este în interesul public să se instituie proceduri disciplinare împotriva aceluia judecător. [10]

Răspunderea disciplinară a judecătorului este una personală și directă, derivând din obligația magistratului față de funcția și rolul său în sistemul judiciar, dar și din conduita pe care trebuie să o dovedească față de justițiabili și stat.

O particularitate distinctă a răspunderii disciplinare a judecătorilor constă în faptul că abaterile disciplinare care atrag sancționarea disciplinară sunt expres prevăzute de lege, fiind în strânsă legătură cu activitatea judiciară, în sens larg, dar privesc și conduita de care acesta trebuie să dea dovadă în exercițiul funcției și în societate, atitudine impusă tocmai de statutul său de magistrat. [11]

Potrivit prevederilor internaționale și naționale în domeniu, există mai multe forme de răspundere a judecătorilor: penală, disciplinară, administrativă, deontologică, materială. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor stabilește la articolul 6 alin. (1) următoarele sancțiuni: a) avertismentul; b) mustrarea; c) reducerea salariului; d) eliberarea din funcția de judecător. Mai mult, în alin. (2) se precizează că „pentru judecătorii care îndeplinesc funcția de președinte sau vicepreședinte al instanței de judecată, în afară de sancțiunile indicate la alin. (1), poate fi aplicată și sancțiunea disciplinară de eliberare din funcția respectivă”.

Astfel, având în vedere statutul special al judecătorilor, statut conferit de Legea fundamentală, dar și de reglementările internaționale, orice reglementare privind răspunderea acestora trebuie să respecte principiul proporționalității, urmărindu-se păstrarea unui echilibru între răspundere și independență.

Deci, sancționarea (răspunderea) judecătorului pentru comiterea de abateri trebuie să fie adecvată și inevitabilă. În același timp, sancțiunea trebuie să urmărească și un scop preventiv: pentru alți judecători trebuie să devină evident că pentru comiterea unor abateri, în mod obligatoriu intervine răspunderea. Desigur că mecanismul atragerii la răspundere a judecătorilor trebuie să fie foarte echilibrat, iar garanțiile și imunitățile acordate judecătorilor – foarte bine gândite. Chiar și o nesemnificativă înclinare în oricare dintre părți este periculoasă: o sporire minoră a garanțiilor și imunităților poate duce la extinderea semnificativă a lipsei de răspundere pentru abaterile comise sau încălcarea normelor de etică judecătorească, iar o reducere minoră a garanțiilor și imunității judecătorilor este în măsură să distrugă complet sau să slăbească considerabil independența judecătorilor.

Prin urmare, sancțiunile disciplinare se aplică proporțional gravității abaterii disciplinare comise de judecător și de circumstanțele personale ale acestuia. Gravitatea

abaterii disciplinare este determinată de natura faptei comise și de consecințele produse. Consecințele produse sunt evaluate având în vedere atât efectele asupra persoanelor implicate în procesul judiciar în cadrul căruia s-a comis fapta, cât și efectele asupra imaginii și prestigiului justiției.

În acest sens, trebuie să fie puse pe un taler al balanței necesitatea tragerii la răspundere a magistraților (atunci când este cazul), iar pe celălalt taler al balanței modalitatea și limitele în care aceștia pot fi trași la răspundere, astfel încât să nu fie afectată independența personală și funcțională a magistraților. Altfel spus, reglementările mijloc (necesare pentru atingerea scopului tragerii la răspundere, trebuie să fie într-un echilibru rezonabil, încât respectarea independenței magistraților să fie efectivă și concretă, iar nu iluzorie și abstractă.

Totodată, având în vedere statutul distinct al judecătorului într-un stat de drept, este necesar de subliniat că, Legea privind răspunderea disciplinară a judecătorilor trebuie să conțină un articol separat, care să prevadă detaliat criteriile privind aplicarea principiului proporționalității în contextul tragerii la răspundere disciplinară a judecătorului, pentru a asigura un mecanism eficient și ireproșabil.

Prin urmare, este necesar să se prevadă că, orice măsură privind tragerea la răspundere a judecătorului este proporțională dacă: este potrivită pentru atingerea scopului urmărit în temeiul împuternicirii atribuite prin lege; b) este necesară pentru atingerea scopului; și c) este rezonabilă. Totodată, măsura întreprinsă față de judecători este una rezonabilă dacă ingerința produsă prin ea nu este disproporțională în raport cu scopul urmărit.

Concluzie

În consecință, având în vedere cele invocate supra, concluzionez că tragerea la răspundere disciplinară a judecătorului trebuie abordată în conformitate cu principiul proporționalității. Toate evaluările impactului ar trebui să conțină o astfel de analiză.

Prin urmare, respectarea principiului proporționalității înseamnă să se asigure faptul că abordarea aleasă și intensitatea acțiunii sunt necesare pentru atingerea obiectivelor sale și, totodată, pentru a garanta independența judecătorului.

Referințe bibliografice:

- 1.Muraru I., Tănăsescu E.S.. Drept constituțional și instituții politice, Vol. I, Ediția 15, Editura C. H. Beck
- 2.Arseni Al.. Tratat de drept constituțional și instituții politice. Tratat – Ed. a 3-a, actualizată și restructurată, Vol. 1, CEP USEM - Chișinău, 2021
- 3.Cîrnaț T. Drept constituțional și instituții politice, Partea I, Univ.de Stat din Rep. Moldova, Dep. „Drept public”. Chișinău, 2020
- 4.Cîrnaț T. Drept constituțional și instituții politice, Partea I, Univ.de Stat din Rep. Moldova, Dep. „Drept public”. Chișinău, 2020
- 5.Ghernaja G. Responsabilitatea și răspunderea judecătorului în exercitarea justiției. Autoreferatul tezei de doctor, Chișinău, 2011
- 6.Hotărârea Curții Constituționale nr. 38, 7 decembrie 2021, § 55. [citat 22.12.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_38_2021_96a_2021_rou.pdf
- 7.Dragomir F. Răspunderea penală a magistratului. Editura C.H. Beck, București: 2011
- 8.Hotărârea Curții Constituționale nr. 12 , 28 martie 2017. [citat 22.12.2021]. Disponibil: <https://constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-h1228032017roa6oda.pdf>

9. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, nr. 178 din 25.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 238-246 din 15.08.2014
10. Avizul nr. 880/2017 al Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția). Opinia Amicus Curiae pentru Curtea Constituțională privind răspunderea penală a judecătorilor, 13.03.2017, Strasbourg. [citat 22.12.2021]. Disponibil: http://new.constcourt.md/public/files/file/comisia_venetia/Amicus_Curiae_raspunderea_judecatorilor_2017_CDL-AD2017002-e_rom_002.pdf
11. Dragomir F. Răspunderea penală a magistratului. Editura C.H. Beck, București: 2011.

DREPTUL LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ÎN CADRUL PROCEDURILOR PENALE

PRIVACY RIGHT IN CRIMINAL PROCEEDINGS

CARAJELEASCOV Cristina,
Doctorandă, USM

CZU: 342.721:343.13

Summary

The priority of each state of law is to guarantee the observance of the right to inviolability of the privacy of every person under its jurisdiction. Due to the fact that the privacy right is not an absolute right, both national and international normative acts allow the interference of state authorities under exhaustive conditions provided by law that directly contribute to the achievement of the purpose of criminal proceedings. During criminal proceedings, the investigating judge is in charge of the supervision of the observance of human rights when carrying out criminal prosecution actions adversely affecting the rights of the persons involved. The importance of judicial control is outlined by the fair, equidistant and objective assessment of the acceptance of the interference in terms of its proportionality compared to the aim pursued.

Keywords: *criminal proceedings, privacy, human rights, interference, proportionality, judicial control*

Fiecare individ în parte se bucură de inviolabilitatea vieții sale private fiind fundamentul existenței sale. Importanța respectării dreptului la inviolabilitatea vieții private derivă din reglementările riguroase la acest compartiment. Art.12 al Declarației Universale a Drepturilor Omului, proclamă că, nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri. Art.8 alin.(1) al Convenției Europene a Drepturilor Omului, prevede că orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale. Legea supremă a Republicii Moldova, la art. 28 prevede că statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată. Art. 15 alin.(1) al Codului de procedură penală, enunță că, orice persoană are dreptul la inviolabilitatea vieții private, la confidențialitatea vieții intime, familiale, la protejarea onoarei și demnității personale. În cursul procesului penal, nimeni nu este în drept să se implice în mod arbitrar și nelegitim în viața intimă a persoanei.

Formula constituțională sugerează prezumția că persoanele deja au aceste drepturi, că există o coabitare între aceste drepturi și funcțiile statului și nu este nevoie de a face o constatare sau o declarație în acest sens. Intenția legiuitorului este de a pune limite la imixtiunile posibile ale statului și-l obligă să respecte, o obligație pasivă, și să ocrotească, o obligație activă, viața intimă, familială și privată a persoanelor. [7, 128] Anume restrângerea exercițiului drepturilor persoanei, prevăzute la art.54 al Constituției, urmează fi transpuse meticolos în actele normative în vederea neadmiterii încălcării drepturilor

persoanelor antrenate în procesul penal. Însăși neadmiterea încălcărilor nu presupune din start inexistența acestora, dar încălcarea să fie în strictă corespundere cu garanțiile procesuale asigurate de legislația în vigoare.

Conceptul vieții private înglobează în sine o varietate extinsă a existenței umane. În cadrul procedurilor penale sub aspectul vieții private se include inviolabilitatea persoanei, domiciliului, proprietății și corespondenței. Spectrul acțiunilor de urmărire penală și a măsurilor speciale de investigație prin caracterul specific al realizării sale și a informației obținute în rezultatul efectuării acestora au un impact inevitabil asupra vieții private a persoanei.

Apreciind importanța respectării dreptului persoanei la viața privată, legiuitorul a prevăzut drept componentă de infracțiune la art.177 Cod penal, încălcarea inviolabilității vieții personale, presupunând *„Culegerea ilegală sau răspândirea cu bună-știință a informațiilor, ocrotite de lege, despre viața personală ce constituie secret personal sau familial al altei persoane fără consimțământul ei, drept agravante fiind prevăzută utilizarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației”*. Modalitatea de acumulare a informației ce face parte din spectrul vieții private este strict reglementată în actele normative, presupunând înregistrarea audio, video, interceptarea convorbirilor, ridicarea trimiterilor poștale, fotografierea, etc., realizate fără autorizarea prealabilă și contrar prevederilor legale este pasibilă sancționării.

Noțiunea de „viață privată” la care se referă art. 8 al Convenției, nu poate fi definită cu precizie. După cum s-a spus, este vorba despre o noțiune al cărei conținut variază în funcție de epoca la care se raportează, de societatea în cadrul căreia individul trăiește și chiar de grupul social căruia acesta îi aparține. [1, p.598]

Curtea Europeană a Drepturilor Omului operează cu conceptul obligațiilor pozitive și obligațiilor negative ale statului în coraport cu dreptul la respectarea vieții private a persoanei. Astfel, drept obligație pozitivă fiind asigurarea protecției elementelor constitutive ale vieții private și obligația negativă fiind abținerea de la intervențiile nejustificate ale agenților statului în drepturile persoanei. Cu toate acestea fiecărui stat membru i se oferă o marjă de apreciere care urmează a fi justificată în fiecare speță separat, motivând proporționalitatea acțiunii. Marja de apreciere se aplică prin asigurarea de către autoritățile statului a garanțiilor necesare în vederea realizării ingerinței în dreptul persoanei. Iarăși revenim la postulatul conform căruia definirea vieții private în mare parte depinde de societate, astfel, judecătorii naționali sunt cei care cunosc cel mai bine realitățile din cadrul societății, Curtea oferindu-le marja de apreciere în procesul de justificare a ingerinței.

Orice limitare a unui drept relativ (calificat) prevăzut de Convenție presupune justificarea acesteia conform testului de proporționalitate, analiza fiecărui element fiind obligatorie. Dacă nu este întrunit vreunul din elementele testului de proporționalitate, limitarea este disproporționată. Testul de proporționalitate își găsește fundamentarea în al doilea paragraf al articolului 8 al Convenției și conține următoarele elemente: *scopul legitim și necesitatea într-o societate democratică*. Scopul proporționalității constă în primul rând în a vedea dacă limitarea dreptului fundamental al justițiabilului este justificată, iar în al doilea rând de a pune în balanță limitarea cu beneficiul adus interesului legitim general sau cu beneficiul pe care l-ar avea alți particulari. [8, p.160]

Așadar, pentru a determina cert dacă a fost încălcat dreptul persoanei la inviolabilitatea vieții private în cadrul procedurilor penale, circumstanțele individuale ale speței urmează a fi supuse testului de proporționalitate. Proporționalitatea limitării dreptului la viața privată este apreciat de către judecătorul de instrucție, acesta deținând pârghiile legale de apreciere a necesității ingerinței într-un stat democratic contrabalansând cu interesele generale a societății.

La realizarea percheziției, interceptării convorbirilor telefonice, ridicării descifrărilor convorbirilor telefonice, a informației din rulajele bancare, aplicarea sechestrului în cadrul urmăririi penale, monitorizarea prin sisteme informatice, etc., toate acțiunile ce limitează drepturile persoanei fiind supuse controlului judecătoresc având menirea de a asigura aprecierea proporționalității acțiunii minimalizând aspectul arbitrar. Ori, introducerea instituției judecătorului de instrucție în legislația națională facilitează garantarea respectării drepturilor persoanei în procesul penal prin analiza și justificarea ingerinței în fiecare caz aparte.

Din perspectiva realizării testului de proporționalitate, subiectul abilitat, aici avem în vedere judecătorul de instrucție care autorizează efectuarea acțiunii procesuale, urmează să bifeze în consecutivitate toate componentele testului: legalitatea, scopul legitim, necesitatea într-un stat democratic, proporționalitatea și doar atunci poate fi realizată acțiunea.

Orice ingerință a unei autorități publice în exercitarea dreptului unei persoane la respectarea vieții private și a corespondenței trebuie să fie „prevăzută de lege”. Această expresie nu implică doar respectarea legislației interne, ci se referă, de asemenea, la calitatea acestei legislații, care trebuie să fie compatibilă cu statul de drept. Legislația națională trebuie să fie clară, previzibilă și suficient de accesibilă. [6, p.9] Aspectul clar, previzibil și accesibil fiind asigurat de către stat prin instituțiile sale, astfel claritatea și previzibilitatea legii se asigură prin reglementarea ingerinței în acte normative accesibile publicului, textul fiind compus din cuvinte clare pe înțelesul tuturor cu indicarea condițiilor în care agenții statului pot purcede la realizarea unei oarecare acțiuni procesuale, accesibilitatea se asigură prin publicarea în Monitorul Oficial. Dacă să exemplificăm prin prisma percheziției, efectuarea acestei acțiuni procesuale este reglementată în Codul de procedură penală, în termeni clari, care indică concret scopul acțiunii, condițiile de autorizare, procedura de efectuare, modalitatea de contestare, astfel ca orice persoană vizată să cunoască întinderea garanțiilor procedurale care îi sunt oferite.

Cu referire la al doilea element al testului de proporționalitate, alin.(2) art.8 CEDO, indică exhaustiv condițiile scopului legitim urmărit, și anume ca acțiunea să fie necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora. Astfel, pentru a întruni legitimitatea scopului urmărit este suficientă întrunirea unui singur component din cele enumerate. În vederea realizării scopului procesului penal la realizarea acțiunilor procesuale cu impact asupra vieții private a persoanei poate fi invocat oricare din scopurile elucidate supra, asigurarea securității naționale, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, fie că fapta infracțională s-a consumat sau este în proces de desfășurare, prin acțiunile procesuale urmând a identifica făptuitorii, fie a dobândi probe în vederea stabilirii tuturor circumstanțelor, cu contracararea activității infracționale, toate acestea în ansamblu vin spre ajustarea cadrului normativ în vederea creării condițiilor necesare și optime spre o bună coexistență dintre stat – individ.

Limitarea trebuie să fie necesară într-o societate democratică. Acest element presupune că impactul negativ al limitării urmează să fie mai mic decât beneficiul obținut în legătură cu realizarea scopului legitim. Trebuie să se stabilească dacă limitarea dreptului la respectarea vieții private poate să atingă scopul urmărit, fără să existe o alternativă mai puțin restrictivă. Adjectivul necesar implică existența unei necesități sociale stringente și nu trebuie echivalat cu alte calificative, precum rezonabil, admisibil, folositor sau dezirabil. Acest criteriu nu este unul formal. Trebuie să se motiveze necesitatea beneficiului urmărit prin limitarea dreptului, ca fiind opus valorilor protejate prin articolul disputat. Însăși existența beneficiului nu atrage posibilitatea limitării legitime a libertății de exprimare. Beneficiul urmărit trebuie să fie unul stringent. Criteriile utilizate pentru determinarea

unei limitări admisibile depind de circumstanțele speței, însă orice limitare trebuie să fie bazată pe motive rezonabile și suficiente. [8, p.161]

După cum a fost enunțat supra, fiecare ingerință admisă urmează a fi justificată prin realizarea testului de proporționalitate. În fiecare caz separat, vor fi examinate circumstanțele individuale ale cauzei, printre care gravitatea infracțiunii cercetate, existența altor probe care în mod obiectiv stabilesc anumite împrejurări și impun necesitatea autorizării acțiunii procesuale, numărul de participanți la comiterea infracțiunii, modalitatea săvârșirii infracțiunii, tehnologiile aplicate la comiterea infracțiunii, impactul acțiunii procesuale în dependență de locul realizării acesteia asupra altor persoane neimplicate în comiterea infracțiunii, importanța datelor obținute în rezultatul efectuării acțiunii procesuale, etc., aceste circumstanțe pot fi dezvoltate perpetuu, evoluția activității infracționale scoate la iveală tehnologiile progresiste care necesită un răspuns pe măsură să inhibeze infracționalitatea.

Un principiu autoproclamat, căpătând o existență de sine stătătoare în jurisprudența Curții, este proporționalitatea, adică proporționalitatea ingerinței cu scopul urmărit, care după părerea noastră are cea mai mare conotație în aspectul aprecierii existenței / inexistenței violării drepturilor prevăzute de Convenție. Un alt aspect interesant al principiului proporționalității este cel că acesta nu se regăsește expres în paragraful 2 al art.8 din Convenție. Anume sub aspectul proporționalității poate fi evaluată obiectiv o ingerință admisă în drepturile persoanei.

Jurisprudența Curții conține soluții care ne conduc la formularea unui principiu în materie: proporționalitatea între ingerința produsă și scopul urmărit presupune determinarea existenței unei nevoi sociale imperioase care a impus-o. Interesele în prezenta formulare nu sunt numai cele ale individului, ci apărarea acestora presupune luarea în considerare a unor scopuri sociale. [1, p.686-687] Altfel spus, se va aprecia dreptul individual al persoanei în coraport cu interesul general al societății. În orice caz însăși prin aplicarea principiului proporționalității, se recunoaște că dreptul la viața privată nu este unul absolut, exercitarea acestuia fiind raportată la interesul societății în ansamblu.

După cum a fost enunțat supra, fiecare ingerință admisă urmează a fi justificată prin realizarea testului de proporționalitate. În fiecare caz separat, vor fi evaluate mai mulți factori individuali ale cauzei, printre care gravitatea infracțiunii cercetate, existența altor probe care în mod obiectiv stabilesc anumite împrejurări și impun necesitatea autorizării acțiunii procesuale, numărul de participanți la comiterea infracțiunii, modalitatea săvârșirii infracțiunii, tehnologiile aplicate la comiterea infracțiunii, impactul acțiunii procesuale în dependență de locul realizării acesteia asupra altor persoane neimplicate în comiterea infracțiunii, importanța datelor obținute în rezultatul efectuării acțiunii procesuale, etc., aceste circumstanțe pot fi dezvoltate perpetuu, evoluția activității infracționale scoate la iveală tehnologiile progresiste care necesită un răspuns pe măsură să inhibeze infracționalitatea.

În concluzie la cele relatate supra, conchidem că deși conceptul vieții private nu are o noțiune individualizată, cuprinzând un spectru larg al existenței umane, de fapt nici nu poate fi cuprins în limitele unei noțiuni fixe, ori conceptul de viața privată este într-o evoluție continuă care se adaptează la necesitățile societății. Practic oricare acțiune procesuală efectuată în cadrul urmăririi penale are tangență cu viața privată, fiind un procedeu de colectare a datelor ce constituie într-un final o parte constituantă a vieții private a participantului în proces.

Judecătorului de instrucție îi revine un rol decisiv în aprecierea proporționalității acțiunii procesuale în coraport cu restrângerea dreptului persoanei, ori limita dintre acestea fiind una interpretativă, fapt recunoscut și de jurisprudența CtEDO, care de

principiu acordă o marjă de apreciere pentru justificarea soluției adoptate. Însăși conceptul de proporționalitate având rol de balansor poate fi ușor manevrabil, ce permite o interpretare diametral opusă a unor și aceleași circumstanțe de fapt, în dependență de mediul în care se produc, din care considerent, la admisibilitatea ingerinței trebuie motivate toate circumstanțele relevante speței examinate în coraport cu realitatea existentă într-o societate.

Referințe bibliografice:

1. Bîrsan C, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, Vol. I Drepturi și libertăți*, Editura, All Beck, București, 2005, 1251p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, 14 martie 2003, în vigoare din 12 iunie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.104-110 din 07 iunie 2003.
3. Constituția Republicii Moldova, 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.1 din 12 august 1994.
4. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
5. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.217 din 28.07.1990. În: *Veștile*, nr.8 din 30.08.1990.
6. Ghid privind art.8 din Convenția europeană a drepturilor omului. Consiliul Europei, 2018. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_ROM.pdf
7. Klaus Sollfrank, coord de proiect, *Constituția Republicii Moldova: comentariu*, Editura, Arc, „Europress”, Chișinău, 2012, 576 p.
8. Poalelungi M., Sârcu D., Grimalschi L., *Convenția Europeană a drepturilor omului: Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a drepturilor omului versus Republica Moldova: Concluzii și recomandări*, Chișinău: S. n., 2017, ÎS FEP „Tipografia Centrală”), 576 p.: tab.

PANTUFLAJUL SAU FENOMENUL UȘILOR TURNANTE ÎN SISTEMUL JURIDIC NAȚIONAL

THE „PANTOUFLAGE” OR THE „REVOLVING DOORS PHENOMENON” IN THE NATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CEBAN Olga
doctorandă, USM

CZU: 347.23:35.08:347(478)

Summary

The establishment of the partnership between the public administration and the private sector, the privatization, the increase and diversification of employment opportunities and the increasing use of the institution representing the interest groups, have radically changed the relations between the public and the private sector, as well as the perception of these relations. by society. Under these conditions, it is inevitable that such situations will arise when former public officials re-profile themselves and find themselves in similar fields only in the private sector. This so-called "migration" of civil servants has received many names such as "pantouflage" or "revolving door phenomenon".

Keywords: integrity, pantouflage, revolving door phenomenon, public officials, post-employment restrictions

Integritatea ca fenomenul justiției contemporane reprezintă o noțiune complexă nu numai din considerentul conținutului cuprinzător al acesteia. Analizând legislația națională, cât și practica altor state, se constată că integritatea urmează a fi respectată atât în perioada exercitării atribuțiilor sale, cât și o anumită perioadă după. În acest sens ne referim nu la orele în afara programului de lucru, dar la respectarea integrității după eliberarea din funcție a funcționarului public.

Noile abordări în organizarea sectorului public, cum ar fi stabilirea parteneriatului între administrația publică și sectorul privat, privatizarea, creșterea și diversificarea posibilităților de angajare și recurgerea din ce în ce mai des la instituția de reprezentare a grupurilor de interes, au schimbat radical relațiile între sectorul public și cel privat, cât și perceperea acestor relații de către societate. Necesitatea de a păstra încrederea societății, mai ales în perioadele de reforme și tranziție, accentuează încă o dată importanța stabilirii și menținerii unor proceduri operaționale, care permit soluționarea conflictele de interese, îndeosebi cele care rezultă din trecerea agenților publici în sectorul privat [6]. În aceste condiții, este inevitabilă apariția unor atare situații, când foștii agenți publici se reprofilează și se regăsesc în domenii similare, numai că în sectorul privat. Această așa numită „migrare” a funcționarilor publici a căpătat multe denumiri cum ar fi „pantufrajul”, „fenomenul ușilor turnante”, „amacudari” ș.a. și, în anumite condiții, poate reprezenta un risc sporit al integrității, atât în sectorul public, cât și în cel privat.

Istoria legislației/reglementărilor privind pantufrajul începe la mijlocul secolului al XIX-lea, când Statele Unite au început adoptarea legilor privind conflictele de interese aplicabile activităților și intereselor financiare ale persoanelor care au părăsit serviciul public [2, p.2]. Conform *Oxford English Dictionary*, sistemul de „uși turnante” („revolving

door') este „ceva ce se caracterizează prin repetarea acelorași evenimente, probleme, oameni etc., într-un ciclu continuu”. În domeniul lobby-ului, cu toate acestea, termenul este folosit pentru a descrie circuitul, ori, mai bine spus, migrarea persoanelor din sectorul public în cel privat, adică politicieni sau factorii de decizie din sectorul public, devin reprezentanți ai intereselor celor din domeniul privat, la fel și mișcarea lobbyiștilor din domeniul privat, care obțin ulterior funcții publice [3, p.2].

Potrivit Documentului de lucru 06/2010 *Regulating the Revolving Door* elaborate de *Transparency International* [1, p.2] (TI) termenul „revolving door”, înseamnă migrarea angajaților ce dețin funcții publice în companii private [5], pentru a folosi beneficiile acumulate în perioada lor de serviciu în domeniul public în beneficiul angajatorului lor actual (privat). Aceste fenomene se poate manifesta în două direcții:

De la guvern la sectorul privat (adică ocuparea post-publică): funcționarii publici (aleși sau numiți) migrează în sectorul privat la un post profitabil, în care își pot folosi experiența și legăturile cu guvernul în beneficiul noului angajator. Funcționarii publici pot chiar să favorizeze anumite companii sau sectoare luând anumite decizii în timp ce sunt în funcție, în speranța de a obține un loc de muncă în companiile respective odată ce demisionează [1, p.2].

De la sectorul privat la guvern (adică pre-angajare): numirea conducătorilor organizațiilor private la funcții publice în guvern, care provoacă creșterea posibilității unei părtiniri pro-afaceri în formularea și reglementarea politicilor executivului [1, p.2].

De menționat, însă, că scopul reglementării și controlului evitării fenomenului „pantouflage/revolving doors” este de a consolida legislația în domeniu și de a crea o reglementare mai bună, însă nicidecum de a bloca această mișcare, din motiv că anume aceasta permite migrarea experților calificați între sectoare și constituie premisa inovației și a perspectivelor diferite, atât la guvern, cât și în domeniul de afaceri. Astfel, potrivit extrasului din Raportul general al activității GRECO din 2007 „Privind migrarea funcționarilor publici în sectorul privat (pantouflage/revolving doors)”, adoptat de GRECO la cea de a 36-ea ședință plenară (Strasburg, 11-15 februarie 2008) [2, p.2], s-a recomandat majorității statelor evaluate (26 din 40) de a stabili un sistem de reglementare a trecerii agenților publici în sectorul privat sau de a ameliora sistemul deja existent.

Totodă, în vederea unei analize mai profunde a fenomenului de pantuflaj, remarcăm că în perioada raportării nu toți membrii GRECO [2, p.2] evaluați au elaborat un sistem de reglementare specială a migrării din sectorul de stat spre cel privat, chiar dacă există în aceste state o legislație prin care se interzice divulgarea unor tipuri de informații, atât pe parcursul serviciului public, cât și după încetarea activității de funcționar public, precum și legislație penală, care poate fi aplicată pentru faptul acceptării unui post în schimbul întocmirii unui act oficial.

Trebuie să ținem cont de faptul că analiza prezentată în studiul menționat a fost efectuată cu mult timp în urmă, însă unele concluzii/analize au un caracter teoretic și reflectă specificul fenomenului de pantuflaj, actual și la moment. Astfel, membrii GRECO au urmat trei abordări față pantuflaj de diferire printre care:

- 1) interziceri de angajare generale sau specifice unui grup concret de agenți publici;
- 2) restricții privind reprezentarea întreprinderilor private de către foști agenți publici, care au revenit într-un organism public (limitarea exercitării reprezentării) și
- 3) autorizarea prealabilă și/sau informarea despre activitățile planificate sau deja exercitate după încetarea funcției publice [6].

Categoriile de agenți publici supuși diverselor interdicțiilor/restricțiilor/obligațiilor de informare, natura și durata acestora, cât și sancționarea/mecanismele de punere în aplicare variază de la un sistem la altul și, uneori, chiar în cadrul unui și aceluiși sistem. Majoritatea restricțiilor sau obligațiilor de informare se aplică pe o perioadă ce variază

între un an și 3 ani, iar un membru GRECO, cel puțin, impune restricții de pînă la 5 ani [2, p.2].

Ca și concluzie la acest subiect, putem deduce faptul că a stabili durata potrivită pentru interdicția de angajare sau de limitare a activității de reprezentare este dificil, deoarece trebuie de avut în vedere mai multe aspecte ale acestei probleme. Durata restricțiilor trebuie să fie rezonabilă și să depindă de scopul acestor limitări. După cât timp se poate de considerat că unele informații sunt ieșite din uz sau accesibile publicului, că un fost înalt demnitar nu mai dispune de contacte și tratament special sau că aceste dosare (acțiuni) specifice supravegheate de fostul funcționar sunt încă închise? Dacă durata restricției este abuziv de lungă ea poate într-adevăr să influențeze asupra procedurii de angajare și consolidare a cadrelor, să accentueze atitudinile cinice față de codul de conduită al funcționarului public în general și să influențeze punerea în aplicare a acestei restricții[6]. Într-adevăr, termenul general de 1-2 ani, aplicat în majoritatea statelor, nu asigură în deplină măsură că, după expirarea acestuia, nu va avea loc încălcarea regimului integru.

Potrivit Rezoluției Parlamentului European din 14 septembrie 2017 referitoare la transparența, responsabilitatea și integritatea în instituțiile UE (2015/2041(INI)) [3, p.2], apărarea integrității împotriva conflictelor de interese recunoaște că efectul „ușilor turnante” poate periclita relațiile dintre instituții și reprezentanții anumitor interese.

În afară de obiectivul fundamental de a consolida încrederea societății, putem enumera alte scopuri curente ale acestui sistem de reglementare a trecerii agenților publici în sectorul privat [6]:

- de a garanta că informațiile specifice, de care a luat cunoștință în exercițiul funcției nu sunt folosite abuziv,
- de a se asigura, că un agent public nu este influențat pe parcursul exercitării atribuțiilor sale de interese de câștig personal sau de aniciparea unui serviciu ulterior,
- de a se asigura că relațiile și contactele agenților publici în funcție sau demisionați nu sunt folosite în beneficiul nejustificat al acestora sau al altor persoane.

Republica Moldova de asemenea reglementează fenomenul pantuflajului în actele legislative dedicate asigurării integrității atât sectorului public, cât și cel privat. Prin urmare, Legea integrității nr.82 din 25.05.2017 [4], în calitate de măsuri prin care se cultivă climatul de integritate instituțională, prevede inclusiv „respectarea regimului de restricții și limitări în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu și cu migrarea agenților publici în sectorul privat (pantuflajul)”. De menționat că în sensul legii citate, în calitate de *agent public* figurează persoana încadrată într-o entitate publică și care exercită o funcție publică, o funcție publică cu statut special, o funcție de demnitate publică, este angajată în cabinetul persoanei cu funcție de demnitate publică sau prestează servicii de interes public, precum și alesul local [4].

Încălcarea regimului juridic al restricțiilor și limitărilor în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu și cu migrarea agenților publici în sectorul privat (pantuflajul) reprezintă o contravenție, act conexas actului de corupție. Astfel, potrivit prevederilor art. 3136 din Codul contravențional subiecții contravenției pot fi atât angajatorii, cât și nemijlocit angajații-foști funcționari publici. Prin urmare, potrivit articolului menționat, pentru angajatori „nerespectarea restricției de angajare, pe parcursul unui an, în cadrul organizațiilor comerciale și necomerciale în care agentul public a avut atribuții directe de supraveghere și control în decursul unui an înainte de încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu în cadrul entității publice, contrar prevederilor legislației integrității și legislației privind declararea și controlul averii

și a intereselor personale, sau nerespectarea restricțiilor post-angajare pe parcursul altor perioade de timp prevăzute de legislația specială care reglementează activitatea anumitor categorii de agenți publici se sancționează cu amendă de la 50 la 80 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 120 la 200 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 6 luni până la un an, sau cu amendă de la 150 la 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice”.

În ceea ce ține de angajații-foști funcționari publici, „nerespectarea restricției de încheiere, timp de un an, a contractelor comerciale cu entitatea publică în care a activat anterior agentul public, precum și a restricției de exercitare a atribuțiilor de reprezentare a intereselor persoanelor fizice și juridice în fața entității publice în care a activat persoana care cade sub incidența legislației privind declararea și controlul averii și a intereselor personale, pe parcursul ultimului an înainte de încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu în cadrul acestei entități, se sancționează cu amendă de la 50 la 80 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 120 la 200 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 6 luni până la un an, sau cu amendă de la 150 la 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice”.

În urma analizei prevederilor legale citate, putem formula, cu titlu de concluzie, ideea că, pentru determinarea existenței/lipsei fenomenului de pantuflaj, urmează să determinăm dacă există următoarele condiții:

- Persoana urmează să intre în categoria foștilor agenți publici, cu condiția obligatorie de exercitare a atribuțiilor directe de supraveghere și control al organizației în care activează la moment;
- Perioada de exercitarea a atribuțiilor directe de supraveghere și control urmează a fi cel puțin în decursul unui an înainte de încetarea mandatului;
- Post-angajarea are loc cu încălcarea termenului de un an după încetarea mandatului (ori alt termen de restricție de post-angajare, prevăzute de legislația specială care reglementează activitatea anumitor categorii de agenți publici);

Condițiile menționate urmează a fi respectate în cumul. Lipsa unora dintre ele duce la “decontravenționalizarea” faptelor săvârșite. Cu referire la foști funcționari publici, aceștia au inclusiv interdicția de a reprezenta organizația în care s-au angajat în fața entității publice în care a activat, cât și să încheie cu aceasta contracte comerciale (interdicția, de asemenea se aplică în cumul cu condițiile specificate anterior).

De menționat că legislatorul, în cazul Legii integrității nr.82 din 25.05.2017 [4], prevede că responsabilitatea pentru cultivarea climatului de integritate a mediului de afaceri, inclusiv prin respectarea restricțiilor și limitărilor stabilite pentru foștii agenți publici, revine *doar* administrației organizațiilor **comerciale**. Însă, Codul contravențional prevede sancționarea pentru nerespectarea restricțiilor de post angajare pentru organizațiile atât comerciale, cât și necomerciale. De asemenea, în textul Legii integrității este specificată restricția de angajare atât în organizațiile comerciale, cât și în cele necomerciale.

Interesantă este și aplicarea în practică acestui remediu în asigurarea integrității actorilor din sectorul public și cel privat. Prin urmare, potrivit Studiului de evaluare a impactului strategiei naționale de integritate și anticorupție – Moldova 2019 [9], majoritatea respondenților studiului au declarat că nu există restricții de post-angajare (angajare la următorul loc de muncă) pentru colaboratorii instituției unde activează (73% în 2019 și 80% în 2017), doar circa 5% au oferit răspuns afirmativ. Totodată este deosebit de mare numărul celor care nu sunt informați în acest context, 22% (16% în 2017) au menționat că nu cunosc acest aspect. Putem deduce că fenomenul dat, deși este unul destul de răspândit, nu este cunoscut societății.

Ponderi mai pronunțate ale respondenților care au menționat precum că restricții de post-angajare există se observă printre persoanele de 51 ani și peste, din mediul rural, APL1 și alte instituții la nivel central, persoanele cu funcții publice de conducere. Dintre participanții la studiu circa 37% (44% în 2017) au menționat că nu este legal/corect ca un agent public să se angajeze prin transfer de la o agenție de stat la un minister (ceea ce reprezintă răspunsul corect), 38% consideră că asemenea cazuri nu sunt ilegale/ incorecte, iar 18% nu știu să răspundă la această întrebare. Dintre cei care au menționat că situațiile de transfer nu sunt legale/corecte, marea majoritate a declarat că nu există cazuri similare în organizațiile lor (88% în cadrul ambelor studii) [9].

Mai multe tipuri de sancțiuni și sisteme de executare, individuale sau combinate sunt utilizate sau există în ce privește buna conduită a agenților publici în funcție și celor demisionați, cum ar fi: sancțiuni penale, confiscări civile, amenzi administrative și judecătorești și sancțiuni specifice, prevăzute în contractele de muncă. Există sancțiuni disciplinare atât pentru agenții publici în funcție, cât și pentru foștii funcționari; reducerea sau anularea unor indemnizații de demisionare sau a pensiilor se pot aplica unor foști agenți publici. Agenții publici în funcție și cei demisionați, care desfașoară o activitate ce necesită a fi autorizată (cum ar fi practici din domeniul jurisprudenței) pot fi sancționați de autoritatea care eliberează această autorizație și susceptibili de a fi declarați neeligibili. În același timp, se poate aduce un prejudiciu imaginii funcționarului public prin prezentarea unei informații nu prea măgulitoare în presă și prin dezaprobarea publicului; la fel, există posibilitatea responsabilizării prin intermediul codului de conduită, dar nu este prevăzut niciun mecanism formal de executare [6].

În Republica Moldova, constatarea contravenției de încălcare a regimului juridic al restricțiilor și limitărilor în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu și migrarea în sectorul privat al agenților publici intră în competența Autorității Naționale de Integritate. Spre comparație, în Franța există un sistem aplicabil prevenției „pantufrajului”, ne referim la Comisiile de deontologie, care au drept rol de a asista administrația publică în stabilirea incompatibilităților de activitate pentru acei funcționari și subalterni, care examinează posibilitatea trecerii în sectorul privat [6]. Astfel, în Franța pantufrajul reprezintă o abatere disciplinară. Marea Britanie [6] a descris sistemul său general de interdicții de angajare, care se aplică funcționarilor și care prevede depunerea unei cereri prealabile în vederea autorizării acceptării unui post privat, ceea ce permite de a lua decizii personalizate vis-a-vis de aceste interziceri. Letonia [6] a stabilit limitele impuse funcționarilor publici veniți dintr-o întreprindere privată și restricțiile de deținere a unor întreprinderi pentru titularii de contracte publice sau de a realiza activități cu astfel de întreprinderi. În SUA [6] reglementările penale și administrative se aplică tuturor membrilor executivului - reglementări referitoare în ansamblu la chestiunea de „pantufraj”: încadrarea în serviciul public cu posibilitatea de a reveni la un angajator particular, căutarea unui post și negocieri de angajare pentru exercitarea unei funcții publice, limitarea reprezentării impuse foștilor agenți publici [6]. Aici vedem că în alte state, pantufrajul este considerat o infracțiune, manifestând, în acest sens, valoarea încălcării regimului de restricții post angajare.

Totalitatea persoanelor care exercită o funcție publică, indiferent de faptul dacă ele au fost alese, numite, încadrate temporar pe un contract, dacă ele lucrează pe un salariu întreg sau doar parțial, că sunt sau nu remunerate, ar trebui, într-o oarecare măsură, să fie impuse să respecte reguli definite pentru a atinge aceste obiective.

Potrivit pct.7 din OECD, Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying, OECD/LEGAL/0379, țările ar trebui să ia în considerare stabilirea de restricții pentru funcționarii publici care părăsesc funcția în următoarele situații: pentru a preveni conflictul de interese atunci când se caută o nouă

poziție, pentru a inhiba utilizarea abuzivă de „informații confidențiale” și pentru a evita „schimbarea părților” serviciului post-public în anumite procese din pe care foștii funcționari publici erau implicați substanțial [10].

La general vorbind, interdicțiile de angajare și limitarea activității de reprezentare au scopuri puțin diferite. Interdicția de angajare se axează pe persoanele care pot recruta un fost agent public și nu se concentrează asupra naturii activităților pe care acest agent ar putea să le exercite. O interdicție generală poate fi folosită pentru a stabili restricții corecte, cerând ca funcționarii publici să se adreseze după o autorizare înainte de angajare, în funcție de cazul concret. Totuși în majoritatea cazurilor interdicțiile de angajare sunt puse în aplicare pentru a examina problemele legate de natura funcției exercitate de persoană în calitatea sa de funcționar public. [...] Spre deosebire de interdicțiile de angajare specifice [...], limitările generale privind angajarea au o importanță și o influență mai mare asupra procesului de recrutare și consolidare a agentului public, îndeosebi în cazurile când salarizarea și avantajele din serviciul public nu sunt competitive în raport cu cele din sectorul privat sau în cazurile când acordarea unei autorizări prealabile prin modificarea unei interdicții generale este incertă [6].

Limitarea activității de reprezentare se referă la activitatea unui fost agent public după plecarea lui din funcția publică și nu se raportează la persoană pentru care el exercită această activitate. Este important de menționat că o astfel de restricție poate avea loc chiar dacă fostul funcționar public nu este remunerat pentru activitatea sa de reprezentare. Limitarea activității de reprezentare pentru unele organisme publice sau funcții, nivelul și categoriile de agenți publici pe lângă care un fost agent public nu are dreptul de a exercita activități de reprezentare pot fi utile în cazul când facem referire la funcționari publici aleși, la asistenți, consilieri politici și înalți funcționari, sub aspectul unei eventuale influențe, contacte cu agenții publici activi (în funcție). Totodată, pot fi definite limitări specifice, orientate asupra unui anumit obiect de reprezentare, care ar putea să fie aplicat în ansamblu serviciului public. Totuși ele nu produc un impact mare asupra activităților pe care le exercită real funcționarii publici, cărora li se aplică aceste limitări după demisionarea lor din serviciul public. Este necesar de a întreprinde mai multe acțiuni de informare și sensibilizare a agenților publici și a angajatorilor, pentru ca ei să înțeleagă pe deplin, care este importanța acestor restricții [6].

Prin prisma celor relatate, putem **concluziona** că sunt necesare reglementări care să detalieze mecanismul de aplicare a pantuflajului, acesta nefiind descris la nivel corespunzător în legislația națională. Potrivit datelor prezentate de Autoritatea Națională de Integritate [7], pe parcursul anului 2020, Inspectoratul de Integritate al Autorității Naționale de Integritate (ANI) a pornit 241 de cauze contravenționale. În baza acestor cauze, au fost întocmite 199 de procese verbale cu privire la contravenție, în rezultatul cărora au fost aplicate sancțiuni în sumă totală de peste 456 de mii de lei. [...] 10 cazuri au vizat încălcarea regimului juridic al incompatibilităților și limitărilor și un subiect nu a respectat regimului juridic al restricțiilor și limitărilor în legătură cu încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu și migrarea în sectorul privat al agenților publici (pantuflaj). Astfel, rata pantuflajului în cauzele contravenționale pornite este destul de mică. Ca și completare a prevederilor existente se propune să fie lărgit cercul de subiecți cărora le poate fi aplicată sancțiunea. De asemenea, ar fi o oportunitate de revizuit art.24 din Legea 82/2017 și de clarificat mai multe aspecte precum și de elaborat legislația secundară (Hotărâre de Guvern pentru aprobarea Regulamentului) privind implementarea prevederilor legii. Regulamentul respectiv urmează să prevadă și care sunt acțiunile și responsabilitățile tuturor actorilor implicați în implementarea și respectarea prevederilor art.24 din Legea nr.82/2017, să fie clar delimitat în cadrul legal cine se face responsabil pentru supravegherea respectării acestor norme; de elaborat un Ghid pentru agenții

publici care să conțină mecanismele de implementare a acestor prevederi [8]. Ar fi necesară și elaborarea unui ghid pentru reprezentanții sectorului privat, pentru a ajuta companiile să respecte prevederile Legii integrității.

Referințe bibliografice:

1. Working Paper 06/2010: Regulating the Revolving Door. Transparency International. 2010. ISSN 1998-6408.
2. Rules and guidelines regarding revolving doors/pantouflage. Presentations and summary record. Strasbourg, 25 March 2007, Greco (2007) 23E.
3. Marie Thiel and Elisabeth Bauer with Paul Ioan Runcan Transparency Unit, Directorate-General for the Presidency PE 625.105. European Parliamentary Research Service. July 2018.
4. Legea integrității: nr.82 din 25.05.2017. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 229-243, art. 360
5. Transparency International, 'The Anti-Corruption Plain Language Guide' (Berlin, Germany: TI, July 2009).
6. Extras din raportul general al activității GRECO în 2007 Privind migrarea funcționarilor publici în sectorul privat (pantouflage/revolving doors). Adoptat de GRECO la cea de a 36ea ședința plenară (Strasbourg, 11-15 februarie 2008).
7. Autoritatea Națională de Integritate. „În anul 2020, ANI a inițiat peste 240 de cauze contravenționale și a aplicat amenzi în sumă totală de aproximativ jumătate de milion de lei.” [citată 07.11.2021] Disponibil: <https://ani.md/ro/node/1597>
8. Centrul Național Anticorupție. „Cele mai bune practici internaționale în aplicarea restricțiilor post-angajare (pantufrajului), prezentate în cadrul unor atelierele organizate de CNA și PNUD”. [citată 10.11.2021] Disponibil: <https://cna.md/print.php?l=ro&idc=5&id=3036>
9. Studiu de evaluare a impactului Strategiei Naționale de Integritate și Anticorupție-Moldova 2019. [citată 10.11.2021] Disponibil: https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/effective_governance/studiu-de-evaluare-a-impactului-strategiei-naionale-de-integritate.html
10. Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying. [citată 02.11.2021] Disponibil: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0379>

IMPACTUL PANDEMIEI ASUPRA STATULUI DE DREPT ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE RULE OF LAW AND THE FUNDAMENTAL LIBERTIES OF HUMAN BEINGS

CHIRTOACĂ Lilia,
dr. în drept, USM

CZU: [342.2 + 342.72/.73](478):616.98-036.21

Summary

Finding a balance between fundamental liberties, on the one hand, and the public health policies required for overcoming the crisis wrought by the pandemic, on the other hand, is a difficult task. In this context, it is essential to evaluate the necessity and proportionality of the legislation adopted in the period of public health emergency, as well as identify efficient guarantees in the case where governments put in place exceptions, derogations, or restrictions on human rights. More specifically, these limitations on human rights need to be examined according to the tests of legality, legitimacy, and proportionality.

Keywords: *derogation in time of emergency, rights and freedoms, the ECHR jurisprudence, international standards, derogation to human rights, emergency measures, global health crisis, exceptional situations, proportionality, temporariness, necessity*

Epidemia Covid-19 a generat o criză globală de sănătate, care a determinat o serie de acțiuni întreprinse de state, precum declararea stării de urgență. Aceste măsuri au avut un impact asupra democrației, statului de drept și drepturile omului [1, p.3].

În această ordine de idei este important de menționat standardele internaționale și europene privind drepturile omului, care se aplică în situații de urgență, precum și legislația națională și, nu în ultimul rând, evaluarea și controlul măsurilor de urgență.

Derogarea în caz de stare de urgență este prevăzută expres de dispozițiile art.15 al Convenției europene privind drepturile omului, potrivit cărora în caz de război sau alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice parte contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de Convenție, în măsura strictă în care situația o impune și cu condiția că aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional.

Dreptul de derogare ca principiu general instituit de art.15 din Convenție oferă statelor posibilitatea de a adopta măsuri derogatorii în cazul în care situația o impune, în sensul apariției unor pericole cu caracter public excepțional, ce amenință existența națiunii sau securitatea națională. Condițiile în care statele pot pune în aplicare acest drept sunt determinate de jurisprudența Curții europene.

Epidemia globală de Covid-19 a creat o situație publică de urgență, iar o astfel de situație implică restricții și excepții privind drepturile omului, după cum sunt prevăzute în tratate privind drepturile omului și în legislația națională a multor state. În consecință, din cauza pandemiei, statele se confruntă cu sarcina dificilă de a găsi un echilibru între

libertățile fundamentale și politicile de sănătate, care sunt necesare pentru a depăși actuala criză de sănătate.

În acest context, printre aspectele importante analizate sunt identificarea garanțiilor eficiente în cazul în care se adoptă excepții, derogări sau restricții privind exercitarea drepturilor omului, evaluarea legislației adoptate în timpul perioadei de urgență privind necesitatea și proporționalitatea, perioada măsurilor de urgență, evaluarea proporționalității posibilelor limitări ale controlului parlamentar, luarea în considerare a posibilității organizării alegerilor în timpul unei situații de urgență, respectarea standardelor constituționale și internaționale privind alegerile libere și corecte, și alte aspecte relevante.

La nivel național, în art.54 din Constituția Republicii Moldova, se prevede că nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Și doar în situații excepționale, în cazul în care se va aplica restrângerea exercitării unor drepturi sau a unor libertăți, trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Starea de urgență

Pentru a garanta legitimitatea stării de urgență, statele care o declară trebuie să țină cont de natura, gravitatea și durata situației extraordinare. Doar în dependență de acestea se determină tipul, amploarea și durata măsurilor de urgență la care se poate recurge în mod legal. Astfel, potrivit jurisprudenței CEDO, statele contractante nu dispun de o putere nelimitată în acest caz. Când instanța europeană exercită acest control, se iau în considerație limitele în care aceasta se impune, factorii relevanți precum: natura drepturilor care privesc derogarea decisă, durata „stării de urgență” care a impus-o și circumstanțele care au generat-o [2, p.986].

Măsurile de urgență

Adoptarea măsurilor de urgență este supusă îndeplinirii unor condiții de fond și de formă, care de fapt constituie garanția împotriva intențiilor statelor de a utiliza măsurile de urgență în mod arbitrar. Prin urmare, toate măsurile de urgență, derogările și limitările trebuie să respecte potrivit jurisprudenței CEDO trei condiții generale: de necesitate, proporționalitate și caracterul temporar.

Posibilitatea adoptării măsurilor de urgență presupune îndeplinirea unor condiții de fond privind o situație de criză excepțională, care afectează majoritatea populației și constituie o amenințare pentru viața comunității.

O altă condiție prevăzută de Convenție pentru asigurarea legalității măsurilor derogatorii dispuse în situații excepționale constă în prezența caracterului de necesitate absolută. Aceste măsuri trebuie să fie strict indispensabile pentru înlăturarea pericolului public apărut, adică justificarea derogării trebuie să îndeplinească definiția „urgenței publice care amenință viața unei națiuni” [3, p.6]. Iar întinderea nu este nelimitată, fiind supusă controlului instanței europene.

De asemenea este important de a specifica durata și aria geografică a măsurilor derogatorii adoptate. Justificarea măsurilor derogatorii se argumentează numai cât durează situația excepțională, iar din momentul în care această situație a încetat, menținerea acestor măsuri constituie o încălcare a dispozițiilor art.15 din Convenție.

Astfel, toate derogările și limitările presupun respectarea principiului legalității și înlăturarea arbitrariului. Potrivit jurisprudenței CEDO, aceste măsuri de urgență trebuie să fie limitate strict exigențelor situației date. De asemenea, ele nu trebuie să fie în contradicție cu alte obligații internaționale ce le revin statelor (cauza *Lawless c/Irlande* (fond) din 1 iulie 1961).

După cum s-a menționat, articolul 15 din Convenție impune statelor nu numai obligația respectării unor condiții de fond privind adoptarea măsurilor de urgență în situații excepționale, dar și respectarea unor condiții de formă, în sensul că măsurile de urgență trebuie adoptate de parlament sau guvern. Astfel, validitatea adoptării unor măsuri derogatorii presupune un act oficial, nu sub formă de declarație. De asemenea procesul adoptării și aplicării acestor măsuri derogatorii de la Convenția europeană trebuie să fie transparent, astfel încât să excludă orice abuz din partea statului.

În această ordine de idei, art.15 paragraful 3 prevede că orice stat ce exercită dreptul de derogare va informa pe deplin pe secretarul general al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate, adică natura și întinderea derogărilor de la dispozițiile Convenției și la motivele care le-au determinat. De asemenea statul în cauză trebuie să informeze pe secretarul general al Consiliului Europei și asupra datei la care aceste măsuri de urgență au încetat a fi în vigoare și de la care dispozițiile Convenției devin din nou aplicabile.

Limitarea drepturilor omului

Clauzele derogatorii permit statelor să aprecieze dacă sunt circumstanțe care pot să le permită să nu aplice dispoziții ale unor tratate internaționale ce au ca scop protecția drepturilor omului, pe de o parte; pe de altă parte, tocmai în asemenea circumstanțe speciale drepturile omului sunt mai vulnerabile, sub pretextul salvării altor valori [4, p.982]. Astfel, nu mai puțin importantă s-a dovedit și necesitatea asigurării protecției drepturilor și libertăților și în asemenea circumstanțe excepționale.

Limitările drepturilor omului se evaluează și sunt supuse testelor de legalitate, adică să fie prevăzute de lege; legitimitate, în sensul că se urmărește un scop legitim; proporționalitate, ceea ce presupune caracterul necesar pentru atingerea scopului, adică proporțional cu scopul urmărit; caracterul temporar, cu precizarea duratei, perioadei de aplicare a măsurilor adoptate și, dacă este cazul, prelungirea aplicabilității lor.

În general, limitarea drepturilor omului este necesară pentru a contribui la depășirea situației excepționale, astfel, scopul acestor limitări este de a pune capăt crizei în sănătate și revenirea la normalitate.

În acest context trebuie de menționat atât art.17 din Convenție, ce interzice abuzul de drept cu privire la exercitarea drepturilor și libertăților garantate de Convenție, cât și dispozițiile cuprinse în art.18 din Convenție privind limitarea folosirii restrângerii drepturilor, care interzic deturnarea restricțiilor de la scopul pentru care ele au fost impuse.

În încheiere, menționăm că măsurile de urgență trebuie să fie limitate strict exigențelor situației respective și să nu fie în contradicție cu alte obligații internaționale ce le revin statelor. Aceste exigențe au fost stabilite și determinate în jurisprudența instanței europene privind punerea în aplicare a dreptului de derogare.

Referințe bibliografice:

1. European Commission for Democracy through law (Venice Commission) Interim Report. On the measures taken in the EU member states as a result of the Covid-19 crisis and their impact on democracy, the rule of law and fundamental rights. Adopted by the Venice Commission at its 124 online Plenary Session (8-9 October 2020)

2. Bîrsan C., Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. București: Editura C.H. Beck, 2010
3. European Commission for Democracy through law (Venice Commission) Interim Report. On the measures taken in the EU member states as a result of the Covid-19 crisis and their impact on democracy, the rule of law and fundamental rights. Adopted by the Venice Commission at its 124 online Plenary Session (8-9 October 2020)
4. Bîrsan C., Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. București: Editura C.H. Beck, 2010.

EXISTĂ CONSENS DE A COMBATE TRAFICUL DE MIGRANȚI ÎN ERA DIGITALĂ?

IS THERE CONSENSUS TO COMBAT SMUGGLING OF MIGRANTS IN THE DIGITAL AGE?

COJOCARI Ion,
doctorand, USM

CZU: 343.6-054.7:341.231.14:004

Summary

The article analyses the criminal legislation of the Republic of Moldova in relation to international standards for the protection of migrants' rights. The article is an attempt to strike a balance between migrants' access to privacy and the public interest in combating smuggling of migrants in the digital age. The search for consensus arises in response to the question of the extent to which the judicial act will have a higher level of legitimacy when the state has the broad margin of appreciation to assess the interference in the migrant's private life in the internet.

Keywords: *smuggling of migrants, digital age, private life, migrants, trafficking, penal code, the organisation of the illegal migration.*

Introducere

După adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, pe plan mondial, au fost create trei sisteme regionale de protecție a drepturilor omului, și anume sistemul african, american și cel european[1][2]. Aceste sisteme sunt diferite, ele au început să se dezvolte independent una față de alta și față de sistemul universal, ca ulterior fiecare curte regională de protecție a drepturilor omului, să creeze propria sa practică judecătorească, și să ridice nivelul calității acestora, conform principiului statului de drept și securității juridice [3, 451].

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare: Curte sau CtEDO), a dezvoltat propria sa practică, prin crearea mecanismului de balansare a valorilor fundamentale ale omului[4]. Protecția vieții private a fiecărei persoane este una din prioritățile de bază a Curții, iar faptele care atentează la această valoare, pot fi considerate ca vicii fundamentale. În anumite condiții, Curțile pot lua măsuri necesare de restricționare a dreptului omului pentru a proteja un drept fundamental și al armoniza în conjuncție cu protecția unui interes public[5].

Căutarea consensului național și internațional, ajută țările să identifice și să definească viciul fundamental, în lupta cu fenomenul care atentează la valorile fundamentale. Iar, incriminarea normei penale, are menirea de a asigura protecția unui drept garantat de către Convenție și de Constituția Republicii Moldova.

Republica Moldova a ratificat Convenția Internațională privind Infracțiunile Transnaționale Organizate, și protocoalele adiționale la ea[6]. În acest context, există

previzibilitatea că, în țară există un consens în lupta cu fenomenul traficului de ființe umane, copii sau migranți.

Persoanele care utilizează tehnologiile informaționale, ca sursă de colectare și răspândire a informației, se bucură de protecția dreptului la libera exprimare prevăzut la art.19 a Declarației Universale a Drepturilor Omului, art. 19 a Convenției despre drepturile civile și politice (sistemul universal), și art.10 CEDO. Totodată, libertatea de exprimare este balansată prin prisma art. 8 CEDO , atunci când tehnologiile informaționale țin de viața privată a persoanei sau de drepturile migranților. Traficul de migranți este considerat un viciu fundamental, care împiedică dezvoltarea drepturilor omului, a persoanei care dorește să se dezvolte și să se regăsească în altă țară, având statut de migrant. Iar utilizarea surselor informaționale, în scopuri prejudiciabile, eludând realitatea, ar aduce la concluzia că, făptuitorul are un scop personal de a stăpâni drepturile migranților și de a prejudicia interesele publice ale statului. Atitudinea făptuitorului este desprețuitoare față de demnitatea umană, dacă ființa umană este considerată obiect al intereselor sale prejudiciabile.

În articol atragem atenție, ce înseamnă un consens național și internațional în lupta cu traficul de migranți, și care sunt provocările statelor în era digitală, atunci când persoanele sunt supravegheate, selectate și recrutate prin intermediul tehnologiilor informaționale.

Metoda de cercetare a subiectului în cauză își are origine de la protecția drepturilor fundamentale garantate de standardele internaționale de protecție a drepturilor omului și/sau a migranților. La fel, se încearcă căutarea definiției, prin prisma circumstanțelor excepționale și provocărilor impuse de pandemia cu COVID 19, în lupta cu infracțiunile transnaționale organizate. Astfel, metoda de cercetare este metoda comparativă a sistemelor de drept, precum și a practicii judecătorești internaționale.

În articol încercăm să înțelegem dacă există consens național, și dacă acesta nu contravine celui internațional ținând cont de provocările erei digitale și a circumstanțelor excepționale, care impun anumite restricții drepturilor fundamentale ale omului.

Rezultate obținute

Probabil, una din provocările cu care se confruntă comunitatea internațională, și Republica Moldova inclusiv, la momentul actual, ține nemijlocit de protecția drepturilor și libertăților omului în domeniul tehnologiilor informaționale. Într-adevăr, tehnologiile informaționale are multe avantaje, care cuprinde și domeniul dreptului: ele ajută la îmbunătățirea nivelului de securizare a vieții private; la protecția libertății și securității publice; soluționează chestiuni operative de investigații, menținându-se operativitatea și înalta eficiență de protecție a drepturilor omului [7, p.292].

În viziunea noastră, tehnologiile informaționale pot avea avantaje și la verificarea autoturismelor, la intrarea, ieșirea, șederea sau tranzitarea teritoriului Republicii Moldova. Astfel, autoritățile vor putea identifica traficantii în baza autoturismelor supuse controlului, și a persoanelor care conduc acest mijloc de transport[8, p.13]. S. L. T. J. Lighthart au menționat că, tehnologiile informaționale pot avea impact și asupra altor domenii a dreptului, ei au identificat conceptul: „Neuroimagini criminalistice coercitive”, pentru detectarea minciunii sau identificarea infractorilor [9].

Astfel, încalcă oare tehnologiile informaționale dreptul atât a migranților, precum și a altor persoane la viața privată, rămâne a fi o întrebare destul de rațională?

Pentru a răspunde la întrebarea nominalizată, trebuie să specificăm că, în Codul penal al Republicii Moldova nu există vreo normă care să asigure efectiv protecția drepturilor migranților. Totodată, în Codul penal există norma de ”organizarea migrației ilegale”, care se referă mai mult la protecția interesului public, de a proteja securitatea

teritorială al Republicii Moldova[10][11, p.136]. De aceea, atunci în autoritățile Republicii Moldova, limitează dreptul la viață privată a migrantului sau a făptuitorului, stipulat în alin.2 al art.8 a Convenției Europene a Drepturilor Omului (În continuare: Convenție sau CEDO),[12] invocă protecția interesului public. Astfel, prin interes public înțelegem protecția securității naționale, de aceea norma penală este amplasată în Capitolul XVII al Codului penal al Republicii Moldova, și anume: ”infracțiuni contra autorităților publice și securității de stat”. Obiectul juridic special al infracțiunii este ”relațiile sociale cu privire la desfășurarea în condiții de legalitate a organizării intrării, șederii sau tranzitării teritoriului statului sau a ieșirii de pe acest teritoriu a persoanei care nu este nici cetățean, nici rezident al acestui stat”[13, p.1145].

Totodată, Republica Moldova a ratificat Convenția Internațională împotriva crimei transnaționale organizate și Protocolul adițional împotriva traficului de migranți.[6][14] Acest lucru ar însemna că există *ad initio* o poziție, cu privire la un consens privind urmărirea scopului legal de a combate traficul de migranți. Această poziție ridică nivelul de încredere a autorităților judecătorești, a legitimizării actului judecătoresc, atunci când examinează cazurile privind protecția drepturilor migranților.

Articolul 8 din CEDO, este o normă calificată (de blanchetă), de aceea statul are o marjă de apreciere mai mare de a aplica legea[15]. Totodată, legiuitorul european în alin.2 al art.8 CEDO a stabilit scopul legal care trebuie să-l urmărească statul atunci, când limitează un drept fundamental. Din lege din practica judecătorească a CtEDO, nu reiese clar în ce măsură autoritățile statului pot limita un drept fundamental atunci când protejează un interes public, prioritar ar fi trebuit să se atragă atenție asupra integrității teritoriale a statului, sau interesele publice de a apăra drepturile migrantului.

Trebuie să recunoaștem că, conform art. 6 a Protocolului Adițional împotriva traficului ilegal de migranți la Convenția internațională privind infracțiunile transnaționale organizate (în continuare Protocol SIM CTOC), statul are la dispoziție propria discreție de a incrimina faptele prejudiciabile care țin de prevenirea infracțiunii conform Protocolului. Astfel, Republica Moldova, în loc de noțiunea ”traficului de migranți” conform Protocolului SIM CTOC a introdus răspundere penală pentru ”organizarea migrației ilegale”. Totodată, ținând cont de pârghiile largi al legiuitorului privind incriminarea faptei potrivit articolul 6 din Protocolul SIM CTOC, apare întrebarea care este nivelul de protecție a drepturilor migranților în era digitală, și există oare un consens la nivel național care ar proteja un interes public de protecție a vieții private, atunci când sunt folosite tehnologiile informaționale?

Pentru a răspunde la întrebarea nominalizată mai sus, trebuie să recunoaștem că, domeniul digital are strânsă legătură de combaterea traficului de migranți. Căutarea unui loc de muncă în internet, a devenit o posibilitate de a găsi o sursă de existență înafara țării. Iar, libertatea de a circula și a munci în Uniunea Europeană pentru migranți, oferă traficantilor o legalizare a activității acestora de a organiza transportarea migranților care aceștia o desfășoară, fără a supușă anumitor verificări la frontiera de stat. Astfel, și supravegherea activităților traficante implică anumite proceduri legale de interferență în viața privată a migranților și a traficantilor. Deseori, aceste proceduri sunt complicate, deoarece implică și o colaborare dintre state, pentru a identifica infracțiunile transnaționale organizate. În această ordine de idei, autoritățile pot să se confrunte cu situații când pentru obținerea datelor informaționale despre infractori și victime, să nu se ceară consimțământul acestora, pentru a îndeplini eficient, măsurile operative de investigație. Acest lucru creează o situație, că statul trebuie singur să-și stabilească propriile reguli de joc conform marginii de apreciere ale sale,[16] în conformitate cu principiul subsidiarității[17]. Această concluzie reiese din prevederile largite al art.8 alin 2. al Convenției Europene pentru Drepturile Omului (CEDO), și anume, termenul de

”securitate publică”, sau protecția altui drept ca, condiție obligatorie de concurență dintre un drept privat și un interes public, se bazează pe dispozițiile legale explicative ale statului. Astfel, este logic că, statul se află într-o poziție mai bună decât CtEDO, deoarece interpretarea legii naționale ține de fiecare stat în parte. În acest context, pentru legitimizarea scopului urmărit de legiuitor, hotărârile instanțelor judecătorești naționale trebuie să corespundă anumitei rațiuni, bazate pe aspecte de morală și logică pentru ca aceasta să corespundă spiritului legal al protecției drepturilor omului, în măsură, să nu blocheze consensul internațional, în cazul dacă acesta există [18, p.60].

În anul 2021, Uniunea Europeană a adoptat o strategie nouă de a combate traficul de ființe umane și de migranți, conform provocărilor informaționale din ultimul timp. Astfel, în calitate de priorități sunt stabilite următoarele obiective: ”reducerea cererii care favorizează traficul; destrămarea modelului de afaceri al traficanților, atât online, cât și offline; protejarea, sprijinirea și consolidarea capacității de acțiune a victimelor, cu un accent special pe femei și copii; promovarea cooperării internaționale”[19].

În legislația Uniunii Europene există angajamentul statelor de a ratifica și de a incrimina infracțiunea ”traficului de migranți” în legislația națională. Această concluzie reiese din art. 6 a Protocolului Adițional SIM CTOC, care are următoarea formulare: ”Fiecare stat parte adoptă de asemenea măsuri legislative și alte măsuri necesare pentru a conferi caracterul de infracțiune a) traficului ilegal de migranți; b) atunci când faptele au fost comise în scopul de a permite traficul ilegal de migranți: (i) confecționării unui document de călătorie sau de identitate fraudulos; (ii) faptei de a furniza sau de a poseda un asemenea document; c) faptei de a permite unei persoane, care nu este nici cetățean, nici rezident permanent, să rămână în statul respectiv fără a respecta condițiile necesare șederii legale în acel stat, prin mijloacele menționate la lit. b) a prezentului paragraf sau prin orice alte mijloace ilegale.”.[14]

Așadar, statul are mai mare marja de apreciere a limitării dreptului fundamental și de a interpreta caracterul infracțional al faptei conform Protocolului Adițional SIM CTOC?

Articolul 263 CP al României (traficul de migranți), se asimilează și cu Protocolului Adițional împotriva traficului de ființe umane (TIP CTOC) [20]. Norma penală cuprinde acțiuni a laturii obiective a componenții de infracțiune a ”traficului de ființe umane”, similară cu cea din Republica Moldova, și anume: racolarea, îndrumarea, călăuzirea, transportarea, transferarea sau adăpostirea unei persoane [21]. Aceste acțiuni, înafara de acțiunea ”transportare”, nu cad sub incidența Protocolului SIM CTOC, și sunt în corespundere mai mult cu Protocolul Adițional TIP CTOC. În schimb, alin.3 al art. 264 Codul penal al Poloniei prevede norma ”organizarea migrației ilegale” ca, circumstanță agravantă la infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat. Astfel, noțiunea ”trafic de migranți” conferită de Protocolul SIM CTOC, nu se regăsește în Codul penal al Poloniei.[22] De aceea, consensul privind combaterea traficului de migranți în lumea digitală rămâne încă un subiect de dezbateri.

Totodată, cooperarea dintre state este reglementată și de articolul 10 al Protocolului SIM CTOC, care prevede un număr de măsuri pe care statele le pot întreprinde în scopul prevenirii infracțiunii traficului de migranți, și oferă schimb despre informații altui stat despre un cetățean în cauză pe următoarele dimensiuni: ”la punctele de îmbarcare și de destinație, precum și itinerarele, transportatorii și mijloacele de transport despre care se știe sau se bănuiește că sunt utilizate de o grupare infracțională organizată pentru comiterea faptelor prevăzute de art. 6 din protocol; identificarea și metodele de organizare a grupurilor infracționale organizate despre care se știe sau se bănuiește că ar comite faptele prevăzute de art. 6 al prezentului protocol; autenticitatea și caracteristicile documentelor de călătorie eliberate de către un stat parte, precum și furtul de documente de călătorie sau de identitate noi ori utilizarea necorespunzătoare a acestora; mijloacele și

metodele de ascundere și de transport al persoanelor, modificarea, reproducerea ori cumpărarea ilegală sau orice alt fel de uz necorespunzător al documentelor de călătorie ori de identitate utilizate pentru comiterea faptelor prevăzute de art. 6 al prezentului protocol și mijloacele de detectare a acestora; datele experienței de ordin legislativ, precum și practicile și măsurile ce vizează prevenirea și combaterea faptelor prevăzute de art. 6 al prezentului protocol; și problemele științifice și tehnice utile pentru descoperire și reprimare, în scopul întăririi reciproce a capacității lor de prevenire și combatere a faptelor prevăzute de art. 6 al prezentului protocol, de începere a anchetelor asupra acestor fapte și de urmărire a autorilor”.[14]

Măsurile luate de către state direct sau indirect pot îngreuna un drept fundamental, iar substanța informației poate constitui secret de stat. În legătură cu acest fapt, prevenirea infracțiunilor pe seama intereselor victimelor poate fi o povară pentru drepturile migrantilor sau a persoanelor care beneficiază protecție internațională, deoarece aceste pot să nu fie admise în genere în procesul de judecată, dacă interesele migrantului se intersectează cu interesele statului. [23] Astfel, identificarea existenței consensului național este absolut necesar deoarece putem să determinăm în ce măsură Republica Moldova își îndeplinește obligațiile conform Protocolului nominalizat.

Republica Moldova a adoptat strategia națională de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2018-2023.[24] În strategie se ridică mai multe probleme, una din care este, neclaritatea investigațiilor cu privire la utilizarea tehnologiei informaționale, inclusiv a celei dezvoltate. Acest lucru atestă că, nivelul de interferență în domeniul drepturilor omului, încă nu este suficient de ridicat. Or, dacă vom avea o faptă prejudiciabilă care se va săvârși în rețelele de socializare, și nu va fi prevăzută de Codului penal, atunci care va fi eficiența combaterii și prevenirii traficului de migranți, conform strategii naționale a Republicii Moldova?

Concluzie

Codul penal al Republicii Moldova, nu prevede o normă penală care ar prevedea răspundere penală pentru fapta prejudiciabilă de ”trafic de migranți”. Modalitatea recrutării persoanelor pot avea loc și în internet, în măsura în care acțiunea prejudiciabilă de ”recrutare frauduloasă ” nu este prevăzută de Protocolul SIM CTOC. În viziunea noastră, Protocolul SIM CTOC, este prea larg în interpretări, iar statele trebuie să adapteze legislația, în lumina condițiilor actuale. Ajustarea legislației, de a combatere acțiunile prejudiciabile săvârșite în internet, ar descuraja acțiunile prejudiciabile a traficantilor, care sau adaptat la condițiile tehnologiilor informaționale, și trag foloase pe seama migrantilor din diferite țări ale lumii.

Referințe bibliografice:

1. Universal Declaration on Human Rights, proclaimed by the United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948 (General Assembly resolution 217 A). [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf
2. Cerna, C. M., [*Regional Human Rights Systems/The Library of Essays on International Human Rights*] (ISBN 13: 978-1-4094-3911-0), Volume V, New York, NY 10017, USA 2016.
3. Meierhenrich, J., Loughlin, M., [*The Cambridge Companion to the Rule of Law*] (ISBN 978-1-316-51213-5), page.451. University Printing House, Cambridge CB2 8BS, United Kingdom 2021.
4. Case of Mamarkulov and Askarov v. Turkey (Applications nos. 46827/99 and 46951/99) Points 123-125. [citat 15.12.2021]. Disponibil:

[https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:\[%22askarov%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-68183%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22fulltext%22:[%22askarov%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-68183%22]})

5. Case of Niemietz versus Germany, (Application no. 13710/88), Chamber, Judgment, Strasbourg. 16.12.1992. [citată 15.12.2021]. Disponibil : [https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22fulltext%22:\[%22niemietz%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57887%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/{%22fulltext%22:[%22niemietz%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57887%22]})
6. Convenția Națiunilor Unite împotriva crimei transnaționale organizate. *Rezoluția Adoptată de Adunarea Generală* [fără referire la o comisie principală (A / 55/383)] 55/25. [citată 15.12.2021]. Disponibilă: https://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf
7. Klitou D. [*Privacy-Invasive Technologies and Privacy by Design/ Safeguarding Privacy*], *Liberty and Security in the 21st Century* (ISSN 1570-2782, ISBN 978-94-6265-025-1), Volume 25, Library of Congress Control Number: 2014942017. © T.M.C. ASSER PRESS and the author 2014.
8. Feldman, G., [*The Gray Zone/ Sovereignty, Human Smuggling, and Undercover Police Investigation in Europe*], Stanford, California : Stanford University Press, 2019. | Series: Anthropology of policy |Includes bibliographical references and index. Identifiers: LCCN 2018027720 | ISBN 9780804799225 (cloth : alk. paper) | ISBN 9781503607651 (pbk. : alk. paper). Page 13.
9. Reins L., Sjors L. T. J. Ligthart, [*Regulating New Technologies in Uncertain Times/Information Technology and Law Series*] Volume 32(ISBN 978-94-6265-279-8), Page 292, " Conclusions and Policy implications". Published by T.M.C. ASSER PRESS, The Hague, The Netherlands 2019. [citată 15.12.2021]. Disponibil: <http://www.springer.com/series/8857>
10. Codul penal al Republicii Moldova. Publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72 74 art. 195. Modificat prin LP116 din 09.07.20, MO193/27.07.20, art.372; în vigoare 27.07.20. Articolul 362¹ alin.4. [citată 15.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122429&lang=ro#
11. COJOCARI I. Infrafracțiunea de organizarea migrației ilegale: Subiectul Infrafracțiunii. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 2 (244), 2021. Chișinău 2021.
12. European Convention on Human Rights, F-67075 Strasbourg cedex, 4 November 1950 and came into force in 1953. [citată 15.12.2021]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
13. Brînza, S. Stati, V. *Tratat de Drept penal, partea specială*. Vo. II, Chișinău 2015. ISBN 978-9975-53-468-0.
14. Protocolul împotriva traficului ilegal de migranți pe calea terestră, a aerului și pe mare, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate. [citată 15.12.2021]. Disponibil: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm act_text?id=38602
15. Londras, F., Dzehtsiarou, K. *Great Debates on the European Convention on Human Rights/Palvare Great Dabates in Law*. (ISBN 978-1-137-60731-7), under exclusive licence to Macmillan Publishers Ltd, part of Springer Nature 2018. London 2018.
16. Protocol No. 15 amending the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, in force August 01, 2021. [citată 15.12.2021]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_15_ENG.pdf
17. Interhandel Case (Switz. v. U.S.), 1959 International Court of Justice. 6 (Mar. 21). [citată 15.12.2021]. Disponibil: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1959.03.21_interhandel.htm
18. Jens T. Theilen, *European Consensus between Strategy and Principle/Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht*, The Uses of Vertically Comparative

Legal Reasoning in Regional Human Rights Adjudication. ISBN 978-3-8487-8091-4. Baden-Baden 06.04.2021.

19. Communication from the Commission to European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the regions on the EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021- 2025. Brussels, 14.4.2021 COM(2021) 171 final. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://ec.europa.eu/home-affairs/system/files_en?file=2021-04/14042021_eu_strategy_on_combatting_trafficking_in_human_beings_2021-2025_com-2021-171-1_en.pdf
20. Resolution A/RES/55/25 adopted by the UN General Assembly: *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. 15 November 2000. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/united_nations_protocol_on_thb_en_4.pdf
21. Codul penal al României (Legea nr. 286/2009 1). În: *Monitorul Oficial al României* nr. 510 din 24 iulie 2009. [citat 15.12.2021]. Disponibil: <http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Romania-RO.html>
22. Kodeks karny, Dz.U.2020.1444 t.j. | Akt obowiązujący, Wersja od: 22 czerwca 2021 r. do: 31 grudnia 2021 r. USTAWA z dnia 6 czerwca 1997 r. [citat 15.12.2021]. Disponibil: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683>
23. Case of Ozdil and others v. Moldova (Application no. 42305/18) Chamber, Judgement, Strasbourg, 11 June 2019, Final, 11.09.2019. [citat 15.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-193614%22%7D>
24. Hotărârea Guvernului nr.468 din 22.05.2018, *Strategia Națională privind combaterea traficului de ființe umane pentru anii 2018-2023*. [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://www.antitrafic.gov.md/public/files/anexa_nr.1_461.docx

CARE, TOTUȘI, ESTE MIZA CĂLĂTORIEI SPRE BUNA GUVERNARE ÎN JUSTIȚIE?*

WHICH IS, STILL, THE STAKE OF THE JOURNEY TO GOOD GOVERNANCE IN JUSTICE?

CRECIUN Natalia
dr. în drept, lector univ., USM

CZU: 347.99:342.51:342.72/.73

Summary

The present paper is about the stake of the journey to good governance and the role of justice, as a branch of the state power and a public service, in this process. Even if universal methodologies and strategies to ensure good governance do not exist, certain landmarks (principles) of realization and evaluation of the act of power, as well as performance and progress indicators can be identified. It is extremely important, in these searches, to be considered that good governance is a human right and an obligation of the state, justice being, in our opinion, the most appropriate potential ally of the society in outlining a beginning of guaranteeing of human right. How? By returning of the essence of justice to its origin, by displaying independence, impartiality and integrity and by being close to the Person as a Human Being with soul and thought.

Keywords: justice, good governance, Human crisis

**Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Repere ale bunei guvernări în justiție

Consolidarea democrațiilor în lume corelează inevitabil cu procesul de căutare a unor repere de bună guvernare în toate sferile de activitate social-statală, astfel încât să se pună temelia unui stat bazat pe drept, căruia să-i fie asigurată stabilitate, legalitate, legitimitate și dezvoltare durabilă. Partea complicată a lucrurilor constă în faptul că strategii, metodologii unice, fundamentale de bună guvernare nu au fost și, probabil, nici nu vor fi inventate, dat fiind faptul că sistemele juridice sunt destul de variate, având la bază regimuri politice, organizare politică, economie, istorie, cultură, valori la fel de variate.

Totodată, buna guvernare este una din pietrele de temelie ale statului modern, alături de guvernarea legii (the rule of law) și democrație. Buna guvernare se referă la abilitatea statului de a servi cetățenilor, fiind, concomitent, o normă pentru guvernare și un drept al cetățeanului (Addink H., 2019) [1]. În asemenea condiții, indiferent de variațiunile politice, juridice, economice, ideologice, culturale la nivel național, în calitate de mecanisme potrivite fundamentării și realizării bunei guvernări, pot fi doar acele mecanisme care sunt axate pe protecția drepturilor Omului, în sensul furnizării unor servicii publice de calitate, în termene rezonabile și sub auspiciul unor garanții juridice corespunzătoare. Și, în lipsa unor strategii și metodologii universale de bună guvernare,

strategii și metodologii funcționale la nivel național pot fi dezvoltate prin prisma identificării unor repere orientative (principii) în exercitarea și evaluarea actului de putere și a unor indicatori de performanță și progres. Important este ca fiecare indicator să fie elaborat și evaluat într-o manieră participativă, transparentă și să fie suficient de specific, pentru a sugera o soluție instituțională adecvată [2, para 20].

Justiția, în calitate de putere ce deține și prerogativa, dar și îndatorirea prevenirii și curmării abuzurilor celorlalte puteri statale – legislativă și executivă – necesită atenție sporită în contextul identificării acelor repere pe care se sprijină actul de guvernare. Într-o abordare vastă, cele cinci principii pe care se sprijină buna guvernare sunt: deschiderea, participarea, răspunderea, eficiența și coerența [3]. Cu referire buna guvernare în justiție, aceasta ar urma să se sprijine pe un set de valori (echitatea, competența, accesibilitatea, egalitatea în fața legii, imparțialitatea, integritatea, respectarea termenelor rezonabile, independența în procesul decizional, transparența și certitudinea) și pe metodologie de implementare continuă (vizând un proces ciclic de (auto-)evaluare – analiză – implementare – evaluare (în sens de revizuire și perfecționare)) [4, p.7].

Buna guvernare în justiție în percepție socială

Per ansamblu, autoritățile statale manifestă tendințe destul de accentuate de îmbunătățire a actului de guvernare, inclusiv în sfera justiției, prin: ratificare de acte internaționale în domeniul bunei guvernări și al drepturilor omului; raliere la recomandări ale structurilor europene; elaborare de strategii naționale în domenii precum justiția, administrația publică, combaterea corupției, asigurarea securității publice, dezvoltarea economiei; elaborare de acte normativ-juridice etc. În Republica Moldova subiectul privind reforma în justiție persistă constant pe agenda autorităților publice, fiind și o condiție inerentă în contextul procesului de integrare europeană. Și, din perspectiva guvernanților, au fost obținute mai multe progrese, cum ar fi: „reforme de ordin legislativ și instituțional prin care au fost consolidate capacitățile de administrare a sistemului judecătoresc: Consiliul Superior al Magistraturii și organele specializate ale acestuia; lansarea reformei hărții amplasării instanțelor judecătorești; crearea noilor mecanisme de selecție, evaluare a performanțelor și răspunderii disciplinare a judecătorilor; consolidarea rolului și statutului Inspecției judiciare; [...] consolidarea sistemului asistenței juridice garantate de stat, lărgirea spectrului asistenței și a cercului de subiecți; [...] instituirea unor noi mecanisme de prevenire a corupției și garantare a integrității în sectorul justiției; [...]” [5].

Nu putem nega faptul că anumite obiective ale reformei în justiție au fost realizate, cel puțin la nivel legislativ și instituțional (spre exemplu: sporirea independenței justiției prin excluderea verificărilor exercitate de Serviciul de Informații și Securitate asupra judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător la etapa promovării și, respectiv, a numirii în funcție [6]; recunoașterea expresă, prin lege, a autonomiei funcționale a Inspecției Judiciare, în calitate de organ specializat de control al Consiliului Superior al Magistraturii [7, art.7¹ alin.(1)]; consolidarea capacităților inspectorilor judiciari în exercitarea lucrărilor de inspecție, în special în procedura examinării sesizărilor privind disciplina judiciară [8]; digitizarea serviciilor judiciare – proces impulsivat inclusiv de pandemia Covid-19). Totuși, spre regret, justiția națională continuă să se confrunte cu grave probleme de credibilitate, atitudinea „față de reprezentanții instituțiilor de drept [nefiind] în cea mai favorabilă lumină” (Ciobanu R., 2020) [9, p.271]. Acceptăm că între starea de fapt în justiție (realitatea) și perceperea acestei stări de fapt (felul în care este sesizată de societate) există un anumit decalaj, iar popularitatea deciziilor adoptate în regim de putere publică nu este neapărat un indicator de performanță și de legalitate. Ceea ce contează, însă, este amploarea acestui decalaj: cu cât este mai accentuat, cu atât ne depărtăm de acel frumos concept de bună guvernare.

Cum percepe societatea actul de guvernare în justiție?

Dar cum îl poate percepe când mass-media națională abundă de știri și titluri despre judecători și procurori cu averi impresionante nedeclarate, cu automobile și terenuri achiziționate la prețuri derizorii, despre implicarea actorilor din justiție în acte de corupție, despre situații grave în penitenciare, implicare a polițiștilor în activități criminale, despre inspectori de integritate cu averi nedeclarate, despre concursuri în justiție eșuate, despre lipsă de dialog efectiv între actorii justiției sau nemijlocit în arealul autogovernării judecătorești, despre influențe politice în justiție?!

Sau cum societatea poate percepe actul de guvernare în justiție când, la nivel național, practic lipsește o campanie strategică de protecție, restaurare și fortificare a imaginii justiției: prin reacții masive și consistente ale organelor de autoadministrare judecătorească; prin contrazicerea probată a informațiilor publice privind corupția, conflictele de interese și integritatea în justiție; prin investigații administrative sau penale efective, nu himerice?

Percepția stării de fapt în justiție este agravată și de situația economică destul de complicată, generată de pandemia Covid-19, într-o asemenea stare de apatie generală, de izolare, de lipsă de comunicare socială Omul fiind mai predispus la critică negativă.

„Trăim într-o inflație barocă a incompetenței morale, într-o lume a cărei principală dezordine riscă să fie faptul că toți membrii ei se simt moralmente în ordine sau că toți resimt dezordinea proprie drept neglijabilă” (Pleșu A., 2020) [10]. Ceea ce contemplăm pare a fi o „psihologi[e] [a] nerușinării: «nerușinare în politică, nerușinare în publicistică, în comportamentul public, în discurs, în modul de a (nu) gândi. [...] E vorba [...] de o suspensie generalizată a valorilor și a bunei cuviințe [...]»” (Buzinschi E.; (și Pleșu A. citat de Buzinschi E., 2020) [11, p.52-53]. Astfel, în realitatea contemporană, marcată de lipsa critică de modele de integritate și moralitate, Omul se simte ruinat, fiind în postura unui rătăcit aflat în căutarea fericirii pe cont propriu.

Criza Omului

Tindem să credem că, în prezent, Omul trăiește o criză existențială. Omul se simte umilit de sărăcia în care trăiește, în raport cu luxul etalat al unor reprezentanți ai magistraturii și ai altor demnitari și funcționari publici. Omul se simte mic și neputincios. Omul a devenit mai degrabă un element de statistică (statistici pe minim de existență; statistici în baze de date administrative, judiciare; numere de ordine în registre, fișe, tabele) ori subiect al unor proceduri (reclamant/pârât; victimă/infractor; petiționar; cetățean în audiență) decât Ființă cu suflet și cuget. Digitalizarea multipleror procese și servicii, de rând cu avantajele pe care le oferă lumii moderne, are și unele efecte negative, legate de însingurarea Omului, de legarea acestuia de tehnologii și ecrane, de distanțarea forțată de comunicare socială directă, emotivă; în această realitate „comunicării umane directe, descoperirii capacităților moral-personale li se atribuie tot mai puțin loc” (Avornic Gh., Catan A., 2017) [12, p.13].

Căutarea excelenței în justiție este apreciată de Consorțiul Internațional pentru Excelența Curților drept o călătorie [13]. În opinia noastră, procesul de ansamblu de realizare a bunei guvernări este tot o călătorie. Și, dacă e să acceptăm o atare abordare, atunci, se pare, în această deloc simplă călătorie (cu sens de ființare, drum, căutare, destin) a fost neglijat chiar protagonistul – Omul. Iar călătoria fără Om și echivalarea acestuia unui pasager, unui turist accidental în călătorie, lipsește guvernarea de esență și de impact. Or, nu este suficient a invoca drepturile Omului în strategii naționale, acte normative-juridice, discursuri publice; toate acestea sunt lipsite de miez fără focusare efectivă, sesizabilă pe Om, prin eradicarea sărăciei, stimularea economiei, combaterea corupției, asigurarea funcționalității autorităților publice, transparentizarea actului de guvernare etc. Omul trebuie tratat cu demnitate, prin prisma legii și a actelor de putere, iar „[g]uvernarea

deținătorilor de putere trebuie să fie înlocuită cu o guvernare a dreptului” (Avornic Gh., Catan A., 2017) [14, p.13].

În termeni de valori general-umane esențiale, regândirea rostului Omului pe pământ - începând cu dreptul acestuia la un trai decent, în abordare vastă și până la dreptul la liberă dezvoltare a personalității, dreptul la fericire și chiar la confort moral, individual și social - poate fi asigurată, întâi de toate, prin educație. În context, „nu ne referim la orice fel de educație, ci la educația culturală, la educația autentică, de înaltă ținută morală, didactică și nemanipulată” (Smochină A., Vlăescu G., 2018) [15, p.93], raportată deopotrivă la guvernanți și guvernați.

În termeni de valori juridice esențiale, la nivel de guvernare care tinde spre calificativul *bun* (bună guvernare), depășirea crizei Omului trebuie să înceapă cu justiția. Atunci când sistemul de justiție, funcționând neabătut de la principiile fundamentale – de independență, imparțialitate și integritate - va fi perceput de societate drept aliat în asigurarea dreptății, a echității sociale și juridice și în lupta contra tuturor forme de ilegalități (inclusiv împotriva ilegalităților admise în justiție), societatea se va considera protejată. O societate care are încredere în sistemul național de justiție este pregătită pentru reformare, dezvoltare, inovare și progres.

De ce schimbarea trebuie să înceapă cu buna guvernare în justiție?

Actul de guvernare, în ansamblul său, este exercitat de către stat, prin intermediul celor trei ramuri ale puterii – legislativă, executivă și judecătorească. În pofida constituirii pe principii democratice, legislativul și executivul sunt instituții politice, autoritatea judecătorească fiind singura care are menirea de a preveni și combate toate formele de excese ale autorităților (Addo M.K., 1998) [16, p.420]. De starea justiției depinde starea economică. Independența, imparțialitatea și incoruptibilitatea judecătorilor constituie premise indispensabile ale accesului la justiție și ale dreptului la un proces echitabil. Prin urmare, este primordială schimbarea să înceapă din justiție, în sens îngust aceasta înglobând organele de autoguvernare judecătorească, instanțele de judecată și judecătorii, iar în sens larg – toți actorii din sectorul justiției (procurori, avocați, polițiști, executori judecătorești, asistenți judiciari etc.).

Schimbarea, la rândul său, nu înseamnă decât revenirea justiției la geneză, la menirea sa juridică, socială și morală: „justiția s-a impus ca o idee și o realitate în care oamenii cred că-i poate apăra atunci când drepturile lor legitime sunt încălcate, ca similarul dreptății mereu triumfătoare” (Arseni Al., 2021) [17]. Societatea, considerăm noi, nu se așteaptă ca judecătorii să trăiască în sărăcie și să renunțe la calitățile firii umane. Dimpotrivă, judecătorii trebuie remunerați solid, astfel încât să nu existe tentații spre acte de corupție. Judecătorii trebuie să beneficieze de garanții sociale și juridice, ca măsură de stimulare pentru intensitatea și complexitatea muncii, dar și ca mecanism de asigurare a independenței și imparțialității. Judecătorii pot să frecventeze locuri de odihnă și agrement, să mențină relații apropiate cu persoane din sfera de activitate, dar și cu politicieni, oameni de afaceri. Toate, însă, trebuie să fie sub semnul moderației, al reținerii și, evident, averile reale și conflictele de interese trebuie declarate, corectitudinea verificărilor și a controalelor în acest domeniu fiind un imperativ. În acest sens, atât legile, cât și codurile de etică constituie cadrul normativ și valoric indispensabil al conduitei judiciare.

Buna administrare este un aspect de bună guvernanță și presupune că serviciile trebuie să corespundă nevoilor de bază ale societății [18, p.3]. Corespunzător, buna guvernare în justiție înseamnă, întâi de toate, focusarea pe utilizatorii săi. Odată ce Omul va beneficia de tratament echitabil, decalajul dintre starea de lucruri din justiție și perceperea socială a acestei stări de lucruri s-ar diminua. În asemenea condiții, în opinia noastră, ar spori și imaginea autorității judecătorești, un nivel înalt al credibilității sale

fiind și un indicator al calității și eficienței justiției. Iar focusarea serviciului justiției pe utilizatori ar însemna nici mai mult, nici mai puțin decât: hotărâri judecătorești motivate; decizii motivate ale organelor de autogovernare judecătorească; justiție transparentă; proces judiciar echitabil; investigații judiciare și activități de control efective; accesare în profesie pe bază de merit și în temeiul unor proceduri și criterii clare; proceduri judiciare simple și accesibile; tratament corespunzător al participanților la procese judiciare etc.

Oamenii, de regulă, devin utilizatori ai instanțelor în mod involuntar, neavând alte opțiuni. Calea justiției este fie unica, fie ultima în procedurile legale de protecție și/sau restabilire a drepturilor Omului. Iar judecătorul individual este cel care soluționează nemijlocit litigii și adoptă hotărâri executorii și irevocabile pe această dimensiune. „[J]udecătorul cu sufletul guvernează asupra sufletelor” (Arseni Al., 2021) [19]. Prin dezvoltarea capacităților interpersonale, prin manifestarea empatiei, focusare pe interese sau necesități, prin interpretare și aplicare a științei sociale, judecătorul poate deveni agent important al schimbărilor [20, p.3, 4], inclusiv din perspectiva consolidării imaginii autorității judecătorești. În exercitarea actului de justiție, judecătorul, prin conduită etică, prin etalarea unui tratament echitabil față de Oameni, prin manifestarea respectului pentru demnitatea umană, este în măsură a revigora latura spirituală, morală a relațiilor interpersonale. Căci, „[r]ezolvarea problemei crizei [...] trebuie căutată [...] în sfera umanitară a societății, în soluționarea dificultăților de ordin moral și spiritual” (Buzinschi E., 2020) [21, p.54]. Spre exemplu, participanții în procesele judiciare au nevoie să-și poată spune povestea, să fie tratați ca indivizi, nu ca numere pe agendă, să fie capabili să înțeleagă și să aibă un rol activ în cadrul procedurilor [22, p.27]. Un justițiabil ascultat și auzit, tratat echitabil și cu demnitate, având o hotărâre judecătorească motivată, clară în cauza sa, ar fi mai predispus să manifeste respect și încredere în actul de justiție, chiar dacă soluția, subiectiv sau obiectiv vorbind, nu-i este tocmai favorabilă. Atitudinea pur umană, fără păreri preconcepute, comunicarea deschisă – evident, în limitele legii, ale deontologiei și bunelor moravuri – poate avea un efect pozitiv mult mai accentuat asupra unui justițiabil decât tratarea acestuia într-o manieră distanțată și autoritară. Adevărata autoritate judecătorească o poate dobândi prin îmbinarea abilității la capacitatea (îndatoririi legale și morale) de a fi independent și imparțial în cauza dedusă spre examinare cu capacitatea de a păstra calitățile umane, precum și prin raționamente logice incluse în hotărâre. Totodată, capacitatea demonstrării incoruptibilității în orice împrejurări, inclusiv în ce privește justificarea averilor, este tot un indicator al respectului față de Om, față de societate, față de actul de justiție, față de imaginea autorității judecătorești în general.

Nu excludem că apropierea de Omul-justițiabil, de nevoile și așteptările lui ar fi destul de solicitantă, atât intelectual, cât și psihologic, emotiv. Această empatie, asupra căreia insistăm, ar fi o veritabilă provocare, pornind de la faptul că și judecătorii, în statutul lor de profesioniști, se confruntă cu suficiente dileme, dificultăți, constrângeri. Totuși, cu titlu de contraargumente putem invoca următoarele: 1) justiția este un serviciu public, focusat pe nevoile Omului, pe protecția drepturilor și intereselor legitime ale acestuia; 2) furnizarea serviciului public al justiției este parte a bunei guvernări și buna guvernare este un drept al Omului, corespunzător – o obligație a statului; 3) responsabilitatea soluționării vulnerabilităților în sistemul justiției revine autorităților publice naționale, iar Omul-justițiabil nu trebuie în niciun caz să suporte consecințe nefaste ori să admită lezarea propriilor drepturi sau interese legitime din cauza unor disfuncționalități instituționale.

Până la urmă, revigorarea justiției și apropierea de nevoile și așteptările umanității ar servi unui scop comun: *impulsionarea simplei guvernării în justiție spre buna guvernare în justiție*, prin comunicare, colaborare și conștientizare a dificultăților, obstacolelor, riscurilor – pe principii de reciprocitate și solidaritate (nevoia stringentă de

solidaritate fiind argumentată de mai mulți doctrinari: *Aramă E., 2021* [23]; *Guceac I., 2021* [24]; *Ciobanu R., 2020* [25]; *Ciobanu R., 2020* [26]). Or, „respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului presupune, pe lângă drepturi și libertăți, obligații și responsabilități reciproce între persoană, societate și stat. Doar prezența unui echilibru de interese ale individului și societății contribuie la implementarea reală a drepturilor și libertăților atât individuale, cât și colective” (*Ciobanu R., 2020*) [27, p.271]. Combinarea instituțiilor publice puternice cu comunități organizate sau așa-numita sinergie dintre stat și societate, poate fi un catalizator și un instrument solid pentru dezvoltare (*Evans P., 1996*) [28, p.1119,1130].

Cu titlu de reflectare. Omul și ființarea sa decentă (economic, politic, cultural, ideologic, valoric) constituie miza bunei guvernări. Cum se întâmplă că anume el, Omul, este abandonat în cursul acestei pretinse călătorii spre dezvoltare?

Referințe bibliografice:

1. Addink Henk. Good Governance. Concept and Context. New York: Oxford University Press, 2019. ISBN 978-0-19-884115-9. DOI: 10.1093/oso/9780198841159.001.0001 [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://books.google.md/books?hl=ro&lr=&id=JCKQDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&q=landmarks+of+good+governance+in+the+justice+sector&ots=GuhDKrX2x9&sig=3z9Z41u9ZoXEOUdbmru1DSajb3Y&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Google Scholar)
2. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European and Economic and Social Committee. Governance and Development. Commission of the European Communities. Brussels, 20.10.2003, COM(2003)615final. [citat 15.11.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0615:FIN:EN:PDF>
3. **European governance - A white paper** /* COM/2001/0428 final */. *Official Journal* 287, 12/10/2001 P. 0001 – 0029. [citat 15.11.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52001DC0428>
4. International Framework for Court Excellence. 3rd Edition, May 2020. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://www.courtexcellence.com/_data/assets/pdf_file/0015/53124/The-International-Framework-3E-2020-V2.pdf
5. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei pentru asigurarea independenței și integrității în sectorul justiției pentru anii 2021-2024 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/proiectul_617_0.pdf
6. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 271-XVI din 18 decembrie 2008 privind verificarea titularilor și a candidaților la funcții publice (verificarea judecătorilor de către Serviciul de Informații și Securitate), (Sesizarea nr. 115g/2017): nr.32 din 05.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 09.02.2018, nr.40-47
7. Art.7¹ alin.(1) al Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr.947 din 19.07.1996. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 03.10.1996, nr.64
8. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, nr.178 din 25.07.2014. . În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.238-246
9. Ciobanu R. Sistematizări asupra profilului științei juridice în condiții de criză. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor*

transfrontaliere: conf. şt. intern., octombrie 2020, Iaşi, România: Performantica, vol.36, 2020, p.268-275. ISBN 978-606-685-744-4. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/268-275_2.pdf

10. Pleşu A. *Minima moralia*. Bucureşti, România: Editura Humanitas, 2020 (ediția digitală), p.ISBN 978-973-50-6736-6 (e-pub). [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://books.google.md/books?hl=ro&lr=&id=A9TQDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&q=andrei+ple%C8%99u&ots=3rJvV5EZnE&sig=Eaz9aOeCI9rH2VoqyuxGIWx68Ok&edir_esc=y#v=onepage&q=neru%C8%99in&f=false (Google Scholar)
11. Buzinschi E. Criza omului. În: *Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului: conf. şt. intern., 08-09 octombrie 2020*. Chişinău, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, 2020, pp.51-55. ISBN 978-9975-46-449-9. ISBN 978-9975-46-452-9. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/118564
12. Avornic Gh., Catan A. Elementele principale ale conceptului modern al relațiilor reciproce dintre personalitate și stat. În: *Legea și Viața*, nr.1(301), 2017, p,11-14. ISSN 1810-309X. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/50226
13. International Framework for Court Excellence [online]. International Consortium on Court Excellence. National Center for State Courts. 2nd Edition, March 2013. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://www.courtexcellence.com/_data/assets/pdf_file/0013/7312/the-international-framework-2e-2014-v3.pdf
14. Avornic Gh., Catan A. Elementele principale ale conceptului modern al relațiilor reciproce dintre personalitate și stat. În: *Legea și Viața*, nr.1(301), 2017, p,11-14. ISSN 1810-309X. [citat 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/50226
15. Smochină A., Vlăescu G. Educația – determinant primordial al asigurării dreptului constituțional la un trai decent. În: *Studii Juridice Universitare*. 2018, nr.3-4(43-44), pp.85-94. ISSN 1857-4122. [citat 15.11.2021]. Disponibil: DOI: [10.5281/zenodo.3643321](https://doi.org/10.5281/zenodo.3643321), https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/94444
16. Addo Michael K. Are Judges Beyond Criticism Under Article 10 of the European Convention of Human Rights? In: *International and Comparative Law Quarterly*, 1998, vol.47. ISSN 0020-5893 (Print), 1471-6895 (Online). [citat 15.11.2021]. Disponibil: <https://ore.exeter.ac.uk/repository/handle/10036/57034> (<https://doi.org/10.1017/S0020589300061923>)
17. Arseni Al. Puterea judecătorească – autentică prerogative a suveranității naționale. *Juridice.ro*, 05.04.2021. [citat 15.11.2021]. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/11076/puterea-judecatoreasca-autentica-prerogativa-a-suveranitatii-nationale.html>
18. Recommendation CM/REC(2007)7 of the Committee of Ministers to member states on good administration. [citat 15.11.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/cmrec-2007-7-of-the-cm-to-ms-on-good-administration/16809f007c>
19. Arseni Al. Puterea judecătorească – autentică prerogative a suveranității naționale. *Juridice.ro*, 05.04.2021. [citat 15.11.2021]. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/11076/puterea-judecatoreasca-autentica-prerogativa-a-suveranitatii-nationale.html>
20. Problem-Solving in Canada’s Courtrooms. A Guide to Therapeutic Justice. National Judicial Institute [online]. *Therapeutic Jurisprudence in the Mainstream, BLOG*. 2011. [citat 15.11.2021]. Disponibil: <https://mainstreamtj.wordpress.com/resources/for-judges/>
21. Buzinschi E. Criza omului. În: *Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului: conf. şt. intern., 08-09 octombrie 2020*. Chişinău, Universitatea

- Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, 2020, pp.51-55. ISBN 978-9975-46-449-9. ISBN 978-9975-46-452-9. [citată 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/118564
22. Problem-Solving in Canada’s Courtrooms. A Guide to Therapeutic Justice. National Judicial Institute. *Therapeutic Jurisprudence in the Mainstream*, BLOG. 2011. [citată 15.11.2021]. Disponibil: <https://mainstreamtj.wordpress.com/resources/for-judges/>
23. Aramă E. Revendicarea drepturilor social-economice în contextul jurisprudenței constituționale. În: *Contextul multidimensional actual al guvernării și drepturilor omului în Republica Moldova*. Chișinău, Artpoligraf, 2021, pp. 54-73. ISBN 978-9975-3498-3-3. [citată 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/131319
24. Guceac I. Solidaritatea socială – tendință constantă a constituționalismului. În: *Contextul multidimensional actual al guvernării și drepturilor omului în Republica Moldova*. Chișinău: Artpoligraf, 2021, pp. 38-53. ISBN 978-9975-3498-3-3. [citată 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/131318
25. Ciobanu R. Eterogenitatea, unitatea și solidaritatea – repere de diminuare a impactului social al pandemiei. În: *Filosofia și perspectiva umană: Sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie: conf. șt. naț., 19 noiembrie 2020* [online]. Chișinău, Institutul de Istorie, 2020. ISBN 978-9975-3334-2-9, pp.91-116. [citată 15.11.2021]. Disponibil: Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/119847
26. Ciobanu R. Valențe interdisciplinare de re-evaluare a relației persoană-stat-drept în condițiile crizei pandemice. În: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă Akademos*, 2020, nr.4(59), p.51-57. ISSN 1857-0461. [citată 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/121913
27. Ciobanu R. Sistematizări asupra profilului științei juridice în condiții de criză. În: *Dezvoltarea economico-socială durabilă a euroregiunilor și a zonelor transfrontaliere: conf. șt. intern.*, octombrie 2020, Iași, România: Performantica, vol.36, 2020, p.268-275. ISBN 978-606-685-744-4. [citată 15.11.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/268-275_2.pdf
28. Evans P. Government Action, Social Capital and Development: Reviewing the Evidence on Synergy. In: *World Development*. 1996, no.5, vol.24, p.1119-1132. ISSN 0305-750X. DOI 10.1016/0305-750X(96)00021-6. [citată 15.11.2021]. Disponibil: <http://210.74.184.3:8080/international/case/case/1404.pdf>

ISCRIMINATION AND LABOR FREEDOM IN THE FIELD OF EMPLOYMENT RELATIONS

DISCRIMINAREA ȘI LIBERTATEA MUNCII ÎN DOMENIUL RAPORTURILOR DE MUNCĂ

CRIGAN Tudor,
PhD student, State University of Moldova

CZU: 342.734:331.213:349.22

Summary

The concept of social freedom at work, although frequently used in the labour sphere, is not exempted from different interpretations. The concept includes some measures that are established by law to maintain and ensure a stable environment as emphasized by contemporary requirements.

Keywords: *Freedom is one of the few human values, which during the development of human societies, have been subjected to fundamental challenges.*

The freedom of choice of profession and the freedom of choice of workplace fall within the scope of the right to labour. These are the fundamental freedoms, they being, on a more general level, the expressions of the freedom of person, as the natural right. The Constitution, consecrating these freedoms, gives everyone the opportunity to choose their profession and of course to choose their workplace [1, art. 4]. Such choices are generally determined by the skills, desires, certain economic coordinates and of course by the will of those interested. The problem is obviously much more complex and complicated, both in theory and in practice, in the medical system.

Human fundamental rights and freedoms are not only a reality of a progressive and democratic society, but also a finality of entire human activity. That is why it is true the statement according to which the human rights are neither a new morality nor a secular religion, they are more than a language common to all people.

Guarantee and respect of human rights become essential conditions of the building of the constitutional state, of the recognition of the Republic of Moldova as a democratic state at the international level. These fundamental ideas allow us to state that person needs a system of legal guarantees of provision and observance by the state of his/her rights, which is achieved through the institution of human rights.

The general obligation of the protection of human rights includes the obligation of the states of the prevention of the infringement of human rights and of their repression and repair. The nature of the obligation of the prevention of the infringement of human rights is treated in the legal doctrine and practice with great caution, because a broader meaning of this obligation would lead to the responsibility of the state for the “risk” of the infringement of the guaranteed right. This fact can be stated even from the first article of the Constitution of the Republic of Moldova [2, art. 1, par. 3] that states that the Republic of Moldova is a constitutional, democratic state, in which human dignity, rights and freedoms, free development of human personality, justice and political pluralism are supreme values and are guaranteed. Democracy in the Republic of Moldova is exercised in the conditions of political pluralism, which is incompatible with dictatorship and totalitarianism, and no ideology can be established as an official ideology of the state. In

accordance with new principles on economic relations in society, the Constitution ensures the right to property and provides that property may not be used to the detriment of human rights, freedoms and dignity.

The right to labour and the right to labour protection [3, art. 43, par. 1] can be considered as the fundamental economic rights of the individual by the fact that namely these rights make it possible for the person, entering into legal relations with the employer on the basis of the provision of certain services for which he/she is remunerated with a salary, in order to increase his/her economic and social wellbeing. Also here, the right to labour can be seen as a constituent element of human dignity, as it contributes to the possibility of the obtainment of compensation that leads to the establishment of an adequate standard of living. In this context, it should be mentioned the fact that this right does not imply a guarantee of employment.

Therefore, the sector of constitutional law relations in the field of labour is quite vast and multilateral, the fact explained by the historical premises of the emergence and development of labour legislation and the formation of the autonomous branch of labour law; through the aims and objectives proposed by the state achieving the legal regulation of labour relations, ensuring the balance between the interests of employees and employers in the field of labour, establishment of the state guarantees of the right to labour and human freedoms, creation of favourable labour conditions, protection of rights and interests of employees and employers; by the necessity to ensure the social equity through the equal participation of employees and employers in the distribution of the social product (the result of their labour) and to ensure by legal means the public peace and social harmony that can be achieved realizing the principles of social partnership, stipulated in the norms of the labour legislation.

In the Republic of Moldova, it is considered that no laws can be adopted that would suppress or diminish the fundamental rights and freedoms of person and citizen [4, art. 54, par. 1] and that every person has the right to effective satisfaction from the competent courts against the actions that violate his/her legitimate rights, freedoms and interests, we can also not state the constitutional provision that in the Republic of Moldova no laws can be adopted that would suppress or diminish the fundamental rights and freedoms of person and citizen, and to list the situations when the exercise of rights and freedoms could be subject to certain restrictions especially in the medical system where professional freedom includes the freedom of prescriptions and medical acts where the specialist considers them necessary within the limits of the approved standards. The right to independent professional judgement offers the healthcare professionals the opportunity to make decisions independently, without any unjustified influence, for the benefit of the patient. This right is not directly stipulated in the international legislation, but is found in connection with other rights, such as: the right to integrity, the right to non-discrimination and equality, the right to a fair trial, the right to protection of reputation, the right to freedom of expression and information. And within the national framework the profession of doctor can be exercised independently (*free practice*) or within a state medical institution. To the doctor it is guaranteed the moral and professional independence [5, art.11, art. 15, p. 2, let. (e)], but Doctor does not always enjoy the professional independence, the freedom of prescriptions and medical acts that he/she considers necessary within the approved standards, and is not always responsible for the taken decisions. However, the clinical recommendations and prescriptions must be based on the scientific evidence. In case of the application of new methods, the interest of the patient must prevail, and these can be used only after the evaluation of the risk-benefit ratio.

It is important to mention that medical professionals must not accept that the obligations stipulated in their employment contracts affect their professional independence in making medical decisions, when compliance with those obligations does not benefit the patient [6, p.67], so they have the right to defence against the intervention

of some persons or authorities of the public administration, in the exercise of the profession, except for the cases of professional fault and such cases do not find reflection.

In this context, we highlight discrimination as the form of marginalization of sex, age, sexual orientation, race, ethnicity, membership of a national minority, religion and disability, social status.

Through the issues approached specifically, the general idea that reflects is of any kind and any situation that, unfortunately, is a phenomenon present on all continents.

In the Republic of Moldova, we also encounter the cases of discrimination on the basis of the criteria of the reality of stereotypes, gender inequality in employment relationships and unjustified vertical discrimination of employees by the employer, or horizontal discrimination by employees among themselves. Gender stereotypes and norms influence directly the professional orientation and limit the range of occupations available to women and men.

The complaints from practice highlight the following issues: professional discreditation, psycho-emotional intimidation and undermining of equal treatment of employees who have an active civic position and a well-defined opinion; refusal of reasonable accommodation of the work schedule of employees with the family responsibilities in the context of the effects of the pandemic crisis; undermining of equal treatment in the application of the guarantees and rights of employees; undermining of equal treatment on dismissal.

The aim was to highlight and discuss the real issues in the domain of discrimination in the labour relations, and to formulate theoretical and practical conclusions on the provision of equality and the right of every person to work, which are the basis of a constitutional state. We state that in many situations, the preconceived stereotypes and notions of employers lead to the multiplication of discrimination or to dismissals. The state is obliged to guarantee to all citizens the freedom to choose the type of activity, free help in the choice of the appropriate labour activity and employment by the specialized service.

From those mentioned we deduce that: under no circumstances should a distinction be made between persons of different sex/gender, different religion, etc., who have a professional training, experience and age appropriate to labour they require. The Council for the Prevention and Control of Discrimination of the Republic of Moldova [7, art. 12] is responsible for execution of these judicial practices on discrimination.

Bibliographical references:

1. Constitution of the Republic of Moldova, no.1 of 29.07.1994. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.03.2016, no.78
2. Constitution of the Republic of Moldova, no.1 of 29.07.1994. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.03.2016, no.78
3. Constitution of the Republic of Moldova, no.1 of 29.07.1994. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.03.2016, no.78
4. Constitution of the Republic of Moldova, no.1 of 29.07.1994. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.03.2016, no.78
5. Law on exercise of profession of doctor, no. 264-XVI of 27.10.2005. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 23.12.2005, no.172-175
6. Framework Code of Ethics (Deontological) of medical and pharmaceutical professional
7. Law on quality assurance, no. 121 of 25.05.2012. In: *Official Gazette of the Republic of Moldova*, 29.05.2012, no.103

DREPTUL LA VIAȚA PRIVATĂ ÎN ERA DIGITALĂ

THE RIGHT TO PRIVACY IN THE DIGITAL ERA

CROITOR Alexei,
doctorand, USM

CZU: 342.721:004

Summary

In this article we will analyze how the process of development in digital communications has facilitated the protection of human rights on the one hand, but also admitted interference in the right to privacy. How these processes are regulated at the level of the international legal framework and examined individual cases at the European Court of Human Rights. We will present conclusions and opinions on how the jurisprudence of the Court once implemented by states can raise the level of protection of democratic rights.

Keywords: law, privacy, Convention, European Court of Human Rights, digital, technology, communications, progress.

Tehnologii de comunicații digitale, cum ar fi internetul, telefoanele mobile și alte dispozitive electronice cu acces la internet au devenit parte din viața de zi cu zi. Prin avansarea accesului la informație și comunicare în timp real, inovații în comunicații tehnologia a stimulat libertatea de exprimare, a facilitat dezbateră globală și a promovat participarea la viața politică. Prin implicarea rolului apărătorilor drepturilor omului și oferindu-le noi instrumente pentru a documenta și a expune abuzurile, acesta noi tehnologii oferă posibilitatea îmbunătățirii protecției drepturilor omului. Pe măsură rolului ce internetul joacă în viața contemporană, acesta a devenit atât omniprezent, cât și din ce în ce mai intim.

În era digitală, tehnologiile de comunicații au sporit și capacitatea Guvernelor, întreprinderilor și persoanelor fizice să efectueze supraveghere, interceptare și colectarea de date. Reducerea costurilor pentru tehnologiile de stocare a datelor au eradicat descurajările financiare sau practice pentru efectuarea supravegherii. Statul are acum o capacitate mai mare de a efectua supravegherea simultan, invaziv, țintit pe scară largă decât oricând. Cu alte cuvinte, platformele tehnologice de pe care viața politică, economică și socială globală depinde din ce în ce mai mult nu mai sunt vulnerabile la supravegherea în masă, dar ei o pot facilita această supraveghere de fapt. [1, p.1]

Necesitatea asigurării securității statelor a dus la ridicarea nivelului de supraveghere asupra activității umane în toate domeniile sociale. Inevitabil s-a simțit o interferență în drepturile personale ale oamenilor, care la prima vedere nu necesită o atenție sporită din partea statului. Însă analizând criza de securitate, conflictele, actele de terorism și alte izbucniri care duc la pierderi umane, altfel apreciem această atingere a drepturilor ale fiecăruia. Balanța de prioritatea intereselor în ultima perioada tot mai mult se înclină în apărarea unui interes colectiv în defavoarea valorilor private.

Secolul XXI a început cu scandalurile care a scos la iveală faptul că sistemele de supraveghere sunt utilizate de autoritățile statelor începând de la cele mai subdezvoltate ca metoda de asigurare a populației, până la democrațiile avansate cu scop de a asigura securitatea statală. Cel puțin asta este explicația lor oficială.

Atentatele de la 11 septembrie 2001 au făcut ca astăzi să trăim sub un nivel extraordinar de supraveghere în masă și control social, Guvernele adoptând zi de zi tot mai multe norme cu astfel de obiective.

Imediat după atacurile congresul SUA a operat modificări în legislația cu scopul de a ajuta la descoperirea și instrumentarea cazurilor de terorism și a altor crime, legea denumită USA PATRIOT Act. Mai multe organizații pentru drepturile omului au criticat această lege PATRIOT, afirmând că ea permite poliției să invadeze viața intimă a cetățenilor și elimină supravegherea juridică a procesului de adunare de informații. Ca rezultat a fost declarată neconstituțională. [2]

În 2006 s-a lansat WikiLeaks este o organizație internațională, care a creat baza de documente oficiale, pe care le publică, provenite din scurgeri de informații, în general din surse anonime. A fost implicată în mai multe scandaluri.

Fondatorul și editorul-șef WikiLeaks Julian Paul Assange în 2010 a fost arestat de poliția britanică deoarece pe numele său fusese emis un mandat european de arestare din partea autorităților suedeze. Inițial i s-a adus învinuirea în abuz sexual. I s-a acordat azil politic într-o ambasadă unde a petrecut mai mulți ani, peste 7 ani mandatul de arestare fiind retras. Se află în căutare de către Biroul Federal de Investigații al SUA pentru spionaj și furt de proprietate intelectuală a Statelor Unite ale Americii. Wikileaks a publicat milioane de documente secrete, inclusiv corespondența oficialilor de rang înalt al SUA.

Într-o videoconferință, din ambasada Ecuadorului la Londra, Assange a declarat că companiile în domeniul internet precum Facebook sau Google colectează datele personale ale utilizatorilor, care sunt livrate guvernelor pentru a supraveghea populația. [3]

În 2013, Edward Snowden a făcut publice metodele prin care Statele Unite și alte puteri occidentale interceptează pe scară largă sistemul de comunicații nu mai există nici o urmă de îndoială că suntem cu toții supravegheați. Cetățenii par să fi acceptat acest fapt fără prea mult interes, convinși că suntem protejați de anonimatul numerelor și de faptul că nu avem nimic de ascuns. Mecanismele internaționale de supraveghere la scară largă reprezintă însă o amenințare gravă la adresa drepturilor omului, după cum o demonstrează preocuparea crescândă a Organizației Națiunilor Unite cu privire la acestea. [4]

În 2018 a izbucnit scandalul Cambridge Analytica s. Compania este acuzată că a folosit datele personale a milioane de utilizatori de Facebook pentru a influența alegerile din mai multe țări. Presa britanică a dezvăluit că directorii companiei se laudau cu succesul lor în Statele Unite, prin alegerea lui Donald Trump în funcția de președinte. Cambridge Analytica a intrat în posesia unei cantități mari de date colectate. El folosea un test psihologic online pentru a afla cât mai multe informații despre oameni. Apoi, toate datele au fost folosite pentru a specula stările emoționale oamenilor astfel încât scopurile electorale ale clienților Cambridge Analytica să fie atinse. [5]

Toate acestea situații au dus la discuții la nivel internațional privitoare la necesitatea adoptării unui cadru legal unanim, care ar proteja populația statelor de ingerințe nejustificate în viața privată și de familie.

Adunarea Generală a ONU a adoptat mai multe rezoluții în domeniu, precum cea cu privire la Dreptul la Viață Privată în Era Digitală.

În 2015 Consiliul pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite a adoptat o rezoluție prin care a înființat o nouă funcție – cea de raportor special privind dreptul la viață privată, cu un mandat de trei ani. [6]

Sarcinile Raportorului includ următoarele: colectarea de informații cu privire la evoluțiile internaționale în materia dreptului la viață privată, inclusiv provocări decurgând din folosirea noilor tehnologii; transmiterea de recomandări Consiliului cu privire la promovarea unei mai bune protecții a vieții private în fața creșterii provocărilor în era

digitală; raportarea cu privire la orice încălcări ale dreptului la viață privată prevăzut la articolul 12 din Declarația Universală a Drepturilor Omului și articolul 17 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; primirea și răspunsul la informațiile culese de ONU și toate agențiile sale; participarea și contribuția la orice conferințe internaționale relevante; și Transmiterea unui raport anual către Consiliu și Adunarea Generală.

Din cele mai recente preocupări ale Raportului au fost evaluarea preliminară a dimensiunilor de confidențialitate ale pandemiei bolii coronavirus (COVID-19). Obiectul examinării a constituit întrebarea dacă măsurile anti-COVID-19 care afectează confidențialitatea sunt necesare și proporționale într-o societate democratică. Raportorul Special examinează două aspecte particulare ale impactului COVID-19 asupra dreptului la viață privată: protecția datelor și supravegherea.

Supravegherea și urmărirea contactelor legate de COVID-19 pot lua diferite forme și pot fi manuale sau tehnologice, anonime sau nu, consensuale sau neconsensuale. Îngrijorări apar atunci când aparatele de supraveghere folosite în mod tradițional în scopuri de securitate de stat sunt propuse sau desfășurate în grabă în scopuri de sănătate publică pentru a urmări datele de sănătate în contextul unei pandemii. Dacă un stat decide că supravegherea tehnologică este necesară ca răspuns la pandemia globală de COVID-19, trebuie să se asigure că, după ce a demonstrat atât necesitatea, cât și proporționalitatea măsurii specifice, are o lege care prevede în mod explicit astfel de măsuri de supraveghere. Legea trebuie să includă garanții care, dacă nu sunt descrise suficient de detaliat, nu pot fi considerate adecvate conform dreptului internațional. [7]

O altă preocupare a Raportului Special pentru dreptul la viață privată, printre altele, a fost securitatea și supravegherea, datele privind sănătatea și utilizarea datelor cu caracter personal de către întreprinderi.

S-a evidențiat o dependență tot mai mare a guvernelor de sectorul privat pentru a efectua și a facilita supravegherea digitală. Pe fiecare continent, guvernele folosesc atât mecanisme legale formale, cât și metode ascunse pentru a obține acces la conținut, precum și la metadate. Acest proces este din ce în ce mai formalizat: pe măsură ce furnizarea de servicii de telecomunicații trece de la sectorul public la cel privat, a existat o „delegare a responsabilităților de aplicare a legii și cvasi-judiciare către intermediarii de internet sub masca „autoreglementării” sau „cooperării”. [8]

Instituția Înalțului Comisar pentru Drepturile Omului de asemenea creat, în 2015, un mandat pentru un Raportor Special al ONU cu privire la dreptul la viață privată.

În Raportul Înalțului Comisar pentru Drepturile Omului din 2014 s-a arătat că acolo unde întreprinderile se confruntă cu cereri guvernamentale de acces la date care nu sunt conforme cu standardele internaționale privind drepturile omului, se așteaptă ca acestea să încerce să onoreze principiile drepturilor omului în cea mai mare măsură posibilă și să poată demonstra eforturile lor continue de a face așa de. Aceasta poate însemna interpretarea cât mai restrânsă a cererilor guvernamentale, căutarea de clarificări de la un guvern cu privire la domeniul de aplicare și temeiul legal al cererii, solicitarea unei hotărâri judecătorești înainte de a îndeplini cererile guvernamentale de date și comunicarea transparentă cu utilizatorii cu privire la riscuri și conformitatea cu guvernele. cereri. Există exemple pozitive de acțiune a industriei în acest sens, atât de către întreprinderi individuale, cât și prin inițiative cu mai multe părți interesate. [1, p.15]

O altă problemă care s-a evidențiat pe parcursul dezvoltării cadrului legal privind protecția vieții private împotriva abuzurilor statului sau companiilor private în supravegherea sau colectarea datelor, ar fi definirea dreptului la viața privată și limitele acestui drept.

Dreptul la viață privată este un concept vast care nu are o definiție exhaustivă. Este vorba despre o noțiune a cărei conținut variază în funcție de epoca la care se raportează, de societatea în cadrul căreia individul trăiește și chiar de grupul social căruia acesta îi aparține.

Conceptul a fost explicat mai întâi prin „dreptul de a fi lăsat în pace“, însă acesta a evoluat pînă în zilele noastre într-un concept mai larg, care ar putea fi definit ca dreptul unei persoane fizice de a decide cîtă informație personală să divulge, cui și pentru ce anume. În prezent, noțiunea de viață privată înglobează atît aspecte „tradiționale“, precum dreptul la imagine, starea civilă a persoanei, identitatea, starea de sănătate, integritatea fizică și morală, apartenența religioasă, viața sentimentală, dreptul la corespondență și domiciliu, dar și aspecte „moderne“, legate de percepții noi referitoare la avort, homosexualitate, transexualitate etc.

Recent, ca urmare a dezvoltării mijloacelor de comunicare în masă, au fost inițiate dezbateri cu privire la interceptările telefonice sau ale corespondenței electronice, la utilizarea bazelor de date personale păstrate în fișiere informatizate prin raportarea conținutului dreptului la viața privată.

Din jurisprudența CtEDO rezultă că noțiunea de viață privată, fiind una largă, cuprinde: integritatea fizică și morală a persoanei, identitatea fizică și socială a individului, inclusiv identitatea sa sexuală, dreptul la dezvoltare sau la prosperare personală, dreptul de a întreține și/ sau a dezvolta relații cu alte ființe umane și lumea exterioară. [9, p.89]

Cadrul legal internațional reglementează dreptul la viață privată în mai multe acte, dând o definiție generală, ca de exemplu articolul 12 din Declarația Universală a Drepturilor Omului prevede: „Nimeni nu va fi obiectul unor imixțiuni arbitrare în viața sa particulară, în familia sa, în domiciliul său ori în corespondență, nici al unor atingeri ale onoarei sau reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor astfel de imixțiuni sau atingeri“. [10]

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice în artciolul 17 prevede: „Nimeni nu va fi supus vreunor imixțiuni arbitrare sau ilegale în viața particulară, în familia, domiciliul sau corespondența sa, nici la atingeri ilegale aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixțiuni sau atingeri“. [11]

Convenția europeană a drepturilor omului oferă pelângă definirea componentelor dreptului la viața privată, situațiile când ingerința în acest drept va fi una justificată, astfel articolul 8 prevede: „Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decît în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora“. [12]

Un document special în domeniul protecției datelor online este Convenția Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal. A fost un act progresist pentru anul 1981. Scopul Convenției este de a garanta, pe teritoriul fiecărei Părți, tuturor persoanelor fizice indiferent de naționalitate sau reședință, respectarea drepturilor și libertăților lor fundamentale, și în mod special a dreptului la viața privată, în legătură cu prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal (protecția datelor). [13]

La 27 aprilie 2016 Parlamentului European a adoptat Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor). Regulamentul stabilește principii și

normele referitoare la protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor lor cu caracter personal, respectarea drepturilor și libertățile fundamentale ale acestora, în special dreptul la protecția datelor cu caracter personal. Să contribuie la realizarea unui spațiu de libertate, securitate și justiție și a unei uniuni economice, la progresul economic și social, la consolidarea și convergența economiilor în cadrul pieței interne și la bunăstarea persoanelor fizice. [14]

Cadrul juridic național, care reglementează dreptului la viață privată și de familială este cuprins în Constituția Republicii Moldova, Codul civil, Codul familiei, Codul de procedură civilă, Codul de procedură penală, Legea privind accesul la informație nr. 982 din 11.05.2000, Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010, Legea privind activitatea particulară de detectiv și pază nr. 283 din 04.07.2003, Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr. 41 din 20.10.2005, Legea cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr. 263 din 27.10.2005, Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr. 133 din 08.07.2011, Legea privind activitatea specială de investigații nr. 59 din 29.03.2012, Legea privind regimul juridic al adopției nr. 99 din 28.05.2010, Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45 din 01.03.2007, Legea cu privire la asigurarea egalității nr. 121 din 25.05.2012 ș.a.

La aplicarea uniformă a Convenției europene a drepturilor omului contribuie jurisprudența care des dă interpretarea mai largă acestor drepturi. Cu referire la protecția datelor cu caracter personale, Curtea de mai multe ori s-a expus că joacă un rol fundamental în exercitarea dreptului la respectarea vieții private și de familie.

În speța S. și Marper împotriva Regatului Unit s-a examinat abuzul autorităților în stocarea și utilizarea datelor privind amprentele digitale și ADN-ul, și în special conservarea și utilizarea lor de către autorități, fără consimțământul persoanei vizate.

Curtea a stabilit că legislația națională trebuie deci să ofere garanții adecvate pentru a preveni orice utilizare a datelor cu caracter personal, care ar fi incompatibilă cu garanțiile prevăzute în prezentul articol. Necesitatea garanțiilor de acest fel este și mai evidentă atunci când vine vorba de protecția datelor cu caracter personal care constituie obiectul prelucrării automate, în special atunci când aceste date sunt folosite în scopuri polițienești. Legislația națională ar trebui să se asigure că aceste date sunt pertinente și nu sunt excesive în raport cu scopurile pentru care sunt înregistrate, și că ele sunt păstrate într-o formă care să permită identificarea persoanelor vizate o perioadă nu mai lungă decât este necesar pentru scopurile pentru care acestea sunt înregistrate. Dreptul intern trebuie să ofere, de asemenea, garanții adecvate, că datele cu caracter personal care au fost înregistrate au fost protejate în mod eficient împotriva utilizării necorespunzătoare și abuzului. Considerentele de mai sus se aplică mai ales atunci când implică protecția unor categorii specifice de date sensibile, mai ales datele ADN care, în măsura în care conțin patrimoniul genetic al persoanei, au o importanță deosebită atât pentru această persoană, cât și pentru familia sa. [15]

Principiul este acela că art. 8 protejează informațiile cu caracter personal în privința cărora o persoană poate spera în mod legitim că nu sunt publicate sau utilizate fără consimțământul său. Acestea informații pot fi – numele persoanei (speța Flinkkila și alții împotriva Finlandei) [16], sau adresa de domiciliu (speța Alkaya împotriva Turciei). [17]

Dreptul la viață privată include confidențialitatea comunicațiilor, inclusiv cea a schimburilor comerciale prin poștă, telefon, poștă electronică și alte mijloace de comunicare, precum și confidențialitatea informațiilor, inclusiv cele online (speța Copland împotriva Regatului Unit). [18]

Noțiunea de viață privată include elemente referitoare la dreptul la imagine al unei persoane (speța Sciacca împotriva Italiei). Fotografii sau înregistrările video în care este prezentată imaginea unei persoane intră în domeniul de aplicare al articolului 8. [19]

Dreptul persoanei la protecția imaginii presupune, de altfel, controlul asupra propriei imagini, ceea ce include și posibilitatea de a refuza difuzarea (speța Von Hannover împotriva Germaniei (nr. 2)). [20] Trebuie ținut cont de acest fapt atunci când este pusă în discuție păstrarea imaginii de pe site-uri Internet comune sau sociale. În fapt, este vorba despre unul din domeniile în care protecția reputației și a drepturilor altora are o deosebită importanță, fotografiile putând conține informații foarte personale, chiar intime, despre un individ sau familia sa. [21, p.8]

Înregistrarea audio a unei persoane în scopul efectuării de analize constituie, de asemenea, o ingerință în dreptul la respectarea vieții private (speța P.G. și J.H. împotriva Regatului Unit). [22]

Publicarea de date sau informații colectate în locuri publice prin mijloace sau într-o măsură care depășește ceea ce este în mod normal previzibil poate face, de asemenea, ca aceste materiale să intre în domeniul de aplicare al art. 8 § 1 (speța Peck împotriva Regatului Unit). [23]

Dreptul la viață privată, este esențial nu doar pentru fiecare cetățean în parte, ci și pentru societate ca întreg. Este unul din drepturile care definește democrația. Curtea europeană a drepturilor omului indică că a avea autorizație legală de a utiliza mijloacele de supraveghere nu reprezintă o garanție adecvată împotriva abuzurilor și a utilizării arbitrare a accesului la datele private, în măsura în care această autorizație nu garantează în mod necesar că mijloacele doar atunci când este necesar într-o societate democratică.

Statele urmează să asigure un control real și efectiv asupra acestor ingerințe în viața privată, atât prin lege, cât și de către cetățeni în exercitarea și apărarea drepturilor lor. Acest control trebuie să poată fi aplicat în legătură cu toate etapele procesului de supraveghere, fiind de asemenea necesară definirea împrejurărilor și condițiilor în care datele urmează să fie păstrate, utilizate sau distruse.

Este necesară și analiza legislațiilor naționale privind procesul penal. Aceasta include posibilități de supraveghere care generează incertitudini enorme: permite utilizarea de software-uri de spionaj, prin care se poate supraveghea aproape orice, lăsându-i pe judecători responsabili să stabilească măsuri prin care să se garanteze păstrarea informațiilor obținute în acest mod, precum și reguli cu privire la depozitarea și distrugerea de date; există așadar prea multă discreție cu privire la aceste aspecte atât de importante. Curtea europeană de mai multe ori s-a expus că sistemele care solicită mandatul judecătoresc pentru a autiza a intercepta comunicațiile nu oferă garanții suficiente. Se solicită ca legislația să fie clară și previzibilă, legile prin care este reglementată interceptarea secretă a comunicațiilor cetățenilor, explicând că este necesar și să existe posibilitatea, pentru cetățenii în legătură cu care astfel de măsuri au fost aplicate, să poată să atace în fața instanțelor de judecată legalitatea măsurilor.

Referințe bibliografice:

1. The right to privacy in the digital age, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/27/37, 30 June 2014 [citat 31.12.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session27/Documents/A.HRC.27.37_en.pdf
2. Federal judge rules 2 Patriot Act provisions unconstitutional, September 26, 2007 [citat 31.12.2021]. Disponibil: <http://edition.cnn.com/2007/US/law/09/26/patriot.act/index.html>
3. Bunea A. Fondatorul WikiLeaks: Google și Facebook dictează un „capitalism al supravegherii” [citat 31.12.2021]. Disponibil: <https://playtech.ro/2016/fondatorul-wikileaks-google-si-facebook-dicteaza-un-capitalism-al-supravegherii/>

4. Dreptul la viață privată în era digitală: cazul Zakharov [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://www.liberties.eu/ro/stories/cazul-zakharov-prada-articol-spania/6997>
5. Dobrescu P. Cum colecta Cambridge Analytica datele de pe Facebook [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://www.libertatea.ro/stiri/cum-colecta-cambridge-analytica-datele-de-pe-facebook-hackerul-alb-andrei-avadanei-ne-explica-live-de-la-ora-1330-2188522>
6. Special Rapporteur on the right to privacy [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://www.ohchr.org/en/issues/privacy/sr/pages/srprivacyindex.aspx>
7. Report Preliminary evaluation of the privacy dimensions of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, 27 July 2020, issued by The Special Rapporteur on the right to Privacy, A/75/147 [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://undocs.org/A/75/147>
8. Security and surveillance, health data, and business enterprises use of personal data: report, published 24 March 2020, issued by The Special Rapporteur on the right to Privacy, A/HRC/43/52 [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://undocs.org/A/HRC/43/52>
9. Munteanu A., Rusu S., Vacarciuc O. Manualul funcționarului public în domeniul drepturilor omului. Oficiul Avocatului Poporului. Ed. a 2-a rev. și ad. – Chișinău: Arc, 2015, Tipografia „Bons Offices”, 328 p.
10. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. Publicat: 30.12.1998 în *Tratate Internaționale*, nr. 1, art. 12.
11. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16.12.1966. Publicat: 30.12.1998 în *Tratate Internaționale*, nr. 1, art. 31.
12. Convenția europeană a drepturilor omului [citată 31.12.2021], disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
13. Convenția Consiliului Europei pentru protejarea persoanelor față de prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, adoptată la 28 ianuarie 1981. Publicat: 30.12.2015 în *Tratate Internaționale*, nr. 44, art. 208.
14. Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://gdpr-info.eu/>
15. Cauza S. și Marper împotriva Regatului Unit (MC), nr. 30562/04 și 30566/04, pct. 103, 4 decembrie 2008 [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90051>
16. Cauza Flinkkila și alții împotriva Finlandei, nr. 25576/04, pct. 75, 6 aprilie 2010 [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98064>
17. Cauza Alkaya împotriva Turciei, nr. 42811/06, 9 octombrie 2012 [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-166825>
18. Cauza Copland împotriva Regatului Unit, nr. 62617/00, CEDO 2007-1 [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99457>
19. Cauza Sciacca împotriva Italiei, nr. 50774/99, pct. 29, CEDO 2005-1 [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164090>
20. Cauza Von Hannover împotriva Germaniei (nr. 2) (MC), nr. 40660/08 și 60641/08, pct. 96, CEDO 2012 [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109029>
21. Jurisprudența Curții Europene, a Drepturilor Omului, Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2011, actualizare din iunie 2015.
22. Cauza P.G. și J.H. împotriva Regatului Unit, nr. 44787/98, pct. 59-60, CEDO 2001-IX [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59665>
23. Cauza Peck împotriva Regatului Unit, nr. 44647/98, pct. 60-63, CEDO 2003-1 [citată 31.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106992>

ANALIZA DOCTRINARĂ PRIVIND NATURA JURIDICĂ A CETĂȚENIEI

DOCTRINAL ANALYSIS OF THE LEGAL NATURE OF CITIZENSHIP

DELEANU Ruslan,
doctorand, USM

CZU: 342.71:340.12

Summary

The legal nature of the citizenship represents a distinct compartment, within the constitutional doctrine, of the exposition of citizenship as a status or legal condition of a person. The article will bring arguments in favour of the causal link between the legal nature of citizenship and the right to regain citizenship by recognition in general, and in the case of regaining Romanian citizenship by Moldovan citizens in particular.

Keywords: citizen, citizenship, legal nature, institution, status, quality, regaining citizenship, recognition of citizenship

Cetățeanul în calitate de persoană fizică constituie subiectul de drept în general, inclusiv și de drept constituțional [1]. În aceste circumstanțe se impune a defini noțiunea de cetățenie sub aspectul categoriei juridice.

Iată din ce considerente literatura juridică de specialitate – Dreptul Constituțional, noțiunea „cetățenie” este examinată din perspectiva a două accepțiuni, care se completează una pe alta. Astfel, cetățenia se prezintă ca: a) instituție juridică [2] a Dreptului Constituțional și b) condiție juridică [3] /un statut [4] sau calitate a persoanei [5].

a) În accepțiunea de instituție juridică a Dreptului constituțional, cetățenia într-o accepție de ordin general cetățenia „constituie o categorie legată de dreptul obiectiv” [6]. Această axiomă este dezvoltată printr-o definiție dată propriu-zis instituției cetățeniei ca element constitutiv al Dreptului constituțional.

Astfel, cetățenia, ca instituție juridică „reprezintă un ansamblu de norme juridice ce reglementează raporturi sociale grupate în jurul necesității de a asigura plenitudinea drepturilor și obligațiilor prevăzute de constituție și legi acelor persoane care, prin sentimentele și interesele lor, sunt strâns legate de destinele statului respectiv” [7].

b) În accepțiunea de: condiție juridică (un statut), calitate – noțiunea de cetățenie „se axează în jurul ideii de subiect de drept” [8]. Respectiv, sub acest aspect cetățenia este examinată în doctrina constituțională prin prisma: naturii juridice; principiilor cetățeniei; modurilor de dobândire și de pierdere a cetățeniei; procedurii de acordare și pierdere a cetățeniei [9].

Și aceasta, deoarece însăși, Constituția prin prevederile art.17 alin.(1) stabilește că „Cetățenia Republicii Moldova se dobândește, se păstrează ori se pierde în condițiile prevăzute de legea organică” [10].

Observăm, așadar, că natura juridică a cetățeniei, nu constituie obiect de reglementare normativă, ea constituind preocuparea doctrinei constituționale, din aceste motive întâlnim numeroase și contradictorii puncte de vedere.

Scopul cercetării. De a cerceta concepțiile doctrinare precum și reglementările normative pentru a argumenta legalitatea și legitimitatea interdependenței dintre natura juridică a cetățeniei și dreptul la redobândirea cetățeniei prin recunoaștere. Pentru elucidarea scopului determinat am trasat următoarele obiective:

- a) definirea și expunerea teoriilor privitoare la natura juridică a cetățeniei;
- b) determinarea legăturii organice dintre modurile de dobândire a cetățeniei și natura juridică a cetățeniei;

- c) identificarea efectelor naturii juridice asupra temeiurilor pierderii cetățeniei;
- d) stabilirea temeiurilor de redobândire a cetățeniei prin recunoaștere în funcție de natura juridică a cetățeniei.

Definirea categoriei „natura juridică a cetățeniei”

Literatura de specialitate nu ne prezintă o definiție a categoriei „natura juridică a cetățeniei” ci doar remarcă faptul că ea este „una dintre cele mai controversate probleme privitoare la cetățenie” [11]. Aceasta, deoarece la determinarea naturii juridice a cetățeniei se pornește de la definiția dată cetățeniei în calitate de statut al persoanei. Astfel cetățenia este definită generic, fie: „o legătură între individ și stat” [12], fie ca „o legătură politică între individ și stat”, fie ca „o legătură politică și juridică” [13], fie ca „o legătură juridică”, fie ca „o apartenență a persoanei” [14].

O primă încercare a defini noțiunea natură juridică a cetățeniei o întâlnim în literatura juridică contemporană. Astfel, natura juridică „presupune stabilirea apartenenței cetățeniei la una din categoriile juridice” [15, 16]. Însă conceptul nu este dezvoltat în finalitatea sa, adică nu este identificat „genul proxim” al naturii juridice a cetățeniei.

Cât ne privește, considerăm că genul proxim al naturii juridice a cetățeniei rezidă în *temeiurile ce dau naștere statutului, calității de cetățean unei persoane fizice, statut reglementat prin norme juridice și garantat.*

Teoriile doctrinare privind natura juridică a cetățeniei. Următoarele sunt opiniile științifice privind natura juridică a cetățeniei [17]:

1. Potrivit unei opinii, cetățenia exprimă legătura ce unește un individ, un grup de indivizi sau anumite bunuri cu un anumit stat. Dar această viziune este una neștiințifică, întrucât ea pornește de la ideea că raporturile juridice – raporturi esențialmente sociale, aflate sub incidența unei norme juridice – ar putea lua naștere între bunuri și persoane, pe de o parte, iar pe de alta, pentru că pune pe plan de egalitate persoanele și bunurile. Omul este subiect nu numai pentru că el este supus legilor naturii și legilor dezvoltării societății, ci și pentru că el este producător și purtător al relațiilor sociale [18].

2. Conform altei opinii, cetățenia este pur și simplu un element constitutiv al statului. Într-adevăr, organizarea puterii de stat se realizează în raport cu populația și cu teritoriul. Dar cetățenia nu trebuie redusă doar la semnificația unuia dintre elementele constitutive ale statului. Ca apartenență a unei persoane la un anumit stat, cetățenia este o legătură juridică din care decurg drepturi și obligații specifice, reciproce, între acea persoană și acel stat [19]. Mai degrabă, aici este vorba de noțiunea de cetățenie.

3. Potrivit unei concepții, cetățenia ar fi „**un raport politic și juridic**” de „dominațiune și supușenie”, din care izvorăsc drepturi și obligații, „atât în ceea ce privește pe individ față de stat, cât și pe stat față de individ” [20]. Acest raport nu este deci de natură voluntară. Referitor la un asemenea punct de vedere, I. Deleanu observă că, uneori, „raportul de cetățenie” este totuși un raport voluntar (de exemplu, cazul dobândirii cetățeniei la cerere). Apoi – și mai ales – această concepție este tributară tendințelor de fetișizare a statului, față de care cetățeanul este un simplu „supus”, un element pasiv, la discreția acestuia. În fine, cetățenia nu poate fi calificată ca „raport”, deoarece prin noțiunea de raport juridic nu se desemnează totalitatea drepturilor și obligațiilor participanților la acea relație juridică [21].

4. Alteori, cetățenia a fost considerată drept „raport contractual”; „legătura naționalului sau a supușeniei este contractuală, și ceea ce înseamnă că ea se naște dintr-un acord de voințe – aceea a statului de o parte, aceea a naționalului, pe de alta”. Critica acestei concepții a fost amplă și substanțială [22], dar I. Deleanu propune de reținut doar următoarele idei, persuasive și suficiente:

a) Contractul fiind produsul unui acord de voințe, ambele voințe trebuie să se manifeste anterior încheierii acestuia. Or, în cazul dobândirii cetățeniei prin naștere, voința celui născut nu se poate exprima nici înainte de încheierea contractului, nici în momentul dobândirii cetățeniei, adică al nașterii;

b) În cazul contractului, prin acordul de voințe se stabilește atât legătura dintre

participanții la contract, cât și conținutul acestuia. Pe când în cazul cetățeniei, nici la dobândirea acesteia prin naștere, nici la dobândirea ei pe calea cererii nu se stabilește de către părți un conținut diferențiat de drepturi și obligații ce revin „părților contractante”, conținutul raportului juridic de cetățenie fiind cel prevăzut de lege;

c) În plus, teoria contractualistă asupra naturii juridice a cetățeniei apare neîntemeiată și pentru că, potrivit unuia dintre principiile care cărmuiesc regimul juridic al contractelor, efectele juridice ale acestora nu pot fi desființate prin manifestarea unilaterală de voință a uneia dintre părți. Or, în materie de cetățenie, există situații în care cetățenia poate fi pierdută fără ca cetățeanul să-și manifeste o voință în acest sens [23].

5. Conform unei alte concepții, cetățenia ar fi un „statut personal”, cum este clasa socială, vârsta, sexul etc., și constă în supușenia la anumite puteri de stat [24]. Dacă prin conceptul de „statut” sau prin cel de „situație juridică” se urmărește să se constate că producerea unor anumite fapte juridice este de natură să investească o persoană cu un „complex de drepturi și obligații”, derivate din conținutul și scopul social atribuite de legea faptelor juridice care le-au generat, atunci, cu siguranță, conceptele în discuție sunt trebuitoare. Însă, conchide I. Deleanu, cum se poate observa, sintagma „statut personal” sau „situație juridică” este asociată vârstei, sexului etc., adică unor categorii biologice, ceea ce nu este admisibil, întrucât cetățenia nu semnifică asemenea atribute [25].

6. Cetățenia a fost considerată un element al capacității juridice, așa cum apare capacitatea numai în unele ramuri ale dreptului, adică nedisociată în capacitate de folosință și capacitate de exercițiu [26]. Subliniind că: „Dacă este adevărat că distincția între cele două forme ale capacității este lipsită de însemnătate practică și teoretică în acele ramuri ale dreptului în care capacitatea de exercițiu a persoanei se naște odată cu capacitatea de folosință și în aceleași condiții cu ea, nu este mai puțin adevărat că, tocmai în aceste condiții, capacitatea juridică nu este decât posibilitatea de a fi subiect de drept și, în consecință, de a avea anumite drepturi și obligații subiective”. I. Deleanu conchide că cetățenia nu este o abstracție, o simplă „posibilitate” de a dobândi drepturi și de a-ți asuma obligații subiective, ci o categorie cu un conținut concret și complex, care se exprimă prin drepturile și obligațiile precizate ca atare de normele juridice [27].

Într-o altă abordare se pornește de la stabilirea naturii juridice a cetățeniei trebuie să se plece de la categoria subiecților raporturilor juridice. Deși pleacă de la această idee, nu împărtășește părerea că cetățenia este o situație juridică, mai ales pentru că noțiunea „situație juridică” nu se pare suficient determinată [28].

Rezumând analiza teoriilor privitoare la natura juridică a cetățeniei într-o opinie se afirmă că „la baza tuturor teoriilor cu privire la natura juridică a cetățeniei stă concepția că cetățenia reprezintă o legătură reciprocă între persoana fizică și stat, care sunt două subiecte de drept” [29].

Cât ne privește, împărtășim opinia în conformitate cu care „tocmai temeiurile de dobândire a cetățeniei determină natura ei juridică ...” [30].

Legătura organică dintre modurile de dobândire și natura juridică a cetățeniei.

Așadar, natura juridică a cetățeniei rezidă în modurile de dobândire a cetățeniei. Doctrina constituțională nu face această legătură cauzală ci doar definește noțiunea cetățeniei în cea de a doua accepție, de statut, condiție a persoanei.

Nu vom supune analizei toate definițiile date noțiunii „cetățenie” ci vom apela doar la două dintre ele. Astfel, într-o opinie cetățenia este definită ca „acea calitate a persoanei fizice, ce exprimă legătura politico-juridică permanentă nelimitată în timp și spațiu dintre această persoană fizică și statul respectiv, atribuind plenitudinea de drepturi și obligații reciproce stabilite de Constituție și legi” [31].

Iar într-o a doua viziune cetățenia este „o calitate a persoanei fizice ce desemnează o legătură politică și juridică permanentă între persoana fizică și stat, nelimitată în spațiu și timp și care acordă persoanei fizice posibilitatea să beneficieze de toate drepturile și libertățile fundamentale recunoscute și garantate de stat, inclusiv de a participa la

realizarea suveranității poporului și își asumă obligația de a respecta toate îndatoririle fundamentale prevăzute de Constituție și legislația statului în vigoare” [32].

Prezintă așadar, în ce temei o persoană fizică dobândește această calitate ce dă naștere acestei legături. Cu alte cuvinte care este natura juridică a acestui statut?

În mod generic doctrina juridică clasifică modurile de dobândire a cetățeniei în două dimensiuni juridice distincte: „a) dobândirea de drept și b) dobândirea prin efectul unui act juridic individual” [33].

Dezvoltând prevederile art.17 alin. (1) din Constituție Legea cetățeniei, prin art.10 stabilește următoarele temeiuri de dobândire a cetățeniei: „a) prin naștere; b) recunoaștere; c) adopție; d) redobândire; e) naturalizare, precum și în temeiul acordurilor internaționale la care Republica Moldova este parte” [34].

Aplicând teoria naturii juridice a cetățeniei, apoi, dobândirea cetățeniei de drept are la bază criteriul nașterii legitimat de către unul dintre principiile „*jus sanguinis* sau *jus soli*” [35]. Iar celelalte moduri de dobândire a cetățeniei au la bază efectele unui act juridic individual, emis de către un organ de stat.

În cadrul studiului nostru prezintă interes doar redobândirea cetățeniei în colaborare cu recunoașterea cetățeniei. Aceasta, în mod deosebit pornind de la dreptul cetățenilor Republicii Moldova de a-și redobândi cetățenia Română, calitate pe care au dobândit-o și au posedat-o bunicii și părinții lor.

În fond redobândirea cetățeniei privește persoanele care din anumite motive obiective și-au pierdut-o, iar ulterior doresc să și-o recapete. Alta este situația cetățenilor Republicii Moldova care la 28 iunie 1940 era parte componentă legală și legitimă a României ca stat suveran și independent, iar locuitorii dețineau cetățenia Română.

După ocuparea acestui teritoriu de către URSS la 28 iunie 1940 și 23 august 1944, locuitorii ei au fost lipsiți, în mod arbitrar ilegal, de cetățenia naturală, obținută prin naștere, de drept.

Pornind de la definiția dată cetățeniei am stabilit că ea reprezintă o legătură politico-juridică nelimitată în timp și spațiu dintre o persoană fizică și stat, reglementată normativ, respectiv și temeiurile pierderii cetățeniei trebuie să fie tot legale și nu ilegale ca în cazul nostru. Și aici ne aflăm în câmpul legalității și legitimității dintre natura juridică a cetățeniei și temeiurile pierderii cetățeniei.

Efectele naturii juridice asupra temeiurilor pierderii cetățeniei.

Reglementările normative, inclusiv și cele actuale prevăd următoarele temeiuri de pierdere a cetățeniei: a) prin renunțare; b) prin retragere; c) în temeiul acordurilor internaționale la care Republica Moldova este parte.

a) *Renunțarea la cetățenie* este „o urmare a acțiunii individuale la inițiativa persoanei” [36], exprimată într-o cerere scrisă. Astfel, cetățenia dobândită ca efect al nașterii generează natura juridică ce-i permite doar persoanei, cetățean al statului să decidă își păstrează această calitate sau renunță la ea. Orice altă „intervenție” este ilegală și nu trebuie să atragă după sine pierderea cetățeniei.

În aceste circumstanțe, în lipsa unei asemenea cereri scrise cetățenii României, ocupați în anii 1940 și 1944, și urmașii lor și-au păstrat cetățenia României. Cererea se adresează statului care a acordat cetățenia.

b) *Retragerea cetățeniei*, poartă „un caracter personal și se apreciază sub titlul unei sancțiuni” [37] aplicabile persoanei care a dobândit cetățenia fie prin naturalizare, înfiere sau redobândirii [38] în cazurile strict determinate de lege. Or nici în această situație statul Român nu a aplicat nici o „sancțiune”.

c) Nu a existat și nici nu există vre-un acord internațional la care Republica Moldova sau România să fie parte în urma căruia cetățenii României și-au pierdut cetățenia. Mai mult ca atât pactul odios Ribbentrop-Molotov, în urma căruia populația din teritoriul dintre Nistru și Prut au fost ocupați și lipsiți de cetățenie a fost declarat nul și neavenit „*ab initio*”.

Astfel, rezumând, constatăm o strânsă legătură organică dintre natura juridică și calitatea de cetățean și totodată de garant al păstrării acestei legături.

Legalitatea redobândirii cetățeniei române prin recunoaștere. Am menționat deja, că cetățenia dobândită ca „efect al unui act juridic” îmbracă și formele: „recunoaștere” și „redobândire”. Deci, de principiu, ele sunt două moduri distincte de dobândire a cetățeniei, lucru cuprins în lucrările citate.

În cazul nostru, prin prisma naturii juridice a cetățeniei îngăduim să îmbinăm aceste moduri într-o singură procedură și, anume: redobândirea cetățeniei române prin recunoaștere, cel puțin a celor ce au deținut cetățenie prin naștere, în baza principiilor enunțate și unanim recunoscute și aplicate atât în Dreptul Constituțional, cât și în Dreptul Internațional Public.

Aceasta deoarece cetățenia atât ca instituție juridică a Dreptului Constituțional, cât și statut, calitate a persoanei prin prisma naturii juridice și definiției obligă statul să-și protejeze cetățenii atât în țară cât și peste hotare (art.17 din Constituția României, normă care a fost stipulată și în Constituțiile României din 1923, 1938).

Concluzii generale și recomandări

Pornind de la conținutul de fond al definiției date noțiunii cetățeniei ca legătură politico-juridică, permanentă și nelimitată în timp și spațiu dintre o persoană fizică și stat, legătură ce generează drepturi și obligații reciproce, concluzionăm:

- Natura juridică a cetățeniei rezidă în modurile de dobândire a cetățeniei.
- Cetățenia dobândită în temeiul nașterii nu poate fi pierdută prin acțiuni și acte care nu emană direct de la cetățean și se păstrează, inclusiv și în cazul ocupării unei părți a statului.
- În aceste circumstanțe considerăm oportun, legal și legitim de a completa art.10 al Legii cetățeniei României cu sintagma: „cetățenii români și urmașii lor, care după 28 iunie 1940 și 23 august 1994 au fost lipsiți în mod arbitrar de cetățenia română pot redobândi cetățenia prin recunoaștere în baza unei cereri de confirmare a opțiunii”.

Referințe bibliografice:

1. Arseni Al. Drept Constituțional și instituții politice. Ed. a 3-a, actualizată și restructurată. Vol.1. – Chișinău: CEP USM, 2021, p.41. ISBN 978-9975-149-39-6.
Cârnaț T. Drept constituțional și instituții politice. Chișinău: S.n., 2020 (Tipogr. „Print-Caro”). ISBN 978-9975-56-712-1. Partea I, p.333.
2. Ex.: Arseni Al. Drept constituțional, p.268; Cârnaț T. Drept constituțional, p.334.
3. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar. Vol.4. – Cluj Napoca, 2000, p.131.
4. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Vol.2. - București: Europa Nova, 1996, p.24; Drăganu T. Drept constituțional, p.131. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituțional și instituții politice. Ediția a 14-a. Vol.1. – București: Actami, 2014, p.156.
5. Arseni Al. Drept constituțional, p.270; Popa V. Tratat de drept constituțional și instituții politice. Ed. a 2-a. rev. și ad. – Chișinău: S.a., 2021 (Notograf Prim SRL), p.466.
6. Deleanu I. Drept constituțional, p.24.
7. Drăganu T. Drept constituțional, p.135.
8. Deleanu Ion. Drept constituțional, p.253.
9. Ibidem, p.25.
10. Constituția Republicii Moldova. Adoptată la 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.1 din 12.08.1994. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.78 din 29 martie 2016, art.nr.140.
11. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituțional, p.148.

12. Cârnaț T. Drept constituțional, p.335.
13. Muraru I., Tănăsescu E. S. Drept constituțional, p.151.
14. Deleanu I. Drept constituțional, p.27.
15. Arseni Al. Drept constituțional, p.270.
16. Cârnaț T. Drept constituțional, p.384.
17. Arseni Al., Bounegru S. Natura juridică a cetățeniei europene – concepții doctrinare. În: *Legea și Viața*, februarie 2020, p.4-7.
18. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat, vol.II, p.25-26.
19. Ibidem, p.26.
20. Ibidem, p.26; Popa V. Tratat de drept constituțional, p.478.
21. Ibidem, p.26.
22. Drăganu T. Natura juridică a cetățeniei // Studia Universitatis Babeș-Bolyai, 1968.
23. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Tratat, vol.II, p.26-27.
24. Ibidem, p.27.
25. Ibidem, p.27.
26. Ibidem, p.27.
27. Ibidem, p.27-28.
28. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice, p.156.
29. Cârnaț T. Drept constituțional, p.335.
30. Arseni Al., Bounegru S. Natura juridică a cetățeniei europene – concepții doctrinare. În: *Legea și Viața*, februarie 2020, p.9.
31. Arseni Al. Drept constituțional, p.270.
32. Cârnaț T. Drept constituțional, p.337.
33. Vrabie G. Organizarea politico-statală a României. Drept constituțional și instituții politice. Vol.2. – Iași: Editura „Ștefan Procop”, 1999, p.419.
34. Legea cetățeniei Republicii Moldova nr.1024-XIV din 02.06.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.98-101 din 10.08.2000.
35. Arseni Al., Suholitco L. Cetățenia – o nouă viziune și reglementare europeană. - Chișinău: Litera (Combinatul Poligrafic), 2002, p.48-49.
36. Arseni Al. Drept constituțional p.294.
37. Drăganu T. Drept constituțional, p.295.
38. Arseni Al. Drept constituțional, p.296.

DREPTURILE OMULUI IN CONTEXTUL ACTUAL
HUMAN RIGHTS IN THE CURRENT CONTEXT

DOBOȘ Georgiana,
Doctorandă, USM

CZU: 341.231.14:342.72/.73:343.21/.23

Summary

In this article I chose to speak about the human rights which are being trampled on all over the world. At the end of this article I would like to make known a case which astonished everybody, being one of the biggest failures of Romanian Justice. It is about the Tundrea case, the man who stood behind bars for over a decade, although being innocent.

If we look around us, in the environments in which we conduct our daily activities, when we leave the house, regardless of the destination, being that to work, to school, to Church etc and while looking around we ask ourselves: What do we see? And by what are we surrounded? We will arrive to the conclusion that we are surrounded by rights: the right to live, to health care, the right to learn, to defend yourself, the right to believe and follow any religion, to work, the right to freedom, the right to mental and physical integrity, the right to information, all of them being mentioned in the Constitution at Chapter II Fundamental Rights and Liberties.

We are also surrounded by liberties: Individual liberty, liberty of conscience and the freedom of speech, the last being restricted to a certain amount along with the right to freely express your thoughts, beliefs and opinions which should have been sacred, unfortunately we can no longer benefit from them as they are being restricted due to this virus called Covid-19.

Keywords: *human rights, the Tundrea case, The Constitution of Romania, rights, Covid-19*

*Calea spre adevăr, destin umbrit de nedreptate.
Cine? Și de ce, ne ia dreptul la libertate?
Oare, suntem atât de nesemnificativi pentru societate?*

Împrumutată din Germania, noțiunea „drepturi fundamentale” a devenit operatorie începând din momentul în care drepturile omului au început să fie protejate juridic prin reglementarea lor constituțională. Mult timp, în Franța, această funcție de protecție era asumată prin lege, care consacra ceea ce se numea „libertățile publice”.

Conceput de Școală modernă a dreptului natural, grație moștenirii filosofice a stoicismului, creștinismului, apoi a nominalismului, „drepturile omului”, considerate naturale prin metafizica subiectivistă a Luminilor și proclamate ca atare de Declarația de la 1789, declarația drepturilor omului și ale cetățeanului (în franceză Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen) este cartea fundamentală prin care la data de 26 august 1789 au fost puse, în Franța, bazele democrației moderne, adoptat de către Adunarea Constituantă, a influențat toate instituțiile politico-juridice europene de-a lungul timpului.

Declarația cuprinde un preambul și 17 articole, care combină dispozițiile privind drepturile a trei categorii de persoane: „drepturile oamenilor” (francezi, străini sau inamici) - articolele 1, 2, 3, 4, 7, 9 și 10, „drepturi ale cetățenilor” (cetățeni francezi), care reamintesc

și întăresc libertățile civile - articolele 6 și 14 și „drepturi ale societății” (națiunea franceză), care sunt componente constituționale - articolele 13, 15 și 16.

Drepturile omului au fost introduse în Franța în dreptul pozitiv sub denumirea de „libertățile publice”; această cedează din ce în ce mai mult teren, după câțiva ani, unei alte denumiri, aceea de „drepturi fundamentale”. Această revoluție terminologică reflectă trecerea de la statul legal la statul de drept: de-a lungul secolului al XIX-lea până la cel de-al Doilea Război Mondial, legea era aceea care asigura, sub sancțiunea judecătorului ordinar, rolul de sanctuar al libertăților publice împotriva atingerilor susceptibile de a emana de la autorități; ulterior, Constituția și convențiile internaționale privind drepturile fundamentale sunt cele care își asumă aceeași funcție de protecție cu ajutorul jurisdicțiilor constituționale și supranaționale împotriva încălcărilor autorităților legislative, chiar constituționale.

Germania, impune astfel vocabularul său în folosirea tematicii drepturilor omului, prin expresia „drepturi fundamentale”, folosită expres în Legea fundamentală din 1949 și importată ulterior în Franța.

Introducerea în Franța a expresiei „drepturi fundamentale” datează din anul 1970. Dreptul pozitiv rămâne în schimb fidel terminologiei tradiționale, aceea de „libertăți publice” sau de „drepturi ale omului”.

Noțiunea de drepturi fundamentale are două accepțiuni fundamentale. Ea desemnează, mai întâi, pe plan substanțial, drepturile și libertățile ce aparțin individului, care formează primatul ontologic al ființei umane în societate și în grupul din care face parte. Pe plan formal apoi, drepturile fundamentale sunt drepturi și libertăți care se impun puterii legislative, executive și jurisdicționale, pentru că ele sunt protejate de constituția statului și tratatele la care acesta este parte. Drepturile fundamentale au cunoscut o evoluție ascendentă, putându-se vorbi de adevărate generații de drepturi.

Expresia „drepturi economice, sociale și culturale” aparține dreptului internațional. Ea desemnează drepturile protejate prin unul dintre cele două Pacte ONU din 1966.

Drepturile *economice*, nodul dur al acestora, reprezentate de dreptul de proprietate și libertatea profesională, au fost consacrate destul de devreme prin instrumente interne, al căror scop era de a proteja drepturile civile și politice. Ele se leagă astfel de ideologia liberală și individualistă pe care o cuprind primele declarații, cea americană din 1776 și cea franceză de la 1789, în aceasta din urmă, dreptul de proprietate figurează ca „inalienabil și sacru”.

În ceea ce privește drepturile *sociale*, a căror finalitate este de a proteja muncitorul și de a aduce o mai mare protecție socială, formează ceea ce se cheamă a „doua generație” de drepturi. Ele își au originea în revoluția industrială.

Cu privire la drepturile *culturale*, cele care au fost consacrate prin Pactul de la 1966, acestea cuprind mai ales dreptul la educație, dreptul de a participa la viața culturală, dreptul de a beneficia de progresul științific, dreptul la protecția proprietății literare și artistice.

Drepturile omului sunt protejate ca drepturi legale de legile naționale și internaționale. Aceste legi au fost elaborate după al Doilea Război Mondial, culminând cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite, la Paris în 1948.

Drepturile omului sunt calcate în picioare ori unde ai privi, în întreaga lume.

Dacă privim în spațiul natural, în mediile în care ne desfășurăm activitățile cotidiene, atunci când plecăm de acasă, spre diferite puncte, la serviciu, la școală, la biserică, etc. și ne punem întrebare, când ne uităm în jurul nostru: Ce observăm? Și de ce suntem înconjurați? Vom ajunge la concluzia, că suntem înprejmuiți doar de drepturi: dreptul la viață, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la învățătură, dreptul la apărare, dreptul la religie, dreptul la muncă, dreptul la libertate și la integritatea fizică și psihică dreptul la informație, prevazute de altfel și în Constituția României la Titlul II. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale în cap. II la Drepturile și libertățile fundamentale, dar și de

libertăți: libertatea individuală, a conștiinței, de exprimare, care cea din urmă, este foarte accentuată, în situația actuală, libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile și din păcate nu mai putem beneficia de aceste drepturi, deoarece ele ne sunt îngrădite și modificate în mare măsură de acest virus numit Covid-19.

Raportul anual al Amnesty International dezvăluie o imagine întunecată: în contextul pandemiei de coronavirus, drepturile omului sunt luate în batjocoră.

În multe părți ale lumii, criza Covid-19 a accentuat inegalitatea, discriminarea și opresiunea. Organizația pentru drepturile omului atrage atenția că au avut de suferit mai ales grupurile sensibile, precum persoanele cu boli cronice, refugiații, angajații din sectorul medical, minoritățile, precum și femeile și fetele.

"Milioane de oameni au suferit în ultimul an masiv din cauza pandemiei și a urmărilor acesteia, fără ca guvernele din lumea întreagă să le protejeze drepturile fundamentale", a afirmat șeful AI Germania, Markus N. Beeko. "Numeroase țări au abuzat de criza coronavirus pentru a anula și mai mult principiile statului de drept și a limitat și mai puternic drepturile civice sau nu i-au protejat suficient pe cei aflați în grupe speciale de risc și pe angajații din sistemul medical."

Raportul A.I. mai constată în numeroase regiuni sporirea cazurilor de violență domestică, victime fiind preponderent persoanele de sex feminin. Pentru femei, dar și pentru persoane homosexuale și transsexuale, multe oferte de ajutor nu ar mai fi fost disponibile. În cel puțin 24 de țări, Amnesty a documentat cazuri cu "acuzății credibile" de arestare a unor persoane din cauza orientării sau identității lor sexuale - o creștere de 16% față de anul precedent.

Epidemia de Covid-19 a obligat Statele să adopte măsuri pentru combaterea efectelor acesteia, unele mai drastice, altele mai relaxate, în funcție de modul în care Guvernele s-au raportat la problemele de ordin sanitar, economic sau social.

Toate aceste măsuri însă au avut ca efect comun restricționarea anumitor drepturi și libertăți individuale, astfel cum sunt ele garantate prin Convențiile internaționale, în special Convenția Europeană a Drepturilor Omului. În România, Decretul nr 195/16.03.2020 privind instituirea stării de urgență, prelungit prin Decretul nr. 240 din 14.04.2020 a instaurat restrângerea graduală a unor drepturi fundamentale cum ar fi : libera circulație, dreptul la viață intimă, familială și privată, inviolabilitatea domiciliului, dreptul la învățătură, la libertatea întrunirilor, dreptul de proprietate privată, libertatea economică și altele asemenea.

La nivel individual, implementarea acestor măsuri trebuie să genereze o reflecție asupra echilibrului dintre drepturile și libertățile individuale și interesele sociale menite a proteja populația. De altfel, putem vedea zilnic în diverse colțuri ale lumii (SUA, Germania, Austria, Franța) reacții ale oamenilor generate de nevoia de protejare a drepturilor și libertăților individuale în fața restricțiilor implementate de state.

O mențiune specială privește libertatea de exprimare și informare. Astfel, Consiliul Europei subliniază importanța jurnaliștilor profesioniști și rolul acestora în transmiterea de informații prompte, din surse credibile. Forul european avertizează însă că în preluarea informațiilor, jurnaliștii nu se pot baza doar pe comunicările oficiale, întrucât aceasta ar putea conduce la cenzură și la înlăturarea îngrijorărilor legitime. Media, profesioniștii în domeniul medical, societatea civilă și publicul larg trebuie să fie capabili să critice autoritățile și să analizeze modul lor de răspuns la criză. Orice restricție cu privire la un anumit subiect, închiderea surselor de media sau blocarea accesului la anumite platforme de comunicare online impune o analiză aprofundată și nu poate fi justificată decât în cazuri excepționale.

Plecând de la ideea comună pe care o regăsim la capitolul II, atât în Constituția României cât și în Constituția Republicii Moldova, referitoare la drepturile și libertățile fundamentale regăsite în articolele 22 implicit 24, unde ne este prezentat ca fiind garantat dreptul la viață și la integritate fizică și psihică, faptul că nimeni nu poate fi supus torturii și nici unui fel de pedeapsă sau de tratament inuman ori degradant sau că pedeapsa cu moartea este interzisă. Aș vrea să va fac cunoscut un caz care a uluit o lume întreagă, deoarece a fost una dintre cele mai mari gafe a justiției din România. Este vorba de cazul Țundrea, omul care a stat după gratii peste un deceniu, deși era nevinovat. Bărbatul a fost condamnat pentru că ar fi violat, infracțiune, găsită în codul penal al României, partea specială, art.218 și ucis, art.188 intitulată, omorul, o fată de treisprezece ani. Când, într-un târziu, s-a aflat adevărul, omul a murit. Nu a mai apucat să se bucure de libertate, dar a rămas în istoria justiției. Cazul său este considerat cea mai mare greșeală judiciară după 89.

Țundrea acel om nevinovat care a stat doisprezece ani în închisoare, pentru o crimă pe care nu comisese. Până la urmă, un procuror a descoperit adevărul, iar Țundrea a fost eliberat din penitenciar. În data de 16 iunie 1992, Mioara Gherasie, o fată în vârstă de treisprezece ani, din localitatea gorjeană Pojogeni, a fost găsită moartă pe malul unui pârâu din localitate. Minora avea capul spart cu o piatră, iar medicii legiști au constatat că fusese violată. Marcel Țundrea, vecinul victimei, a fost arestat și ulterior, trimis în judecată, în urma anchetei care a fost condusă de procurorul Ion Diaconescu, de la Parchetul de pe lângă Tribunalul Gorj unde instanțele de judecată l-au găsit vinovat, iar Țundrea a fost condamnat la douăzeci și patru de ani de închisoare pentru această faptă oribilă. După doisprezece ani Țundrea nu s-a dat bătut și a continuat să trimită, din spatele gratiilor, numeroase memorii și cereri de revizuire a dosarului său. Doisprezece ani mai târziu, procurorul Emil Moța află versiunea lui Țundrea cu privire la crima de care a fost acuzat și a dat curs uneia dintre cererile lui Țundrea, prin care cerea să se efectueze testul ADN. De menționat este că în România, testul ADN s-a putut efectua în mod oficial după anul 2002. Procurorul a dispus deschiderea dosarului și administrarea acestei probe. Astfel, în dosarul crimei se găseau anumite probe, printre care și un tampon cu secreții vaginale recoltate din trupul victimei în momentul efectuării necropsiei. Acestea au fost trimise la Institutul de Medicină Legală „Mina Minovici” din București, care a constatat prezența a două tipuri de ADN, cel al minorei și cel al violatorului. Anchetatorul a dispus deshumarea cadavrului pentru a se lua probe în vederea stabilirii cu exactitate a ADN-ului victimei. Celălalt tip de ADN descoperit nu a corespuns cu cel al lui Marcel Țundrea și, astfel, a fost descoperită una din cele mai mari gafe judiciare din România. Țundrea a fost eliberat din închisoare în anul 2004, dar după trei ani a murit în urma unei afecțiuni pulmonare pe care ar fi căpătat-o în spatele gratiilor. Adevăratul criminal, a fost condamnat după 20 de ani, oamenii legii au extins investigațiile și au constatat că ADN-ul îi aparține lui Gheorghe Avram, cel care fusese ultimul om care văzuse victima în viață și se afla și el în cercul de suspecți din momentul comiterii crimei. Cercetările în cazul crimei din anul 1992 au fost reluate, dar dosarul a fost preluat de către Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție. Gheorghe Avram a fost trimis în judecată în anul 2011, după aproape 20 de ani de la comiterea crimei. După un an, acesta a fost condamnat la 25 de ani din închisoare. O nouă crimă comisă de criminalul lăsat liber, incompetența procurorului Ion Diaconescu care a investigat crima din anul 1992 avea să coste încă o viață suprimată de criminalul Gheorghe Avram, care ar fi trebuit să se afle în spatele gratiilor. În luna ianuarie 1995 a avut loc o altă crimă în Pojogeni. Mircea Călescu lucra la Bârsești și abia ce-și luase salariul și mai primise o sumă pentru a le-o da unor colege de serviciu. Nu a trecut mult timp și Avram l-a așteptat pe Mircea Călescu acasă și l-a lovit cu parul în cap atât de puternic încât i-a storcit capul. Ucigașul a fost dat de gol de o bancnotă de 10 lei pe care a fost identificată o serie care coincidea cu cea de pe banii furați. Avram a fost eliberat în anul 2009, deși mai avea un rest de executat din pedeapsă.

Din păcate în ziua de astăzi, asistăm la tot mai multe erori judiciare, din care

observăm că simțul responsabilității ne este tot mai străin, nu își mai asumă nimeni răspunderea pentru greșelile comise. Sunt infracțiuni, cum este cazul lui Țundrea, unde există persoane vinovate care scapă nepedepsite, rezultând ulterior și lezarea victimelor infracțiunii. Din păcate în unele cazuri dreptul la un proces echitabil ține de o lume paralelă, neatină, poate de unii. Într-adevăr acest drept este nou în formularea sa, dar el nu este nou în existența sa. Sub această denumire, așa cum rezultă din cercetarea bibliografică efectuată, este înscris pentru prima dată *expressis verbis* în Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, prin intrarea în vigoare a Anexei la Protocolul nr.11 adițional la Convenție, care a inserat ca titlu al art.6 “Orice persoană are dreptul de a-i fi examinată cauza în mod echitabil, public și într-un termen rezonabil, de către un tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa”.

Referințe Bibliografice:

1. Noul Cod Penal, Noul Cod de Procedură Penală: Editura Hamangiu, 2016.
2. Constituția României și legislația conexă: Editura Universul Juridic, București, 2014.
3. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78, art. nr. 140 din 29.03.2016.
4. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950.

Resurse Web:

1. [Drepturi fundamentale. Legea de la A la Z. \[citată 12.01.2022\]. Disponibil: https://legeaz.net/dictionar-juridic/drepturi-fundamentale](https://legeaz.net/dictionar-juridic/drepturi-fundamentale)
2. [Impactul negativ al crizei coronavirus asupra drepturilor omului. \[citată 12.01.2022\]. Disponibil: https://www.dw.com/ro/impactul-negativ-al-crizei-coronavirus-asupra-drepturilor-omului/a-57117475](https://www.dw.com/ro/impactul-negativ-al-crizei-coronavirus-asupra-drepturilor-omului/a-57117475)
3. [Parlamentul Republicii Moldova. \[citată 12.01.2022\]. Disponibil: https://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx](https://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx)
4. [TUNDREA, cel mai nedrept caz din istoria justiției din România: În timp ce nevinovatul a stat în pușcărie 12 ani, ADEVĂRATUL criminal va fi eliberat după 5 ani de închisoare. Mediafax.ro \[citată 12.01.2022\]. Disponibil: https://www.mediafax.ro/social/tundrea-cel-mai-nedrept-caz-din-istoria-justitiei-in-romania-in-timp-ce-nevinovatul-a-stat-in-puscarie-12-ani-adevaratul-criminal-va-fi-eliberat-dupa-cinci-ani-de-inchisoare-16734366](https://www.mediafax.ro/social/tundrea-cel-mai-nedrept-caz-din-istoria-justitiei-in-romania-in-timp-ce-nevinovatul-a-stat-in-puscarie-12-ani-adevaratul-criminal-va-fi-eliberat-dupa-cinci-ani-de-inchisoare-16734366)

ROLUL RESURSELOR DIGITALE ÎN DOMENIUL ACHIZIȚIILOR PUBLICE

THE ROLE OF DIGITAL RESOURCES IN THE FIELD OF PUBLIC PROCUREMENT

DONI Corneliu,
doctorand, USM

CZU: 347.44:336.25:004

Summary

The digital resources are very much used in the field of public procurements in the Republic of Moldova. The main resource is the online Registry of Public Procurement MTender which allows the entire organization of the public procurement procedures online. It enhances the accessibility to the public procurements, especially for the foreign economic operators. As we it is useful for the society which is interested in monitoring public procurements. Other digital sources are the platform of the National Complaint Settlement Agency, which allows the submission of the complaints electronically, but as well organizes the online hearings. The Public Procurement Agency uses a series of digital tools among which are the Buletiiul Achizitiilor Publice and the black list of economic operators. Other useful resources are electronic advanced qualified signature, the State Tax Service website with information about the companies, the websites of the national courts and of the Competition Council. All these digital resources are important for the contracting authority and other participants in public procurements. As lege ferenda, the authors propose to create a mechanism to integrate all the data from other sources to MTender which would allow a much more systematic verification of the economic operators in public procurement procedures.

Keywords: *public procurement, digital resources, foreign economic operators, MTender, Msign*

Achizițiile publice au drept scop asigurarea autorităților contractante cu necesități de bunuri, servicii și lucrări la un cost și în condiții cât mai avantajoase. Întru atingerea acestui scop foarte important, la realizarea achizițiilor publice se urmărește ca să fie oferit acces la un număr cât mai mare de operatori economici, or concurența sănătoasă asigură o competiție între oferte care duce la scăderea prețului. În aceste circumstanțe resursele digitale au un rol deosebit de a facilita legătura dintre operatorii economici, procedurile de achiziții publice și autoritățile contractante. În această lucrare voi analiza rolul acestor resurse și modul în care ele sunt utilizate în Republica Moldova.

Cel mai semnificativ instrument digital în domeniul achizițiilor publice în Republica Moldova este Sistemului Informațional Automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” MTender (în continuare “MTender”). Lucrul asupra MTender s-a inițiat odată cu Hotărîrea Guvernului Nr. 355 din 08.05.2009 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului Informațional Automatizat “Registrul de stat al achizițiilor publice” [1], iar apoi a fost lansat în regim pilot prin Ordinul Ministerului Finanțelor Nr. 103 din 03.09.2012, cu privire la lansarea in regim pilot a Sistemului Informațional Automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” [2].

Aplicarea pe larg a MTender a început o dată cu implementarea Hotărârii de Guvern Nr. 705 din 11.07.2018 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender) [3] și Hotărîrea de Guvern Nr. 986 din 10.10.2018 pentru aprobarea Regulamentului privind

modul de ținere a Registrului de stat al achizițiilor publice format de Sistemul informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender) [4].

MTender este un sistem digital de achiziții publice care este format din o Unitate Centrală de Date de tip deschis, portalul web - <https://mtender.gov.md/> și mai multe platforme acreditate din sectorul privat care permit accesul la licitații pentru utilizatori: autoritățile contractante și operatorii economici. La moment la MTender sunt conectate 5 platforme și anume: <https://e-licitatie.md/> ; <https://achizitii.md/ro/> ; <https://yptender.md/> ; <https://www.lunaritsolutions.com/> ; <https://ebs-integrator.com/> . Prin intermediul acestor platforme autoritățile contractante pot iniția și derula proceduri de achiziții publice, iar operatorii economici pot depune oferte semnate cu semnătură electronică. Mai mult, în conformitate cu Legea Nr. 131/2015 privind achizițiile publice, autoritățile contractante sunt obligate să desfășoare licitațiile și cererile ofertelor de prețuri prin MTender.

MTender asigură un acces foarte ușor al operatorilor economici la procedurile de achiziții publice. Platformele de acces oferă posibilitatea de abonare la achizițiile publice în baza CPV (Vocabularul comun privind achizițiile publice), căutarea achizițiilor în baza mai multor criterii și primirea notificărilor în legătură cu diverse aspecte ale procedurilor de achiziții publice. Într-un asemenea mod este facilitat accesul operatorilor economici la achizițiile publice. În special aceste mecanisme sunt utile și foarte importante pentru operatorii economici străini care nu se pot deplasa la sediul autorității contractante pentru a face cunoștință cu documentația de atribuire și pentru a depune oferte. Astfel, MTender asigură o participare foarte largă la achizițiile publice și o concurență sănătoasă între operatorii economici.

Deși MTender are doar 3 ani acesta a ajuns a fi utilizat pe larg de către autoritățile contractante și operatorii economici atât locali, cât și cei străini. Este remarcabil faptul că la procedurile de achiziții publice locale au început a participa pe larg operatorii economici străini care oferă bunurile/serviciile/lucrările solicitate fără intermediari. În acest mod se exclude intermedierea operatorilor economici locali care de obicei implică costuri adiționale nejustificate.

Aici pot fi remarcate procedura de achiziție cu Nr. MD-1614258987702 din 27 februarie 2021 organizată de către Primăria municipiului Chișinău pentru achiziția de *Autobuze categoria M3 pentru Î.M. “Parcul Urban de Autobuze”* unde au fost depuse 6 oferte fie în totalitate de către operatori economici străini fie în asociere cu operatori economici locali [8]. Un al exemplu ar fi procedura de achiziție publică cu Nr. MD-1619699719304 din 29 aprilie 2021 organizată de către Agenția Servicii Publice pentru achiziția de *“Blanchete cu tehnologii de personalizare pentru actele de identitate din sistemul național de pașapoarte, permise de conducere și certificate de înmatriculare”* unde au fost depuse 3 oferte fie în totalitate de către operatori economici străini fie în asociere cu operatori economici locali [9].

Pe lângă facilitarea accesului la achizițiile publice pentru operatorii economici, MTender asigură și un nivel de transparență mai înalt pentru societate. Astfel, actualmente orice persoană poate accesa cu ușurință toate documentele din MTender pentru a se informa complet despre procedurile de achiziții publice. În acest mod cetățenii pot să verifice dacă operatorul economic realizează în mod corespunzător obligațiunile sale contractuale în conformitate cu oferta depusă la procedura de achiziție în baza căreia s-a încheiat contractul cu autoritatea contractantă.

Pentru societatea civilă faptul că MTender este format dintr-o Unitate Centrală de Date de tip deschis permite utilizarea datelor respective pentru crearea instrumentelor mai complexe de monitorizare a achizițiilor publice cum ar fi <https://revizia.md/ro/> și <https://openmoney.md/>.

Pe lângă MTender, sunt o multitudine de alte instrumente legate de achizițiile publice sau chiar din alte domenii însă care au un rol deosebit pentru achizițiile publice.

Astfel, un rol important în acest domeniu îl are Agenția Națională pentru Soluționarea Contestațiilor (în continuare “ANSC”), scopul căreia poate fi dedus din însăși denumirea ei și anume soluționarea contestațiilor în domeniul achizițiilor publice. Printre instrumentele digitale utilizate de către ANSC se numără publicarea tuturor deciziilor, a cauzelor aflate în examinare, inclusiv cu motoare de căutare: <https://ansc.md/ro/contestatii/2021>; <https://ansc.md/ro/content/decizii-2021>. Totodată contestațiile pot fi depuse direct pe site-ul ANSC - [https://ansc.md/ro/depunere contestatie](https://ansc.md/ro/depunere_contestatie) fără a fi necesară circulația pe hârtie a documentelor.

Iar mai nou, o dată cu pandemia COVID-19, ședințele de examinare a contestațiilor la ANSC sunt realizate pe ZOOM. Acesta, pe lângă faptul că permite reducerea riscului de infectare cu COVID-19 a participanților, facilitează participarea la ședințe prin eliminarea timpului și costurilor necesare pentru reprezentanții operatorilor economici și autorităților contractante să se prezinte fizic la sediul ANSC. În acest mod, resursele digitale utilizate de către ANSC ușurează accesul operatorilor economici la procedura de contestare dar și permite studierea sistematică a practicii ANSC.

Un alt instrument de transparență digitală în achizițiile publice este Buletinul achizițiilor publice (în continuare “BAP”) care în conformitate cu art. 10 din Legea Nr. 131/2015 privind achizițiile publice este editat de către Agenția Achiziții Publice. BAP este publicat în mod electronic pe pagina web a Agenției Achiziții Publice la adresa: <https://tender.gov.md/ro/bap>. În BAP sunt publicate anunțurile de atribuire, anunțuri de modificare sau anulare a procedurilor precum și alte anunțuri ale autorităților contractante. Astfel, toate aceste documente importante atât pentru operatorii economici, cât și pentru societate care are dreptul la informare, sunt ușor accesibile online fără a fi necesară solicitarea lor individuală.

O altă componentă utilă a achizițiilor publice este semnătura electronică. Astfel, în conformitate cu art. 33 alin. (14) lit. i) din Legea Nr. 131/2015 privind achizițiile publice, “pe ofertele electronice este aplicată semnătura electronică” [5]. Iar Regulamentul privind modul de ținere a Registrului de stat al achizițiilor publice format de Sistemul informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender) impune cerința utilizării semnăturii electronice avansate calificate: “. Mijloacele de protecție criptografică a informației, inclusiv mijloacele de semnătură electronică utilizate pentru funcționare, trebuie să respecte pe deplin cerințele naționale în domeniul protecției criptografice a informației și utilizării semnăturii electronice. [...]. Depunerea ofertei finale este precedată în mod obligatoriu de semnarea electronică și criptarea acesteia. [...]. Toate documentele ofertelor încărcate, precum și contractele rezultate în urma procedurii de achiziție urmează a fi semnate digital, utilizând semnătura electronică avansată calificată.” [4].

Astfel, operatorii economici au posibilitatea, dar și obligația utilizării documentelor electronice și a semnăturii electronice în procesul de elaborare și depunere a ofertelor. În acest mod se reduce din necesitatea circulației pe hârtie a documentelor.

Deseori operatorii economici pregătesc un set comun de documente de calificare semnate electronic la care adaugă doar oferta pentru fiecare procedură de achiziție în parte. Totuși, o problemă rămâne pentru operatorii economici străini care nu pot utiliza semnătura electronică avansată calificată moldovenească. Această problemă a fost abordată pe larg în cadrul lucrării “Signing tender offer with an unrecognized electronic signature in the home-State of contracting authority” de către Băieșu Aurel și Doni Corneliu.

Aici remarcăm că la momentul actual prin Legea Nr. 91/2014 privind semnătura electronică și documentul electronic în conformitate cu art. 6 nu sunt recunoscute semnăturile electronice avansate calificate emise în alte State [7]. Totuși această problemă este parțial remediată prin ultima modificare legislativă care prevede recunoașterea semnăturilor electronice avansate calificate emise în Uniunea Europeană. Însă înainte de aceasta urmează a fi elaborat mecanismul de recunoaștere a semnăturilor electronice calificate utilizând „un certificat calificat al cheii publice eliberat de un prestator de servicii de încredere dintr-un stat membru al UE”. Nu cunoaștem cât de repede se va implementa acest mecanism pentru semnăturile electronice din UE, însă rămân și alte State cu care Republica Moldova are relații strânse de colaborare și pentru care urmează de găsit soluții pentru a fi recunoscute semnăturile electronice.

De rând cu instrumentele digitale utile descrise, un rol important au și cele utilizate de către autoritățile contractante în procesul de verificare a documentelor ofertei. Astfel, în conformitate cu art. 19 alin. (3) din Legea Nr. 131/2015 privind achizițiile publice există o serie de situații în prezența cărora un operator economic trebuie să fie exclus din procedura de atribuire a contractului de achiziții publice. Întru verificarea acestor circumstanțe autoritățile contractante pot să apeleze la o serie de instrumente digitale.

Astfel, pentru a verifica dacă operatorul economic are restanțe la plata impozitelor, taxelor și contribuțiilor de asigurări sociale, sau dacă se află în procedura de insolabilitate, autoritatea contractantă poate accesa serviciul “Despre contribuabil” disponibil pe internet și care este pus la dispoziție de către Serviciul Fiscal de Stat: https://sfs.md/ro/services-online/route.taxpayer_information.

Pentru verificarea dacă operatorul economic a încheiat cu alți operatori economici acorduri care vizează denaturarea concurenței se verifică site-ul Consiliului Concurenței care este abilitat cu constatarea încălcărilor în domeniul concurenței și care publică deciziile emise în acest sens: <https://competition.md/decizii.php?l=ro&idc=64&t=/Transparenta/Decizii>.

În ceea ce privește condamnările instanțelor de judecată în domeniul eticii profesionale, prezentarea informațiilor false, încălcarea obligațiilor în domeniul mediului, muncii și asigurărilor sociale, este absolut indispensabil Portalul Național al Instanțelor de Judecată: <https://instante.justice.md/>.

Nu în ultimul rând, faptul aflării operatorului economic în lista de interdicție poate fi verificat în compartimentul respectiv de pe site-ul Agenției Achiziții Publice: <https://tender.gov.md/ro/lista-de-interdicție>.

Toate aceste instrumente digitale asigură autoritățile contractante în mod foarte operativ și ușor cu informația necesară despre operatorul economic examinat. În lipsa acestor instrumente autoritățile contractante ar fi puse în situația de a depune un efort colosal întru verificarea fiecărui operator economic realizând un adevărat *due diligence* care consumă mult timp și resurse. Astfel, vedem că resursele digitale disponibile sunt de mare ajutor pentru autoritățile contractante în procesul de evaluare a ofertelor depuse la achizițiile publice.

Cu toate acestea considerăm că resursele digitale disponibile nu sunt mereu suficiente, iar procedura de căutare a informației poate consuma timp, dar și necesită o pregătire juridică specială. Iată de ce, consider a fi necesară crearea unei baze de date integrate a operatorilor economici care să fie conectată cu MTender și să nu admită depunerea ofertelor de către operatorii economici care nu sunt eligibili. Un asemenea mecanism ar reduce din lucrul manual care ar trebui să îl facă de fiecare dată autoritățile contractante în legătură cu fiecare procedură de achiziție și cu fiecare operator economic.

Conform conceptului propus, platforma MTender nu ar permite operatorilor economici care se află în situațiile prevăzute la art. 19 din Legea Nr. 131/2015 privind

achizițiile publice să depună oferte și să participe la achizițiile publice. Astfel, acceptarea unei oferte de MTender s-ar echivala cu prezumția că ofertantul nu se află în situațiile ce condiționează excluderea de la achizițiile publice. Această îmbunătățire a MTender ar putea fi realizată prin crearea unui departament în cadrul Agenției Achiziții Publice responsabil de colectarea centralizată a datelor despre operatorii economici, dar și colectarea informațiilor despre operatorii economici cu ajutorul resurselor digitale și sistematizarea lor. În acest mod s-ar asigura o aplicare mai consecventă a art. 19 din Legea Nr. 131/2015 privind achizițiile publice care de multe ori este încălcat întrucât autoritățile contractante nu verifică situațiile respective.

În cazul operatorilor economici străini instrumentele digitale au un rol colosal. Or, în lipsa lor, procedura de verificare a corectitudinii documentelor depuse de către străini ar implica eforturi și costuri exagerate: autoritatea contractantă ar trebui să se adreseze la Ministerul Justiției care ar transmite solicitarea la Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene care la rândul său transmite solicitarea către Ambasada responsabilă de Statul gazdă a operatorului economic străin, care transmite mai departe către Ministerul Afacerilor Externe din Statul gazdă și ultima transmite solicitarea către autoritatea publică care deține informația necesară sau către o altă instituție/organ intermediar. Iar răspunsul la solicitare ar urma să parcurgă același traseu.

Întru evitarea procedurilor birocratice, Formularul standard al Documentului unic de achiziții european (DUAE), aprobat prin Ordinul Ministrului Finanțelor nr.72/2020 publicat la 30.06.2020 în Monitorul Oficial nr. 159, art. 577 include și cerința privind prezentarea referințelor la adresa de internet unde sunt disponibile gratuit informațiile/documentele necesare pentru calificarea operatorului economic. Astfel, autoritatea contractantă, în loc să parcurgă procedura complicată descrisă *supra*, poate să verifice aceste informații pe internet.

În concluzie, resursele digitale au o importanță crucială pentru achizițiile publice în special în contextul achizițiilor publice cu elemente de extraneitate. Acestea facilitează participarea pe larg a operatorilor economici inclusiv la achizițiile publice, asigură un înalt nivel de transparență și un acces ușor la toate documentele și informațiile din domeniu. Astăzi este imposibil să ne imaginăm achizițiile publice fără de resursele digitale.

Deși domeniul achizițiilor publice în Republica Moldova la moment este la un înalt nivel de digitalizare, există încă loc pentru noi unelte și îmbunătățiri. Printre acestea se numără recunoașterea semnăturilor a mai multor State. Totodată propunem a fi realizată o îmbunătățire a MTender prin care s-ar filtra operatorii economici care se află în situațiile descrise la art. 19 alin. (3) din Legea Nr. 131/2015 privind achizițiile publice.

Referințe bibliografice:

1. Hotărârea Guvernului Nr. 355 din 08.05.2009 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului Informațional Automatizat "Registrul de stat al achizițiilor publice". În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 15.05.2009, nr. 92-93, art. 407.
2. Ordinul Ministerului Finanțelor Nr. 103 din 03.09.2012, cu privire la lansarea în regim pilot a Sistemului Informațional Automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice”. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 28.09.2012, nr.205-207, art. 1133.
3. Hotărârea de Guvern Nr. 705 din 11.07.2018 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2018, nr. 309-320, art. 847.
4. Hotărârea de Guvern Nr. 986 din 10.10.2018 pentru aprobarea Regulamentului privind modul de ținere a Registrului de stat al achizițiilor publice format de Sistemul

- informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 12.10.2018, nr. 396-397, art. 102.
5. Legea Nr. 131/2015 privind achizițiile publice publicată la 31.07.2015 în Monitorul Oficial Nr. 197-205 art. 402 și republicată în temeiul art. II alin.(3) lit. b) al Legii Nr. 169 din 26 iulie 2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.321-332, art.527.
 6. Băieșu A., Doni C., Signing tender offer with an unrecognized electronic signature in the home-State of contracting authority. În: *Prima Conferință Științifică și Practică Internațională “Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development”*, 18-19 noiembrie, 2021, Geneva, Elveția, pp. 365-372. [citată 15.12.2021]. Disponibil: <https://interconf.top/documents/2021.11.18-19.pdf>
 7. Legea Nr. 91/2014 privind semnătura electronică și documentul electronic. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 04.07.2014, nr. 174-177, art. 397.
 8. Procedura de achiziție publică cu nr. MD-1614258987702 din 27 februarie 2021 organizată de către Primăria municipiului Chișinău pentru achiziția de *Autobuze categoria M3 pentru Î.M. “Parcul Urban de Autobuze”*. [citată 15.12.2021]. Disponibil: <https://mtender.gov.md/tenders/ocds-b3wdp1-MD-1614258987702?tab=contract-notice>
 9. Procedura de achiziție publică cu Nr. MD-1619699719304 din 29 aprilie 2021 organizată de către Agenția Servicii Publice pentru achiziția de *“Blanchete cu tehnologii de personalizare pentru actele de identitate din sistemul național de pașapoarte, permise de conducere și certificate de înmatriculare”*. [citată 15.12.2021]. Disponibil: <https://mtender.gov.md/tenders/ocds-b3wdp1-MD-1619699719304?tab=contract-notice>

REȘEDIȚA OBIȘNUITĂ A COPILULUI PĂRINȚII CĂRUIA LOCUIESC ÎN STATE DIFERITE

THE HABITUAL RESIDENCE OF THE CHILD WHOSE PARENTS LIVE IN DIFFERENT STATES

DONI Valentina,
doctorandă, USM

CZU: 347.63:351.755.2

Summary

The article discusses the main aspects of the habitual residence of the child with the parents that live in different states. After a short introductory part, there are analyzed the issues relating to the definition of habitual residence, the differences between habitual residence and other legal concepts, the importance of respecting the best interests of the child in the event of the determination of habitual residence. It take into account the provisions of the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, the Civil Code of the Republic of Moldova, the Family Code of the Republic of Moldova, law no. 112 of 09.07.2020 for the amendment of certain normative acts. In the final part are presented the conclusions that emerge from this study.

Keywords: *habitual residence, legal relation with a foreign element, connecting factors.*

Dezvoltarea socială și economică a avut un impact inevitabil și colosal asupra migrării forței de muncă care a marcat și viața de familie a multor persoane. Interesul superior al copilului a cărui părinți locuiesc în state diferite devine din ce în ce mai greu de identificat, transcende frontierele, iar propunerile de lege necesită validări practice.

Una din chestiunile la ordinea de zi a devenit identificarea reședinței obișnuite a copilului în cazul în care el a fost deplasat ilegal sau nu a fost întors în statul reședinței sale obișnuite. Necesitatea identificării reședinței obișnuite rezidă din interesul copilului de a locui în mediul obișnuit în care se desfășoară viața sa socială și de a fi familiar cu acest mediu.

Conform prevederilor art. 64 alin. (2³) din Codul Familiei al Republicii Moldova „, În cazul în care părintele la domiciliul căruia a fost stabilit domiciliul copilului pleacă în altă localitate din țară sau de peste hotare împreună cu copilul ori lăsînd copilul în custodie, acesta asigură comunicarea copilului cu celălalt părinte prin intermediul tehnologiilor informaționale sau prin alte mijloace, precum și posibilitatea vizitării copilului de celălalt părinte.” [1]

Astfel, în cazul în care reședința obișnuită a copilului este identificată ca fiind în alt stat decât reședința obișnuită a părintelui cu care nu a fost stabilit domiciliul copilului, nu se exclude necesitatea asigurării comunicării dintre copil și părinte, cât și oferirea posibilității de vizitare. La fel, copilul care își are reședința obișnuită într-un alt stat decât familia sa extisă are dreptul la comunicare și la oferirea posibilității de a fi vizitat de către familia sa extinsă. Toate acestea în măsură de a fi în interesul superior al copilului și de a nu aduce daune integrității sale fizice, psihice, intelectuale sau morale. Nu poate fi refuzat la fel contactul celuilalt părinte cu copilul din cauza animozităților dintre cei doi părinți sau din cauza întârzierii plății pensiei de întreținere.

Se impune în acest mod ca necesar identificarea conceptelor de reședință obișnuită și corelația dintre reședința obișnuită și interesul superior al copilului a cărui părinți locuiesc în state diferite.

Primo menționez că Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii nr. 67 din 25.10.1980 [2] este în vigoare pentru Republica Moldova din 01.07.1998, iar în cadrul ei regăsim de foarte multe ori termenul de reședință obișnuită a copilului. Secundo facem referire și la legea nr. 112 din 09.07.2020 pentru modificarea unor acte normative Publicat: 14.08.2020 în Monitorul Oficial nr. 205-211 art. 454 [3] care a produs modificări atât a Codului Familiei Republicii Moldova cât și a Codului de procedură civilă a Republicii Moldova fiind introdus capitolul XXV¹ denumit Înapoierea copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului care la fel face referire la Înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite.

În legătură cu această constatare trebuie să punem în discuție ce ar însemna reședința obișnuită a copilului a căror părinți locuiesc în state diferite. Aceasta în contextul actualității temei cercetate și importanței determinării reședinței obișnuite în interesul superior al copilului. În aceeași lumină, noțiunea de reședință obișnuită, nu este definită în Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, ci trebuie stabilită de către autoritățile competente în fiecare caz pe baza elementelor de fapt. Totuși, ar putea exista diferite considerații care trebuie luate în considerare la momentul determinării reședinței obișnuite a unui copil.

Criteriile determinării reședinței obișnuite trebuie să fie stabilite primordial în corelație cu interesul superior al copilului și cu actualitatea schimbărilor în domeniul relațiilor de familie. Schimbările respective fiind datorate atât dezvoltării informaționale a societății, apariției unor noi tehnologii informaționale de comunicare, schimbării modului și percepției de educare a copilului.

Ca rezultat reținem că art. 63 alin. (4) din Codul Familiei al Republicii Moldova reține că „ În cazul în care lipsește acordul părinților cu privire la stabilirea domiciliului copilului, până la stabilirea acestuia de către instanța de judecată, domiciliul copilului este considerat domiciliul părintelui cu care acesta locuiește permanent.” [1] În același timp, Codul Civil al RM la art. 38 descrie domiciliul persoanei fizice ca locul unde aceasta își are reședința obișnuită. [4]

Coraborând prevederile din Codul Familiei și prevederile din Codul Civil distingem că legiuitorul înțelege ca sinonime domiciliu și reședința obișnuită. Această concluzie perindându-se din similaritatea definirii domiciliului și a reședinței obișnuite. Prin urmare cu toate că Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, Codul Familiei al Republicii Moldova nu oferă o definiție a reședinței, putem identifica semnificația ei în prevederile de drept comun ale Codului Civil al Republicii Moldova.

Totuși, în literatura de specialitate se consideră că, stabilitatea domiciliului, caracterul de permanență al locuinței alese și evidențiate ca atare în sistemele de profil, convertesc domiciliul într-un factor de legătură asupra căruia schimbările nu pot fi operate cu aceeași ușurință ca asupra reședinței obișnuite. Domiciliul poate fi schimbat, dacă se îndeplinesc formalitățile prevăzute de lege, pe când reședința obișnuită poate fi modificată fără formalități de înregistrare. Interpretarea extensivă promovată atribuie reședinței obișnuite înțelesul de locuință statornică sau de adresă unde persoana locuiește efectiv, chiar dacă în raport cu prevederile cu privire la stabilirea domiciliului, ea nu poate fi socotită că are acel domiciliu. Dacă domiciliul rămâne o noțiune de drept, reședința este mai puțin pretențioasă sub aspectul duratei locuirii și atașamentului individului față de locuință. [5, p. 73-74]

Astfel, în concreto constatăm că reședința obișnuită are mai mult un caracter factual, departe de ficțiunea legală a domiciliului. Reședința obișnuită a copilului a cărui părinți

locuiesc în state diferite este mai mult o realitate stabilită la un moment dat privind locuirea pe un anumit teritoriu. Iar domiciliul înregistrat poate fi diferit decât reședința obișnuită și poate să nu corespundă cu realitatea locuirii pe un anumit teritoriu de către copil.

În aceeași ordine de idei, se conturează principiul obligativității stabilirii domiciliului și apare conceptul domiciliului legal. Iar faptul că minorul trebuie să aibă un domiciliu, care poate fi adesea atribuit reședinței obișnuite poate conduce la faptul că se confundă cu conceptul de domiciliu. Acesta fiind cazul când părinții sunt divorțați, iar judecătorul a stabilit domiciliul cu unul din părinți, dar cu posibilitatea de a pleca și la celălalt. [6, p. 209]

Cu toate acestea, se impune sublinierea faptului că denumirea de obișnuită din sintagma reședința obișnuită evidențiază faptul că nu este vorba despre o ședere efemeră sau episodică ori de prezența fortuită a copilului pe teritoriul unui stat. Reședința obișnuită fiind un instrument care ne proiectează integrarea copilului într-un mediu social.

În această ordine de idei, considerăm că reședința obișnuită este un atribut de identificare a copilului părinții căruia locuiesc în state diferite care îl individualizează în spațiu. De asemenea, reședința obișnuită este și un drept nepatrimonial al copilului de a avea un domiciliu.

La fel conform aceluiași art. 38 din Codul Civil al Republicii Moldova se menționează că „ Reședința obișnuită demonstrează o legătură apropiată și stabilă a persoanei fizice cu locul vizat. La determinarea reședinței obișnuite se iau în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata și regularitatea prezenței persoanei în locul vizat, precum și condițiile și motivele acestei prezențe.” [4]

Din aceste prevederi legale putem deduce care sunt criteriile necesare determinării reședinței obișnuite a copilului a cărui părinți locuiesc în state diferite la momentul apariției litigiilor privind stabilirea domiciliului copilului sau a litigiilor ce apar din considerentul încălcării înțelegerilor privind locul de trai al copilului. Literatura de specialitate identificând în cadrul multiplelor analize principalele criterii necesare la stabilirea reședinței obișnuite a copilului.

În acest scopuri, trebuie mai ales să fie luate în considerare durata, regularitatea, condițiile și motivele sejurului pe teritoriul unui stat membru și ale mutării familiei în acest stat, cetățenia copilului, locul și condițiile de școlarizare, cunoștințele lingvistice, precum și raporturile de familie și sociale întreținute de copil în statul respectiv. [5, p. 6]

Toate aceste criterii fiind focusate asupra stabilirii unei reședințe obișnuite în spațiul unde copilul locuiește în mod obișnuit și în care își petrece viața socială. Astfel, nu se i-au în considerare doar necesitățile părintelui la întreținerea căruia se află copilul, dar și interesele superioare ale copilului de a avea o viață stabilă, lipsită de schimbări care i-ar perturba dezvoltarea psihico-emoțională.

Sub același unghi în scop comparativ menționăm că, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a statuat în una din cauzele sale că reședința obișnuită în temeiul art. 8 alin. 1 din Regulamentul Uniunii Europene nr. 2201/2003, trebuie să fie interpretată în sensul că această reședință corespunde locului care exprimă o anumită integrare a copilului într-un mediu social și familial. [5, p. 66]

În ce privește caracterele specifice ale reședinței obișnuite a copilului menționăm următoarele: stabilitatea, unicitatea și obligativitatea. [7, p. 45] Aceste caractere specifice permit cristalizarea esenței reședinței obișnuite și determinarea ei exactă în fiecare caz în parte.

Stabilitatea presupunând prezența continuă a copilului pe un anumit teritoriu și nu prezența efemeră sau periodică. La fel stabilitatea se referă și la necesitatea menținerii unei stabilități psiho-emoționale pentru copilul a cărui părinți locuiesc în state diferite.

Stabilitatea constă și în dezvoltarea capacităților sociale și educative a copilului în mod continuu.

Unicitatea presupunând că copilul are doar o reședință obișnuită, însă poate avea mai multe reședințe temporare. Reședința obișnuită fiind un teritoriu unde el se află în mod statornic. Unicitatea se descrie și prin faptul că copilul se poate afla în același timp doar pe un anumit teritoriu. Reședința obișnuită descriind realitatea pentru perioadă de timp.

Obligativitatea stabilirii reședinței obișnuite survine din prevederile imperative ale legii care impun obligația de a fi stabilit domiciliul copilului, de a asigura condițiile locative necesare dezvoltării copilului, de a locui cu unul sau ambii părinți și a nu locui lipsit de supravegherea părintească.

Ca efect, stabilitatea, unicitatea și obligativitatea reședinței obișnuite a copilului dă siguranță și certitudine raporturilor juridice la care participă copilul a cărui părinți locuiesc în state diferite.

Din punct de vedere etimologic cuvântul domiciliu își are sorginte în expresia latină „*domun colere*” ce are semnificația de casă pe care o locuiește cineva. [7, p. 43] Iar semnificația respectivă descrie în mod analogic și semnificația termenului de reședință obișnuită. Desigur că, se impune ca necesară o descriere mai vastă luând în vedere toate criteriile de identificare a reședinței obișnuite.

Importanța determinării reședinței obișnuite a copilului părinții cărui locuiesc în state diferite se distinge atât prin stabilirea legii statutului care va fi aplicabil în soluționarea problemelor familiale, cât și a competenței instanței judecătorești în soluționarea litigiilor pendite. Cu acest titlu ea permite de a oferi competența în materie de ocrotire părintească unui judecător mai aproape de copil, singurul mod de a garanta că interesul superior al copilului v-a fi respectat.

Pe de altă parte, reședința obișnuită constituie și un mod de a afla dacă un copil este obiectul unei deplasări sau neînapoieri ilicite. În acest sens, rolul reședinței obișnuite este dublu, ea permite de a caracteriza deplasarea geografică a unui copil și pe de altă parte de a stabili caracterul ilicit a acesteia în coraport cu drepturile apărute de dreptul statului membru unde reședința obișnuită se află.

Importanța determinării reședinței obișnuite se explică și prin necesitatea de a garanta efectivitatea protecției minorului datorită proximității materiale care există între minor și statul reședinței sale obișnuite. [8, p. 145-146] De aici apare și necesitatea identificării criteriilor de stabilire a domiciliului copilului. Interesul superior al copilului fiind mai efectiv apărut în jurisdicția reședinței obișnuite. Aceasta deoarece autoritățile tutelare în domeniul protecției copilului pot controla situația de fapt al copilului la locul reședinței obișnuite și pot surveni în apărarea drepturilor și intereselor copilului în cazul încălcării lor.

În acest sens, atunci când în litigiu se află situația unui copil de vârstă mică ce locuiește de numai câteva zile cu mama sa într-un stat membru, altul decât cel în care are reședința obișnuită, în care a fost deplasat, trebuie să fie luate în considerare mai ales, pe de o parte, durata, regularitatea, condițiile și motivele șederii pe teritoriul acestui stat membru și ale mutării mamei în statul respectiv și, pe de altă parte, dată fiind în special vârsta copilului, originile geografice și familiale ale mamei, precum și raporturile familiale și sociale pe care aceasta și copilul le au în același stat membru. [5, p. 66]

Stabilirea reședinței obișnuite în dependență de durata și regularitatea șederii pe teritoriul unui stat motivându-se prin legăturile strânse pe care ar putea să le aibă copilul cu mediul dat social într-o anumită perioadă de timp.

Condițiile și motivele șederii pe teritoriul unui stat sunt necesare la determinarea reședinței obișnuite. De exemplu necesitatea apărării drepturilor copilului a cărui sănătate

este afectată de condițiile de trai în acel stat. Sau faptul aflării pe teritoriul unui stat, în regiunea în care se derulează acțiuni militare de război poate influența decizia unuia din părinți de a părăsi statul respectiv și a nu mai reveni după finalizarea acțiunilor militare.

În ce privește originile geografice și familiale considerăm că se prezintă ca deplasare legală a copilului deplasarea în statul de origine a mamei sau al tatălui în cazul în care aceasta i-a în considerare interesul superior al copilului. La fel, în cazul în care copilului nu i se crează noi bariere lingvistice și alte bariere sociale la care nu a fost expus anterior, care sunt diferite de mediul său social obișnuit și care ar dăuna integrității psihice, fizice, intelectuale și sau morale.

Ce ține de raporturile familiale și sociale pe care le are copilul și unul din părinți în același stat se constată că este importantă în stabilirea reședinței obișnuite și relațiile pe care le are copilul cu mediul său social. Copilul poate avea strânse relații de prietenie, poate avea relații de atașament și interes față de familia sa extinsă. Iar deplasarea sau neînapoierea ilegală în statul reședinței sale obișnuite ar putea deteriora iremediabil legăturile afective stabilite.

Ca efect, la stabilirea domiciliului copilului la unul din părinți, la aprecierea cererii părinților ori a unuia dintre ei de înapoiere a copilului de la orice persoană care îl ține fără drept se impune ca necesar de a se ține seama de interesele superioare ale copilului.

În aprecierea interesului de care trebuie să se țină cont la stabilirea domiciliului copilului ale cărui părinți locuiesc în state diferite prezintă importanță nu numai posibilitățile materiale de asigurare a condițiilor corespunzătoare de creștere și educare, ci și vârsta, comportamentul părinților față de copil, gradul de atașament și interesul ce-l manifestă față de minor, legăturile afective ce s-au stabilit între părinți și copil, condițiile de locuit, precum și orice alte elemente legate de interesul acestuia. [9, p. 122] Astfel, reafirmăm importanța determinării tuturor criteriilor necesar a fi întrunite pentru identificarea reședinței individuale a copilului a cărui părinți locuiesc în state diferite.

O chestiune particulară se referă la stabilirea reședinței obișnuite a unui nou născut sau a unui copil mic, care nu este un individ autonom. Reședința obișnuită în acest caz este dependentă de reședința obișnuită a părinților săi și de deciziile pe care ei le i-au în această privință. La fel se pune și întrebarea dacă intenția inițială a părinților de a reîntoarce copilul la reședința lui obișnuită, unde ei locuiesc toți împreună va fi sau nu suficientă pentru a stabili reședința obișnuită în acel loc înainte de naștere, fără ca copilul să fi fost în acel loc fizic. Considerăm că, intenția inițială nu este suficientă, ci este necesar ca reședința obișnuită să fie legată și de prezența copilului în acest loc. Prezența dată trebuie să nu fie ocazională sau temporară. Astfel, încât nu este posibilă stabilirea reședinței obișnuite doar după criteriul intenției avute anterior. Ci mai este nevoie și de prezența fizică și stabilă a copilului în locul unde se dorește a fi recunoscută a fi reședința obișnuită.

O altă dilemă ar fi dacă am putea considera ca deplasare ilicită de la locul reședinței obișnuite, hotărîrea femeii gravide de a-și schimba domiciliul în altă țară, decât țara în care își are reședința obișnuită tatăl biologic al copilului. Considerăm în acest sens că, prin limitarea deplasării s-ar aduce atingere dreptului la libertatea de circulație a mamei și nu ar fi proporțională cu drepturile apărute ale terților.

În calitate de concluzii, considerăm că primo stabilirea reședinței obișnuite a copilului este necesară într-o evitare a abuzurilor asupra drepturilor și intereselor copiilor a căror părinți locuiesc în state diferite.

În aceeași ordine de idei, considerăm că secundo este condamnată și se exclude situația când copilul a cărui părinți locuiesc în state diferite poate avea o reședință obișnuită într-o țară unde el nu a fost prezent niciodată.

Tertio, copilul trebuie să aibă o legătură substanțială cu statul unde se declară că își are reședința obișnuită și aceasta trebuie să servească interesului superior al copilului.

Quarto copilul are dreptul să își cunoască familia extinsă și să păstreze o legătură cu aceasta, în măsura în care acest lucru nu este împotriva intereselor superioare ale copilului. Iar, în cazul în care stabilirea reședinței obișnuite este susceptibilă să amenințe aceste interese sau să le încalce, autoritățile naționale trebuie să asigure stabilirea unei relații de proporționalitate între ele. Comunicarea respectivă, trebuie asigurată independent de reședința obișnuită a copilului prin intermediul mijloacelor de comunicare tehnologice sau prin orice altă modalitate.

Quinto preferabil ar fi înțelegerea părinților privitor la reședința obișnuită a copilului, deoarece așa este cel mai probabil că cei doi vor fi dispuși să respecte prevederile ei. La evaluarea interesului superior al copilului în cazul identificării reședinței obișnuite trebuie luată în vedere și disponibilitatea fiecărui părinte de a-l implica pe celălalt părinte în deciziile legate de copil și de a respecta drepturile părintești a acestui din urmă.

Aici se are în vedere respectarea de către părintele cu care locuiește copilul a următoarelor drepturi: dreptul la comunicare, vizitare, corespondență, de găzduire a copilului. Cât și respectarea de către părintele cu care locuiește copilul a dreptului familiei extinse de a comunica cu copilul și a copilului de a fi informat cu privire la persoanele semnificative din viața sa.

În final, constatăm că reședința obișnuită a copilului a cărui părinți locuiesc în state diferite constituie un concept complex, alcătuit dintr-o serie de elemente, criterii interdependente care sunt definite de autoritățile statului în fiecare caz în concret.

Referințe bibliografice:

1. Codul Familiei nr. 1316 din 26.10.2000, Publicat: 26.04.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 47-48 art.210. [citat 09.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122974&lang=ro#
2. Convenția asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii nr. 67 din 25.10.1980. În: *Tratatele Internaționale*, 30.12.1999 nr. 15 art. 67. [citat 09.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118015&lang=ro
3. Legea nr. 112 din 09.07.2020 pentru modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14.08.2020, nr. 205-211 art. 454. [citat 09.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122632&lang=ro
4. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 22.06.2002, nr. 82-86 art.661. [citat 09.12.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129081&lang=ro#
5. Jugastru C. Despre reședința obișnuită în raporturile cu element străin. O anticameră de reflecție. În: *Revista Universul Juridic* nr. 6, iunie 2020 . [citat 09.12.2020]. Disponibil: http://revista.universuljuridic.ro/wp-content/uploads/2020/08/05_Revista_Universul_Juridic_nr_6-2020_PAGINAT_BT_C_Jugastru.pdf
6. Juglart M., Piedelièvre A., Piedelièvre S. Cours de droit civil. Introduction. Personnes. Famille. éditions Montchrestien, E.J.A., 2001.
7. Chelaru E. Drept civil. Persoanele. București: Editura ALL Beck, 2003.
8. Gutmann D. Droit international privé 4^e édition, éditions Dalloz, 2004.
9. Lupulescu D, Lupulescu A.M. Identificarea persoanei fizice. Numele de familie. Domiciliul. Actele de stare civilă. București: Lumina Lex, 2002.

PLÂNGEREA ÎN FORMAT ELECTRONIC CA ACT DE SESIZARE ÎN VEDEREA ÎNCEPERII URMĂRIRII PENALE PRIVIND SĂVÂRȘIREA INFRAACȚIUNII

THE COMPLAINT IN ELECTRONIC FORMAT AS A NOTIFYING ACT FOR THE INITIATION OF CRIMINAL PROSECUTION ON COMMITTING OF A CRIME

DONICĂ Ina,
doctorandă, USM

CZU: 343.122/123:004:343.3/.7

Summary

At present, the world legislative system is undergoing a metamorphosis of changes, which are in step with the latest events, which are taking place internationally, influenced by several situations that partially or totally change some legislative practices. The act of notification defined by the notion of complaint. In the 21st century it can already have an electronic form, which is characterized by a very useful and practical one. This method was implemented with the impossibility of people to present themselves at the headquarters of the criminal investigation bodies in order to file the complaint. One of the many reasons is the global epidemiological situation that has settled in people's daily lives for almost three years. As a result, it does not allow certain categories of people to move around, being in isolation.

Keywords: *complaint, criminal investigation, electronic form, epidemiologic, signature, global epidemiologic situation, legislative practice, isolation, metamorphosis*

La momentul actual sistemul legislativ mondial trece prin o metamorfoza a schimbărilor care merg în pas cu ultimele evenimente, ce au loc pe plan internațional influențate de mai multe situații care modifică parțial sau total unele practici legislative. Actul de sesizare definit prin noțiunea de plângere în secolul XXI deja poate purta și o formă electronică acesta fiind caracterizată ca una foarte utilă și promptă. Această metodă a fost implementată odată cu imposibilitatea oamenilor de a se prezenta la sediu organelor de urmărire penală pentru a depune plângerea, unul din mai multe motive ar fi chiar situația epidemiologică mondială care sa instalat în viața de zi de zi a oamenilor deja aproape de trei ani, ca rezultat nu permite unor categorii de persoane să circule, aflându-se în izolare/autoizolare.

După cum știm săvârșirea unei infracțiuni duce la nașterea unui raport juridic de drept penal care precede ca rezultat cu dreptul statului de a trage la răspundere penală persoana vinovată, urmată cu aplicarea pedepsei corespunzătoare Statul se implică prin organele competente să soluționeze cauzele penale. Aceste organe nu își pot începe activitatea în lipsa sesizării lor în condițiile prevăzute de lege și de persoanele expres stabilite de legiuitor Pentru a înțelege mai ușor trecerea de la etapa inițială a formei și importanței actului de sesizare la forma care o are în ziua de azi propunem să numerotăm unele personaje notorii care au pus umăr la umăr pentru ca noi astăzi să avem o teorie procesuală corectă.

Dreptul penal și procedura de judecată se aplicau încă din vremuri îndepărtate cum ar fi timpul de domnie a lui Burebista când a fost adoptat și aplicat Primul cod de procedură penală concomitent cu apariția Codului penal în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza [1] care la rândul său sa inspirat din Codul de instrucție criminal acesta a fost adoptat la 180.

Un moment destul de important a fost elaborarea Codului penal din 1864, într-un

termen record, timp de o singură ședință de către Adunarea Deputaților. Modificările au fost acceptate unanim, au fost și dezbateri dar sa ajuns la un acord comun. Necesitatea schimbărilor a fost una primordială deoarece timp de aproape trei sferturi de secol nu au avut loc acele modificări de care avea nevoie statul. Printre primii autori care au cercetat mai detaliat dispozițiile dreptului procesual penal și implicit a actelor de sesizare este Ioan Tanoviceanu care era un academician de excepție, jurist, și un minunat profesor de drept. Una dintre lucrările sale de excepție fiind și una principală a fost Cursul de drept penal și procedură penală editat în trei tonuri în 1912 [2] și 1913 [3] din care se desprind o mulțime de idei care sunt discutate și analizate la momentul de față. Actul de sesizare în lucrările sale bazat pe normele de bază a dat naștere noțiunii de denunț, care fără doar și poate regăsit în Codul de procedură penală a lui Carol al II-lea, care a fost promulgat în martie 1936, în cartea a doua Titlul 1 Capitolul al 2, intitulat „Denunțul și plângerea [4]„. În art. 186 era caracterizat denunțul în timp ce plângerea la art.187, ultimei i se aplicau dispozițiile referitoare la denunț. La elaborarea codului au participat nume din cadrul juriștilor vremii, menționând pe Ion Tanovicianu, Vespian Pella, Traian Pop, Vintilă Dongoroz absolvenți a celor mai emerite universități din Romania care își aveau sediu la Iași, Cluj, București.

Un loc de frunte îl are și marele academician, profesor Grigore Gr. Theodoru care avea opinia următoare „Modul de sesizare a organelor de urmărire penală este în primul rând un mijloc prin care organul de urmărire penală ia cunoștință despre săvârșirea unei infracțiuni dar modul de sesizare nu este numai un mijloc de informare, ci are efectul juridic de a obliga organul de urmărire penală de a se pronunța cu privire la începerea sau neînceperea urmăririi penale pentru infracțiunea cu care a fost sesizat„, bib 242, p.82 [5].

Apariția în practica mondială a fenomenului plângerii electronice ca rezultat în urma dezvoltării tehnologiei informaționale mondiale a aprins un șir de discuții referitor la momentul dacă îndeplinește sau nu toate condițiile legale pentru a fi acceptată ca plângere, secolul XXI se caracterizează prin o perioadă de mutație informațională ,printre domeniile vizate este enumerat și domeniul juridic mondial, care a suferit o mulțime de schimbări benefice care oferă omenirii posibilitatea de a acționa rapid și corect în unele situații dificile, când chiar același oficiu teritorial de poliție care este departe de domiciliu sau victima nu poate să se prezinte la organul de urmărire penala pentru a depune personal plângerea.

Încă un exemplu la nivel național este depunerea plângerii în format electronic pe pagina oficială a Ministerului Afacerii Interne [6], rubrica petiții online unde este deja plasat formularul, care are un format foarte simplu, unde cetățenii completează cu informația deținută referitor la săvârșirea infracțiunii necesare pentru justa soluționare a cauzei. Plângerea este recepționată prompt de către persoana responsabilă din cadrul Ministerului Afacerilor Interne. Petiția se depune în scris sau în formă electronică în limba de stat sa într-o altă limbă în conformitate cu Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova.) [7] Petiția în formă electronică trebuie să corespundă cerințelor față de documentul electronic, inclusiv aplicarea semnăturii digitale, în conformitate cu legislația în vigoare. Toate aceste norme sunt stipulate expres în Legea nr.190 din 19-07-1994 [8] La fel Codul de procedură penală al Republicii Moldova expres stabilește că plângerea în formă electronică îndeplinește condițiile de formă numai dacă este certificată prin semnătură electronică, în conformitate cu prevederile legale. Forma este o condiție de valabilitate și în cazul plângerii electronice, ea trebuie să corespundă cerințelor legale stipulate de legiuitor.

Necesitatea aplicării în practică a fenomenului plângerii electronice este conexat cu apariția Legii cu privire la semnătura electronică și a documentului electronic nr.91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul electronic. [9] În conformitate cu

prevederile art. 1 alin. (1) și (2) din Legea adnotată, se stabilește regimul juridic al semnăturii electronice și al documentului electronic, inclusiv cerințele principale față de valabilitatea acestora și serviciile de certificare limitând modul de utilizare a documentelor. În conformitate cu prevederile art. 5 alin. (1) și (2), semnătura electronică, indiferent de gradul de protecție de care dispune, produce efecte juridice și este acceptată ca probă, inclusiv în cadrul procedurilor judiciare, chiar dacă se prezintă în formă electronică, nu bazează pe un certificat eliberat de un prestator acreditat de servicii de certificare, nu se bazează pe un certificat calificat al cheii publice, nu este creată prin intermediul dispozitivului securizat de creare a semnăturii electronice.

Concomitent, semnătura electronică avansată calificată are aceeași valoare juridică precum și semnătura olografă. Potrivit art. 13 din Legea privind semnătura electronică și documentul electronic, documentul electronic semnat cu semnătură electronică avansată calificată este asimilat, după efectele sale, cu documentul analog pe suport de hârtie, semnat cu semnătură olografă. Documentul electronic - plângerea ca act de sesizare poate fi semnat cu semnătură electronică și este asimilat, după efectele sale, cu documentul analog pe suport de hârtie, semnat cu semnătură olografă. Actele normative sau acordul părților privind aplicarea semnăturilor electronice care stabilesc cazurile de recunoaștere a documentelor electronice, semnate cu semnătură electronică simplă sau cu semnătură electronică avansată necalificată, asimilate, după efectele lor, cu documente analoge pe suport de hârtie, semnate cu semnătură olografă, trebuie să prevadă modalitatea de verificare a semnăturii electronice, precum și obligațiile părților privind confidențialitatea și răspunderea materială.

În cazul în care, conform Legii nr.91 din 27.06.2014, art.5 al.2 privind semnătura electronică și documentului electronic, se cere ca documentul să fie perfectat sau prezentat pe suport de hârtie și semnat cu semnătură olografă, documentul electronic se consideră a fi corespunzător acestei cerințe. În cazul în care, conform legislației, se cere ca documentul pe suport de hârtie să fie autentificat cu ștampilă, documentul electronic se consideră a fi corespunzător acestei cerințe.

Cu o singură semnătură electronică pot fi semnate câteva documente electronice legate între ele (setul de documente electronice). În cazul semnării cu semnătură electronică a setului de documente electronice, fiecare document inclus în acest set se consideră semnat cu același tip de semnătură electronică. Modul de utilizare a documentelor electronice în cadrul procedurilor judiciare este reglementat de legislația procesuală.

Documentul electronic este echivalat, după valoarea sa probantă, cu probele scrise sau mijloacele materiale de probă și nu poate fi respins în calitate de probă pentru motivul că are o formă electronică. În cazul în care legislația prevede înregistrarea de stat a documentului, documentul electronic se supune înregistrării. Toate exemplarele identice ale documentului electronic sunt considerate originale și produc aceleași efecte juridice. În cazul în care o persoană creează un document electronic și un document pe suport de hârtie, identice după conținut, ambele se consideră documente de sine stătătoare și originale. Copie a documentului electronic se consideră reprezentarea (redarea) acestuia pe suport de hârtie, într-o formă perceptibilă. Copia documentului electronic se autentifică în modul prevăzut de legislație pentru autentificarea copiilor documentelor pe suport de hârtie și conține mențiunea despre faptul că este copie a documentului electronic. Conform prevederilor art. 14 al Legii nr. 91 din 27.06.2014 documentul electronic poate fi utilizat de către persoanele fizice și juridice în toate domeniile de activitate în care este posibilă utilizarea mijloacelor tehnice și de program ce permit crearea, prelucrarea, expedierea, recepționarea, păstrarea, modificarea și/sau nimicirea informației în formă electronică. Documentul electronic poate fi utilizat în scopul expedierii informației, ținerii corespondenței, întocmirii actelor juridice, precum și în calitate de document care reflectă fapte economice. Este de menționat faptul că documentul electronic trebuie să corespundă

unor cerințe legale pentru a produce efecte juridice. Astfel, potrivit art. 15 din Legea privind semnătura electronică și documentul electronic, cerințele principale ale documentului electronic sunt: să fie creat, prelucrat, expedit, recepționat, păstrat, modificat și/sau nimicit cu ajutorul mijloacelor tehnice și/sau de program; să conțină, pentru confirmarea autenticității acestuia, una sau mai multe semnături electronice ce corespund condițiilor și cerințelor stabilite de legea în referință; să fie creat și utilizat prin metode și într-o formă ce ar permite identificarea semnatarului; să fie afișat într-o formă perceptibilă; să permită utilizarea sa repetată.

De reținut și faptul că verificarea autenticității documentului electronic se efectuează prin verificarea, cu ajutorul dispozitivelor de verificare a semnăturii electronice și/sau a produsului asociat semnăturii electronice, a autenticității acestei semnături. A se vedea alin. (2) art. 16 din Legea nr. 91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul electronic. Publicată la 04.07.2014 în Monitorul Oficial nr. 174-177 art. 397.

Așadar, analizând prevederile art. 262 și 263 CPP, [10] constatăm că aceste norme nu acordă dreptul persoanelor de a se adresa organului de urmărire penală prin plângere electronică, precum și nu reglementează procedura depunerii, înregistrării și examinării acesteia. Într-o altă ordine de idei, aceste norme nici nu interzic persoanelor de a se adresa organului de urmărire penală prin plângere electronică. Pentru o cercetare mai amplă au fost analizate și alte acte normative din domeniul documentelor electronice și al semnăturii electronice. Analizând normele indicate supra observăm că legislația națională acordă dreptul persoanei să se adreseze organelor de stat prin intermediul sistemului electronic, prevede procedura și conținutul adresării, acordă dreptul semnării actelor prin semnătura electronică. În același timp, legislația procesual penală recunoaște în calitate de mijloc material de probă documentele în format electronic, acordă dreptul organului de urmărire penală să citeze persoane prin intermediul mijloacelor electronice, să aducă la cunoștință unele materiale. Din cele ce urmează, respectându-se principiul accesului liber la justiție, consider că victima infracțiunii poate să se adreseze organului de urmărire penală prin plângere electronică, cu condiția că aceasta corespunde formei și conținutului legii, implicit prin aplicarea semnăturii electronice.

Aș vrea să menționez și faptul că la 17.03.2020, prin Hotărârea Parlamentului nr. 55, în Republica Moldova a fost declarată stare de urgență [11] în continuare la 24.03.2020 Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova, în conformitate cu art. 22 din Legea nr. 212/2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război [12] art. 2 din Hotărârea Parlamentului nr. 55/2020 privind declararea stării de urgență, punctele 6, 7, 8 și 9 din Regulamentul Comisiei pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1340/2001, [13] a emis Dispoziția nr. 4.15 Potrivit pct. 25 a dispoziției respective contestația împotriva deciziei emise asupra cauzei contravenționale se depune, inclusiv prin intermediul poștei electronice, la autoritatea din care face parte agentul constatator, care a examinat cauza, conform competenței teritoriale. În conformitate cu dispozițiile pct. 32 al acestei Dispoziții, inclusiv prin poșta electronică, și, la cerere, celor prezente, faptul expedierii consemnându-se în dosar. Conform prevederilor pct. 34 al Dispoziției nr. 4 din 24.03.2020 a Comisiei pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova hotărârile judecătorești contravenționale, pot fi atacate cu recurs, care poate fi depus și prin poșta electronică, pentru a se repara erorile de drept. Analizând aspectele respective, concluzionăm că, odată ce contestațiile pot fi depuse prin poșta electronică, hotărârile judecătorești pot fi remise părților prin intermediul acestui mijloc electronic, atunci și o plângere electronică poate fi depusă organului de urmărire penală în vederea începerii procesului penal. Aceste reglementări deja au obținut și o nuanță practică. Apare doar întrebarea dacă în cazul depunerii plângerii electronice se vor respecta dispozițiile art. 263 alin. (7) CPP care stipulează că persoanei care depune denunț sau plângere i se explică răspunderea pe care o poartă în caz dacă denunțul sau plângerea

este intenționat calomnios/oasă, fapt care se consemnează în procesul-verbal sau, după caz, în conținutul denunțului sau al plângerii și se confirmă prin semnătura persoanei care a depus enunțul sau plângerea. În vederea respectării acestei prevederi, venim cu următoarea recomandare - persoana care recepționează plângerea trebuie să dețină semnătură electronică care să certifice ca anume ea are dreptul să primească actul de sesizare și să semneze electronic personal sau în numele instituției în care activează și să fie clar stipulat în lege că organul de urmărire penală, după recepționarea plângerii electronice, în cazul în care în conținutul acesteia persoana nu a menționat despre faptul că cunoaște prevederile art. 311 Cod penal să remită, la aceeași adresă electronică de la care a parvenit plângerea, un mesaj prin care să explice victimei răspunderea pe care o poartă în cazul în care denunțul sau plângerea este intenționat calomnios/oasă și să solicite confirmarea acestei avertizări prin semnătură electronică. Prin această modalitate considerăm că vor fi respectate cerințele unei sesizări ale organului de urmărire penală, iar ultimul va reacționa prompt la ea și va acționa în vederea respectării accesului liber la justiție și va proceda la efectuarea acțiunilor procesuale ce se impun în vederea cercetării obiective, complete și sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei. Propunerea mea este ca cetățenii să fie informați cât mai rapid referitor la această posibilitate, de a depune online plângerea o metoda rapida, comodă, și nu în ultimul rând accesibilă pentru o societate unde informația electronică reprezintă un factor de probă important pentru justa soluționare a cauzelor.

Astfel o reglementare similară care are o tangență cu procedura de elaborare a unei plângeri electronice și procesare de către organele competente o găsim în Regulamentul privind procedura de acreditare a prestatorilor de servicii de certificare [14] în domeniul aplicării semnăturii electronice. Prezentul Regulament este elaborat în conformitate cu prevederile Legii nr. 91 din 29 mai 2014 cu privire la semnătura electronică și documentul electronic și stabilește procedura de acreditare a prestatorilor de servicii de certificare în domeniul aplicării semnăturii electronice (în continuare - prestator) la organul abilitat prin lege cu elaborarea și promovarea politicii de stat și cu exercitarea controlului în domeniul aplicării semnăturii electronice - Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova (în continuare - organ competent). Prestatorii de servicii de certificare în domeniul aplicării semnăturii electronice avansate calificate se supun acreditării obligatorii. Prestatorii de servicii de certificare în domeniul aplicării semnăturii electronice simple și a semnăturii electronice avansate necalificate beneficiază de dreptul de a trece procedura de acreditare la propria discreție. Depunerea plângerii la fel ca cererea pentru certificare a semnăturii electronice ca propunere poate fi depusă prin completarea modelului atașat pe site-ul web al MAI unde se indică funcția, numele, prenumele conducătorului persoanei juridice, numărul buletinului de identitate, numărul de identificare a persoanei fizice (IDNP), informații de contact (numărul de telefon, fax, adresa poștală, e-mail).

Aș propune ca termenul de răspuns să fie unul nu mai mare de 24 ore urmată cu verificarea informației de către organele competente, cu mențiunea privind data primirii documentelor, autentificată prin semnătura persoanei responsabile. Examinarea în cadrul controlului complex, organul competent este abilitat să verifice autenticitatea plângerii, să evalueze informațiile referitoare la procedurile de securitate, Interesele persoanei sunt prioritare conform art.16 din Constituția Republicii Moldova, respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului, toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială

În urma controlului complex privind respectarea cerințelor în domeniul semnăturii electronice pe plângerea este necesar ca persoana să fie preîntâmpinată referitor la răspunderea care o poartă în caz că plângerea este una falsă sau calomnioasă, și este precedată de un scop meschin conform art. 311 Cod Penal al RM [15]. Această incriminare

urmărește scopul de a evita desfășurarea urmăririi penale împotriva unei persoane nevinovate. Pentru ca persoana să cunoască răspunderea care o poartă automat după primirea plângerii electronice autoritățile trebuie să trimită un mesaj prin intermediu poștii electronice, adresa care trebuie indicată în conținutul actului de sesizare transmis autorităților sau pe numărul de telefon al victimei sau a persoanei care o reprezintă, în caz că nu are postă electronică. Decizia privind refuzul înregistrării plângerii trebuie să conțină motive întemeiate de refuz și referințe obligatorii la actele legislative și normative care au fost încălcate. Decizia trebuie comunicată cât mai repede Refuzul înregistrării nu poate împiedica depunerea repetată a plângerii în vederea înregistrării, dacă au fost înlăturate cauzele care au servit drept temei pentru refuzul înregistrării. Această procedură trebuie implementată cât mai rapid pentru a evita unele lacune în buna desfășurare a urmăririi penale. Actul de sesizare este fundamentul începerii urmăririi penale, și din acest motiv procedura trebuie perfectată în așa fel ca să fie una rapidă, corectă, contemporană.

Referințe bibliografice:

1. Al Cuza. Codul penal 1864.
2. Tanoviceanu I., Curs de drept penal, București, Atelierele Grafice SOCEC Co Societatea Anonimă, 1912.
3. Tanoviceanu I., Curs de drept Procesual Penal, București, Atelierele Grafice SOCEC Co Societatea Anonimă, 1913.
4. Carol al 2. Codul de procedură penală promulgat în martie 1936.
5. Theodoru Gr. Drept Procesual penal, partea generală: Editura Cugetarea, Iași, 1996.
6. Poliția Republicii Moldova. [citată 20.12.2021]. Disponibil: <https://politia.md/ro/content/petitii-line>
7. Legea nr.234 din 16.12.2020 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.533-357, art.274, din 22.12.2020.
8. Legea nr.190 din 19.07.1994 cu privire la petiționar. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 08.09.1994, nr.4, art.47.
9. Legea nr. 91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul electronic. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 04.07.2014, nr. 174-177.
10. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 05-11-2013, nr. 248-251, art. 699.
11. Hotărârea Parlamentului nr. 55 din Republica Moldova referitor la starea de urgență. din 17.03.2020.
12. Legea nr. 212 din 24.06.2006 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 06-08-2004, nr. 132-137, art. 696.
13. Hotărâre nr.1340 din 04.12.2004 cu privire la Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 11.12.2001, nr. 150-151, art. 1387.
14. Hotărâre nr.95 din 07.02.2014 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de acreditare a prestatorilor de servicii sociale.
15. Codul penal al Republicii Moldova, nr.985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14-04-2009, nr. 72-74, art. 195.

ASIGURAREA DREPTULUI LA LIBERTATEA ÎNTRUNIRII ÎN CONTEXTUL ORDINII ȘI SECURITĂȚII PUBLICE

ENSURING THE RIGHT TO FREEDOM OF ASSEMBLY IN THE CONTEXT OF PUBLIC ORDER AND SECURITY

ERHAN Ianuș,
dr. în drept, conf. univ., USM

CZU: 342.729:351.75

Summary

The right to peaceful assembly to protest, manifest, celebrate, commemorate and pass collective opinions to authorities and other citizens is at the foundation of functional democratic systems. It is acknowledged that the state must guarantee and ensure the security of peaceful assembly and this aspect must be stipulated in its national legislation related to the freedom of assembly as well as the police powers and duties.

In accordance with international provisions, practices and recommendations from specialized organizations, the main duty of the police consists in granting the right to assembly, assuring public order and security. Hence, an approach based on human rights must be at the foundation of all activities oriented towards maintaining public order during meetings and demonstrations.

In this respect, public authorities in charge, particularly the Police and the General Carabineer Inspectorate, will ensure and guarantee the freedom of assembly of all citizens in line with national and international provisions. It is paramount to establish clear-cut procedures concerning the management of public events as well as of crises that might arise during such events. Hence, it is crucial that all factors involved, especially decision-making ones, are familiar with them and instruction is necessary and mandatory in this regard.

Keywords: *human rights and freedoms, the right to freedom of meeting, public order and security, peaceful meeting, public event management, Police, General Inspectorate of Carabineers*

**Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Dreptul la libertatea întrunirii este un drept fundamental al omului, asigurat și garantat în toate statele democratice, consfințite în legislația națională, dar, în special, în cea internațională.

Dreptul la întrunire pașnică cu scopul de a protesta, demonstra, celebra, comemora și, în general, de a comunica în mod colectiv autorităților și altor cetățeni părerile, stă la baza sistemelor democratice funcționale. Acest drept este strâns legat de alte pietre de temelie ale democrației și pluralismului, precum libertatea de exprimare și libertatea de asociere. Se consideră că, facilitarea dreptului la libertatea de întrunire pașnică poate fi o provocare pentru autorități. Este o provocare îndeosebi pentru poliție, care are responsabilitatea primară de a crea condițiile pentru desfășurarea unei întruniri, asigurând în același timp menținerea ordinii publice și neobstrucționarea în mod disproporționat a drepturilor și libertăților altor persoane [1, p. 7].

Republica Moldova nu este o excepție în acest sens, iar **articolul 40 din Constituție, intitulat “libertatea întrunirilor” prevede expres că “mitingurile, demonstrațiile, manifestările, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic, fără nici un fel de arme”** [2].

Prevederile constituționale naționale reies din faptul că, dreptul dat este consacrat în multiple instrumente (texte) internaționale privind drepturile omului. Astfel, libertatea întrunirilor este garantată în articolul 20 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolul 21 din Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, și art. 5, lit. d) din Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială [3, p. 36].

De exemplu, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice prevede că exercitarea acestui drept nu poate fi supusă decât restricțiilor, conforme cu legea și necesare într-o societate democratică [4, p. 68].

Dreptul la libertatea întrunirii se regăsește inclusiv și în Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990 [5]. Se consideră că, acest drept asigură temelia unei societăți democratice, permițând tuturor să își exprime public părerile, care pot fi disidente sau nepopulare. Amintim că, documentul de la Copenhaga conține o abundență de prevederi fără precedent privind alegerile libere și democratice, drepturile minorităților naționale, dreptul de a părăsi și de a se întoarce în țara proprie, dreptul de a se bucura de proprietate privată, libertatea de asociere, libertatea de conștiință și libertatea de exprimare, iar originalitatea sa ca și document al unei organizații de securitate este faptul că leagă angajamentele privind drepturile omului de un sistem de guvernare care este democratic, pluralist și caracterizat de statul de drept.

În afară de prevederile menționate, articolul 11 al Convenției europene a drepturilor omului garantează „Libertatea de întrunire și de asociere”, statuând prevederile că “orice persoană are dreptul la libertate de întrunire pașnică și la libertate de asociere”, iar “exercitarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât cele prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei ori a drepturilor și a libertăților altora.” [6]

În condițiile date, Convenția reglementează nu numai drepturi și libertăți strict individuale, cum ar fi dreptul la viață (art. 2), dreptul la a nu fi supus unor tratamente inumane sau degradante (art. 3), libertatea persoanei (art. 5), libertatea de gândire, de conștiință și de religie (art. 9), ci și drepturi și libertăți denumite colective, cum sunt libertatea de întrunire și libertatea de asociere”, totodată „anumite drepturi trebuie privite ca o adăugare firească la libertatea de gândire și de conștiință, precum și la manifestarea convingerilor recunoscute de art. 9 din Convenție; de asemenea în multe situații ele se interferează cu libertatea de exprimare apărută de art. 10. Deși consacrarea lor convențională apare ca individuală, exercițiul acestor libertăți nu poate fi concepută decât în mod colectiv.” [7, p. 803-804].

În acest sens, statele au obligația de a respecta, proteja și realiza acest drept. Respectiv, dreptul la întrunire pașnică este garantat numai atâta timp cât adunarea rămâne pașnică. Adunările nelegale, dar pașnice, când organizatorii sau indivizii nu respectă o anumită cerință legală, se bucură de același nivel de protecție ca toate adunările pașnice [1, p.7].

Din analiza doctrinei dedicate acestui subiect, vedem că, libertatea de întrunire apare ca o consecință a recunoașterii libertăților de gândire și de exprimare. În sensul protecției garantate de Convenție, este important caracterul pașnic al întrunirii, care trebuie înțeles atât de o manieră pozitivă, cât și negativă, fapt ce presupune că întrunirea nu trebuie să urmărească scopul tulburării ordinii publice, pe de o parte, și, pe de altă parte, desfășurarea întrunirii nu trebuie să provoace reacții violente ale terților [8, p.242].

Este recunoscut faptul că, exercitarea acestui drept nu poate fi supusă decât restricțiilor conforme cu legea și necesare într-o societate democratică, în interesul securității naționale, al securității publice, al ordinii publice ori pentru a ocroti sănătatea sau moralitatea publică sau drepturile și libertățile altora” [9].

La rândul său, întrunirile de orice gen ridică o serie de probleme legate de delimitarea spațiului public de cel privat, de interferența cu alte drepturi civile sau economice ale terților, de delimitare de dreptul la liberă exprimare, de calificare de către autorități a caracterului pașnic sau violent, probleme referitoare la intervenția arbitrară sau legitimă a forțelor de ordine etc., acestea fiind în general subsumate conflictului dintre obligația negativă de abținere a statului în exercitarea libertății de întrunire și obligațiile pozitive de intervenire pentru asigurarea efectivă a exercitării dreptului și a ordinii publice.

În această ordine de idei, remarcăm că art. 11 din Convenție apără numai dreptul la întrunire pașnică, respectiv exercițiul acestei libertăți nu trebuie să aibă ca scop tulburarea ordinii și liniștii publice, cât și în sensul că realizarea reuniunii să nu aibă drept consecință generarea de reacții violente din partea unor terțe persoane.

Astfel, statul are obligația pozitivă de a garanta și asigura securitatea întrunirilor pașnice, iar acest moment trebuie să fie specificat în legislația națională a fiecărui stat referitoare la libertatea întrunirilor, precum și referitor la împuternicirile, atribuțiile organelor de forță, poliție, armată. Această obligație pozitivă implică ca statul să ia toate măsurile necesare de protecție a întrunirilor pașnice față de persoanele sau grupurile de persoane, inclusiv agenți provocatori și contra-protestatari, care încearcă să întrerupă întrunirile sau să le inhibe, împiedice în orice mod [10, p.36].

Obligația statului de a asigura securitatea întrunirilor pașnice este de o însemnătate particulară atunci când persoanele care desfășoară sau încearcă să desfășoare întrunirea vin să expună un punct de vedere care este nepopular, și ar putea trezi nemulțumiri sau o opoziție ostilă din partea societății. Totuși, potențialele dezordini care ar putea fi provocate de posibilele ostilități împotriva participanților la manifestațiile pașnice nu ar trebui utilizate de autorități drept un argument pentru a impune restricții [11, p.7].

Ce ține de obligația pozitivă a statului menționată supra, aceasta reiese din aplicabilitatea Convenției europene a Drepturilor Omului, în special practica aplicării acesteia de către judecătorul european, respectiv “obligațiunile pozitive se caracterizează, în primul rând, prin faptul că ele cer în mod concret de la autoritățile naționale să „ia măsurile necesare” pentru salvagardarea unui drept sau, încă mai precis, „să adopte măsuri rezonabile și adecvate pentru a proteja drepturile individului”. Acesta este cazul în care de la Stat se așteaptă ca el să promulge sancțiuni împotriva persoanelor particulare care au încălcat Convenția, să stabilească un regim juridic pentru o categorie de activități sau pentru o categorie de persoane, însă pot consta și din măsuri practice [12, p.7-8].

În acest sens, obligațiile pozitive pe terenul art. 11 al Convenției presupun adoptarea din partea statelor a unor măsuri necesare, adecvate și rezonabile în vederea asigurării unei protecții eficiente drepturilor garantate. Statele beneficiază de o oarecare marjă de apreciere privind metodele și instrumentele care urmează a fi revendicate în procesul asigurării acestei protecții, obligațiunile pozitive fiind unele de mijloace și nu de rezultat. Or, această marjă de apreciere permisă statelor este însoțită de o supraveghere europeană exercitată de Curte (se are în vedere Curtea Europeană a drepturilor omului). În plus, statele au obligația pozitivă de a-i proteja pe cei ce-și exercită această libertate împotriva violențelor unor contrademonstrații sau contramanifestații [13].

Suplimentar, obligația pozitivă a statului de a proteja manifestațiile publice se extinde, de asemenea, și asupra întrunirilor oponente simultane contra-manifestațiilor. În acest fel, statul trebuie să pună la dispoziție resurse și forțe polițienești adecvate și suficiente pentru a facilita demonstrațiile de bază, precum și întrunirile simultane

desfășurate ca răspuns la primele. Mai mult, principiul nondiscriminării indică asupra faptului că întrunirile ce se desfășoară în circumstanțe comparabile nu trebuie să fie impuse cu diferite nivele de restricționare. Obligația de securizare a întrunirilor, implică de asemenea ca oficialii și reprezentanții forțelor de ordine să fie pregătiți în modul corespunzător pentru lucrul cu publicul și ca aceștia să conștientizeze necesitatea de a prioritiza în toate acțiunile lor protecția drepturilor omului [11, p.7].

Astfel, dacă libertatea de întrunire și libertatea de asociere sunt stabilite în articolul 11, care prevede că „orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere”, ele au aceeași situație și în jurisprudență, în special prin faptul că ambele necesită aceeași protecție împotriva acțiunilor violente din partea persoanelor particulare care încearcă să limiteze sau să împiedice exercitarea lor. Aici nu este vorba de o obligațiune de rezultat, dar modalitate, și Convenția nu solicită decât măsuri „rezonabile și adecvate” [12, p.55].

Analizând aspectele practice ale asigurării dreptului la libertatea întrunirii în contextul ordinii și securității publice, se impune, mai întâi de a analiza datele referitoare la aspectul supus cercetării. Din analiza datelor statistice stabilim că, pentru perioada anului 2020 a fost raportată planificarea măsurilor și activităților necesare în contextul a 16.555 evenimente publice, comparativ 23.089 evenimente publice monitorizate în perioada anului 2019, inclusiv:

1. 8685 evenimente cu caracter social-politic (2019 – 13778), dintre care: 769 mitinguri/acțiuni de protest (2019 – 504) și 11 delegații oficiale (2019 – 35).
2. 1 050 evenimente cu caracter cultural-artistic (2019 – 3932);
3. 261 evenimente cu caracter sportiv (2019 – 1138);
4. 6559 evenimente cu caracter religios (2019 – 4241) [14, p.40-41].

După cum observăm, în anul 2020, în condițiile pandemiei, în dependență de restricțiile impuse de autorități, au fost organizate mai puține activități/evenimente publice pentru a preveni răspândirea virusului COVID-19.

La fel, conform Raportului privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020, pe parcursul anului trecut au avut loc mai multe manifestații, în linii generale acestea având un caracter pașnic. Totuși au existat situații în care au fost aplicate mijloacele speciale. De exemplu, în cazul acțiunilor de protest ale participanților la conflictul armat de pe Nistru au degenerat în violențe și s-au soldat cu vătămări corporale ale unor persoane, care în opinia Avocatului Poporului este o situație regretabilă, fiind solicitat autorităților competente inițierea unor anchete interne transparente și obiective cu privire la acțiunile angajaților implicați în menținerea ordinii publice în cadrul protestelor respective [4, p.69].

După cum observăm, conform prevederilor internaționale, practicilor și recomandărilor organizațiilor de profil, cât și datelor statistice, Poliției îi revine rolul de bază în garantarea cetățenilor a dreptului la întruniri în contextul ordinii și securității publice.

Suntem de acord cu părerea și susținem că, o abordare bazată pe drepturile omului trebuie să stea la baza tuturor activităților de asigurare a ordinii publice, inclusiv asigurarea ordinii la întruniri și manifestații. Acest lucru presupune conștientizarea faptului că poliția are responsabilitatea de a lua măsuri rezonabile și adecvate pentru a permite oamenilor să își exercite drepturile, că ea nu trebuie să intervină excesiv atunci când oamenii intenționează să facă lucrul acesta și că trebuie întotdeauna să acționeze într-un mod imparțial [1, p.22].

În sensul dat, Poliția are un rol crucial în facilitarea întrunirilor. Fiind cea mai vizibilă formă de manifestare a autorității guvernului, Poliția demonstrează angajamentul unui stat de a menține supremația legii și de a proteja drepturile și libertățile fundamentale

ale omului. La fel, aceasta trebuie să faciliteze toate întrunirile pașnice, inclusiv întrunirile spontane și simultane și contrademonstrațiile, și să protejeze participanții la asemenea întruniri, permițându-le să își exprime liber părerile, în raza vizuală și auditivă a auditoriului/publicului vizat.

Actul normativ național dedicat acestui domeniu este Legea nr. 26 din 22.02.2008 **privind întrunirile [15]. Este evident că, legea dată garantează** exercitarea de oricare persoană a libertății întrunirilor în modul prevăzut de Constituția Republicii Moldova și de actele internaționale la care țara noastră este parte. La rândul său, Legea indică expres care sunt evenimentele ce nu cad sub incidența acesteia, cum ar fi:

- întrunirile cu caracter religios, sub formă de oficiere a unor servicii divine, sau a altor manifestări tradiționale;

- manifestările sportive, cultural-artistice și a altor activități de divertisment;

- acțiunile cu caracter comercial.

Legea dată definește principiile de bază de desfășurare a unei întruniri. Anume în coroborare cu aceste principii urmează a fi aplicate alte prevederi din lege. Astfel, au fost definite principii ca: proporționalitate, nediscriminare, legalitate și prezumție în favoarea desfășurării întrunirilor [11, p.5]

Legislația prevede expres că, dacă în timpul desfășurării întrunirii unui participanți încalcă ordinea publică, organizatorul, în caz de necesitate împreună cu poliția și/sau cu carabinierii, îi va îndepărta pe aceștia [15].

Totodată, Poliția trebuie să rămână întotdeauna conștientă de faptul că, orice utilizare a forței împotriva participanților la o adunare poate genera o reacție de furie sau chiar agresiune din partea acestora, ceea ce ar servi doar la escaladarea situației. Din acest motiv, intenția și acțiunea planificată a poliției ar trebuie să fie comunicate deschis. Utilizarea forței, în situațiile în care este posibil, trebuie să fie precedată de o avertizare prealabilă corespunzătoare. Poliția trebuie să fie întotdeauna vigilentă pentru a detecta agresiunea împotriva membrilor unor anumite grupuri din cadrul întrunirilor datorită sexului, vârstei, dizabilităților, apartenenței etnice, religiei, naționalității sau orientării sexuale, pentru a asigura faptul că toți participanții își pot exercita dreptul la întrunire pașnică [1, p.17-18].

Pe de altă parte, responsabilitatea statului de a proteja și facilita dreptul la libertatea de întrunire pașnică nu înseamnă că întrunirile pașnice nu pot fi limitate sau reglementate în mod rezonabil pe căi legale, din motive ce țin de securitatea națională sau siguranța publică, ordinea publică, sănătatea publică sau protecția drepturilor și libertăților celorlalți, lucru care reiese și din prevederile internaționale și naționale menționate supra. Totuși, orice astfel de restricționări trebuie să fie necesare și proporționale.

La rândul său, ce ține de intervenție, aceasta trebuie să fie graduală și să răspundă formelor de manifestare violente sau nonviolente; cooperarea forțelor participante la restabilirea ordinii publice și a ordinii constituționale trebuie să aibă permanent în vedere și alte criterii decât cele pe baza cărora s-au organizat, cum ar fi: analiza atentă, cauzală și structural-operativă a conceptelor de securitate, criză, risc, vulnerabilitate și mai ales interferența acestora.

Conform prevederilor legale, în condițiile în care organizatorul întrunirii nu se supune cererii reprezentantului autorității administrației publice locale sau nu reușește sistarea întrunirii, reprezentantul în cauză va cere dispersarea participanților. În cazul în care, după cererea reprezentantului autorității administrației publice locale, participanții la întrunire nu părăsesc locul întrunirii, poliția și/sau carabinierii vor avertiza participanții asupra posibilității aplicării mijloacelor speciale și a dispersării forțate a întrunirii, acordând un termen rezonabil conformării acestei cereri, după care se va repeta cererea de dispersare a participanților [15].

În cazul în care, după cererea repetată de dispersare, participanții la întrunire nu părăsesc locul întrunirii, la solicitarea reprezentantului autorității administrației publice locale, poliția și/sau carabinierii vor întreprinde măsurile legale pentru dispersarea întrunirii cu întocmirea unui proces-verbal, în care indică motivul și temeiul dispersării.

Referitor la interzicerea unei întruniri, aceasta poate fi realizată numai în circumstanțe excepționale care pot include situații în care există un pericol semnificativ și real al apariției unor acte infracționale sau a dezordinii publice, o amenințare iminentă la securitatea națională, sau în situațiile în care scopul întrunirii este de a instiga la ură sau violență, de a intimida sau amenința pe alții sau de a nega în mod intenționat dreptul altora la exercitarea drepturilor lor legitime.

Legislația expres stabilește că, sunt interzise întrunirile prin care se urmărește:

- a) îndemnarea la război de agresiune, la ură națională, rasială, etnică sau religioasă;
- b) incitarea la discriminare sau violență publică;
- c) subminarea securității naționale sau a integrității teritoriale a țării, săvârșirea infracțiunilor, încălcarea ordinii publice sau organizarea tulburărilor în masă, încălcarea moralității publice, a drepturilor și a libertăților altor persoane ori punerea în pericol a vieții sau a sănătății acestora [15].

Faptul că, există posibilitatea ca o întrunire să se confrunte cu o contrademonstrație violentă sau chiar să fie atacată direct de către persoane cu viziuni contrare, nu ar trebui, ca principiu, să ducă la interzicerea întrunirii pașnice. În astfel de cazuri este responsabilitatea poliției de a proteja întrunirea pașnică împotriva atacurilor sau violenței contrademonstranților. O interzicere generală a tuturor întrunirilor la un anumit loc sau pentru o anumită perioadă de timp ar constitui probabil o restricție disproporționată a dreptului la întrunire pașnică [1, p.21].

Un aspect indispensabil al mecanismului de asigurare a dreptului privind întrunirile îl constituie aspectul instituțional, cât și cel operațional. În acest context, vorbind despre acele priorități instituționale, inclusiv legate de îmbunătățirea cadrului normativ, putem menționa că, procesul de transformare prin care a trecut Poliția Națională în ultimii ani, a fost marcat de Strategia de Dezvoltare a Poliției pentru anii 2016 – 2020 (SDP) [16].

Instrumentul de implementare al Strategiei date, și anume Planul de acțiuni stabilește Obiectivul 1.4. Reorganizarea sistemului de menținere, asigurare și restabilire a ordinii publice, având ca și subacțiune – perfecționarea cadrului legal privind organizarea întrunirilor publice (1.4.4.).

Cu regret, acele eforturi conjugate ale Poliției de a promova un proiect de modificare a cadrului legal privind întrunirile publice a primit avize negative de la majoritatea autorităților publice, în procesul de avizare externă [17, p.5]. Totodată, după ajustarea proiectului conform propunerilor și obiecțiilor înaintate, credem că urmează a fi reluată promovarea repetată a acestuia.

Astfel, prin proiectul elaborat s-a propus introducerea și definirea termenilor de „*ordine publică*” ca fiind „stare de legalitate, de echilibru și pace socială, prin care se asigură securitatea publică și a persoanei, a colectivităților și a bunurilor, sănătatea și morală publică și care permite exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, precum și funcționarea eficace a instituțiilor în statul de drept”.

Astăzi, definiția legală a noțiunilor de „ordine și securitate publică” în legislația națională este dată de Hotărârea de Guvern nr. 354/2017 prin care a fost aprobată Strategia națională de ordine și securitate publică pentru anii 2017-2020 [18], după cum vedem un document de politici, a cărui aplicabilitate a fost un temporală, implementarea căruia s-a finalizat în 2020. Totodată, considerăm că cel mai corect ar fi fost stabilirea noțiunilor date la nivel de lege, lucru care s-a încercat prin intermediul proiectului descris,

după care urmează descrierea elementelor constitutive și caracteristice în cadrul normativ subordonat legilor.

În această ordine de idei, doctrina menționează că „sistemele de ordine publică sunt menite să vegheze la menținerea stării de echilibru în societate, această stare are la bază normele și reglementările pe care societatea le consideră necesare pentru ca procesele și fenomenele care îi caracterizează evoluția să aibă o anumită predictibilitate, iar sensul de dezvoltare al societății să corespundă liniei de așteptare a majorității indivizilor” [19, p.19].

La rândul său, ordinea publică implică trei procese/componente distincte, dar interdependente, cum ar fi:

- *menținerea ordinii publice* – ansamblul de măsuri și acțiuni organizate și desfășurate cotidian pentru protejarea și respectarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor, a normelor de conduită civică, a regulilor de conviețuire socială, a celorlalte valori sociale, a patrimoniului public și privat, precum și pentru funcționarea normală a autorităților statului;

- *asigurarea ordinii publice* – ansamblul de măsuri și acțiuni întreprinse în timpul evenimentelor publice pentru respectarea legalității, prevenirea și curmarea dezordinilor în masă și/sau a manifestărilor de violență;

- *restabilirea ordinii publice* – ansamblul de măsuri și acțiuni întreprinse în timpul evenimentelor publice pentru readucerea situației la starea de normalitate, atunci când se produc dezordini în masă cu diferite intensități.

Din analiza noțiunilor date stabilim că, acestea diferă între ele, reieșind din gradul de intensitate și impactul pe care îl pot avea anumite riscuri și amenințări asupra ordinii publice proporțional cu acele măsuri și acțiuni realizate de autoritățile responsabile.

Noțiunile descrise mai sus au fost stabilite prin Hotărârea Guvernului cu privire la Centrul Național de Coordonare Integrată a Acțiunilor de Ordine Publică [20], lucru care considerăm diminuează din importanța și aplicabilitatea acestora. Totodată, prin prevederile noi s-a propus amendarea Legii privind întrunirile, în sensul includerii termenilor dați în textul acestea.

La fel, se propune completarea cu noțiunile „*controlul preventiv corporal și al bagajelor*” cât și „*dispersare forțată*”, cu scopul delimitării clare a acțiunilor care urmează a fi întreprinse, procedurilor aplicate, excluderii interpretării ambigue a actului legislativ.

În aceeași ordine de idei, se propune completarea legislației cu un principiu nou – „*prioritatea interesului public*” care vine să concretizeze într-o măsură oarecare caracterul pașnic al acestui drept, inclusiv să garanteze dreptul la libera circulație a altor cetățeni și funcționarea normală a instituțiilor publice și private.

Respectiv, urmare a evaluării și elucidării cauzelor și consecințelor evenimentelor care au loc în cadrul desfășurării întrunirilor, au fost identificate multiple lacune în organizarea și desfășurarea acestora, precum și în organizarea măsurilor de asigurare a ordinii de drept, fapt care pune în pericol utilizarea corespunzătoare a drumurilor publice, a transportului în comun, funcționarea normală a instituțiilor publice sau private, a celor de învățământ, cultură și sănătate, a unităților economice.

Proiectul conține și amendamente, în partea ce ține de optimizarea cooperării și comunicării dintre organele de drept și autoritatea publică locală în privința controlului asupra libertății de întrunire și facilitării acesteia; consolidarea abilităților și tacticilor poliției pentru a face față comportamentului de confruntare; dezvoltarea capacităților reprezentanților autorității administrației publice locale de gestionare a întrunirilor și de lucru cu organizatorii, în special în situații conflictuale; precum și revizuirea competenței de constatare și examinare a contravenției de la art.67 din Codul contravențional (încălcarea legislației privind întrunirile) de către instanța de judecată [21].

Totodată, în partea răspunderii contravenționale se propune completarea cu articolul 355¹, care ar stabili răspunderea pentru încălcarea măsurilor de ordine sau a regulilor stabilite pentru buna desfășurare a întrunirilor sau a altor evenimente publice cu caracter cultural, artistic, economic, sportiv sau religios, dacă aceste acțiuni nu constituie infracțiune, fiind stabilite și sancțiuni contravenționale pentru persoana cu funcție de răspundere din cadrul autorității administrației publice locale în cazul nerespectării obligațiilor funcționale.

În aceleași condiții prin proiect se propune ca întrunirile să se desfășoare nu în imediata apropiere a edificiilor instituțiilor de stat (Președinția, Parlamentul, Guvernul, ministere, etc.), ambasadelor, precum și sedii ale misiunilor diplomatice, instituțiilor penitenciare, cu stabilirea unei distanțe minime de 7 metri.

De fapt, organizatorilor le revine obligația de a nu bloca accesul în respectivele clădiri și de a nu pune piedici desfășurării activității celor din clădire, precum și de a-și exercita dreptul la întrunire în mod pașnic. În prezent se atestă o încălcare sistematică a respectivelor obligații, participanții la întrunire protestând chiar pe scările clădirilor instituțiilor de stat, blocând accesul în acest sens.

Mai mult, stabilirea distanței de 7 de metri are ca scop și garantarea dreptului la libera circulație a persoanelor care nu participă la întrunire, inclusiv asigurarea securității respectivelor, iar în cazul provocării unor acțiuni devastatoare (de ex. incendii), aceasta ar putea constitui spațiu de manevră ce ar permite și accesul autospecialelor.

În afară de cele indicate, la moment, se consideră, pe bună dreptate că, redacția în vigoare a art.14 alin.(4) din Lege, comportă un caracter discreționar, respectiv rămâne la discreția autorității administrației publice locale de a iniția sau nu o procedură judiciară în cazul în care deține probe concludente că întrunirea urmează să se desfășoare cu încălcarea prevederilor Legii privind întrunirile. Astfel, conform prevederilor actuale dacă deține probe concludente că întrunirea urmează să se desfășoare cu încălcarea prevederilor, autoritatea administrației publice locale poate iniția o procedură judiciară, prin care să ceară interzicerea întrunirii sau modificarea, după caz, a orei, a locului sau a formei de desfășurare a acesteia. Intentarea acțiunii nu suspendă dreptul de a desfășura întrunirea. Respectiv, în vederea evitării unor interpretări discreționare a prevederii legale prenotate, se impune concretizarea obligației în acest sens.

Totodată, la moment instanța de judecată examinează cererea de interzicere a întrunirii sau de modificare, după caz, a orei, a locului sau a formei de desfășurare a acesteia și adoptă o hotărâre în cel mult 3 zile de la data depunerii, fiind propusă prin proiect modificarea termenului de 3 zile de emitere a deciziei judecătorești, la un termen redus de 24 de ore, luând în considerație necesitatea examinării în regim prioritar a contestațiilor în domeniul întrunirilor.

Ce ține de aspectul operațional, ordinea și securitate publică se asigură, prin totalitatea măsurilor luate de forțele de ordine, pentru menținerea, asigurarea și, în ultimă instanță, restabilirea ordinii publice. Gestionarea evenimentelor publice, în cadrul cărora pot avea loc diferite situații de criză, implică un efort considerabil al statului, prin intermediul autorităților responsabile.

Astfel, în managementul situațiilor de criză în domeniul ordinii publice sunt implicate trei categorii de forțe, și anume forțele de ordine – subdiviziuni ale autorităților administrative și instituțiilor din subordinea MAI, investite cu atribuții de menținere, asigurare și restabilire a ordinii publice; forțe de sprijin – subdiviziuni ale autorităților administrative și instituțiilor din subordinea MAI, care exercită în mod curent alte atribuții decât cele de menținere, asigurare și restabilire a ordinii publice, dar pot fi utilizate pentru îndeplinirea acestui tip de misiuni, precum și forțe complementare – organe și autorități

ale administrației publice centrale și locale, precum și alte organizații, care, prin activități specifice, pot acorda asistență forțelor de ordine și forțelor de sprijin.

În acest context, ordinea și securitatea publică se asigură, prin totalitatea măsurilor luate de forțele de ordine, pentru menținerea, asigurarea și, în ultimă instanță, restabilirea ordinii publice. Prin decizia asumată, începând cu 1 ianuarie 2022 atribuțiile ce țin de restabilirea ordinii publice, urmează să treacă integral din responsabilitatea Poliției în cea a Carabinierilor.

Astăzi este unanim acceptat faptul că, orice Guvern are datoria să mențină sau să restabilească legea și ordinea prin mijloace legitime. Obligația de a respecta aceste „mijloace legitime” denotă faptul că, chiar și în timpul eforturilor de restabilire a ordinii publice în situații de neliniște sau conflict, statul trebuie să protejeze garanțiile fundamentale la care indivizii au dreptul în temeiul instrumentelor internaționale și naționale privind drepturile omului [22].

Un principiu recunoscut în acest context este că, utilizarea forței este o ultimă soluție. Un motiv frecvent de îngrijorare este faptul că întrunirile pot duce la forme de tulburare și că adunarea unor grupuri mari de oameni în spațiul public poate avea ca rezultat dezordinea sau violența.

De cele mai multe ori, întrunirile publice se desfășoară pașnic, cu o perturbare minimă a activităților zilnice de rutină, iar această probabilitate poate fi sporită dacă poliția ține seama de patru principii, și anume – cunoaștere, facilitare, comunicare și diferențiere [23]. Anume aceste principii trebuie să stea la baza abordării de către poliție a oricărei întruniri; iar punctul de pornire în asigurarea ordinii publice la întruniri trebuie întotdeauna să fie facilitarea, care poate fi realizată prin dialog, negociere și alte forme de comunicare. Cu toate acestea, în anumite împrejurări, este posibil ca poliția să trebuiască să utilizeze forța care reprezintă o excepție și nu regula.

Orice utilizare a forței împotriva unei persoane poate avea consecințe grave. Oriunde este posibil, forța nu trebuie utilizată împotriva copiilor sau a vârstnicilor, sau a persoanelor cu dizabilități, dar, dacă nu poate fi evitat acest lucru, atunci nivelul forței trebuie să fie proporțional circumstanțelor. În unele contexte, poliția poate să fie nevoită să utilizeze forța pentru a proteja participanții la o întrunire, dacă aceștia sunt confrunțați cu contrademonstrații ostile sau agresive. În asemenea contexte, poliția trebuie să diferențieze între agresori și țintele agresiunii și să nu uite că are responsabilitatea de a apăra drepturile celor ce își exercită dreptul la întrunire pașnică [1, p.29-32].

În ordinea dată de idei, Avocatul Poporului recomandă ca autoritățile să asigure realizarea libertății întrunirilor așa cum a fost menționat în recomandările sale și de către Comitetul ONU pentru Drepturile Omului: fără restricții nejustificate și obstacole în drept și în practică, și să ia măsuri corespunzătoare pentru a se asigura că organizatorii și participanții la întruniri nu se confruntă cu acte de intimidare, inclusiv interferențe din partea poliției înainte de organizarea întrunirilor [3, p.36-39].

În concluzie, putem menționa că, statul prin intermediul autorităților publice responsabile, în special Poliția și Inspectoratul General de Carabinieri, urmează să asigure și să garanteze tuturor persoanelor dreptul la libertatea întrunirilor conform prevederilor naționale și internaționale. Este foarte importantă stabilirea pe intern a procedurilor dedicate și clare privind gestionarea evenimentelor publice, cât și managementul crizelor ce pot apărea în cadrul desfășurării evenimentelor publice. Totodată, cunoașterea acestora de către toți angajații, în special de către conducători este una primordială, iar instruirea este un proces important și obligatoriu, în acest sens.

Evaluarea și îmbunătățirea cadrului legal este o necesitate permanentă și un deziderat ce urmează să realizeze și garanteze dreptul la libertatea întrunirilor, iar propunerile de îmbunătățire trebuie să reiasă din recomandările organizațiilor ce

monitorizează respectarea drepturilor omului, cât și rezultatele acelor evaluări ce sunt realizate pe interior.

Referințe bibliografice:

1. Ghidul drepturilor omului pentru asigurarea ordinii publice la întruniri [citată 02.10.2021]. Disponibil: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/o/439178.pdf>
2. Constituția Republicii Moldova, publicată la 29.03.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78, art. 140.
3. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2018, Chișinău 2019.
4. Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020, Chișinău 2021.
5. [Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE.](https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf) [citată 06.12.2021]. Disponibil: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf>
6. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, Roma, 4.XI.1950.
7. Bîrsan C., Convenția europeană a drepturilor omului: comentariu pe articole. București: C.H. Beck, 2010.
8. [Ghidul drepturilor omului pentru asigurarea ordinii publice la întruniri.](https://www.osce.org/files/f/documents/6/o/439178.pdf) [citată 06.12.2021]. Disponibil: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/o/439178.pdf>
9. Osmochescu N. ș.a. Constituția Republicii Moldova: Comentariu. Chișinău: Arc, 2012.
10. Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, second edition, OSCE/ODIHR, 2010. [citată 06.12.2021]. Disponibil: www.osce.org
11. Exercițarea dreptului la întrunirile pașnice versus managementul organizării întrunirilor publice. Asociația Promo-LEX, Chișinău 2016.
12. Jean-François Akandji-Kombe, Obligațiunile pozitive în virtutea Convenției europene a Drepturilor Omului, Ghid pentru punerea în aplicare a Convenției europene a Drepturilor Omului, Manuale privind drepturile omului.
13. Poalelungi M. și ș.a. Convenția Europeană a drepturilor omului: Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a drepturilor omului versus Republica Moldova: Concluzii și recomandări. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017.
14. Nota anuală de activitate a Ministerului Afacerilor Interne pentru anul 2020, Chișinău, 2021.
15. Legea nr. 26 din 22-02-2008 privind întrunirile. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 22.04.2008, nr. 80, art. 261.
16. Hotărârea Guvernului nr. 587 din 12.05.2016 pentru aprobarea Strategiei de dezvoltare a Poliției pentru anii 2016-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 20.05.2016, nr.134-139, art. 645.
17. Raport privind evoluțiile înregistrate în procesul de reformare al Poliției (2016 – 2020).
18. Hotărârea Guvernului nr. 354 din 31.05.2017 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de ordine și securitate publică pentru anii 2017-2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 02.06.2017, nr. 171-180, art. 430.
19. Cuhuțescu I., Managementul ordinii publice în situații de normalitate și de criză din perspectiva de țară membră a UE și NATO, Editura Ministerului Administrației și Internelor, București 2010.

20. Hotărârea Guvernului nr. 1206 din 02.11.2016 cu privire la Centrul Național de Coordonare Integrată a Acțiunilor de Ordine Publică. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 04.11.2016, nr. 379-386, art. 1303.
21. Codul Contravențional al Republicii Moldova, Legea nr. 218 din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.03.2017, nr. 78-84, art. 100.
22. [The Practical Guide to Humanitarian Law.](https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/public-order/) . [citat 06.12.2021]. Disponibil: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/public-order/>
23. Reicher, S., Stott C., Drury J., Adang O., Cronin P. & Livingstone A., „Knowledge-Based Public Order Policing: Principles and Practice” (n.t. „Asigurarea ordinii publice în baza informațiilor: Principii și practică”) Policing, Vol. 1, No. 4, 2007, pp. 403-415.

RĂSPUNDEREA DISCIPLINARĂ RAPORTATĂ LA INDEPENDENȚA JUDECĂTORULUI

DISCIPLINARY LIABILITY IN RELATION TO JUDICIAL INDEPENDENCE

GAVRILENCO Natalia,
doctorandă, USM

CZU: 347.962.3:343.162

Summary

From the perspective of the judge's disciplinary liability, we emphasize the need to achieve a balance between the desire to sanction the judge and the need to respect his independence. Maintaining this balance is possible by understanding the concept of the judge's independence by highlighting the national legal framework, as well as identifying the facts that can be treated as disciplinary violations in the activity performed by the judge.

Keywords: *disciplinary liability, judge's independence, disciplinary violation.*

Independența judiciară este prezentă în momentul în care lipsesc orice influențe ale guvernului, parlamentului sau alte instituții sau interese private. Astfel, Constituția Republicii Moldova, prin prisma art. 6 stipulează expres că: “În Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sânt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției.” În cadrul sistemului democratic de aplicare a principiului separației celor trei puteri, pentru garantarea statului de drept este importantă existența unei puteri judecătorești independente.

În acest sens, independența judiciară reprezintă o consecință a principiului separației puterilor și se referă atât la independența structurală a sistemului de justiție (independența instituțională), cât și la independența individuală a judecătorilor (independența personală).

În aceeași ordine de idei și în Hotărârea nr. 25/2014, Curtea Constituțională a menționat că: “ independența puterii judecătorești nu poate fi asigurată fără o independență instituțională și structurală, care permite angajarea de personal juridic calificat și posibilitatea organizării interne a instanțelor judiciare.” Astfel independența judecătorului este un principiu esențial și este dreptul cetățenilor oricărui stat, inclusiv a judecătorilor. Reieșind din cele menționate, Curtea a statuat două aspecte ale independenței judecătorului: un aspect individual/personal și unul instituțional/funcțional.

Independența funcțională.

Potrivit Curții, independența funcțională presupune, pe de o parte, ca judecătorii să nu fie influențați de către executiv sau legislativ, iar, pe de altă parte, ca instanțele judecătorești să nu fie supuse ingerințelor din partea puterii legislative, puterii executive sau a justițiabililor. [1]

Statul democratic modern ar trebui să se bazeze pe separația puterilor. Fiecare judecător în parte ar trebui să facă totul pentru a susține independența juridică atât la nivelul individual, cât și la cel instituțional.

Independența personală.

Independența personală vizează statutul judecătorului, care trebuie să-i fie asigurat prin lege. În principal, criteriile de apreciere a independenței personale sunt: modul de

recrutare a judecătorilor; durata numirii; inamovibilitatea; fixarea salariului judecătorilor prin lege; libertatea de expresie a judecătorilor și dreptul de a forma organizații profesionale, menite să apere interesele lor profesionale; incompatibilitățile; interdicțiile; pregătirea continuă; răspunderea judecătorilor. [1]

Conform prevederilor Constituției Republicii Moldova, art.114-116, „justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești, judecătorii fiind independenți, inamovibili și imparțiali”, iar „funcția de judecător este incompatibilă cu exercitarea oricărei alte funcții retribuite, cu excepția activității didactice și științifice”.

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova prevede la art. 20 alin.(1) că „puterea judecătorească este separată de puterea legislativă și de cea executivă în conformitate cu Constituția Republicii Moldova, cu prezentul cod și cu alte legi”. Același articol la alin.(2) prevede că „la înfăptuirea justiției, în pricini civile, judecătorii sunt independenți și se supun numai legii. Orice imixtiune în activitatea de judecată este inadmisibilă și atrage răspunderea prevăzută de lege”. [2]

Astfel, Legea cu privire la organizarea judecătorească, conține art. 1 – „Judecătorul, purtător al puterii judecătorești”, care la alin.(3) prevede: “Judecătorii instanțelor judecătorești sânt independenți, imparțiali și inamovibili și se supun numai legii.”[3]

Potrivit art. 17 al Legii nr. 544/95 cu privire la statutul judecătorului, prin următoarele modalități se asigură independența judecătorului:

- a) procedura de înfăptuire a justiției;
- b) procedeele de numire, suspendare, demisie și eliberare din funcție;
- c) declararea inviolabilității lui;
- d) secretul deliberărilor și interzicerea de a cere divulgarea lui;
- e) stabilirea răspunderii pentru lipsa de stimă față de judecată, judecătorii și pentru imixtiune în judecarea cauzei;
- f) alocarea resurselor adecvate pentru funcționarea sistemului judiciar, crearea de condiții organizatorice și tehnice favorabile activității instanțelor judecătorești;
- g) asigurarea materială și socială a judecătorului;
- h) alte măsuri, prevăzute de lege.”

Pentru a asigura independența justiției, diferite țări folosesc diverse mijloace de selecție pentru alegerea judecătorilor.

În acest context, o altă modalitate de a asigura independența judecătorilor este prin acordarea unui mandat pe viață a judecătorilor, care le oferă oportunitatea să ia decizii în conformitate cu statul de drept și discreția judiciară, chiar dacă aceste decizii sunt nepopulare din punct de vedere politic sau se opun unor interese puternice.

Recent, Republica Moldova s-a aliniat acestei modalități de asigurare a independenței judecătorului, aducând modificări esențiale art. 116 din Constituția Republicii Moldova. Acesta fiind un element de noutate pentru sistemul judiciar național, vom elucida succint etapele parcurse. În acest sens, a fost depusă sesizarea cu privire la interpretarea art. 116 alin.(2) din Constituție. [4] Prin care s-a ridicat problema referitoare la exercițiul competenței Consiliului Superior al Magistraturii privind numirea în funcția de judecător după împlinirea termenului inițial de cinci ani.

În Hotărârea nr. 38 din 07.12.2021, Curtea Constituțională a reținut că “ în sensul articolelor 1 alin. (3), 20, 116 alineatele (1) și (2) din Constituție, Consiliul Superior al Magistraturii nu dispune de o marjă discreționară în ceea ce privește numirea judecătorilor în funcție până la atingerea plafonului de vârstă. În exercițiul competenței de numire în funcția de judecător până la atingerea plafonului de vârstă, Consiliul Superior al Magistraturii va întreprinde măsurile legale pentru numirea judecătorului în funcție până la atingerea plafonului de vârstă, fără nicio evaluare suplimentară din partea sa. Totuși, în cazul existenței unor suspiciuni rezonabile care pun la îndoială integritatea judecătorului

sau de încălcare de către acesta a legislației, Consiliul Superior al Magistraturii poate sesiza Inspectia Judiciară în vederea desfășurării unui control suplimentar al candidatului. În cazul în care suspiciunile nu sunt confirmate, Consiliul Superior al Magistraturii va asigura numirea în funcție a judecătorului până la atingerea plafonului de vârstă.” [5]

Din 01.04.2022, art. 116 din Constituție este prezentat sub o altă dimensiune. La alin.(2) al aceluiași articol se stipulează că: „Judecătorii instanțelor judecătorești se numesc în funcție, în condițiile legii, până la atingerea plafonului de vârstă, de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii. Președintele Republicii Moldova poate respinge o singură dată candidatura propusă de către Consiliul Superior al Magistraturii.”

Această intervenție a dus la excluderea termenului inițial de 5 ani de numire al judecătorilor, prevăzut la art. 116 din Constituție. Judecătorii vor fi numiți în funcție până la atingerea plafonului de vârstă, de către Președintele Republicii Moldova, la propunerea CSM.

La fel, a fost exclusă cerința deținerii „vechimei în funcția de judecător de cel puțin 10 ani” de către Președintele, vicepreședinții și judecătorii Curții Supreme de Justiție prevăzută la art. 116 aliniatele (3) și (4) din Constituție. Prin aceste modificări s-a urmărit obținerea calității de judecător la CSJ și a persoanelor cu o vechime în funcție alta decât cea de judecător.

Lipsa independenței la judecători ar duce la un proces defectuos în activitatea de desfășurare a justiției. Evaluarea modului în care este respectată independența judecătorului presupune analiza modalității de numire, suspendare, demisie și eliberare din funcție a judecătorului. Responsabil de garantarea independenței judecătorului este consiliul judiciar, standardele internaționale sugerând ca această instituție să fie reglementată chiar la nivel constituțional, actul fundamental al țării urmând să reglementeze compunerea, atribuțiile și autonomia sa. Un astfel de consiliu trebuie să aibă o influență decisivă în numirea, promovarea și disciplinarea judecătorilor. În Republica Moldova, acest consiliu judiciar este CSM, o instituție fundamentală a statului. [6, p.33]

Pe bună dreptate, independența judecătorului la examinarea cauzelor constituie una din condițiile cu privire la calitatea activității unui judecător ce desfășurează justiția. Dar, în același timp, statul și societatea pretinde sistemului de justiție să dea dovadă de responsabilitate. Fără această responsabilitate – atât la nivel instituțional, cât și la nivel individual – independența ar fi doar o protecție a arbitrariului și abuzurilor. [6, p.37]

Știind că există mai multe feluri de răspundere a judecătorilor, ne vom referi doar la răspunderea disciplinară. ***Astfel, independența judecătorului nu exclude necesitatea responsabilizării acestuia în realizarea actului de justiție.***

În preambulul documentului intitulat „Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară” se precizează că principiile pe care acest act le consacra sunt menite să stabilească standarde pentru conduita etică a magistraților, care „pornesc de la premisa că judecătorii sunt responsabili de conduita lor în fața unor instituții anume create pentru a asigura respectarea normelor judiciare, instituții ce sunt ele însele independente și imparțiale”. [7]

În același sens - al responsabilizării judecătorului național este și cadrul normativ în vigoare cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor.

În Republica Moldova, în anul 2014 s-a adoptat o nouă lege cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, fiind o noutate în sistem prin care se urmărea asigurarea unui echilibru între independența și responsabilitatea judecătorilor.

Ulterior, cu patru ani mai târziu, a fost modificată Legea nr. 178/2014, astfel sistemul a simțit o îmbunătățire și a figurat ca prioritate în Strategia de reformă a sistemului justiției pentru perioada 2011-2016 (prelungită până în anul 2017). Actualmente

se regăsește din nou în proiectul Strategiei pentru asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru perioada 2020-2023.

Cea mai recentă modificare a Legii nr. 178/2014 se atestă în 2020, în care se elucidează conceptele de „intenție” și „neglijență gravă” din conținutul unei abateri disciplinare și se recunoaște dreptul Ministerului Justiției de a sesiza Inspekția Judiciară în situația comiterii unor anumite abateri disciplinare de către judecători. De asemenea, prin modificările aduse la Legea 544, s-a renunțat la posibilitatea detașărilor în cadrul Inspekției Judiciare.

Pornind de la definiția abaterii disciplinare formulată în dreptul muncii și de la prevederile legale în materie, F. Dragomir definește abaterea disciplinară săvârșită de un magistrat ca fapta de încălcare, cu vinovăție sau din culpă, a normelor legale, regulamentare privind statutul magistratului, care aduce atingere activității și prestigiului justiției. [8, p.76]

Actualmente sunt elucidate unele abateri disciplinare, iar altele au fost eliminate. Sunt expres reglementate abaterile disciplinare care îi vizează pe judecătorii cu funcții de execuție, dar și reguli speciale pentru cei cu funcții de conducere sau care sunt membri în organismele disciplinare. Potrivit art. 4 din Legea nr.178/2014, faptele care constituie abateri disciplinare sunt:

- a) nerespectarea intenționată sau din neglijență gravă a îndatoririi de a se abține atunci când judecătorul știe sau trebuia să știe că există una dintre circumstanțele prevăzute de lege pentru abținerea sa, precum și formularea de declarații repetate și nejustificate de abținere în aceeași cauză, care are ca efect tergiversarea examinării cauzei;
- b) adoptarea unei hotărâri judecătorești prin care, intenționat sau din neglijență gravă, au fost încălcate drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor fizice sau juridice, garantate de Constituția Republicii Moldova și de tratatele internaționale privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte;
- c) acțiunile judecătorului în procesul de înfăptuire a justiției care fac dovada incompetenței profesionale grave și evidente;
- d) imixtiunea în activitatea de înfăptuire a justiției de către un alt judecător;
- e) intervențiile ilegale sau exploatarea poziției de judecător în raport cu alte autorități, instituții sau funcționari fie pentru soluționarea unor cereri, pretinderea sau acceptarea rezolvării intereselor personale sau ale altor persoane, fie în scopul obținerii de foloase necuvenite;
- f) nerespectarea secretului deliberării sau a confidențialității lucrărilor care au acest caracter, precum și a altor informații confidențiale de care a luat cunoștință în exercitarea funcției, în condițiile legii;
- g) încălcarea, din motive imputabile judecătorului, a termenelor de îndeplinire a acțiunilor de procedură, inclusiv a termenelor de redactare a hotărârilor judecătorești și de transmitere a copiilor acestora participanților la proces, dacă aceasta a afectat în mod direct drepturile participanților la proces sau ale altor persoane;
- h) absențele nemotivate de la serviciu, întârzierea ori plecarea fără motive obiective de la serviciu, dacă aceasta a afectat activitatea instanței;
- i) încălcarea normelor imperative ale legislației în procesul de înfăptuire a justiției;
- j) neîndeplinirea sau îndeplinirea cu întârziere sau necorespunzătoare a unei obligații de serviciu, fără o justificare rezonabilă, dacă aceasta a afectat în mod direct drepturile participanților la proces sau ale altor persoane.
- k) atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiției față de colegi, avocați, experți, martori sau alte persoane;
- l) încălcarea prevederilor referitoare la incompatibilitățile, interdicțiile și restricțiile de serviciu care îi privesc pe judecători;
- m¹) nerespectarea prevederilor art. 7 alin. (2) din Legea nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale;

n) obstrucționarea, prin orice mijloace, a activității inspectorilor-judecători;
p) alte fapte care aduc atingere onoarei sau probității profesionale ori prestigiului justiției în așa măsură încât se afectează încrederea în justiție, comise în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în afara acestora, care, după gravitatea lor, nu pot fi calificate doar ca încălcări ale Codului de etică și conduită profesională a judecătorilor.

În acest sens, putem menționa numărul mare de abateri disciplinare reglementate expres de lege și multitudinea de forme de comitere a acestora. Abaterile disciplinare sunt în strânsă legătură cu activitatea judecătorului, precum și evidențiază conduita de care acesta trebuie să dea dovadă atât în cadrul funcțiunii cât și în comunitate. Rolul fundamental al mecanismului tragerii la răspundere disciplinară a judecătorilor este unul pragmatic, concret și conștientizat, care are drept scop atât combaterea comportamentului dăunător al judecătorului, cât și rolul preventiv pentru alți judecători.

Concluzia ce se desprinde din cele expuse este aceea că obiectul analizei îl reprezintă răspunderea disciplinară a judecătorului în legătură cu activitatea jurisdicțională ce nu poate interveni decât până la limita în care independența acestuia nu este afectată.

O altă caracteristică a răspunderii disciplinare în raport cu independența judecătorului este aceea că în activitatea jurisdicțională răspunderea disciplinară a judecătorului poate fi antrenată numai în condițiile în care se evidențiază „intenția” sau „neglijența gravă”.

Instituirea unui control disciplinar asupra modului în care judecătorul înțelege să interpreteze normele de drept și probele administrate în cauza cu judecarea căreia a fost investit nu este de natură să afecteze independența acestuia, întrucât, în acest demers, judecătorul trebuie să decidă liber, fără nici o influență sau presiune.

Referințe bibliografice:

1. Hotărârea Curții Constituționale nr. 25 din 06.11.2014 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 146 din 17 iulie 2014 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (salarizarea funcționarilor publici din cadrul instanțelor judecătorești și a judecătorilor). [citată 10.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=514?l=ro&tip=hotariri&docid=514>
2. Cârnaț T, Plămădeala P. Independența și imparțialitatea judecătorului prin prisma accesului liber la justiție. În: *Revista Națională de Drept*, nr.3, martie, 2009.
3. Legea cu privire la statutul judecătorului, nr. 544 din 20.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 59-60, art. 664.
4. Sesizarea cu privire la interpretarea art. 116 alin. (2) din Constituție și controlul de constituționalitate a alin. (1) din Legea nr.544/1995 cu privire la statutul judecătorului. [citată 10.12.2021]. Disponibil: [96a_2021.04.30.pdf\(constcourt.md\)](#)
5. Hotărârea Curții Constituționale nr. 38 din 07.12.2021 pentru interpretarea articolelor 1 alin. (3), 20 și 116 alin. (1) și (2) din Constituție și controlul de constituționalitate al articolului 11 alin. (1) din Legea nr. 544 din 20 iulie 1995 privind statutul judecătorului (numirea în funcție a judecătorilor până la atingerea plafonului de vârstă).
6. Danileț C. Răspunderea disciplinară a judecătorilor în Republica Moldova. Evaluarea legislației și a practicilor. Document analitic. Centrul de Resurse Juridice din Moldova, Chișinău, 2020.
7. Manea T. Independența magistratului și răspunderea disciplinară a acestuia. Elemente de drept comparat. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, Chișinău, nr.4 din 2014.
8. Dragomir F. Răspunderea penală a magistratului. București, 2011.

**ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНОЙ ГРАМОТНОСТИ
ОСУЖДЕННЫХ КАК ОСНОВНОЕ УСЛОВИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ**

**DEZVOLTAREA CUNOȘȚINȚELOR INFORMATICE ALE
CONDAMNAȚILOR CA O CONDIȚIE PREALABILĂ PENTRU UTILIZAREA
TEHNOLOGIEI INFORMAȚIEI ÎN PROCESUL DE ÎNVĂȚARE**

**FORMATION OF COMPUTER LITERACY OF CONSUMED AS A BASIC
CONDITION FOR USING INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE
TRAINING PROCESS**

GHEORGHIEVA Svetlana

CZU: 343.821:004:343.848

Summary

This article is devoted to the issue of the process of implementing the idea of distance learning through information and communication technologies that can be used anywhere in the educational space, including in penitentiary institutions. The most important condition for the training of convicts is external factors in the creation of indicative bases for the use of IT. The factors that determine the success of training are always associated with the content and form of educational activity. First of all, we are talking about the design and formation of the computer literacy of the convicts.

The article reveals the main directions and tasks of creating and developing a single information educational space, promising directions for the development of the education system, namely the widespread introduction of distance learning and self-education methods, the need to develop psychological and pedagogical support for the use of information technologies at all levels of education. It also highlights the means and programs that could be implemented in the daily educational process by convicts.

Key words: *Information technologies, education, convicts, critical educational technologies, information, information educational space, educational process, places of imprisonment*

Аннотация. Данная статья посвящена вопросу процесса реализации идеи дистанционного обучения через информационные и коммуникационные технологии, которые могут быть использованы в любом месте образовательного пространства, в том числе в пенитенциарных учреждениях. Важнейшим условием обучения осужденных являются внешние факторы при создании ориентировочных баз для использования ИТ. Факторы, определяющие успешность обучения, всегда связаны с содержанием и формой образовательной деятельности. В первую очередь, речь идет о проектировании и формировании компьютерной грамотности осужденных.

В статье раскрыты основные направления и задачи создания и развития единого информационного образовательного пространства, перспективные направления развития системы образования, а именно повсеместное внедрение методов дистанционного обучения и самообразования, необходимость развития психолого-педагогического сопровождения использования информационных технологий на всех уровнях образования. Так же освещены те средства и программы, которые могли бы быть реализованы в повседневном учебном процессе осужденными.

Ключевые слова: Информационные технологии, образование, осужденные, критические образовательные технологии, информация, информационное образовательное пространство, учебный процесс, места лишения свободы

Информационные и коммуникационные технологии признаны специалистами одним из приоритетных направлений науки и технологий, которые станут решающими и критическими в XXI веке.

Почему именно критическими и что это означает? Под *критическими* понимаются такие технологии, которые носят межотраслевой характер, создают необходимые предпосылки для развития многих технологических областей или областей исследований и разработок и вместе вносят основной вклад в решение ключевых проблем развития и прогресса [1, с. 34].

Что касается образования, то роль критических, несомненно, принадлежит *базовым информационным технологиям*, то есть тем, которые составляют основу образовательных технологий, использующих информационные и компьютерные технологии и вместе образующих технологическую инфраструктуру образовательного учреждения.

Критические образовательные технологии обеспечивают создание распределенных баз обучающих технологий, которые имеются на базе инфраструктуры телекоммуникационных сетей образовательных учреждений, которые благодаря данной базе и платформе могут быть использованы в любом месте образовательного пространства, в том числе в процессе реализации идеи дистанционного обучения.

В этой связи обозначим, что является *важнейшими направлениями информатизации образования*:

- на уровне образовательного учреждения реализация *виртуальной информационно-образовательной среды*, которая предусматривает выполнение комплекса работ по созданию и обеспечению технологии ее процессу деятельности;

- *системная интеграция информационных технологий* в образовании, то есть поддержка процессов обучения, изучения и организации отраслевого управления;

- *построение и развитие единого образовательного информационного пространства*, о котором нами было сказано выше.

По сути, речь идет о решении вопросов качественного изменения состояния всей информационной платформы системы образования, представлении новых возможностей как для развития, образования каждого человека, так и для роста общественно социальной интеллектуальной среды.

Важнейшим условием обучения осужденных являются внешние факторы при создании ориентировочных баз для использования информационных образовательных технологий. Данные факторы, определяющие успешность обучения, всегда связаны с содержанием и формой образовательной работы. В первую очередь, речь идет о проектировании содержания непосредственно используемого учебного материала, формировании компьютерной грамотности осужденных [2, с. 41]. Это может быть фактическая информация об электронных компьютерах или обобщенные знания, концепции или принципы, действия или операции. В каждом отдельном случае учебная деятельность строится по разным причинам. Важны как область знаний, так и деятельность, к которой относятся факты, концепции, практические действия.

Специалисты формулируют основные направления и задачи создания и развития единого информационного образовательного пространства следующим образом:

1. *Техническое оснащение образовательных учреждений* - одна из приоритетных задач, решению которой препятствуют в основном организационные и экономические факторы, связанные с тем, что «малая» информатизация

оказывается неэффективной, а «большая» информатизация слишком дорога и не дает немедленной отдачи. Проблема внедрения образовательных информационных технологий в инвариантные среды и стандарты становится все более актуальной.

2. *Организация обучения специалистов.* Нехватка специалистов в области информационных технологий и платформ особенно сетевых, усугубляется процессами их «вытеснения» из сферы образования в какие-либо коммерческие или иные структуры, что особенно характерно для стран с переходной экономикой.

3. *Организационные мероприятия.* Создание единой системы информационных ресурсов невозможно без постоянного направляющего и координирующего участия, а также контроля со стороны как педагогического, так и научного сообщества, выраженного в той или иной форме.

4. *Перенос информационных ресурсов общества на электронные носители.* Только перевод большей части информации, накопленной человечеством, в средства информационных носителей, воспринимаемые компьютерами, создаст реальные возможности доступа к накопленной информации для всех членов общества. Модернизация существующих технологий такого перевода остается одной из значимых проблем развития информационных платформ и технологий.

5. *Интеграция национальных информационных ресурсов* в глобальную информационную среду.

Еще одним перспективным направлением развития системы образования является повсеместное внедрение методов *дистанционного обучения и самообразования*, основанных на использовании информационных и телекоммуникационных технологий и средств удаленного доступа к распределенным базам данных и знаниям. Разработка соответствующих рекомендаций представляет собой первое необходимое направление исследований.

Второе направление исследований - это необходимость развития психолого-педагогического сопровождения использования информационных технологий на всех уровнях образования.

Нами принята классификация структуры базового компьютерного обучения, предложенная О.И. Кочурова [3, с. 18-31], согласно которой компьютерная грамотность подразумевает:

- *базовые (общие) компьютерные знания и навыки* - унифицированный набор знаний и навыков в области базового аппаратного и программного обеспечения для вычислительной техники для всех категорий пользователей, который образует своеобразный «компьютерный минимум», необходимый для успешного освоения и практического использования любого прикладного программного обеспечения.

- *профессионально ориентированные компьютерные знания и умения* - совокупность профессиональных (универсальных) знаний и умений, характерных для каждой категории пользователей, соответствующих уровню и содержанию компьютеризации конкретной профессиональной среды. Обеспечивает профессиональную мобильность и высокую конкурентоспособность взрослого человека в сфере профессиональной деятельности.

Анализ автора Миронова Д. Н. вопроса развития информационной компетенции дал основание рассматривать ее как динамическую систему. Информационная компетентность включает следующие уровни развития: *знакомство; осведомленность; элементарный функционал; компьютер; системная компетентность.*

Так Миронов Д. Н. дает следующую характеристику уровням информационной компетентности, которую рассмотрим ниже:

1. *Уровень знакомства* - взрослый человек не понимает и, как правило, не осознает цели компьютеризации общества [4, с. 111]. Имеет разрозненные, случайные и в основном ненаучные знания о вычислениях. Его имидж в основном

формируется средствами массовой информации, поэтому упоминание о компьютере вызывает только самые простые ассоциации, такие как «дисплей», «быстро рассчитывает», «имеет большое будущее». У человека полностью отсутствует представление о возможности использования информационных технологий в своей профессиональной деятельности, не формируются соответствующие навыки. В лучшем случае этот человек может играть только в самые простые компьютерные игры.

2. *Уровень осведомленности* - характеризуется пониманием общих целей компьютеризации общества [5, с.111]. Взрослый человек владеет отрывочными сведениями о типах и структуре компьютеров, знает наиболее яркие примеры их применения, знаком с некоторыми перспективами развития компьютеров, владеет определенным, хотя и очень ограниченным, понятием в информатике. Компьютерные навыки в профессиональной сфере не выходят за рамки использования некоторых из простейших прикладных программ.

3. *Элементарная компетентность* - предполагает осознание и внутреннее принятие целей компьютеризации общества, наличие у взрослого человека всесторонних знаний об устройстве аппаратного и программного обеспечения компьютеров, ведущих направлениях их развития [6, с.111]. Человек хорошо осведомлен о существующих перспективных сферах применения компьютеров, особенно в своей профессиональной деятельности. Владеет простейшими навыками работы с универсальными и специализированными прикладными программными средствами, применяемыми в его профессии.

4. *Функциональная компетентность* - за счет осознания стратегических и тактических задач компьютеризации общества, формирование психологического отношения к всестороннему использованию информационных технологий в своей профессиональной деятельности [7, с.111]. Взрослый человек, обладающий разносторонними компьютерными навыками, глубоко и полно знает техническое и программное обеспечение своего рабочего компьютера, грамотно использует системное программное обеспечение, творчески, умело использует различные виды прикладного обеспечения информационных технологий в своей профессиональной деятельности, постоянно стремится расширять и укреплять знания и навыки в области информационных программ.

5. *Системная компетентность* - компьютеризация общества приобретает для взрослого человека глубокий личностный смысл [8, с.111]. Он обладает целостной системой знаний и навыков в области информатики, что позволяет ему свободно ориентироваться в мире компьютерных технологий, легко переходить от работы на одном компьютере к работе на другом, от одного программного обеспечения к другому. Человек глубоко осознает перспективы информатизации общества, грамотно реализует тактику и стратегию использования компьютеров в своей профессиональной деятельности, легко осваивает новые универсальные и специализированные программные средства, способен оказать реальную помощь в использовании таких средств в деятельности коллеги по работе.

Помимо информационной компетенции раскроем те средства и программы, которые могли бы быть реализованы в повседневном учебном процессе.

Итак, средствами реализации информатизации образования являются прикладные программы пакета *Microsoft Office* и электронные образовательные ресурсы (мультимедиа, Интернет, электронные издания и др.). Педагогические возможности использования указанных информационных средств в образовании заключаются в следующем:

1. С помощью *текстового редактора MS Word*. Текстовый редактор MS Word обладает обширными возможностями, необходимыми для изучения различных дисциплин [9, с. 113]. Эта офисная программа используется не только для отображения текста, с помощью которого вы можете создавать различные таблицы,

диаграммы, а также вставлять различные картинки и фотографии в текстовое поле. Все эти возможности MS Word можно с большим успехом использовать при обучении.

2. Применение презентаций, подготовленных в *MS PowerPoint*, на занятиях. Электронные продукты MS PowerPoint включают статические и динамические презентации. При демонстрации статической презентации имеем дело со статическими текстами, диаграммами и изображениями. В динамической презентации последовательно представлены тематические слайды, включающие как текстовую, так и графическую информацию учебного содержания. Презентации создаются на компьютере пользователя, а затем могут быть размещены в других информационных средах (компьютеры, веб-сайты и т. д.).

3. Использование возможностей *MS Excel* для изучения закономерностей различных процессов. Microsoft Excel предназначен для подготовки, обработки и хранения данных в виде электронных таблиц. Сфера применения MS Excel очень широка. Эта программа - не только мощный инструмент, используемый для вычислительных вычислений в научных исследованиях, она широко используется в гуманитарных исследованиях.

Электронная таблица MS Excel часто используется для сортировки и фильтрации базы данных. Например, можно отсортировать список литературы по определенным параметрам (по годам, по алфавиту и т. д.). В результате применения фильтра в таблице будут представлены только данные, удовлетворяющие условиям фильтрации. Так, с помощью фильтра можно выбрать из списка литературы только те источники, которые были опубликованы, например, в 2015 году. В MS Excel можно создавать различные типы графиков и диаграмм, использовать при анализе всех видов цифровой информации и выполнении некоторых задач, различные таблицы любого назначения, при создании которых с помощью функций «адрес», «гиперссылка», «выбор» и других возможности этих таблиц еще больше расширяются. Функции из категории «логические» могут успешно применяться при выполнении логических упражнений с любым содержанием какого-либо исследования.

4. *Использование мультимедиа в процессе обучения* по различным дисциплинам. Использование мультимедиа в процессе преподавания различных дисциплин создает условия для повышения профессиональной подготовки обучающихся и формирования личностных, общекультурных качеств. Педагогические и технические возможности мультимедиа (анимация, видео, звук и т. д.) Способствуют лучшему пониманию, усвоению и запоминанию информации. К психологическим преимуществам мультимедиа можно отнести эмоциональный заряд, который получается в условиях одновременного воздействия слуховой (звуковой) и визуальной (статической и динамической) информации, что способствует развитию мышления и творческих способностей учащихся. В рамках такого образования возможно создание и использование в учебном процессе видеороликов, иллюстрирующих различные правовые явления и действия.

5. *Использование Интернет-ресурсов в обучении будущих специалистов.* Интернет обладает неисчерпаемыми ресурсами в плане информатизации образования. Информационные возможности Интернета включают организацию Интернет-конференций, поиск информации об образовательном содержании, образовательную и исследовательскую работу с порталом и веб-сайтами учебного учреждения, в котором студент учится, и других учебных заведений, использование услуг электронной почты для доставки информации адресат и др. При организации конференции в Интернете каждый присутствующий может видеть и слышать преподавателя и других своих коллег, находясь в другом городе или даже стране.

Портал или сайт учебного заведения должен содержать учебный план специальности, учебно-методический комплекс дисциплины, учебную программу,

учебный план курса, учебный план лекционных и практических занятий, задания для самостоятельной работы, виртуальные лабораторные занятия, пакет контрольных вопросов, требования и методические указания по их выполнению и подготовке к экзамену и зачету и т. д.

6. Использование коммуникационных возможностей электронной почты. *Электронная почта (E-mail)*, которая стала неотъемлемой частью образа жизни каждого гражданина информационного общества, может быть эффективным средством осуществления коммуникации в среде обучения.

Электронная почта - это набор программных и аппаратных средств, которые передают сообщения между компьютерами. Сообщения могут быть представлены как в виде обычных текстов, так и в виде программ, графиков, видео, звуковых фрагментов в открытом или зашифрованном виде. Время доставки письма может составлять от нескольких секунд до десятков минут и зависит не от расстояния, а от количества переходов из одной сети в другую в процессе доставки, а также от организации электронного обслуживания в конкретной сети на пути передачи сообщения. Получать электронные письма, готовить и отправлять на них ответы можно в удобное для любого участника тренинга время. Электронная почта - одна из самых дешевых и относительно несложных телекоммуникационных технологий.

7. *Использование электронных учебников и учебных пособий* при подготовке обучающихся. Электронный учебник - это автоматизированная система обучения, включающая дидактические, методические и информационные справочные материалы по учебной дисциплине, а также программное обеспечение, позволяющее комплексно использовать их для самостоятельного приобретения и контроля знаний. Электронный учебник позволяет оптимально использовать все возможности мультимедийных технологий. Электронные учебники различного содержания - одно из самых эффективных средств подготовки будущих специалистов.

8. *Компьютерное тестирование по дисциплинам*. Несомненным преимуществом компьютерного тестирования является его беспристрастность, объективность, мгновенная обработка материалов, что сокращает время, затрачиваемое на получение результатов. Среди большого количества форм тестирования, на наш взгляд, адаптированное тестирование более применимо к образованию. Данная форма предусматривает изменение последовательности, содержания и сложности предлагаемых заданий в самом процессе тестирования с учетом ответов респондентов, что крайне важно при подготовке студентов.

9. Анимации на *Macromedia Flash*, где моделируются различные процессы. С помощью этой программы вы можете создавать анимированные фрагменты и анимации, демонстрирующие различные ситуации. Содержание фильмов и анимаций, созданных в среде Macromedia Flash, яркое, доступное и информативное.

10. *Использование студентами вспомогательных электронных ресурсов*. К ним относятся электронные справочники, электронный словарь, электронные версии печатных изданий, образовательные порталы вузов страны, электронные библиотеки, свод законов страны и т. д.

Перспективная система образования должна учитывать основные вызовы XXI века и наиболее важные человеческие проблемы, связанные с ними в современном и формирующемся информационном обществе. Важнейшие направления перехода к новой образовательной концепции, которая станет основой перспективной системы образования, необходимой в условиях нашего века, включают, в частности, фундаментализацию образования на всех его уровнях; реализация концепции дополнительного образования; широкое использование инновационных и развивающих методов обучения, основанных на использовании перспективных информационных технологий; повышение доступности качественного образования за счет развития системы дистанционного обучения и средств информационного

обеспечения образовательного процесса с использованием современных информационных и телекоммуникационных технологий [10, с. 685-686].

Так Захарова И. Г определяет, что развитие и расширение использования образовательных информационных технологий напрямую связано с проблемой изменения эффективности обучения [11, с. 208]. Определение эффективности метода, технология обучения включает в себя - измерение достигнутого результата, стоимости материальных ресурсов и времени на его достижение. Эффективность обучения измеряется либо по результатам контрольных работ в баллах, либо по результатам тестирования в процентах от решенных задач. В этом случае они обычно сравнивают группы студентов, которые использовали и не использовали компьютерную поддержку обучения.

Оценка эффективности методов обучения с использованием информационных технологий обычно дается в сравнении с так называемыми традиционными методами и ограничивается измерением результатов обучения, иногда с учетом времени, затраченного студентами [12, с. 23-26]. Возможно ли применить традиционные критерии качества к ключевым аспектам дистанционного образования в технологической среде обучения? Применение подхода к оценке информационных технологий для процесса обучения предполагает, что последние не вносят ничего нового в цели и задачи обучения. Как правило внедрение информационных технологий влияет на качество и содержание самого процесса образования.

По мнению экспертов, новые информационные технологии обучения позволяют повысить эффективность практических и лабораторных занятий по естественнонаучным дисциплинам не менее чем на 30%, объективность контроля знаний студентов - на 20-25%. Успеваемость в контрольных группах студентов, использующих образовательные информационные технологии, обычно выше в среднем на 0,5 балла. В частности, скорость накопления словарного запаса при компьютерной поддержке изучения иностранных языков увеличивается в 2-3 раза [13, с. 34].

В данном вопросе нами были освещены различные формы учебной работы с использованием компьютерных программ с целью формирования базовой компьютерной грамотности, которые существуют в реальности, предполагающие обучение в различных ситуациях или видах деятельности, а также и дидактические, т.е. использующие для обучения, специально структурированные и схематизированные учебные модели.

Исследование показало, что это существенно влияет на усвоение материала и его познавательная ценность. Она должна иметь значение для обучающегося лично, отвечать его потребностям, быть значимым, то есть должны быть установлены связи между усвоенным материалом, с одной стороны, и знаниями, и опытом, которые уже есть у осужденного обучающегося, его потребностями, с другой. Этот процесс во многом зависит от структуры образовательного знания, характера связей между известным и неизвестным, которые определяют логику его изложения. Процесс познания и формирования компьютерной грамотности можно охарактеризовать как познавательный компонент в образовательной сфере в местах лишения свободы [14, с. 42-46].

Вышеуказанные направления способны обеспечить информационно образовательные технологии, что позволяет полностью ориентироваться на каждого обучающегося индивидуально.

Вывод: Освоение основ информационных и образовательных технологий подачи учебного материала среди осужденных будет наиболее востребованным, если будем апеллировать к существующим потребностям и интересам осужденных обучающихся, а также стимулировать новые познавательные интересы этого контингента. Следовательно, данная форма обучения может быть использована с

целью социальной адаптации осужденных к их дальнейшей жизни вне мест лишения свободы.

Библиографические ссылки:

1. Ершов А.П. Информатика и компьютерная грамотность. — М., 1988.
2. Миронов Д.Н. Компьютерная грамотность как один из факторов социальной адаптации лиц, готовящихся к освобождению из мест лишения свободы// *Обучение осужденных. Итоги Всероссийской конференции 15-16 ноября 2001.* - СПб, СЗТУ, 2001.
3. Кочурова О.И. Диагностика и анализ уровня компьютерной грамотности педагогических кадров // *Сб. науч. тр. Проблемы повышения квалификации учителей по ОИВТ.* М. 1988.
4. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// *Материалы международной научно-практической конференции "VI Царскосельские чтения"*, том V, СПб, 2002.
5. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// *Материалы международной научно-практической конференции "VI Царскосельские чтения"*, том V, СПб, 2002.
6. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// *Материалы международной научно-практической конференции "VI Царскосельские чтения"*, том V, СПб, 2002.
7. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// *Материалы международной научно-практической конференции "VI Царскосельские чтения"*, том V, СПб, 2002.
8. Миронов Д.Н. Образовательные программы как фактор социальной адаптации бывших осужденных// *Материалы международной научно-практической конференции "VI Царскосельские чтения"*, том V, СПб, 2002.
9. Мукушев С.Б. Концепция информатизации правового образования в высшей школе. *Вестник ТГПУ.* 2010. Выпуск 1 (91). УДК 378.004.9
10. Кухта М. Н. Информационные технологии в профессиональном образовании// *Современное состояние и перспективы развития инженерного образования, Решетневские чтения.* 2017, УДК 377.
11. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании: учеб. 8-е изд., перераб. и доп. М.: Академия, 2013.
12. Вербицкий А., Сахарова Н. Психологические особенности включения взрослых в образовательную деятельность// *Новые знания* - 1999 - № 2.
13. Политика в области образования и новые информационные технологии. / Д. В. Быков, В. В. Вержбицкий, Б. И. Зобов и др. // Национальный доклад Российской Федерации: II Международный конгресс ЮНЕСКО «Образование и Информатика». М., 1996. 1–5 июля.
14. Волов В.Т. Дистанционное образование как основная технология высшего образования в пенитенциарных учреждениях// *Открытое образование* - 2001. - № 6.

**ABORDAREA JURISPRUDENȚIALĂ EUROPEANĂ REFERITOARE LA
CHESTIUNEA REMEDIERII CONSECINȚELOR CONSTATĂRII
CARACTERULUI ABUZIV AL CLAUZELOR NEESSENȚIALE DIN
CONTRACTELE DE CREDIT BANCAR**

**EUROPEAN CASE-LAW APPROACH TO THE REMOVAL OF THE
CONSEQUENCES OF THE CONSEQUENCES OF THE NON-ESSENTIAL
ABUSIVE CLAUSES IN BANK LOAN CONTRACTS**

**GROZAVU Mircea,
doctorand, USM**

CZU: 341.645.2(4):339.727.3

Summary

The article debunks the implications of the decision of the Court of Justice of the European Union in related cases C - 229/19 and C - 289/19 regarding the application of legal provisions establishing the effects of the abusive nature of penalty clauses and the conduct of a study of the Court of Justice of the European Union in Case C-269/19, to determine whether or not it is possible to replace non-essential unfair terms with additional rules of national law.

Keywords: *abusive clause, non-essential clauses, penalizing interest, consumer, bank credit contract*

Studiul prezentului articol a fost determinat de faptul că în data de 21.01.2021 Curtea de Justiție a Uniunii Europene a procedat la soluționarea cauzelor conexe C-229/19 și C-289/19, [5], în care instanța națională din Olanda a solicitat în cadrul procedurii de dezlegare a întrebărilor prelabile clarificarea modului în care trebuie interpretate normele de drept european.

Întrebările au fost formulate în contextul în care instanța olandeză a constatat că mai mulți consumatori au refuzat să plătească soldurile provenite din rezilierea unor contracte de leasing de acțiuni bursiere, încheiate cu o societate bancară, cu denumirea Dexia, din cauza faptului că nu au plătit la termen ratele lunare datorate creditoarei.

Contractul de leasing de acțiuni este un tip de contract reglementat de dreptul intern olandez, prin care de obicei un consumator împrumută de la o societate bancară o sumă determinată de bani pentru o anumită perioadă. Cu această sumă de bani împrumutată astfel banca este împuternicită să cumpere în contul și pe seama consumatorului acțiuni bursiere. Pe durata contractului consumatorul are obligația să achite ratele lunare, reprezentate de regulă de dobânda pentru sumele împrumutate de către bancă pentru procurarea acțiunilor. Până la data restituirii integrale a împrumutului contractat banca va deține în proprietatea sa acțiunile, cu obligația de a plăti consumatorului dividendele care vor reveni acestor acțiuni.

La încetarea contractului, acțiunile sunt cedate băncii, iar consumatorul încasează venitul din cesiunea acțiunilor după ce din valoarea cesiunii este scăzută valoarea soldului principal și eventualele rate care mai urmează a fi achitate.

La rezilierea acestor contracte, Dexia a stabilit deconturile finale, cu aplicarea articolelor 6 și 15 din aceste condiții speciale. Aceste articole stipulau dreptul profesionistului să vândă valorile mobiliare la bursă, sau în alt mod, într-un moment

stabilit de bancă, iar un eventual sold pozitiv să fie plătit consumatorului direct de către bancă după deducerea soldurilor datorate (dobânzi și valoarea împrumutului principal). Până la restituirea sumelor sunt calculate în continuare dobânzi pentru sumele împrumutate, iar procentul dobânzii anuale se reduce cu o marjă de 5 puncte procentuale.

S-a mai reținut în cauză că beneficiul pe care îl poate realiza banca creditoare din acest mod de calcul al penalităților pentru rezilierea anticipată a contractului variază în funcție de rata dobânzii și de data încetării contractului ca urmare a rezilierii sau executării sale integrale și poate fi greu de anticipat la momentul încheierii contractului dintre profesionist și consumator, atât timp cât valoarea de creștere anuală a acțiunilor poate fi mai mare de nivelul de 5%, fiind de cele mai multe ori imposibil a fi ghicită la momentul încheierii contractului pentru a crea o reprezentare clară consumatorului asupra efectelor pe care le poate produce contractul.

Întrebările preliminare cu care a fost sesizată Curtea de Justiție a Uniunii Europene în cauzele reunite au avut următorul text:

„1) Directiva 93/13 trebuie interpretată în sensul că o clauză ar trebui să fie deja considerată abuzivă din perspectiva criteriilor prevăzute în respectiva directivă în cazul în care, evaluată pe baza tuturor împrejurărilor care însoțesc încheierea contractului, clauza respectivă permite simpla posibilitate a unui dezechilibru semnificativ și nejustificat, în funcție de circumstanțele care pot să apară în cursul contractului, în special întrucât clauza stabilește în mod anticipat posibilul avantaj care este generat în favoarea profesionistului la data încetării anticipate a contractului ca fiind un anumit procent din valoarea rămasă a contractului de leasing, prin derogare de la normele aplicabile din dreptul național, conform cărora avantajul respectiv nu este prestabilit, ci trebuie să fie determinat în funcție de circumstanțele care însoțesc rezilierea contractului, în special de cuantumul ratei dobânzii care ar trebui aplicată pentru perioada rămasă unei valori primite anticipat?

2) Stipulantul unei clauze abuzive anulate, care avea ca obiect plata unei compensații în cazul nerespectării de către consumator a obligațiilor sale, poate invoca despăgubirea legală acordată în temeiul dispozițiilor de drept cu caracter supletiv?”

În analiza celor două întrebări preliminare, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a stabilit că se impune a răspunde în legătură cu prima întrebare că instanței de trimitere îi revine sarcina de a verifica dacă o clauză care stabilește în avans avantajul de care beneficiază profesionistul în caz de reziliere anticipată a contractului, având în vedere împrejurările care au însoțit încheierea acestui contract, putea provoca, de la încheierea contractului menționat, un astfel de dezechilibru.

În legătură cu cea de a doua întrebare, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a stabilit că dispozițiile Directivei 93/13 trebuie să fie interpretate în sensul că un profesionist care a impus consumatorului o clauză considerată abuzivă și ulterior anulată de către instanța națională, nu poate pretinde despăgubirea legală prevăzută de o dispoziție de drept național cu caracter supletiv care ar fi aplicabilă în lipsa clauzei menționate în situația în care contractul poate continua să existe fără această clauză.

La o primă vedere, am putea afirma că aceste chestiuni au fost deja clarificate prin decizia pronunțată în Cauza C-269/19, [4] din data de 25.11.2020, în care Curtea de Justiție a Uniunii Europene a stabilit că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că, în urma constatării caracterului abuziv al clauzelor care definesc mecanismul de stabilire a ratei dobânzii variabile într-un contract de împrumut precum cel în discuție în litigiul principal și atunci când acest contract nu poate continua să existe după eliminarea clauzelor abuzive în cauză, anularea contractului menționat ar avea consecințe deosebit de prejudiciabile pentru consumator și nu există

nicio dispoziție de drept național cu caracter supletiv, instanța națională trebuie să adopte, ținând seama de ansamblul dreptului său intern, toate măsurile necesare în vederea protejării consumatorului de consecințele deosebit de prejudiciabile pe care anularea contractului menționat le-ar putea provoca. În asemenea împrejurări, nimic nu se opune printre altele ca instanța națională să invite părțile să negocieze în vederea stabilirii modalităților de calcul al ratei dobânzii, cu condiția ca aceasta să stabilească cadrul negocierilor respective și ca ele să urmărească stabilirea unui echilibru real între drepturile și obligațiile cocontractanților, ținând seama printre altele de obiectivul protecției consumatorului care stă la baza Directivei 93/13.

Din analiza coroborată a celor două hotărâri putem conchide că s-a realizat o continuare a raționamentului din Cauza CJUE 269/19, pentru că în în continuarea activității sale judiciare Curtea de Justiție a Uniunii Europene a stabilit că decizia anterior menționată nu poate fi adaptată *mutatis mutandis* și la situațiile în care sunt vizate de efectele constatării caracterului abuziv clauze contractuale neesențiale, pentru că cele două situații sunt diferite între ele.

Deoarece în Cauzele C-229/19 și C-289/19, este vorba despre anularea în urma constatării caracterului abuziv a unor clauze contractuale accesorii, care nu sunt esențiale pentru supraviețuirea contractului în sine, în timp ce în Cauza C-269/19, a fost analizată situația în care este anulat în urma constatării caracterului abuziv o clauză contractuală principală, fără de care contractul de credit își pierde utilitatea sa economică, fiind lipsit de obiectul său principal pentru una dintre părți.

În mod evident un contract de credit fără o dobândă curentă este de neconceput, fiind practic lipsit de caracterul său intrinsec determinant, în timp ce un contract de credit fără o dobândă penalizatoare în caz de înregistrare a întârzierilor la plata este un contract de credit valabil.

Dacă observăm dispozițiile legislației naționale în domeniu, putem să deducem din interpretarea coroborată a articolelor 942, 952 și 953 din C. civ. modernizat [2] că nu se admite reducerea penalității pentru întârzierea executării obligației pecuniare în cazul în care rata penalității este egală sau mai mică decât rata legală aplicabilă conform art. 942 din C. civ. modernizat, care prevede că în cazul în care o sumă de bani nu este restituită la termen, creditorul are dreptul să încaseze dobânda de întârziere de la data scadenței și până la data plății, într-un cuantum egal cu dobânda contractuală plus 5 puncte procentuale pe an sau, în subsidiar, dobânda legală de referință plus 5 puncte procentuale pe an, dacă contractul nu are prevăzută o rată de dobândă curentă.

Întrucât dobânda penalizatoare prevăzută de lege nu poate fi exclusă și nici micșorată în considerarea interdicției instituite în cadrul art. 952 din C. civ. modernizat [7], instanța de judecată ar fi limitată de legea națională în ceea ce privește reducerea efectelor unor clauze contractuale care stabilesc o penalitate variabilă, greu sau poate chiar imposibil de determinat de către consumator la momentul încheierii contractului de credit bancar, prin aceea că ar fi obligată să înlocuiască penalitățile de întârziere din contract cu cele prevăzute de lege, însă în considerarea principiului priorității dreptului Uniunii Europene, prevăzut de art. 267 din Tratatul de funcționare a Uniunii Europene [3], și a caracterului obligatoriu al deciziilor Curții de Justiție a Uniunii Europene în temeiul hotărârii pronunțate în Cauza Simmenthal din 09.03.1978 [6], va trebui considerată hotărârea pronunțată de instanța de contencios european în cauzele conexe cu nr. C-229/19 și C-289/19, și prin urmare se va justifica înlăturarea clauzelor cu privire la penalitățile de întârziere constatate drept abuzive.

Conform articolelor 38-40 din cadrul capitolului numărul din 5, intitulat "protecția consumatorilor", din Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană [1], s-a stabilit faptul că părțile semnatare ale Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană urmează să coopereze în vederea asigurării unui nivel ridicat de protecție a consumatorilor și pentru a asigura compatibilitatea dintre sistemele lor de protecție a consumatorilor.

Conform art. 39 din acordul anterior amintit, pentru atingerea scopului principal de omogenizare a sistemelor de protecție a consumatorilor și de asigurare a unui nivel înalt de protecție

pentru consumatori, a fost trasat și obiectivul privind apropierea legislației în materie de protecție a consumatorilor, care să aibă la bază prioritățile menționate în acord, evitând totodată și bariere în calea comerțului, pentru a garanta consumatorilor posibilitatea reală de a alege.

În concluzie, arătăm că prin raportare la Decizia Curții de Justiție a Uniunii Europene dispuse în cauzele conexe nr. C-229/19 și C-289/19, se impune o reconsiderare a remediilor pentru clauzele abuzive care se referă la condițiile neesențiale ale contractului de credit, precum cele ce privesc dobânda penalizatoare.

Mai exact, în considerarea faptului că prin decizia amintită anterior este recomandată anularea ireversibilă a clauzelor contractuale neesențiale, fără a putea recurge la substituirea acestora cu normele cu caracter supletiv din dreptul național sau îndrumarea părților spre renegocierea acestora în alte condiții decât cele inițiale, prin stabilirea unor linii generale de renegociere, se justifică adaptarea normelor naționale la aceste prevederi speciale în domeniul protecției drepturilor consumatorilor.

De aceea, în vederea armonizării legislației naționale cu legislația Uniunii Europene, considerăm că se justifică introducerea unor amendamente în legislația națională sub forma unui alineat nou în cadrul art. 952 și art. 953 alin. (3) din C. civ. modernizat, în sensul că se justifică introducerea unei derogări de la regula care interzice reducerea penalității dacă aceasta este mai mare sau egală cu dobânda legală în situația în care această clauză este constatată a fi abuzivă, aceste prevederi fiind în mod previzibil mai favorabile pentru consumatori.

Referințe bibliografice:

1. Acordul de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europenele*, L 260, 30.8.2014, p. 4-738.
2. Codul Civil modernizat al Republicii Moldova. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.66-75 din 01.03.2019 art.132.
3. Decizia Curții de Justiție a Comunității Europene din 09.03.1978 în cauza C-106/77. [citat 20.12.2021]. Disponibil: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-05/tra-doc-ro-arret-c-0106-1977-200802153-05_00.pdf
4. Decizia Curții de Justiție a Uniunii Europene din data de 25 noiembrie 2020, în Cauza C-269/19. [citat 20.12.2021]. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-269/19&language=RO>
5. Decizia Curții de Justiție a Uniunii Europene din data de 27 ianuarie 2021, în cauzele conexe nr. C-229/19 și C-289/19. [citat 20.12.2021]. Disponibil: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-229/19&language=ro>

6. 6. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, nr. C 115 din 09.05.2008.
7. Pentru mai multe detalii, a se vedea Octavian Cazac, Adnotare la art. 942. Codul civil Adnotat [citât 30.12.2021]. Disponibil: animus.md/adnotari/942/

**CALITATEA ACTELOR NORMATIVE:
CONCEPT, CRITERII DE APRECIERE ȘI INSTRUMENTE DE ASIGURARE**

**QUALITY OF THE LAW:
CONCEPT, ASSESSMENT CRITERIA AND INSURANCE INSTRUMENTS**

IACUB Irina,
dr. în drept, conf. univ.,
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată

CZU: 340.134:342.1

Summary

The study focuses on the problem of the quality of normative acts, aiming to elucidate the essence and content of this concept based on doctrinal ideas and criteria for assessing the quality of normative acts, in order to emphasize its major role for the effectiveness of positive law in the rule of law. In the context of evaluating the quality of normative acts, the authors emphasize the major role of the expertise of normative acts and their projects/drafts, this being the main tool for ensuring the quality and efficiency of legislation and law in the contemporary period.

Keywords: *normative act, quality of the normative act, evaluation of the quality of the normative act, legislative process, expertise, expertise of normative acts.*

Introducere

Punctul de plecare în studiul problemei *calității actelor normative*, este conturat, în opinia noastră, de importanța și actualitatea acesteia. În sensul dat, pe bună dreptate se consideră că „în societatea în care este proclamată supremația legii, forma și exprimarea normelor juridice, exactitatea și claritatea acestora, eficacitatea acțiunii lor constituie elementele necesare ale existenței statului de drept, a regimului constituțional și ale inviolabilității drepturilor și libertăților omului și cetățeanului” [1, p. 70]. „De calitatea legilor depinde eficiența activității de realizare a dreptului și stabilitatea întregului sistem de drept al statului” [2, p. 108]. Mai mult, „dezvoltarea în continuare a dreptului, a statului și a societății cere din partea legiuitorului o atenție deosebită față de calitatea actelor normative adoptate, moment de care depinde eficiența realizării lor, stabilitatea sistemului de drept și viitorul statului de drept” [3, p. 193], altfel spus, „de calitatea legilor depinde și viitorul statului, bunăstarea cetățenilor, climatul investițional și imaginea țării în plan internațional” [4, p. 41].

Se poate observa că ideea centrală a acestor afirmații are o valoare axiomatică, întrucât este de necontestat faptul că *calitatea legii* reprezintă o condiție fundamentală a existenței și perpetuării statului de drept și a realizării rolului acestuia în viața individului.

În ultima perioadă, problema *calității actelor normative* a devenit una extrem de actuală, mai ales în contextul conturării tot mai clare și fortificării *principiului securității juridice* ca instrument indispensabil pentru consolidarea încrederii cetățeanului în

autoritățile statului și în normele juridice pe care le edictează acesta [5, p. 4; 6, p. 99]. Un rol important în acest sens i-a revenit Curții Europene a Drepturilor Omului care, prin intermediul jurisprudenței sale, în lipsă de reglementări normative exprese (la nivel european), a reușit să impună statelor semnatare ale *Convenției europene a drepturilor omului*, obligația asigurării și respectării *principiului securității juridice* în activitatea legislativă, executivă și judiciară a acestora. În esență, într-un sens mai larg, este vorba despre asigurarea *calității actelor normative* (adoptate de legislative și executive), precum și a *hotărârilor judecătorești* (pronunțate de către instanțele de judecată) sub aspectul clarității, preciziei, exactității și previzibilității dispozițiilor acestora. Așadar, întru onorarea acestor obligații, statele sunt chemate să întreprindă acțiuni concrete și eficiente în vederea asigurării și monitorizării calității acestor acte.

Referindu-ne nemijlocit la *calitatea actelor normative*, constatăm că, la moment, în doctrina autohtonă această problematică este puțin studiată (inclusiv la nivelul teoriei generale a dreptului [7, p. 336; 8, p. 56]), o preocupare științifică în acest sens manifestând doar un număr infim de cercetători (precum. Gh. Costachi, I. Iacob, L. Buga, E. Gajiu, V. Enicov etc.). Și mai puțini cercetători s-au aplecat asupra căilor și mijloacelor de asigurare a calității legii (printre care poate fi menționată și *expertiza*), ceea ce denotă existența unei lacune enorme în teoria autohtonă la acest capitol.

Scopul studiului. Pornind de la cele menționate (idei ce subliniază actualitatea și importanța subiectului), în cele ce urmează ne propunem să abordăm problema calității legii sub aspectul esenței, conținutului, criteriilor și instrumentelor de asigurare, în vederea accentuării importanței deosebite a acesteia în cadrul unui stat de drept.

Metode și materiale aplicate. La realizarea cercetării au fost valorificate câteva metode de cercetare științifică printre care metoda analizei logice, metoda sintezei logice, metoda comparativă, metoda dialectică etc. În calitate de suport documentar au fost valorificate studiile științifice semnate de cercetători autohtoni, români și ruși.

Rezultate obținute și discuții. Vorbind nemijlocit despre *calitatea actelor normative*, întâlnită în doctrină mai mult ca *calitatea legii*, considerăm important ca mai întâi să clarificăm acest concept, pornind de la puținele idei atestate în literatura de specialitate.

Sensul acestei expresii – *calitatea legii* – pornește de la însăși înțelesul noțiunii de *lege*. Majoritatea cercetătorilor străini recunosc faptul că *calitatea legii* este o problemă complexă, întrucât însăși conceptul de *lege* poate fi utilizat în diferite contexte, cu diferite sensuri, cum ar fi bunăoară [9, p. 176]: ca un text, un sistem logico-formal, un element al sistemului legislației, o reflectare a relațiilor sociale, un instrument de conducere a proceselor sociale, un model de dezvoltare a societății. Respectiv, în fiecare dintre aceste manifestări, legea poate fi apreciată în mod diferit. Deci, *calitatea legii* în general poate fi înțeleasă doar ca o apreciere a valorii legii pe care o are în fiecare dintre formele sale de manifestare.

Dincolo de aceasta, însăși conceptul *calitatea legii* în doctrină nu este înțeles uniform. Unii cercetători prin noțiunea de *lege de calitate* înțeleg „legea care dispune de toate însușirile ce o caracterizează ca totalitate a normelor de drept apte să realizeze o reglementare eficientă a relațiilor sociale” [10, p. 55]. Într-o altă opinie [11, p. 6], noțiunea *calitatea legii* caracterizează totalitatea însușirilor și a relațiilor de care trebuie să dispună orice lege, chiar de la etapa proiectării sale. Ea prestabilește sarcinile care urmează să fie realizate în procesul legiferării și, în același timp, constituie un criteriu al eficienței proiectelor de legi ce urmează a fi legiferate.

În paralel, în literatura de specialitate se mai susține că „principalul criteriu al calității legii este corespunderea conținutului acesteia cu necesitățile și interesele obiective ale societății” [12, p. 30-31] sau „capacitatea acesteia de a corespunde realității economice

și sociale, necesităților sociale și capacitatea de a asigura reglementarea relațiilor sociale conform scopurilor prestabilite la elaborarea legii” [13, p. 7].

Analizând diferite opinii expuse în acest sens, cercetătoarea E.B. Сырых deduce trei poziții în abordarea conceptului [14, p. 42-58]:

- potrivit *primei poziții*, calitatea legii presupune corespunderea acesteia realităților sociale (economice, politice, sociale etc.) [15, p. 76-81];

- *a doua poziție* – calitatea legii se manifestă, în primul rând, prin aceea cum sunt formulate în cuprinsul ei necesitățile și cerințele realității sociale, adică principală este forma juridică [16, p. 68];

- *a treia poziție* – calitatea legii rezidă în totalitatea calităților (ce țin atât de conținut, cât și de formă) care-i permit să fie un regulator eficient al relațiilor sociale [14, p. 44].

Numeroși cercetători consideră această ultimă abordare a *calității legii* fiind cea mai potrivită [17, p. 9], în acest sens conceptul fiind definit ca „totalitatea însușirilor sociale și juridice caracteristice conținutului și formei legii, care-i determină capacitatea de a satisface anumite necesități și cerințe ale societății [18, p. 154].

În esență, se consideră că ambele abordări ale conceptului de *calitatea legii* se află într-o legătură directă (ceea ce semnifică că ele nu se contrazic) [19, p. 5]. Dacă prima dintre ele este orientată spre studierea *calității legii* în raport cu fenomenul politic, economic și juridic al realității sociale, fiind evaluată în esență calitatea conținutului normelor de drept și justificarea lor socială, atunci cealaltă abordare se specializează pe studierea calității formei legii, însușirilor și formelor de expunere a normelor de drept în lege ca izvor de drept. Dat fiind faptul că forma și conținutul se află într-o legătură strânsă, *calitatea legii* poate fi dezvoltată complet și multilateral doar ca o calitate a formei și a conținutului legii, ceea ce denotă că doar o astfel de abordare complexă a problemei *calității legii* este cea mai potrivită [19, p. 5].

Dincolo de opiniile expuse mai sus, în doctrină mai pot fi constatate și alte viziuni care, pe lângă calitatea formei și a conținutului legii, mai invocă și calitatea procesului de adoptare și aplicare a legii, toate acestea fiind recunoscute ca indicatori ai unei *legi de calitate*.

În context, potrivit cercetătoarei E.M. Савельева, *calitatea legii*, în fiecare din ipostazele sale (ca act al administrației, ca element al sistemului legislației, ca element al sistemului guvernării de stat și ca element al sistemului de reglementare socială), este formată din patru elemente: calitatea conținutului, a formulării, a adoptării și a punerii normei în acțiune [20, p. 25-27].

O idee similară poate fi întâlnită și la alți autori ruși [21, p. 11], care consideră că *calitatea legii* presupune totalitatea însușirilor, trăsăturilor ce determină capacitatea legii de a exercita o influență pozitivă asupra relațiilor sociale supuse reglementării juridice în corespundere cu menirea legii, care nu lasă loc preferinței unei norme față de alta sau unei interpretări a legii față de alta și care dispune de un mecanism eficient de realizare a normelor de drept. Prin urmare, *calitatea legii* este determinată într-o anumită măsură și de calitatea mecanismului de realizare a legii, care trebuie să fie cuprins în conținutul acesteia [17, p. 9].

În opinia autorilor autohtoni [17, p. 9], accentul pus de cercetători pe adoptarea și aplicarea normei juridice, constituie un moment-cheie pentru *calitatea legii*. În ceea ce ne privește, considerăm că *calitatea legii* (bazată pe conținutul și forma legii) trebuie clar delimitată de calitatea procesului de adoptare a legii și de aplicare a acesteia în practică, întrucât aceste procese în mare parte sunt influențate de alți factori de care depinde eficiența lor. În acest sens, destul de relevant s-a afirmat în doctrină că *calitatea legilor* constituie unul dintre factorii determinanți ai eficacității acestora [22, p. 127]; or, calitatea joasă a legilor inevitabil condiționează ineficiența lor [21, p. 10]. Prin urmare, delimitarea clară dintre calitatea legii și eficacitatea acesteia vine să confirme poziția pe care am expus-o mai sus.

Mai mult, în doctrină se subliniază destul de justificat ideea că *eficiența legii* (în concret, fiind vorba de legea penală) este determinată în general de două procese importante: procesul elaborării sale și procesul aplicării sale. Rolul primordial în acest sens îi revine procesului de elaborare, care trebuie să asigure sub toate aspectele *calitatea legii* și să prevină astfel aplicarea unei legi defecte. În condițiile în care se adoptă o *lege de calitate*, eficiența acesteia depinde în totalitate de procesul aplicării sale practice [23, p. 296].

Dincolo de cele menționate, considerăm că prezintă un anumit interes și viziunea autorilor care pun accentul pe *criteriile calității legilor*. Astfel, potrivit lui Н.В. Минюк, *calitatea legii* reprezintă „totalitatea criteriilor legii care constituie esența și nivelul de perfecțiune ale acesteia, asigurându-i realizarea în sfera relațiilor sociale” [24, p. 67]. Drept *criterii ale calității legii*, autorul enumeră: proiectarea legii, criteriile social-politice, criteriile juridice, criteriile ce reflectă rezultatele realizării legii. Din categoria criteriilor juridice fac parte: conformitatea legii cu Constituția, tratatele și convențiile internaționale și cu alte legi; caracterul sistemic al legii; respectarea de către legiuitor a regulilor tehnico-legislative; stabilitatea legii. Respectiv, cercetătorul prezintă *calitatea legii* nu ca o totalitate de însușiri, dar ca un nivel al perfecțiunii legii.

La rândul lor, cercetătorii Т. В. Худойкина și А. А. Лукьянов prin *calitatea legii* înțeleg la fel „nivelul de perfecțiune a legii, nivelul corespunderii caracteristicilor acesteia cu anumite criterii” [3, p. 41]. Totodată, ei atrag atenția și la conceptul de *evaluare a calității legii* (proiectului legii/actului normativ) prin care înțeleg „o activitate specială orientată spre stabilirea nivelului de perfecțiune a actului normativ prin intermediul verificării caracteristicilor acestuia cu diferite criterii, inclusiv tehnico-juridice, politice, economice, sociale, etice și de altă natură” [3, p. 41].

Referitor la *criteriile calității actului normativ*, cercetătoarea Т. В. Худойкина [25, p. 18] le apreciază ca fiind „indicatori în baza cărora se realizează evaluarea calității (perfecțiunii) actului normativ”. Totodată, domnia sa atrage atenția la caracteristicile actului pe care le privește ca trăsături ce-l caracterizează ca act normativ, grupând caracteristicile actelor normative calitative și stabile în două categorii [25, p. 18]: *caracteristici social-științifice* (fundamentarea socială, fundamentarea științifică etc.) și *caracteristici juridico-științifice* (caracter legal, întemeiat, sistemic, acțiune directă, asigurare tehnico-juridică etc.).

Asupra *criteriilor calității legii* s-a expus și Ю. А. Тихомиров [11, p. 152], printre acestea menționând: în primul rând, reflectarea adecvată a necesităților societății, aprecierea corectă a obiectului de reglementare și a scopului adoptării actului normativ; în al doilea rând, alegerea corectă a formei actului la diferite nivele ierarhice; în al treilea rând, actul normativ trebuie privit ca rezultatul soluționării juridice a unei probleme sociale; în al patrulea rând, necesitatea de a prevedea consecințele juridice, riscurile și posibilele devianțe sociale, generate de actul normativ.

Tot la capitolul *criteriilor calității legii*, alți cercetători identifică următoarele categorii [1, p. 71]:

- *criterii tehnico-juridice* (în special, conformitatea cu normele tehnicii legislative);
- *criterii politice* (corespunderea cu interesele statului, cu regimul de guvernământ etc.);
- *criterii economice* (acoperirea financiară a legii);
- *criterii administrative* (metode și mijloace de realizare a legii);
- *criterii sociale* (corespunderea relațiilor sociale cu normele de drept care le reglementează).

Cu toate că autorii nu realizează nici o ierarhie a acestor criterii, totuși cercetătorii autohtoni [17, p. 9] consideră că cele mai importante sunt *criteriile tehnico-juridice*, care reflectă conformitatea legii cu normele tehnicii juridice (legislative).

Susținem această poziție, întrucât se dovedește a fi justă mai ales dacă privim situația și dintr-o altă perspectivă, așa cum o face В.В. Тальянин, care apreciază *calitatea legilor* în opoziție cu *calitatea precară* a acestora, care se manifestată în următoarele [27, p. 209]:

- reflectarea neadecvată în lege a proceselor sociale curente;
- proiectarea insuficientă a acestor procese pe viitor, prognozarea abstractă a posibilelor căi de dezvoltare a societății, în rezultatul căreia este posibilă alegerea eronată a direcțiilor de dezvoltare în perspectivă și a transformărilor politico-juridice;
- lipsa caracterului sistemic al legislației, încălcarea principiului corelării interne, coerenței textului normativ, apariția lacunelor și a coliziunilor;
- caracterul declarativ al actelor normative;
- prezența erorilor juridice și lingvistice;
- nerespectarea regulilor de tehnică legislativă.

După cum se poate observa, *criteriile tehnico-juridice* (legislative) sunt în măsură să cuprindă integrativ și celelalte *criterii ale calității legii*, idee foarte bine sugerată și de unii cercetători ruși, în opinia cărora „calitatea unei legiferări civilizate trebuie să fie determinată de gradul de percepere de către legiuitor a caracterului, tipurilor și esenței relațiilor sociale, de reflectarea corectă și fidelă a acestora în reglementările normative, de corectitudinea tehnico-legislativă a dispozițiilor legale, de forma de exprimare a normelor de drept, de integrarea armonioasă a acestora în sistemul dreptului și de contribuția lor la dezvoltarea progresivă a societății, statului și persoanei” [28, p. 46].

Așadar, se poate conchide faptul că, în cea mai mare parte, *calitatea legii* depinde de respectarea riguroasă a normelor și regulilor de tehnică legislativă în procesul de creație legislativă și normativă. Mai mult, efectul benefic al standardelor tehnico-legislative asupra *calității legii* este suplinit și de valoarea teoretico-practică a principiilor recunoscute a fi inerente procesului legislativ, precum sunt [29, p. 363; 30, p. 24-27]: principiul fundamentării științifice, principiul planificării legislative, principiul respectării unității de sistem a dreptului, principiul corelării sistemului actelor normative (principiul articulării sau al armoniei), principiul accesibilității, predictibilității și economiei de mijloace la elaborarea actelor normative, principiul asigurării echilibrului dintre dinamica și statica dreptului, dintre stabilitatea și mobilitatea dreptului. Suplimentar, cercetătorii susțin că activitatea legislativă se bazează și pe unele principii constituționale precum sunt [31, p. 30; 32, p. 63]: legalitatea, democratismul, transparența, profesionalismul, planificarea, caracterul sistemic și principiul etapizării.

O atenție distinctă în context, considerăm că merită *principiul accesibilității și previzibilității legii* (consacrat în art. 3 din *Legea cu privire la actele normative* nr. 100/2017 [33]), care privește în mod nemijlocit *calitatea normei juridice*. Reflectând asupra conținutului acestui principiu, cercetătorii precizează că acesta privește modul de receptare a conținutului actelor normative de către corpul social, în sensul de înțelegere a acestora. În lumina acestuia, norma juridică trebuie să fie clară, precisă și inteligibilă, întrucât cei cărora li se adresează trebuie nu doar să fie informați în avans asupra consecințelor actelor și faptelor lor, ci să și înțeleagă consecințele legale ale acestora. În caz contrar, principiul *nemo censetur ignorare legem* nu ar mai putea fi aplicat, ceea ce ar avea grave consecințe asupra securității raporturilor sociale, dar și a existenței societății în general [34, p. 13].

Într-o altă opinie, *accesibilitatea legii* presupune atât caracterul public al normei, ca pe un element intrinsec al juridicității sale, cât și claritatea conținutului ei, care să-i confere inteligibilitate, nu doar pentru specialistul în drept, ci și pentru orice persoană cu inteligență medie [35, p. 53; 36, p. 304].

În bogata sa jurisprudență, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat importanța asigurării accesibilității și previzibilității legii, instituind și o serie de repere pe care legiuitorul național trebuie să le aibă în vedere pentru asigurarea acestor exigențe [6,

p. 103]. Astfel, în cauze precum *Sunday Times c. Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord* (1979), *Rekvenyi c. Ungariei* (1999), *Rotaru c. României* (2000), *Damman c. Elveției* (2005), Curtea a subliniat că „nu poate fi considerată «lege» decât o normă enunțată cu suficientă precizie, pentru a permite individului să-și regleze conduita. Individul trebuie să fie în măsură să prevadă consecințele ce pot decurge dintr-un act determinat”; „o normă este previzibilă numai atunci când este redactată cu suficientă precizie, în așa fel încât să permită oricărei persoane să își corecteze conduita”; „în special, o normă este previzibilă atunci când oferă o anume garanție contra atingerilor arbitrare ale puterii publice” [34, p. 16].

Pornind de la aceste repere considerăm că accesibilitatea și predictibilitatea formează nucleul *calității legii*, fără de care nu numai că se diminuează valoarea normativă a legii, dar și se afectează grav *principiul securității juridice* (un principiu fundamental în statul de drept [6, p. 103; 37, p. 48]) și într-un final, se erodează securitatea persoanei față de eventualele riscuri pe care le generează însăși sistemul de drept al statului.

Generalizând asupra problemei *calității legii*, conchidem că aceasta poate fi asigurată în principal prin respectarea cerințelor ce țin de conținutul și forma legii. Pornind de la faptul că procesul legislativ este guvernat de o serie de principii importante, este de la sine înțeles că principala condiție pentru asigurarea *calității legii* ține de respectarea principiilor și regulilor tehnico-legislative în procesul legiferării. Sub acest aspect, asigurarea *calității legii* reprezintă o sarcină importantă a legiuitorului, realizarea căreia, tehnic vorbind, revine nu atât deputaților, cât juriștilor din cadrul aparatului organului legislativ, precum și celor implicați în procesul de pregătire a proiectelor de acte normative, în special, la etapa preparlamentară.

Desigur însă, privind în ansamblu, „dat fiind faptul că posibilitatea de a influența calitatea viitorului act normativ este mai efectivă în cadrul procesului legislativ, anume legiuitorul trebuie să-și asume responsabilitatea pentru evaluarea calității proiectelor de acte normative și evitarea adoptării de acte ce nu corespund cerințelor în domeniu” [3, p. 42].

Aprecierea/evaluarea calității actelor normative și a proiectelor acestora, adică stabilirea nivelului lor de perfecțiune, se poate realiza în diferite forme. Forma de apreciere/evaluare presupune „totalitatea modalităților și metodelor de realizare a evaluării, folosite de către subiecți într-o anumită consecutivitate” [3, p. 42]. Principala și cea mai răspândită formă de evaluare a calității actelor normative și proiectelor acestora este considerată a fi *expertiza*. În contextul dat, se susține că problema *aprecierii calității legii* este strâns legată de „expertiza normelor acestora” [38, p. 18].

Alți specialiști sunt mai categorici, subliniind că asigurarea *calității* corespunzătoare a actelor normative este posibilă doar cu ajutorul *expertizei legislației*. Mai mult, *expertiza* reprezintă atât o condiție indispensabilă calității legilor, cât și a caracterului lor efectiv [39, p. 64], fapt ce desigur nu poate fi contestat.

Prin urmare, doar *expertiza* permite elucidarea neajunsurilor activității de legiferare, atrage atenția legiuitorului asupra contradicțiilor conținute de legi în raport cu Constituția statului, cu principiile de drept general acceptate și normele de drept internațional, cu considerentele expuse în jurisprudența constituțională, inclusiv, cu standardele și normele de tehnică legislativă, recunoscute în activitatea de legiferare [3, p. 42].

Expertiza permite asigurarea *calității legilor*, întrucât contribuie la fundamentarea științifică a acestora, corelarea lor, precum și reliefaarea posibilelor consecințe negative sociale, economice, juridice, ecologice sau de altă natură care pot interveni în procesul de aplicare a acestora. Pornind de la acest rol important în procesul de elaborare și adoptare a legilor, *expertiza* este atribuită la cea mai importantă etapă tehnologică a procesului legislativ [40, p. 9].

Cu regret, la moment, în arealul științific autohton *expertiza* actelor normative și a proiectelor acestora este foarte puțin studiată, ceea ce denotă practic lipsa unei teorii expertologice în materia actelor normative. Pe cale de consecință, în funcție de acest moment se poate deduce cu mare regret cât de precară este și practica expertizării actelor normative, care nu este asigurată cu fundamentul științific necesar, care să-i asigure eficiența. La fel, aceeași constatare poate fi făcută și în raport cu profesionalismul experților implicați într-o astfel de activitate.

În concluzie, toate aceste momente sugerează destul de clar necesitatea stringentă de a dezvolta amplu și aprofundat *teoria calității legii*, cu un accent deosebit pe instrumentariul asigurării acesteia, în special, pe *teoria expertologiei actelor normative*, de care depinde în general, atât calitatea dreptului pozitiv, cât și impactul lui pozitiv efectiv asupra relațiilor sociale și a vieții societății.

Referințe bibliografice:

1. Брыжинский А.А., Лукьянов А.А. Техничко-юридические критерии качества законодательного акта. В: *Социально-политические науки*, 2011, №1, pp.70-74
2. Аверьянова Н. Н., Локтионова Е. О. Экспертиза законопроектов в законотворческом процессе России: правовая теория и классификация. В: *Известия Саратовского ун-та, Сер. Экономика. Управление. Право*, 2016, Т. 16, вып. 1, pp. 107-112
3. Худойкина Т.В., Лукьянов А.А. Качество закона: коррупциогенные факторы. В: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2013, №4(30), pp. 193-196
4. Худойкина Т. В., Лукьянов А. А. Техничко-юридическая экспертиза как форма оценки качества законопроектов и законодательных актов. В: *Пробелы в российском законодательстве*, 2011, № 6, pp. 41-44
5. Iacob I., Costachi Gh. Reflecții asupra securității juridice în statul de drept. În: *Legea și Viața*, 2015, nr. 5, pp. 4-9
6. Iacob I. Securitatea juridică – principiu fundamental în statul de drept. În: *Revista Științifică Internațională „Supremația Dreptului”*, 2016, nr. 3, p. 99-105
7. Buga L. Calitatea legii penale: criterii și particularități. În: *Mecanisme naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului*, materialele mesei rotunde cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chișinău: AAP, 2014, p. 335-350
8. Buga L. Tehnica legislativă penală. Monografie. Chișinău: Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, 2017, 213 p.
9. Пудовочкин Ю.Е. Понятие и критерии качества уголовного закона. В: *Противодействие современной преступности: оценка эффективности уголовной политики и качества уголовного закона / Náídíçę író÷íúó ñđóâîâ đíâ đíâ. đđîđ. Í.Ř. Ęđřřlíęî. Nřđřńîâ, Nřđřńîâñęćé Őlíňđ đř čńěîâîâříçť đđîáęíę îđâříçđîâřííé đđĺńńóđřńńč č ěđđđđöčč: Nřńléěčň*, 2010, pp. 275-279
10. Сырых Е.В. Общие критерии качества закона. Диссертация канд. юрид. наук. Москва, 2001, 221 p.
11. Тихомиров Ю. А. Эффективность закона: от цели к результату. В: *Журнал российского права*, 2009, №4, pp. 3-9
12. Дрейшев Б.В. Проблемы обеспечения качества закона. В: *Правоведение*, 1988, № 4, pp.31-39
13. Поленина С.В. Качество закона и эффективность законодательства. Москва: Издательство ИГиП РАН, 1993, 56 p.

14. Сырых Е.В. Критерии качества закона. В: *Законодательная техника: научно-практическое пособие* / под ред. Ю. А. Тихомирова. Москва, 2000, pp. 42-58
15. Прозоров В.Ф. Качество и эффективность хозяйственного законодательства в условиях рынка. М., 199, pp. 76-81
16. Eîçeîâ R.Â. Î eđcñłđč õ eř÷łńńâr ôâieîâîâî çreîîârńleüńńâr. Â: *Óâieîâî-d'đrâieîe çřđ'dłń ċ łâi ýôđleñçâiîńńü â âiđuiál n' nâđlelıiie d'đłńńóđ'iîńńüř*. Nřđrńîâ, 2008. [citât 27.12.2021]. Disponibil: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/bl1bm3gy8s/direct/57013508.pdf>.
17. Costachi Gh., Gagiu E. Reflecții asupra valorii legislației și a calității legii. În: *Legea și Viața*, 2013, nr. 10, pp. 4-9
18. Кашанина Т.В. Юридическая техника: учебник. 2-е изд. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2011, 496 p.
19. Гатилова А.С. Качество законов как объект прогнозирования. В: *Юридическая наука*, 2012, №4, pp. 4-7
20. Савельева Е.М. Проблемы и методы организации и экспертного обеспечения законодательной деятельности Государственной Думы: Дис. канд. юрид. наук. Москва, 1999, 138 p.
21. Алмаева Ю.А. Теоретические проблемы определения качества правовых норм. В: *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2009, №1(2), pp.10-12
22. Сырых Е.В. О критериях качества федеральных законов в сфере экономики. В: *Журнал российского права*, 2000, №2, pp.127-129
23. Buga L. Eficiența legii penale: concept, criterii și măsuri de asigurare. În: *Teoria și practica administrării publice*, Materialele conferinței științifico-practice cu participare internațională, din 23 mai 2014. Chișinău: AAR, 2014, pp. 294-297
24. Минюк Н.В. Правовая политика как фактор повышения качества законодательства в современной России: Дис. канд. юрид. наук. Москва, 2009, 166 p.
25. Худойкина Т.В. Стабильность закона или законодательства? (теоретические и практические аспекты). В: *Журнал российского права*, 2000, №9, pp. 18-28
26. Иванюк О.А. Качество закона и проблемы юридической техники. Обзор научно-практической конференции. В: *Журнал Российского права*, 2008, № 2, p. 150–162
27. Талянин В.В. Качество закона как фактор повышения «социальной престижности» правовой законности. В: *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*, Серия: Право, 2001, № 1, pp. 209-212
28. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Изд. 2-е доп. М.: ООО ИД «Право и государство», 2005, 554 p.
29. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Vol. 2. București, 1930
30. Gagiu E. Principiile tehnicii legislative – factor de asigurare a durabilității legilor. În: *Legea și Viața*, 2012, nr. 3, pp. 23-29
31. Выстропова А.В. Парламентское право России: Учебное пособие. Волгоград, 2001, 92 p.
32. Gagiu E. *Legiferarea și principiile desfășurării acesteia într-un stat de drept*. În: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr. 9 (p. 62-64)
33. Legea cu privire la actele normative nr. 100 din 22.12.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 7-17 din 12.01.2018
34. Predescu I., Safta M. Principiul securității juridice, fundament al statului de drept. Repere jurisprudențiale. În: *Buletinul Curții Constituționale*, 2009, nr. 1 (19 p.) [citât la 27.12.2021]. Disponibil: <https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/01/predescu.pdf>.

35. Deleanu I. Accesibilitatea și previzibilitatea legii în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și a Curții Constituționale a României. În: *Dreptul*, 2011, nr. 8, pp. 52-82
36. Enicov V. Accesibilitatea și previzibilitatea legii – factori de asigurare a securității juridice a persoanei. În: *Защита прав человека, научно-практическая конференция* (26 октябрь 2017 г.). Компат: Institutul pentru Democrație, 2018, pp. 302-308
37. Iacob I. Principiul securității juridice: concept și conținut. În: *Revista Securitas*, 2017, nr. 1, pp. 48-61
38. Апт Л.Ф. Теоретические вопросы правовой экспертизы федеральных законов. В: *Журнал Российского права*, 2008, №2, pp. 18-25
39. Короткова О.А. Экспертиза законодательства и педагогическая экспертиза: общее и частное. В: *Социально-экономические явления и процессы*, 2016, №9 [citat la 24.12.2021]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekspertiza-zakonodatelstva-i-pedagogicheskaya-ekspertiza-obschee-i-chastnoe>
40. Разуваев А. А. Экспертиза как средство повышения эффективности процесса правореализации (вопросы теории и практики): автореф. дис. канд. юрид. наук. Саратов, 2006, 27 p.

RECONCEPTUALIZAREA IMPLICĂRII REPREZENTANȚILOR SOCIETĂȚII CIVILE ÎN PROCESUL DE AUTOADMINISTRARE A JUSTIȚIEI

RECONCEPTUALIZING THE INVOLVEMENT OF CIVIL SOCIETY REPRESENTATIVES IN THE PROCESS OF SELF-ADMINISTRATION OF JUSTICE

JOSANU Cristina
doctorandă, USM

CZU: 347.971:347.471:106.2

Summary

The new constitutional regulations, contemporary social and legal trends require a reassessment of the status of civil society representatives in the architecture of self-administration of justice. The issue in question is of particular importance not only for the national legal reality. The organization of civil society representatives involved in the process of self-administration of justice in the format of an association - an interaction platform, manifested through internal communication and collaboration with relevant professional organizations and civil society concerned, would make an essential contribution to building social trust in justice.

Keywords: civil society, judicial authority, self-administration of justice, magistrate, good governance

Noile reglementări constituționale, tendințele sociale și juridice contemporane impun o reevaluare a statutului reprezentanților societății civile încadrați în arhitectura autoadministrării justiției. Problematika în cauză este de o importanță deosebită nu numai pentru realitatea juridică națională. Organizarea reprezentanților societății civile implicați în procesul de autoadministrare a justiției în formatul unei asociații – platformă de interacțiune, manifestată printr-o comunicare internă și printr-o colaborare cu organizații profesionale de resort și ale societății civile interesate, ar avea o contribuție esențială pentru fortificarea încrederii sociale în justiție. Statutul reprezentanților societății civile implicați în autoadministrarea justiției în realitatea juridică națională este și în prezent subiectul multiplelor polemici. Articolul 122 al Constituției Republicii Moldova (redacția veche) menționa anume statutul – profesori titulari, chiar fără precizarea apartenenței acestora la societatea civilă [1]. Legea pentru modificarea Constituției Republicii Moldova, prin alin (1) al aceluiași articol menționează: „Consiliul Superior al Magistraturii este format din 12 membri: șase judecători aleși de Adunarea Generală a Judecătorilor, reprezentând toate nivelurile instanțelor judecătorești, și șase persoane care se bucură de o înaltă reputație profesională și integritate personală, cu experiență în domeniul dreptului sau în alt domeniu relevant, care nu activează în cadrul organelor puterii legislative, executive sau judecătorești și nu sunt afiliate politic.” [2] Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii [3] este nevoită să reglementeze în domeniul vizat numai în limitele normei constituționale. Articolul 123 alin. (1) se completează cu următoarea propoziție: „Consiliul Superior al Magistraturii își exercită atribuțiile în mod direct sau prin intermediul organelor sale specializate”. Astfel, urmează a fi ajustate și celelalte legi din domeniu, deși autoadministrarea justiției este realizată prin intermediul altor colegii,

la care reglementarea constituțională nu se referă. Astfel, Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor [4], Legea cu privire la colegiul de evaluare și selecție a judecătorilor [5], normele din Legea cu privire la Procuratură [6], actele normative similare care reglementează activitatea Consiliului Superior al Procurorilor [7], inclusiv normele constituționale deja utilizează formulare generică, referitoare la reprezentanții societății civile. Deși într-o formă expresă nu întotdeauna rezultă, totuși, vorbim despre reprezentanții societății civile cu studii și experiențe profesionale în domeniul juridic. Importanța deosebită, complexitatea subiectelor abordate în procesul de autoadministrare a justiției invocă un ansamblu de cerințe și instruiți profesionale speciale. Altfel spus, nu orice reprezentant al societății civile va fi capabil de o monitorizare și implicare în adoptarea hotărârilor de administrare din domeniul justiției. Fiind de acord că termenul „profesor titular” este unul prea îngust, utilizat incorect și abuziv și care nu poate reprezenta întreaga societate civilă, este necesar a menționa că, la etapa inițială de accedere în componența Consiliului Superior al Magistraturii, a Consiliului Superior al Procurorilor și a colegiilor corespunzătoare, este necesară realizarea unor instruiți în domeniu.

Identificarea statutului reprezentanților societății civile este deosebit de relevantă; or, aceștia devin persoane cu funcții de demnitate publică în domeniul justiției, implicați în procesul decizional al administrării justiției, independenți în capacitatea decizională și fiind supuși numai legii. Statutul în cauză este determinat de normele constituționale și legale din sistemul legislativ național și se referă în exclusivitate la procedurile operaționale de luare a deciziilor de natură individuală sau normativă. Statutul reprezentanților societății civile, implicați în structurile de autoadministrare a justiției necesită o reevaluare fundamentală, în scopul determinării expresiei axiologice a societății civile și a implicării ei în procesul de autoadministrare a justiției.

Pornind de la anumite începuturi, istoria încadrării reprezentanților societății civile în acest proces – de autoadministrare a justiției, a început evoluția în perioada interbelică în statele și sistemele juridice europene. „Frica” aceasta, mai mult mimată de „juristocrație”, de „dictatura judiciară”, a impus anumite tentative incipiente de control, monitorizare din partea societății civile în procesul de autoadministrare a justiției, care, actualmente sunt îndreptățite în aspect de integritate. În Republica Moldova, ca și în toate statele postsocialiste, instituțiile democratice din domeniul justiției și-au găsit dezvoltarea după destrămarea lagărului socialist și a U.R.S.S.. Necesitatea identificării unor cerințe de calitate cu referință la reprezentanții societății civile este evidentă. Evidențiem următoarele: profesionalismul, integritatea, caracterul apolitic al activităților profesionale anterioare. Complexitatea autoadministrării justiției la etapa contemporană impune o anumită pregătire profesională destul de detaliată și implicarea unor reprezentanți ai societății civile care nu posedă o pregătire profesională detaliată stabilește o eficiență iluzorie a activității acestora. Or, încadrarea în procesul de autoadministrare a justiției prezumă atât o monitorizare a judecătorilor implicați în autoadministrare, cât și în monitorizarea întregii arhitecturi juridice de autoadministrare a justiției, elementele cărora pot, în limitele competenței, stabili și aplica o sancțiune disciplinară, organiza și realiza o promovare în carieră ș.a. Evident, cea mai eficientă monitorizare poate fi realizată printr-o nemijlocită participare. Cu trecerea timpului, procedurile operaționale, devenind tot mai sofisticate, impun o specializare mai profundă. Dacă la o anumită etapă se discuta despre implicarea reprezentanților societății civile pe principii de voluntariat, la această experiență s-a renunțat. Mai mult, cerințele de integritate, prin necesitățile declarării veniturilor și a conflictelor de interese suplimentate de salarizarea din finanțele publice, justifică toate cerințele față de o persoană cu funcție de demnitate publică. Astfel se conturează statutul reprezentanților societății civile – deținător al funcției de demnitate

publică în domeniul justiției; cu toate că un atare statut, prin formularea dată, lipsește, realitatea îl identifică. Mai mult, garanțiile de orice natură, caracteristice statutului de magistrat (judecător sau procuror) la fel sunt de acoperire și pentru reprezentanții societății civile; or, ar fi o lipsă de sens implicarea în activitatea decizională a unui organ colegial cu competențe statuare limitate, strâns corelate cu independența și imparțialitatea, ca principii ce se referă la întreg corpul de magistrați.

Menționăm o abordare conceptuală absolut nouă a statutului reprezentantului societății civile în domeniul justiției, ce apare în rezultatul unei evoluții a percepției fenomenului justiției în societatea contemporană democratică. Odată promovată într-o așa funcție, el (reprezentantul) devine subiect ce deține o funcție de demnitate publică, înzestrată cu anumite calități importante: profesionalism și integritate, ce are drept obiectiv major monitorizarea autorității judecătorești și a justiției în ansamblu. Se referă nu numai nemijlocit la membrii Consiliului Superior al Magistraturii, dar și la membrii – reprezentanți ai societății civile implicați în activitatea colegiilor funcționale pe lângă Consiliu. Or, drepturile ce rezultă din obiectivele formulate implică și anumite obligațiuni de natură juridică ce completează statutul în cauză. În funcție de legislația națională, numărul funcționarilor în cauză ar putea varia și ar include și reprezentanții Consiliului Superior al Procurorilor, dacă sistemul legislativ prevede o organizare aparte pentru procurori. Menționăm că sistemele juridice europene prevăd o implicare numerică diferită a reprezentanților societății civile în Consiliile Judiciare, însă tendințele sunt orientate spre o creștere a numărului de membri în toate structurile (colegiile) respective, cu respectarea, însă, a pct.1.3. din Carta europeană cu privire la statutul judecătorului [8], ce stabilește un coraport minim clar între numărului de magistrați și cel al reprezentanților societății civile în componența Consiliului Judiciar – cel puțin jumătate, fiind aleși de Adunarea Profesională.

Inspirându-ne din obiectivul generic plasat în competența reprezentanților societății civile – de monitorizare prin implicare în procesul de autoadministrare a justiției, orientată spre asigurarea independenței magistraților, identificăm un sistem de obiective concrete: a) transparența funcțională; b) integritatea corpului magistraților. Astfel, intenția noastră de valorificare a rolului reprezentanților societății civile în arhitectura autoadministrării justiției o putem exemplifica astfel: a) Prezența argumentată a reprezentanților societății civile în structurile administrative ale justiției contemporane constă în asigurarea transparenței procedurilor operaționale ale acestor componente structurale și preîntâmpinarea instaurării unei „juristocrații” închise și selecte în administrarea justiției; b) Implicarea activă în realizarea procedurilor operaționale cu referință la accesarea în carieră, promovarea, sancționarea ș.a., prin asigurarea respectării principiului meritocrației, care înglobează și profesionalismul și integritatea candidaților. Valoarea și rolul reprezentanților societății civile, ce rezultă din aceste obiective interpretate, ne permit, la rândul lor, a identifica sarcinile plasate și modul de organizare a acestor subiecți cu funcție de demnitate publică în domeniul justiției.

Prima sarcină. Organizarea unei comunicări constructive a tuturor reprezentanților societății civile, implicați în diferite structuri orientate spre administrarea justiției; or, implicarea în diferite componente structurale identifică diferite probleme ce urmează a fi depășite numai cu participarea societății civile, prin reprezentanții din toate componentele arhitecturale ale administrării. O asociație a reprezentanților societății civile implicați în administrarea justiției va fi mai sonoră, opinia ei va avea autoritate, prin profesionalism și transparență, atât pentru celelalte ramuri ale puterii de stat, cât și pentru societate în ansamblu. Dacă conform Legii cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, președintele Consiliului Superior al Magistraturii prezintă raportul de activitate pentru anul precedent în fața Parlamentului[9], care ar fi logic inițial să fie apreciat de Adunarea

Generală a Judecătorilor (Adunarea Generală a Procurorilor) [10], atunci o eventuală Asociație a reprezentanților societății civile ar putea elabora un raport de alternativă, atât pentru Adunarea Generală, cât și pentru Parlament. Transparența procedurilor operaționale ar fi apreciată anume prin consistența și complexitatea acestor rapoarte alternative. Anume abordarea critică a problemelor apărute în domeniul justiției va aduce beneficii atât activității Consiliului Superior al Magistraturii, a Consiliului Superior al Procurorilor, cât și a altor componente structural-administrative din domeniu.

A doua sarcină. Concomitent, menționăm oportunitatea implicării reprezentanților societății civile în anumite proceduri operaționale printr-o pondere mai consistentă. Anume reprezentanții societății civile necesită **a gestiona comunicarea autorităților și instituțiilor implicate cu presa**. Astfel, ar fi valorificată o comunicare calitativă cu societatea pe diferite probleme stringente legate de funcționalitatea autorităților de autoadministrare a justiției. În mod firesc, comunicatele de presă urmează a fi trecute printr-un filtru de transparență și integritate, fiind, astfel, fortificată încrederea societății în justiție și asigurată transparența funcționalității, prin monitorizarea severă și corectă din partea societății civile. Procedurile operaționale menționate urmează a fi reglementate prin normă legală, în scopul asigurării unei stabilități a raporturilor juridice invocate și a asigurării unei comunicări trilaterale – politicul, societatea civilă și justiția.

A treia sarcină. O altă sarcină, realizată printr-o procedură operațională ce ar impune implicarea nemijlocită a societății civile în formatul Asociației menționate, este cea referitoare la **apărarea reputației profesionale a judecătorilor și procurorilor**. Nu este suficient Consiliul Superior al Magistraturii să se limiteze la o constatare a adresării. Reglementările naționale nici nu prevăd anumite proceduri operaționale în domeniu. Urmează elaborarea unei analize minuțioase a situației de fapt și adoptarea unei hotărâri complexe prin interpretările de fapt și de drept a cauzei. Or, hotărârea este adresată societății, prin comentarea, afirmarea sau infirmarea unor acuzații publice în adresa judecătorului sau procurorului din partea unei persoane publice sau a oricărui subiect din societate. Monitorizarea calitativă a acestor categorii de hotărâri sau emiterea comunicatelor din partea reprezentanților societății civile implicați în autoadministrarea justiției, care ar confirma sau infirma acuzațiile menționate, ar contribui la sporirea calității comunicării Consiliului Superior al Magistraturii cu societatea, la fortificarea încrederii în justiție, dar și a responsabilității acuzatorilor civici și politici.

Concluzii. Anume sistemul trilateral de comunicare propus și ar asigura capacitatea de independență a justiției în ansamblu, a transparenței funcționale a administrării justiției, a creșterii rolului societății civile în asigurarea unei monitorizări sociale în domeniu și sporirea încrederii în justiție, în calitatea și eficienței ei și a formării unui sistem real de garanții pentru preîntâmpinarea unui control din partea politicului în activitatea justiției. Asociația reprezentanților societății civile din domeniul justiției, având un esențial potențial intelectual, ar contribui eficient la dezbaterile publice organizate de sectorul public (Ministerul Justiției) cu referință la proiectele de legi din domeniu, fără a deține un monopol în domeniu. Mai mult, componența asociației menționate ar putea fi completată și cu foști membri ai Consiliului Superior al Magistraturii (Consiliul Superior al Procurorilor) – reprezentanți ai societății civile, asigurându-se, astfel, o continuitate a memoriei sociale și profesionale în domeniul vizat. Fiind, în esență, o componentă calitativ-profesională a reprezentanților societății civile, Asociația reprezentanților societății civile din domeniul justiției ar putea avea un dialog social, public, nu numai cu reprezentanții ramurilor politice ale puterii de stat, dar și cu asociațiile profesionale ale judecătorilor și procurorilor, în scopul asigurării calității și eficienței actului de justiție și fortificării încrederii în justiție. Vorbim de o comunicare activă cu Uniunea avocaților,

Uniunea executorilor judecătorești, alte uniuni ale profesiilor libere din domeniul realizării justiției. Anume Asociația în cauză necesită a se poziționa drept o platformă de comunicare dintre diferiți subiecți, implicați în procesul de realizare a justiției; or, important este a înțelege că principalele impedimente în domeniu pornesc de la lipsa de comunicare, lipsa unui schimb profesionist de opinii, finalitatea cărora ar putea fi proiecte bune de legi, reglementări eficiente și proceduri operaționale calitative – toate acestea încadrându-se în conceptul unei bune guvernări. Or, societatea civilă, în manifestările actuale nu mai corespunde acelor cerințe de integritate, profesionalism și transparență, înaintate justiției contemporane, dar poate fi capabilă de a se autoorganiza în intențiile de democratizare. În caz contrar, în formatul actual, societatea civilă se poate prezenta numai în calitate de element ce stagnează reformele în domeniul justiției, stagnarea respectivă fiind un factor nociv capabil a afecta toate bunele intenții de modernizare a mecanismului de stat și a societății în ansamblu. Nu este suficient de a avea intenții de reformă în domeniul justiției, înaintând anumite cerințe de calitate domeniului de reformare. Este foarte important ca și cine inițiază reformele, și cine le realizează a se impune printr-o autoritate reală în fața societății în ansamblu, autoritate caracterizată prin aceleași condiții de calitate intenționate în reformele preconizate. Or, societatea civilă, fiind un fenomen de natură socială, la fel necesită modernizări și reconceptualizări de formă și conținut și va fi foarte bine dacă ea înseși este capabilă de a se autotransforma, demonstrând astfel capacitatea implicării sale în procesul ulterior de autoadministrare a justiției reformate.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova. nr.1, din: 29.07.94. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 78, art. 140, din: 29.03.2016.
2. Legea pentru modificarea Constituției Republicii Moldova, nr. LP120/2021 din 23.09.2021. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 238, art. 274, din 01.10.2021.
3. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947-XIII din 19.07.96. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 64/641 din 03.10.1996. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 186-188/752, din 22.08.2003.
4. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, nr. 178, din 25-07-2014. În: : *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 238-246, art. 557, din 15-08-2014.
5. Legea privind selecția, evaluarea performanțelor și cariera judecătorilor, nr. 154 din 05.07.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14.09.2012, nr.190-192.
6. Legea cu privire la Procuratură, nr. 294-XVI din 25.12.2008. În: : *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 55-56/155 din 17.03.2009.
7. Procuratura Generală a Republicii Moldova [citat 15.12.2021]. Disponibil: <http://procuratura.md>
8. Carta Europeană cu privire la Statutul judecătorului. Consiliul Europei, Strasbourg, 1998 [citat 20.10.2021]. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/106139>
9. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947-XIII din 19.07.96. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 64/641 din 03.10.1996. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 186-188/752, din 22.08.2003
10. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii, nr. 947-XIII din 19.07.96. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 64/641 din 03.10.1996. Republicată: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 186-188/752, din 22.08.2003.

ВЛИЯНИЕ ПРОЦЕССОВ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ЕВРОПЕИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА

THE INFLUENCE OF THE PROCESSES OF GLOBALIZATION AND EUROPEANIZATION ON THE DEVELOPMENT OF THE CONTEMPORARY STATE

КОСТРОМИЦКИЙ Анатолий
докторант, Молдавский
Государственный Университет

CZU: 341.1/.8:339.9:327

Summary

Civilizational development generates new phenomena that have a significant impact on the existence of States, State structures, nations, peoples and the whole world. One of such large-scale phenomena is globalization. Globalization in modern conditions of the state is a set of processes affecting state institutions, generating their modernization and determining the need for combining the efforts of national states to overcome universal problems, negative processes and phenomena arising in the world, the fight against which at the level of an individual state is not effective enough.

Keywords: *Globalization, globalization in the conditions of a modern state, Europeanization, the process of transformation, unification, the world community*

Понятие и сущность глобализации и европеизации.

Существуют различные толкования понятия глобализации, как с позиции ее сущности, так и с точки зрения ее временных рамок. Некоторые исследователи определяют глобализацию как современный этап интернационализации (или империализма), а другие, наоборот, считают интернационализацию текущей стадией глобализации.

Сам термин «глобализация» стал широко применяться примерно во второй половине 1980-х годов, как отсылка к некоей новой реальности, вызванной прежде всего технологической революцией в сфере информатики и телекоммуникации [10, с. 22-36].

По мнению зигмунта Баумана, глубочайший смысл идеи глобализации состоит в неопределенном, неуправляемом и самостоятельном характере всего, что происходит в мире, отсутствии центра, пульта управления, совета директоров или головной конторы. Глобализация – просто другое название «нового мирового беспорядка» Джоуитта [7, с. 88].

Академик Ион Гучак отметил, что под влиянием глобализации современные международные отношения переживают процесс переосмысления, который отменяет монополию государства на внешнюю политику. На имидж страны за рубежом влияет целый ряд негосударственных субъектов, а информационные технологии предоставляют им многочисленные механизмы коммуникации [3].

Российский исследователь Сапрыкина В.Ю. считает, что под глобализацией прежде всего следует понимать постепенное преобразование мирового пространства в единую зону, где беспрепятственно перемещаются капиталы, товары, услуги, где свободно распространяются идеи и передвигаются их носители, стимулируя

развитие современных институтов и шлифуя механизмы их взаимодействия [19, с. 13].

Структура мышления, поведения и жизни в рамках пространств и идентичностей государственного общества разрушается в ходе экономической, политической, экологической, культурной глобализации. Многозначность глобализаций во множественном числе приводит к тому, что в результате эффекта «маятника» возникают наднациональные и субнациональные регионализмы. Хорошим примером этому является Европейский союз, возникший в ответ на глобальную рыночную конкуренцию с Соединенными Штатами, и больше не выступающий в качестве простого внутреннего рынка с его самостоятельно сформированной институциональной структурой. Введение евро не только открыло единое валютное пространство, но и привело к политико-административной необходимости решать проблемы согласования всего, что с этим связано, политическим путем. В результате страны и культуры, которые изначально были изолированы друг от друга, вынуждены открываться изнутри и принудительно объединяться [8, с. 122-123].

В настоящее время, очевидно, существует два одновременных процесса коагуляции экономических и социальных факторов: первый – глобализация, распространяющаяся из США и, по-видимому, имеющая универсальный характер, и второй – европеизация, происходящая на территории старого континента. С этой точки зрения, глобализация рассматривается как уникальный процесс, ориентированный на два полюса: американский полюс и европейский полюс. Обе тенденции, в случае европеизации, ориентированной на Запад, обычно рассматриваются как одинаково вредные для других стран, пострадавших от этого процесса, стран, которые подвергаются глобализации и культурному конформизму [5, с. 431-436].

Для изучения Европейского союза принято использовать два концепта – «евроинтеграция» и «европеизация».

Концепт «евроинтеграция» играет важную роль в теоретическом анализе ЕС, собственно термин «европейская интеграция» обозначает процесс создания европейских институтов и политик, эволюционирующих в направлении формирования некоего наднационального центра, вокруг которого и конституируется общее европейское пространство.

«Евроинтеграция» акцентирует добровольное делегирование государствами – членами ЕС созданным ими же общим институтам части своих полномочий. Эта добровольность и воспринимается в качестве гаранта того, что решения в некоторых сферах общих интересов будут приниматься на общеевропейском уровне демократическим путем.

В отличие от концепта европейской интеграции концепт европеизации отражает, как интеграционные процессы влияют на страны-участницы, какие изменения на национальном уровне влекут за собой изменения общенациональные. Иначе говоря, как Европейский союз в лице своих общих институтов и политик воздействует на страны-члены, и каковы последствия такого воздействия. Точнее – как страны-члены воспринимают и переживают эти последствия: как желательные или как вынужденные для себя.

Именно поэтому концепт европеизации применяют для исследования Европейского союза (а не Европы в целом), расшифровывая его как «европеизацию» самих государств – членов Европейского союза, то есть как упрочение и распространение общих для них политических правил, норм и практик. В этом контексте европеизация – суть политический проект, нацеленный на объединение и политическое укрепление Европейского союза путем вмешательства центра в национальные и субнациональные системы управления [21, с. 88-95].

Таким образом, европеизация – это сложный процесс трансформации, который взяли на себя государства, присоединившиеся к Европейскому Союзу, а также соседние государства - кандидаты, подписавшие с ЕС соглашения об ассоциации, а также другие стратегические акты сотрудничества. Европеизация означает принятие европейской идентичности и культуры, постепенное принятие политической, экономической, социальной и управленческой модели, преобладающей в странах-членах ЕС, ассимиляцию организационной политики, экономических и организационных структур и законодательства Сообщества, а также переопределение национальной, региональной и местной идентичности в соответствии с европейской идентичностью [1, с. 113].

Сущность, глобализационных процессов в современном правовом государстве, в большей степени связана с правовой «унификацией». В соответствии с традиционным определением, унификация – это создание единообразных унифицированных норм во внутреннем праве различных государств. В целом, анализируя содержание процессов унификации, различные авторы оценивают их по-разному, при этом, существующая разница в оценках носит вполне принципиальный, в некоторых случаях, субъективный характер.

При обосновании отличной точки зрения отмечается, что национальное право относится исключительно к внутренней юрисдикции государства и входит в сферу охраняемого государственного суверенитета, т.е. на сегодняшний день не существует какого-либо специального наднационального органа нормотворчества, который бы принимал юридически обязательные положения для других государств. По этой причине основным способом унификации права является сотрудничество государств в правовой сфере [13, с. 171-172].

Это позволяет рассматривать унификацию как своего рода процесс правотворчества. Главной особенностью этого правотворческого процесса является то, что он осуществляется последовательно в двух областях - международной и внутригосударственной. Это предполагает использование соответствующих форм, средств и механизмов нормотворчества как международных, так и внутригосударственных [12, с. 16].

Итак, глобализация – объективный процесс в современных международных отношениях, высшая стадия интернационализации или взаимодействие национальных хозяйств на мировом рынке. Взгляды на истоки возникновения глобализации являются дискуссионными. Историки рассматривают этот процесс как один из этапов развития капитализма. Экономисты ведут отсчет от транснационализации финансовых рынков. Политологи делают упор на распространение демократических институтов. Культурологи связывают проявление глобализации с вестернизацией культуры, включая американскую экспансию. Имеются информационно-технологические и экологические подходы к объяснению процессов глобализации [11, с. 11]. Встречаются и синтетические подходы, где глобализация рассматривается многоаспектно, что представляется наиболее соответствующим действительности. Одним из таких является достаточно широкое, но, на наш взгляд, правильное определение, данное в 1990 г. М. Алброу, с точки зрения которого «глобализация» – это все те процессы, благодаря которым народы мира инкорпорируются в единое мировое общество, «глобальное общество» [8, с. 283-284]. Различается политическая и экономическая глобализация. В качестве субъекта глобализации выступает регионализация, дающая мощный кумулятивный эффект формирования мировых геоэкономических полюсов [11, с. 12].

Так на мировой арене появились новые действующие «лица», не связанные с конкретными странами. Наднациональные образования, транснациональные корпорации (ТНК) и международные организации начинают играть важную роль [17]. Все это означает, что на международном уровне создаются новые центры принятия решений и фактические центры власти, которые могут влиять и даже

формировать правила игры на глобальном уровне, не только в экономической сфере. Все эти изменения в мировом порядке происходят в условиях глобализации [14, с. 140-166].

При этом, одной из главных проблем глобализации является неоднородность ее воздействия на всех участников интеграционного процесса. Предлагаем рассмотреть этот вопрос через призму взаимосвязи субъектов и объектов глобализационных процессов. С точки зрения философии субъект и объект постоянно находятся в противостоянии. В самом общем виде под субъектом мы понимаем носителя целенаправленной деятельности, которая направлена на объект: субъект – активная сторона, иницирующая свою целеполагающую (сознательно-избирающую) деятельность [16, с. 17]. Вот почему все взгляды на современный мировой порядок основаны на противоречии между субъектом и объектом глобализации. Где под субъектом понимается своего рода глобальные лидеры, которые «организуют, направляют и продвигают процесс глобализации» [4], в то время как объект пытается действовать в соответствии с правилами, установленными субъектом. Субъекты по своей природе могут носить негосударственный, наднациональный характер. Этой точки зрения придерживается Ульрих Бек, который считает, что «глобализация обозначает процессы, в которых государства и их суверенитет вплетаются в паутину транснациональных международных акторов и подчиняются их властным возможностям, их ориентации и идентичности» [8, с. 24].

В процессе глобализации мировое общество развивалось во многих областях, не только в экономической сфере, ослабляло и бросало вызов могуществу национального государства, пронизывая его территориальные границы разнообразными социальными зависимостями, не связанными с определенной территорией – рыночными отношениями, коммуникационными сетями, а также отличными нравами и обычаями населения. Это проявляется во всех важнейших сферах, на которых держится национально-государственный авторитет: в налоговой политике, в высших полномочиях полицейского аппарата, во внешней политике, в области военной безопасности.

Рассмотрим подробнее налоговую политику в качестве примера.

Взимание налогов – не просто один из принципов авторитета национального государства, а его главный принцип. Суверенное распоряжение налогами связано с контролем за хозяйственной деятельностью в пределах определенной территории. Но расширение возможностей хозяйствования в рамках мирового общества делает эту предпосылку все более фиктивной. Предприятия могут производить продукцию в одной стране, платить налоги в другой, а требовать государственных субсидий в форме мероприятий по созданию инфраструктуры – в третьей. Обладающие богатством частные лица стали мобильнее, изобретательнее в поисках и использовании лазеек в законодательстве национального государства; те, кто располагает пользующимися спросом знаниями, могут использовать их там, где им будет выгоднее; наконец, бедные могут уехать туда, где, как они думают, в кисельных берегах текут молочные реки. Напротив, попытки национальных государств отгородиться от этих процессов сталкиваются с противоречиями: чтобы выдержать глобальную конкурентную борьбу, отдельным государствам приходится привлекать капитал, людей и знания [8, с. 14-15].

Глобализация и страны с разным уровнем развития.

Глобализация всегда означает резкое усиление международной конкуренции, и вследствие этого вызывает целый ряд (преимущественно негативных) явлений в экономике и социальной сфере. К ним относятся: быстрый рост одних стран и территорий на фоне стагнации или упадка других, нестабильность экономической и деловой конъюнктуры, массовые миграции населения. [15]

Несправедливое распределение благ от глобализации порождает угрозу конфликтов. В условиях поляризации мировой экономики богатые становятся богаче, а бедные еще беднее. Наиболее болезненным процесс глобализации является для развивающихся и менее развитых стран. Основная масса из них, участвуя в интернационализации в качестве поставщиков сырья и трудовых ресурсов, оказываются в зависимости от развитых и более сильных государств. [19, с. 259-263]. Доступ к более дешевым трудовым ресурсам, дает предприятиям значительный потенциал для переноса производства в более «дешевые» страны. При этом решения о размещении принимаются не только на основании расходов на заработную плату. Эти проблемы существовали задолго до дискуссий о глобализации, однако усугубились в результате её влияния [2, с. 226].

Глобализация также наносит тяжелый удар по культуре малых этнических групп (малочисленных народов). Дело в том, что из-за сильных интеграционных процессов нарушаются вековые традиции и обычаи, а коммуникативная функция языков малых народов резко снижается и сводится к использованию лишь на бытовом уровне. Миграция, временная работа за границей и туризм знакомят людей с образом жизни, обычаями и нормами поведения других стран. Формируется общий, универсальный язык для межличностного и профессионального общения (эту роль играет английский язык). В связи с этими обстоятельствами, молодое поколение не желает говорить на своем родном языке. Со временем это приводит к тому, что люди – носители языка, полностью отказываются от языка своих предков. В результате культура малых этнических групп постепенно исчезает, так, как язык является важным элементом культуры.

Основная проблема глобализации также связана с тем, что к новой системе открытого мира различные народы и страны подошли неодинаково подготовленными, значительно отличающимися по своему стратегическому и социокультурному потенциалу. Наиболее последовательными адептами глобального мира, пропагандирующими идею единого открытого общества без барьеров и границ, выступают сегодня наиболее развитые и могущественные страны (т. е. Запад), усматривающие в ослаблении былых суверенитетов новые возможности своей экономической, геополитической и социокультурной экспансии [9, с. 62-69].

Так, анализируя европейскую государственную политику и процесс принятия решений, государства члены ЕС считают, что на уровне сообщества „нет плюрализма принятия решений”. В отношениях между национальными государствами и ЕС, «ЕС — это еще одна переменная, которая изменяет среду, в которой действуют национальные правительства и связанные с ними административные аппараты».

Сегодня «доминирующие державы приветствуют создание условия, государствами, находящимися в процессе евроинтеграции или европеизации, посредством которых строится общество, подобное их обществу». Утопия начинается тогда, когда они пытаются поспешно применять законы, которые не всем участникам этих процессов подходят" [6, с. 124].

Заключение

Изменение традиционной роли государства как основной формы общественно-политической организации является ключевой темой политических дискуссий в контексте глобализации. От теории глобального государства до утверждения о том, что такое социальное образование станет тормозом социального прогресса. Однако утверждение о том, что процесс глобализации оказывает значительное влияние на все основные характеристики государства, не вызывает сомнений.

На наш взгляд, даже в современном глобализованном мире государства не потеряют своего места в системе международных отношений. По мнению В.А. Никонова, государство сохранит за собой такие определяющие функции, как «обеспечение порядка и обороноспособности, предоставление социальных услуг, регулирование рынка, поддержание транспортной инфраструктуры, контроль за

добычей природных ресурсов, регулирование миграции, решение внутренних этнических проблем и другие» [18].

Тем не менее государства должны адаптироваться к новым условиям взаимодействия на международной арене, созданными глобализацией и глобальной интеграцией. От этого будет зависеть его дальнейшая судьба как неделимой политической системы.

Развитие постиндустриализма как новой универсальной цивилизации, целью которой является единство человечества и его социальных институтов, зависит от способности государства как социального института видоизменяться и адаптироваться к новым социальным вызовам. На современном этапе глобализации формирует новый наднациональный уровень общечеловеческой цивилизации, суть которого заключается не в повсеместной унификации, а в совершенно новом уровне согласия, определяющем духовные и материальные ценности народов мира.

Безусловно, процессы глобализации остановить невозможно, но их можно контролировать и направлять таким образом, чтобы глобализация не стала разрушительной. Для международной стабильности и безопасности необходимо разработать эффективные механизмы совместного управления мировыми процессами.

Библиографические ссылки:

1. Ciobanu I. Democratizarea și modernizarea sistemului politic din Republica Moldova în contextul globalizării. teza de doctor în Teoria, metodologia politologiei; instituții și procese politice. Chișinău, 2020.
2. Găină A. Considerații privind dimensiunea și consecințele globalizării. În: *Revista de Științe Juridice*, nr.3 2006. ISSN: 1454-3699. [citat 25.12.2021]. Disponibil: <https://drept.ucv.ro/RSJ/images/articole/2006/RSJ3/B10AndraGaina.pdf> p. 226
3. Guceac I., Porcescu S. Diplomația publică – component indispensabilă a discursului extern în condițiile globalizării. In: *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos”*. 2010, nr. 1(16), pp. 6-10. ISSN 1857-0461.
4. întereconomic: Web Site Directory. Мировая экономика. Субъекты и объекты глобализации. Inter Economic, © 2009-2010 [citat 19.12.2021]. Disponibil: https://www.intereconomic.ru/str_21.php
5. Popoveniuc B. Globalizarea și democrația de piață. Symposion. Revistă de Științe Socio-Umane, Tom I, Nr.2, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane” (ed.), Academia Română, Filiala Iași, 2003, [citat 21.12.2021]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/274373595_Globalizarea_si_democratia_d_e_piata
6. Stănescu M. Statul bunăstării între supraviețuire, reformă și integrare europeană. București: Pro Universitaria, 2013. ISBN 978-606-647-826-7.
7. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества /Пер. с англ. Москва: Издательство «Весь Мир», 2004. 188 с. ISBN 5-7777-0303-8
8. Бек У. Что такое глобализация? /Пер. с нем. А. Григорьеваи, В. Седелника. М.: Прогресс-Традиция, 2001. 304 с. ISBN 5-89826-109-5.
9. Бязрова Д. Б. Глобализация и проблема национальных ценностей. В: *Философия и общество*. 2004, № 4 (37). ISSN: 1681-4339.
10. Вебер А.Б. Неолиберальная глобализация и ее оппоненты. В: *Полития: Анализ. Хроника. Прогноз*. 2002, №2, ISSN: 2078-5089
11. Дергачев В.А. Глобалистка: Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. 303 с. ISBN 5-238-00957-7
12. Дмитриева Г.К. Унификация или гармонизация права: новые формы. В: *Унификация международного частного права в современном мире: сборник статей/ Отв. ред. И.О. Хлестова*. Москва: Институт законодательства и

сравнительного правоведения при Правительстве РФ: ИНФРА-М, 2013. 244 с. ISBN 978-5-16-100070-0. [citat 21.12.2021]. Disponibil: <https://izak.ru/upload/iblock/5b9/5b9a1c696abf84978e67a2580616304a.pdf>

13. Загурская В.А. Глобализационные процессы в современном правовом государстве. В: *Сборник материалов международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию юбилею Тувинского государственного университета*, 2015. [citat 21.12.2021]. Disponibil: https://elibrary.ru/download/elibrary_26649306_84841287.pdf
14. Косолапов Н.А. Международно-политическая организация глобализирующегося Мира: модели на среднесрочную перспективу. В: *Общественные науки и современность*, 2001, №6. ISSN: 0869-0499.
15. Кузовков Ю. Глобализация и спираль истории. Книга 2. Москва: Издательство Анима-Пресс, 2010. 248 с. [citat 18.12.2021]. Disponibil: <https://coollib.net/b/432134>
16. Любутин К.Н., Кондрашов П.Н. Философия как общая теория субъекта и объекта. В: *Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук*. 2010. №10. ISSN 1818-0566.
17. Медведева И., Шишова Т. Логика глобализма. В: *Наш Современник*. №11 Ноябрь 2001. [citat 19.12.2021]. Disponibil: <http://www.nash-sovremennik.ru/p.php?y=2001&n=11&id=4>
18. Никонов В.А. Глобализация и государство. [citat 25.12.2021]. Disponibil: http://val-s.narod.ru/gl_nikonov.htm
19. Сапрыкина В. Ю. Особенности воздействия глобализации на страны с различным уровнем развития. В: *Молодой ученый*. 2010, № 1-2 (13). ISSN: 2072-0297. с. 259-263.
20. Фархутдинов И. З. Международное инвестиционное право и процесс: учебник. - Ф25 Москва: Проспект, 2014. 416 с. ISBN 978-5-392-13219-5.
21. Шульга М. А. Европеизация: некоторые особенности одного концепта. В: *Век глобализации*. №1 (15), 2015. ISSN: 1994-9065.

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКИХ СОВЕТОВ В СТРАНАХ АНГЛОСАКСОНСКОЙ И РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ ПРАВОВОЙ СЕМЬИ

ON SOME PECULIARITIES OF THE FUNCTIONS OF PUBLIC COUNCILS IN THE COUNTRIES OF ANGLO-SAXON AND ROMAN-GERMANIC LEGAL FAMILIES

КРАЙНИЙ Павел,
Черновицкий национальный
университет
имени Юрия Федьковича
ассистент кафедры публичного права,
юридический факультет (Украина)

CZU: 347.471:347.61/.64

Summary

The legal regulation of the activities of public councils, as a type of advisory bodies, may be regarded as a response to the inability of basic administrative procedures, as well as procedures of adopting administrative or normative acts to ensure the appropriate level of public participation in the decision-making process. On the other hand, the lack of legislative regulation of certain tools that stipulate citizens' participation in government's decision-making will indicate the absence of state's desire to establish a social dialogue with its citizens with the aim of involving a broad range of stakeholders to make decisions that would meet both private and public interests. The studies of certain peculiarities that concern the functions of advisory bodies (public councils) in different countries have been carried out with a due regard to their inner features, the specifics of a legal system, and the level, at which citizens' right to participate in managing the state affairs is ensured.

The comparison of the peculiarities of the functions of such councils completely depends on the type of a legal family the state belongs to. Selected for the above comparison Anglo-Saxon and Roman-Germanic legal families comprise the countries that have constituted a solid basis for the western legal tradition. These are the countries that laid foundation of the present-day system of legal institutions of public and administrative law. On the level of their Constitutions, they have enshrined a new generation of rights and freedoms, among which are the right to participate in management of state affairs, the right to access public information, the right to a certain legal procedure (envisaged by law), etc.

The article under studies carries out an overall analysis of the activities and peculiarities of public councils' functioning within the above mentioned legal families in order to determine the level of their significance and efficiency in terms of administrative-legal regulation.

Key words: *advisory committee, advisory councils, Federal Advisory Committee Act, non-departmental public bodies.*

Страны англосаксонской и романо-германской правовых семей характеризуются определенными особенностями, которые, безусловно, отразились на обеспечении правового и организационного урегулирования правового статуса консультативных органов. Англосаксонская правовая семья представляет собой разновидность правовых систем, сложившихся под влиянием английской правовой

системы, где ключевая роль отведена судебной практике. К таким странам относятся правовые системы Соединенных Штатов Америки, Великобритании, а также другие страны, находящиеся под ее политико-правовым влиянием (Австралия, Канада, Новая Зеландия, Северная Ирландия, страны Британского Содружества) [1, с. 35].

Следует отметить, что Соединенные Штаты Америки (далее – США) имеют значительный опыт в обеспечении функционирования деятельности общественных советов, ведь участие граждан в принятии решений соответствующими органами публичной администрации является важной частью демократического механизма обеспечения прав и свобод. Особенно эта деятельность активизировалась с начала 1960-х годов, когда на новый уровень общественного обсуждения выносились вопросы, касающиеся движения за гражданские права, войну во Вьетнаме, борьбу за права афроамериканцев. В определенной степени это был ответ на скепсис граждан по проведению государственной политики. Социальные беспорядки привели к значительному расширению федеральных государственных программ в сфере жилья, образования, охраны окружающей среды, здравоохранения и т.д. С помощью системы предоставления грантов на конкретную программу в конкретный штат был предложен один из механизмов, который использовался для расширения возможностей коммуникации федерального правительства в государственной политике.

В доктрине административного права США господствует мнение о том, что участие граждан включает представителей общества или его групп которым могут предоставляться возможности по созданию отдельных субъектов публичного права, благодаря которым они могут оказывать непосредственное влияние на принятие решений органами публичной администрации. Каковой является степень влияния к примеру гражданских советов на принятия решений? Участие граждан определяется в зависимости от правовых форм которые предоставляются гражданам для обеспечения возможности участвовать в принятии государственных решений [2, с. 182].

Деятельность консультативно-совещательных органов часто используется в ситуациях когда возникает необходимость минимального взаимодействия с гражданами. В доктрине административного права США участие граждан в работе общественных советов, консультативных комитетов представляет собой активное, добровольное привлечение конкретных получателей публичных услуг, конкретных граждан или групп людей для которых соответствующие изменения в осуществлении государственной политики относительно возможности реализации их прав и свобод важны.

Отдельными поправками к Конституции США было дано старт к обеспечению права лиц, права каждого гражданина на надлежащую правовую процедуру. К такой поправке относится V поправка, распространяющаяся на федеральные учреждения: "Никто... не должен терять жизнь, свободу или имущество без надлежащей правовой процедуры; никакая частная собственность не должна изыматься для общественного пользования без справедливого возмещения." [3] В XIV поправке речь идет о следующем: "Ни один штат не должен лишать какой-либо жизни, свободы или имущества без должной правовой процедуры." [4].

Конституция США на сегодняшний день является документом, гарантирующим и закрепляющим право на надлежащую правовую процедуру. Однако только ее предписаниями указанные выше гарантии не ограничиваются. К примеру, деятельность legislatures на федеральном уровне позволяет воплощать политику государства или отдельного штата на локальном уровне. Стоит заметить что Закон об административной процедуре (Administrative Procedure Act) принятый в 1946 году впервые закрепил механизм реализации правовой возможности, которая развивала положения Основного Закона США, а именно – обеспечил доступ граждан к материалам соответствующих учреждений [5]. Материалы органов

публичной власти к которым граждане получали доступ, касались их, и которые среди прочего имели полномочия по изданию административных актов. На этом гарантирование права участия в принятии государственных решений не остановилось. В 1967 году механизм реализации был расширен в связи с принятием Закона о свободе информации (Freedom of Information Act) [6]. Его дополнил принятый в 1974 году Закон о неприкосновенности частной жизни (Privacy Act) [7].

В системе органов публичной администрации США следует выделить консультативные органы, административно правовой статус которых определен на федеральном уровне. К ним относятся консультативные комитеты (консультативные советы – federal advisory councils). Основным нормативно-правовым актом, которым регулируется их деятельность, является Закон о Федеральном консультативном комитете (Federal Advisory Committee Act) [8].

Консультативный совещательный комитет определен как «...комитет, правление, комиссия, совет, конференция, группа, рабочая группа или другая подобная группа, или любой подкомитет или другая их подгруппа, деятельность которого устанавливается уставом или планом реорганизации, которые образуются или используются Президентом, одним или несколькими агентствами в интересах получения советов, рекомендаций для Президента, агентств, должностных лиц федерального правительства. Консультативные совещательные комитеты не включают в себя какие-либо другие комитеты, которые формируются из штатных или постоянных офицеров, служащих федерального правительства или комитеты, созданные Национальной академией наук, Национальной академией публичной администрации» [8].

Можно сказать, что такие консультативные совещательные органы могут пониматься и как общественные советы, поскольку в их состав могут входить представители общественности, которые обладают специальными знаниями и могут принять участие в работе над той или иной проблемой, которую необходимо решить. Обязательным условием их деятельности является предоставление консультаций высшим органам власти США. Они непосредственно вовлечены в процесс формирования и реализации государственной политики Президентом, конкретным министерством или агентством. Определены различные механизмы их создания: принятие устава, выполнение плана реорганизации или использование их деятельности в направлении государственной политики определенной Президентом или агентством. По нашему мнению, это свидетельствует о гибкости и универсализме возможной деятельности консультативно-совещательных комитетов (советов), который обусловлен необходимостью их привлечения к принятию соответствующих решений конкретным органом власти.

В США на уровне отдельных городов деятельность в различных областях жизни соответствующих органов местного самоуправления регулируется Кодексами городов. Такими кодексами, кроме прочего, закрепляются отдельные положения, относящиеся к деятельности консультативных (общественных) советов, комиссий и т.д. Несмотря на разные названия, возникшие в силу тех или иных обстоятельств, их правовая природа идентичная. Они помогают наладить действенную коммуникацию между органами власти и гражданами, проживающими на конкретной территории и которым известно о тех или иных вопросах местного значения, которые их беспокоят и в решении которых они могут принять участие. Речь идет именно о лидерах общественного мнения, о лицах, обладающих необходимыми знаниями, образованием в сфере, в которой соответствующий орган власти или местного самоуправления планирует принимать соответствующее решение.

Например, Кодексом города Сан-Антонию (штат Техас) предусмотрено создание и деятельность комиссии по обзору истории и дизайна (historic and design review commission). Согласно статье 5 Кодекса, комиссия является совещательным органом для директоров по планированию, паркам и отдыху, строительных

инспекций и других соответствующих руководителей муниципальных управлений и руководителя города.

В состав комиссии входят 15 членов, которые должны продемонстрировать заинтересованность, компетентность или знания в сохранении истории и должны соответствовать следующим специальностям: архитектура; история; история архитектуры; археология; и планирование и другие. Срок назначения членов комиссии определяется следующим образом: 8 членов комиссии назначаются сроком на два года, остальные семь – на 1 год. Комиссия собирается на регулярной основе не реже одного раза в месяц, а при необходимости и чаще [9].

Этим же Кодексом Сан-Антонио предусмотрено создание следующих общественных советов: строительного консультативного совета (construction advisory board) [10]; консультативного совета по уходу за животными (animal care services advisory board) [11].

Кодексом города Фрезно (штат Калифорния) предусмотрено функционирование консультативного комитета по чистому воздуху (clean air advisory committee). В его состав входят 7 человек делегируемых от представителей общественных институтов, представляющих общественные организации, университеты и мэрию. В отличие от предыдущих консультативно-совещательных органов, срок полномочий назначенных общественных членов составляет один (1) год. В случае появления вакансии в течение незаконченного срока полномочий члена консультативного совета преемник назначается таким же образом, как и для первого члена, чтобы завершить незавершенный срок полномочий. Консультативный комитет самостоятельно устанавливает правила и положения для своей организации и процедуры и собирается, когда это необходимо, как определено Консультативным комитетом [12]. Что касается общественных советов, консультативных советов, действующих на уровне отдельного муниципалитета, то их правовой статус как правило предусмотрен на уровне Кодекса города. В каждом частном случае организационно-правовое обеспечение и правовой статус таких органов определяется по-разному. Это следует из особенности системы органов публичной власти и органов местного самоуправления, действующих в США.

Функционирования общественных советов в Великобритании и других странах Британского Содружества относящимся к странам англосаксонской правовой семьи, имеет свои особенности. В Соединенном Королевстве вневедомственные государственные органы (non-departmental public bodies) классифицируются в зависимости от органов при которых они создаются. Они могут осуществлять свою деятельность при кабинете министров, казначействе, шотландском правительстве и Северной Ирландии. Они исполняют консультативную роль при органах исполнительной власти, в деятельности государственного правительства, но не являются частью того либо другого государственного ведомства или органа [13]. В этой связи можно определить следующий перечень таких вневедомственных консультативных органов, их названий: консультативные советы (advisory boards), консультативные комитеты (advisory committees), консультативные группы (advisory groups). Такие названия сложились исторически. Это подтверждается тем, что организационно-правовые основы деятельности консультативных органов не регулируются единым нормативно-правовым актом.

В то же время, большинство таких консультативных органов осуществляют свою деятельность на основе законов, регулирующих важные сферы общественной жизни: здравоохранение, правоохранительной деятельности, медицинского обеспечение и т.п. Что касается системы органов власти и ее взаимодействия с общественными институтами через консультативные органы следует сказать что она проходит через выполнение прямых указаний содержащихся в отдельном Законе.

Например, консультативный совет по вопросам промышленного развития (Industrial Development Advisory Board) образуется в соответствии с разделом 10 Закона о промышленном развитии 1982 г. для предоставления консультаций госсекретарю для поддержки тех отраслей промышленности, которым необходима помощь и промышленности в целом. Она состоит из правления, которое формируется из головы и не менее 6 и не более 12 других членов. В состав Совета входят лица, по мнению Государственного секретаря, имеющие большой опыт и продемонстрировавшие способность в отрасли промышленности, банковского дела, бухгалтерского учета и финансов. В том случае, если вопрос, рассматриваемый консультативным советом, имеет исключительное значение, он может ходатайствовать перед Государственным секретарем вынести этот вопрос на рассмотрение Парламента. Ключевой задачей такого консультативного органа является то, что ее члены, состоящие из ведущих представителей промышленности, финансового сектора могут рекомендовать Государственному секретарю осуществлять финансовую поддержку именно тех секторов промышленности, которые в ней больше всего нуждаются. Соответствующие консультации принимаются коллективно в форме работы правления с кворумом не менее 5 членов, включая возглавляющего ее председателя. В Уэльсе валлийский промышленный консультативный совет выполняет ту же роль [14].

Консультативный совет по производственному травматизму (Industrial Injuries Advisory Council) один из старейших по времени образованием консультативных советов в Великобритании, созданный на основании Национального Закона о национальном страховании 1946 года с изменениями на дополнениями [15]. В то же время, правовое обеспечение деятельности такого совета предусмотрено Законом об управлении социального обеспечения 1992 (Social Security Administration Act 1992) [16]. Совет обычно состоит из 17 членов включая председателя. Она формируется из лиц, являющихся: независимыми представителями общества с соответствующими профессиональными навыками; представители рабочих и представители работодателей. В настоящее время независимые члены включают в том числе также врачей, ученых и профессиональных юристов. Свои выводы, консультативный совет по производственному травматизму предоставляет Государственному секретарю по работе и пенсиям. Согласно размещенной в публичном доступе информации, основными задачами на 2020-2021 годы включает исследование онкологических заболеваний (рак) у пожарных; потенциальные профессиональные последствия COVID – 19, нейродегенеративные заболевания головного мозга у бывших футболистов.

Есть случаи, когда конкретное министерство создает соответствующий консультативный орган, что не предусмотрено никаким нормативно-правовым актом. В качестве примера можно привести деятельность консультативного комитета по миграции (Migration Advisory Committee). Работа последнего инициируется Министерством внутренних дел. Непосредственное финансирование, предоставление поручений в осуществлении профессионального анализа по конкретным вопросам осуществления миграционной политики осуществляется Министром внутренних дел. Количество членов такого комитета не урегулировано, хотя на официальном сайте указывается «...комитет поддерживается постоянным секретариатом государственной службы, состоящий примерно из 20 человек. Секретариат укомплектован экономистами, социологами, политиками/специалистами по связям с общественностью» [17]. Его деятельность направлена на привлечение высокопрофессиональных специалистов для анализа ситуации, связанной с реализацией миграционной политики. В настоящее время в состав комитета входят председатель и 4 независимых члена.

Есть сферы общественной жизни, которые требуют привлечения в состав консультативных органов специалистов, обладающих знаниями в отраслях, так или

иначе связанных со сферой обороны и защиты государства. Но, даже в такой ситуации, они представляют свои исследования конкретным министерствам, принимающим во внимание их обзор по той или иной проблематике. Ярким примером такого консультативно-совещательного органа с участием общественности является Консультативный совет по ядерным исследованиям (Nuclear Research Advisory Council). Это консультативный, вневедомственный государственный орган, финансирование которого осуществляет Министерство обороны Великобритании (Ministry of Defence). В состав этого совета входят назначенный председатель и 8 членов, которые назначаются на три года с возможностью продления раз в два года. Обычно это выдающиеся ученые-исследователи или инженеры с опытом работы в следующих областях: ядерная физика; энергетические материалы; ядерная химия; металлургия; ядерная техника; системная инженерия. Основная задача состоит в анализе и оценке способности Великобритании разрабатывать, сертифицировать, производить и поддерживать эффективный и надежный ядерный арсенал в контексте международных договоров о нераспространении ядерного вооружения [18].

То есть, как видно из характеристики организационно-правовых основ деятельности консультативных органов англо-саксонской правовой семьи можно определить их следующие характеристики. Во-первых, они не входят в структуру того или иного органа власти, однако они отвечают за свою деятельность перед органами, с помощью которых они созданы. Во-вторых, они могут создаваться при министерствах Англии, Северной Ирландии и Уэльса. В-третьих, правовые основания их создания могут предусматриваться как одним законом так и несколькими одновременно или вообще их создание соответствующим законом может быть не предусмотрено. В-четвертых, в отличие от консультативных органов, действующих в США на основании Устава и единого кодифицированного акта, деятельность таких органов в Великобритании не предусматривается в отдельном специальном нормативном акте.

Страны континентальной Европы входят в число тех, кто образует романо-германскую правовую семью, в которой центральной темой является либеральная идеология. Основной категорией подпадающей под правовую охрану в таких странах является принцип равенства. Вокруг указанных категорий ведутся дискуссии и формируется система законодательства, а судебная ветвь власти защищает права и свободы лиц от произвола органов публичной власти. Эти традиции продиктованы богатой историей развития стран современной Европы. На сегодняшний день можно привести примеры организационно-правового обеспечения деятельности консультативно-совещательных органов. Интересным представляется тот факт, что каждая страна имеет свой подход к обеспечению права граждан на участие в управлении государственными делами. Понятие «общественные советы» в законодательстве других стран романо-германской правовой семьи встречается не часто. Однако механизмы привлечения общественности к принятию решений предполагают создание таких же по своей правовой природе консультативно-совещательных органов. При этом у них другое название.

К примеру, в Болгарии действует Экономический и социальный совет в соответствии со ст. 2 Закона об Экономическом и социальном совете обеспечивает возможность участия широкого круга представителей гражданского общества в общественной и экономической жизни [19]. Она служит в качестве постоянно действующей организационно-правовой формы для реализации диалога с общественностью по экономической и социальной политике. Такое взаимодействие происходит между Президентом Республики, Национальным собранием и Советом министров, а также структурами, организованными общественностью.

Совет должен состоять из председателя и 36 членов, разделенных на три группы. Национальное собрание избирает председателя совета по предложению

Совета министров по согласованию с группами, представленными в совете. Первая группа состоит из 12 членов, назначаемых руководящими органами представительных организаций работодателей на национальном уровне, признанных Советом министров в соответствии с Трудовым кодексом. Вторая группа должна состоять из 12 членов, назначаемых руководящими органами представительных организаций рабочих и служащих на национальном уровне, признанных Советом министров в соответствии с Трудовым кодексом. Третья группа должна состоять из 12 членов, избираемых представителями других общественных организаций. Срок полномочий совета, председателя и членов должен составлять четыре года и должен начинаться с даты первого пленарного заседания.

Словения на высшем законодательном уровне предусмотрела создание и деятельность совещательного полиоргана функционирующего в рамках представительства. На уровне Конституции Республики Словения предусмотрено создание Национального совета Республики Словения, статья 96 которой определяет орган, представляющий социальные, экономические, профессиональные и местные интересы, в состав которого включаются представители социальных и профсоюзных интересов. Ее состав формируется из представителей следующих групп гражданского общества: 4 представителя работодателей; 4 представителей наемных представителей; четверо представителей от сельского населения; шесть представителей некоммерческих организаций и 22 региональных представителя [20]. Законодатель в данном случае пошел по пути объединения в одном консультативно-совещательном органе представителей основных видов общественных институций, которые осуществляют свою деятельность и закрепил его правовой статус на уровне Конституции.

Польша предусматривает налаживание диалога между общественным обществом и государством через Закон об общественно-полезной деятельности и волонтерстве с 2003 года [21]. Данным законом предусмотрено создание и деятельность Совета по вопросам общественно-полезной деятельности (далее – Совета), выполняющей функции совещательного органа при министре, ответственном за проведение социальной политики. В соответствии со статьей 35 Совет выполняет следующие обязанности: - высказывание экспертного мнения по вопросам, связанным с применением настоящего Закона; выражение экспертного мнения по поводу правительственных правовых актов, которыми регулируется общественно-полезная деятельность и волонтерство; предоставление помощи и выражение экспертного мнения относительно конфликтов между органами государственной администрации и общественно полезными организациями; участие в процессе инспекции; сбор и анализ информации о проведенных инспекциях и полученных результатах и т.д. Срок полномочий Совета составляет 3 года. Личный состав насчитывает 20 членов. 5 представителей органов центральной администрации; 5 представителей органов местного самоуправления; 10 представителей НПО назначаются из числа кандидатов, предложенных организациями гражданского общества.

Из вышеприведенного анализа организационно-правовые особенности функционирования гражданских советов в странах англосаксонской и романо-германской правовых семей отличаются. Во-первых, отличается способ создания, количество членов таких консультативных органов, порядок формирования и полномочия, которые у них есть. Во-вторых, в таких странах как США и Великобритания такие субъекты действуют на разных уровнях власти, в то время как для стран романо-германской правовой семьи создается один такой консультативный орган, но в его состав входят представители всех институций гражданского общества. В третьих, как правило деятельность гражданских советов регулируется отдельным законом. Бывают случаи, когда на уровне Основного Закона страны закрепляется их правовой статус. Тем не менее, право граждан на

участие в принятии решений органами публичной власти свойственен для стран обеих правовых семей.

Библиографические ссылки:

1. Порівняльне правознавство. Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов; За ред. В. Д. Ткаченка. — Х.: Право, 2003. — 274 с.
2. Arnstein S. R. A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*. 1969. Vol. 35, no. 4. P. 216–224. [cited 06.12.2021]. Available: <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
3. The bill of rights: a transcription. *National Archives*. [cited 18.11.2021]. Available: <https://www.archives.gov/founding-docs/bill-of-rights-transcript>
4. The constitution: amendments 11-27. *National Archives*. [cited 18.11.2021]. Available: <https://www.archives.gov/founding-docs/amendments-11-27>
5. Administrative procedure act (5 U.S.C. subchapter II). *National Archives*. [cited 19.11.2021]. Available: <https://www.archives.gov/federal-register/laws/administrative-procedure>
6. 5 U.S. Code § 552 - Public information; agency rules, opinions, orders, records, and proceedings. *LII / Legal Information Institute*. [cited 19.11.2021]. Available: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/5/552#a_4_F
7. *U.S. Department of Justice*. [cited 19.11.2021]. Available: <https://www.justice.gov/archives/opcl/page/file/844481/download>
8. *Bureau of Educational and Cultural Affairs | Promoting Mutual Understanding*. [cited 21.11.2021]. Available: <https://eca.state.gov/files/bureau/faca.pdf>
9. Municode Library. *Municode Library*. [cited 09.12.2021]. Available: https://library.municode.com/tx/san_antonio/codes/code_of_ordinances?nodeId=PT_IICO_CH2AD_ARTVHIDERECO_S2-143DUFUJUSANECO
10. Municode Library. *Municode Library*. [cited 06.12.2021]. Available: https://library.municode.com/tx/san_antonio/codes/code_of_ordinances?nodeId=PTIICO_CH15HE_ARTIIIOCIN_S15-66COADBO
11. Municode Library. *Municode Library*. [cited 06.12.2021]. Available: https://library.municode.com/tx/san_antonio/codes/code_of_ordinances?nodeId=PTIICO_CH5AN_ARTIIANCASEADBO_S5-26DUPO
12. Municode Library. *Municode Library*. [cited 06.12.2021]. Available: https://library.municode.com/ca/fresno/codes/code_of_ordinances?nodeId=MUCOFR_CH10REREPUNUREPRCOUS_ART13HEAISMFR_S10-1304FRCLAIADCOESCO
13. Cabinet Office. Classification of public bodies: information and guidance. *GOV.UK*. [cited 06.12.2021]. Available: <https://www.gov.uk/government/publications/classification-of-public-bodies-information-and-guidance>
14. Industrial Development Act 1982. *Legislation.gov.uk*. [cited 06.12.2021]. Available: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1982/52/contents>
15. National Insurance (Industrial Injuries) Act 1965. *Legislation.gov.uk*. [cited 06.12.2021]. Available: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1965/52/enacted>
16. Social Security Administration Act 1992. *Legislation.gov.uk*. [cited 06.12.2021]. Available: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1992/5/schedule/6/enacted>
17. Migration Advisory Committee. *GOV.UK*. [cited 06.12.2021]. Available: <https://www.gov.uk/government/organisations/migration-advisory-committee>
18. Science Advisory Council. *GOV.UK*. [cited 06.12.2021]. Available: <https://www.gov.uk/government/organisations/science-advisory-council>

19. Lex.bg - Закони, правилници, конституция, кодекси, държавен вестник, правилници по прилагане. *Lex.bg - Българският правен портал*. [cited 06.12.2021]. Available: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135184392>
20. Constitution of Slovenia. *The Constitutional Court of the Republic of Armenia*. [cited 06.12.2021]. Available: https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/const/slovenia/sloven-r.htm
21. Ustaw o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. *LexLege – System Informacji Prawnej, akty prawne*. [cited 06.12.2021]. Available: <https://lexlege.pl/ustawa-o-dzialalnosci-pozytku-publicznego-i-o-wolontariacie/art-3/>

APRECIEREA PROBELOR LA REVIZUIREA CAUZELOR PENALE ÎN INSTANȚA DE FOND

ASSESSMENT OF EVIDENCE IN THE REVIEW OF CRIMINAL CASES IN THE COURT OF FIRST INSTANCE

LUPAȘCO Lilia,
Școala Doctorală Științe Juridice, USM

CZU: 343.14:343.158:343.13(478)(094.4)

Summary

The legal review is conceived as an extraordinary remedy, through which it is possible to obtain the annulment of an irrevocable court decision and the resumption of the trial on the merits. Only irrevocable court decisions issued by the courts of the Republic of Moldova may be subject to review. The ultimate purpose of the review is to remove the errors of fact and law committed by the court in the trial on the merits.

In this scientific article we will analyze the institution of review with reference to the Code of Criminal Procedure of the R.M., judicial practice and specialized legal literature. During the research, we paid more attention to the most important aspects of the review, such as: the grounds for submitting the request for review, the opening of the review procedure, the persons entitled to submit the request for review, the stages of judging the request for review, court decisions after retrial, useful conclusions and recommendations regarding the amendment of the criminal procedural legislation.

The regulation of the revision can be found in the Special Part, Title II, Chapter V of the Code of Criminal Procedure, Articles 458-465. The law exhaustively establishes the grounds on which the request for review may be admitted. As a result, the person submitting a request for review must indicate in concrete terms at least one of the grounds provided for in Article 458 (3) of the Code of Criminal Procedure.

Keywords: *review, extraordinary appeal, authority of res judicata, irrevocable court decision, re-examination, miscarriage of justice, security of legal relations.*

Introducere

Hotărârile judecătorești definitive și irevocabile se bucură de autoritatea lucrului judecat. O dată ce instanța a hotărât în mod definitiv, în fapt și în drept, asupra învinuirii formulate, nu se mai permite declanșarea unei noi judecăți cu privire la aceeași faptă și la aceeași persoană.

În virtutea autorității de lucru judecat, hotărârea judecătorească penală este considerată ca o expresie a adevărului (*res indicatae pro veritate habetur*) [1, p.213] iar atacarea pe căi obișnuite a hotărârilor judecătorești irevocabile nu se permite. Cu toate acestea, autoritatea de lucru judecat nu înlătură pericolul contaminării hotărârilor definitive și irevocabile cu unele erori judiciare.

Ca orice activitate umană, și activitatea de înfăptuire a justiției este marcată de unele greșeli, fapt ce impune existența unui mecanism de redresare [2, p.47]. Pornind de la faptul că autoritatea de lucru judecat nu permite atacarea pe căi obișnuite a hotărârii judecătorești irevocabile, au fost instituite căi extraordinare de atac.

Căile extraordinare de atac se înfățișează ca remedii procesuale menite a repara erorile pe care le conțin hotărârile judecătorești penale rămase definitive și irevocabile. De fiecare dată, căile extraordinare de atac sunt îndreptate împotriva hotărârilor irevocabile. În doctrină pe bună dreptate se susține opinia potrivit căreia căile extraordinare de atac nu fac

parte din ciclul normal al procesului penal, reprezentând mijloace de reluare a activităților deja efectuate [3, p.374]. Corelația dintre căile ordinare și extraordinare de atac se caracterizează prin unele asemănări, dar mai multe deosebiri.

Având scopul de a oferi cadru legal pentru remedierea erorilor judiciare, în Partea specială, Titlul II, Capitolul V al Codului de procedură penală, legiuitorul moldovean a instituit căile extraordinare de atac – recursul în anulare (articolele 452-457 din Cod), revizuirea (articolele 458-465 din Cod) și recursul în interesul legii (articolele 465/1-465/4 din Cod).

Din cauza volumului mare de informații care există în doctrina juridică de specialitate privitor la căile extraordinare de atac și luând în considerație că subiectul căilor extraordinare de atac excede obiectivele propuse de noi, în prezentul articol științific vom cerceta numai revizuirea.

Instituția revizuirii va fi analizată cu trimiteri la Codul de procedură penală al R.M., practica judecătorească și literatura juridică de specialitate. Atenție sporită vom acorda celor mai importante aspecte ale revizuirii, precum: cazurile de revizuire, deschiderea procedurii de revizuire, persoanele cu drept de înaintare a cererii de revizuire, fazele judecării cererii de revizuire, hotărârile pronunțate de instanță după rejudecare, concluzii și recomandări utile privind modificarea legislației procesual-penale.

Caracteristica generală a revizuirii

Instituția **revizuirii** își are începuturile în dreptul francez, purtând denumirea de *recours en révision*. Fiind o cale extraordinară, *recours en révision* putea să fie deschisă numai în cazurile prevăzute prin lege; și, fiind o cale de retractare, transmitea cauza penală a doua oară spre judecare [4]. În prezent, reglementarea revizuirii este asigurată prin articolele 458-465 din Codul de procedură penală al R.M.

Instituția revizuirii a existat și până la intrarea în vigoare a Codului de procedură penală actual. Astfel, în Codul de procedură penală al R.S.S.M. [5] (abrogat), care s-a aplicat pe teritoriul Republicii Moldova până în anul 2002, revizuirea era prevăzută în Capitolul 33, intitulat „Revizuirea procesului penal”, articolele 363-369. Acest Capitol 33 era parte integrantă din Titlul al 7-lea, denumit „Căile extraordinare de atac” în care, alături de revizuire, erau reglementate alte două căi extraordinare de atac: contestația în anulare (articolele 351-357 CPP), recursul în anulare și demersul în interesul legii (articolele 369/1-369/6 CPP). Revizuirea din legislația veche nu se deosebea cu mult de modul în care revizuirea este reglementată în prezent.

Revizuirea mai are rolul de a îndrepta hotărâri judecătorești definitive care, din anumite motive, sunt netemeinice. Finalitatea revizuirii este de a înlătura gravele erori de fapt, fiind astfel un remediu procesual în acest sens [6, p.431-432].

Pot fi supuse revizuirii numai acele hotărâri care conțin o rezolvare a fondului cauzei. În lumina jurisprudenței Curții Constituționale a Republicii Moldova, *pot fi supuse revizuirii doar hotărârile judecătorești irevocabile care conțin o rezolvare a fondului cauzei*, deoarece prin revizuire se urmărește înlăturarea erorilor de fapt pe care le conțin hotărârile judecătorești, or, asemenea erori pot fi întâlnite numai în hotărârile care rezolvă fondul cauzei penale [7].

În afară de faptul că este o cale de atac de fapt, revizuirea este și o cale de atac de retractare, întrucât deși hotărârea atacată nu este în sine nelegală și netemeinică, în fața judecătorilor ce o examinează se invocă și dovedesc situații noi care dacă ar fi fost cunoscute ar fi dus fără putință de tăgadă la o altă soluție, diametral opusă [8, p.63]. În aceste situații este justificat ca însuși instanța ce a pronunțat hotărârea să revină asupra ei și să rejudece cauza.

Cazurile de revizuire

Dispozițiile art.458 alin.(3) CPP prevăd în mod exhaustiv temeiurile în baza cărora poate fi admisă cererea de revizuire. Persoana care înaintează cererea de revizuire trebuie să

prezinte instanței argumente plauzibile care să facă aplicabil art.458 alin.(3) CPP, prin indicarea concretă a cel puțin unuia din temeiurile stabilite.

Revizuirea poate fi cerută în situația când **s-a constatat, prin sentință penală irevocabilă, comiterea unei infracțiuni în timpul urmăririi penale sau în legătură cu judecarea cauzei** (art.458 alin.(3) pct.1 CPP). Ca exemplu, poate fi mărturia mincinoasă, adică constatarea că un martor, un expert, un interpret a săvârșit infracțiunea de mărturie mincinoasă în cauza a cărei revizuire se cere. Pentru ca mărturia mincinoasă să poată constitui temei de revizuire a procesului penal, nu este suficient să se constate existența infracțiunii, fiind necesar să se constate că această mărturie mincinoasă a condus la pronunțarea unei hotărâri ilegale și neîntemeiate [1, p.223].

Inițierea procesului de revizuire în acest temei va fi posibilă numai după ce hotărârea judecătorească prin care se dovedește săvârșirea infracțiunii de mărturie mincinoasă va căpăta autoritatea de lucru judecat. Astfel, instanța de judecată va putea să pronunțe o sentință de achitare când va stabili că mărturiile au fost depuse prin violență. O sentință de încetare poate fi pronunțată în situația când fapta nu prezintă pericol social, a intervenit un act de amnistie, persoana a fost grațiată, a survenit decesul inculpatului etc.

În baza temeiului prevăzut de art.458 alin.(3) pct.1 CPP revizuirea mai poate fi cerută atunci când se constată, printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă, falsitatea unor: corpuri delictive, acte procesuale întocmite de către organul de urmărire penală, expertize, constatări tehnico-științifice, concluzii medicale, înscrisuri etc. Ca și în situația mărturiilor mincinoase, este necesar de constatat că aceste mijloace de probă false au dus la pronunțarea unei hotărâri neîntemeiate sau nelegale [9, p.658], adică să fie dovedit faptul că prin admiterea acestor mijloace de probă s-a dus la soluționarea greșită a fondului cauzei.

Alt caz de revizuire stipulat în art.458 alin.(3) pct.2 CPP este dacă *s-au stabilit alte circumstanțe de care instanța nu a avut cunoștință la emiterea hotărârii și care, independent sau împreună cu circumstanțele stabilite anterior, dovedesc că cel condamnat este nevinovat ori a săvârșit o infracțiune mai puțin gravă sau mai gravă decât cea pentru care a fost condamnat sau dovedesc că cel achitat sau persoana cu privire la care s-a dispus încetarea procesului penal este vinovat/vinovată*. Deși acest deschiderea procedurii de revizuire în acest caz este, conform art.460 alin.(1) CPP, de competența procurorului, totuși, în activitatea practică se atestă cazuri în care acest temei al revizuirii în fața instanței de judecată nu mai este susținut chiar de către acuzatorul de stat [10]. Din aceste considerente, atragem atenția la necesitatea examinării de către procurori, atunci când invocă respectivul temei, a presupuselor noi circumstanțe și dacă ele sunt capabile de a răsturna soluția inițială.

Al treilea caz în care poate fi cerută revizuirea este dacă **două sau mai multe hotărâri judecătorești irevocabile nu se pot concilia** (art.458 alin.(3) pct.3 CPP). Pentru declanșarea revizuirii în acest caz, se cere existența a două sau mai multe hotărâri pronunțate de instanțele penale care soluționează fondul cauzei, care nu pot fi atacate în același timp printr-o altă cale de atac, se exclude reciproc și dispozițiile acestor hotărâri conțin soluții asupra aceluiași fapt și personae [9, p.660]. În practica judecătorească se cunosc numeroase cazuri când se solicită revizuirea în temeiul unor hotărâri judecătorești irevocabile inconciliabile. De exemplu, pentru aceeași faptă, printr-o hotărâre judecătorească un autor este condamnat, iar printr-o altă hotărâre judecătorească este achitat, în care caz vor fi supuse revizuirii toate hotărârile ireconciliabile. Acest lucru poate fi dedus și din prevederile art.462 alin.(6) CPP că, în cazul admiterii cererii de revizuire din cauza existenței câtorva hotărâri ce nu se pot concilia, cauzele în care aceste hotărâri au fost pronunțate se conexează pentru rejudecare.

Al patrulea temei de revizuire este dacă **Curtea Constituțională a recunoscut drept neconstituțională prevederea legii aplicată în cauza respectivă** (art.458 alin.(3) pct.4 CPP). Acest caz de revizuire este bazat pe excepția de neconstituționalitate care

constituie acel mijloc de apărare prin care părțile își valorifică drepturile și interesele legitime [2, p.48]. Persoanele au tot dreptul să profite de o decizie a Curții Constituționale prin care s-a constatat neconstituționalitatea unei prevederi legale și, în consecință, să profite de aceasta prin formularea cererii de revizuire.

Efectul retroactiv al hotărârilor Curții Constituționale reprezintă o redresare a consecințelor negative ale procedurilor penale soluționate definitiv prin aplicarea unei norme declarate neconstituțională. Astfel, spre deosebire de celelalte efecte în timp ale hotărârilor Curții, în situația efectului retroactiv, pârghia balanței pe care stau principiul securității raporturilor juridice și principiul legalității înclină în favoarea celui din urmă.

Legislația procesual-penală nu conține prevederi referitoare la perioada pentru care retroactivează hotărârea Curții Constituționale. În lipsa unei asemenea prevederi, efectul retroactiv al hotărârii prin care se declară neconstituționalitatea unei dispoziții legale poate să se refere la fiecare caz în care a fost pronunțată o hotărâre judecătorească irevocabilă în perioada cuprinsă între data adoptării legii și data pronunțării hotărârii Curții Constituționale [11].

În contextul cercetării temeiurilor de revizuire, considerăm a fi interesantă propunerea de *lege ferenda* ce a fost înaintată de către I.Rusu [4], cu privire la completarea art.458 alin.(3) CPP, cu pct.(5) în redacția: *Revizuirea poate fi cerută în cazurile în care: 5) „Un judecător a fost sancționat disciplinar definitiv pentru exercitarea funcției cu rea-credință sau gravă neglijență, dacă aceste împrejurări au influențat soluția pronunțată în cauză”*.

Expunându-ne punctul de vedere, considerăm oportună includerea acestui temei de revizuire în Codul de procedură penală al Republicii Moldova și credem că pe această cale se va oferi un nivel mai înalt de rigiditate și strictețe a legislației procesual-penale. Totodată, va fi consolidată aplicarea principiului securității raporturilor juridice la soluționarea cauzelor penale.

Activitatea procesuală prealabilă

Termenul de înaintare a cererii de revizuire nu depinde de titularul dreptului de revizuire sau de momentul descoperirii, ci de faptul dacă aceasta este sau nu în favoarea condamnatului, fapt care a condiționat existența prevederilor diferite [6, p.435-436].

Cercetând prevederile din Codul de procedură penală, conchidem că în situațiile în care revizuirea este **în defavoarea condamnatului**, art.459 alin.(1) CPP stabilește că revizuirea unei hotărâri de achitare, de încetare a procesului penal, precum și revizuirea unei hotărâri de condamnare pentru motivul că pedeapsa este prea ușoară sau pentru că celui condamnat trebuie aplicată legea privitoare la o infracțiune mai gravă se pot face numai în înapuntru termenului de prescripție a incriminării, stabilit în art.60 Cod penal și cel mai târziu până la un an de la descoperirea circumstanțelor prevăzute în art.458 alin.(3) CPP.

În favoarea condamnatului revizuirea poate fi cerută oricând, chiar și după decesul acestuia. În caz de descoperire a circumstanțelor prevăzute în art.458 alin.(4) CPP, revizuirea în favoarea condamnatului a unei hotărâri de condamnare nu este limitată de nici un termen.

Remarcăm poziția doctrinarilor care susțin că dreptul nelimitat de a înainta cerere de revizuire, în cazul în care acesta este în favoarea condamnatului, își găsește explicația și justificarea în principiile de bază ale dreptului penal și ale dreptului procesual, potrivit cărora condamnarea unui nevinovat nu trebuie să se producă niciodată, iar dacă, totuși, s-a produs, ea fiind imprescriptibilă, trebuie să fie desființată oricând, chiar și după moartea celui ce i-a fost victim [12, p.619].

Este de menționat că art.459 CPP nu prevede repunerea în termenul de înaintare a cererii de revizuire. Concluzia pe care o facem este că durata înaintării unei cereri de revizuire poartă caracter imperativ și depășirea termenului va duce la decaderea din dreptul de a exercita calea de atac.

Persoanele care pot solicita revizuirea. În conformitate cu art.460 alin.(1) CPP, revizuirea poate fi cerută de oricare dintre părțile din cauza penală a cărei revizuire se cere. Fiecare dintre părți poate cere revizuirea în limitele calității sale procesuale. Soțul sau rudele apropiate (copiii, părinții, frații și surorile, bunicul, bunica, nepoții) pot înainta cerere de revizuire chiar și după decesul condamnatului. În literatura de drept procesual penal (*I.Neagu, M.Damaschin*) [1, p.433] s-a propus ca printre titularii revizuirii să fie adăugată și persoana vătămată.

Procurorul poate din oficiu să inițieze procedura revizuirii. Dacă există vreunul din temeiurile prevăzute în art.458 alin.(3) pct.1)-2) CPP, procurorul, în limitele competenței sale va emite ordonanță de deschidere a procesului de revizuire și va efectua cercetarea circumstanțelor invocate. Dacă procurorul conchide că lipsesc temeiurile de declanșare a revizuirii, va emite o ordonanță de refuz în deschiderea procedurii de revizuire.

Partea care a cerut deschiderea revizuirii poate să atace ordonanța de refuz la judecătorul de instrucție în baza art.313 CPP. După terminarea cercetării circumstanțelor noi, procurorul înaintază întregul material, împreună cu concluziile sale, instanței care a judecat cauza în fond.

Interes manifestă faptul că în art.464/1 alin.(2) lit.(b) CPP, legiuitorul a prevăzut că la revizuirea cauzelor în urma pronunțării hotărârilor de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, rudele condamnatului pot să depună o cerere de revizuire chiar și după moartea condamnatului, numai dacă cererea este formulată în favoarea acestuia. Întrebarea firească pe care o înaintăm este în baza cărei rațiuni legiuitorul a stabilit doar în art.464/1 alin.(2) lit.(b) CPP că revizuire poate să fie depusă, după deces, numai dacă a fost formulată în favoarea condamnatului, iar în art.460 alin.(2) pct.(2) CPP avem o reglementare diferită?

Cererea de revizuire. Activitatea procesuală prealabilă este pusă în mișcare prin cererea de revizuire, adică declarația de folosire a acestei căi de atac formulată în scris [9, p.662]. În cerere trebuie să se indice: cazul de revizuire pe care se întemeiază cererea, mijloacele de probă în dovedirea acestuia, hotărârea definitivă a cărei revizuire se cere.

În situațiile prevăzute de art.458 alin.(3) pct.1) și pct.2) CPP, cererea de revizuire se înaintază procurorului de nivelul instanței care a judecat cauza în fond iar în cazul temeiurilor prevăzute în art.458 alin.(3) pct.3) și pct.4) CPP, cererea de revizuire va fi adresată instanței de judecată care a judecat cauza în primă instanță.

Practica judecătorească cunoaște numeroase situații în care cererea de revizuire a fost înaintată în adresa organului necorespunzător: cererea a fost înaintată direct în instanța de judecată, deși urma să fie înaintată la Procuratură și invers, când cererea de revizuire a fost depusă la Procuratură deși urma să fie înaintată în instanța de judecată. În acest context, vom aduce dosarul nr.1rh-17/2019 în care, prin sentința Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani din 13.09.2019 [13] s-a respins cererea condamnatului privind revizuirea sentinței, ca fiind depusă fără competență legală în adresa Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani. *Completul de judecată, examinând motivele de fapt și mai cu seamă temeiul de drept al revizuirii conform art.458 alin.(3) pct.2) CPP, deduce, că cererea de revizuire urma a fi depusă de către condamnat la Procuratura, care este competentă de a examina temeiurile din prezenta cerere de revizuire. Or, din prevederile legale anunțate supra, instanța de judecată este investită să examineze cerere de revizuire fără adresare prealabilă la procuratură doar în cazurile expres stabilite prin lege, și anume în art.460 alin.(1) CPP. În speță, autorul revizuirii își întemeiază cererea în baza articolelor 458-460 CPP, examinarea căreia este de competența nemijlocită, la caz, a Procuraturii Generale. În baza celor expuse, completul deduce că nu este competent de a examina prezenta cerere de revizuire, pe cale de consecință cererea este pasibilă de respins ca fiind înaintată față de autoritate necompetentă.*

Aprecierea probelor la judecarea revizuirii

Competența în materie de revizuire. Ca regulă generală, competența de judecare a cererii de revizuire revine instanței care a judecat cauza în prima instanță. Nu are relevanță dacă hotărârea a rămas definitivă în fața primei instanțe, instanței de apel (sau instanței de recurs), competența revenind întotdeauna primei instanțe [14]. Astfel, în Codul de procedură penală al R.M. este prevăzut că pentru cazurile stabilite la pct.1)-4) art.458 CPP, instanța competentă să judece revizuirea este instanța care a judecat cauza în prima instanță.

Fazele (etapele) judecării cererii de revizuire. În majoritatea legislațiilor procesual-penale, instituția revizuirii parcurge, de regulă, două faze procesuale, și anume: admiterea în principiu și judecarea în fond. Având ca model legislația procesual-penală din alte state, examinarea cererii de revizuire în Republica Moldova parcurge la fel două etape distincte: admiterea în principiu și judecarea în fond, fiecare etapă având sarcini și conținut procesual propriu. În contextul dat, vom face referire la cercetătorii T.Osoianu și I.Chirtoacă [2, p.50] care sunt de opinie că această dublă statuare asupra cererii de revizuire: admisibilitatea (*judicium rescindens*) și asupra fondului (*judicium rescissorium*), are ca scop o mai bună securitate a raporturilor juridice.

Prima fază (etapă) a judecării cererii de revizuire este admisibilitatea (judecarea în principiu). În această etapă, instanța de judecată va verifica dacă cererea îndeplinește condițiile legale prevăzute în art.485, art.460 și art.462 CPP. Astfel, după primirea materialelor trimise de procuror, președintele instanței conducându-se de prevederile art.344 CPP fixează un termen pentru examinarea cererii de revizuire, cu citarea părților interesate. La termenul fixat, instanța de judecată va examina chestiunea dacă cererea de revizuire a fost făcută în condițiile stabilite prin lege, vor fi ascultate părțile prezente și vor fi cercetate probele administrate. În baza celor constatate și conducându-se de prevederile art.462 alin.(4) CPP, instanța de judecată va dispune, prin încheiere, admiterea cererii de revizuire sau, prin sentință, respingerea acesteia.

Examinarea admisibilității cererii de revizuire constituie etapa în care instanța controlează seriozitatea cererii, atât din punct de vedere al fondului, cât și al condițiilor de formă, făcând o apreciere proprie asupra motivelor și probelor propuse de revizuent, în scopul de a se convinge că revizuirea trebuie examinată pe fond [14]. Această verificare devine o procedură premergătoare și eliminatorie având ca finalitate înlăturarea de la judecarea pe fond a cereri de revizuire inadmisibile, tardive sau neîntemeiate.

În această primă fază a judecării cererii de revizuirii (admisibilității) instanța poate să verifice oricare din probele pe care se întemeiază cererea de revizuire sau poate, când este necesar, la cererea părților, să accepte administrarea de probe noi [8, p.79]. Verificarea probelor în cadrul admiterii în principiu a cererii de revizuire nu duce la o rejudecare a fondului.

Este paradoxal că în Codul de procedură penală, legislatorul moldovean nu a făcut o delimitare clară între faza de admitere a cererii de revizuire și faza judecării revizuirii. Totuși, în activitatea procesuală, deosebirea între aceste două faze există și este vizibilă. În art.462 alin.(1) CPP este stipulat că judecătorul care a primit materialele fixează termen pentru examinarea cererii de revizuire *în vederea admiterii revizuirii*, cu citarea părților interesate. Această reglementare de procedură identifică o primă etapă a procedurii în fața instanței de judecată în ordine de revizuire, și anume *etapa admisibilității*. Cu toate acestea, conținutul normei nu lămurește nici direct și nici prin analogie, ce ar însemna admisibilitatea cererii. Din analiza prin analogie a Hotărârii explicative a Plenului CSJ nr.9 din 30.10.2009 “Cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală” [15], putem înțelege că admisibilitatea reprezintă etapa în care judecătorul verifică dacă cererea de revizuire îndeplinește cerințele de formă, de conținut și temeiurile pentru depunerea cererii, care se desprind din articolele 458-459 CPP, verificare care se materializează prin

pronunțarea unei încheieri de admitere a cererii spre examinare sau de inadmisibilitate a cererii.

Aici considerăm necesar să scoatem în evidență o lacună comisă de legislatorul moldovean la reglementarea art.462 alin.(1) CPP, deoarece această prevedere legală se referă expres doar la acțiunile președintelui instanței față de materialele primite de la procuror. Ori, așa cum am menționat supra, în cazurile prevăzute de art.458 alin.(3) pct.3) și pct.4) CPP, procedura de revizuire se deschide direct în fața instanței de judecată, la cererea subiecților cu drept de inițiere a unei astfel de proceduri, adică, de avocat, de condamnat, de soțul sau rudele apropiate ale condamnatului. Astfel, conchidem că la momentul actual dispoziția de la art.462 alin.(1) CPP este formulată lacunar și urmează a fi modificată.

Remarcăm în acest sens că problema reliefată de noi mai sus a fost cercetată în detalii de către V.Dandeu, în articolul științific “Procedura de revizuire în fața instanței de judecată” [16, p.193]. Autorul citat a ajuns la concluzia că varianta publicată și intrată în vigoare la 12.06.2003 a Codului de procedură penală, reglementa în art.460 alin.(1) că: “procedura de revizuire se deschide în baza cererii adresate procurorului de nivelul instanței care a judecat cauza în fond.” Adică la momentul intrării în vigoare a Codului de procedură penală conform Legii R.M. nr.122 din 14.03.2003, norma de la art.462 alin.(1) se corobora cu cea de la art.460 alin.(1), însă odată cu intervenirea modificărilor și completărilor din art.460 alin.(1) CPP adoptate prin Legea R.M. nr.66 din 05.04.2012 [17] (care sunt în vigoare actualmente), s-a admis o lacună legislativă, nefiind verificate și corelate și alte norme cu care sunt în legătură directă prevederile modificate.

Făcând o cercetare a practicii judecătorești naționale, am constatat că la înaintarea cererilor de revizuire conform art.458 alin.(3) pct.3) și pct.4) CPP de către alți subiecți decât procurorul, instanțele judecătorești sunt nevoite să aplice prin analogie dispozițiile lacunare din art.462 alin.(1) CPP, adică cu interpretarea și aplicarea extensivă prin analogie a normelor de procedură.

Un alt aspect pe care dorim să îl evidențiem aici este că în art.462 alin.(4) CPP, legiuitorul nu a reglementat expres felurile sentinței de respingere a cererii de revizuire (ca inadmisibilă, ca neîntemeiată sau altele). Or, în norma precitată este stabilit numai că instanța, în baza celor constatate, dispune, *prin încheiere, admiterea cererii de revizuire sau, prin sentință, respingerea acesteia*. Luând în considerație acest fapt, în dispozitivul sentințelor pe care le pronunță, instanțele judecătorești obișnuiesc să indice că “Cererea depusă de (...) se admite” ori “Cererea depusă de (...) se respinge”, fără a mai specifica dacă cererea se respinge ca fiind inadmisibilă, neîntemeiată ori nefondată.

Așadar, în cadrul procedurii de examinare a cererii de revizuire soluția instanței de judecată poate fi de admitere sau respingere a revizuirii. Pornind de la faptul că în art.462 alin.(4) CPP legiuitorul nu a reglementat felurile sentinței de respingere a cererii de revizuire (ca inadmisibilă, ca neîntemeiată sau altele) și nici retragerea cererii de revizuire, instanța de judecată poate dispune admiterea cererii de revizuire (prin încheiere) sau respingerea cererii de revizuire (prin sentință). O altă soluție din acest punct de vedere nu poate să existe.

Cu titlu de exemplu, vom aduce sentința Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani din 13.11.2020, dosar nr.1rh-18/19, prin care s-a respins cererea avocatului M.V. în interesele condamnatului de deschidere a procedurii de revizuire a procesului penal privind condamnarea lui F.V. în baza art.324 alin.(3) lit.a), b), 326 alin.(3) lit.a) Cod penal, ca fiind neîntemeiată [18].

În speță, cererea de revizuire înaintată de avocatul M.V. în interesele condamnatului F.V. se întemeiază de drept în baza art.458 alin.(3) pct.3 CPP – două hotărâri judecătorești irevocabile nu se pot concilia. În particular, pe de o parte se invocă sentința de condamnare a lui F.V. și deciziile instanțelor judecătorești ierarhic superioare de

menținere a condamnării, iar pe de altă parte ordonanța judecătorească din 14.11.2014 de încasare a sumei de 5.500.000 Euro de la debitorul „R.O.” LP, sumă care după cum susține revizuentul și avocatul revizuentului se regăsește în sentința de condamnare a lui V.F., fiind reținută drept remunerație ilicită.

Pe parcurs, în data de 13.11.2020, revizuentul V.F. și avocatul acestuia au depus cerere prin care au solicitat retragerea cererii de revizuire și renunțarea în continuare la examinarea cauzei în ordine de revizuire. Drept pretext invocat în cererea de retragerea a cererii de revizuire, partea apărării a menționat decizia de inadmisibilitate a Curții Constituționale nr.28 din 12.03.2020, privind controlul constituționalității articolelor 458 alin.(3) pct.3) și 462 alineatele (5)-(6) CPP, care în pct.31 a statuat, că legislația procesual penală stabilește că revizuirea procesului penal poate fi solicitată, inter alia, în cazul în care două sau mai multe hotărâri judecătorești irevocabile nu se pot concilia. Această situație se referă stricto sensu la hotărâri judecătorești irevocabile pronunțate în cauze penale, nefiind înglobată hotărârea judecătorească din cauza civilă.

În context, completul de judecată este de acord cu poziția apărării, care este orientată în raport cu decizia de inadmisibilitate a Curții Constituționale nr.28 din 12.03.2020, însă nu poate să accepte poziția părții apărării cu privire la retragerea cererii de revizuire. Or, legislația procesuală penală în vigoare și anume art.460-463 CPP, prevede că în cadrul procedurii de examinare a cererii de revizuire soluția instanței de judecată poate fi de admitere sau respingere. Codul de procedura penală nu stabilește alternativă pentru situația invocată de revizuent și avocatul acestuia.

O întrebare firească este dacă sunt în drept judecătorii care au judecat cauza în fond să examineze cererea de revizuire privind aceeași cauză? Or, legislatorul moldovean nu a stabilit în mod expres faptul că rejudecarea cauzei după admiterea revizuirii trebuie examinată de un alt complet de judecată decât cel care a examinat admisibilitatea cererii de revizuire.

În problema dată, Curtea Constituțională a lămurit că, legea procesual-penală îi interzice judecătorului să participe la o nouă judecare a cauzei în procedura căii extraordinare de atac, dacă a mai participat în calitate de judecător la examinarea aceleiași cauze în primă instanță, într-o cale ordinară sau extraordinară de atac, precum și în cazul participării ca judecător de instrucție [19]. În opinia judecătorilor Curții Constituționale: *acest fapt presupune că cererile de revizuire care ajung la instanța de revizuire nu le mai pot fi repartizate judecătorilor care s-au pronunțat anterior printr-o hotărâre asupra fondului unei cauze penale a cărei revizuire se cere.*

Exemplu practic de aplicare corectă a legislației în acest sens, ne poate servi încheierea Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani din 18.12.2019 de admitere a declarației de abținere (în dosarul nr.1rh-18/2019) [20]. În speță, atât declarația de abținere a judecătorilor de la judecarea cererii de revizuire, cât și încheierea de admitere a declarației de abținere este motivată în drept pe Decizia Curții Constituționale nr.106 din 07.10.2019. Instanța de fond a motivat că, *pornind de la faptul că art.140 din Constituție determină caracterul obligatoriu al actelor Curții Constituționale emise în cadrul unei proceduri juridicționale, instanța de judecată își întemeiază poziția de a admite declarația de abținere a judecătorilor S.L. și A.N., care au fost membri ai completului de judecată ce au pronunțat sentința din 27 iunie 2016 (Judecătoriei Buiucani, municipiul Chișinău).*

A doua fază (etapă) a judecării cererii de revizuire este judecarea în fond (numită și rejudecarea cauzei). După ce a fost admisă cererea de revizuire, se purcede la rejudecarea cauzei conform regulilor de procedură privind judecarea în prima instanță. Pe măsură ce va considera necesar, în această etapă instanța de judecată poate să examineze din nou probele care au fost administrate în cursul judecăților precedente sau cu ocazia admiterii cererii de revizuire (art.463 alin.(2) CPP).

Rejudecarea are ca obiectiv principal confruntarea materialului probator existent anterior în dosarul cauzei cu materialul probator prezentat sau adunat și complet ulterior în procedura de admitere în principiu [9, p.665]. În funcție de circumstanțele constatate și conducându-se de prevederile art.464 CPP, instanța de judecată va hotărî admiterea sau respingerea revizuirii.

Dacă instanța de judecată va constata că cererea de revizuire este întemeiată, va dispune anularea hotărârii în măsura în care a fost admisă revizuirea, cu pronunțarea unei hotărâri noi, potrivit articolelor 382-399 și 410 CPP. În situațiile în care instanța de judecată va constata că cererea de revizuire nu este întemeiată, o va respinge. Astfel că hotărârea definitivă atacată își va păstra autoritatea de lucru judecat.

Dacă executarea unei hotărâri judecătorești irevocabile va fi anulată prin revizuire, persoana va dispune de remedii procesuale pentru apărarea drepturilor sale. Dacă va considera necesar, concomitent cu anularea hotărârii, instanța va dispune și restituirea amenzilor, a bunurilor confiscate, precum și a cheltuielilor judiciare pe care cel în favoarea căruia s-a admis revizuirea nu era obligat să le suporte [21].

Potrivit art.465 CPP, sentințele instanței de revizuire, pronunțate în conformitate cu art.462 alin.(4) și art.464 CPP, pot fi supuse apelului și recursului conform art.400 și art.420 CPP. Prin urmare, pot fi supuse căilor de atac atât sentințele de respingere a cererii de revizuire, precum și respingerea sau admiterea revizuirii după rejudecare.

Concluzii și recomandări

Generalizând cele analizate mai sus, ajungem la concluzia că revizuirea este concepută ca o cale extraordinară de atac, prin intermediul căreia se poate obține anularea unei hotărâri judecătorești și reluarea judecării cauzei în fond. Pot fi supuse revizuirii doar hotărârile judecătorești definitive și irevocabile, pronunțate de instanțele judecătorești din Republica Moldova. Scopul final al revizuirii este de a înlătura erorile de fapt și de drept comise de instanța de judecată la judecarea cauzei în fond.

Reglementarea revizuirii o găsim în Partea specială, Titlul II, Capitolul V al Codului de procedură penală, articolele 458-465. Temeiurile în baza cărora poate fi admisă cererea de revizuire au fost stabilite exhaustiv în art.458 alin.(3) din Codul de procedură penală. Drept urmare, persoana care înaintează cerere de revizuire trebuie să indice *in concreto* cel puțin unul din temeiurile prevăzute.

Luând în considerație că revizuire este o cale de atac extraordinară, considerăm imperios necesar ca în activitatea practică, fiecare caz de revizuire să fie cercetat amănunțit. Revizuirea se prezintă ca un remediu extraordinar, de aceea considerăm că redeschiderea procedurilor ar trebui efectuată doar în prezența unor erori judiciare fundamentale, înlăturarea cărora nu poate avea loc decât numai prin anularea hotărârii definitive.

Pe de altă parte, persistă un risc justificat că accesul prea des la „revizuire” ar putea să transforme această cale de atac extraordinară în una obișnuită, situație ce ar veni în contradicție directă cu principiile autorității lucrului judecat și securității raporturilor juridice.

În scopul perfecționării legislației procesual-penale, cu titlul de *lege ferenda* propunem:

Modificarea articolului 458 alineat (3) punct 1 din Codul de procedură penală, cu expunerea lui în formula:

(3) Revizuirea poate fi cerută în cazurile în care: 1) *s-a constatat, printr-o hotărâre penală irevocabilă, comiterea unei infracțiuni în timpul urmăririi penale sau în legătură cu judecarea cauzei;*

Modificarea articolului 460 alineat 2 din Codul de procedură penală, cu expunerea lui în următoarea redacție:

(2) Cerere de revizuire poate să declare: a) oricare parte din proces, în limitele calității sale procesuale; b) soțul și rudele apropiate ale condamnatului, chiar și după decesul acestuia, **numai dacă cererea este formulată în favoarea condamnatului.**

Referințe bibliografice:

1. Neagu I., Damaschin M., Iugan A. Codul de procedură penală adnotat. Partea specială. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2021.
2. Osoianu T., Chirtoacă I. Evoluțiile recente ale jurisprudenței în materia revizuirii procesului penal. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2021, nr.2 (57).
3. Volonciu N., Uzlaș A., Atasiei D. (și alții). Codul de procedură penală comentat. Ediția a 3-a (aniversară). București: Hamangiu, 2017.
4. Rusu I. Revizuirea în legislația altor state (analiză de drept comparat). În: *Revista de note și studii juridice (România)*, Ediție online. [citat 08.12.2021]. Disponibil: www.juridice.ro
5. Codul de procedură penală Nr. PROCPEN din 24.03.1961. În: *Buletinul Oficial al R.S.S.M.*, 1961, nr.10 (Abrogat).
6. Sternioală O., Vîzdoagă T. Revizuirea procesului penal / Manualul Judecătorului pentru cauze penale / coordonator M.Poalelungi. Chișinău: Tipografia Centrală.
7. Decizia Curții Constituționale nr.66 din 15.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr.15g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 313, 458 și 460 din Codul de procedură penală. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr.212-220.
8. Бородинова Т.Г. Институт пересмотра приговоров в современном уголовно-процессуальном праве Российской Федерации: диссертация доктора юридических наук. Кубанский государственный университет, 2016.
9. Drept procesual penal / Dolea Ig., Roman D., Vîzdoagă T. (și alții), Ediția a 3-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009.
10. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a R.M. din 19.09.2018, dosar nr.1ra-1175/2018. [citat 22.12.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=11902
11. Hotărârea Curții Constituționale nr.21 din 01.10.2018 pentru controlul constituționalității articolului 458 alin.(3) pct.4) din Codul de procedură penală (efectul retroactiv al hotărârilor Curții Constituționale în materie de drept penal procedural) (*Sesizarea nr.98a/2018*). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.416-422.
12. Botezatu R., Dolea I., Roman D. (și alții). Codul de procedură penală. Comentariu. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005.
13. Sentința Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani din 13.09.2019, dosar nr.1rh-17/2019. Arhiva Judecătoriei Chișinău sediul Buiucani.
14. Bandol I.-D. Procedura de judecată a revizuirii în Noul Cod de procedură penală. În: *Revista de note și studii juridice (România)*, Ediție online. [citat 11.12.2021]. Disponibil: www.juridice.ro
15. Hotărârea explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.9 din 30.10.2009 "Cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală". [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/db_hot_expl.php
16. Dandeuș V. Procedura de revizuire în fața instanței de judecată. În: *Materialele Conferinței științifice naționale "Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației"*, 04 iunie 2021, Cahul, Volumul 8, Partea 1, 2021, Cahul: USC.

17. Legea R.M. nr.66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală nr.122-XV din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.155-159.
18. Sentința Judecătorei Chișinău sediul Buiucani din 13.11.2020, dosar nr.1rh-18/19. Arhiva Judecătorei Chișinău sediul Buiucani.
19. Decizia Curții Constituționale nr.106 din 07.10.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr.134g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a tezei I de la art.33 alin.(3), a tezei a II-a de la art.460 alin.(1) și a art.463 alin.(1) CPP (incompatibilitatea judecătorului la judecarea succesivă a aceleiași cauze penale) (pct.23, 25). [citat 21.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/>
20. Încheierea Judecătorei Chișinău sediul Buiucani din 18.12.2019 de admitere a declarației de abținere (dosarul nr.1rh-18/2019). Arhiva Judecătorei Chișinău sediul Buiucani.
21. Decizia Curții Constituționale nr.28 din 12.03.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr.7a/2020 privind controlul constituționalității articolelor 458 alin.(3) pct.3) și 462 alineatele (5)-(6) din Codul de procedură penală.

**ASIGURAREA DREPTULUI LA DECLARARE A PERSOANELOR FIZICE LA
EXPEDIEREA TRIMITERILOR POȘTALE INTERNAȚIONALE PESTE
FRONTIERA VAMALĂ A STATULUI**

**ENSURING THE RIGHTS OF PRIVATE PERSONS TO DECLARE THE
SENDING INTERNATIONAL POSTAL ITEMS ACROSS THE CUSTOMS
BORDER OF THE STATE**

MAIMESCU Sava
dr. în drept, conf. univ., USM
CALINEAC Oleg,
doctorand, USM

CZU: 342.738:339.543:347.15/.17

Summary

In this article, the authors described the procedure for sending international postal items, identified the subjects involved in the process of sending international postal items, as well as they presented the existing issues in the postal field with the proposal of solutions to solve them.

Keywords: *International post office, international postal item, postal institutions, customs institutions, the territory of the Republic of Moldova, customs legislation, customs control, declaration*

La etapa actuală trimiterile poștale au devenit un mijloc de schimb de bunuri foarte des folosit între persoane fizice, persoane fizice și persoane juridice precum și între persoane juridice.

Activitatea poștală este executată de către poșta internațională. Potrivit autorului A. Bejanu [1], noțiunea de „poștă” trebuie înțeleasă drept instituții statale plasate în încăperi, localuri, birouri, care oferă prestarea serviciilor în numele statului pe problemele comunicării subiecților, persoanelor fizice și juridice, una dintre care se află în localitatea în cauză, iar alta se află în altă localitate rurală sau urbană, aflată atât pe teritoriul statului național, cât și în afara hotarelor statului, inclusiv primirea corespondenței exprimate în scrisori, telegrame, reviste, colete, pachete, mandate poștale și telegrafice, pentru a fi expediate la adresa destinatarului care are locul de reședință atât pe teritoriul național al statului, cât și în afara acestuia.

Conform Dicționarului explicativ al limbii române [2], termenul de „poștă” reprezintă instituția publică care asigură transportul și distribuirea corespondenței, a coletelor etc.; local în care se află această instituție. Termenul de „internațional” presupune că are loc între mai multe națiuni, care angajează sau privește mai multe țări, privitor la raporturile dintre națiuni, la care participă reprezentanții mai multor state; care are o importanță ce depășește granițele unei singure țări.

În acest sens, propunem o noțiune proprie a conceptului de poștă internațională. În opinia noastră, „poșta internațională” este instituția publică care primește, prelucrează și distribuie trimiteri poștale în conformitate cu prevederile legale, atât pe teritoriul țării expeditor, cât și peste hotarele ei.

Subiecții participanți la procedura de expediere a unei trimiteri poștale internaționale sunt: 1) furnizorul de servicii poștale internaționale, 2) expeditorul și 3) destinatarul.

Astfel, conform Legii nr. 36 [3], furnizor de serviciu poștal universal este furnizorul

de servicii poștale care prestează servicii poștale din sfera serviciului poștal universal.

Potrivit Registrului public al Furnizorilor de servicii poștale [4], la etapa actuală în Republica Moldova sunt înregistrați și autorizați 55 de furnizori de servicii poștale.

„Expeditor”, potrivit Legii nr. 36, este persoana fizică sau juridică care introduce trimiterea poștală internațională în rețeaua poștală personal sau prin intermediul unei persoane terțe.

Conform legislației civile, persoana fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi și de obligații civile [5]. Aceasta dispune de capacitate de folosință și capacitate de exercițiu. Capacitatea de folosință a persoanei fizice apare în momentul nașterii și încetează o dată cu moartea. Aceasta se manifestă prin capacitatea de a avea drepturi și obligații civile și se recunoaște în egală măsură tuturor persoanelor fizice. Capacitatea de exercițiu reprezintă aptitudinea persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi civile, de a-și asuma personal obligații civile și de a le executa. Capacitatea deplină de exercițiu începe la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani. Există și excepții de la norma generală și anume persoanele care se căsătoresc la vârsta de 16 ani, precum și în cazul în care minorul care are vârsta de 16 ani lucrează legal sau practic activitate de întreprinzător, cu respectarea anumitor condiții prevăzute de legislația civilă.

Capacitatea de exercițiu este destul de importantă, or nu pot obține calitatea de expeditor a trimiterilor poștale internaționale persoanele fizice fără capacitate de exercițiu, adică cele care nu au împlinit vârsta de 18 ani, sau nu fac parte din categoria persoanelor care au dobândit capacitatea de exercițiu deplină la vârsta de 16 ani. Astfel, legiuitorul moldav a omis indicarea vârstei de 18 ani drept criteriu al admisibilității persoanei la expedierea trimiterilor poștale internaționale, fapt ce deseori creează confuzii și dificultăți în activitatea practică a instituțiilor poștale.

Potrivit aceleiași legi [3], „destinatar” este persoana fizică sau juridică pe adresa căreia este expedită o trimitere poștală internațională. Capacitatea deplină de exercițiu la fel este o cerință obligatorie pentru a ridica trimiterea poștală internațională, în caz contrar trimiterea poștală internațională poate fi ridicată de către o persoană adultă care reprezintă interesele minorului. În literatura de specialitate părerile sunt diferite referitor la conceptul de declarare vamală. Astfel, nu există o noțiune unanim acceptată.

Potrivit autorului Erhan L.[6, p. 113], orice marfă introdusă pe sau scoasă de pe teritoriul vamal trebuie să fie obiectul unei declarații vamale întocmite și depuse organului vamal de către declarantul vamal. Conform unei alte opinii, declarația vamală reprezintă un document scris întocmit de deținătorul mărfii sau un reprezentant al acestuia, prin care se prezintă elementele necesare vămuirii mărfii, formulare diferite pentru export, import ori tranzit.

Conform pct. 13 art. 1 din Codul vamal al Republicii Moldova [7], „declarant” este orice persoană care are dreptul de a dispune de mărfuri și/sau de mijloace de transport, care întocmește declarația vamală în numele său sau în al cărei nume este întocmită declarația vamală. „Declarație vamală” este actul unilateral prin care o persoană manifestă, în formele și modalitățile prevăzute de legislația vamală, voința de a plasa mărfurile sub o anumită destinație vamală.

Legislația vamală a Republicii Moldova prevede expres că bunurile introduse și scoase de pe teritoriul Republicii Moldova prin intermediul trimiterilor poștale internaționale se declară în scris, în modul stabilit. Termenul în care trebuie să fie depusă declarația vamală la organul vamal este de 7 zile calendaristice din momentul trecerii frontierei vamale.

Conform normelor tehnologice existente la poșta de expediere internațională, funcționarii serviciului poștal al statului sunt obligați să verifice corectitudinea și corespunderea datelor, a informațiilor incluse în lista obiectelor, valorilor, bunurilor aflate la expediere în pachetul poștal prezentat oficiului poștal spre expedierea poștală

internațională. La fel, urmează a fi verificate de funcționarii poștali datele incluse în forma scrisă, de mână, în declarația vamală forma CN-22 și CN-23 asupra conținutului trimiterilor poștale internaționale aflate în banderolele poștale, în coletele poștale și pachetele poștale internaționale pe care le-a inclus persoana care intenționează să expedieze prin trimiterile poștale internaționale mărfuri, obiecte, bunuri, valori în afara teritoriului vamal al Republicii Moldova.

Formularele CN23 și CN22 sunt declarații vamale poștale care conțin date despre expeditor/destinatar (nume, prenume/denumire, adresă, număr de telefon, adresă de e-mail), descrierea detaliată a conținutului expedit, cantitatea, greutatea și valoarea acestuia. Conținutul trimiterii este prezentat în detaliu în declarația vamală, descrierile generale nu sunt admise [8]. În conformitate cu actele Uniunii Poștale Universale se recomandă ca formularele CN23/CN22 să fie completate într-o limbă de uz internațional, ori în limba țării de destinație.

Potrivit Legii nr. 1569 [9], persoanele fizice au următoarele drepturi la expedierea trimiterilor poștale internaționale:

- de a introduce pe teritoriul țării sau de a primi, prin intermediul trimiterilor poștale internaționale bunuri, fără achitarea drepturilor de import, cu condiția că acestea nu sînt destinate activității comerciale sau de producție, în legătură cu stabilirea la loc de trai permanent în Republica Moldova sau cu obținerea acestor bunuri prin moștenire.

- de a primi, prin intermediul trimiterilor poștale internaționale, fără achitarea drepturilor de import, bunuri, cu condiția că valoarea lor în vamă nu depășește suma de 300 de euro pentru trimiterile poștale transportate prin intermediul transportului terestru sau de 430 de euro pentru trimiterile poștale transportate prin intermediul transportului aerian sau maritim și nu sînt destinate activității comerciale sau de producție.

- de a primi, în cadrul tranzacțiilor comerciale (B2C – de la business la consumator), prin intermediul trimiterilor poștale internaționale, fără achitarea drepturilor de import, mărfuri care nu au caracter comercial, nu depășesc limitele cantitative stabilite de legislație și a căror valoare intrinsecă nu depășește suma de 200 de euro per expediere. Mărfuri care nu au caracter comercial sînt mărfurile care, cumulativ, prezintă un caracter ocazional, sînt destinate exclusiv uzului personal al destinatarului sau al familiei sale și care, prin natura sau cantitatea lor, nu sînt destinate activității comerciale sau de producție.

- de a introduce pe teritoriul țării mărfuri care nu sînt prevăzute mai sus și care nu sînt destinate activității comerciale sau de producție, cu condiția achitării tuturor drepturilor de import și declarării în modul stabilit.

Persoanele fizice au dreptul de a scoate de pe teritoriul Republicii Moldova prin intermediul trimiterilor poștale internaționale:

- bunuri, indiferent de valoarea lor, fără achitarea drepturilor de export, cu condiția declarării lor în modul stabilit și dacă aceste bunuri nu sînt destinate activității comerciale sau de producție;

- bunuri destinate activității comerciale sau de producție a căror valoare în vamă nu depășește suma de 100000 euro, cu condiția respectării măsurilor de politică economică, achitării drepturilor de export și declarării în modul stabilit.

Întru asigurarea respectării tuturor drepturilor persoanelor fizice care intenționează să introducă sau să scoată bunuri prin intermediul trimiterilor poștale este necesar ca operatorii poștali, precum și colaboratorii vamali să acționeze în conformitate cu următoarele principii: principiul legalității – care presupune că procedura declarării vamale este reglementată de legile și actele normative din domeniul vamal; principiul respectării drepturilor, libertăților și intereselor subiecților activității economice externe și ale persoanelor fizice – ceea ce înseamnă că toate cerințele persoanelor cu funcție de răspundere ale organelor vamale și cele poștale trebuie să fie întemeiate și prevăzute de legislația în vigoare; principiul operativității – conform căruia organele vamale și cele

poștale trebuie să întreprindă toate acțiunile necesare în vederea asigurării expeditorului/declarant a parcurgerii tuturor formalităților necesare într-un termen cât mai restrâns; principiul limbii de stat – care prevede că procedura declarării bunurilor se efectuează în limba de stat, la fel întocmirea actelor poștale și vamale și în special, a declarației vamale în detaliu se efectuează la fel în limba de stat; principiul egalității subiecților declarării – prevede că toate operațiunile poștale și vamale, inclusiv declararea se aplică în condiții egale pentru toți subiecții activității economice externe, indiferent de țara de origine a mărfurilor, țara exportatoare și țara importatoare a mărfurilor [10, p. 164]. În opinia lui Ciobanu O. [11, p. 51], pe lângă principiile generale, este necesară formularea unor principii care la moment nu se regăsesc în dreptul vamal, și anume: principiul eficacității, principiul îndeplinirii obligațiilor cu bună-credință, principiul responsabilității. Aceste principii sunt întâlnite în multe ramuri de drept, iar pentru ca organele vamale și cele poștale să-și desfășoare activitatea în conformitate cu legislația, este necesar ca acestea să fie reglementate direct în Codul vamal al Republicii Moldova.

În baza declarațiilor vamale, organele vamale adună și prelucrează date despre trecerea mărfurilor peste frontiera vamală. Nici o trimitere poștală nu poate trece frontiera vamală a Republicii Moldova fără a fi supusă controlului vamal. Controlul vamal are drept scop prevenirea încălcării reglementărilor vamale, respectarea condițiilor și a termenelor legale, precum și descoperirea fraudelor vamale.

Trimiterile poștale internaționale sânt supuse controlului vamal, pe calea verificării datelor din declarație vamală sau alte documente, în baza cărora se face vămuirea, inspectării vamale și în alte forme de control vamal, prevăzute de legislația Republicii Moldova. Controlul vamal al trimiterilor poștale internaționale se efectuează în zonele de control vamal ale Centrelor Poștale din teritoriu, de către colaboratorul vamal, în prezența operatorului poștal.

Ambele tipuri de control au fost reglementate de legislația în vigoare cu scopul de a preveni circulația obiectelor și substanțelor interzise care reprezintă un pericol pentru siguranța cetățenilor Republicii Moldova și a cetățenilor altor state.

În concluzie putem afirma că declararea este un prim proces, destul de important, care exprimă intențiile uneia dintre părțile participante la raportul juridic de drept vamal, dar și ulterioarele măsuri ce urmează a fi întreprinse față de bunul declarat, cum ar fi: aplicarea măsurilor tarifare, netarifare, a celor cu caracter neeconomic etc. Declararea bunurilor expediate prin intermediul trimiterilor poștale contribuie la creșterea economiei Republicii Moldova, precum și la buna funcționare a organelor poștale și cele vamale. Întru asigurarea unui mecanism uniform, rapid și rezultativ, organele poștale conlucrează cu cele vamale. De legătura dintre activitatea acestor două organe depinde întreg procesul de ajungere la destinație a trimiterilor poștale internaționale. În primul rând, organele poștale în momentul primirii de la expeditor a trimiterii poștale internaționale, are obligația de a informa persoana despre lista bunurilor interzise a fi introduse în trimiterile poștale internaționale, necesitatea întocmirii unei declarații vamale, cum se întocmește o declarație vamală, ce date urmează a fi înscrise în declarația vamală, modalitatea de împachetare a bunurilor, precum și alte aspecte importante prevăzute de legislația națională și cea internațională. În asemenea circumstanțe se va asigura respectarea drepturilor persoanei, or aceasta va cunoaște din timp toate obligațiile sale, și, conformându-se, întreg procesul de expediere a unei trimiteri poștale internaționale va fi unul plăcut și ușor atât pentru expeditor, cât și pentru ceilalți subiecți implicați.

Referințe bibliografice:

1. Bejanu A. Aplicarea mijloacelor tehnice de control la depistarea contrabandei comisă prin trimerile poștale internaționale: aspecte teoretico-practice. Partea I. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 5 (187), 2016.
2. Dicționarul explicativ al limbii române. [citat 18.12.2021]. Disponibil: <https://dexonline.ro/intrare/posta/230815>;
3. Legea comunicațiilor poștale nr. 36 din 17.03.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.114-122/225 din 29.04.2016.
4. Registrul public al Furnizorilor de servicii poștale. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.anrceti.md/furnizori_comunicatii_postale
5. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 82-86 art. 661 din 22.06.2002.
6. Erhan L., Cîrnaț T., *Drept vamal comunitar*, Chișinău, Print-Caro SRL, 2011.
7. Codul vamal al Republicii Moldova, nr. 1149 din 20.07.2000, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. ed.special art. 98 din 01.01.2007.
8. Ghidul privind declararea și expedierea de către agenți economici a mărfurilor exportate prin intermediul trimerilor poștale internaționale. [citat 18.12.2021]. Disponibil: https://www.posta.md/files/Files/Legislatie/Ghid_postal_02.2020_rest.pdf
9. Legea cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, nr. 1569 din 20.12.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 185-189 art. 1416 din 31.12.2002.
10. Țurcan P. Erhan L. ș.a., *Drept vamal. Note de curs*, Chișinău, CEP USM, 2016.
11. Ciobanu O. *Fundamentele teoretico-practice în controlul vamal*, Teză de doctor, Chișinău, 2015.

ASIGURAREA DREPTULUI COPILULUI LA FAMILIE: PRIORITATE NAȚIONALĂ

ENSURING THE RIGHT OF THE CHILD TO THE FAMILY: A NATIONAL PRIORITY

MARGINEAN Livia,
Doctorandă, USM

CZU: 341.231.14-053.2:347.637

Summary

The content of this article examines the situation of children left without parental care, a concern that requires attention and imperative in the actions of government representatives, public authorities at all levels and in all sectors, international institutions and organizations, civil society representatives, because the right of many children to family remains unmet. Based on recent studies demonstrating the harmful effects of separation and the residential care for children, we support and argue the importance of prompt interventions by social actors aimed to protect children and to ensure their rights, especially the right to family.

Keywords: *prevention of institutionalization, family reintegration, intersectoral cooperation, alternative family services, deinstitutionalization, intersectoral mechanism.*

Aspecte preliminare

Factorii sistemici, ce țin de politicile statului în domeniul protecției copilului reflectă schimbări semnificative, înregistrând progrese în promovarea drepturilor copilului. Totodată, eforturile nu sunt suficiente, deoarece o serie de probleme sociale ce evoluează și devin tot mai complexe afectează bunăstarea copiilor, creșterea și dezvoltarea lor armonioasă.

Republica Moldova a adoptat Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului și s-a angajat în procesul de prioritizare a Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă și de integrare în structurile naționale de dezvoltare. Documentele de politici publice în domeniul protecției copilului sunt ancorate în Obiectivele de Dezvoltare Durabilă și consideră un șir de indicatori naționali, inclusiv: ODD 1 - Fără sărăcie (1.1. și 1.3); ODD 3 - Sănătate și starea de bine (3.4.2); ODD 5 - Egalitatea de gen (5.2); ODD 10 - Reducerea inegalităților (10.2); ODD 11 - Orașe și comunități durabile (11.1); ODD 16 - Pace, Justiție și Instituții puternice (16.1; 16.2).

Conform recomandărilor ce rezultă din *Evaluarea intermediară a Implementării Strategiei pentru Protecția Copilului pe anii 2014-2020 și a Planului de Acțiuni pentru anii 2016-2020* în Republica Moldova [6, p.110], din recomandările din 2017 ale Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, dar și dintr-un șir de alte recomandări de referință produse în cadrul a mai multor cercetări și evaluări implementate în perioada 2017-2021 de instituții și organizații ale societății civile, donatori instituționali externi (UNICEF, UNDP, Comisia Europeană, Banca Mondială) au fost identificate și selectate domeniile prioritare pentru intervenție strategică în domeniul protecției copilului pentru următorii ani.

Pe parcursul anului 2021 a fost elaborat un nou document de politici publice în domeniul protecției drepturilor copilului, care derivă din Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2030” și contribuie la implementarea acesteia – proiectul *Programului Național*

de Protecție a Copilului 2022-2026. Acest proiect de document de politici publice din Planul de Acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022, Domeniul Muncii și Protecției Sociale urmează a fi aprobat în trimestrul I al anului 2022 prin Hotărâre de Guvern. Astfel, prin acest document se urmărește ca copiii Republicii Moldova să beneficieze de un nou Program pentru Protecția Copilului pe anii 2022-2026, dezvoltat de către Ministerul Muncii și Protecției Sociale în parteneriat cu Alianța ONG-urilor Active în domeniul protecției sociale a copilului și familiei (APSCF), cu suportul UNICEF Moldova, printr-o abordare unică de viziune de ansamblu, cu participarea copiilor, cu participarea a peste 90 reprezentanți ai autorităților publice locale din diferite sectoare, ai societății civile, pornind de la analiza nevoilor reale ale sistemului.

Experiențele pozitive de colaborare intersectorială și comunicare interinstituțională contribuie la relevarea obiectivă a necesităților copiilor aflați în dificultate, determinând prioritățile sistemului, definind pachetul necesar de servicii sociale și fondurile necesare dezvoltării acestora prin asigurarea sustenabilității lor financiare pe termen scurt, mediu și lung. Abordarea colaborativă, schimbul de cunoștințe și experiențe, sprijinul reciproc între sectoare au consolidat parteneriatele, sporind eficiența programelor pentru copii și familiile lor.

Deși există reglementări pe domeniul protecției copiilor, categoria de protecție a celor mai vulnerabili copii și familii rămâne a fi afectată. O serie de studii subliniază imperativitatea orientării programelor de suport pentru copiii cu acces limitat la serviciile de protecție, din care fac parte: copiii cu dizabilități, copiii cu cerințe educaționale speciale, copiii aflați în servicii rezidențiale de plasament, copiii care sunt victime ai violenței, copiii cu părinții plecați în străinătate etc.

Dezbateri și argumente

Dreptul copiilor la viața de familie este recunoscut cu prioritate în legislația națională și internațională, însă nu este susținut suficient de către autorități. Numărul copiilor aflați în grija statului continuă să fie destul de mare, fiind determinat de crizele drastice care au marcat sistemul social în ultima perioadă de timp: criza pandemică, criza energetică, criza politică și economică. Deși toate studiile subliniază importanța serviciilor de suport pentru copii și familii și asigurarea calității acestora, numărul lor este încă redus și acoperă, doar într-o mică măsură, nevoile identificate. În ultimii ani, se observă o descreștere a numărului de copii instituționalizați (de la 11500 în 2007 la 800 în 2019), însă mai sunt cazuri înregistrate, când părinții sunt încurajați să lase copilul în îngrijire instituțională, decât să i se ofere asistență și suport în familie. Progresele rămân în urmă, în pofida promovării drepturilor copilului de a avea o familie, cu precădere pentru copiii de vârstă fragedă, celor sub vârsta de 3 ani.

Autoritățile tutelare, responsabile să asigure un mediu familial protector, preferă să recomande îngrijire de tip instituțional, decât asistență și suport pentru a preveni instituționalizarea acestora. În asemenea situații, familiile care se confruntă cu fenomenul sărăciei, vulnerabilități sporite, crize și conflicte familiale, acceptă separarea de copil și instituționalizarea acestora. Criza economică afectează în mod direct disponibilitatea, calitatea serviciilor sociale și quantumul prestațiilor sociale. În cele mai frecvente cazuri, sărăcia și dificultățile de ordin material (ca și cauză singulară) acționează asupra deciziilor, dar care nu ar trebui să fie și un motiv de separare. Familiile cu copii în situații de risc rămân a fi grupul cu grad sporit de vulnerabilitate, iar beneficiile oferite de programul de asistență socială nu acoperă încă coșul minim de consum al unei familii, ceea ce limitează capacitatea sa de reducere a sărăciei. Bugetul familial constituie premiza bunăstării materiale a oricărei familii care este strâns dependentă de situația social-economică din țară.

Disensiunile și conflictele familiale apar adeseori din cauza lipsei mijloacelor elementare de existență. În anul 2017 se înregistrează 363 de copii separați de părinți, 384 copii – în 2018, 356 – în 2019 și 348 în anul 2020, au fost separați de către autoritățile tutelare pe motivul scoaterii din familie din cauza existenței pericolului iminent pentru viața sau sănătate lor [10, p.11]. Pentru a preveni separarea de familie, atât copiii, cât și familiile necesită asistență complexă, realizată în baza unor planuri individualizate de asistență, oferită prin diverse tipuri de intervenție (socială, psihologică, juridică, medicală, educațională etc.); acces la servicii sociale prezente în comunitate; capacitarea familiilor, creșterea rezilienței și valorificarea potențialul ei; conexiunea familiei cu comunitatea ca sursă a resurselor (rețeaua de suport); îmbunătățirea condițiilor de trai; fortificarea relațiilor în cadrul familiei și în comunitate; întărirea comportamentelor pozitive. Astfel, acțiunile întreprinse vor putea răspunde problemelor identificate, urmărind eliminarea factorilor de risc, asigurând un mediu protectiv familial pentru fiecare copil.

Cele mai recente studii analizate scot în evidență o serie de constatări și stipulează necesitatea dezvoltării de către autoritățile guvernamentale a serviciilor de prevenire a separării și a mecanismelor alternative de îngrijire a familiei pe termen scurt și de urgență în conformitate cu rezoluția Adunării generale ONU privind drepturile copilului, adoptată la 18.10.2009, dar și cea din 18.10.2019 care recomandă: (i) necesitatea recunoașterii și prioritizării rolului familiilor; (ii) necesitatea de a sprijini familiile și de a preveni separarea inutilă familie-copil; (iii) protejarea copiilor fără îngrijirea părintească și asigurarea unei îngrijiri alternative adecvate și de înaltă calitate; (iv) recunoașterea prejudiciului îngrijirii instituționale pentru copii și prevenirea instituționalizării; (v) consolidarea sistemelor și serviciilor de protecție a copilului; (vi) asigurarea resurselor financiare și umane adecvate; (vii) îmbunătățirea colectării datelor și raportarea periodică; (viii) asigurarea participării depline a copiilor fără îngrijire părintească sau familială etc. Datele oficiale cu privire la copiii separați pentru anul 2020, care beneficiază de îngrijire alternativă de tip familial înregistrează 812 copii care erau plasați în 415 familii de Asistență Parentală Profesionistă [10, p.11]. Cei mai mulți asistenți parentali profesioniști prestează plasament de lungă durată, fiind urmați de cei cu plasament de scurtă durată. Plasamentul de urgență este mai puțin răspândit, iar cel provizoriu practic lipsește. Totodată, se atestă că din numărul total de copiii, doar 71 copiii plasați în aceste servicii alternative de tip familial erau de vârsta fragedă (0-2 ani), 177 copii cu vârsta de 3-6 ani, iar 564 copii cu vârsta de 7-17 ani. Numeroasele cercetări realizate atât la nivel național, cât și internațional demonstrează efectele nocive ale instituționalizării copiilor în mediile rezidențiale care se mai dispune în mod abuziv. Instituțiile nu vor putea înlocui niciodată îngrijirea familială, iar modelul familial, atașamentul securizant este vital copiilor, în special, celor sub 3 ani, pentru dezvoltarea armonioasă și realizarea întregului potențial. Dezinstituționalizarea este un proces care include o abordare holistică și constă dintr-un set complex de măsuri prin care copiii aflați în grija statului (orfelinate, internate, case de copii) sunt reintegrați în familia lor biologică sau extinsă, fie sunt transferați în servicii alternative de tip familial, astfel oferindu-le ceea ce au nevoie cel mai mult – un mediu familial sigur.

Realizările înregistrate de Republica Moldova pe domeniul dezinstituționalizării copiilor și persoanelor cu dizabilități, inclusiv cele cu deficiențe mintale, dezvoltarea serviciilor alternative de îngrijire, precum și serviciilor de sprijin pentru victimele violenței domestice au fost menționate de către Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului, Dunja Mijatović în Raportul din cadrul vizitei oficiale în Republica Moldova, în perioada 8-13 martie, 2020 [8, p.12]. Totodată, Comisarul Consiliului Europei încurajează autoritățile să depună eforturi în vederea dezinstituționalizării copiilor, să instituie moratoriu de intrări în instituțiile rezidențiale, în special, pentru copiii de vârsta fragedă,

să continue să mărească unitățile de îngrijitori din cadrul serviciilor alternative de tip familial pentru copiii cu dizabilități și să asigure disponibilitatea serviciilor necesare. Copiii rămași în instituții rezidențiale sunt expuși mai multor riscuri de încălcare a drepturilor lor umane, inclusiv la violență și abuz.

Deși, Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului stabilește obligațiile de bază ale statului, documentul nu oferă îndrumări clare cum acestea ar putea fi realizate. Din acest motiv Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a susținut ideea elaborării Liniilor directoare ONU privind îngrijirea alternativă a copiilor, care ghidează actorii guvernamentali și neguvernamentali prin intervențiile serviciilor sociale. Motivele pentru care copiii ajung în îngrijirea alternativă sunt multe și diverse, iar abordarea acestor situații, în scop de prevenire sau intervenție ulterioară, impune o multitudine de măsuri care trebuie puse în aplicare.

În Republica Moldova implementarea *Liniilor directoare ONU* privind îngrijirea alternativă a copiilor a fost inițiată în 2010 însoțită de analiza complexă a legislației, care a scos la iveală lacunele și aspectele prioritare pentru revizuire [9, p.25]. Recomandările privind îmbunătățirea legislației au fost structurate în conținutul planului de acțiuni care ulterior a fost integrat în *Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020*, au fost revizuite și aprobate Regulamente și Standarde minime de calitate ale serviciilor sociale, a fost elaborată Strategia intersectorială de dezvoltare a abilităților și competențelor parentale pentru anii 2016-2022.

În baza principiului colaborativ, în vederea implementării reformelor propuse de către Guvernul Republicii Moldova în domeniul protecției copilului, mai multe organizații internaționale și naționale și-au adus aportul în asigurarea bunăstării copiilor din țară, pentru a le asigura dreptul acestora la familie. Astfel, eforturile depuse au urmărit acțiuni care să susțină familiile să-și crească copiii în mediile familiale și care să sprijine dezvoltarea serviciilor necesare la nivelul comunităților locale.

Pe parcursul anului 2021, CTWWC - Changing the Way We Care în Moldova, împreună cu partenerii săi cheie P4EC, CCF Moldova și Keystone Moldova, au fost realizate șapte studii de cercetare pe diferite elemente ale sistemului de îngrijire și protecție a copiilor din Moldova: cadrul juridic și financiar, forța de muncă, furnizarea de servicii, mecanismele de coordonare, normele, atitudinile. Principalele constatări și recomandări au stat la baza dezvoltării Programului Național pentru Protecția Copilului (2021-2025). Studiile lansate au scos în evidență elementele-cheie care necesită a fi îmbunătățite, au dezvăluit actualitatea sistemului, au oferit soluții/recomandări concrete, bazate pe date și evidențe [7, p.22]. CTWWC în Moldova contribuie la finalizarea procesului de dezinstituționalizare a copiilor din instituțiile rezidențiale, prin consolidarea familiilor și serviciilor de tip familial, astfel încât toți copiii să se bucure de un mediu sigur și prietenos. Componente principale ale inițiativei CTWWC punctează:

1. Guvernele promovează îngrijirea copiilor în familii sau servicii de tip familial în locul instituțiilor rezidențiale și implementează politici și programe în conformitate cu Liniile Directoare ONU privind îngrijirea alternativă a copiilor;
2. Copiii rămân sau se întorc în familii sau servicii de tip familial sigure și protectoare;
3. La nivel global, părțile interesate își asumă un angajament comun în vederea promovării practicilor, politicilor și redirecționării resurselor financiare de la sistemul rezidențial către sistemul de îngrijire alternativă de tip familial.

Generalizări

Studiile formulează sugestii și recomandări concrete privind: îmbunătățirea cadrului normativ, a politicilor, procedurilor și practicilor în domeniul de îngrijire și

protecție a copilului, care să se bazeze pe principiul **Interesului superior al copilului**, care să prevaleze în fața altor interese atunci când se iau măsuri cu privire la copil. În temeiul studiilor existente este necesar a fi identificat un mecanism eficient care ar putea garanta implementarea în practica națională a tuturor recomandărilor și sugestiilor ce ar asigura dreptul copilului la familie.

În mod esențial, sistemul de îngrijire al copilului, bazat pe respectarea drepturilor acestora, va însemna un sistem în care fiecare copil crește într-o familie, iar dacă familia de origine nu este potrivită, sistemul trebuie să dețină un număr suficient de servicii alternative de tip familial.

Un sistem de îngrijire și protecție vizează un număr mic de copii aflați în sistemul de protecție alternativă, plasați pentru perioade scurte de timp; este un sistem marcat de inexistența sau existența minimă a serviciilor rezidențiale și care va continua să se perfecționeze și să-și dezvolte servicii calitative pentru copii, pentru a servi interesului superior al copiilor.

În situații de crize (sociale, pandemie ș.a.) sistemul de protecție a copilului trebuie să dispună de instrumente, care să permită: contactarea și pregătirea rapidă a copiilor și îngrijitorilor pentru integrarea copiilor în familie; contactul la distanță cu copii și îngrijitorii; utilizarea de metodologii eficiente pentru a evalua calitatea relaționării copiilor cu familia și comunitatea; utilizarea de metodologii pentru acordarea suportului psihologic și emoțional.

Colaborarea intersectorială între sistemele de sănătate, asistență socială și educație, precum și dintre serviciile din comunitate în procesul de asistență și sprijin familiilor, constituie elementul-cheie în asigurarea incluziunii sociale și educaționale a copiilor dezinstituționalizați și prevenirii re/instituționalizării acestora.

Resurse bibliografice:

1. Mucchielli A. Comunicarea în instituții și organizații, Iași: Polirom, 2008.
2. Romandaș N., Proca L., Odinoakaia Negură, I. Dreptul protecției sociale. Chișinău: Foxtrot S.R.L., 2011.
3. Turliuc M.N., Măirean C., Dănilă O. A multifaceted theory: individual, family, and community resilience. A Research Review. In Rogobete I & Neagoe A., Contemporary issues facing families: An interdisciplinary dialogue, Bonn (Germany): Verlag fur Kultur und Wissenschaft (Culture and Science Publishing), 2013.
4. Prof. Nelly Petrova-Dimitrova Introducere în reziliență. Social Activities and Practices Institute, Sofia, 2017.
5. Liniile de îndrumare ale ONU privind îngrijirea alternativă a copiilor, aprobate prin consens în Adunarea Generală a Națiunilor Unite din anul 2009.
6. Evaluarea intermediară a Implementării Strategiei pentru Protecția Copilului pe anii 2014-2020 și a Planului de Acțiuni pentru anii 2016-2020 în Republica Moldova. UNICEF. Raport final de evaluare. 2020 [citată 21.01.2022]. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/media/6531/file/Evaluarea%20intermediar%C4%83%20a%20Implement%C4%83rii%20Strategiei%20pentru%20Protec%C8%9Bia%20Copilului%202014-2020.pdf>
7. Rezumatul analizei situaționale efectuate în cadrul inițiativei CTWWC 2021 [citată 20.01.2022]. Disponibil: <https://bettercarenetwork.org/library/social-welfare-systems/child-care-and-protection-policies/rezumatul-analizei-situa%C8%9Bionale-efectuate-%C3%AEn-cadrul-ini%C8%9Biativei-ctwwc-moldova>
8. Raportul Comisarului Consiliului European pentru Drepturile Omului, Dunja Mijatović Vizita din Martie 2020. [citată 24.01.2022]. Disponibil: <https://rm.coe.int/report-on-the-visit-to-moldova-from-9-to-13-march-2020-by-dunja-mijato/16809ed0e4>

9. Liniile Directoare ONU cu privire la îngrijirea alternativă a copiilor. 2010. New York: Națiunile Unite. [citat 24.01.2022]. Disponibil: <https://www.sos-satelecopiilor.ro/wp-content/uploads/2017/12/Liniile-directoare-privind-ingrijirea-alternativa-a-copiilor.pdf>
10. Raportul statistic (anual) nr. 103 A , a. 2020. Disponibil: <https://msmps.gov.md/informatie-de-interes-public/rapoarte/rapoarte-anuale/>
11. Raportului statistic (anual) nr. 103, a. 2020. Disponibil: <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2021/05/Raport-CER-103-pentru-anul-2020.pdf>

DIMENSIUNEA RAȚIONALĂ A DREPTULUI ȘI DREPTURILOR DIN PERSPECTIVA LUI MIRCEA DJUVARA

THE RATIONAL DIMENSION OF LAW AND RIGHTS FROM THE VIEWPOINT OF MIRCEA DJUVARA

Valentin MĂRGINEANU,
lector univ., USM

CZU: 340.12:141.132(498)

Summary

The article proposes a comprehensive analysis of the problem of rationality of law and rights as conceived by the great Romanian thinker, philosopher and lawyer Mircea Djuvara during the interwar period. In this context, the thinker's views on the rational foundation of the legal phenomenon, the foundation of positive law through its reference to rational law, the formulation of logical principles of legal knowledge, the demonstration of the indispensability of rational law in legal systems are presented and analyzed. The common logical structure and common ethical foundations of law and morality, which in fact served as the basis for the formulation of the concept of rational law, are analysed. The mechanism of formation of general legal rules, which form the content of rational law, is identified. It also argues the implications of rational law both in the process of lawmaking and in the process of applying the rules of positive law.

Keywords: rational law, positive law, morality, law-morality relationship, justice

Incursiunea în istoria doctinelor juridice permite sinteze asupra unor majore influențe ale concepțiilor formulate de autori cu o valoare incontestabilă. În această perspectivă a valorii și contribuției aduse în cultura filosofico-juridică românească este remarcabila personalitate - M. Djuvara, recunoscută și la nivel european. Personalitate marcantă a culturii românești, Mircea Djuvara, rămâne a fi o prezență necesară în conținutul oricărei cercetări din domeniul filosofiei juridice și teoriei dreptului, având calitatea de punct de reper în cunoașterea și analiza dreptului. Personalitatea acestuia, în opinia ilustrul jurist, filosof și gânditor italian Giorgio del Vecchi „...prin vastitatea și profunzimea încercărilor sale, trebuie să fie recunoscut nu numai cel mai mare gânditor român, dar și ca unul dintre cei mai mari gânditori contemporani în domeniul filosofiei dreptului” [1, p.166]. „Pentru filosofi dreptul rămâne o taină, pentru juriști filosofia e o și mai mare taină”, constata prof. univ. dr. Gheorghe C. Mihai, afirmând că nu găsim în România, „înainte de Djuvara, lucrări de filosofia dreptului, în sensul hegelian sau kantian al termenului, iar după Djuvara tentativele sunt palide, cu respirație scurtă...” [2, p.11]. „Obișnuiți a vedea la Mircea Djuvara un gânditor asupra problemelor juridice, facem abstracție, de cele mai multe ori, că ne aflăm în fața unui cercetător al întregii realități: atât prin marile sale sinteze depășind sfera dreptului, cât și prin noutățile științifice, de cele mai multe ori cu caracter interdisciplinar” [3, p. 7], remarca B. Berceanu, unul din cercetătorii lui M. Djuvara. În necrologul rostit la Academia Română de Dimitrie Gusti, președintele acesteia, se spunea: „Mircea Djuvara a fost nu numai un filosof și un scriitor, ci un apostol al ideii naționale, făcând să scoboare problema filosofică din cer pe pământ, pentru a o închide în sufletul său și a o interioriza”.

Subiectul asupra căruia revenim în acest conținut este unul ce apare ca axă centrală a operei lui M. Djuvara. Acest fapt se datorează mai multor subiecte de interes pentru o filosofie și teorie a dreptului din perspectiva cercetării științifice a dreptului actual, printre

care vom accentua: plasarea în centrul analizelor fenomenului juridic prin cunoașterea dimensiunii raționale a acestuia; relaționarea dreptului pozitiv de dreptul rațional; formularea principiilor logice ale cunoașterii juridice; demonstrarea caracterului indispensabili al dreptului rațional în sistemele juridice.

Problema raționalității în drept apare ca una extrem de dificilă și considerată inițială cercetărilor științifice, dar care în opinia noastră este una de relevanță majoră din mai multe puncte de vedere, la care vom atrage atenție pe parcursul conținutului în care ne propunem accentuarea dimensiunii raționale a dreptului și drepturilor. După cum afirmă Ion Craiovan, „a contura schița unui tablou referențial cu privire la raționalitate în drept, cu intenția de a desprinde criterii de raționalitate pentru progresul juridic, reprezintă un demers dificil, care pare chiar utopic” [4, p.152]. Autorul consideră că un asemenea studiu ar implica, inevitabil, o serie de întrebări la care nu s-au oferit răspunsuri, deși se regăsesc în întreaga filosofie și doctrină juridică, cum ar fi: *Rațiunea umană cunoaște o anumită tipologie pe terenul juridicității? În ce constă întemeierea rațională a dreptului? Care este experiența rațională a dreptului? Care este experiența rațională a dreptului degajată din locul și rolul dreptului în lume, din specificitatea, funcționalitatea și finalitățile sale la nivelul sistemului social? Cum poate fi valorificată această experiență?* [4, p.153]

În pofida aparențelor, necesitatea demersurilor științifice care ar veni cu clarificări în acest sens este cât se poate de argumentată. Pentru stabilirea adevărului în domeniul juridic este necesară stabilirea conformității sau neconformității necesare a faptelor investigate cu valorile dreptului. În mod obișnuit, acest lucru se realizează prin raportarea faptelor la normele juridice pozitive, care reprezintă un consens realizat în cadrul societății asupra posibilității de realizare a justului. Însă istoria, dar și actualitatea, ne demonstrează faptul că nu întotdeauna normele juridice pozitive (și implicit dreptul pozitiv) sunt conforme cu înfăptuirea justiției. Anume din acest considerent, în vederea asigurării obiectivității evaluărilor juridice, este necesară raportarea la un element situat deasupra dreptului pozitiv. „Adevărul unei cunoștințe juridice nu se poate datora, în mod exclusiv, unor elemente mereu schimbătoare, și uneori chiar îndoielnice, precum sunt normele pozitive de drept, ci el trebuie să beneficieze de o întemeiere obiectivă, care să-i confere un caracter rațional și logic” [5, p.145-146].

Abordarea dintr-o perspectiva unui raționalism accentuat a problemelor de filosofie a dreptului la M. Djuvara se conturează începând cu teza sa de doctorat cu genericul „*Le fondement du phénomène juridique. Quelques réflexions sur les principes logiques de la connaissance juridique*”, susținută în anul 1913 la Paris și dedicată lui Titu Maiorescu, cel care l-a familiarizat pe M. Djuvara cu filosofia kantiană și i-a influențat decisiv dezvoltarea intelectuală. Teza de doctorat cuprinde, în linii mari, majoritatea problemelor pe care gânditorul român le va dezvolta ulterior în lucrările sale, inclusiv primele elemente distinctive dintre *drept* și *morală* de inspirație kantiană. Formularea conceptului *dreptului rațional* a avut la bază anume structura logică comună și fundamentele etice comune a *dreptului* și *moralei*.

În istoria evoluției sale, raportul dintre drept și morală a evoluat pe două direcții principale: (1) dreptul conceput ca un minim de morală („justiție prin drept și morală”); (2) corespunzătoare pozitivismului juridic („ordine de drept fără morală”) [6, p. 219]. Într-o formă sau alta, direct sau indirect, prima direcție este legată de doctrina kantiană și neokantism. Sub influența lui Im.Kant și a neokantismului, M.Djuvara abordează subiectul relației drept – morală, dar subordonează dreptul față de morală afirmând că dreptul nu poate fi înțeles fără morală, dar și nici nu poate fi practicat în afara unui minim moral, considerăm noi. Funcția dreptului este de a ocroti posibilitățile de desfășurare ale activităților morale, de a coordona și armoniza aceste activități, astfel încât fiecare persoană să aibă libertatea de a-și realiza propriul destin moral. Astfel dreptul implică

libertatea morală și juridică și are la bază o anumită toleranță morală și juridică. Anume libertatea și toleranța reciprocă formează temeiul oricărei relații juridice în societate.

Analizele și opinii formulate de către M. Djuvara se pretează într-o formulă perfectă pe probleme care sunt de relevanță și stringentă soluționare în condițiile de moment prin care se caută identificare fundamentelor creșterii eficienței și calității justiției. Prin multiplele reforme care au fost inițiate în Republica Moldova s-au făcut încercări de a identifica acel fundament care ar determina profilul moral al justiției moldovenești. Anume în această perspectivă poate că este relevant și în cazul unor perspective sectoriale asupra mecanismelor de asigurare a funcționalității dreptului să revenim la concepții care în egală măsură, cea a complexității și simplității, indică traseul parcursului spre o abordare general acceptată a problemelor majore din cadrul filosofiei și teoriei dreptului. În această perspectivă gânditorul afirmă că fundamentarea dreptului pe morală este absolut evidentă, dacă admitem că esența dreptului în general și a dreptului pozitiv în special se află în ideea de justiție. Or, Justiția, ca ceva obiectiv just, nu poate fi imorală și nu poate fi concepută ca imorală o justiție ideală și perfectă. Însă, spre regret am asistat tot mai mult ca anume aceasta să fie una dintre marile probleme ale justiției moldovenești – *amoralitatea*. De aceea și este nevoie să revenim la acel fundament rațional care să asigure minimul de moralitate, necesar pentru a impulsiona constituirea unei *Justiții veritabile*, care asigură realizarea dreptului și protecția drepturilor.

Norma juridică pozitivă nu se aplică numai datorită forței publice, ci, în primul rând, pentru că corespunde unei necesități morale a societății, opinie care nu poate fi recunoscută nevalită și lipsită de semnificații de relevanță actuală. Deși admite că în unele cazuri dispozițiile sau aplicațiile dreptului pozitiv pot fi incompatibile cu morala, M.Djuvara susține că aceste situații nu argumentează incongruența între drept și morală. Aici avem fie un drept pozitiv nedrept sau insuficient, fie o aplicare nedreaptă sau insuficientă a unei dispoziții juridice, care nu pot reprezenta un adevăr juridic. Relaționând aceste aspecte cu practicile naționale, vom identifica cercetări și opinii ale reprezentanților unor autorități care au dezvoltat în cadrul discursului public și în conținutul lucrărilor științifice problema existenței legilor ilegale. În aceeași perspectivă poate fi plasată și problematica erorilor, care s-au cam înmulțit în practica juridică actuală, care sunt justificate prin invocarea dreptului de a greși, contradicții existente, proceduri defectuoase etc. Totuși, erorile nu pot constitui esența oricărei științe și trebuie puse la punct, înlăturate, prin intervenție și raționalitate riguroasă. În legătură cu aceasta, M.Djuvara consideră că în drept progresul constă în armonizarea acestuia cu morala și o influențare tot mai puternică a lor, în sensul că orice faptă pentru a avea un efect juridic, trebuie să apară în lumina unei realități morale. Drept argumente sunt aduse nu numai anumite noțiuni morale, transformate în noțiuni juridice (buna credință, echitatea, onoarea, bunele moravuri etc.), dar și conceptul fundamental al dreptului că orice faptă contrară moralei nu produce efecte juridice și nu este ocrotită de drept. De fapt, morala apare ca intermediară între drept și relațiile sociale la care acesta se aplică. Tot ce este drept trebuie să fie și moral, fără ca tot ceea ce este moral să aibă și o semnificație juridică, dar este de neconceput o justiție imorală.

Morala, ca totalitate a aspirațiilor ideale ale conștiinței, este fundamentul pe care a fost și trebuie să fie în continuare constituit, definit și aplicat dreptul. Or, în condițiile în care dreptul este construit înafara unor idealuri morale, atunci acesta nu ar mai exista și s-ar identifica cu forța. Adică poate ar fi necesar de accentuat semnificația spirituală și materială a dreptului printr-o perspectivă metafizică și transdisciplinară, datorită relevanței majore pe care îl are pentru omul contemporan.

Și dreptul, și morala sunt realități cu caracter social, în sensul că orice cunoaștere juridică sau morală se aplică unei activități sociale și o implică în mod necesar. Mai mult ca atât, în ambele cazuri (cel al dreptului și moralității) aprecierea acestor sisteme normative

ca realități nu sunt simple constatări, ci aprecieri raționale ce se fundamentează pe necesități umane și sociale, care se reflectă în conținutul regulilor de drept și regulilor morale, adică în conținutul logic normativ al regulii. În consecință, centrul de greutate și nucleul aprecierii raționale este ideea de obligație, manifestată foarte puternic în drept, dar prezentă și în conținutul normelor morale existente în societăți.

Un alt argument în explicare conexiunii dintre drept și morală, după M. Djuvara, se regăsește în evaluarea evoluției instituțiilor juridice și eficiența acestora. Și atunci când revenim asupra surselor care au generat instituțiile juridice, recunoaștem rolul important al ceea ce știința dreptului numește intenție, care nu poate fi apreciată în afara unui exercițiu intelectual de raportare la moralitatea funcțională a societății în care se realizează dreptul. Orice faptă a unei persoane nu are nici o semnificație juridică dacă nu este rezultatul unei voințe raționale libere.

Există astfel o unitate fundamentală în structura rațională a dreptului și moralei. Acesta este motivul pentru care cele două sisteme normative formează un ansamblu, poate chiar un tot unitar, caracterizat de cunoștințe, fără ca acest ansamblu să poată avea în mod rațional contradicții definitive. Totodată, dacă din punct de vedere al raționalității teoretice trebuie să insistăm pe această unitate dintre drept și morală, atunci din punct de vedere al unei raționalități practice trebuie să recunoaștem și recurgem la distincții, opinie formulată de M. Djuvara, și pe alocuri susținută și de noi în condițiile unui utilitarism funcțional social.

Pentru a distinge între cele două forme de raționalitate (teoretică și practică) care determină formula distinctă de înțelegerea a dependențelor dintre drept și morală, vom face referință la propunerea cu care vine M. Djuvara, de a lua în considerare natura activității luate ca obiect al judecării în calitate de criteriu de delimitare dintre o judecată morală și o judecată juridică. Având acest criteriu de referință vom accentua că morală are ca obiect al judecării aprecierea faptelor interne de conștiință, ale intențiilor omenești, iar dreptul are ca obiect al judecării aprecierea faptelor externe, materializate ale persoanelor în relațiile lor cu alte persoane, aducă am zice diferența dintre aprecierea faptei pe plan fizic și pe plan juridic. Evaluarea conduitelor, comportamentelor și circumstanțele, contribuie ca aprecierea juridică să devină drept pozitiv.

Dintr-o perspectivă a unei filosofii a dreptului, în legătură cu analiza raportului dintre drept și morală, ca formule manifeste ale raționalității trebuie să revenim și la unele influențe, dependențe și diferențe dintre M. Djuvara, A. Comte și Im. Kant, chiar dacă acest subiect ar putea fi un studiu complex independent. Prin prisma criticii pozitivismului juridic și a precursorului acestuia A. Comte, care recunoaște doar realitatea exterioară manifestată prin experiență, M. Djuvara scoate în evidență caracterul rațional al dreptului. În acest sens, el afirmă că dreptul rațional nu poate fi confundat cu morală, invocând cel puțin două argumente: (1) avem norme morale care posedă sancțiuni și avem norme juridice fără sancțiuni; (2) dreptul oferă sancțiunii o legitimitate juridică, dar sancțiunea nu reprezintă esența dreptului. Urmându-l pe Kant, M. Djuvara afirmă că dreptul, deși este cu totul separat, are „rădăcina în morală, legătura dintre cele două începând de la aceeași judecată comună de natură rațională și conștiințele lor trebuind să posede aceeași structură logică” [7, p.96]. Concluzia la care ajunge M. Djuvara referitor la raportul drept-morală evidențiază unitatea indispensabilă a structurii raționale a dreptului și moralei. Regulile dreptului și moralei formează un tot distinct și caracteristic, diferit de toate celelalte norme de conduită, deoarece se întemeiază rațional.

La M. Djuvara dreptul apare în două forme: drept rațional și drept pozitiv [8, p.181]. Primul reprezintă aspectul de apreciere, iar cel de al doilea reprezintă aspectul de fapt, asupra căruia trebuie aplicată cu exactitate aprecierea.

În dreptul rațional sunt judecate faptele sociale „numai prin rațiune din punctul de vedere al rațiunii pure”, făcând abstracție de prevederile dreptului pozitiv. Noi, de obicei,

așa judecăm faptele oamenilor și numai ulterior le încadrăm în normele dreptului pozitiv [8, p.181]. Astfel ajungem la cunoașterea unei justiții obiective, valabilă pentru rațiune la fel ca și aceea a realităților naturii [8, p. 182]. Aceasta determină un ideal de justiție în continuă transformare, după împrejurările sociale [8, p.226]. Ceea ce ține de dreptul pozitiv, gânditorul consideră că „fără ideea de justiție care îl domină, dreptul pozitiv rămâne numai o searbădă și revoltătoare încercare de a impune oamenilor forța” [7, p.96]. De aceea autorul consideră că dreptul pozitiv este o reflectare a dreptului rațional în viața socială, este un respect adus de viața socială dreptului rațional.

Prin formula drept rațional, M.Djuvara a urmărind concomitent două scopuri:

1) A prezenta acest concept ca fiind în strânsă legătură cu logica și rațiunea și nu ca manifestări sentimentale sau impulsuri spontane;

2) A arăta distincția dintre dreptul rațional și dreptul natural al școlii clasice a dreptului natural și a se pronunța împotriva acesteia din urmă, care afirma că există norme de drept valabile oriunde și oricând, indiferent de faptele sociale la care se aplică [8, p.182].

Explicațiile cu referire la această opțiune ori preferință se indică că: „Cosmopolitismul dreptului natural abstract, la care duce individualismul, trebuie înlocuit cu un drept rațional concret. Viața dreptului este înainte de toate concretă, așa cum fiecare comunitate o trăiește în sensul ei ideal de justiție, care se cere cu necesitate înfăptuit. Dreptul pozitiv el însuși nu apare și nu evoluează decât în și prin acest concret, care conține adevăratele lui izvoare ... ideea de justiție nu poate avea sens decât prin și în aplicările ei la situațiile concrete sociale cu toate elementele variate care intră în componența lor la un anumit moment istoric dat” [8, p.183].

Spre deosebire de dreptul natural, în formula dreptului rațional se prezumă că fiecare realitate socială nu numai că este foarte complexă, dar este unică și originală în felul ei, nemaiproducându-se niciodată, fapt pentru care și aprecierea juridică a unei realități sociale se percepe a fi și ea unică și dependentă de acea realitate la care se referă, precum și de complexitatea ei.

Datorită faptului că conceptul de drept rațional, include în conținut, aprecieri ale justiției acțiunilor în societate, M.Duvara a propus o modalitate de soluționare a problemei sursei și validității dreptului pozitiv.

Prin susținerea existenței dreptului rațional în paralel cu dreptul pozitiv M.Djuvara se declară adversar al pozitivismului juridic. Nerecunoașterea dreptului rațional ar însemna „să considerăm ca nejuridice toate afirmațiile prin care judecăm faptele persoanelor din punctul de vedere al justiției chiar înainte de a le raporta la vre-o dispoziție de drept pozitiv și fără să cercetăm încă dacă normele respective se potrivesc sau nu cu regulile prescrise de textele de lege și, în genere, de dreptul pozitiv” [9, p.284].

În același timp trebuie de remarcat că diferențele înaintate între dreptul pozitiv (situația juridică realizată efectiv) și dreptul rațional (idealul material pe care o societate și-l face), ele nu pot fi înlăturate. Există o identitate de structură internă logică a moralei, a dreptului rațional și a dreptului pozitiv. Dreptul pozitiv este una din multiplele manifestări, chiar dacă e greșită, a ideii de justiție. Dreptul pozitiv este subordonat dreptului rațional, deoarece este format din formule greșite sau adevărate, drepte sau nedrepte de drept rațional, cărora li se adaugă caracterul pozitivității pentru a le oferi o putere și eficacitate socială specială [9, p.284]. Explicarea și aplicarea dreptului pozitiv se fundamentează pe dreptul rațional [8, p.180-181]. În susținerea acestei poziții sunt invocate pe post de argumente următoarele:

- dreptul pozitiv prin el însuși nu are justificare. El are însă la origine o idee rațională, pe care o presupune, idee cuprinzând o serie de principii, începând cu categoriile juridice. Prin urmare, legea are legile ei [7, p.95];

- dreptul pozitiv se întemeiază tot pe ideea de libertate, fără de care el s-ar reduce la voința principelui sau la voința haotică a statelor suverane [10, p.195-196];

- dreptul pozitiv se întemeiază pe o adeziune a întregii societăți (sau a unei părți majoritare) în jurul unei idei [11, p.27-35];

- dreptul pozitiv însuși atestă dreptul rațional fie direct, prin faptul că nu poate reglementa toată sfera lui de aplicabilitate, fie indirect, când legea conferă efecte juridice pozitive unor acte sau fapte reale sau evenimente raționale [12, p.150];

- „fără justiție obiectivă, viața nu merită de loc a fi trăită și nici un progres real nu ar putea fi realizat de nimeni” [12, p.150].

Referitor la adeziunea socială sau „recunoaștere” trebuie de menționat că în orice sistem, oricât de reprezentativ, există o parte de cetățeni (fie și minoritară), care nu aderă la dreptul pozitiv în vigoare și îl consideră ca o expresie a forței și nu a dreptului. Apare problema de a justifica obligația acestora de a se supune dreptului pozitiv, adică trebuie de identificat fundamentul legii. În această privință, M.Djuvara consideră, de altfel ca și mulți al autori încă de la antichitatea greco-romană și până în prezent, că legea trebuie respectată, deoarece corespunde nevoilor fundamentale ale vieții noastre sociale, indiferent dacă înțelegem noi acesta sau nu. Aplicarea dreptului pozitiv, și respectare prevederilor acestuia de către toți membrii societății fără excepție, se manifestă ca necesitate rațională, ineluctabilă pentru toți. Ordinea juridică pozitivă este rațional necesară și obiectiv obligatorie [13, p.19].

Dreptul privit ca idee de justiție, în sens larg, complet, pentru M.Djuvara este „o ordine rațională” [14, p.359-361], introdusă în societate prin sistematizarea activităților care se manifestă în ea [11, p.30] prin ierarhizarea intereselor de joc [12, p.11].

După M.Djuvara, adevăratele norme de drept au caracter obiectiv, sunt produse ale rațiunii și în orice moment al istoriei rămân identice pentru toți oamenii.

După cum am punctat deja, M. Djuvara subordonează dreptul pozitiv ideii de justiție, considerându-l ca una din formele de manifestare a acesteia. Gânditorul îi atribuie *ideii de justiție* o semnificație kantiană, aceasta reprezentând „o simplă schemă rațională pur ideală” [9, p.284]. D.-V. Piuitu observă o configurație piramidală descendentă a dreptului la M. Djuvara. Astfel, ideea rațională de justiție reprezintă o schemă ideală de raționare, bazată pe ceea ce numea Kant principiul universal al dreptului. Ulterior, la un nivel inferior, găsim idealul social de justiție (idealul concret al unei societăți), în jurul căruia se organizează apoi sistemul juridic pozitiv [5, p.147].

Ideea de justiție reprezintă elementul formal al judecății juridice, care se caracterizează prin logicitate și obiectivitate. Această idee de justiție are caracter ideal și nu poate să se realizeze în totalitate niciodată. Din ea rezultă normele dreptului rațional, care formează un tot virtual sistemic [15, p.520-523] și asigură raționalitate și obiectivitate adevărilor juridice. Ideea de justiție, la fel ca și dreptul rațional, are caracter universal doar în ceea ce privește forma sa.

În ceea ce privește elementul material al judecăților juridice, acesta este dictat de faptul că realitățile vieții sociale diferă în spațiu și timp, mediul social se schimbă, societatea evoluează, iar fiecare societate are propriul său ideal de justiție în care crede și spre care tinde. Respectiv, nu putem vorbi despre un drept rațional echivalentul dreptului natural formulat de școala cu același nume, adică universal, etern și imuabil. M. Djuvara vorbește despre „un drept rațional variabil în timp și loc, după complexul împrejurărilor sociale în care el trebuie să se aplice și la el trebuie cu necesitate să se adapteze: e un drept viu, trebuind să corespundă întocmai vieții reale a fiecărei societăți” [15, p.593]. Mai mult ca atât, nici în baza dreptului rațional aprecierea juridică în realitate nu poate fi unanimă, dat fiind faptul că fiecare individ este, mai mult sau mai puțin, original. În consecință „se stabilește o medie de înțelegere juridică a oamenilor în societate” care se exprimă prin dreptul pozitiv. În cazul în care toți ar formula aceleași aprecieri juridice asupra situațiilor de fapt în baza dreptului rațional, în cazul în care nu s-ar putea naște nici un fel de discuții contradictorii, „dreptul pozitiv s-ar confunda cu cel rațional”. Concluzia formulată de M.

Djuvara în acest sens este că „un drept rațional perfect și deplin înțeles ar fi de la sine obligatoriu, fără să mai poată interveni dreptul pozitiv” [15, p.512].

Astfel M.Djuvara arată că dreptul variază de la o societate la alta și de la o perioadă istorică la altă. Însă aceasta nu înseamnă că actul, valoarea și norma juridică sunt relative și subiective. Dincolo de această diversitate a tipurilor de drept rămâne și se păstrează forma, ideea dreptului și a justiției, adică condițiile apriori ale experienței juridice. Așa ajungem la o altă problemă abordată de M.Djuvara – problema posibilității cunoașterii juridice, încercând să descopere condițiile realizării ei, însă aceasta nu face obiectul prezentului studiu. Vom puncta doar faptul că cunoașterea juridică cuprinde două elemente distinctive: simpla constatare a faptelor și aprecierea acestora. Anume aprecierea modifică natura faptelor și le ridică la nivel juridic. Însă în legătură cu aceasta apare întrebarea dacă aprecierea juridică poate avea o valoare obiectivă. De răspunsul la această întrebare depinde posibilitatea înțelegerii dreptului și fundamentarea lui ca disciplină științifică.

La M. Djuvara, obiectivitatea cunoștințelor juridice depinde de faptul dacă ele sunt conforme cu elementele unor aprecieri raționale de drept [5, p.146]. M. Djuvara consideră că în orice societate, în afara dreptului pozitiv, există și un alt drept, care permite evaluarea obiectivă a faptelor juridice și acesta este dreptul rațional. Dreptul pozitiv cuprinde regulile de comportament recunoscute și urmate ca efectiv valabile într-o societate, iar dreptul rațional reprezintă categoriile juridice și principiile pe care se întemeiază dreptul pozitiv [9, p.283]. Obiectivitatea pretinsă a principiilor dreptului rațional impune necesitatea fundamentării acestuia pe acel principiu care guvernează raționalul – principiul logic al identității și contradicției; „din două enunțuri de acest fel care ar fi contradictorii, înțelegem astfel îndată că una trebuie în mod necesar să fie neadevărată” [9, p.284].

Constatând că dreptul rațional este format din norme juridice generale, M. Djuvara î-și propune să dezvăluie mecanismul prin care aceste norme se formează, pentru „a înțelege într-adevăr natura dreptului rațional” [15, p.515]. Concluzia generică înaintată de gânditor este că normele juridice generale, adică normele dreptului rațional au la bază observațiile particulare. Nu putem admite ideea, insistă M. Djuvara, că normele generale se pot forma de la sine, fără nici un fel de experiență, pe baza unor inspirații de moment, a unor porniri dumnezeiești, apărute prin miracole [15, p.516]. M. Djuvara indică două mijloace metodologice, ambele cu caracter inductiv, prin intermediul cărora are loc generalizarea juridică, adică trecerea de la normele individuale la normele generale ale dreptului rațional: (1) generalizarea elementului formal; (2) generalizarea elementului material.

Primul mijloc se realizează prin inducție, similară celei a lui F. Bacon, deoarece este imediată și necesară. Este suficientă observarea unui singur caz particular pentru a formula generalizarea. „Generalizarea este impusă cu necesitate în această materie de postulatul logic care domină întreaga cugetare juridică, și anume de ideea rațională de justiție, care exige, ca, în împrejurări exact identice, orice persoană să aibă aceleași obligațiuni și aceleași drepturi” [15, p.517]. Deci, suntem în prezența unei generalizări juridice formată prin inducție, pentru validitatea căreia este necesară întrunirea cumulativă a două condiții: a) judecata inițială individuală să fie corectă; b) circumstanțele de fapt să se reproducă exact.

Al doilea mijloc se realizează prin inducție aristotelică și se bazează pe frecvența constatării faptelor juridice similare în trecut și probabilitatea apariției acestora în viitor. Altfel spus, acest mijloc este dependent de un eveniment viitor și incert de realizarea căruia depinde existența unei obligații juridice. Respectiv, pentru a formula generalizarea este necesară „o lungă experiență psihologică și socială”, dar și o presupunere că și în viitor vor exista „cazuri unde părțile sau legea vor avea în fapt intenția de a face să depindă existența

unei obligații de realizarea unui eveniment viitor și nesigur” [15, p.519]. Însă M. Djuvara constată că această generalizare, pe lângă elementul pur material, mai conține o judecată generală de drept, care constituie elementul general formal. Acest element, în cazul în care este atribuit unui fapt social generic, presupune existența unei obligații juridice individuale ori de câte ori există cazuri concrete la care se raportează aceste formulări generale. Concluzia la care ajunge gânditorul este că elementul material poate fi el însuși generalizat prin procedeele unei constatări de fapt. Altfel spus, doar generalizarea elementului formal este o metodă propriu-zis juridică, anume sub forma unei inducții imediate și necesare. „La baza oricărei generalizări juridice se găsesc prin urmare astfel de judecăți individuale de „cazuri” particulare, de simple acțiuni concrete ale indivizilor oameni” [15, p.520].

Astfel, M. Djuvara consideră indiscutabil faptul existenței unor judecăți de apreciere a acțiunilor umane realizate în afara și independent de orice drept pozitiv. „Judecata astfel emisă are o valoare normativă; ea este rațională și obiectivă, ca oricare cunoștință logică a unui adevăr, impunându-se oricărui cuget capabil de a o înțelege; ea variază în sfârșit prin conținutul său, cu fiecare acțiune în parte, cu fiecare societate dată, sau cu fiecare din etapele evoluției ei” [15, p.520]. Adevărurile juridice formulate independent de dreptul pozitiv, datorită caracterului obiectiv și rațional, pot fi integrate în mod logic într-un sistem virtual și unitar de norme. Acest sistem reprezintă dreptul rațional. M. Djuvara susține că elementele dreptului rațional se află între ele în relații de coordonare/subordonare/supraordonare, dar comportă un caracter unitar și necontradictoriu, aceasta constituind „o exigență primordială, a rațiunii însăși, fără de care nici o cunoștință nu este posibilă, în nici o materie și deci nici în drept” [15, p.521].

M. Djuvara distinge trei categorii de realități juridice: (1) relația juridică; (2) dreptul pozitiv; (3) legiferarea [15, p.141]. Cercetând natura realităților juridice, autorul argumentează natura logică rațională a acestora, excluzând categoric atât natura lor materială, cât și cea psihologică. În același timp, M. Djuvara demonstrează legătura logică între aceste trei realități juridice. Astfel, în relațiile sociale se constituie relații juridice individuale, care, uneori se transformă în conflicte juridice. În cazul în care aceste conflicte perpetuă apare necesitatea soluționării lor. Aici intervine legiferarea. În baza unor relații juridice preexistente legea formulează soluții pentru viitor la alte situații de fapt similare. Prin aplicarea acestor legi se obține dreptul pozitiv. [15, p.150-151]

Elementul fundamental al dreptului pentru M. Djuvara este relația juridică. Pentru M.Djuvara cel mai perfect exemplu de relație juridică este convenția [12, p.26, 27], care este definită ca fiind o convergență a unor voințe juridice raționale socialmente exteriorizate ale mai multor subiecte, aceste voințe având drept scop obiectiv și comun producerea prin prestații pozitive sau negative a unei situații juridice.

Valoarea juridică a convenției, obligativitatea ei se întemeiază anume pe criteriul coerenței logice, al necontradicției care stă la baza ei. De aceea încălcarea unei convenții este în mod rațional condamnată [11, p.40].

În societate toate actele sau faptele juridice au caracter de convenție și implică direct sau indirect o voință juridică consensuală. Orice raport juridic este “un acord din punctul de vedere rațional” [11, p.33]. Chiar și actele unilaterale de voință sunt în realitate părți de convenție, oferte și acceptări, care nu-și produc efectul fără cealaltă parte a convenției [11, p.31-32].

M. Djuvara distinge patru elemente obligatorii a relației juridice: 1) *personalitatea juridică*, care se manifestă prin 2) *actele juridice*, 3) *obiectul relației juridice*; 4) *raportul juridic* propriu-zis [15, p.171; 16, p.7]. Pentru toate aceste patru elemente fundamentarea rațională este obligatorie, fapt la care ne vom referi succint în continuare.

În spiritul filosofiei kantiene, M. Djuvara delimitează *personalitatea juridică* de *personalitatea morală*. Personalitatea juridică nu poate să existe și să se dezvolte decât în jurul personalității morale, totuși personalitatea morală ține de ordinea rațională

interioară a omului, în timp ce personalitatea juridică ține de coexistența lui exterioară. Spre deosebire de personalitatea morală, care este caracteristică oricărui om ca ființă rațională, personalitatea juridică se manifestă doar în cadrul societății, în relațiile de coexistență a omului cu alți oameni [15, p.194]. Calitatea de personalitate juridică se fundamentează, înainte de toate, pe raționalitatea subiecților de drept. Pentru M. Djuvara principala condiție pentru existența unei personalități juridice este de a fi o ființă cu activitate rațională [15, p.176]. Anume activitatea rațională permite individului să-și cunoască propriile drepturi și obligații pentru ca ulterior să valorifice în relațiile cu alți subiecți în cadrul unei ordini exterioare de coexistență.

Actul juridic este cel de al doilea element al relației juridice. Elementul central în cadrul actului juridic pentru M. Djuvara este voința. Dar nu o simplă voință, ci voința liberă.

Dar libertatea și voința juridică diferă de libertatea și voința psihică [11, p.24]. Voința juridică este unica care generează relații juridice, ceea ce-i conferă caracter normativ, adică ea trebuie să se conformeze anumitor norme [15, p.115-119]. Această voință juridică nu are caracter psihologic, ci caracter logic, deși elementul psihologic contează și el, deoarece interpretându-l prin manifestările sale externe vom ajunge la voința logică. Toate voințele unei relații juridice tind spre idealul etic rațional, în primul rând prin scopul urmărit de fiecare voință și apoi prin efortul de unificare a scopurilor [15, p.234].

Obiectul este al treilea element al relației juridice și reprezintă bunurile care, urmare a relațiilor juridice, intră în posesia persoanelor juridice. M. Djuvara distinge între bun și lucru: prima este o noțiune pur juridică, iar a doua este o noțiune pur empirică. Un lucru poate deveni bun doar dacă apare întrebarea cui trebuie atribuit. Calitatea de bun în sensul juridic de obiect al relației juridice la M. Djuvara este legat indisolubil de capacitatea rațională a subiecților de a discerne în legătură cu legitimitatea deținerii acestuia. Respectiv, obiectul relației juridice este rezultatul unei elaborări raționale. [15, p. 239, 240]

Al patrulea element al relației juridice este însuși *raportul juridic*. Un așa raport se stabilește între persoane, prin actul juridic, cu referire la un anumit obiect. După M. Djuvara esențial în cadrul unui raport juridic este aprecierea rațională, care este cu totul diferită de o simplă constatare. Astfel, elementul fundamental în cadrul oricărui raport juridic nu este faptul că cineva *are* o obligație, ci faptul că acesta *trebuie* să execute prestația (obligația) respectivă. Anume această apreciere rațională distinge știința dreptului de științele de constatare. [15, p.257]

În orice raport juridic găsim dreptul subiectiv și obligația și între ele există întotdeauna o corelație. Nu există un drept al cuiva fără o obligație a altuia [15, p.263; 16, p.25]. Și anume această corelație este ceea ce distinge dreptul subiectiv de simplul interes. Căutând natura dreptului subiectiv, M.Djuvara afirmă că acesta nu reprezintă nici „voință”, nici „interes”, el canalizând interesul și voința, considerându-le pe unele legitime, iar altele ca ilegale [16, p.5, 13]. Astfel dreptul subiectiv este o realitate pur juridică de natură rațională. Pentru autor atât drepturile, cât și obligațiile sunt guvernate de ideea etică și de raționalitate [16, p.4, 25].

M. Djuvara combate ideile acelor gânditori, care afirmă că pot exista obligații fără drepturi (de ex. L. Duguit). Gânditorul consideră că se admite o confuzie între realitatea constatată și realitatea juridică. Ultima este o realitate rațională, care urmează a fi apreciată și nu constatată prin intermediul simțurilor. „Prin simțurile externe constatăm faptele, relațiile sociale care servesc drept bază relațiilor juridice; dar relația juridică însăși este ceva care se înțelege numai cu mintea, căci cuprinde ideea de obligație. Obligația nu se constată cu ochii, nici nu se pipăie, nici nu se aude, obligația se înțelege cu rațiunea.” [15, p.264].

Cu titlu de concluzie generică la cele care au fost reflectate în conținutul acestui studiu constatăm că, în pofida tuturor dificultăților care sunt inerente oricărei încercări de

a aborda problemele raționalității în drept, Mircea Djuvara a reușit să propună idei originale însoțite de argumente convingătoare, care nu și-a epuizat valoare în prezent și care pot fi o pistă ale unor cercetări complexe ale diverselor tematici ale filosofiei și teoriei dreptului. În același timp, suntem convinși că tema nu este nici pe departe epuizată și merită a se reveni la aspecte particulare și tematice care să fie reflectate în studii ample și abordări prospectiv-evaluative.

Referințe bibliografice:

1. Del Vecchio G. Lectii de filosofie juridică. București: Europa Nova, 1994
2. Mihai G. Mircea Djuvara, filosof și teoretician al dreptului, Cuvânt înainte. În: Piuitu Dumitru-Viorel, Filosofia juridică a lui Mircea Djuvara. Craiova: Ed. SITECH, 2010
3. Berceanu B. Mircea Djuvara. Note despre viața și opera sa. În: Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare, drept pozitiv. București: Editura ALL BECK, 1999
4. Craiovan I. Prin labirintul juridic. București: Universul Juridic, 2009
5. Piuitu D.V. Filosofia juridică a lui Mircea Djuvara. Craiova: Editura SITECH, 2010
6. Popa N., Teoria generală a dreptului, București: Edit. ACTAMI, 1992; citat după: Avornic Gh., Teoria generală a dreptului, Chișinău: Editura Cartier, 2004
7. Djuvara M. Drept și drept pozitiv. În *Analele de Drept din București*, 2, nr. 1, ian.-mart., 1940; citat după: Djuvara M., Eseuri de filosofie a dreptului, București: Ed. Trei, 1997
8. Djuvara M. Precis de filosofie juridică. București: Tipografia ziarului Universul, 1941; citat după: Djuvara M., Eseuri de filosofie a dreptului, București: Ed. Trei, 1997
9. Djuvara M. Contribuții la teoria cunoașterii juridice. Spiritul filosofiei kantiene și cunoașterea juridică. București: Tipografia ziarului Universul, 1942; citat după: Djuvara M., Eseuri de filosofie a dreptului, București: Ed. Trei, 1997
10. Djuvara M. Criza dreptului internațional public. În: *Analele Acad. Rom.*, Memoriile Sect. Istorice, seria III, t. XVIII, 1936/1937
11. Djuvara M. Analiza ideii de convețuire în drept, Constanța: Tip. Moderna, 1940
12. Djuvara M. Le fondement de l'ordre juridique positif en droit international, Paris: Libr. De la Societe du Recueil Sirey, 1939
13. Djuvara M. Le grands problemes du Droit: le droit positif, Bucarest: Tip. Roumaines Reunies,
14. Djuvara M., Observații metodologice asupra fenomenului juridic, în: *Arh. Șt. Ret. soc.*, 8, 1929
15. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. Drept rațional, izvoare, drept pozitiv. București: Editura ALL BECK, 1999
16. Djuvara M., Ceva despre ideea de drept subiectiv și obligație. București: Inst.a.g.Marvan, 1939.

TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE DE DEZVOLTARE A E-GUVERNĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

TRENDS AND PERSPECTIVES FOR THE DEVELOPMENT OF E- GOVERNMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

MIHALAȘ Ion,
doctorand, USM

CZU: 342.51:004(478)

Summary

This article highlights the achievements and prospects of modernizing electronic services in the Republic of Moldova. The objectives of the research are determining the social, legal and technical nature of the concept of digitalization of public services, the reveal of the functions which are accomplished by digitalization in the state development, the examination of the factors which influence the technical development of public services, analysis of the mechanism of influence of the digitization process on the efficiency and quality of public services provided to citizens, the examination of practical situations for implementing of the modernized public services and identifying the arisen impediments. The article addresses the issue of the digitalization of public services at national level, both from the perspective of the citizen, as a user of these services, as well as from the perspective of the public managers within the central public administration institutions responsible for the implementation of these services. We referred to some aspects related to the impact of information and communication technologies in the sphere of public administration, which is causing rapid and multiple transformations. We have also highlighted the strategic development lines of government, which at the level of our country are reflected in the following: the rendering of improved public services through the use of e-government, the promotion of the adoption of e-government services, the optimization of the use of ICT in government operations.

Keywords: digitalization, information technologies, electronic services, AGE, MCloud, MPay, MSign, MPass, MNotify, MLog, MConnect, MPower, Mcabinet

În contextul actual al societății contemporane și societății informaționale, a schimbării paradigmatelor politice și a balanței de puteri, tot mai multe aspecte ale vieții cetățenești, dar și ale vieții personale, sunt acum digitalizate și realizate cu ajutorul dispozitivelor electronice. Astfel, ținând cont de aceste premise, deducem faptul că utilizarea serviciilor electronice a determinat construirea unei noi ordini sociale, care la rândul său a creat o generație de cetățeni familiarizați cu serviciile și operațiunile societății informaționale „digital natives”.

În contextul crizei pandemice COVID-19, situația actuală ne demonstrează pe deplin beneficiile tehnologiei și ale digitalizării serviciilor publice. Pentru Republica Moldova, digitalizarea serviciilor publice s-a dovedit extrem de utilă în perioada stării de urgență, iar extinderea acestei practici la nivelul instituțiilor a devenit deja o prioritate pe agenda de dezvoltare strategică a țării noastre. Subiectul digitalizării serviciilor publice este acum mai actual ca oricând. Statisticile arată că de la declanșarea virusului COVID-19, numărul de utilizări a serviciilor electronice a crescut de câteva ori. Aceasta se explică prin avantajele pe care le oferă serviciile online, cum ar fi accesibilitatea, celeritatea, siguranța, confidențialitatea, etc. Deși țara noastră a înregistrat progrese la capitolul e-guvernării,

totuși mai este mult de lucrat în vederea perfecționării acestui domeniu, atât sub aspect al completării cadrului legislativ, cât și sub aspect tehnico-aplicativ.

Guvernarea electronică sau e-Guvernarea constă în interacțiunea digitală dintre autoritățile administrației publice cu cetățenii, prin intermediul mijloacelor electronice, utilizând tehnologia informației și comunicațiilor, în scopul asigurării accesului la informație și prestării serviciilor publice în regim interactiv. Obiectivele centrale ale guvernării electronice le reprezintă asigurarea accesului la informația oficială, prestarea serviciilor prin intermediul mijloacelor electronice pentru cetățeni și mediul de afaceri, îmbunătățirea calității serviciilor publice, sporirea gradului de participare a cetățenilor în procesul de guvernare, eficientizarea activității administrației publice, precum și consolidarea democrației și a instituțiilor statului de drept [1, p.6].

Datorită implementării serviciilor electronice, guvernarea are posibilitatea de a fi mai aproape de cetățeni și de a se adapta la nevoile acestora. Procesul de digitalizare a instituțiilor publice și a serviciilor oferite de acestea are drept rezultat creșterea nivelului de eficiență, transparență și predictibilitate, astfel fiind eficientizată întreaga lor activitate.

Principalele platforme electronice în domeniul serviciilor publice din Republica Moldova sunt următoarele: Portalul Guvernamental de Date (www.date.gov.md), Portalul Serviciilor Publice (www.servicii.gov.md), Portalul serviciilor electronice (www.e-services.md), MSign (www.msign.gov.md), MPass (www.mpass.gov.md), MLog, MConnect, MPay (www.mpay.gov.md), MCloud, MNotify (www.mnotify.gov.md), MPower (www.mpower.gov.md), Registrul de Stat al Controalelor (www.controale.gov.md), serviciile electronice ale Serviciului Fiscal de Stat (www.servicii.fisc.md), e-CNAM;

Digitalizarea serviciilor publice oferă un șir de beneficii atât cetățenilor, cât și statului. Însă, pe lângă avantajele pe care le prezintă, procesul de tranziție electronică a serviciilor publice implică și anumite limite, care stagnează procesul de modernizare a acestora. În mod cert, problemele respective afectează și gradul de satisfacție al cetățenilor pentru calitatea serviciilor de care beneficiază. Problemele care apar în procesul de digitalizare a serviciilor guvernamentale sunt atât de ordin economic, politic, cât și social [1, p.8].

Convențional am putea diviza problemele legate de digitalizarea serviciilor publice în două grupuri principale. Prima categorie de probleme se referă la sistemul de servicii propriu-zis și abordează astfel de aspecte precum: accesibilitatea informației cu referire la servicii, calitatea serviciilor, durata prestării, costul serviciilor, infrastructura necesară pentru acordarea serviciilor, precum și eficiența economică a prestării serviciilor respective.

Cea de-a doua categorie de probleme se referă la reforma serviciilor publice, abordând astfel de aspecte precum: elaborarea politicilor eficiente de reformă, asigurarea resurselor materiale necesare, coerența și coordonarea cu alte inițiative ale Guvernului, conștientizarea esenței și complexității procesului de digitalizare de către funcționarii publici, etc. Astfel, în continuare vom descrie câteva dintre principalele limite în procesul modernizării serviciilor publice pe calea digitalizării acestora.

- **Pregătirea insuficientă a resurselor umane** se manifestă prin capacitățile reduse ale autorităților centrale și locale responsabile de prestarea serviciilor publice de a aplica cadrul metodologic de reinginerie a serviciilor publice și digitalizare a acestora. În majoritatea cazurilor, angajații autorităților care prestează cetățenilor servicii publice, nu cunosc noile concepte și tehnici de reinginerie și digitalizare. Astfel, instituțiile publice nu dispun de pregătirea necesară în vederea implementării sistemelor electronice. Cancelaria de Stat a elaborat deja unele ghiduri de instruire și cursuri specializate pentru implementarea digitalizării serviciilor publice.

- **Opunerea împotriva schimbărilor din partea angajaților instituțiilor guvernamentale.** Acest lucru se datorează în mare parte unor factori de natură

psihologică și anume conservatorismului și opunerii spre modernizare. Până în prezent, circuitul documentelor în unele autorități publice centrale continuă să se realizeze pe suport de hârtie. În același context, în anumite instituții guvernamentale, înregistrarea și controlul îndeplinirii sarcinilor are loc prin intermediul registrelor. În mod evident, aceste lucruri au un impact negativ asupra randamentului angajaților, deoarece stagnează procesele de lucru.

Procesul de digitalizare a serviciilor publice este perceput de unii funcționari ca fiind potențial motiv de restructurări ale statelor de personal și eventual de lichidare a funcțiilor. Totuși, digitalizarea nu presupune lichidarea în totalitate a factorului uman din sfera serviciilor publice, ci mai degrabă este vorba despre o reorientare profesională a unor funcționari. Desigur că odată cu tranziția electronică a serviciilor publice, unele posturi din cadrul administrației de stat vor dispărea, dar vor apărea altele, cum ar fi: manager suport clienți, dezvoltator de aplicații, etc.

Mentalitatea conservatoare și rezistența la inovare din partea unor funcționari publici contribuie decisiv la stagnarea procesului de modernizare a serviciilor publice. Nu pot fi realizate careva progrese fără dorința din partea funcționarilor care prestează serviciile publice, deoarece ei sunt cei care au contact direct (față în față) cu cetățenii [2, p.19]. La nivel de Guvern ar putea fi elaborate politici publice moderne și inovative, iar platformele digitale create să fie cele mai performante, însă fără o deschidere spre schimbare și modernizare din partea funcționarilor, aceste investiții nu și-ar avea rostul. Pentru a soluționa în mod eficient această problemă se cere elaborarea unor politici de informare și conștientizare a beneficiilor digitalizării serviciilor publice. Considerăm că statul are sarcina de identifica și implementa acele mecanisme eficiente privind schimbarea mentalității și atitudinii funcționarilor publici față de beneficiarii pe care îi deservesc (deschidere spre inovații și tehnologii moderne, amabilitate, corectitudine, receptivitate, etc.).

- **Resurse financiare.** În prezent, nu există principii uniforme și transparente pentru stabilirea tarifelor pentru serviciile prestate contra plată. De asemenea, prețurile la servicii sunt percepute de majoritatea cetățenilor ca fiind arbitrare sau nerezonabile și în unele cazuri persistă practica de reclamare a unor plăți suplimentare neoficiale. Absența principiilor și modalității de stabilire a tarifelor la serviciile prestate contra plată duce la tendința de majorare a tarifelor, serviciile prestate contra plată fiind percepute ca o sursă de venituri suplimentare pentru instituțiile publice la poziția mijloace bugetare speciale [3, p.46].

- **Birocrația excesivă** la prestarea serviciilor publice se manifestă prin faptul că informația oferită pe paginile web ale instituțiilor publice nu este completă și în majoritatea cazurilor pentru a beneficia de serviciul necesar, cetățenii sunt nevoiți să viziteze fizic instituțiile prestatoare de servicii. De asemenea, în organizarea serviciilor predomină abordarea instituțională și izolarea instituțiilor publice, iar beneficiarul continuă să îndeplinească rolul de curier, asigurând schimbul de documente între instituțiile publice. În același context, interoperabilitatea registrelor publice este implementată, dar funcționează numai în cazuri izolate, antrenând cheltuieli semnificative de timp și costuri economice suplimentare pentru cetățeni și întreprinderi.

Cerințele stabilite prin acte normative externe (legi, hotărâri de Guvern, decizii ale autorităților publice locale) se completează în mod arbitrar cu cerințe stabilite prin instrucțiuni interne ale instituțiilor prestatoare de servicii. Acest fapt impune necesitatea unor vizite repetate la instituții pentru a prezenta documente neprevăzute de actele normative și neincluse în listele de documente publicate pe paginile web ale instituțiilor. În acest mod, timpul necesar pentru a obține un anumit serviciu public crește semnificativ și presupune eforturi suplimentare din partea beneficiarilor acestor servicii [4, p.19].

• **Infrastructura informațională insuficient dezvoltată.** Un factor care limitează esențial evoluția soluțiilor de e-Guvernare este nivelul slab de dezvoltare economică a țării. Datorită acestui fapt, instituțiile și organizațiile publice folosesc tehnologii prea vechi, care nu se scalează la numărul de utilizatori și la cerințele de procesare. În consecință, există multe întreruperi, pierderi de conectivitate și latență mare. În același context, menționăm costurile mari de operare suportate de către stat pentru întreținerea sistemelor informaționale învechite, care necesită reparații frecvente.

De multe ori se întâmplă ca serviciile electronice să se blocheze din cauza numărului mare de vizitatori online concomitent. Un exemplu în acest sens este data de 31 martie, dată limită de prezentare a declarației de avere și interese personale către Autoritatea Națională de Integritate. Experiența din ultimii 3 ani arată că site-ul www.ani.md nu rezistă numărului mare de vizitatori și se blochează. Acest lucru se întâmplă din cauza testării deficitare a aplicațiilor la etapa de testare. Aplicațiile de prestare a anumitor servicii publice sunt deseori testate fără a fi supuse unor teste de volum și în consecință acestea nu fac față când ar trebui să ruleze cu un număr mare de utilizatori.

În aceeași ordine de idei, multe probleme de performanță își au sursa în arhitectura greșită a aplicației sau într-o dimensionare greșită a unor componente hardware. Cel de-al doilea tip de erori sunt în general mai ușor de rezolvat, soluția fiind instalarea altor echipamente. Platformele electronice ar trebui să fie user friendliness, adică să permită utilizatorului de a găsi cu ușurință informația de care are nevoie. Însă, pe majoritatea site-urilor care găzduiesc serviciile publice electronice din Republica Moldova, informația este prost-structurată și greu de identificat.

• **Lipsa de know-how în structurile administrative.** Din cauza diferențelor salariale dintre sectorul privat și autoritățile bugetare din domeniul IT, personalul cu o pregătire profesională bună au migrat și continua să migreze în sectorul privat. În aceste condiții, statul trebuie să întreprindă măsuri concrete de ordin social și economic în vederea motivării resurselor umane calificate să activeze în sectorul public. Eventualele soluții în acest sens ar fi motivarea financiară înaltă, asigurarea specialiștilor IT de înaltă calificare din sectorul public, cu locuință din partea statului, oferirea înlesnirilor și facilităților fiscale (la achitarea impozitelor și taxelor), etc.

Este cert faptul că digitalizarea serviciilor publice a devenit un fenomen global, ce conduce la modificări ireversibile în toate domeniile. Astfel, principala sarcină a autorităților publice constă în modernizarea infrastructurii informaționale, astfel încât să ofere cetățenilor o interacțiune plăcută și utilă cu platformele publice. Provocările pe care le are de înfruntat Republica Moldova în procesul de digitalizare sunt numeroase, dar nu sunt insurmontabile. Reieșind din esența paragrafului anterior, digitalizarea serviciilor publice va putea fi realizată în mod eficient și sigur doar prin identificarea unor mecanisme eficiente în vederea depășirii problemelor care apar în calea acestui proces.

Pentru realizarea cu succes a digitalizării serviciilor publice este esențial de a identifica serviciile ineficiente și depășite de timp. Prin realizarea proceselor de inventariere și reinginerie aceste servicii vor putea fi eliminate sau comasate între ele, în vederea sporirii eficienței lor. De asemenea, se observă o stagnare în ceea ce privește implementarea soluțiilor tehnologice moderne care țin de e-Guvernare, deoarece instituțiile publice nu dispun de o viziune clară a reformei serviciilor publice în ansamblu și a activităților care se cer a fi întreprinse pe segmentul dat [5, p.24].

Statul are sarcina de a asigura o abordare unică și coordonată față de perfecționarea serviciilor publice. În acest sens este necesar de a perfecționa cadrul normativ privind acordarea serviciilor publice electronice, prin consolidarea sau ajustarea acestuia. În același context, politica unică și coordonată a statului în domeniul digitalizării serviciilor publice ar putea fi implementată sub forma unei strategii pe termen mediu (3-5 ani).

Strategia respectivă trebuie să prevadă principalele idei privind implementarea tehnologiilor informaționale în cadrul serviciilor guvernamentale.

Acest document este necesar să prevadă care instituții vor fi digitalizate primordial, care aplicații vor fi implementate, precum și elemente de interoperabilitate dintre diferite aplicații ale diferitor instituții. La elaborarea strategiei de activitate vor trebui supuse analizei anumite date statistice pentru a determina care sunt serviciile cele mai utilizate și totodată cele mai problematice. Astfel, vor fi primordial digitalizate acele servicii care sunt cel mai des utilizate și care sunt cele mai prost funcționale.

Un factor extrem de important, care contribuie decisiv la eficiența digitalizării serviciilor publice este interoperabilitatea. Interoperabilitatea reprezintă capacitatea sistemelor informaționale și a organizațiilor de a conlucra, de a face schimb și a reutiliza date. Platforma de interoperabilitate este instrumentul tehnic care facilitează schimbul de date și sporește interacțiunea dintre instituțiile publice.

Serviciile publice se compun din procese și date independente, la implementarea lor participând mai multe organizații, care colaborează și care trebuie să adopte abordări și să identifice soluții aplicabile comune. În acest sens, condiția de succes o reprezintă interoperabilitatea. Acesta este unul dintre pilonii de bază pe care se sprijină guvernarea electronică. Studiile privind eficiența proiectelor de e-Guvernare demonstrează că reușita soluțiilor de guvernare electronică depinde în mare măsură de nivelul de interoperabilitate informațională, de maturitatea, complexitatea și numărul de servicii electronice pe care acestea le pot asigura. Indicatorul interoperabilității în sistemul de guvernare electronică are o valoare cu atât mai mare cu cât mai multe sisteme sunt implicate într-un proces de prestare a serviciilor și este asigurat un număr mare de tranzacții.

Pentru a beneficia de serviciile publice, cetățeanul de regulă interacționează cu un număr mare de instituții și organizații guvernamentale. Astfel, deseori beneficiarul este nevoit să prezinte anumite seturi de documente pe care instituțiile deja le au în bazele lor de date. Din aceste considerente, instituțiile publice ar trebui să opereze schimbul de date între ele, adică să devină interoperabile. De regulă, serviciile electronice sunt grupate pe un singur site (portal), care face trimitere către site-urile instituțiilor responsabile de rezolvarea cererii respective [6, p.36]. Însă, o altă modalitate este cea în care solicitarea se rezolvă chiar pe site-ul portal, astfel încât beneficiarul nici nu cunoaște care instituții au contribuit la soluționarea cererii acestuia și care baze de date au comunicat între ele pentru a satisface solicitarea. Sporirea capacității tehnologiilor informaționale din sectorul public contribuie inevitabil la eficientizarea activității guvernării. Pentru a implementa cu succes conceptul de interoperabilitate a sistemelor informaționale, instituțiile publice trebuie să depășească izolarea instituțională. Datorită schimbului de date dintre autorități, cetățenii vor putea oferi o singură dată autorităților publice datele personale, care vor fi ulterior reutilizate pentru prestarea serviciilor și modernizarea serviciilor respective.

Inițiativele de e-Transformare a guvernării impun un nivel sporit de comunicare. Integrarea serviciilor guvernării presupune coordonarea între utilizatorii și furnizorii de informații, astfel ca datele și serviciile din diferite sectoare să poată fi utilizate într-un context comun, iar informațiile să fie colectate, administrate, și disponibile pentru reutilizare. Necesitatea gestionării datelor publice la scară largă este determinată de caracterul lor multidisciplinar, precum și de modul de funcționare a serviciilor interconectate și dependente de comunicare și date. Infrastructura comună de date va reduce cheltuielile pentru infrastructuri departamentale, va spori nivelul de expertiză în administrarea și utilizarea datelor guvernamentale. Colaborarea în baza unei infrastructuri comune de date publice este absolut necesară și reprezintă o cale sigură de a îmbunătăți și de a eficientiza serviciile în sistemul de e-Guvernare.

Totuși, există anumite impedimente care împiedică interoperabilitatea informațiilor în sectorul public, cum ar fi: informațiile insuficient structurate și lipsa serviciilor comune de autentificare a informațiilor provenite din diferite surse ale guvernării. De asemenea, actele normative nu asigură și nu motivează în măsură corespunzătoare partajarea și reutilizarea datelor. Serviciile publice din Republica Moldova sunt furnizate într-un cadru, în general, departamental, ministerele, agențiile sau administrațiile locale dezvoltându-și serviciile în baza propriilor date. O astfel de organizare a serviciilor electronice publice este caracterizată de: redundanța datelor, un grad insuficient de interoperabilitate a datelor și a serviciilor, limitări sistemice privind dezvoltarea de noi servicii.

Dezvoltarea în continuare a serviciilor publice necesită o abordare complexă a datelor care să permită interoperabilitatea, să asigure posibilitatea de a partaja și integra informații, depășind limitele tradiționale, organizaționale și tehnologice. Integrarea la nivel de date este posibilă, adoptând modele comune de date și instituind un management al datelor la nivelul întregii guvernări în conformitate cu experiențele și bunele practici europene și internaționale.

O altă acțiune necesară în vederea perfecționării serviciilor publice electronice reprezintă instruirea funcționarilor publici. Implementarea tehnologiilor informaționale în administrația publică a luat prin surprindere funcționarii acestor instituții, care nu dispun de suficiente competențe digitale privind utilizarea platformelor respective. Angajații instituțiilor și organizațiilor publice sunt mijlocitorii care asigură legătura dintre stat și cetățean. Astfel, este deosebit de important ca aceștia să fie suficient de bine instruiți, deoarece în sarcina lor este inclusiv consultarea cetățenilor privind utilizarea softurilor respective. În vederea instruirii funcționarilor publici din cadrul administrației publice centrale și locale este necesar de a elabora programe de instruire pentru aceștia. Există deja unele inițiative ale Centrelor de instruire în domeniul Tehnologiilor Informaționale și de Comunicații privind elaborarea programelor de instruire generală, vizând acumularea cunoștințelor de bază referitoare la utilizarea computerului. De asemenea, pentru informarea funcționarilor, Guvernul ar trebui să elaboreze și să aprobe ghiduri metodologice privind utilizarea serviciilor publice digitale.

Suplimentar, Guvernul Republicii Moldova ar fi oportun să aprobe un Plan național de dezvoltare a competențelor funcționarilor publici în domeniul IT. Astfel, va putea fi asigurată creșterea gradului de competențe digitale ale angajaților administrației publice prin implementarea proiectelor de dezvoltare a serviciilor publice electronice. Formarea continuă a angajaților instituțiilor statului în domeniul guvernării electronice, tehnologiilor informaționale și de comunicații reprezintă o prioritate majoră a politicii de stat în domeniul serviciilor publice. De asemenea, se impune crearea unui corp al specialiștilor în e-guvernare responsabili de transpunerea politicii publice în domeniul e-guvernării la nivelul instituțiilor și autorităților publice de care aparțin.

Așadar, în vederea atingerii acestui obiectiv se vor implementa măsuri care să conducă la creșterea gradului de pregătire generală a angajaților administrației publice în a utiliza serviciile publice electronice în interacțiunea cu beneficiarii lor, dar și cu alte instituții sau autorități publice. Pe de altă parte, se va acorda o atenție deosebită măsurilor care vizează creșterea gradului de specializare tehnică și de motivare a personalului IT din administrația publică având în vedere rolul cheie al acestuia în dezvoltarea serviciilor publice electronice. Se va ține cont și de nevoia armonizării la nivel național a cerințelor de dezvoltare a competențelor tehnice la nivelul acestei categorii de angajați [7, p.42].

Extinderea infrastructurii informaționale naționale. Sistemul de e-Guvernare se dezvoltă continuu, iar datorită acestui fapt mereu sunt necesare adaptări la noi cerințe, adăugări, specificații. Provocarea este mare dacă nu se cunosc condițiile de utilizare a sistemului și cerințele la etapa de proiectare, eventualele modificări și restructurări ale

sistemului fiind mult mai probabile. Soluția constă în a proiecta sistemul într-un concept care combină sisteme și domenii autonome, creând posibilități de a răspunde provocărilor în cadrul unei infrastructuri generice, integrând modificări și adaptări, fără a aduce atingere proprietăților esențiale ale sistemului.

Este imperios necesar ca statul să asigure dezvoltarea sistemelor informatice critice precum și a altor sisteme informatice asociate unor domenii sau sectoare cheie de intervenție publică. De asemenea, este oportună dezvoltarea unor proiecte non-sectoriale care să sprijine la nivel orizontal dezvoltarea e-guvernării (proiecte de big data, inteligență artificială, blockchain, high performance computing, quantum computing).

Așadar, obiectivul principal pe agenda Republicii Moldova pentru perioada apropiată ar trebui să fie dotarea instituțiilor publice cu sisteme IT, necesare extinderii funcționării lor într-un mediu digital avansat (prin implementarea și utilizarea celor mai recente tehnologii informatice). Acest obiectiv va fi atins prin extinderea digitalizării activităților interne, a surselor de date din instituții și autorități cheie având impact final asupra calității serviciilor publice electronice pe care acestea le prestează. Prin natura sa, acest obiectiv specific este un catalizator pentru realizarea obiectivului general al politicii publice, corelând expunerea de servicii publice electronice cu pregătirea internă adecvată a instituțiilor și autorităților publice. Totodată, implementarea acestui obiectiv va permite și lansarea sau dezvoltarea altor servicii publice electronice în afara celor prevăzute deja în programele de modernizare a serviciilor publice.

Instruirea beneficiarilor serviciilor. Odată cu dezvoltarea e-Guvernării a devenit evident faptul că digitalizarea din sectorul public aduce odată cu sine și provocări ce se referă la gradul de pregătire al cetățenilor în interacțiunea acestora cu sistemele informaționale. Altfel spus, pentru buna realizare a procesului de modernizare a serviciilor publice pe calea digitalizării acestora, cetățenii trebuie să dispună de un anumit grad de pregătire în utilizarea platformelor online. Așadar, transferul unui serviciu în sistemul electronic ridică probleme legate de gradul de utilizare a tehnologiei de către societate, o categorie aparte fiind reprezentată de persoanele în etate. În același context, autoritățile publice la fel sunt puse în situația de a găsi soluții unor provocări care apar datorită dinamicii evoluției tehnologiei informatice, a constrângerilor bugetare, etc.

În vederea instruirii cetățenilor cu privire la modul de utilizare și beneficiile serviciilor publice electronice, precum și promovarea valorilor societății informaționale și ale guvernării, se recomandă inițierea și susținerea unei campanii publice de informare prin intermediul canalelor de comunicare în masă (televiziune, presa scrisă, radio, etc.). Așadar, promovarea campaniilor de informare a cetățenilor, va avea un impact semnificativ asupra creșterii gradului de percepție, asimilare și susținere de către populație a e-Transformării guvernării în Republica Moldova.

Un alt mecanism de modernizare și dezvoltare al serviciilor publice digitale îl reprezintă aplicarea unor tarife transparente și echitabile pentru serviciile publice prestate contra plată. În acest sens se impune dezvoltarea unei metodologii universale, transparente și echitabile de stabilire a tarifelor la aceste servicii. Lipsa unui mecanism clar de stabilire a tarifelor la serviciile prestate electronic contra plată, determină majorarea tarifelor pentru serviciile respective și scăderea nivelului de încredere al cetățenilor în aceste servicii [8, p.15].

Într-o altă ordine de idei, considerăm necesar de a organiza monitorizarea procesului de realizare a activităților preconizate prin cercetări socialologice, sondaje de opinii, dezbateri publice, etc. Este necesar să fie evaluat în mod regulat gradul de realizare a activităților planificate în vederea determinării viitoarelor acțiuni care se cer a fi întreprinse pentru modernizarea serviciilor. În același context, se va evalua și gradul de satisfacție al beneficiarilor serviciilor publice, precum și gradul de utilitate și eficacitate al acestor servicii. Aceste aprecieri de ordin calitativ a serviciilor electronice din partea

populației, vor oferi statului posibilitatea de a face investiții inteligente în dezvoltarea serviciilor date.

Facilitarea accesului la serviciile guvernamentale digitalizate. Platformele guvernamentale ar trebui să permită obținerea serviciilor publice într-un mod complet autonom și fără asistență din partea personalului prestatorului de servicii. Modificând paradigma de prestare a serviciilor publice, prin oferirea posibilității cetățenilor de a obține un serviciu public, individual, într-un mod complet autonom, autoritățile și instituțiile publice își pot îndeplini mai bine obiectivele pe care le au, stimulând în același timp încrederea și angajamentul cetățenilor. În comparație cu sistemele informaționale tradiționale, portalurile, care sunt create având la bază conceptul de autoservire electronică, sunt mai ușor de întreținut, de actualizat și de integrat cu date și alte sisteme informaționale.

În acest sens, un element vital pentru popularizarea și extinderea numărului de utilizatori ai serviciilor electronice guvernamentale este sporirea accesibilității acestora, prin oferirea unor soluții simple și eficiente tuturor cetățenilor Republicii Moldova. Având în vedere că accesul la serviciile electronice publice se realizează preponderent în regim autentificat, este imperios necesar ca marea majoritate a concetățenilor noștri din țară sau din străinătate să dispună de o identitate electronică și o semnătură electronică. În acest sens, consider că este indispensabil să fie create condiții necesare pentru semnarea electronică de la distanță a documentelor cu valoare juridică.

Un alt aspect de care urmează să se țină cont la implementarea sau dezvoltarea sistemelor informaționale de stat este oferirea posibilității utilizatorilor de a le accesa prin intermediul unor aplicații mobile. Una din marile provocări legate de implementarea agendei de e-Guvernare și dezvoltare a serviciilor publice electronice constituie asigurarea accesului larg al cetățenilor la soluțiile digitale dezvoltate. În acest sens sunt semnalate un șir de probleme, cum ar fi: lipsa de conexiune, accesul redus la dispozitive conectate la rețele de comunicații și nivelul scăzut de alfabetizare digitală. O soluție viabilă pentru diminuarea problematicii menționate ar fi utilizarea tehnologiilor mobile în procesul prestării serviciilor publice. Adoptarea tehnologiilor mobile pentru a ridica nivelul calității și accesibilității serviciilor publice poate contribui la îmbunătățirea performanțelor guvernamentale și la consolidarea binelui public. Exportul și accesarea datelor trebuie să fie în concordanță cu normele GDPR, căci nu toate datele pot fi publice și nu orice aplicație are dreptul să acceseze toate datele [9, p.21].

În scopul reducerii birocrăției la prestarea serviciilor publice, considerăm oportun elaborarea și adoptarea unor sisteme informaționale pentru monitorizarea în timp real de către beneficiari a statutului cererilor depuse pentru eliberarea licențelor, autorizațiilor, certificatelor, permiselor de construcție, etc. Astfel, cetățenii nu vor mai fi nevoiți să trimită scrisori în adresa autorităților publice pentru a afla statutul cererii lor.

Un mecanism eficient de modernizare a serviciilor publice prestate electronic îl constituie introducerea standardelor minime de calitate pentru serviciile publice, precum și a instrumentelor de depunere a reclamațiilor cu privire la serviciile publice prestate substandard. Astfel, va putea fi asigurat un control permanent al calității și eficienței serviciilor publice, pe baza aprecierilor oferite de către beneficiarii acestor servicii. Ținând cont de opiniile exprimate, instituțiile statului vor consolida eforturile în vederea modernizării anumitor chestiuni problematice sau ineficiente.

În aceste condiții se impune necesitatea unei noi abordări a guvernării electronice care să pună în valoare întregul potențial uman, expertiza, mijloacele financiare și logistica din cadrul guvernării, mediului antreprenorial și societății civile. Este necesară identificarea și adoptarea unui model conceptual de referință al guvernării electronice în Moldova. Acest model va ține cont de realitățile și prioritățile naționale. Cu siguranță

implementarea acestor soluții va avea un impact major asupra e-transformării guvernării și asupra sporirii calității serviciilor publice.

În același context, considerăm că orientarea către serviciile vitale pentru societate ar avea un impact de amplificare a satisfacției cetățenilor prin deservire unei ponderi mari de populație. Respectiv, susțin ideea că unele îmbunătățiri minore ale deservirii, în domeniul serviciilor foarte des solicitate, ar putea să aibă un impact mai mare decât digitalizarea completă a unui serviciu foarte rar utilizat.

Asigurarea securității informației. Procesul de e-Transformare a guvernării necesită încrederea cetățenilor și a mediului de afaceri în confidențialitatea, integritatea și disponibilitatea informației sau, altfel spus, în practica de asigurare a securității informației din sectorul public. Asigurarea securității informației reprezintă procesul de gestiune a riscurilor aferente creării, colectării, procesării, stocării, transmiterii și accesării informației. Implementarea serviciilor publice electronice presupune anumite riscuri de securitate la toate etapele (proiectare, planificare, analiză, dezvoltare, testare, implementare, operare, etc.). În acest sens, este necesar de utilizat măsuri corespunzătoare de securitate, în scopul prevenirii fraudelor electronice, furtului de identitate și accesării neautorizate a datelor cu caracter personal. Pentru a proteja datele cetățenilor de atacurile respective, este oportun de a aproba și implementa Politica de securitate a informației, ținând cont de standardele și practicile internaționale și cele ale UE, care vor contribui la siguranța serviciilor electronice și la protejarea informației sensibile. Asigurarea securității informației este strâns legată de instruirea funcționarilor din cadrul autorităților publice. În acest sens, coordonatorii pentru e-Transformare, managerii IT și alți funcționari publici vor fi instruiți în domeniul securității informației. Pentru asigurarea securității informației este necesară o abordare sistemică și complexă bazată pe analiza riscurilor, precum și programe de instruire și informare.

Conceptul de implementare a guvernării electronice, în domeniile menționate, nu se referă numai la prestarea de servicii online, care implică o transformare integrală a modului de organizare a deservirii, ci se referă și la îmbunătățirea calității deservirii prin următoarele detalii:

- asigurarea accesului la informații prin elaborarea de pagini electronice ale instituțiilor și actualizarea permanentă a informațiilor disponibile;
- îmbunătățirea accesului prin telefon la instituțiile date (facilitarea înregistrărilor online, instituirea personalului care oferă consultații despre procedurile necesare de parcurs);
- îmbunătățirea circulației informației în cadrul instituțiilor de stat, reducerea cazurilor de dublare a informațiilor mai ales pe parcursul trecerii la documentele electronice.

Referințe bibliografice:

1. Cebotaru E. Cadrul legislativ ce reglementează serviciile publice prestate electronic. În: *Teoria și practica administrării publice*. Materialele Conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2018.
2. Macari P., Gherman T. E-servicii. În: *Teoria și practica administrării publice*. Materialele Conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2013.
3. Vasilache D. Guvernarea electronică – introducere. Cluj-Napoca: Casa cărții de știință, 2008.
4. Cebotaru E. Implementările de e-servicii în Republica Moldova. În: *Teoria și practica administrării publice*. Materialele Conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2011.

5. Tănase V.I., Paraschiv R.V. Digitalizare, digitalizare și transformare digitală. În: *Cercetări filosofico-psihologice*, nr. 2. București, 2018.
6. Bundshuh-Rieseneder F. Good Governance: characteristics, methods and the austrian examples. In: *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, vol. 24 E, 2008.
7. Banciu D. e-România – structura informațională pentru procesul de guvernare. În: *Conferința IDG România „e-Guvernare – perspective și necesități”*, Ediția a II-a, București, 2009.
8. Ровинская Т. Электронная демократия в теории и на практике: Москва, 2013.
9. Pârvan V. Raport de monitorizare a implementării Strategiei privind reforma administrației publice pentru anii 2016-2020. Chișinău: Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”, 2018.

REPERE JURIDICE ÎN DEZVOLTAREA ȘI IMPLIMENTAREA SISTEMELOR INFORMAȚIONALE

LEGAL CONSIDERATIONS IN THE DEVELOPMENT AND DEPLOYMENT OF INFORMATIONAL SYSTEMS

MOCANU Veronica,
doctor în drept, conferențiar universitar

CZU: 349:004.4:342.733

Summary

During the last period, more and more companies as well as state institutions trend to optimize and digitalize their activities by developing and implementing new informational systems, programs, softs, etc. However, not all the time, legal aspects are well considered. Therefore, hereby article, relieve the most important legal aspects which should be considered in the context of the development and deployment of the new technologies. This paper examines steps which should be performed by interested in development bodies, as well, as presents detailed information related to the ethical aspects which should be considered in context of the development of new technologies.

Key-words: *soft, IT program, informational system, data set, innovation, technology, privacy, deployment, digitalization, personal data protection, risks, human rights, artificial-intelligence, ethics, security..*

Introducere

Trăim într-o lume dinamică, caracterizată de procesări complexe și voluminoase de informații, dezvoltări și implementări continue de resurse și sisteme de procesare informațională tot mai noi și mai complexe [1]. Cantitatea de cunoștințe acumulate de omenire pe parcursul existenței sale a ajuns în epoca cotermporană la un volum exorbitant de mare, care pune în dificultate capacitatea umană în a le analiza și elabora concluzii în baza unor procesări simple neautomatizate de date. Toate domeniile cercetate și practicate de oameni sunt cuprinse în acest vârtej al schimbărilor, este o eră a tehnologiilor avansate bazate pe date și dezvoltare tehnologică avansată.

Ultimul deceniu s-a remarcat, astfel, prin eforturi clar definite îndreptate spre digitalizare și optimizarea proceselor de lucru. Orientându-se spre aceste scopuri, atât oamenii de știință, cât și businessul și instituțiile guvernamentale sau arătat interesate în dezvoltarea și implementarea în activitatea de business dar și cotidiană a unor varietăți destul de largi de sisteme informaționale, care în lumea specialiștilor IT apar sub diferite varietăți tehnologice și denumiri, precum soft, aplicație, gadget, IoT, inteligență artificială, etc.

Tendența spre tehnologizare însă nu întotdeauna este corelată cu cadrul legal care impune rigori legate de respectul față de drepturile omului, egalitate, incluziune, diversitate, confidențialitate. Lipsa corelării cu cadrul legal este cauzată pe de o parte de lipsa de comunicare între specialiștii din domeniul IT cu specialiștii din domeniul legal, iar pe de altă parte de caducitatea prevederilor legale, care de multe ori nu acoperă realitățile în dezvoltare, venite din lumea IT.

În astfel de circumstanțe, dezvoltatorii din domeniul tehnic rămân a fi pe cont propriu, având posibilitatea să ofere beneficiarilor săi sisteme informaționale adaptate la cerințele acestora fără ca să țină cont în măsură suficientă de prevederi legale, ori acestea de multe ori au un caracter foarte generic. În tot cazul, însă, chiar dacă cadrul legal nu este suficient de comprehensiv în ceea ce privește obligațiile dezvoltărilor și implementatorilor de tehnologii informaționale, prin prezentul articol se

propune a se prezenta cerințele legale minime impuse spre respectare dezvoltatorilor și implementatorilor de tehnologii, dar și perspectiva etică propusă drept abordarea de compromis în cazul în care lipsesc prevederi legale exhaustive.

Făcând referire la cadrul de reglementare al Republicii Moldova, stabilim totuși că acesta oferă o orientare generală dezvoltatorilor dar și comandatarilor de sisteme informaționale. Astfel, orientările legale de bază sunt stabilite de prevederile Legii cu privire la informatică [2], Legii cu privire la registre [4] și Legii cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat [3], în cazul în care se propune dezvoltarea și implementarea unor sisteme informaționale propuse spre utilizare instituțiilor publice. În aceeași ordine de idei, în cazul în care funcționalitățile sistemelor informaționale presupun și activități de prelucrare a datelor cu caracter personal, atunci dezvoltatorii sunt obligați să se conformeze cu prevederile prestabilite și de Legea privind protecția datelor cu caracter personal [5].

Ce înțelegem prin noțiunea de “sistem informațional”?

Legea cu privire la informatică definește noțiunea de “sistem informațional” drept sistem de prelucrare a informației, împreună cu resursele organizaționale asociate, cum ar fi resursele umane și tehnice, care furnizează și distribuie informația. Prin această definiție, prezentul articol reliefează faptul că sistemul informațional reprezintă un fenomen complex care nu se referă doar la informație sau tehnică, dar implică și resursele umane care asigură procesele de prelucrare a informației [2].

Rolul sistemului informațional este de a transmite informația prin utilizarea diferitor componente tehnice. De exemplu, în cadrul unei unități economice, rolul sistemului informațional este de a asigura persoanele din conducere cu informații necesare pentru luarea diferitelor decizii economice sau de altă natură, astfel în calitate de instrumente posibile a fi utilizate în procesul de luare a deciziilor sunt elaborate softuri care prin alimentarea cu date din diferite procese operaționale pot oferi soluții managerilor.

Printre posibile activități desfășurate prin utilizarea softului sus indicat pot fi enumerate: achiziționarea de informații din sistemul de baza, completarea documentelor și transferul acestora între diferite compartimente, centralizarea datelor, generarea deciziilor etc.

Printre exemplele de sisteme informaționale puse în utilizare în practica Republicii Moldova pot fi menționate: Sistemul informațional judiciar [6], Sistemul Informațional Integrat Vamal [7], Sistemului informațional integrat automatizat “Migrație și azil” [8] Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender) [9] etc.

Este de menționat însă că practica utilizării sistemelor informaționale este caracteristică nu doar instituțiilor publice dar și celor private. Astfel, constatăm că odată cu creșterea numărului de sisteme informaționale, cresc și provocările legate de utilizarea acestora, precum și eventualele riscuri, care pot afecta nu doar funcționalitatea instituțiilor care le-au propus spre utilizare, dar și viața privată sau siguranța persoanelor fizice sau siguranța economică a persoanelor juridice a căror date sunt propuse spre prelucrare prin utilizarea sistemelor informaționale.

Urmare a celor menționate, constatăm că cadrul legal se poate impune drept instrumentul care poate stabili limite dar și instituționaliza pârgiile de control în ceea ce privește dezvoltarea tehnologiilor informaționale.

Astfel, prezentul articol, propune o detalizare a etapelor și condițiilor care sunt impuse spre respectare în contextul dezvoltării și implementării sistemelor informaționale.

Care sunt etapele de care contează pentru dezvoltarea unui sistem informațional?

Dezvoltarea unui sistem informațional nu trebuie abordat drept un proces spontan, sau haotic, dar din contra acest proces trebuie anticipat prin realizarea studiilor de fezabilitate, care eventual pot include atât cercetări asupra rezonabilității și profitabilității sistemului propus spre dezvoltare, cât și cercetarea rigorilor legale care se impun spre respectare, și coroborarea acestora cu funcționalitățile propuse spre dezvoltare. Din perspectiva proiectării acțiunilor de dezvoltare a sistemelor

informaționale, în Republica Moldova, se impune drept obligatorie spre consultare Reglementarea tehnică „Procesele ciclului de viață al software-ului” RT 38370656-002:2006, aprobată prin Ordinul ministrului dezvoltării informaționale nr. 78/2006 [10]. Respectiva reglementare tehnică prezintă procesele ciclului de viață al software-ului și este obligatorie spre respectare la crearea tuturor sistemelor informaționale automatizate de importanță statală. Agenții economici, care furnizează/procură software pentru sistemele informaționale automatizate nestatale, pot aplica prezenta reglementare tehnică în mod voluntar. Considerăm însă, că odată ce numărul de sisteme informaționale cu caracter privat a crescut considerabil, sunt necesare completări legislative, în așa fel încât procesul de dezvoltare a sistemelor informaționale private la fel să corespundă principiilor generale de dezvoltare a softului.

Revenind, la reglementarea sus indicată, reliefăm că potrivit acesteia, dezvoltarea unui sistem informațional al unei instituții publice, trebuie să implice parcursul a cel puțin a următoarelor etape:

- a) lucrările de anteproiect;
- b) elaborarea sistemului software;
- c) implementarea sistemului software;
- d) exploatarea sistemului software;
- e) mentenanța sistemului software;
- f) utilizarea sistemului software.

Furnizorul, în comun cu beneficiarul, trebuie să creeze modelul ciclului de viață al sistemului software concret, utilizând etapele și procesele indicate.

Cu fiecare etapă se atinge un scop clar și se aduce contribuție la ciclul de viață al sistemului software în întregime. Fiecare etapă se ia în considerație la planificarea și îndeplinirea ciclului de viață al sistemului software.

Pentru realizarea fiecărei etape, organizația trebuie să dispună de infrastructură corespunzătoare, buget, complex tehnic de program, instrumente, proceduri aprobate și resurse umane competente. Toate componentele indicate se planifică până la începerea realizării etapei, dar se creează și/sau se achiziționează pe măsura necesității.

Începutul și sfârșitul fiecărei etape și proces, trebuie să fie perfectate documentar. Documentarea proceselor de dezvoltare trebuie abordată drept un element indispensabil al dezvoltării sistemelor informaționale, ea urmînd să se regăsească la fiecare etapă de dezvoltare.

Documentarea proceselor de instituționalizare și utilizare a sistemelor informaționale

În conformitate cu legislația autohtonă, pentru sistemele informaționale care conțin seturi de date este aplicabilă Legea cu privire la registre [4]. În conformitate cu prevederile acestei legi, prin registru se va înțelege totalitatea informațiilor documentate ținute în sisteme informaționale automatizate, organizată în conformitate cu cerințele stabilite. [4]

Considerăm importantă sarcina trecerii în revistă a prevederilor acestei legi, deoarece prin conținutul acesteia este stabilit modul de instituire, înregistrare, ținere, reorganizare și lichidare a registrelor, precum și reglementată modalitatea de realizare a raporturilor juridice care apar în procesul instituirii, înregistrării, ținerii, reorganizării și lichidării registrelor.

Din perspectivă, practică această lege se impune a fi importantă atât pentru sectorul privat cît și pentru cel public, ori anume prin prevederile acesteia este instituționalizat statutul juridic al registrelor, indicându-se că acestea pot fi atât registre de stat cît și registre private, delimitînd-se cadrul obligațional diferit pentru subiecții implicați în instituționalizarea, posesia și beneficierea de datele din registre. Evidența registrelor de stat se ține prin Registrul resurselor și sistemelor informaționale de stat, aprobat de Guvern. Crearea și ținerea Registrului resurselor și sistemelor informaționale de stat se efectuează de Agenția de Guvernare Electronică [4].

În dependență de statul registrului, deosebim cadru obligațional diferit și în ceea ce privește documentarea acestora. Astfel, registrele de stat de bază și cele departamentale pot fi instituite doar de către Guvern sau de o altă autoritate publică abilitată prin lege, cu adoptarea deciziei de instituire a registrului. Registrul de stat teritorial se instituie prin hotărîre a autorității administrației publice locale.

La fel, remarcăm că în conformitate cu prevederile Legii cu privire la registre înainte de punerea în exploatare a sistemului informațional automatizat destinat ținerii registrului de stat, autoritatea publică care a instituit registrul este obligată să aprobe regulamentul cu privire la modalitatea de ținere a registrului.

După cum am menționat supra, documentarea proceselor de dezvoltare și utilizare a sistemelor informaționale se impune drept o activitate imperativă. Documentele propuse spre elaborare, sunt necesare într-o îndeplinire mai multor sarcini. Pe de o parte, prin intermediul acestora proprietarul sistemului informațional stabilește principiile generale în contextul cărora va fi utilizat sistemul informațional, stabilindu-se astfel părțile posibile a fi implicate în procesul de gestionare și utilizare a sistemului, delegându-le-se astfel roluri în sistem corespunzătoare obligațiilor funcționale pe care le exercită. Pe de altă parte, prin aprobarea și publicarea Regulamentelor cu privire la ținerea registrului este asigurat realizarea în practică a principiului transparenței, utilizatorii sistemelor informaționale fiind astfel informați despre modalitățile de utilizare a datelor și drepturilor atribuite subiecților implicați în gestionarea informației prin intermediul registrelor sau a registrelor în general.

Spre deosebire de registrele de stat, pentru registrele private nu sunt stabilite rigori stricte în ceea ce privește documentarea acestora. Prin prezentul articol, vom pleda însă pentru modificarea legislației în așa fel încât pentru registrele și sistemele informaționale să fie instituționalizate proceduri și rigori obligatorii de documentare. Necesitatea reglementării derivă din creșterea numărului de registre puse în circulație de instituțiile private, dar și de creșterea riscurilor care apar odată cu inexistența unui sistem clar de reglementare, penalizare sau control.

Reglementarea sistemelor informaționale apare drept o temă destul de polemică atât în rândul practicienilor cât și în rândul teoreticienilor. Reprezentanții domeniului IT, dar și businessului tind să se opună reglementărilor, indicând că prin stabilirea regulilor businessul și respectiv consumatorii suportă cheltuieli suplimentare, se stopează tendința spre inovare, tehnologizarea tinde să se birocratizeze. De cealaltă parte sunt reprezentanții autorităților publice, care pledează în favoarea instituționalizării unor mecanisme protecționiste, transparente și certe [11]. Se pare totuși că bătălia este câștigată de susținătorii reglementărilor, ori deja avem confirmate mai multe inițiative în acest sens atât pe continentul american cât și cel european. La nivel european, Comisia Europeană a propus un nou cadru legislativ pentru sistemele ce utilizează Inteligența Artificială, creând inițiative de promovare a inovației în domeniu. Această propunere reprezintă prima reglementare la nivel european a unei tehnologii specifice (AI). Obiectivul noului cadru legislativ este de a uniformiza activitățile de reglementare ale dezvoltării, comercializării și utilizării inteligenței artificiale în conformitate cu valorile Uniunii Europene. Deși recunoaște beneficiile aduse de AI, Comisia dorește să se asigure de faptul că tehnologiile de acest tip care sunt utilizate în piața europeană respectă drepturile fundamentale ale individului. Comisia Europeană este în mod particular preocupată de protejarea împotriva riscurilor etice și de protecția datelor personale, inclusiv de riscul prejudecăților inerente din seturile de date utilizate de tehnologiile AI. La fel, reglementarea sus indicată prevede înființarea unei baze de date publice care să conțină detaliile furnizorilor de sisteme AI cu risc ridicat. Drept exemplu de stat care a optat pentru instituționalizarea reglementării poate fi menționat și SUA, care depune efort prin intermediul Comisiei Federale pentru Comerț (FTC) să asigure drepturile civile și confidențialitatea în comerțul online prin reglementarea practicilor neloiale și înșelătoare, prin crearea unui Oficiu pentru Drepturile Civile, sporind gradul de protecție împotriva Big Tech [12].

În aceiași ordine de idei, atragem atenția asupra faptului, că companiile care tind să dobândească dar și să mențină încrederea utilizatorilor, aderă la coduri de etică sectoriale, sau adoptă de sine stătător astfel de coduri, stabilind în mod voluntar obligația de a elabora și aproba, dar și a aduce la cunoștința utilizatorilor reglementări care definesc cadrul de utilizare a sistemelor informaționale, registrelor, datelor cu caracter personal, etc.

Condiții legale impuse spre respectare în contextul dezvoltării și implementării sistemelor informaționale

Securitatea sistemelor informaționale

Rețelele împreună cu sistemele și serviciile informatice îndeplinesc un rol vital în societate, iar odată cu creșterea numărului de sisteme informaționale propuse spre utilizare, cresc proporțional și riscurile de securitate. Amploarea, frecvența și impactul incidentelor de securitate sunt în creștere și reprezintă o amenințare gravă pentru funcționarea rețelelor și a sistemelor informatice. Sistemele respective pot să devină, de asemenea, o țintă pentru acțiunile dăunătoare deliberate menite să afecteze sau să întrerupă funcționarea sistemelor. Astfel de incidente pot să împiedice desfășurarea activităților economice, să genereze pierderi financiare substanțiale, să submineze încrederea utilizatorilor în sistemele informaționale propuse spre utilizare.

Astfel, constatăm că asigurarea securității sistemelor informaționale, confidențialitatea datelor prelucrate prin intermediul acestora, dar și protecția datelor cu caracter personal se impun drept sarcini prioritare pentru dezvoltatori atunci când aceștia concep un sistem informațional, ori în cazul în care acest principiu nu este gândit de la început, implementarea ulterioară a principiilor de securitate se poate impune drept una deficitară. Poate fi abordată drept exemplu în acest sens, cauza C- 131/ 12 Google Spain și Google potrivit căreia principiul asigurării dreptului la protecția datelor cu caracter personal trebuie considerat pornind chiar de la etapa de dezvoltare, iar implementarea sau punerea în uz a unui sistem care nu corespunde principiilor de protecție a datelor poate fi considerată drept încălcare.

Obligația dezvoltării și implementării sistemelor informaționale securizate este stabilită atât la nivel internațional cât și la nivel național. Pentru țările membre UE spre exemplu, responsabilitatea asigurării securității rețelelor și a sistemelor informaționale revine în mare măsură operatorilor de servicii esențiale și furnizorilor de servicii digitale. Astfel, prin Directiva 2016/1148 din 6 iulie 2016 privind măsuri pentru un nivel comun ridicat de securitate a rețelelor și a sistemelor informatice [14] în Uniune se promovează să se dezvolte prin cerințe adecvate de reglementare și practici voluntare sectoriale o cultură a gestionării riscurilor, care să implice evaluarea riscurilor și aplicarea unor măsuri de securitate adecvate riscurilor întâmpinate. Stabilirea unor condiții de concurență al căror caracter echitabil să prezinte încredere este și ea esențială pentru funcționarea eficace a grupului de cooperare și a rețelei CSIRT în scopul asigurării unei cooperări efective din partea tuturor statelor membre. La fel, potrivit reglementării sus indicate statele membre a comunității UE se asigură că operatorii de servicii esențiale notifică autorității competente sau echipelor CSIRT, fără întârzieri nejustificate, incidentele care au un impact semnificativ asupra continuității serviciilor esențiale pe care le furnizează. Notificările includ informații care să permită autorității competente sau echipelor CSIRT să stabilească orice impact transfrontalier al incidentului. Notificarea nu expune partea care notifică unei răspunderi sporite [14].

Pentru a determina importanța impactului unui incident, se ține cont în mod special de următorii parametri:

- numărul de utilizatori afectați de perturbarea serviciului esențial;
- durata incidentului;
- distribuția geografică în ceea ce privește zona afectată de incident [15].

La nivel național, obligativitatea asigurării securității informaționale se materializează prin obligații diferențiate pentru instituțiile private, instituțiile publice care utilizează TIC (cerințe minime de nivel 1) în activitatea sa și pentru instituțiile publice care utilizează TIC în activitatea instituției și prestează servicii bazate pe TIC (cerințe minime de nivel 2) [10].

Pentru ambele tipuri de instituții publice, Cerințele minime obligatorii de securitate cibernetică, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 201/2017 stabilesc că conducătorul autorităților este obligat să desemneze, prin act administrativ, persoana (subdiviziunea) responsabilă de punerea în aplicare a sistemului de management al securității cibernetică în instituție și urmează să prezinte Ministerului Tehnologiei Informației și Comunicațiilor informația respectivă în termen de cinci zile lucrătoare de la desemnarea acesteia.

Astfel, întru asigurarea securității informaționale, persoanei responsabile îi sunt delegate spre îndeplinire cel puțin următoarele atribuții:

1) organizarea sistemului de management al securității cibernetice în instituție conform sistemului de management al securității cibernetice;

2) participarea cel puțin o dată pe an, la cursurile de formare organizate de Ministerul Tehnologiei Informației Și Comunicațiilor privind securitatea cibernetică și, respectiv, organizează cursuri pentru angajații instituției;

3) asigurarea elaborării, implementării și respectării prevederilor următoarelor documente: planul de acțiuni pentru asigurarea securității cibernetice al instituției, politica de securitate cibernetică a instituției, planul de instruire și responsabilizare în securitatea cibernetică a personalului, regulamentele interne de securitate cibernetică, procedurile de recuperare.

Politica de securitate cibernetică, în calitate de document instituțional, trebuie să include:

- scopul și obiectivele;
- principiile de organizare internă a managementului de securitate cibernetică;
- analiza situației și vulnerabilităților (disponibilitate, integritate și confidențialitate a datelor, precum și analiza riscurilor și căilor de remediere);
- declarația managementului instituției de susținere a scopului și principiilor securității cibernetice în instituție.

Planul de instruire și responsabilizare în securitatea cibernetică a personalului instituției include:

- instruirea în igiena și etica cibernetică (programe/cursuri de formare în domeniul securității cibernetice);
- măsurile de securitate internă privind activitatea personalului (autorizație de acces, stabilirea drepturilor, obligațiilor, restricțiilor, responsabilizarea angajaților, monitorizarea, proceduri de asistență ale utilizatorilor în cazuri de urgență);
- măsurile de securitate privind activitatea personalului/companiilor externe cooptate (coordonarea responsabilităților, acorduri de nedivulgare, autorizație de acces, monitorizare, planul de contingență (intervenție) pentru suspendarea operațiunilor de externalizare).

Regulamentele interne de securitate cibernetică trebuie să prevadă cel puțin următoarele:

- dezvoltarea, actualizarea, modificarea, mentenanța sistemelor informaționale;
- gestionarea activelor și facilităților de comunicații electronice și tehnologia informației;
- stocarea copiilor de rezervă ale datelor, precum și ale procedurilor de control;
- păstrarea datelor de acces, de jurnalizare a activităților;
- monitorizarea securității sistemului;
- regulile de gestionare a evenimentelor de securitate;
- procedurile de utilizare a datelor în cazuri excepționale (de urgență)
- procedurile de evaluare a securității cibernetice.

Procedurile de recuperare includ:

- stabilirea procedurilor privind copierea de rezervă și de recuperare în cazul unui incident de securitate cibernetică;
- descrierea acțiunilor măsurabile de recuperare;
- atribuirea responsabilităților pentru restabilirea funcționalităților;
- stabilirea procedurilor de notificare [10].

La fel, ca și în cazul documentării proceselor de instituționalizare, prezentul articol pledează pentru extinderea obligatorie a acestor prevederi și către sistemele informaționale private, în special asupra celor care prezintă sau pot prezenta riscuri sporite.

Propunerea este orientată spre a impune sarcini suplimentare numai atunci când un sistem este susceptibil să prezinte un grad ridicat de risc pentru drepturile fundamentale și pentru siguranță. Pentru sistemele care nu prezintă un risc ridicat, pot fi impuse doar obligații foarte limitate în materie de transparență, de exemplu în ceea ce privește furnizarea de informații pentru a semnaliza utilizarea unui sistem de inteligență artificială atunci când interacționează cu oamenii. Pentru sistemele cu grad ridicat

de risc, cerințele privind calitatea ridicată a datelor, documentația și trasabilitatea, transparența, supravegherea umană, acuratețea și robustețea sunt strict necesare pentru a atenua riscurile la adresa drepturilor fundamentale. Existența unor norme armonizate și a unor orientări de sprijin și instrumente de asigurare a conformității îi va ajuta pe furnizori și pe utilizatori să respecte cerințele prevăzute și va reduce la minimum costurile acestora.

Drepturile fundamentale și sistemele informaționale

După cum am menționat în conținutul acestui articol, pe lângă beneficii, noile sisteme informaționale se pot impune și printr-un cadru de risc sporit. Este de menționat în special pericolele care pot afecta în mod negativ drepturile fundamentale. Drept urmare, prezentul articol reliefează importanța încadrării legale a sistemelor informaționale, și obligativitatea etică a dezvoltatorilor de a verifica compatibilitatea sistemului cu respectul pentru drepturile fundamentale umane. În legislația autohtonă, nu avem o obligații comprehensive în acest sens, însă acestea derivă din principiile generale de funcționare a sistemelor informaționale și registrelor consacrate prin prevederile art. 14 a Legii cu privire la informatică [2] și prevederile articolului 4 a Legii cu privire la registre [4]. În sensul celor menționate, trebuie verificate dezvoltările tehnologice în coraport cu cel puțin următoarele drepturi: respectarea vieții private și protecția datelor cu caracter personal, nediscriminarea și egalitatea între femei și bărbați. La fel, vom considera necesare exercițiile de verificare a acțiunilor de descurajator în ceea ce privește dreptul la libertatea de exprimare și la libertatea de întrunire, de a asigura protecția dreptului la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil, a dreptului la apărare și a prezumției de nevinovăție, precum și a principiului general al bunei administrări. Drept mecanism general acceptat de verificare se impune testarea. Obligațiile privind testarea ex ante, gestionarea riscurilor și supravegherea umană vor facilita, de asemenea, respectarea altor drepturi fundamentale prin reducerea la minimum a riscului unor decizii eronate.

Concluzii

Practica de dezvoltare și implementare a sistemelor informaționale trebuie abordată drept un mecanism complex de acțiuni, iar eforturile statale urmează a fi consolidate în vederea fortificării capacității instituțiilor care gestionează sisteme informaționale private să răspundă așteptărilor utilizatorilor dar și provocărilor contemporane. Realizarea acțiunilor îndreptate spre reglementarea cadrului obligațional de utilizare a sistemelor informaționale, sporirea cerințelor de securitate, fortificarea capacității de a asigura drepturile fundamentale va contribui per ansamblu la sporirea încrederii în sistemele informaționale și dezvoltarea domeniului IT. Asumarea acțiunilor de fortificare, se impun drept prioritare la această etapă, atât pentru proprietarii de sisteme informaționale cât și pentru autoritățile publice împuternicite cu obligații de reglementare. Iminența este determinată și de ascensiunea pe plan mondial a tendințelor de dezvoltare a sistemelor bazate pe inteligență artificială. Astfel, în cazul în care măsurile de reglementare și responsabilizare nu vor fi întreprins la moment, ulterior poate fi prea târziu.

Bibliografia și resursele Web

1. Consiliul European, Reuniunea extraordinară a Consiliului European (1-2 octombrie 2020) – Concluzii, EUCO 13/20, 2020
2. Legea nr. 1069/2000 cu privire la informatică (Monitorul Oficial Nr. 73-74 art. 547)
3. Legea nr. 467/2003 cu privire la informatizare și la resursele informaționale de stat (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 6-12, art. 44);
4. Legea nr. 71/2007 cu privire la registre (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 70-73, art. 314);
5. Legea nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal (Monitorul Oficial Nr. 170-175 art. 492)

6. Hotărîrea Guvernului nr.794/2018 pentru aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Sistemului informațional judiciar (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, Nr. 321-332 art. 857)
7. Hotărîrea Guvernului nr. 561/2007 cu privire la Sistemul Informațional Integrat Vamal (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, Nr. 74-77 art. 597)
8. Hotărîrea Guvernului nr. 1401/2007 privind aprobarea Concepției Sistemului informațional integrat automatizat “Migrație și azil” (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, Nr. 203-206 art. 1478)
9. Hotărîrea Guvernului nr. 715/2018 cu privire la aprobarea Conceptului tehnic al Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al achizițiilor publice” (MTender) (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, Nr. 309-320, art Nr : 847)
10. Hotărîrea Guvernului nr. 201/2017. Cerințele minime obligatorii de securitate cibernetică, aprobate prin (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 109-118, art. 277);
11. Debate continues over the pros and cons of regulating artificial intelligence, disponibil la: <https://www.osborneclarke.com/insights/debate-continues-pros-cons-regulating-artificial-intelligence>
12. Federal Trade Commission Must Protect Civil Rights, Privacy in Online Commerce, comunicat de presă, 4 august, 2021, disponibil la: <https://www.lawyerscommittee.org/federal-trade-commission-must-protect-civil-rights-privacy-in-online-commerce/>
13. Cauza C- 131/ 12 Google Spain și Google, disponibil la: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:62012CJ0131&from=EN>
14. Directiva 2016/1148 din 6 iulie 2016 privind măsuri pentru un nivel comun ridicat de securitate a rețelelor și a sistemelor informatice, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L1148>
15. Directiva 2016/1148 din 6 iulie 2016 privind măsuri pentru un nivel comun ridicat de securitate a rețelelor și a sistemelor informatice, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L1148>

**JURISPRUDENȚA CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN SOLUȚIONAREA
CONFLICTELOR ÎNTRE INSTITUȚIA LEGISLATIVĂ ȘI PREZIDENȚIALĂ ÎN
PROCESUL DE DESEMNAȚIE A PRIMULUI MINISTRU**

**CONSTITUTIONAL COURT JURISDICTION IN SOLVING CONFLICTS
BETWEEN THE LEGISLATIVE AND PRESIDENTIAL INSTITUTION IN THE
PROCESS OF APPOINTMENT OF THE PRIME MINISTER**

**MOLDOVANU Radu,
doctorand, USM
CÂRNAȚ Teodor,
dr. hab., prof. univ., USM**

CZU: 342.565.2:347.955:354.1(478)

Summary

This article aims to provide an analysis of the Constitutional Court jurisdiction in solving institutional conflicts between the Parliament and the President of the Republic concerning the designation and appointment of the Prime Minister.

Thus, the main objective is to analyze the Constitutional Court approach regarding the insurance of the separation of powers principle between the legislative and presidential institution.

Keywords: *Constitutional Court, separation of powers in the State, institutional conflicts between the Parliament and the President of the Republic, designation of the Prime Minister*

Introducere

Pe parcursul evoluției sistemului constituțional și politic din Republica Moldova au existat multiple conflicte între ramurile puterii în stat. Una din formele cele mai răspândite ale acestui tip de conflicte s-a produs între instituția prezidențială și cea legislativă. Esența acestui conflict a vizat, în mod special punerea în aplicare a competențelor Președintelui Republicii Moldova în raport cu Guvernul.

În cadrul acestui articol, ne vom referi la particularitățile jurisprudenței constituționale în soluționarea conflictelor dintre Președintele Republicii și majoritatea parlamentară, având ca obiect mecanismul de desemnare a Primului Ministru.

Dacă până în anul 2015, competiția dintre Președintele Republicii Moldova și majoritatea parlamentară pentru desemnarea Primului ministru, era soluționată ținând cont de raportul politic de forță, uneori în favoarea Președintelui, alteori în favoarea Parlamentului, atunci începând cu anul 2015, anume acest tip de conflict a început să genereze crize constituționale de proporții grave.

Prima criză de acest tip a avut loc în perioada cuprinsă între 29 octombrie 2015 (demiterea Guvernului Streleț) și până la 20 ianuarie 2016 (investirea Guvernului Filip). Părțile acestui conflict au fost, pe de o parte, Președintele Republicii Moldova ales de Parlament, iar pe de altă parte, majoritatea parlamentară. Ambii actori politici și instituționali încercau să dobândească un rol decisiv în procesul de desemnare a candidaturii Primului ministru. În rezultat, Curtea Constituțională a obligat Președintele să desemneze candidatul majorității parlamentare. Durata crizei politice și constituționale a fost de aproximativ 3 luni.

A doua criză a avut loc în perioada cuprinsă între 23 decembrie 2020 (demisia Guvernului Chicu) și 6 august 2021 (investirea Guvernului Gavriliță). Părțile acestui conflict au fost, pe de o parte, Președintele Republicii Moldova ales de către cetățeni prin vot direct, iar pe de altă parte majoritatea parlamentară. De această dată, durata crizei politice și constituționale a fost mai mare de 7 luni. În rezultat, printr-un concurs de circumstanțe politice, ținând cont de jurisprudența Curții Constituționale, Președintele Republicii a reușit, prin utilizarea mecanismului constituțional de desemnare a Primului Ministru, să dizolve Parlamentul și să declanșeze alegeri parlamentare anticipate.

În contextul celor două mari crize, care au afectat stabilitatea politică a Republicii Moldova, se impun mai multe observații și neclarități legate de jurisprudența Curții Constituționale la acest subiect și anume în ce măsură mecanismele constituționale existente sunt sau nu suficient de flexibile și adaptate/ajustate la consecințele pe care le generează crizele politice produse de acțiunile actorilor politici și conflictele între ramurile puterii de stat?

În cadrul acestui tip de criză, elementele de bază se referă, pe de o parte, la dreptul exclusiv al Președintelui Republicii Moldova de a desemna Primul Ministru, iar pe de altă parte, la marja de flexibilitate a Președintelui de a ține sau nu cont de poziția majorității parlamentare în procesul de desemnare a Primului Ministru.

Specificul acestui tip de conflict constă în apariția sa ca rezultat al încălcării principiului constituțional al loialității și al colaborării de către cele două instituții și în momentul în care nu poate fi identificat un compromis rezonabil. Particularitatea conflictului constă în faptul că Președintele Republicii contestă caracterul legitim al majorității, care îi este ostilă, iar majoritatea parlamentară invocă comportamentul discreționar și abuziv al Președintelui de a desemna Primul Ministru, care urmează să obțină votul de investitură. În cazul celor două situații din 2015 și din 2020-2021, Președinții Republicii Moldova au încercat să facă uz de atribuția desemnării Primului Ministru pentru a declanșa alegeri parlamentare anticipate, iar majoritatea parlamentară a

contestat în ambele situații acest drept exclusiv al Președintelui pentru a evita alegerile anticipate prin investirea unui Guvern, fără a ține cont de voința politică a Președintelui.

Elemente-cheie în jurisprudența Curții Constituționale privind mecanismul de desemnare a Primului Ministru în perioada 2015-2021

În cele ce urmează, va fi analizată jurisprudența Curții Constituționale privind mecanismul de desemnare a Primului Ministru, care a avut o evoluție particulară din 2015 și până în 2021.

Hotărârea Curții Constituționale nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru, [1] reprezintă una din cele mai dezbătute, controversate și constestate Hotărâri în toată jurisprudența Curții.

În contextul Hotărârii, autorii sesizării au solicitat Curții Constituționale ca prin interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (1) din Constituție să se explice câteva aspecte:

- cum trebuie să fie înțeleasă sintagma «consultarea fracțiunilor parlamentare»?
- este un drept discreționar al șefului statului de a desemna un candidat la funcția de Prim-ministru indiferent de existența sau inexistența unei majorități parlamentare?
- este obligat șeful statului, în procesul de consultări, să țină cont de existența unei majorități parlamentare dispusă să susțină un candidat la funcția de Prim-ministru?
- este obligat Președintele să poarte consultări doar cu fracțiunile, sau și cu grupurile parlamentare de deputați neafiliați?”

Această hotărâre a introdus câteva abordări principiale noi, care au schimbat fundamental rolul Președintelui în raport cu Parlamentul. În cele ce urmează, vom analiza elementele principale ale acestei hotărâri.

Primul element caracteristic al acestei Hotărâri, este caracterul ei de interpretare jurisdicțională a prevederilor constituționale. În acest sens, pentru a formula limitele interpretării, Curtea invocă Raportul privind amendamentul constituțional, adoptat de Comisia de la Veneția, în cadrul celei de-a 81-a sesiuni plenare (CDL-AD(2010)001, 11-12 decembrie 2009:

”Cu referire la rolul interpretării jurisdicționale, Comisia de la Veneția a menționat ”Numeroasele sisteme constituționale arată cu abundență că pot avea loc chiar modificări substanțiale fără a schimba textul, datorită interpretării jurisdicționale. Exemplul clasic este modul în care Curtea Supremă a SUA a dezvoltat de-a lungul anilor conținutul constituției de la 1787, cu mult dincolo de cele 27 amendamente formale aduse. Deși nu există exemple europene în care curțile au jucat un rol atât de important în modelarea constituției, există totuși în Europa un anumit număr de curți care au contribuit substanțial la dezvoltarea constituțiilor lor prin interpretare și aplicare dinamice. Este vorba, în special, de țări dotate cu „curți constituționale”, un model care, pe parcursul ultimilor ani, a fost adoptat de aproape toate țările din Europa Centrală și de Est.

[...] Comisia de la Veneția în mod repetat a salutat și a aprobat modelul de „curți constituționale”, care este acum larg răspândit în Europa. Acest model este, în general, favorabil interpretării constituționale jurisdicționale. Astfel de curți pot în mod legitim contribui la dezvoltarea sistemelor lor constituționale naționale.”

Invocarea Raportului Comisiei de la Veneția vine să justifice interpretarea jurisdicțională a prevederilor constituționale de către Curte, interpretare, care în realitate a generat modificări esențiale în sistemul constituțional al Republicii Moldova. Cu toate acestea, din citatul invocat, se oferă doar exemplul Statelor Unite ale Americii, care prin jurisprudența Curții Supreme a SUA a generat o dezvoltare a Constituției SUA. Chiar mai mult, fragmentul citat de Curte menționează clar că practica europeană nu conține

exemple în care "curțile constituționale" să contribuie ca și în SUA la modelarea Constituției ci doar la dezvoltarea și aplicarea dinamică. Astfel, reiese că unicul exemplu relevant invocat de Curte este cel american și nici unul din sistemul continental european (romano-germanic), sistem din care face parte și Republica Moldova. Din această perspectivă, invocarea Raportului de către Curte este irelevantă.

A doua particularitate a acestei Hotărâri constă invocarea de către Curte a practicii altor state privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru și formarea Guvernului. Deși Curtea recunoaște că acest proces este specific fiecărei societăți în parte, acesta se află, totuși, sub acțiunea unor factori, cum ar fi natura regimului politic și a sistemului constituțional; forma de guvernământ; locul și rolul, atribuțiile și prerogativele celorlalte instituții ale puterii de stat în sistemul vieții politice, în special ale Parlamentului și instituției șefului statului.

Analizând trecerea în revistă a practicii altor state privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru, Curtea accentuează rolul legislativului în desemnarea șefului Executivului și a celorlalți membri ai Guvernului în cadrul republicilor parlamentare; rolul șefului statului în construirea și funcționarea Guvernului în republicile semiprezidențiale; rolul șefului statului în republicile prezidențiale privind funcția guvernamentală. Cu toate acestea, în pofida clasificărilor realizate, Curtea nu oferă nici un exemplu similar sau cel puțin o analogie relevantă din experiența altor state privind procesul de desemnare a Primului Ministru și a eventualelor conflicte de competență dintre autorități. În contextul invocării experienței altor state, Curtea s-a oprit la efectuarea doar a unor generalizări privind importanța de a ține cont din partea șefului statului a opiniei majorității parlamentare. Din această perspectivă, invocarea exemplor altor state este, din nou, irelevantă.

Totodată, făcând o trecere în revistă a experienței mai multor state, Curtea ajunge la concluzia că în nici o republică parlamentară Președintele ales de majoritatea parlamentară nu are dreptul de a dizolva Parlamentul pentru motivul că majoritatea absolută a deputaților nu-i acceptă candidatul la șefia guvernului. Problema pusă în acest fel, distorsionează realitățile politice și constituționale din Republica Moldova de la acea perioadă, or motivul invocat de către instituția prezidențială nu corespunde cu ceea ce a menționat Curtea.

A treia particularitate a acestei Hotărâri constă în interpretarea rolului șefului statului în raport cu Parlamentul, analizând ponderea fiecăreia dintre cele două autorități publice în procedura de formare a Guvernului.

În acest sens, Curtea invocă "a doua perioadă de dezvoltare constituțională", conform doctrinei de drept, care întrunește caracteristicile unei republici parlamentare, în care prerogativele Președintelui țării sunt mai restrânse. Astfel, în opinia Curții modificarea formei de guvernământ (după reforma constituțională din 5 iulie 2000) impune alt statut juridic decretelor prezidențiale și, respectiv, alte obiecte (domenii) de reglementare. Totodată, analizând articolul 60 alin. (1) din Constituție, care se referă la Parlament, articolul 77 din Constituție, care se referă la Președinte prin enumerarea acestor prevederi, Curtea ajunge la următoare concluzie: "Din logica construcției constituționale a statelor de drept, șefii de stat nu exprimă o voință de natură politică, deoarece aceasta s-ar confunda inevitabil cu voința subiectivă, prin urmare discreționară, a titularului funcției respective". În aceeași construcție logică, Curtea reține că textul constituțional nu prevede, după desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru, dreptul Președintelui republicii de a exprima rezerve față de echipa guvernamentală acceptată de Parlament sau față de programul de guvernare. Astfel, în baza acestor argumente, Curtea ajunge la concluzia că rolul Parlamentului este unul decisiv în raport cu rolul Președintelui Republicii.

Argumentarea Curții se bazează pe invocarea reformei constituționale din 2000 în care atribuțiile șefului statului au fost restrânse. Însă dacă sunt supuse analizei argumentele Curții cu privire la restrângerea prerogativelor, atunci aceste limitări nu vizează în nici un caz procesul de desemnare a Primului Ministru. Chiar și după reforma constituțională, atribuțiile privind consultarea fracțiunilor parlamentare și desemnarea candidatului au rămas intacte. De asemenea, argumentul Curții precum că după reforma constituțională decretele prezidențiale impun un alt statut juridic nu sunt explicate și probate, aceasta fiind exclusiv o interpretare care nu este confirmată de prevederi constituționale. Partea cea mai vulnerabilă în argumentarea Curții la acest aspect ține de utilizarea conceptului de voință politică, care în opinia judecătorilor Curții nu este exprimată de către președinți în statele de drept deoarece "s-ar confunda inevitabil cu voința subiectivă, prin urmare discreționară, a titularului funcției respective". Această interpretare are o valoare relativă fiind mai degrabă o apreciere politologică decât una care respectă rigorile interpretării juridiciale.

Un alt argument al Curții se referă la lipsa prevederilor constituționale privind dreptul Președintelui republicii de a exprima rezerve față de echipa guvernamentală, încercând, de facto, să promoveze ideea restrictivă că ceea ce nu este reglementat, este interzis, astfel interzicând Președintelui de a exprima unele rezerve față de echipa guvernamentală, ceea ce denotă limitarea dreptului și a libertății președintelui de a se exprima.

În baza acestei înșiriri de argumente, Curtea ajunge la concluzia că rolul Parlamentului este unul decisiv în raport cu rolul Președintelui Republicii prin aceasta abătându-se de la propria jurisprudență prin Hotărârea CC nr.23 din 9 noiembrie 2011 privind interpretarea articolului 116, alin. (4) din Constituție [2], în care au fost oferite reperele conceptuale aplicării principiului echilibrului instituțional "checks and balances". Conform acelei Hotărâri din 2011, Curtea Constituțională a statuat următoarele: "Principiul echilibrului instituțional, cunoscut astăzi sub denumirea "checks and balances" (în traducere aproximativă din limba engleză însemnând "sistemul de frâne și contrabalante"), stă la baza democrației și presupune echilibrul puterilor și controlul lor reciproc, astfel încât puterile statale să aibă aproximativ aceeași pondere, adică să fie echilibrate, pentru a se putea limita reciproc, evitând astfel ca puterea statală să fie folosită în mod abuziv". În viziunea Curții, principiul echilibrului instituțional ar trebui să împiedice "omnipotența legislativului, pe cea a executivului sau a judiciarului". Principala concluzie a Hotărârii Curții din 2011 constă în "împiedicarea hegemoniei unei puteri constituționale în detrimentul altora și evitarea încălcării ordinii constituționale stabilite prin voința nevicată a poporului".

În ceea ce privește consultările, Curtea reține că esențială este obținerea susținerii politice pentru persoana ce ar putea fi desemnată în calitate de candidat pentru funcția de Prim-ministru.

Invocând toate argumentele sus-menționate, Curtea atribuie un rol foarte concret șefului statului și anume:

- Președintele Republicii trebuie să facă dovada imparțialității și neutralității sale politice, echidistanței sale față de toate grupurile parlamentare. Președintele nu are dreptul constituțional de a se suprapune grupurilor parlamentare;
- trebuie desemnat Prim-ministru doar persoana propusă de partidul sau coaliția care deține majoritatea parlamentară, indiferent cine este această persoană;
- Curtea pornește de la premisa că Președintele ar trebui să se comporte ca o autoritate care constată, dar nu interpretează sau modifică rezultatul alegerilor;
- Președintele este constrâns, să desemneze un candidat pentru funcția de Prim-ministru nu după propria sa voință, ci după voința exprimată de alegători, să desemneze

persoana propusă de partidul sau coaliția care a câștigat majoritatea absolută a mandatelor.

În rezultatul acestor argumente, Curtea a statuat 2 situații. Prima situație este atunci când nu este constituită o majoritate parlamentară absolută. În acest caz, Președintele Republicii Moldova are obligația, după consultarea fracțiunilor parlamentare, de a desemna un candidat pentru funcția de Prim-ministru, chiar dacă fracțiunile parlamentare nu sunt de acord cu propunerea Președintelui. A doua situație se aplică în cazul constituirii unei majorități parlamentare absolute, Președintele Republicii Moldova fiind obligat să desemneze candidatul susținut de această majoritate, care urmează a fi formalizată, nu doar declarată, cu indicarea deputaților care o constituie, cu specificarea disponibilității de a susține o anumită candidatură pentru funcția de Prim-ministru și notificarea oficială în adresa Președintelui Republicii Moldova.

Analizând argumentele și concluziile propriu zise ale Curții, putem constata că o altă strategie folosită de către autorii Hotărârii se referă la redefinirea rolului președintelui Republicii Moldova. În acest sens, Curtea printr-o interpretare nelimitată la graniță cu legiferarea, îi impune președintelui rolul de imparțialitate și neutralitate politică, echidistanță față de toate grupurile parlamentare, asta deși nici o prevedere constituțională precum și nici jurisprudența anterioară a Curții nu a menționat un asemenea rol. O altă metodă este reducerea la zero a rolului Președintelui în procesul de desemnare a Primului Ministru. Astfel, conform interpretării Curții, Președintele nu poate exprima voința politică în procesul de desemnare, ci se manifestă ca o autoritate care constată, ia act de voința politică a Parlamentului.

În ceea ce privește statuarea celor două situații distincte, Curtea prin jurisprudența și interpretarea sa extensivă, de facto, a modificat Constituția Republicii Moldova, introducând instituții noi, cum ar fi "majoritatea aboslută formalizată", introducerea unor proceduri și situații noi, care nu sunt reflectate în Constituție, ci sunt rezultatul interpretării extinse. Pe lângă această interpretare, care modifică procedurile constituționale, Curtea nu a avut o abordare echilibrată, bazată pe principiul echilibrului instituțional, în contextul unui conflict instituțional dintre Parlament și Președinte care s-a iscat în decembrie 2015, ci a susținut direct poziția majorității parlamentare.

O altă etapă importantă în jurisprudența Curții Constituționale este Hotărârea nr. 23 din 06.08.2020 pentru interpretarea articolelor 89, 91 și 98 alin. (1) din Constituție [3]. În cadrul articolului, se va face referință doar la partea ce ține de următoarele aspecte:

- Are șeful statului un drept discreționar de a desemna orice candidat la funcția de Prim-ministru, fără a ține cont de faptul că majoritatea parlamentară, în procesul consultărilor, îi propune să desemneze un candidat concret la funcția de Primministru?
- Este obligat șeful statului să desemneze candidatul majorității parlamentare la funcția de Prim-ministru, propus în timpul consultărilor cu fracțiunile parlamentare sau nu?

În ceea ce privește prevederile Hotărârii legate de aspecte ce țin de răspunderea președintelui sau asigurarea interimatului președintelui în caz de suspendare, acestea vor constitui obiectul unui alt articol.

Înainte de a trece la expunerea propriu zisă a prevederilor Hotărârii nr.23, trebuie de menționat și jurisprudența Curții, în urma căreia s-a produs de 5 ori suspendarea temporară a Președintelui "pe cinci minute" care a avut loc în perioada 2017-2019. Vom menționa doar Hotărârea nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte) [4] prin care Curtea a stabilit că refuzul președintelui de a-și executa obligațiile constituționale de confirmare a unui ministru „constituie imposibilitate temporară de a-și exercita atribuțiile și justifică instituirea interimatului funcției” de către președintele Parlamentului sau de prim-

ministru, pentru exercitarea acestei obligații constituționale a șefului statului. Curtea Constituțională a stabilit că președintele nu are drept de veto în numirea în funcție a unui ministru propus de premier, iar semnătura șefului statului pe decretul de confirmare în funcție este doar una formală. În rezultat, Președintele a fost suspendat temporar, iar decretul de numire a ministrului a fost semnat de către Președintele Parlamentului. Această Hotărâre a stat la baza jurisprudenței ulterioare în ce privește suspendarea temporară a Președintelui. Șeful statului a mai refuzat ulterior semnarea decretelor de numire în funcție a mai multor miniștri, a unui viceprim-ministru, a refuzat să promulge câteva legi. Astfel, Curtea i-a împuternicit pe președintele Parlamentului sau pe prim-ministru să semneze decretul de promulgare a acestor legi în locul președintelui în rezultatul suspendării temporare.

Revenind la Hotărârea nr.23 din 2020, trebuie de menționat că judecătorii Curții au reconfirmat și reiterat în cea mai mare parte prevederile Hotărârii nr. 32 din 29.12.2015 făcând multiple trimiteri la aceasta. Printre elementele fundamentale ale acestei Hotărâri se numără: rolul decisiv al Parlamentului în raport cu rolul Președintelui Republicii, fapt care se datorează esenței parlamentare a formei de guvernământ; atribuția de desemnare a Primului Ministru este una exclusivă, dar nu una discreționară deoarece Președintele va desemna un candidat pentru funcția de premier numai după consultarea fracțiunilor parlamentare; scopul consultărilor este obținerea susținerii politice pentru persoana ce ar putea fi desemnată în calitate de candidat pentru funcția de Prim Ministru. De asemenea, conform Hotărârii, Președintele Republicii acționează doar în calitate de reprezentant al statului, fără a avea voință politică. Curtea, impune așadar Președintelui Republicii să facă dovada imparțialității și a neutralității sale politice, a echidistanței sale față de toate grupurile parlamentare.

Caracterul decorativ al Președintelui ales este formulat de Curte în felul următor: "Președintele intervine exclusiv ca reprezentant al statului, pentru a stabili și formaliza prin însemnătatea și solemnitatea funcției sale și pentru a menține cu autoritatea puterii sale echilibrul între Parlament și un posibil viitor Guvern". Altfel spus, conform interpretării Curții, Președintele ales, continuă să fie instituția care doar ia act de voința politică a Parlamentului.

Elementul cheie al acestei Hotărâri constă în faptul că indiferent de modul de alegere a Președintelui Republicii prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat sau de către Parlament), acest lucru nu influențează în nicio măsură modul de exercitare de către șeful statului a atribuției constituționale reglementate de articolul 98 alin. (1) din Constituție. În acest fel, în opinia Curții, chiar dacă șeful statului este ales direct de cetățeni, acesta oricum trebuie să se comporte ca o autoritate constatatoare.

Analizând abordarea Curții, se constată că prin această Hotărâre, judecătorii constituționali au continuat expres redefinirea și implicit diminuarea rolului Președintelui ignorând realitatea nouă în raport cu anul 2015, în care Președintele este ales prin vot direct, exprimând voința poporului.

O altă Hotărâre care se înscrie în jurisprudența analizată se referă la Hotărârea nr. 6 din 23.02.2021 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 32-IX din 11 februarie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru [5], Curtea reiterează argumentele sale din alte Hotărâri. În rezultat, prin invocarea Hotărârilor citate mai sus, Curtea a statuat că Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 32-IX din 11 februarie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru Natalia Gavrilică este neconstituțional.

Momentul esențial care a produs o ruptură în toată jurisprudența Curții Constituționale începând cu 2015 a fost adoptarea Hotărârii nr. 10 din 22.03.2021 pentru

controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 47-IX din 16 martie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru. [6]

În contextul situației politice create în luna martie 2021, în cadrul Parlamentului s-a constituit o majoritate formalizată conform cerințelor Curții Constituționale începând cu data de 11 februarie 2021, dar care nu era acceptată de către Președintele Republicii Moldova. Însă la un moment dat, candidatul propus de către majoritatea formalizată, Mariana Durleșteanu a renunțat de a fi desemnată. În acest context, luând în calcul refuzul candidatului, Curtea a considerat că acest fapt a invalidat Declarația majorității parlamentare din 11 februarie 2021, lipsind-o de obiect. Curtea reține că existența unei candidaturi precise pentru funcția de Prim-ministru reprezintă o condiție esențială pentru formalizarea majorității parlamentare absolute. Așadar, Curtea a notat că din momentul renunțării dnei Mariana Durleșteanu de a fi desemnată în calitate de candidat pentru funcția de Prim-ministru, majoritatea parlamentară absolută formalizată prin Declarația din 11 februarie 2021 a încetat să mai existe.

Analizând argumentele Curții, se constată că judecătorii constituționali au promovat o abordare strict formală, formalistă invocând refuzul candidatului ca pe o confirmare a lipsei majorității formalizate. Or, grupurile parlamentare au reconfirmat majoritatea formalizată și în cadrul consultărilor ulterioare cu Președintele Republicii Moldova, chiar și după renunțarea candidatului, fiind propusă și o altă candidatură. În consecință, prin această Hotărâre Curtea, indirect, a renunțat la propria jurisdicție, care favoriza începând cu 2015 majoritatea parlamentară în raport cu instituția prezidențială.

Acest fapt a permis Președintelui Republicii Moldova să emită decretul nr. 47-IX din 16 martie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru, decret care a fost recunoscut ca și constituțional de către Curte. În rezultat, candidatul desemnat nu a fost votat în cadrul ședinței Parlamentului, iar ulterior, Președintele a depus sesizarea la Curtea Constituțională pe 29 martie 2021, în baza articolelor 135 alin. (1) lit. f) din Constituție, 25 lit. a) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 38 alin. (1) lit. a) din Codul jurisdicției constituționale. Prin care îi solicită Curții să constate circumstanțele care justifică dizolvarea Parlamentului de legislatura a X-a, din cauza expirării termenului de trei luni în cadrul căruia Parlamentul trebuia să formeze Guvernul și din cauza expirării termenului de 45 de zile de la prima solicitare și respingerea a două solicitări de investitură a Guvernului.

În rezultatul acelei sesizări la Curtea Constituțională, a fost publicat Avizul nr. 1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului după consumarea celor două tentative nereușite de numire a Guvernului. [7]

Prin acest aviz, Curtea a pus bazele unor elemente noi de jurisprudență în materie de asigurare a principiului separării puterilor în stat, care vizează creșterea rolului șefului statului în relația cu Parlamentul.

Este important de menționat că Avizul invocă principiul echilibrului instituțional, principiu care a fost neglijat prin ultimele decizii ale Curții și anume prin teza că "Fiecare constituție reprezintă rezultatul unei puneri în balanță a competențelor autorităților principale ale statului. Dacă unei autorități a statului îi este acordată o competență, celelalte trebuie să poată controla în mod efectiv exercitarea acesteia. Cu cât mai vastă este competența unei instituții, cu atât mai stricte trebuie să fie mecanismele de control". Din această perspectivă, se observă că spre deosebire de hotărârile precedente, s-a renunțat la atribuirea unui rol superior și decisiv Parlamentului.

Este una din puținele decizii ale Curții care dă câștig de cauză instituției prezidențiale în cadrul conflictului cu majoritatea parlamentară. Un alt moment important este utilizarea conceptului de "sanțiune constituțională" aplicabilă Parlamentului cauzată

de incapacitatea acestuia de a forma Guvernul și respectiv de a nu-și putea exercita funcțiile.

Ca un element de noutate este constatarea că dizolvarea Parlamentului și desfășurarea alegerilor anticipate, reprezintă o soluție oferită alegătorilor să rezolve pe cale constituțională conflictul dintre autorități. Până în prezent, opțiunea dizolvării Parlamentului și organizării alegerilor parlamentare anticipate, era privită de Curte ca un factor de instabilitate politică.

Creșterea rolului șefului statului se exprimă prin interpretarea Curții precum că atribuțiile șefului statului de a dizolva Parlamentul constituie o garanție constituțională care permite soluționarea și deblocarea unei crize instituționale, fiind formulată sarcina șefului statului de a contribui la depășirea crizei politice și a conflictului declanșat între puteri.

Concluzii și recomandări privind jurisprudența Curții Constituționale în soluționarea conflictelor între instituția legislativă și prezidențială în procesul de desemnare a Primului Ministru

În rezultatul analizei jurisprudenței Curții Constituționale privind mecanismul de desemnare a Primului Ministru în perioada 2015-2021, au fost identificate unele concluzii ce țin de mecanismele constituționale și politice privind soluționarea conflictelor între instituția legislativă și prezidențială în procesul de desemnare a Primului Ministru:

1. Jurisprudența Curții Constituționale a generat o restrângere sistematică a prerogativelor Președintelui Republicii în raport cu Parlamentul, indiferent de modul de alegere a Președintelui, ceea ce a dezechilibrat puterile în stat în favoarea Parlamentului;
2. Jurisprudența Curții Constituționale a complicat punerea în aplicare a art. 85 (alin.1 și 2) din Constituție și prin aceasta a contribuit la adâncirea crizelor constituționale, fapt confirmat de durata și amploarea acelor crize, care au paralizat funcționarea instituțiilor statului. Din punct de vedere al efectelor politice, prin susținerea necondiționată a majorităților parlamentare din 2015 și până în 2021 în vederea evitării alegerilor anticipate, Curtea a contribuit și la criza de legitimitate a instituției parlamentare. Astfel, jurisprudența Curții venea în contradicție cu voința cetățenilor de a recurge la alegeri pentru ”actualizarea majorității”. Acest fapt s-a demonstrat în 11 iulie 2021, când s-a confirmat că majoritatea formalizată în Parlament, care intenționa să formeze un Guvern și să asigure conducerea țării pentru o perioadă de 2 ani avea probleme de legitimitate;
3. Jurisprudența Curții nu s-a axat pe invocarea prevederilor constituționale existente, ci pe redefinirea rolului instituției prezidențiale într-un regim parlamentar, invocând aspecte generale, teoretice, nefiind aduse exemple concrete și relevante din alte țări. De asemenea, s-a recurs la o interpretare extinsă până la legiferare;
4. Prin jurisprudența constituțională vizând soluționarea conflictelor între instituția legislativă și prezidențială în procesul de desemnare a primului ministru în perioada 2015-2021, a fost creat un mecanism care nu se bazează pe Constituție;
5. Avizul Curții Constituționale pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului din 15 aprilie 2021, chiar dacă reprezintă o ruptură în jurisprudența Curții la subiectul desemnării candidatului Primului Ministru, în sine, nu rezolvă problema pentru viitor a modalității de desemnare a Primului Ministru în contextul eventualei apariții a conflictelor de natură constituțională dintre Președinte și majoritatea parlamentară;

6. Rezultă ca imperios necesară ajustarea jurisprudenței Curții care să eficientizeze mecanismele de soluționare al unor eventuale conflicte similare și să contribuie la stabilizarea regimului constituțional din Republica Moldova.

Pornind de la aceste concluzii și constatări, printre principalele recomandări care să contribuie la soluționarea constrângerilor invocate se numără:

1. Clarificarea rolului și atribuțiilor constituționale ale Președintelui și Parlamentului în procesul de desemnare a Primului Ministru, fie prin completarea Constituției, fie prin dezvoltarea jurisprudenței Curții Constituționale;
2. Ajustarea de către Curte a propriei jurisprudențe și eliminarea elementelor care au contribuit la încălcarea principiului separării puterilor în stat. În acest context, se recomandă ca jurisprudența Curții să asigure reechilibrarea rolului Președintelui în procesul de desemnare a Primului Ministru. Avizul din 15 aprilie 2021 reface doar parțial acest echilibru;
3. Clarificarea conceptuală a principiului continuității și funcționalității depline a instituțiilor fundamentale ale statului. Dat fiind că jurisprudența Curții Constituționale a invocat în repetate rânduri acest principiu [8], care ar trebui să asigure aplicarea prioritara a acelor prevederi constituționale care exclud situațiile de criză politică sau instituțională, este necesară dezvoltarea și precizarea conceptuală a acestui principiu în contextul necesității dezvoltării jurisprudenței Curții Constituționale. Tot la acest subiect, este necesară clarificarea rolului și responsabilității fiecărei instituții în depășirea crizelor politice și constituționale;
4. Identificarea mai multor mecanisme suplimentare care să permită deblocarea rapidă a crizelor constituționale: mecanism mai ușor de declanșare a alegerilor anticipate; mecanism de autodizolvare a Parlamentului; "actualizarea legitimității", etc. În acest context, este necesară clarificarea instituției dizolvării Parlamentului și declanșării alegerilor anticipate;
5. Apelul la popor ar trebui să fie unul din mecanismele principale de restabilire a bunei funcționări a mecanismelor constituționale în spiritul prevederilor din Opinia nr. 886/2017 a Comisiei de la Veneția privind propunerea Președintelui Republicii Moldova de a extinde competențele prezidențiale referitoare la dizolvarea Parlamentului, § 20);
6. Dezvoltarea și conceptualizarea noțiunii de "co-decizie" în cadrul sistemului constituțional al Republicii Moldova utilizând bunele practici în procesul decizional al Uniunii Europene.

Referințe bibliografice:

1. Hotărârea Curții Constituționale nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru. [citată 18.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=553&l=ro>
2. Hotărârea Curții Constituționale nr. 23 din 09.11.2011 privind interpretarea articolului 116 alin. (4) din Constituție. [citată 18.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=17&l=ro>
3. Hotărârea nr. 23 din 06.08.2020 pentru interpretarea articolelor 89, 91 și 98 alin. (1) din Constituție. [citată 18.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=744&l=ro>

4. Hotărârea nr. 28 din 17.10.2017 pentru interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (6) în coroborare cu articolele 1, 56, 91, 135 și 140 din Constituție (neîndeplinirea obligațiilor constituționale de către Președinte). [citat 18.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=635&l=ro>
5. Hotărârea nr. 6 din 23.02.2021 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 32-IX din 11 februarie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru. [citat 18.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=762&l=ro>
6. Hotărârea nr. 10 din 22.03.2021 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 47-IX din 16 martie 2021 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru. [citat 18.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=766&l=ro>
7. Avizul nr. 1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. [citat 18.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize&docid=74&l=ro>
8. Avizul nr. 1 din 15.04.2021 pentru constatarea circumstanțelor care justifică dizolvarea Parlamentului. [citat 18.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=avize&docid=74&l=ro>

ACTUL NORMATIV ȘI ACTUL JURIDIC INDIVIDUAL*
THE NORMATIVE ACT AND THE INDIVIDUAL LEGAL ACT

NEGRU Andrei,
dr. hab., prof. univ., USM

CZU: [340.134 + 342.9]:354.1(478)

Summary

The correlation between the legal normative act and the individual legal act, at first sight, would be a quite frequently approached topic and would present a predominantly didactic interest and not a theoretical-practical one. Contemporary legal reality shows that the applicative interest and the impact on the mechanisms of protection of human rights, freedoms and public interests, in an area of good governance, ensured by the rule of law, manifested by the correlation and the clear determination in the legal doctrine of the correlation between the normative act and the individual legal act, obtains a new approach of an accentuated relevance. The clear appreciation of the normative or individual nature of the legal act develops the perspective of carrying out the judicial control of their constitutionality or legality, of the preliminary procedures necessary to be applied in exercising different forms of control, of the consequences of pronouncing a decision by a court and of issues generated by the enforcement of this decision. In these conditions, an elementary doctrinal subject obtains the status of an important field of theoretical-practical investigation, oriented towards the streamlining of the act of justice and to the observance of legality.

Keywords: *normative legal act, individual legal act, administrative procedure, independence of the judicial authority, Constitutional Court, human rights, interference in the judicial activity*

**Studiu realizat în baza Proiectului „Modernizarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului” (20.80009.1606.15), în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, USM.*

Necesitatea delimitării clare a actului juridic normativ de actul juridic individual, pe lângă faptul că produce interes doctrinar, dovedește și o pondere praxiologică deosebită pentru domeniul dreptului administrativ. Problematika în cauză, în materia contenciosului administrativ, este de o importanță practică inevitabilă pentru protecția drepturilor omului în condițiile unei bune guvernări. În genere, ne alăturăm la afirmația doctrinară care identifică valoarea contenciosului administrativ ca una dintre principalele instituții juridice

ale statului de drept, în manifestare de supremație a dreptului. Doctrina juridică și practica legislativă națională face o delimitare clară între recursul administrativ normativ și recursul administrativ individual. Respectiv, delimitarea clară dintre actul juridic normativ și actul juridic individual obține o manifestare axiologică accentuată; or, condițiile de contestare, procedura de contestare a acestora în acțiunile corespunzătoare de contencios administrativ, efectele hotărârilor instanțelor de contencios administrativ, chiar competența jurisdicțională sunt determinate de natura - normativă sau individuală - a actului juridic. Astfel, obiectivul prezentei cercetări constă în stabilirea clară a criteriilor de delimitare a actului juridic normativ de actul juridic individual, în scopul aprecierii clare a procedurilor contencioase corespunzătoare și al aplicării corecte a normelor legale.

Cadrul normativ relevant pentru subiectul supus discuției este format din Constituția Republicii Moldova [1], Legea cu privire la actele normative [2] și Codul Administrativ al Republicii Moldova [3]. La fel, în procesul de încadrare teoretico-practică a problemei ne vom referi și la unele acte cu caracter individual și normativ emise de autorități ale statului Republica Moldova, precum și la anumite decizii ale Curții Constituționale a Republicii Moldova, având drept scop identificarea unei practici de interpretare uniforme și respectarea prevederilor Constituției Republicii Moldova. Legea cu privire la actele normative conține reglementări normative, noțiuni juridice relevante subiectului abordat. Astfel, în **articolului 2** – „Noțiuni principale”, se menționează: „În sensul prezentei legi, următoarele noțiuni principale semnifică: *act normativ* – act juridic adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică, care are caracter public, obligatoriu, general și impersonal și care stabilește, modifică ori abrogă norme juridice care reglementează nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice și care s[u]nt aplicabile unui număr nedeterminat de situații identice”. Intenționăm a evidenția caracteristicile actului normativ: a) caracterul public; b) obligativitatea; c) generalitatea; d) impersonalitatea; e) conține norme juridice aplicabile unui număr nedeterminat de situații juridice, evidențiate prin intermediul **articolului 4** – „Caracterul actului normativ” al aceleiași legi. Natura actului normativ este detaliată și prin intermediul **articolului 6** – „Categoriile actelor normative” – „Legislația Republicii Moldova este constituită din următoarele acte normative: a) Constituția Republicii Moldova; b) legile și hotărârile Parlamentului; c) decretele Președintelui Republicii Moldova; d) hotărârile și ordonanțele Guvernului; e) actele normative ale autorităților administrației publice centrale de specialitate; f) actele normative ale autorităților publice autonome; g) actele normative ale autorităților unităților teritoriale autonome cu statut juridic special; h) actele normative ale autorităților administrației publice locale.” Prin intermediul acestui articol, Legislatorul identifică sistemul actelor normative, la fel orientat spre o percepere mai clară a naturii actului normativ.

Codul Administrativ al Republicii Moldova, la fel conține norme-definiții, orientate spre determinarea clară a naturii actului normativ administrativ. Astfel, în **articolului 12** – „Actul administrativ normativ”, se menționează: „Un act administrativ normativ este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice.” Devine evidentă unitatea caracteristicilor dintre noțiunile determinate de legea cu privire la actele normative și cele determinate de Codul Administrativ și anume: a) caracterul impersonal; b) caracterul general; c) caracterul public; d) caracterul obligatoriu. Într-o interpretare doctrinară mai detaliată, vorbind despre sensul caracterului impersonal, este că actul normativ nu se referă la subiecți concreți, dar se referă la subiecții generic, identificând posibilitatea de apariție, stingere sau modificarea unor raporturi juridice între subiecții vizați în reglementările normative. Caracterul general al actelor normative reflectă

potențialul de reglementare a tuturor relațiilor juridice tip din domeniu, de influență a normei juridice, care se conține în actul normativ în discuție în arealul acțiunii în spațiu. Caracterul public al actului normativ este explicat printr-o dublă expresie: a) devine cunoscut public, prin comunicare publică; b) Procedurile de adoptare sunt cunoscute public. Obligatoritatea - o ultimă caracteristică a actului normativ juridic, evidențiază că reglementările ce le conține sunt obligatorii pentru toți potențialii subiecți ai raporturilor juridice generate.

Același act normativ, prin intermediul **articolului 10** – „Actul administrativ individual”, stabilește: „(1) Actul administrativ individual este orice dispoziție, decizie sau altă măsură oficială întreprinsă de autoritatea publică pentru reglementarea unui caz individual în domeniul dreptului public, cu scopul de a produce nemijlocit efecte juridice, prin nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice de drept public.” [4] „Actelor individuale li se opun actele normative, acte care creează norme de conduită generale, impersonale, abstracte, tipice și obligatorii. Actele normative sunt, de regulă, acte unilaterale, dar ele pot îmbrăca și forma contractuală, atât în dreptul intern: convenții colective, cât și în dreptul internațional, unde convenția este regula, tratate etc.” [5, p.309]. Termenul „opozabilitate” este utilizat, probabil, într-un sens conotativ; or, actul individual nu poate fi opozabil actului normativ, pentru că rezultă din acesta. Autorii, au intenționat să identifice prin termenul de „opozabilitate” deosebirea dintre actul individual și actul juridic normativ. Actul juridic individual, în Teoria Generală a Dreptului, este examinat prin prisma actelor de aplicare a dreptului sau chiar de realizare a lui, în anumite condiții. Principala deosebire dintre actul individual și actul normativ este exprimată prin următoarele caracteristici: impersonalitatea și generalitatea. Impersonalitatea vizează că actul normativ nu se referă la un număr determinat de subiecți, iar generalitatea înseamnă că actul normativ nu reglementează anumite situații concrete, ci toate situațiile similare, fără a acorda prioritate unei situații de caz concrete.

Literatura de specialitate autohtonă conține intervenții teoretico-practice dedicate actului juridic individual, prin genericul subiectului realizării dreptului și, îndeosebi, prin subiectul special – aplicarea dreptului, prin emiterea actelor de aplicare. Oricare autor al manualelor sau monografiilor dedicate aplicării dreptului enumeră caracteristici comune pentru actul de aplicare a dreptului, care și este un act juridic individual, elaborat în baza unor acte normativ- juridice. Astfel, evidențiem următoarele caracteristici speciale ale actului juridic individual, destinate accentuării diferențierilor dintre acesta și actul normativ-juridic. Aceste caracteristici sunt generalitatea și impersonalitatea. Vorbind despre impersonalitate, menționăm ca actul juridic individual este îndreptat spre un cerc de subiecți concreți, în opozabilitate cu actul normativ, care cuprinde un standard de comportament, adresat tuturor potențialilor subiecți ai raporturilor juridice apărute. Altfel spus, actul juridic individual este adresat unui cerc de subiecți bine determinați. Pot exista situații când actul juridic individual este adresat unui număr limitat, dar nedeterminat, de subiecți ai raporturilor juridice. Oricum, delimitarea dintre actul juridic individual și actul normativ-juridic poate fi făcută și prin prisma caracteristicii de generalitate. Anume caracteristica referirii la o situație de fapt concretă și verifică caracterul generalității. La expirarea situației de fapt, se epuizează și efectele actului juridic individual. Frecvent pot apărea erori în identificarea și proporționalizarea acestor două caracteristici de delimitare a actului normativ de actul juridic individual. Și apare întrebarea: este necesară prezența concomitentă a ambelor caracteristici sau este suficientă numai una din ele? Impersonalitatea și generalitatea, caracteristici specifice actului normativ-juridic și nespecifice pentru actul individual, în esență, se completează prin caracterul de contiguitate ce leagă aceste caracteristici. Un act juridic, fiind impersonal, deja nu se poate referi la o situație de fapt concretă. Și invers, referirea la o situație de fapt concretă nu poate

presupune implicit și caracterul impersonal al actului juridic. Și, chiar aflându-ne în pericolul reiterării, menționăm că actul juridic individual vizează o situație concretă, se referă la un subiect generic, dar determinat, orientat la o situație de fapt concretă. Caracteristicile de delimitare dintre actul juridic normativ și actul juridic individual au nu doar importanță teoretică, ci și practică; or, frecvent pot fi admise confuzii de delimitare, care produc efecte prin aplicabilitate de proceduri diferite și chiar soluții diferite. Actul juridic individual, fiind un act de aplicare sau de realizare a dreptului, are și particularități suplimentare.

În doctrina juridică, identificăm multiple interpretări ce stabilesc corelația dintre actul juridic individual și aplicarea dreptului. Astfel, în lucrarea „Teoria Statului și Dreptului”, cercetătorul rus Hropaniuc V. N. menționează: „Conținutul activității de aplicare a dreptului este exprimat în elaborarea pe baza normelor juridice a unor acte individuale de aplicare. Aceste acte se referă la situații concrete din viața socială și se adresează la subiecți concreți” [6, p.260]. Profesorul Avornic Gheorghe, se pronunță astfel: „Trebuie de menționat faptul că în cadrul acestor raporturi juridice are loc doar constatarea drepturilor și a obligațiilor subiecților respectivi de către un organ competent de stat, dar nu stabilirea din nou a acestor drepturi și obligații” [7, p.415]. Profesorul Bădescu Mihai la fel se expune cu referință la natura actului de aplicare: „Aplicarea dreptului presupune operarea unei treceri de la general (norma juridică) la particular (actul de aplicare individual, concret, al organului de stat)” [8, p.106]. Aplicarea dreptului – o formă specială de realizare a dreptului ce constă în activitatea autorităților competente, care conform unei proceduri speciale emit acte de aplicare (acte juridice), acestea, la rândul lor, ducând la apariția, modificarea, stingerea sau restaurarea raporturilor juridice. Aplicarea dreptului reprezintă o activitate exercitată de autoritățile publice și, în limitele determinate, de autorități private ce prestează servicii publice, în forme special prevăzute de lege [9, p.117].

În opinia noastră, formată și consolidată din studierea literaturii sus-menționate, activitatea normativă se deosebește de activitatea de aplicare a dreptului prin trăsături de conținut și formă:

- actul de aplicare a dreptului este temeiul juridic al apariției, modificării sau stingerii unui raport juridic, în timp ce actele normative nu creează, de regulă, în mod automat, raporturi juridice;

- spre deosebire de actele normative ce au caracter general, impersonal, tipic, actele de aplicare au un caracter nominal, individual, referindu-se la o situație de fapt concretă;

- actul normativ acționează în mod repetat, în măsura în care se produce ipoteza prevăzută de normă, producându-și efectele impersonal, până la ieșirea sa din vigoare, iar actul de aplicare a dreptului își consumă efectele odată cu soluționarea speței respective;

- activitatea actului legislativ este precis determinată în timp, momentul intrării lui în vigoare fiind acela al publicării în Monitorul Oficial, dacă textul normei nu prevede o altă dată ulterioară, pe când în cazul actelor de aplicare acestea devin, în principiu, obligatorii din momentul aducerii lor la cunoștință părții interesate;

- activitatea de elaborare legislativă este supusă unor reguli metodologice de tehnică legislativă, a căror respectare condiționează validitatea actelor, în timp ce actele de aplicare a dreptului presupun respectarea unor proceduri prestabilite de tehnică juridică;

- actele de aplicare a dreptului se deosebesc de actele normative și după principiile care stau la baza căilor de atac împotriva lor;

- controlul legalității actelor de aplicare poate fi un control ierarhic sau un control judecătoresc, fiind realizat prin modalități aflate la dispoziția părților participante la raportul juridic respectiv, pe când controlul legalității actelor normative cunoaște un sistem complex de garanții specifice (controlul parlamentar sau controlul judecătoresc);

- spre deosebire de activitatea de executare și respectare a normelor de drept de către cetățeni, în cursul cărora ei pot participa, prin acord de voință, la raporturi juridice în

temeiul normelor dispozitive, actele de aplicare, săvârșite în baza legii, apar întotdeauna prin voința unilaterală a unui organ al statului;

- activitatea de elaborare a actelor normative este rezervată doar unor categorii de autorități publice, pe când activitatea de aplicare a dreptului poate fi realizată de orice autoritate publică competentă și, în limitele determinate, chiar și de autorități private abilitate cu competența corespunzătoare;

- subordonarea actelor de aplicare a dreptului față de actele normative este o expresie a principiului legalității.

Relevanța acestor delimitări este argumentată prin perspectiva evitării anumitor erori de interpretare. Drept exemplu, putem identifica Hotărârea pentru modificarea hotărârii Comisiei Electorale Centrale nr. 4966 din 5 iunie 2021 „Cu privire la constituirea secțiilor de votare în străinătate pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021” [10]. În opinia noastră, Hotărârea menționată a Comisiei Electorale Centrale este un act juridic individual, orientat spre un număr generic de subiecți, dar determinat – cetățenii Republicii Moldova cu drept de vot, care, la momentul realizării scrutinului electoral, se află peste hotarele statului Republica Moldova și spre o situație concretă de fapt – constituirea secțiilor de votare în străinătate pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iunie 2021. Or, după consumarea acestui fapt juridic și actul juridic respectiv va fi considerat expirat și nu va mai poseda forță juridică pentru fapte juridice similare care vor apărea în viitor. Devenind în perioada respectivă un element generator de emoții electorale sporite, actul juridic în cauză a fost contestat în procedura contenciosului administrativ conform competenței. Însă, odată cu intrarea în vigoare a Codului Administrativ, la 01 aprilie 2019, n-a fost realizată ajustarea normativă dintre Codul Administrativ și celelalte acte normative, de aceeași putere juridică, adoptate anterior. Existând o neconcordanță între normele Codul Administrativ și ale Codului Electoral, a apărut o coliziune în interpretarea termenilor și procedurilor de adresare în procedura de contencios administrativ. Or, sinteza în cauză și evidențiază acele delimitări de reglementare procedurală: a) în cazul actului normativ-juridic subordonat legii (cum este Hotărârea Comisiei Electorale Centrale) nu este necesară o adresare prealabilă la Comisia Electorală Centrală; b) în cazul actului juridic individual este necesară o adresare prealabilă la Comisia Electorală Centrală. Din cauza intențiilor democratice grăbite, a fost omisă procedura de adresare prealabilă a părților ce invocau anularea actului emis de Comisia Electorală Centrală, existând pericolul iminentul ca instanța să decidă în condițiile articolului 207 – „Inadmisibilitatea” din Codul Administrativ și să declare cererea de adresare în instanță inadmisibilă.

La fel, natura normativă sau individual-juridică a actului emis de Comisia Electorală Centrală poate fi diferită. Or, Comisia Electorală Centrală deține competențe de elaborare și emitere atât a actelor cu caracter normativ, cât și a actelor cu caracter individual. În situația de caz, a fost sesizată Curtea Constituțională, care a adoptat o decizie de inadmisibilitate [11] cu privire la sesizările depuse. Apreciind refuzul de a pătrunde în conținutul Codului Administrativ, constatăm în această decizie o argumentare stranie. Curtea Constituțională s-a pronunțat în felul următor: „Curtea observă că **hotărârile Comisiei Electorale Centrale privind deschiderea unor secții de votare nu sunt acte administrative cu caracter individual, ci sunt acte administrative cu caracter normativ**. Ele sunt adoptate pentru punerea în aplicare a prevederilor pertinente din Codul electoral, vizează un număr nedeterminat de subiecte și au un caracter general. Prin urmare, **în cazul contestării unor astfel de hotărâri în instanța de judecată nu este necesară parcurgerea procedurii prealabile**.” [12] Indiscutabil, Comisia Electorală Centrală poate emite atât acte normative, cât și acte individuale în activitatea sa și îndeosebi în activitatea de organizare electorală. Însăși hotărârea Comisiei Electorale Centrale, nr. 4966 din 5 iunie 2021, întrunește condițiile unui act juridic individual de punere în aplicare a

Codului Electoral. Chiar dacă numărul generic de subiecți la care se referă poate induce în eroare, totuși, actul juridic menționat se referă la o situația de fapt concretă – organizarea secțiilor de votare concrete, iar numărul de subiecți este, într-o finalitate, determinat, fiind numărul de alegători aflați peste hotarele statului. La următorul scrutin, Comisia Electorală Centrală ar urma să se pronunțe pe situații similare, prin alte hotărâri, referitoare la alte situații de fapt concrete.

La fel, este stranie o altă mențiune din decizia în discuție, exprimată astfel: „32. Prin urmare, în baza celor menționate, Curtea constată că sesizările în cauză nu întrunesc condițiile de admisibilitate și nu pot fi acceptate pentru examinare în fond. Cu toate acestea, Curtea subliniază că considerentele tuturor actelor sale cu caracter jurisdicțional, inclusiv considerentele deciziilor, sunt general obligatorii. În acest sens, Curtea reiterează că a stabilit în jurisprudența sa că expresia „hotărârile Curții Constituționale” din articolul 140 alin. (2) din Constituție nu distinge nici în funcție de tipurile actelor pe care Curtea le pronunță (hotărâre, decizie, aviz), nici în funcție de conținutul acestora, ceea ce conduce la concluzia că toate actele Curții pronunțate în exercitarea competențelor sale constituționale sunt definitive. În același context, Curtea a subliniat că actele emise în cadrul competențelor exclusive ale Curții Constituționale nu pot fi supuse cenzurii nici sub aspectul constituționalității, nici în privința legalității de nici o autoritate publică, inclusiv de instanța de judecată în procedura de contencios administrativ (HCC nr. 20 din 9 iulie 2020, §§ 34, 38)” [13]. Curtea Constituțională, în cazul dat, în opinia noastră, a admis o imixiune în competența autorității judecătorești. Confuzia nu este atât de gravă sau n-a afectat cu nimic procesul electoral. Însă, situațiile de delimitare certă a actelor normativ-juridice de actele individual-juridice, în perspectivă, devine foarte relevantă, atât pentru formarea practicii Curții Constituționale, cât și pentru practica judecătorească a instanțelor de drept comun.

Concluzionăm iminența intervenției doctrinare respective, prin accentuarea valorii și a importanței delimitării clare a actului normativ juridic de actul juridic individual juridic. Acest subiect nu este reflectat calitativ în reglementările normative naționale și în practica autohtonă, fiind, astfel, afectată valoarea autorităților statului, inclusiv a Curții Constituționale și a autorității judecătorești. Numai prin reglementări clare și practici de aplicare uniforme, caracterizate prin continuitate și contiguitate, va fi posibilă realizarea protejării drepturilor și libertăților omului în spațiul unei bune guvernări democratice. Asigurarea supremației dreptului este o condiție contemporană a regimului democratic, ce poate fi asigurată numai prin valorificarea armonioasă a interacțiunii dintre rezultatele activității de creare a dreptului cu cea de aplicare a normelor juridice. Orice neconcordanță dintre elaborarea normativ-juridică și aplicarea în practică a normelor juridice, ca formă specială de realizare a dreptului, în consecință, va duce la o diminuare a valorii sociale a dreptului și la o mimare a unei bune guvernări.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova, 29.07.1994. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1
2. **Legea cu privire la actele normative**, nr. 100, din 22-12-2017. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 7-17 din 12-01-2018
3. Codul Administrativ al Republicii Moldova, nr. 116, din 19-07-2018. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.309-320 din 17-08-2018
4. Codul Administrativ al Republicii Moldova, nr. 116, din 19-07-2018. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.309-320 din 17-08-2018

5. Dănișor D. C., Dogaru I., Dănișor Gh. Teoria generală a dreptului. București. Editura C.H.Beck, 2006, 494 p.
6. Хропанюк В. Н. Теория Государства и Права. Москва, „ДТД”, 1996, 378p.
7. Avornic Gh. Teoria Generală a Dreptului. Chișinău, Tipografia Centrală, 2004, 656 p.
8. Bădescu M. Concepte fundamentale în Teoria Dreptului. București, V.I.S. PRINT, 2003, 202 p.
9. Negru A. Teoria generală a dreptului și statului în definiții, interpretări și scheme. Chișinău, CEP USM, 2019, 217 p.
10. Hotărâre pentru modificarea hotărârii Comisiei Electorale Centrale nr. 4966 din 5 iunie 2021 „Cu privire la constituirea secțiilor de votare în străinătate pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021”. [citată 20.11.2021]. Disponibil: https://a.cec.md/ro/pentru-modificarea-hotararii-comisiei-electorale-centrale-nr-4966-din-5-2751_99748.html
11. Decizia nr. 94 din 15.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 137g/2021 și nr. 138g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 72 alin. (3), 73 alin. (7) și 74 alin. (1) din Codul electoral (procedura prealabilă și contestațiile în domeniul electoral). [citată 20.11.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2200&t=/Media/Noutati/Respectarea-procedurii-prealabile-nu-este-necesara-la-contestarea-hotararilor-Comisiei-Electorale-Centrale-privind-deschiderea-unor-sectii-de-votare/>
12. Decizia nr. 94 din 15.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 137g/2021 și nr. 138g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 72 alin. (3), 73 alin. (7) și 74 alin. (1) din Codul electoral (procedura prealabilă și contestațiile în domeniul electoral). [citată 20.11.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2200&t=/Media/Noutati/Respectarea-procedurii-prealabile-nu-este-necesara-la-contestarea-hotararilor-Comisiei-Electorale-Centrale-privind-deschiderea-unor-sectii-de-votare/>
13. Decizia nr. 94 din 15.06.2021 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 137g/2021 și nr. 138g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolele 72 alin. (3), 73 alin. (7) și 74 alin. (1) din Codul electoral (procedura prealabilă și contestațiile în domeniul electoral). [citată 20.11.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2200&t=/Media/Noutati/Respectarea-procedurii-prealabile-nu-este-necesara-la-contestarea-hotararilor-Comisiei-Electorale-Centrale-privind-deschiderea-unor-sectii-de-votare/>

**MIJLOACE JURIDICE DE PROTECȚIE A CONSUMATORILOR ÎN DOMENIUL
MEDICAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

**LEGAL MEANS OF CONSUMER PROTECTION IN THE MEDICAL FIELD IN
THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**POSTOLACHI Andrei,
doctorand, USM**

CZU: [342.734:366.5:61](478)

Summary

Starting from the constitutional obligations of the state of the Republic of Moldova towards the citizens, where in accordance with art. 36 paragraph (1) of the Constitution of the Republic of Moldova, the right to health care is guaranteed, in this article will be addressed the legal means of consumer protection in the medical field in the Republic of Moldova and some countries in the European Union. In this context, the ways of solving the patient's claims submitted to a medical service provided and the role of the competent

institutions with consumer protection functions in ensuring the observance of the patient's rights will be examined.

Keywords: *consumer protection, patient rights, medical services, medical act.*

Introducere

Societatea umana constituită în respectivul stat ridică la valori constituționale demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, realizarea cărora asigură libera dezvoltare a personalității umane, iar respectarea și ocrotirea persoanei, conform art. 16 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova „constituie o îndatorire primordială a statului”[1]. Statul, prin mijloacele prevăzute de lege, protejează cetățenii în calitatea lor de consumatori, asigurând cadrul necesar accesului neîngrădit la produse și servicii, informării lor complete despre caracteristicile esențiale ale acestora, apărării și asigurării drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor fizice împotriva unor practici incorecte, participării acestora la fundamentarea și luarea deciziilor ce îi interesează în calitate de consumatori [2].

O politică eficientă de protecție a consumatorilor garantează că piața unică poate funcționa adecvat și eficient. Scopul său este să garanteze drepturile consumatorilor în relația cu comercianții și să ofere protecție suplimentară pentru consumatorii vulnerabili. Normele de protecție a consumatorilor au potențialul de a îmbunătăți rezultatele de pe piață pentru întreaga economie. Ele fac ca piețele să fie mai echitabile și, prin îmbunătățirea calității informațiilor furnizate consumatorilor, pot duce la rezultate mai bune în materie de mediu și piață socială. Capacitatea consumatorilor și protejarea eficientă a siguranței și a intereselor lor economice au devenit obiective esențiale ale politicii UE [3]. În conformitate cu art. 36, alin.(1) din Constituția Republicii Moldova, dreptul la ocrotirea sănătății este garantat. Drepturile și libertățile omului cu multitudinile lor ramificații și implicații teoretice și, îndeosebi, practica, reprezintă un domeniu important în preocupările fiecărui stat, precum și ale comunității umane internaționale. Statul de drept cere o ordine de drept în care locul suprem îl ocupă Constituția, existând obligația tuturor organelor de stat să se supună legii. În cadrul acestei ordini de drept, legalitatea cu respectarea normelor juridice, a principiilor și a procedurilor prevăzute de lege se întemeiază pe legitimitate, pe respectul drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor la nivelul standartelor internaționale, iar în conformitate cu art. 24 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova „Statul garantează dreptul fiecărui om dreptul la viață și la integritate fizică și psihică [4, p.226]. Drepturile pacientului sunt drepturi derivate din drepturile fundamentale ale omului la viață și sănătate, care includ drepturi sociale ce țin de accesibilitate, echitate și calitate în obținerea asistenței medicale, precum și drepturi individuale ce țin de respectarea pacientului ca ființă umană, a demnității și integrității lui, realizate în cadrul utilizării serviciilor de sănătate. Pacientul are dreptul la despăgubire a daunelor aduse sănătății [5].

Abordări teoretice și practice cu privire la protecția consumatorilor în Republica Moldova

În urma reformei administrației publice din anul 2017 ce a vizat crearea și altor autorități abilitate cu funcții de protecția consumatorilor pe lângă Agenția pentru Protecția Consumatorilor și Supravegherea Pieței, protecția consumatorului în domeniul produselor, farmaceutice și parafarmaceutice, al serviciilor prestate de instituțiile farmaceutice și medicale, precum și al altor produse și servicii, puse la dispoziția consumatorului de întreprinderile și instituțiile farmaceutice și medicale este exercitată de către Agenția Națională pentru Sănătate Publică [6]. Sarcinile primordiale ale autorității abilitate cu funcții de protecția consumatorilor sunt orientate spre: scăderea riscului de apariție a produselor și serviciilor periculoase pe piață, creșterea capacității decizionale a

consumatorului prin educarea și informarea acestuia, apărarea drepturilor fundamentale și intereselor economice ale consumatorului, promovarea bunelor practici comerciale în raport cu consumatorii [7]. Pacientul este consumator de produse farmaceutice, parafarmaceutice, dispozitive medicale și servicii medicale, iar în cazul în care acestea sunt de calitate necorespunzătoare, consumatorul are dreptul la protecție de către stat împotriva riscului de a achiziționa un produs, un serviciu care ar putea să-i afecteze viața, sănătatea, ereditatea sau securitatea ori să-i prejudicieze drepturile și interesele legitime.

Consumatorul are dreptul la atacare, pe cale extrajudiciară și judiciară, a acțiunilor lucrătorilor medicali și ale altor prestatori ai serviciilor de sănătate, precum și a funcționarilor responsabili de garantarea asistenței medicale și a serviciilor aferente în volumul prevăzut de legislație. Revendicările consumatorilor de regulă sunt remedierea sau înlocuirea gratuită, restituirea contravalorii produsului, serviciului ori reducerea corespunzătoare a prețului, repararea prejudiciului, inclusiv moral, cauzat de produsul, serviciul necorespunzător, unde rolul autorității abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor, este de a media între consumator și prestator/vânzător un litigiu ce poate ajunge în instanța de judecată. Pretențiile pacientului pe lângă faptul că pot fi orientate spre încălcări din partea vânzătorului/prestatorului a cerințelor legale de plasare pe piață a produselor sau a serviciilor, de-asemena pot fi invocate pretenții asupra calității actului medical.

În conformitate cu art.28 alin.(1) lit. a) din Legea 105/2003 privind protecția consumatorilor, protecția vieții și sănătății consumatorilor este exercitată de către Ministerul Sănătății. În cadrul Ministerului Sănătății sunt comisii de specialitate în varii domenii ale medicinei spre exemplu: stomatologie, pediatrie, oftalmologie etc., unde specialiștii care sunt membri ai comisiilor de specialitate participă la examinarea petițiilor adresate din partea cetățenilor, ce vizează actul medical. În Republica Moldova nu există un sistem de raportare a greșelilor medicale, iar doctorii au declarat că au rezerve față de persoanele care analizează acum greșelile în cadrul instituțiilor medicale sau în cadrul comisiilor la Ministerul Sănătății. Au fost raportate și cazuri de conflicte de interese, de exemplu un specialist al ministerului pentru o anumită specialitate este și șef de catedră sau clinică în același timp. Locul comisiilor de specialitate ar trebui luat de o nouă structură care va analiza cazurile de malpraxis, iar această structură poate fi Colegiul Medicilor, cu toate componentele sale [8].

Abordări teoretice și practice cu privire la protecția consumatorilor în Uniunea Europeană

Esența sistemului în lipsa greșelii este asigurarea unei proceduri mult mai simple, pentru ca pacientul să poată beneficia de despăgubiri. Sistemul în lipsa greșelii (no-fault sistem) a fost inițiat în Suedia în anul 1975 și apoi extins în restul țărilor scandinave. Acesta funcționează într-un cadru extrajudiciar, adică nu se ajunge la instanța de judecată. O autoritate în domeniul responsabilității medicale, ce acționează separat de asociațiile medicilor, evaluează reclamațiile pacienților și ia o decizie. Procesul prevede realizarea unei anchete medicale de către un medic desemnat din specialitatea respectivă. Acest sistem este structurat în așa fel încât nu este necesară probarea greșelii, ci se trece direct la compensații fără a fi relevant cine, de ce și cum a greșit, respectiv nu este necesară efectuarea unei expertize medico-legale. Totuși, în cadrul acestui sistem se face o singură probă – dacă o procedură diferită ar fi putut fi aplicată și dacă aceasta nu ar fi condus la prejudiciul produs. Despăgubirile pacienților au la bază un cadru dublu de obținere a despăgubirilor. Primul este cadrul guvernamental, oferit de stat prin „Fondul de asigurare a pacienților” și Consiliul de Responsabilitate Medicală, care este la rândul său un organism guvernamental. Al doilea se referă la cadrul stabilit de Legea despăgubirilor pacientului, explică într-o lucrare de-a sa conferențiarul universitar din România George Cristian Curca. În Olanda există comisii de arbitraj pe lângă spitale, iar în Marea Britanie,

din 2005 funcționează Litigation Authority, care are rolul de a soluționa conflictele pe calea medierii. În Franța există un sistem care oferă prejudicii numai dacă acestea n-au produs dizabilități mai mari de 24 la sută. Astfel, unele leziuni sunt despăgubite indiferent de greșeală. Această abordare are la bază principiul solidarității. În faza inițială a procedurii pacientul se adresează unei comisii regionale de conciliere și compensare care evaluează prejudiciul cu ajutorul unor experți, verifică dacă leziunea reclamată se încadrează pentru despăgubirea în principiul solidarității, unde este necesară stabilirea unei greșeli. Dacă leziunea intră în această categorie, atunci se decide compensarea integrală a leziunii, dacă aceasta nu este eligibilă atunci, societatea de asigurări sau unitatea sanitară se angajează să prezinte pacientului o propunere de despăgubire. În țările scandinave se pleacă de la premisa că soluția pentru rezolvarea cazurilor de malpraxis și creșterea calității sistemului este de a nu blama medicii. În aceste țări regula este de a despăgubi numai pentru acele leziuni care ar fi putut fi evitate de un specialist experimentat. În țările scandinave mai puțin de 1% dintre plângeri sunt rezolvate în curțile de justiție. Plângerea adresată de către pacient ajunge la o comisie destinată analizării și soluționării acestor cazuri, care analizează plângerea, apreciază dacă prejudiciul ar fi putut fi evitat de un specialist experimentat și stabilește o compensație. Dacă pacientul nu este mulțumit se poate adresa unei instanțe superioare (Patients Injury Board of Appeal). Ambele instanțe își desfășoară activitatea în mod gratuit pentru pacienți. Desigur, pacientul se poate adresa și curții de justiție, dar aceasta presupune o serie de costuri și un risc economic semnificativ. Din aceste motive, circa 99% dintre plângerile de malpraxis în Suedia, Finlanda și Danemarca sunt rezolvate prin proceduri administrative [9].

Concluzii

Cadrul normativ actual privind protecția consumatorilor trebuie extins cu reglementări legislative, ce vizează protecția consumatorilor și modalitatea de despăgubire a pacientului în domeniul medical, or Legea 105/2003 privind protecția consumatorilor înglobează în sine domeniile de competență al autorităților abilitate cu funcții de protecție a consumatorilor în varii domenii, (protecția consumatorilor în domeniul medical, alimentar, în domeniul transportului interurban și internațional, în domeniul securității industriale și construcțiilor, în domeniul telecomunicațiilor, în domeniul asigurărilor, în domeniul serviciilor bancare, în domeniul energetic etc). Aplicarea legii 105/2003 privind protecția consumatorilor nu poate prin prevederile generale actuale să reglementeze atât de multe domenii variate, iar extinderea cadrului normativ în domeniul protecției consumatorilor rămâne a fi o necesitate stringentă. Soluționarea pe cale extrajudiciară a pretențiilor pacienților ce vizează încălcarea drepturilor fundamentale în calitate de consumatori rămâne a fi o sarcină importantă al autorității abilitate cu funcții de protecția consumatorilor (Agenția Națională pentru Sănătate Publică), întrucât este o cale mai simplă pentru consumatori, având în vedere că apararea drepturilor pe cale judiciară implică cheltuieli suplimentare și timp, iar serviciile juridice calificate raportat la salariile și pensiile cetățenilor Republicii Moldova sunt mult prea costisitoare. În Republica Moldova nu există o autoritate guvernamentală care să achite despăgubiri pacientului, care în urma unui serviciu medical a fost prejudiciat. Crearea unui fond bugetar pentru pacienții care au suferit prejudicii în sistemul medical din țara noastră rămâne a fi o necesitate . Din punctul meu de vedere, este necesar ca statul să protejeze cetățeanul care a fost prejudiciat de către sistemul de sănătate prin achitarea despăgubirilor, în cazul în care s-au constatat deficiențe în serviciul medical inclusiv prin actul medical. Cadrul normativ al Republicii Moldova, nu reglementează despăgubirea pacientului pe cale extrajudiciară de către autorități guvernamentale, așa cum întâlnim în țări din Uniunea Europeană ca Franța, Olanda, Țările Scandinave etc., de-asemenea nu este reglementată procedura de evaluare a actului medical de către un comitet medical abilitat și alți experți din cadrul autorităților administrației publice. În acest context, prin evaluarea actului medical de

către un grup de experti se va putea constata prejudiciul asupra sănătății pacientului survenit în urma actului medical realizat în cadrul sistemului de sănătate de către prestatorul de servicii de sănătate. O comisie medicală independentă ar putea constata dacă au fost respectate protocoalele clinice naționale, standardizate și instituționale la înfăptuirea actului medical, s-au dacă s-au comis erori medicale din imprudență, neglijență sau lipsă de profesionalism. Expertiza efectuată ar putea fi o probă utilă într-un proces judiciar ce ar prevedea o hotărâre judecătorească echitabilă între pacient și prestatorul de servicii medicale.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova. Adoptată la 29.07.1994. În vigoare din 27 august 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1 din 12.08.1994
2. Ordonanța Guvernului nr. 21/1992 din 21/08/1992 privind protecția consumatorilor. Versiune actualizată la data de 27/12/2008. În: *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 208 din 28 martie 2007
3. Politica de protecție a consumatorilor: principii și instrumente. [citată 20.12.2021]. Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/46/politica-de-protectie-a-consumatorilor-principii-si-instrumente>
4. Arseni Al. Drept Constituțional și Instituții Politice. Tratat-Ed. a 3-a actualizată și restructurată, Chișinău : CEP USM, 2021, vol. I
5. Legea Nr. 263 din 27-10-2005 cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 176-181 art. 867
6. Legea Nr. 105 din 13-03-2003 privind protecția consumatorilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 27-06-2003, nr. 126-131, art. 507
7. Hotărârea Guvernului Nr. 560 din 24-07-2013 cu privire la aprobarea Strategiei în domeniul protecției consumatorilor pentru anii 2013-2020, anexa nr. 2. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* 26-07-2013, nr. 161-166, art. 654
8. Malpraxisul în Republica Moldova. [citată 06.12.2021]. Disponibil: <http://sanatateinfo.md/News/Item/7149>
9. Sisteme folosite în lume pentru stabilirea malpraxisului. [citată 16.12.2021]. Disponibil : <http://www.e-sanatate.md/News/3017/campanie-sisteme-folosite-in-lume-pentru-stabilirea-malpraxisului-ce-inseamna-sistemul-in-lipsa-greselii-si-cum-isi-recupereaza-pacientii-despagubirile>

IMPACTUL TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE ASUPRA ORGANIZĂRII ȘI FUNCȚIONĂRII PROCEDURII DE ACHIZIȚIE PUBLICĂ

THE IMPACT OF INFORMATION TECHNOLOGIES ON THE ORGANIZATION AND OPERATION OF THE PUBLIC PROCUREMENT PROCEDURE

POSTOLACHI Oxana,

CZU: 347.44:336.25:004

Summary

The information society presupposes “the intensive use of information and communication technologies in all spheres of human activity and existence, with a significant economic and social impact.” The implementation of information technologies in public procurement offers opportunities for optimizing costs and procedures for both contracting authorities and economic agents that provide its products and services. Using an e-Procurement system contributes to reducing the costs of procurement processes by significantly minimizing costs annual transactions of the parties involved in the process. Following the use of information technology in the procurement process, the time required to carry out the procurement procedures and the costs for the delivery of documentation is reduced, and transparency and real-time public access to information on public procurement increases significantly.

Keywords: public procurement, information technology, electronic register, impact, role, electronic, information, internet, resources.

Ca și în orice domeniu de activitate, obținerea unor informații relevante și actuale influențează pozitiv deciziile adoptate de către organizații, informația fiind considerată a patra resursă, mai importantă chiar decât cele clasice (munca, natura, capitalul). Informațiile ca resurse „fiind generate prin procese de cunoaștere și inovare sunt potențial nelimitate, se dezvoltă în mod progresiv și cumulativ, au o rată de creștere extrem de rapidă, ele se multiplică prin diseminare”. Dezvoltarea tehnologiilor de transmitere și prelucrare a informației ca răspuns la creșterea rapidă a necesităților de informare a organizațiilor și indivizilor. Informația poate fi acumulată fără încetare, dar are prin excelență un caracter perisabil. Expansiunea Internetului este o consecință directă a impactului utilizării sale asupra societății, numărul utilizatorilor fiind în continuă creștere. [1, p. 528]

Internetul a devenit, prin serviciul World Wide Web, principalul mediu de informare și comunicare, fiind considerat un mare succes atât tehnologic cât, mai ales, social. Astfel, evoluția civilizației umane a cunoscut o nouă etapă, calitativ superioară, în care informația deține un loc primordial, cunoscută cu numele de societate informațională sau societate bazată pe informație

Tehnologia informației și comunicațiilor (TIC) este denumirea care se oferă unui ansamblu de instrumente și resurse tehnologice utilizate pentru a comunica și pentru a crea, difuza, stoca și gestiona informația necesară unui anumit domeniu sau altul.

TIC (tehnologia informațională și de comunicații) este un termen care include orice dispozitiv de comunicare, de informare sau de aplicare, cuprinzând: radio, televiziune, telefonie mobilă, computere, hardware de rețea și software, sisteme de satelit și așa mai departe, precum și diverse servicii și aplicații asociate acestora, precum: videoconferințe și învățare la distanță. TIC este adesea utilizat într-un context special, cum ar fi: TIC în educație, sănătate, drept, etc. [2, p. 12]

Tehnologiile informaționale au modificat foarte mult mai multe domenii de activitate umană cum ar fi: politică, economie, societate, cultură, timp liber etc. Radioul, cinematograful, televiziunea, iar azi și internetul, au devenit domenii importante de influență și propagandă.

Capacitatea de manipulare a opiniei publice prin intermediul mass-mediei a devenit și mai evidentă odată cu răspândirea televiziunii. Folosirea imaginilor în scopul de a convinge publicul să cumpere anumite produse a devenit una dintre pietrele de temelie ale dezvoltării noilor tehnologii audiovizuale. Prin intermediul acestora, marile companii puteau nu numai să-și promoveze marfa (oferta), dar și să creeze gusturi (cerere). Și acestea sunt doar câteva exemple care au apărut și s-au dezvoltat datorită conexiunilor informaționale. [3, p. 67]

Nici domeniul politic nu a rămas în afara acestor modalități de persuasiune. Manipularea opiniei publice (nu totdeauna în sens negativ) devine un element important al relațiilor cu publicul, fiind inventate cele mai sofisticate tehnologii politice.

La nivel european tehnologia informației și a comunicațiilor (TIC) constituie un element motor esențial al competitivității și reprezintă unul dintre sectoarele industriale cheie ale secolului 21. În 2007, industria europeană a TIC a înregistrat o cifră de afaceri de 670 de miliarde de euro și a reprezentat peste 5 % din ocuparea totală a forței de muncă în UE.

Tehnologia europeană a informației și a comunicațiilor necesită condiții cadru propice pentru a contribui pe deplin la obiectivele în materie de creștere și de ocupare a forței de muncă și, în acest context, standardizarea joacă un rol important. Mai mult, dat fiind că instrumentele TIC sunt utilizate în toate sectoarele economice, o politică europeană eficientă de standardizare a TIC poate încuraja adoptarea mai rapidă a unor noi tehnologii și aplicații, contribuind prin aceasta la competitivitatea economiei europene în ansamblu. [4]

Dacă facem o incursiune istorică menționăm că în 1925 Englezul John Bird înființează prima societate de televiziune din lume. În anul 1928 are loc introducerea teletipului. În anul 1933 are loc inventarea radioului FM. În 1936 apare prima emisiune televizată cu ocazia olimpiadei din Berlin. În 1937 prima emisiune TV din România. În 1948 apare televiziunea prin cablu. În 1950 are loc apariția televiziunii color în SUA, iar în 1958 apare prima emisiune a t. eleviziunii din Republica Moldova.

Istoria TIC-ului a fost împărțită în 4 perioade de bază: premechanică, mecanică, electromecanică și electronică. Perioada premechanică a durat între anii 3000 î. H. și 1450 d. H. A fost adoptat primul alfabet și primul sistem de numerație, a fost pentru prima dată recunoscut conceptul cifrei zero și a fost descoperit primul calculator: abacul.

Perioada mecanică s-a menținut între anii 1450 și 1840. În această eră s-au inventat o mulțime de mecanisme, cum ar fi: pascalinul (Blaise Pascal), calculatorul (Gottfried Wilhelm von Leibniz), motorul analitic (Charles Babbage) etc.

Era electromecanică a început în 1840 și s-a sfârșit în 1940. Avansul-cheie realizat în această perioadă a fost descoperirea metodelor de valorificare a energiei electrice. Cunoștințele și informațiile puteau fi deja transformate în impulsuri electrice. Tot atunci au fost puse bazele telecomunicațiilor. A fost inventat acumulatorul voltaic, alfabetul Morse (Samuel Morse), telegraful, telefonul (Alexander Graham Bell), radioul (Guglielm). [5, p. 18]

Noile tehnologii au avut un impact asupra mediului ambiant, asupra omului. Având în vedere că știința a evoluat foarte rapid în ultimii ani, mediul, precum și omul a fost afectat din mai multe puncte de vedere, în diferite domenii. Viața de zi cu zi a omului s-a schimbat devenind o viață care, putem spune, este controlată de noile tehnologii.

Totuși TIC joacă un rol important în:

- îmbunătățirea competitivității în întreaga economie; stimularea inovației;
- creativitate și eficiență; dezvoltare științifică și tehnologică în diverse domenii, precum medicină și fizică;
- modernizarea sectoarelor, cum ar fi educația, securitatea, energia și transportul;
- îmbunătățirea calității vieții; eficiența energetică;
- gestionarea apei;

- adaptarea la schimbările climatice; informarea societății;
- creșterea veniturilor și a profitabilității; deschiderea de noi linii de afaceri;
- dezvoltarea vânzărilor în noi arii geografice;
- lansarea pe piață a noi produse și servicii într-un timp mai scurt și la un preț mai scăzut; efectuarea cumpărăturilor online etc.

Efectele negative ale TIC sunt:

- emisiile de gaze poluante;
- pierderea contactului cu lumea reală (în cazul utilizării excesive a computerului);
- afectarea ochilor (datorită radiațiilor emise de monitor);
- deformarea sistemului osos (datorită poziției incorecte a corpului în timpul lucrului);
- emanare de ozon de la imprimante etc.

Conexiunea organismelor la Internet este în parte rezultatul presiunii sociale, de aceea se impune o analiză profundă pentru determinarea consecințelor pozitive, gradul de eficacitate al instrumentelor TIC în anumite domenii, în continuare facem referire la impactul tehnologiilor informaționale asupra organizării și funcționării procedurii de achiziție publică. [6]

Procesul de achiziție publică reprezintă o succesiune de etape și operațiuni prin care se debândește definitive sau temporar un produs, un serviciu sau o lucrare ca urmare a atribuirii unui contract de achiziții publice, în scopul îndeplinirii unui interes public.

Implementarea tehnologiilor informaționale în efectuarea achizițiilor publice oferă oportunități pentru optimizarea costurilor și procedurilor atât pentru autoritățile contractante cât și pentru agenții economici care furnizează produsele și serviciile sale. Achizițiile electronice reprezintă procesul de vânzare și cumpărare a bunurilor și serviciilor de către agenții economici și instituțiile statului prin intermediul rețelei Internet.

Utilizarea unui sistem de e-Achiziții contribuie la micșorarea costurilor proceselor de achiziții prin minimizarea semnificativă a costurilor tranzacționale anuale a părților implicate în proces. În urma utilizării tehnologiilor informaționale în procesul de achiziții, timpul necesar pentru efectuarea procedurilor de achiziție și costurile pentru livrarea documentației se micșorează, iar transparența și accesul public în timp real la informația privind achizițiile publice crește semnificativ.

Achizițiile electronice reprezintă totalitatea metodelor utilizate pentru eficientizarea și automatizarea procedurilor de achiziție prin utilizarea tehnologiilor informaționale. [7]

Autoritățile publice europene se referă la standarde în legislație, în politici și în achizițiile publice, pentru a realiza obiective societale cum sunt securitatea, interoperabilitatea, accesibilitatea, performanțele de mediu, etc. În timp ce industria poate utiliza orice tip de standarde, autoritățile publice manifestă o preferință clară, sau respectă chiar o obligație de a utiliza standarde care rezultă din proceduri deschise, transparente și participative. Cu toate acestea, autoritățile publice pot contribui, prin referirea la standarde și prin utilizarea acestora, la favorizarea competitivității industriei și la promovarea concurenței în folosul consumatorilor. [8]

Referirea la standarde în cadrul achizițiilor publice poate constitui un mijloc important de favorizare a inovării, acordând, în același timp, autorităților publice, instrumentele de care acestea au nevoie pentru a-și îndeplini sarcinile, îndeosebi în domeniul piețelor-pilot, așa cum este e-sănătatea. [9]

Achizițiile publice trebuie să se conformeze Directivei 2004/18/CE care stabilește o distincție între standardele formale și celelalte specificații tehnice pentru care se cere, de asemenea, o descriere a exigențelor funcționale. Aceasta solicită, între altele, utilizarea de specificații neutre din punct de vedere tehnologic, pentru ca ofertele să poată reflecta diversitatea tehnică. Atunci când autoritățile publice fac referințe la standarde tehnice în specificațiile lor tehnice, acestea ar trebui să precizeze, de asemenea, dacă autorizează ca

solicitanții să demonstreze că oferta lor îndeplinește cerințele specificațiilor, chiar dacă aceasta nu este conformă cu standardul tehnic respectiv.

În Republica Moldova mecanismele de utilizare a achizițiilor electronice și a sistemului dinamic sunt stabilite în Regulamentul privind achizițiile publice aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 776 din 26. 09. 2013 [10] și Regulamentul privind achizițiile publice folosind licitația electronică aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 774 din 04. 10. 2013. [11]

Aceste regulamente transpun parțial Directiva 18/2004/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii.

Cadrul legal al Republicii Moldova în domeniu crează premise pentru utilizarea instrumentelor de tehnologii informaționale în procesul de achiziții publice, precum:

- Comunicarea pe cale electronică între autoritățile contractante și ofertanți;
- Implementarea unui sistem dinamic de achiziție în totalitate electronic;
- Publicarea în format electronic a anunțurilor, caietelor de sarcini și a tuturor documentelor suplimentare;
- Efectuarea tuturor comunicărilor și schimbului de informații pe cale electronică;
- Prezentarea pe cale electronică a ofertelor;
- Efectuarea licitațiilor electronice.

În anul 2008, în Republica Moldova, a fost elaborat Registrul de stat al achizițiilor publice (RSAP). Sistemul Informațional Automatizat “Registrul de Stat al Achizițiilor Publice” este un sistem informațional și de telecomunicații complex, care se caracterizează prin existența unui punct unic de acces la resursele, aplicațiile și serviciile informaționale ce se referă la domeniul achizițiilor publice. El servește drept instrument de susținere a serviciilor de achiziții publice, aplicând schimbul informațional prin intermediul mediului comunicațional.

În anul 2012 lucrările de implementare au fost reluate și începând cu luna octombrie Registrul de stat al achizițiilor publice a fost lansat în exploatare oficial pentru un număr limitat de autorități contractante. [12] Platforma dată constituie prima etapă în derularea procesului de digitizare a achizițiilor publice. Sistemul dat transpune achizițiile publice într-un mecanism eficient, transparent și competitiv.

Agencia Achiziții Publice administrează și utilizează SIA RSAP realizând:

- administrarea listei utilizatorilor înregistrați în cadrul sistemului;
- supervizarea procesului de organizare a procedurilor de achiziții publice prin intermediul SIA RSAP;
- supervizarea procesului de înregistrare a anunțurilor de intenție;
- administrarea listei operatorilor economici calificați și listei de interdicție a operatorilor economici în conformitate cu Legea nr. 131 din 03. 07. 2015 [13] privind achizițiile publice și actele legislative secundare care reglementează desfășurarea procedurilor de achiziție publică.

Companiile ofertante, în baza accesului la Registrul prin intermediul semnăturii digitale, au posibilitatea de a se înregistra și de a descărca documentele privind licitația în format electronic fără a se prezenta fizic la Agenția de Achiziții Publice sau Autoritatea Contractantă pentru a obține setul de documente pe suport de hârtie. Totodată, interfața publică a RSAP (www.etender.gov.md) oferă tuturor cetățenilor informația și statutul despre licitațiile curente și cele încheiate. Datele detaliate despre fiecare tip de achiziție și informația relevantă pentru fiecare ofertant este accesibilă după înregistrarea în sistem și autentificarea prin intermediul semnăturii digitale. RSAP reprezintă un sistem complex care este în continuă dezvoltare. Aceasta se datorează necesității ajustării acestuia la

schimbările care au loc în procesul de achiziții, necesitatea implementării funcționalităților noi și dezvoltarea tehnologiilor informaționale.

Avem foarte multe beneficii utilizării tehnologiilor informaționale (e-Achiziții) în procesul de achiziții publice:

1. Pentru Guvern:

- Creșterea transparenței procesului de achiziții publice;
- Îmbunătățirea climatului pentru desfășurarea afacerilor în țară;
- Conformarea instituțiilor de stat și a agenților economici cu politicile și reglementările din domeniul achizițiilor publice;
- Evidența tranzacțiilor de achiziție în timp real și analiza tendințelor procurărilor efectuate;
- Oferirea instrumentelor de analiză și raportare din domeniul achizițiilor publice;
- Creșterea economiilor statului din contul reducerii costurilor de administrare a achizițiilor.

2. Beneficii pentru cumpărătorii de produse și servicii:

- Reducerea costurilor de administrare a procedurilor de achiziții publice;
- Proces facil de efectuare a comenzilor/solicitărilor de produse și servicii;
- Creșterea productivității instituțiilor prin reducerea timpului funcționarilor implicați direct sau indirect în procesul de achiziții. Aceasta le oferă funcționarilor publici posibilitatea să se concentreze asupra funcțiilor și sarcinilor cu prioritate mai înaltă;
- Asigurarea unei proporții optime dintre prețul și valoarea produselor achiziționate;
- Stocarea și gestionarea centralizată a informației despre furnizori;
- Reducerea timpului pentru obținerea produselor și serviciilor.

3. Beneficii pentru furnizori:

- Reducerea costurilor administrative în procesul de achiziții publice;
- Simplificarea procedurilor de achiziții;
- Creșterea transparenței procesului de achiziții publice;
- Standardizarea procedurilor de achiziții pentru utilizatorii achizițiilor electronice;
- Existența unui mediu de concurență regulamentară;
- Reducerea costurilor de desfășurarea a afacerii;
- Îmbunătățirea accesului la achizițiile publice pentru companiile mici și mijlocii și pentru agenții economici cu sediul în diferite regiuni ale țării;
- Simplificarea procesului de interacțiune cu instituțiile statului și reducerea costurilor prin utilizarea unei singure interfețe pentru furnizarea produselor și serviciilor pentru Guvern;
- Acces la informația istorică despre achizițiile efectuate care permit furnizorilor să estimeze corect și competitiv prețurile pentru ofertele sale.

Lansarea SIA RSAP vine să sporească transparența, eficacitatea și credibilitatea procesului de achiziții publice din Republica Moldova. Digitizarea achizițiilor contribuie la formarea unui mediu de afaceri competitiv și la creșterea clarității despre modul în care se cheltuiesc banii publici. Cu ajutorul SIA RSAP procesul de achiziții trece de pe hârtie în format electronic. Odată cu dezvoltarea sistemului, cetățenii pot urmări on-line ciclul de viață al tuturor achizițiilor publice derulate în Republica Moldova.

Dar avem și o serie de probleme care împiedică dezvoltarea achizițiilor electronice și anume:

- lipsa unei strategii de dezvoltare a achizițiilor electronice:

- lipsa unei abordări de prestare a serviciilor pentru facilitarea mediului pentru antreprenori;
- lipsa capacității gestionare a proiectelor de dezvoltare TIC;
- lipsa promovării posibilității de utilizare a achizițiilor publice etc.

Dar, în concluzie, menționăm faptul că totuși Registrul de Stat al Achizițiilor Publice, constituie un pas important nu numai în sporirea eficienței managementului în acest domeniu ci și la sporirea transparenței în achiziții.

Referințe bibliografice:

1. Cibotaru E. Rolul tehnologiilor informaționale în modernizarea sistemului educational. În: Materiale ale Conferinței științifico-practice internaționale, *Teoria și practica administrării publice*, Chișinău: AAP S. C. „Elan Poligraf” S. R. L. , 2018.
2. Evdochimov R. Conceptele de bază ale Tehnologiei Informației și Sistemului de calcul, pentru specialitățile neinformatic. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2011.
3. Popov L. Tehnologii informaționale de comunicare. Note de curs pentru studenții Facultăților Economie și Științe ale Naturii și Agroecologie. Bălți: Presa universitară bălțeană, 2006.
4. Modernizarea standardizării în domeniul tehnologiei informației și a comunicațiilor în UE – direcții de înaintare [citat 05.12.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52009DC0324>
5. Caisîn S. Inițiere în utilizarea ICT în școală : suport didactic pentru profesori. Partea 2 Chișinău: Univ. de Stat din Moldova, Univ. Pedagogică Ion Creangă, Inst. de instruire continuă, 2007.
6. Manual de educație alfabetizare în domeniul internetului [citat 06.12.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/internet-handbook-ro/16809f0b11>
7. Achizițiile publice în Republica Moldova: probleme și soluții [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://www.expertgrup.org/ro/biblioteca/item/download/1178_4a7fd2d319a93ecd88d49edbd4de1514
8. Directiva 2004/18/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 privind coordonarea procedurilor de atribuire a contractelor de achiziții publice de lucrări, de bunuri și de servicii [citat 06.12.2020]. Disponibil: <http://anap.gov.ro/web/wp-content/uploads/2016/02/legislatie-973.pdf>
9. Comunicare: O inițiativă privind piețele-pilot pentru Europa – COM (2007) 860.
10. Regulamentul privind achizițiile publice aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 776 din 26. 09. 2013, [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=19379&lang=ro
11. Regulamentul privind achizițiile publice folosind licitația electronică aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 774 din 04. 10. 2013 [citat 03.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=19366&lang=ro
12. Registrul de stat al achizițiilor publice [citat 04.12.2021]. Disponibil: <https://tender.gov.md/ro/content/lansarea-sistemului-informa%C8%9Bional-automatizat-registrul-de-stat-al-achizi%C5%A3iilor-publice-sia>
13. Legea nr. 131 din 03. 07. 2015 privind achizițiile publice, [citat 06.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113104&lang=ro

MECANISMELE LEGALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI LA UN MEDIU SĂNĂTOS

LEGAL MECHANISM FOR THE PROTECTION OF THE HUMAN RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT

PUNGA Irina,
AO EcoContact
IORDANOV Iordanca-Rodica
dr. în drept, conf. univ., USM

CZU: 342.734:504.06:343.211.3

Summary

The protection of the human right to a healthy environment cannot be achieved in the absence of legal and effective mechanisms in place, that would regulate it. Mechanisms responsible for the protection of the right to a healthy environment/environmental matters do not only guarantee the assurance and possibility of exercising such rights, but also constitute an important procedural right on its own. Environmental issues will largely trigger the proper functioning of the mechanisms set to protect the human rights to a healthy environment, which will alternatively completely eliminate the problem of access to justice in environmental matters. The article includes a study dedicated to the identification and assessment of the particularities of the legal mechanism for the protection of ecological rights and interests, including the national, international legislation and the practice of ECHR.

Key words: *right to a healthy environment, legal mechanism, access to justice, extrajudicial proceeding, mediation, ombudsman.*

Pe parcursul ultimilor decenii, protecția mediului a devenit una din preocupările majore ale omenirii. Problemele de mediu reprezintă un subiect fierbinte atât la nivel național cât și la nivel internațional fiind abordate în cadrul diferitor seminare, conferințe și mese rotunde. Dat fiind faptul că criza ecologică a pus stăpânire pe întreg glob pământesc, s-a atestat necesitatea stringentă de a implementa la nivel național un cadru juridic eficient care să asigure protecția dreptului omului la un mediu sănătos. Consfințirea juridică a dreptului omului la un mediu sănătos constituie un prim pas important în prevenirea și atenuarea impactului negativ asupra mediului, inclusiv asupra sănătății umane, însă nu unul decisiv. Este necesar de menționat că protecția dreptului omului la un mediu sănătos poate fi realizată doar în prezența unor mecanisme eficiente de apărare a acestuia. Dealtfel, în lipsa unui mecanism legal de protecție, toate celelalte garanții procedurale devin inutile și lipsite de orice sens juridic.

Mecanismul legal de protecție a dreptului omului la un mediu sănătos constituie sistemul normelor, instituțiilor și raporturilor juridice, stabilite de legislație, care

caracterizează direcțiile, formele, metodele, mijloacele și instrumentariul organizațional-juridic a activității subiectelor politicii statale de mediu în vederea apărării acestui drept. Mecanismul de apărare a drepturilor și intereselor legitime în domeniul protecției mediului are două dimensiuni: *materială* (consacrarea unor drepturi de ordin material, care oferă titularului o modalitate legală de apărare), și *procesuală* (oferă titularului de drept material sau interes violat pârghii procesuale pentru satisfacerea creanțelor, restabilirea dreptului, recuperarea prejudiciului).

Protecția drepturilor omului în materie de mediu poate fi realizată pe cale judiciară și pe cale extrajudiciară.

Procedura judiciară de protecție a dreptului omului la un mediu sănătos

Accesul la justiție este și va rămâne unul dintre drepturile fundamentale ale omului consfințite în Constituția Republicii Moldova care, prevede în art. 20 că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime [1].

Protecția dreptului omului la un mediu sănătos pe cale judiciară, de regulă presupune acțiunea civilă și acțiunea în contencios administrativ. Acțiunea civilă reprezintă ansamblul mijloacelor procesuale, cu ajutorul cărora, prin intermediul procesului civil și cu concursul forței coercitive a statului, se realizează fie protecția dreptului subiectiv civil, fie recunoașterea sau valorificarea lui, în cazul în care acesta este încălcat sau negat [2, p.250]. Astfel, litigiile ce izvorăsc din raporturi juridice ecologice precum și din alte raporturi juridice, cu participarea persoanelor fizice și juridice, autorităților publice, privind apărarea drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și intereselor legitime, cad sub competența instanțelor judecătorești de drept comun.

În cazul litigiilor născute în rezultatul adoptării unui act administrativ contrar legislației de mediu s-au în rezultatul nesoluționării în termenul legal a unei cereri, de către o autoritate publică cauzând în acest mod prejudicii mediului se soluționează de către instanțele de judecată în contencios administrativ în conformitate cu prevederile art. 189-256 din Codul administrativ nr. 116/2018.

În ceea ce privește accesul la justiție în materie de mediu, unicul instrument juridic care combină obiectul de protecție a mediului cu drepturile omului și cu responsabilitățile autorităților publice este Convenția privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului, semnată la Aarhus, Danemarca, 23-25 iunie 1998. Convenția de la Aarhus acordă drepturi publice, și impune părților și autorităților publice, obligații privind accesul la informația de mediu, participarea publicului la luarea deciziilor de mediu și accesul la justiție în cazurile de mediu. Aceasta se concentrează pe interacțiunile dintre autoritățile publice și public, și sprijină dezvoltarea responsabilității guvernamentale, transparență și eficiență.

Conform prevederilor convenției de la Aarhus, persoana care consideră că i-a fost încălcat un drept ecologic sau orice alt drept consfințit în această convenție poate să apeleze la instanța de judecată sau alt organism independent și imparțial prevăzut de lege. Pe lângă dreptul persoanei de a se adresa în instanța de judecată în vederea apărării drepturilor și intereselor lezate, convenția Aarhus stabilește dreptul acesteia la o procedură de acces la justiție echitabilă, obiectivă, gratuită sau în limita unor cheltuieli minore, iar în cazul în care petiționarul nu dispune de resurse financiare, el e în drept să beneficieze de asistență juridică gratuită în vederea reducerii obstacolelor privind accesul la justiție [3].

Accesul la justiție în probleme de mediu se caracterizează prin faptul că persoana poate să se adreseze în instanța de judecată nu doar în situația clasică în care aceasta a suferit un prejudiciu cât și în cazul acțiunilor sau inacțiunilor care ar putea provoca în viitor un prejudiciu negativ asupra mediului sau sănătății umane.

Accederea în instanță de judecată în vederea protecției dreptului omului la un mediu sănătos în situația în care acțiunile/inacțiunile unei persoane fizice sau juridice ar putea

genera un potențial prejudiciu negativ asupra mediului și sănătății umane se bazează pe principiul precauției. Principiul precauției pornește de la ideea că lipsa certitudinii științifice nu poate constitui un pretext pentru a nu lua măsuri vizând prevenirea atingerilor grave ori ireversibile față de mediu. Principiul precauției în materie de mediu este un principiu relativ nou fiind introdus prin tratatul de la Maastricht 1992 [4, p.87]. Deși, jurisprudența Republicii Moldova, nu cunoaște asemenea precedente judiciare, totuși pe plan internațional acest principiu în materie de mediu joacă un rol esențial, garantând protecția mediului și asigurând dreptul fiecărei persoane la un mediu sănătos.

Astfel, în cazul contestării acțiunilor sau inacțiunilor ce ar putea provoca în viitor un prejudiciu mediului, petiționarul are drept sarcină să identifice potențiale efecte negative și să aducă dovezi suficiente în vederea demonstrării gradului înalt de probabilitate a producerii unei pagube. O simplă invocare a unei presupuse încălcări fără furnizare de documente care să certifice acest fapt nu se consideră o încălcare a drepturilor [5, p. 22-23]. Un caz relevant în acest sens este cauza *Tauira și alții c. Franței*, în care 70 de reclamanți, locuitorii din Polinezia Franceză, au invocat că prin reluarea experimentelor nucleare franceze în oceanul Pacific, au fost aduse atingeri mediului înconjurător și sănătății [6]. Comisia Europeană a constatat că o simplă invocare a riscurilor inerente în utilizarea energiei nucleare nu este suficient și nici nu demonstrează faptul că persoanele în cauză sunt "victime", deoarece multe activități umane generează riscuri. Reclamanții trebuiau să furnizeze toate dovezile necesare pentru a demonstra existența unui prejudiciu, dovezi care să arate un grad suficient de probabilitate de survenire a prejudiciului de mediu. Potrivit Comisiei, reclamanții nu au reușit să facă acest lucru, observând că reluarea testelor a avut doar consecințe potențiale care sunt prea îndepărtate pentru a fi considerat un act care afectează în mod direct situația lor personală.

Principiul precauției este capabil să răstoarne chiar și cele mai dificile situații, precum cele din cauzele *Băcilă contra României* [6] și *Tătar contra României* [7]. În cazul *Tătar contra României*, Curtea Europeană a Dreptului Omului a statuat că conform principiului precauției statul are obligația de a lua toate măsurile rezonabile și adecvate pentru a proteja drepturile implicate de primul alineat al articolului 8 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului, și mai ales, obligația de a se dota cu un cadru legislativ și administrativ apt de a preveni în mod eficient atingerile aduse mediului înconjurător și sănătății oamenilor, iar în cazul activităților periculoase de a avea în vedere riscurile ce pot rezulta. O astfel de obligație se transpune în autorizarea, punerea în funcțiune, exploatarea, securizarea și controlul respectivei activități, dar și în impunerea în sarcina celor ce desfășoară astfel de activități a unor obligații de a adopta toate acele măsuri de natură să asigure protecția efectivă a cetățenilor a căror viață riscă să fie afectată de pericolele inerente domeniului în cauză. Totodată, procesul decizional trebuie să implice realizarea de studii corespunzătoare, de natură a preveni și determina anticipat efectele activităților ce pot aduce atingeri mediului și drepturilor indivizilor, precum și de a asigura un echilibru între toate interesele concurente aflate în joc.

Situația la momentul de față, în Republica Moldova, în ceea ce privește accesul persoanei la exercitarea justiției în materie de mediu este una mai puțin favorabilă, deoarece dreptul de a accede la justiție în probleme de mediu este un drept mai puțin real și mai mult formal. Acest lucru se datorează obstacolelor pe care le întâlnesc persoanele în calea accesului la justiție, cum ar fi:

- lipsa încrederii în sistemul judiciar a cetățenilor;
- nivelul scăzut de perfecționare profesională a judecătorilor în domeniul legislației mediului care se datorează lipsei unei practici jurisdicționale suficiente în probleme de mediu.
- tergiversarea procedurilor de judecată care de regulă sunt supraîncărcate.

- lipsa mijloacelor financiare de acces la asistență juridică și reprezentare în instanță;
- lipsa experților judiciari în domeniul protecției mediului;
- cadrul legislativ imperfect, etc.

Din acest punct de vedere dorim să evidențiem importanța asigurării dreptului persoanelor la accesul la justiție precum și obligațiile asumate de către Republica Moldova la nivel internațional de a nu limita exercitarea dreptului de acces la căi de atac în justiție și alte căi ce se pot folosi în situații de încălcare a drepturilor de mediu, și să înlăture orice obstacole de ordin legal, social, economic sau de altă natură care împiedică posibilitatea de a avea acces la justiție.

Procedura extrajudiciară de protecție a dreptului omului la un mediu sănătos

Spre deosebire de procedura judiciară, procedura extrajudiciară prevede câteva opțiuni de apărare a dreptului la un mediu sănătos, dintre care menționăm: a) contestarea deciziei luate într-o autoritate publică ierarhic superioară sau pe numele funcționarului public ierarhic superior; b) depunerea contestației, împotriva deciziei luate, pe numele avocatului poporului (ombudsmanului); c) medierea conflictelor de mediu.

a) Contestarea deciziei luate într-o autoritate publică ierarhic superioară sau pe numele funcționarului public ierarhic superior

Orice persoană care se consideră vătămată în dreptul său la un mediu sănătos, de către o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este în drept de a-l contesta prin depunerea unei cereri prealabile la organul care a emis decizia respectivă. Dacă organul care a emis decizia, se supune unui organ ierarhic superior, cererea preliminară poate fi depusă la organul ierarhic superior, sau, la dorința reclamantului, la organul care a emis decizia respectivă. Organul ierarhic superior este în drept să respingă cererea prealabilă sau să o accepte pentru examinare și să anuleze parțial sau integral actul administrativ respectiv, să impună organul subordonat să repună în drepturi persoana respectivă sau, luând în considerare circumstanțele, să anuleze actul administrativ, emis cu acordul său. Dacă este necesară investigarea circumstanțelor, autoritatea publică ierarhic superioară poate efectua ea însăși aceste investigații sau poate împuternici autoritatea emitentă să le efectueze [9].

b) Depunerea contestației, împotriva deciziei luate, pe numele avocatului poporului (ombudsmanului).

Instituția avocatului poporului poartă diferite denumiri în dependență de cultura fiecărui stat: avocatul poporului, avocatul popular, ombudsman, comisar, etc.¹ Denumirea generică consacrată la nivel internațional este cea de „Ombudsman”. Activitatea avocatului poporului este reglementată prin Legea cu privire la avocatul poporului nr. 52/2014. Activitatea acestuia este menită să asigure garantarea respectării drepturilor și libertăților constituționale ale omului de către autoritățile publice centrale și locale, instituții, organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate, asociațiile obștești și persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile.

Avocații poporului examinează sesizările cetățenilor Republicii Moldova, cetățenilor străini și apatrizilor care locuiesc permanent sau se află temporar pe teritoriul ei, ale căror drepturi și libertăți au fost încălcate în Republica Moldova. Cererea adresată avocatului poporului se depune până la expirarea unui an din ziua încălcării presupuse a drepturilor și libertăților constituționale ale petiționarului sau din ziua când petiționarul a aflat despre presupusa încălcare. În cazul în care există informații veridice privind încălcarea în masă sau gravă a dreptului la un mediu sănătos sau în cazul când este necesar de a apăra

¹ *Defensor del Pueblo în țăările de limbă spaniolă (Spania, Argentina, Peru, Columbia etc.), Mediateur de la Republique în țăările de limbă franceză (Franța, Gabon, Mauritania, Senegal), Parliamentary Commissioner for Administration (Marea Britanie, Sri Lanka), Ombudsman (Irlanda), Public Protector (Africa de Sud), Protector du Citoyen (Canada), Difensore Civico (Italia), Volksanwaltschaft (Austria), Parliamentary Folкетинgets, Avocat Parlamentar (Moldova), Avocat al Poporului (România).*

interesele unor persoane ce nu pot folosi de sine stătător mijloacele juridice de apărare, avocatul poporului este în drept să acționeze din proprie inițiativă, luând, în limitele competenței sale, măsurile corespunzătoare.

Importanța instituției avocatului poporului rezidă în special în pârghiile legale de care dispune acesta în procesul examinării cererii și controlului, din proprie inițiativă, al semnalelor despre încălcarea a dreptului la un mediu sănătos și anume:

- să verifice respectarea și exercitarea conformă de către autoritățile publice, de către organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, de către organizațiile necomerciale, de către persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile a atribuțiilor acestora privind respectarea dreptului omului la un mediu sănătos;
- să aibă acces liber la toate autoritățile publice, să asiste la ședințele subdiviziunilor lor, inclusiv la ședințele organelor colegiale ale acestora;
- să solicite și să primească de la autoritățile publice, de la persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile informațiile, documentele și materialele necesare pentru exercitarea atribuțiilor, inclusiv informațiile oficiale cu accesibilitate limitată și informațiile atribuite la secret de stat;
- să invite pentru audieri și să primească de la persoanele cu funcții de răspundere explicațiile și informațiile necesare pentru elucidarea circumstanțelor cazului examinat;
- să solicite instituțiilor de stat competente efectuarea expertizei judiciare, a constatărilor tehnico-științifice și medico-legale și prezentarea raportului de expertiză sau a procesului-verbal privind imposibilitatea întocmirii unui asemenea raport;
- să solicite concluziile instituțiilor competente referitoare la respectarea dreptului omului la un mediu sănătos în cazul în care există suficiente temeiuri pentru a presupune lezarea acestui drept;

În baza analizei datelor privind încălcarea dreptului la un mediu sănătos și în baza rezultatelor examinării cererilor, avocatul poporului este în drept [10]:

- a) să prezinte autorității sau persoanei cu funcție de răspundere ale cărei decizii, acțiuni sau inacțiuni, după părerea sa, încalcă dreptul omului la un mediu sănătos un aviz ce va cuprinde recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarului. În cazul în care Avocatul Poporului nu este de acord cu măsurile întreprinse, el este în drept să se adreseze unui organ ierarhic superior pentru luarea măsurilor ce se impun în vederea executării recomandărilor cuprinse în avizul său și/sau să informeze opinia publică;
- b) să adreseze în instanța de judecată o cerere în apărarea intereselor petiționarului ale cărui drept la un mediu sănătos a fost încălcat;
- c) să intervină pe lângă autoritățile competente cu un demers pentru intentarea unei proceduri disciplinare sau penale în privința persoanei cu funcție de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea dreptului omului la un mediu sănătos;
- d) să sesizeze persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile asupra cazurilor de neglijență în serviciu, de încălcarea a eticii de serviciu, de tergiversare și birocratism.

c) Medierea conflictelor de mediu

Medierea reprezintă o modalitate alternativă de soluționare a conflictului dintre părți pe cale amiabilă, cu ajutorul unei terțe persoane [11]. Formele de organizare a activității de mediator, cerințele pentru înregistrarea organizațiilor de mediere, principiile desfășurării procesului de mediere și efectele acestuia, particularitățile medierii în domenii specifice, precum și competența autorităților și a instituțiilor statului în domeniul medierii sunt reglementate prin Legea cu privire la mediere nr. 137/2015.

Avantajele principale a aplicării medierii constă în degrevarea instanțelor de judecată supraaglomerate, soluționarea rapidă a disputelor și caracterul confidențial al acesteia. Astfel, potrivit Legii cu privire la mediere nr. 137/2015, mediatorul are drept obligație de a depozita secretele părților implicate în procedura medierii, respectând secretul oricărei informații confidențiale de care ia cunoștință în cadrul activității sale profesionale. Această obligație nu este supusă limitării în timp.

Analizând practica internațională în domeniul aplicării medierii conflictelor de mediu, observăm că aceasta cunoaște o evoluție mult mai fructuasă decât cea din Republica Moldova. Dacă, la nivel național mecanismul de mediere a fost pentru prima dată legiferat în anul 2015, atunci pe plan internațional acesta este aplicabil de cel puțin 4 decenii. Astfel, spre exemplu în Germania, istoria medierii conflictelor de mediu a început mai devreme. În 1984 a debutat prima procedură de mediere în orașul Bielefeld și a abordat conflictele privind trei depozite de deșuri. De la sfârșitul anilor '80 rezolvarea conflictelor în mod informal prin mediere a devenit din ce în ce mai folosită. Până în 1996 (în primii 12 ani de utilizare a medierii), în Germania au fost implementate 64 proceduri de mediere, din care 24% au abordat problemele legate de managementul deșeurilor. Creșterea continuă a nr. de cazuri soluționate prin mediere a generat necesitatea elaborării unui cadru normativ în acest sens. Astfel, în anul 2012, a intrat în vigoare în Germania Legea cu privire la mediere. Acum este abordat un spectru larg de subiecte, care sunt diferite de chestiunea deșeurilor pe care s-a pus accentul la început în istoria medierii.

Un alt exemplu de aplicare activă a instituției medierii a fost înregistrat în Austria, unde, primele proceduri de tipul medierii sau incluzând elemente de mediere în domeniul protecției mediului au fost implementate la începutul anilor '90 pe teme ca managementul deșeurilor, depozitarea deșeurilor, incineratoare de deșuri sau realizarea unei linii ferate pentru trenuri de marfă. Prima procedură de mediere din Austria a început în 1996 și a abordat un conflict privind o fabrică de ciment în zona Salzburg. De atunci, au avut loc numeroase procese de mediere în domeniul conflictelor de mediu. Acum majoritatea cazurilor Societății Austriece pentru Mediu sunt din domeniul planificării urbane (29,1%), traficului (18,6%) și planificării spațiale (10,5%) [12].

Este incontestabil faptul că evoluția actuală a societății umane face ca interacțiunile dintre indivizi, dintre persoane și organizații, dintre sfera publică și sfera privată, dintre interesul public și interesul privat, să fie din ce în ce mai intense. Disputele permanente dintre dreptul la dezvoltare economică și dreptul de a trăi într-un mediu sănătos, generează în continuare conflicte de mediu. Conflictele de mediu, de regulă, sunt complexe, iar soluționarea acestora pe cale judiciară necesită mult timp și resurse. Practica internațională demonstrează că rezolvarea alternativă a conflictelor, cum ar fi medierea, este o opțiune eficientă care devine tot mai populară în toată lumea.

Dat fiind faptul că medierea este o procedură de soluționare a conflictelor relativ nouă, la nivel național există foarte puține organizații sau instituții specializate pe medierea conflictelor de mediu. Problema cu care se confruntă populația Republicii Moldova constă în faptul că aceasta nu înțelege conceptul și nici utilitatea medierii pentru soluționarea conflictelor de mediu, considerând că metodele alternative de rezolvare a conflictelor sunt complicate. Din aceste considerente, este foarte important ca în orice stat ce se consideră democratic, să existe instituții specializate care să ofere servicii de instruire viitorilor mediatorii, pe diverse teme inclusiv și în domeniul protecției mediului.

În lumina celor expuse mai sus, suntem fermi convinși că drepturile și interesele ecologice ale oamenilor sunt eficiente doar dacă publicul are posibilitatea reală de a obține dreptate atunci când aceste drepturi sunt accidental, sau în mod deliberat, încălcate. Ținând cont de faptul că conflictele de mediu sunt foarte complexe și dificil de tratat, implicând un număr mare de părți și situându-se de cele mai multe ori la intersecția dintre

nevoia de dezvoltare economică și asigurarea unui mediu sănătos, mijloacele extrajudiciare de soluționare a conflictelor reprezintă din ce în ce mai mare interes. Spre deosebire de procedura judiciară, care de cele mai multe ori necesită multă risipă de timp și de bani, procedura extrajudiciară reprezintă o metodă mai operativă, mai simplă și mai puțin costisitoare, dar la fel de calitativă.

Referințe bibliografice:

1. Constituția Republicii Moldova nr.1/1994. Republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.
2. Ciobanu V. M., Tratat teoretic și practic de procedură civilă, vol. I- Teoria generală. București: Editura Național, 1997.
3. Convenția privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului, semnată la Aarhus, Danemarca, 23-25 iunie 1998, art.9.
4. Duțu M., Dreptul mediului, curs universitar. București: Editura C.H. Back, 2010.
5. Oțel M.-E., Răspunderea internațională în Domeniul mediului. București, 2003.
6. Taura c. Franța, cererea nr. 28204/95, decizia din 4 decembrie 1995.
7. *Bacila c. Romania*, cererea nr. 19234/04, decizia din 30 martie 2010.
8. Tătar c. României, cererea nr. 67021/01, decizia din 27 ianuarie 2009
9. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116/2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 309-320 art. 466. Data intrării în vigoare: 17.08.2018, art.168.
10. Legea nr. 52/2014 cu privire la avocatul poporului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 110-114 art. 278. Data intrării în vigoare: 09.05.2014.
11. Legea cu privire la mediere, nr. 134/2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 188-191 art. 730. Data intrării în vigoare: 01.07.2008.
12. Bădillă A., Ciucă A., Teodor E., Mediere aplicată în domeniul protecției mediului. București: Editura Nouă, 2007.

SECURITATEA PĂRȚILOR ÎN ACTELE JURIDICE CIVILE ELECTRONICE
SECURITY OF THE PARTIES IN ELECTRONIC CIVIL LEGAL DEEDS

RUSNAC Aliona,
dr. în drept, conf. univ., Departamentul Drept
Privat, Director Filiera Anglofonă, Facultatea de
Drept USM, Absolventă Fulbright

CZU: 347.921:347.931:004

Summary

Electronic legal documents have become an indispensable means related to the daily activity of individuals in particular in the Pandemic Covid 19 period. In this article we set out to analyze the security aspects of the parties in the process of concluding and directly in the process of executing electronic legal acts. In this study we aim to deepen the knowledge in the field of contracts and other legal acts that are concluded in electronic form or by electronic means, and to highlight the risks to which the parties are exposed in these contracts or other acts. We will investigate the security of the parties of civil legal acts that have been concluded in the electronic environment in terms of the typology of civil legal acts: unilateral and bilateral legal acts.

Keywords: *civil legal acts, security of the parties, electronic form of the legal act, legal act signed via electronic means, third party security, consumer, user, Pandemic, Health crisis.*

Actele juridice electronice au devenit un mijloc indispensabil legat de activitatea zilnică al persoanelor fizice. În acest articol ni-am propus analiza aspectelor de securitate

al părților în procesul încheierii și nemijlocit în procesul executării actelor juridice electronice. Actele juridice electronice au devenit o activitate zilnică indispensabilă al persoanelor fizice și persoanelor juridice, în special în perioada pandemiei Covid 19 (crizei de sănătate), care a catalizat numărul actelor juridice în formă electronică prin limitarea circulației persoanelor atât în hotarele țării dar mai ales la nivel transfrontalier și prin riscurile la care se expun aceștia.

Conform art. 9 alin. 2 Cod civil al RM, *drepturile și obligațiile civile apar: din contracte și din alte acte juridice*, principalele izvoare de apariție al drepturilor și obligațiilor civile sunt contractele și alte acte juridice. În acest studiu ne propunem să aprofundăm cunoștințele în domeniul contractelor și altor acte juridice ce se încheie în formă electronică sau prin mijloace electronice, și să evidențiem riscurile la care se expun părțile în aceste contracte sau alte acte. Astfel, în conformitate cu prevederile codului civil în vigoare sunt reglementate forma electronică a actului juridic (art. 318 Cod Civil al RM) și actul juridic încheiat prin utilizarea mijloacelor electronice (art. 318 Cod Civil al RM). Actul juridic are formă electronică dacă se cuprinde într-un document electronic care întrunește condițiile legii conform alin. 1 art. 318 Cod civil al RM [1].

Definiția dată de Legea nr. 91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică și documentul electronic, prevede **document electronic** – *informație în formă electronică, creată, structurată, prelucrată, păstrată și/sau transmisă prin intermediul computerului sau al altor dispozitive electronice, semnată cu semnătură electronică în conformitate cu prezenta lege* [2], în consecință legislatorul a reglementat actul juridic civil în formă electronică, în același timp a fost definit și documentul electronic ca fiind *informație în formă electronică*. Conform art. 1245 Codul civil al României forma contractelor electronice, *contractele care se încheie prin mijloace electronice sunt supuse condițiilor de formă prevăzute de legea specială* [3], prin analiza legislației din Republica Moldova și România observăm că legislația României expres prevede noțiunea de "contract electronic", ceea ce în codul civil din Republica Moldova lipsește fiind prezente noțiunile de act juridic în formă electronică, comerț electronic, dar lipsește definiția expresă al contractului electronic.

Totodată în alin. 2 al art. 318 Cod civil al RM prevede *Tipurile de semnături electronice care pot fi aplicate unui document electronic, gradul de protecție al fiecărui tip și valoarea lui juridică sînt determinate de lege*, astfel este prevăzut obligativitatea semnăturii electronice în vederea consemnării acordului părților, în același timp, alin. 3 al art. 318 Cod civil al RM stabilește că, actul juridic în format electronic este echivalent actului juridic în formă scrisă, astfel fiind aplicate și prevederile formei scrise ale actului juridic în cazul în care poartă semnătură electronică de orice tip prevăzută de lege a persoanei care încheie actul, dacă prin acordul părților nu se prevede cerința de utilizare a unui tip concret de semnătură electronică, precum și în alte cazuri prevăzute de lege [1]. Definiția semnăturii electronice o găsim în art. 2 din Legea 91/2014 *semnătură electronică – date în formă electronică, care sînt atașate la sau logic asociate cu alte date în formă electronică și care sînt utilizate ca metodă de autentificare*, în același sens, **semnatar** – *persoana care deține un dispozitiv de creare a semnăturii electronice și care acționează fie în nume propriu, fie în numele persoanei fizice, al persoanei juridice sau al entității pe care o reprezintă*.

Tărâmul electronic poate fi utilizat de către persoane fizice sau juridice practic în toate sferele de activitate care pot fi desfășurate în mediul online, fie este posibilă utilizarea mijloacelor tehnice și de program ce permit crearea, prelucrarea, expedierea, recepționarea, păstrarea, modificarea și/sau nimicirea informației în formă electronic. În acest sens, documentul electronic poate fi folosit având drept obiectiv transmiterea

informației, păstrarea/arhivarea corespondenței, încheierea actelor juridice civile electronice, precum și în calitate de document care reflectă fapte economice.

Conform prevederilor art. 15 din Legea 91/2014 sunt prevăzute cerințele principale ale documentului electronic:

- să fie creat, prelucrat, expedit, recepționat, păstrat, modificat și/sau nimicit cu ajutorul mijloacelor tehnice și/sau de program;
- să conțină, pentru confirmarea autenticității acestuia, una sau mai multe semnături electronice ce corespund condițiilor și cerințelor stabilite de prezenta lege;
- să fie creat și utilizat prin metode și într-o formă ce ar permite identificarea semnatarului;
- să fie afișat într-o formă perceptibilă;
- să permită utilizarea sa repetată.

În vederea stabilirii validității (autenticității) documentului electronic, acesta trebuie să întrunească cumulativ următoarele condiții:

- a) este semnat de persoana abilitată, în modul stabilit, să semneze cu semnătură olografă documentul echivalent pe suport de hârtie;
- b) este semnat cu semnătura electronică autentică a semnatarului indicat în document [2].

Procesul de solicitare și obținere a semnăturii electronice este caracteristică fiecărui prestator de servicii de certificare individual și poate fi consultată pe paginile oficiale ale fiecărui prestator. Semnăturile electronice existente în Republica Moldova sunt: Msign eliberată de Agenția de Guvernare Electronică, sunt oferite dispozitive de verificare a semnăturii electronice online pe situl msign.gov.md, valabilă pe teritoriul Republicii Moldova [4], Compania M Orange SA eliberează semnătură electronică denumită și semnătura mobilă [5]. Compania M Moldcell SA eliberează semnătură electronică/mobilă [6], P Centrul de Tehnologii Informaționale în Finanțe [7], P. Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică [8], IP Agentia Servicii Publice [9] etc.

Astfel, tipurile de semnături electronice, ale căror principii și mecanisme de utilizare sunt reglementate de Legea privind semnătura electronică și documentul electronic, sunt următoarele:

a) Semnătura electronică simplă - este semnătura electronică utilizată ca metodă de autentificare, fără a face trimitere exclusiv la semnatar. Documentul electronic se consideră semnat cu semnătură electronică simplă dacă este întrunită una dintre următoarele condiții:

- semnătura electronică simplă se conține nemijlocit în documentul electronic sau este logic asociată cu documentul electronic;
- datele de creare a semnăturii electronice simple se aplică în corespundere cu regulile stabilite de către operatorul sistemului informatic prin intermediul căruia se efectuează crearea și/sau expedierea documentului electronic și în documentul electronic se conține informația care identifică persoana în numele căreia a fost creat și expedit documentul electronic.

Actele normative și/sau acordul părților, care stabilesc cazurile de recunoaștere a documentelor electronice semnate cu semnătură electronică simplă, echivalente documentelor pe suport de hârtie semnate cu semnătură olografă, trebuie să prevadă următoarele:

- modalitatea de identificare a persoanei în numele căreia este semnat documentul electronic în baza semnăturii electronice simple a acesteia;
- obligația persoanei care creează și/sau utilizează date de creare a semnăturii electronice simple de a asigura confidențialitatea acestora.

b) Semnătura electronică avansată necalificată - este semnătura electronică ce îndeplinește următoarele cerințe:

- face trimitere exclusiv la semnatar;
- permite identificarea semnatarului;
- este creată prin mijloace controlate exclusiv de semnatar;
- este legată de datele la care se raportează, astfel încât orice modificare ulterioară a acestor date poate fi detectată.

c) Semnătura electronică avansată calificată - este o semnătură electronică care îndeplinește toate cerințele semnăturii electronice avansate necalificate și, suplimentar:

- se bazează pe un certificat calificat al cheii publice emis de un prestator de servicii de certificare acreditat în domeniul aplicării semnăturii electronice avansate calificate;
- este creată prin intermediul dispozitivului securizat de creare a semnăturii electronice și se verifică securizat cu ajutorul dispozitivului de verificare a semnăturii electronice și/sau al produsului asociat semnăturii electronice, care dispun de confirmarea corespunderii cu cerințele prevăzute de prezenta lege [2].

În prezentul studiu vom cerceta securitatea părților actelor juridice civile care au fost încheiate în mediul electronic prin prisma tipologiei actelor juridice civile: actele juridice unilaterale și bilaterale.

După cum am menționat anterior, alin. 2 al art. 9 Cod civil al RM face referință că *drepturile și obligațiile apar din contracte...* Într-adevăr unul din izvoarele principale de apariție al obligațiilor dar în special al celor ce apar din acte juridice în format electronic sunt contractele. Atât la nivel doctrinar cât și la nivel legislativ noțiunea de contract o găsim drept a fi acordul de voință realizat prin care părțile (două sau mai multe persoane) stabilesc, modifică sau sting raporturi juridice, în cazul contractelor în formă electronică etapele negocierilor, etapa încheierii se realizează de regulă de asemenea electronic, între persoane absente fizic, dar prezente online, ceea ce și adaugă un grad de risc și o valoare de precauție din partea acestora în vederea evitării situațiilor de declarării nule a contractului sau unui alt act juridic (spre exemplu o procură). La etapele încheierii contractului, executării (efectelor contractului) și nemijlocit la încetarea acestuia părțile urmează să monitorizeze toate circumstanțele în vederea evitării insecurității precum colectarea sau introducerea în act juridic în formă electronică a unei informații false, sau fraudele ce pot avea loc prin schimbarea identității, fraude bancare (sub forma fraudelor legate de cardurile bancare, introducerea datelor bancare și lipsirea de mijloacele financiare aflate pe conturile bancare) ș.a.. Astfel, va fi multi aspectual prezentat domeniul securității părților.

Părțile în cazul comerțului electronic sunt: business to consumer – situații în care companiile vând produse și servicii consumatorilor; business to business - companiile vând produse altor companii (persoane juridice); consumer to consumer – consumatorii/participanții își vând produsele online reciproc; business to government – companiile pot vinde bunuri și servicii agențiilor de stat (guvernamentale); process to business – evaluarea clienților sau consumatorilor de către companiile de marketing, în același timp repartizând asemenea informații în mod monitorizat cu clienții, furnizorii, angajații și partenerii de afaceri [10, pag. 2].

Scopul prezentului studiu a fost de a prezenta subiecții la o scară mai largă. Astfel, la etapa precontractuală înainte ca cealaltă parte să facă oferta sau să accepte oferta, obligațiile profesioniștilor față de consumatori constau în primul rând în informare detaliată privind etapele încheierii contractului prin mijloace electronice privind următoarele:

- a) pașii tehnici care trebuie urmați pentru a încheia contractul;
- b) dacă profesionistul va genera un document care reprezintă contractul și dacă documentul va fi accesibil;

- c) mijloacele tehnice pentru identificarea și corectarea erorilor comise la introducerea datelor înainte ca cealaltă parte să facă oferta sau să accepte oferta;
- d) limbile în care poate fi încheiat contractul;
- e) toate clauzele contractuale art. 1020 Cod civil al RM.

În cazul în care profesionistul nu îndeplinește obligațiile de informare enunțate anterior la etapa precum încheierii contractului prin mijloace electronice și obligație de a garanta prin punerea la dispoziție a textului în formă electronică, consumatorul are dreptul la revocarea contractului, notificând profesionistul în termen de termenul de revocare este de 14 zile și începe să curgă de la data încheierii contractului. Pentru acțiunile sale profesionistul poartă răspundere în fața consumatorului pentru neexecutarea obligațiilor enunțate anterior.

Cu toate că legislatorul a stabilit rigori stricte al profesionistului, sunt două excepții de la regula generală în cazul în care clauzele care nu au fost negociate individual pot fi incluse prin următoarele metode și anume:

a) clauzele sînt prezentate celeilalte părți în formă textuală înainte ca acestea să i se permită să încheie contractul, iar ea își dă consimțămîntul expres pentru aplicabilitatea clauzelor și, în final, încheie contractul;

b) cealaltă parte este informată despre existența clauzelor și i se acordă posibilitatea clar identificabilă să acceseze clauzele înainte de a i se permite încheierea contractului și, în final, să încheie contractul.

Pe lângă obligațiile enunțate anterior profesionistul este obligat să pună la dispoziția consumatorului mijloacele tehnice adecvate, efective și accesibile pentru identificarea și corectare erorilor comise la introducerea datelor înainte ca cealaltă parte să facă o ofertă sau să accepte o ofertă (art. 1021 Cod civil al RM) [1]. În continuare vom prezenta opiniile autorilor vizavi de subiectul colectării informațiilor de la consumatori precum volumul informațiilor solicitate de profesioniști, calitatea acestora, datele cu caracter personal, fiind precaut cu obligațiile prevăzute de legislația privind protecția și stocarea datelor cu caracter personal [11].

Ținem să atenționăm că, profesionistul răspunde pentru față de respectiva persoană pentru prejudiciul cauzat prin această neîndeplinire.

Profesionistul de asemenea are obligația de a confirma prin intermediul mijloacelor electronice, că a recepționat oferta sau acceptarea parvenită de la cealaltă parte la încheierea contractului prin intermediul mijloacelor electronice. În cazul nerecepționării confirmarea sau recepționării întârziate și nejustificate, cealaltă parte are dreptul la revocarea ofertei sau după caz la revocarea contractului, totodată profesionistul poartă răspundere pentru neexecutarea obligației de confirmare a recepției neîntârziată (art. 1022 Cod civil al RM) [1], astfel am expus un risc suplimentar la care este expus atît profesionistul în cazul neexecutării obligațiilor sale importante cît și consumatorul în cazul necunoașterii drepturilor sale. Legislatorul totuși a prevăzut o limitare al obligațiilor enunțate în cazul încheierii contractului prin intermediul poștei electronice sau altor mijloace de comunicare individuală [1].

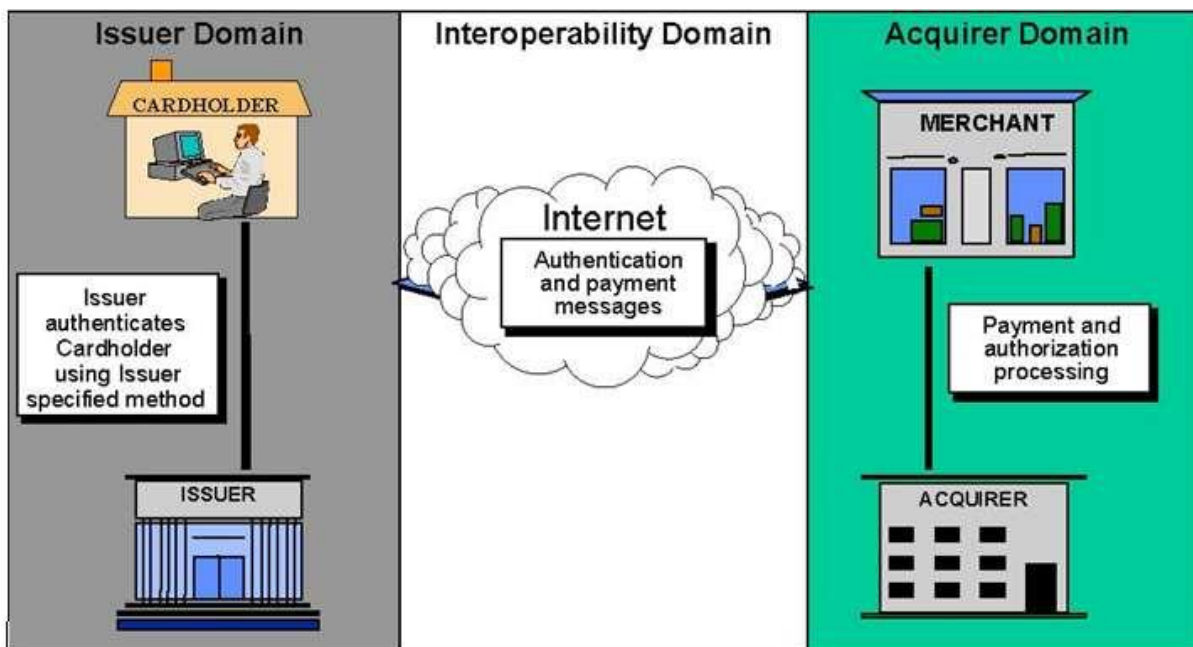
În lumina celor menționate anterior, a riscurile la care sunt expuse unele părți contractante, vom prezenta unele categorii de mijloace de mitigare a riscurile care au fost identificate. Instituțiile bancare sunt unul din supraveghetorii care monitorizează și într-o oarecare măsură păzesc mijloacele financiare ale depozitarilor săi, în acest sens, luînd în considerare riscul sporit de preluare ilegală al datelor personale și utilizării acestor date în detrimentul părților, astfel securitatea cardurilor bancare care sunt cele mai utilizate mijloace de plată, băncile și prestatorii serviciilor de plată elaborează și dezvoltă noi metode de securizare pentru a preveni fraudele. Dintre cele mai răspândite sunt codurile CVC/CVV (cod format din 3-4 cifre, situat pe verso-ul cardului) sau protocolul 3D secure,

metodele menționate fiind frecvent utilizate pentru tranzacțiile pe Internet. În continuare vom prezenta schematic și explica rolul 3D secure:

- issuer – emitentul, responsabil de gestionarea serviciului de înregistrare a deținătorului / proprietarului de card, care include verificarea fiecărui deținător de card la înregistrare, și autentificarea deținătorului de card la plata online;
- acquirer – achizitor, asigură că vânzătorul participant la contractul în format online exprimă acordul de voință cu Acquirer și furnizează procesarea tranzacției pentru autentificare;
- interoperability – interoperabilitatea ce facilitează schimbul între două domenii pe baza unui protocol obișnuit și împarte serviciile [10, pag. 12]

În perioada pandemiei băncile au inițiat și dublu sau triplu sistem de verificare, introducerea datelor bancare pe platformele online, verificare prin SMS sau prin email autentificare tranzacției bancare, uneori fiind aplicate ambele filtre.

În continuare prezentăm schematic ceea ce a fost explicat anterior privind sistemul de securitate.



Imagine preluată din Securitatea sistemelor de comerț electronic [10, pag. 13].

În doctrină se pune în discuție aspectul securității sistemelor de comerț electronic, Catalin Zorzini a identificat zonele de risc care pot să apară în comerțul online, fiind prezentate

aspectele generale ale securității care este o prioritate în cazul vânzării bunurilor online indiferent de tipul tranzacțiilor chiar și în cazul celor mai simple. De cele mai multe ori departamentele de marketing ale companiilor în domeniul comerțului electronic (CE) solicită informații care nu sunt relevante vânzătorilor, scopul acestor informații fiind: statistice, demografice sau alte informații inutile, spre regret pre-vânzarea probabil nu este spațiul îndreptățit de a solicita astfel de informații. Autorul a venit cu o serie de sugestii privind securitatea care trebuie să fie pe primul plan atât pentru companiile ce activează în sfera comerțului electronic cât și pentru consumatori. În acest sens, au fost prezentate că sunt anumite sfaturi (condiții) în care urmează să fie luate în considerare la colectarea datelor consumatorilor:

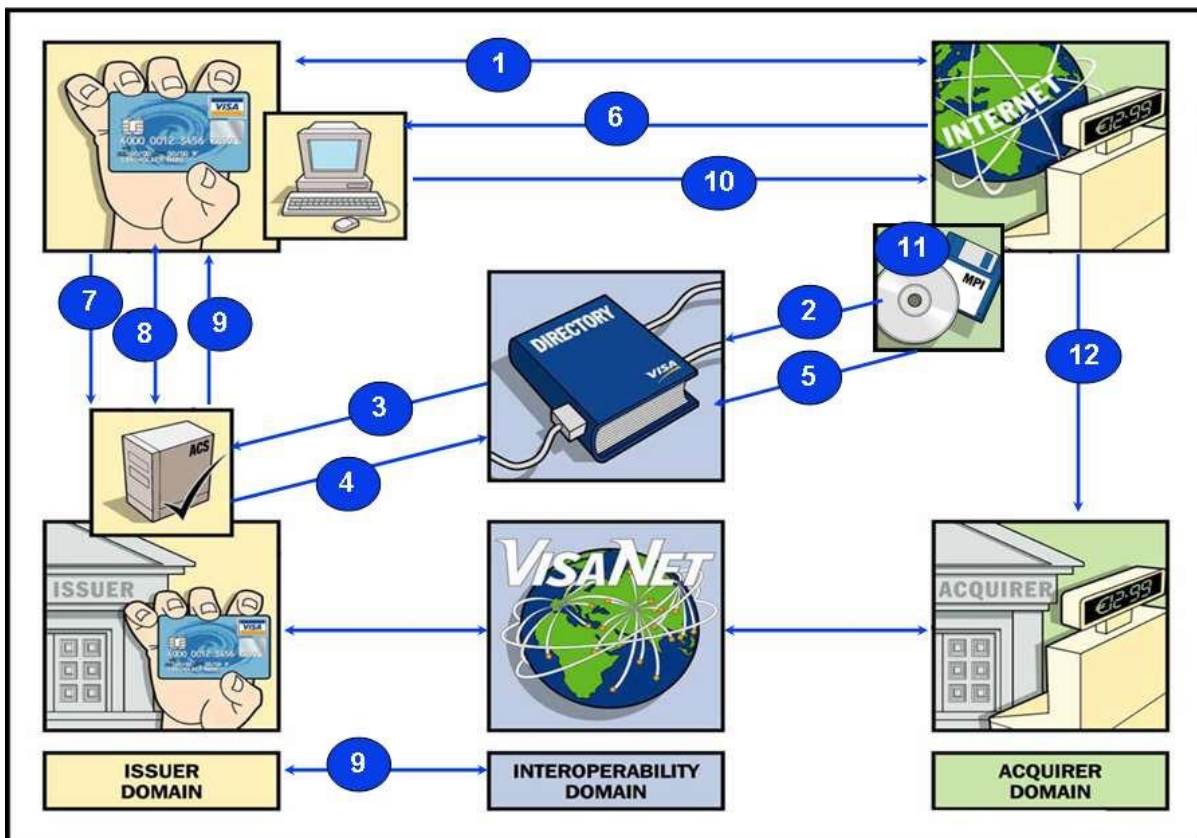
a) să nu fie stocate mai multe informații decât scopul actului juridic electronic [12, pag. 1];

b) în cazul colectării informațiilor sensibile, este necesar de SSL (Secure Socket Layer – fiind cunoscut ca o modalitate de a securiza datele ce sunt colectate prin intermediul platformelor companiilor în domeniul CE pentru a oferi clienților un minim de securitate și protecție, logica SSL costă în faptul că utilizatorul orice acțiuni ar iniția pe site, rămâne în propria sa judecată și nicio persoană străină nu poate interfera în acțiunile acestuia) [13 pag. 1].

c) Luarea deciziilor corecte în cazul tranzacțiilor mari versus tranzacțiile mici, sistemelor de plăți și alți factori importanți. În cazul achiziționării produselor în mediul online este mult mai convenabil de a procesa tranzacțiilor cu volum mai mare, decât tranzacțiile cu volum redus, și în particular de pe piața internă ce va diminua costurile de livrare și va fi economisit timpul. Spre exemplu, platformele online de achitare a serviciilor cum ar fi Paypal va încasa 4,5% din valoarea tranzacției, suma se va reduce cu volumul mai mare a tranzacției. Selectarea mijloacelor de achitare (sistemele de plăți) a produselor comandate online precum PayPal, Skrill și World Pay, urmează să fie efectuată foarte precaut. Paypal este mega securizat și blochează tranzacțiile la cea mai mici indicii de spălare a banilor, respectiv poate crea unele incomodități mai ales în cazul călătoriilor în alte țări sau utilizarea unor gadgeturi noi [12, pag.1].

d) Verificarea minuțioasă a produselor comandate de utilizatori (consumatori) variază în dependență de produsele solicitate. De exemplu, produsele digitale care se comandă instantaneu (cărțile electronice, programele soft) care se livrează consumatorului (utilizatorului) imediat și mărfurile fizice care necesită a fi livrate și respectiv necesită un control riguros al produsului ales, mărimii, calității, culorii în cazul produselor necomestibile și în cazul celor comestibile comensurabil calităților acestora inclusiv termenul de valabilitate fiind important să fie respectat.

În final autorul sugerează să se renunțe la obiceiurile companiilor mari și anume: "Nu vă spionați clienții; Nu colectați informații de care nu aveți strict nevoie; Protejați informațiile pe care le colectați; Delegați responsabilitatea conformității, dacă este posibil, utilizând procesarea tranzacțiilor cu terți; Examinați comenzile înainte de a expedia produse" [12, pag. 1].



Imagine preluată din Securitatea sistemelor de comerț electronic [10, pag. 15-16].

- " Pas 1 – cumpărătorul creează coșul de cumpărături și declanșează procesul de plată;
 Pas 2 – Merchant Server Plug-in (MPI) trimite (Primary Account Number) PAN și informații despre device utilizator la Directory Server (DS).
 Pas 3 - DS interoghează Access Control Server (ACS). Pentru autentificare este disponibil PAN și tipul de device. Dacă ACS nu este disponibil DS trimite mesaj la MPI și sare la pas 5.
 Pas 4 - ACS răspunde către DS
 Pas 5 - DS înaintează răspunsul de la ACS sau cel propriu la MPI.
 Dacă nu s-a autentificat procesarea tranzacției se încheie.
 Pas 6 - MPI trimite Payer Authentication Request la ACS prin echipamentul cumpărătorului (PC, device mobil..).
 Pas 7 - ACS recepționează Payer Authentication Request
 Pas 8 - ACS autentifică cumpărătorul utilizând procesele aplicabile la PAN (password, chip, PIN, etc.) și formează Payer Authentication Response message cu valorile corespunzătoare și îl semnează.
 Pas 9 - ACS returnează Payer Authentication Response la MPI prin device cumpărător și trimite datele selectate la Authentication History Server (AHS).
 Pas 10 – MPI recepționează Payer Authentication Response.
 Pas 11 - MPI validează semnătura Payer Authentication Response (fie singur, fie prin pasarea mesajului la un server de validare)
 Pas 12 – Comerciantul începe autorizarea cu propriul achizitor [10, pag. 16]."

La finalizarea etapelor menționate achizitorul se autorizează cu un sistem de ex. Visa net și transmite rezultatele comercianților [10, pag. 17]

Concluzii:

În concluzie venim cu anumite recomandări în vederea securizării actelor juridice încheiate în formă electronică, mai nou în legislațiile statelor vecine definite drept contract electronic, după cum urmează:

- este o stringentă necesitate de educare juridică al participanților la actele juridice în formă electronică, educația populației privind securitatea în actele juridice în formă electronică.
- Segregarea informației colectate de către companiile ce activează în domeniul comerțului electronic și simplificarea și reducerea numărului de informații colectate de la utilizatori.
- Problema limitării aplicării semnăturii electronice doar pe teritoriul Republicii Moldova, respectiv în afara hotarelor acestuia este riscul de a nu fi recunoscut, destul de litigioasă procedura de recunoaștere al contractelor încheiate între părțile rezidente, sunt necesare introducerea unor standarde la nivelul incipient bilateral și ulterior la nivel regional respectiv internațional de recunoaștere a semnăturilor electronice.
- Introducerea reglementărilor legislative privind securitatea și riscurile la care sunt expuse părțile la etapa de negociere, încheiere, executare și încetare al actele juridice în format electronic.

Referințe bibliografice:

1. Legea nr.1107 din 22.06.2002. Codul civil al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 66-75, art.132, din 01.03.2019.
2. Legea cu privire la semnătura electronică și documentul electronic, nr. 91 din 27.06.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 174-177 art. 397.
3. Codul civil al României [citată 01.12.2021]. Disponibil: <https://www.codulcivil.ro/art-1245-Forma-contractelor-electronice/>
4. Servicii Publice Electronice [citată 10.12.2021]. Disponibil: <https://msign.gov.md/#/>
5. Ce este semnătura mobilă [citată 10.12.2021]. Disponibil: <https://www.orange.md/ro/business/semnatura-mobila>.
6. Servicii utile semnătura mobilă [citată 10.12.2021]. Disponibil: <https://www.moldcell.md/rom/servicii/utile/semn%C4%83tura-mobil%C4%83-1>
7. P „Centrul de Tehnologii Informaționale în Finanțe” [citată 10.12.2021]. Disponibil: <http://pki.ctif.md/>
8. P. „Serviciul Tehnologii Informației și Securitate Cibernetică” [citată 10.12.2021]. Disponibil: <https://semnatura.md/>
9. I.P. Agenția Servicii Publice [citată 10.12.2021]. Disponibil: <http://www.asp.gov.md/ro/node/1430>
10. Securitatea sistemelor de comerț electronic [citată 01.12.2021]. Disponibil: https://moodle.usm.md/pluginfile.php/234547/mod_resource/content/2/Securitatea%20comertului%20electronic.pdf
11. Legea privind protecția datelor cu caracter personal, nr. 133 din 08.07.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 170-175 art. 492 din 14.10.2011.
12. Zorzini C. Elementele esențiale ale securității comerțului electronic [citată 01.12.2021]. Disponibil: <https://ecommerce-platforms.com/ro/ecommerce-selling-advice/essentials-ecommerce-security>
13. Ivanocs A. Cum să alegeți tipul corect de SSL și furnizor SSL [citată 07.12.2021]. Disponibil: <https://ecommerce-platforms.com/ro/ecommerce-resources/choose-right-type-ssl-ssl-rovider>

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN TIMPUL PADEMIEI DE COVID-19

RESPECT OF HUMAN RIGHTS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

RUSU Svetlana

Şef Direcție Politici Publice și Legislație
Oficiul Avocatului Poporului

CATAN Anastasia

Doctor în drept, lector universitar

Consultant principal, Direcția Politici Publice și Legislație
Oficiul Avocatului Poporului

CZU: 341.231.14:616.98-036.21

Summary

The Covid-19 pandemic highlighted several shortcomings in terms of respect for human rights, namely, respect for the right to health, social protection, education, employment. The Covid-19 pandemic has tested human rights protection systems not only in the Republic of Moldova, but also in the European Union, and beyond. It called for the establishment of sustainable structures to combat inequality, abuse, racism and exclusion.

Keywords: *People's Advocate (Ombudsman), abuse, Covid-19, human rights, right to health, exclusion, vulnerable group, institution for human rights, pandemic, World Health Organisation, social protection, European Union, racism, respect for human rights.*

La 30 ianuarie 2020, Organizația Mondială a Sănătății a declarat urgență în sănătate publică de interes internațional și pandemie la 11 martie 2020.

În Republica Moldova, prima stare de urgență pe întreg teritoriul țării a fost declarată în perioada 17 martie – 15 mai 2020 [1]. În încercarea de a preveni răspândirea virusului autoritățile din mai multe țări au impus restricții ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Și autoritățile Republicii Moldova au trecut prin aceste încercări și nu întotdeauna le-au făcut față în spiritul valorilor și standardelor internaționale din domeniul drepturilor omului.

Pandemia de COVID-19 a expus multe lacune în ceea ce privește respectarea drepturilor fundamentale la sănătate, educație, ocuparea forței de muncă și protecție socială în întreaga societate. Pandemia de COVID-19 a pus la încercare robustețea sistemelor de protecție a drepturilor fundamentale pe întreg cuprinsul Uniunii Europene (în continuare UE) și nu doar. Guvernele trebuiau să instituie structuri durabile pentru a combate inegalitățile, rasismul și excluziunea. Doar o abordare bazată pe drepturi putea permite guvernelor să construiască societăți favorabile incluziunii.

Anul 2020 și 2021, marcat de pandemia de Sars-Cov-2, a fost unul foarte dificil pentru întreaga omenire, nu doar pentru Republica Moldova. În perioada aceasta a fost testată capacitatea Republicii Moldova de a face față unei crize de sănătate publică fără precedent, cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale. Asta în condițiile în care

reglementările internaționale în materia drepturilor omului garantează tuturor dreptul la cel mai înalt standard de sănătate care poate fi atins și obligă statele să ia măsuri pentru a preveni amenințările la adresa sănătății publice și pentru a oferi asistență medicală celor care au nevoie de aceasta.

Cele mai mari provocări au fost legate de asigurarea dreptului de acces la servicii medicale, la informații de interes public, dreptul la muncă și la un trai decent, la libera circulație, la libertatea exprimării și a întrunirilor.

Rolul instituțiilor naționale pentru drepturile omului în perioade de criză este unul crucial, aceste instituții având menirea să-și îndeplinească în continuare, dar cu o mai mare atenție și determinare, mandatul de protecție și promovare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin realizarea funcțiilor de monitorizare și raportare, examinare a reclamațiilor beneficiarilor, acordarea de consultanță în domeniul drepturilor omului și asistență pentru autorități, informare și promovare a drepturilor omului.

Astfel, Avocații Poporului au avut mai multe declarații, luări de atitudine privind semnale de violare a drepturilor omului, prin care au pledat pentru luarea de către autorități a unor decizii în spiritul principiilor și valorilor drepturilor omului [2] [3] [4] [5]. Constatarea de bază este că pandemia a scos în evidență zonele nevralgice ale sistemului drepturilor omului din Republica Moldova, iar autoritățile nu întotdeauna au reușit să facă față provocărilor apărute din cauza gestionării ineficiente a situației sau a deficiențelor de sistem care nu au permis adoptarea de acțiuni prompte și adecvate.

Unele decizii au impus măsuri excesive și dezechilibrate prin care au fost încălcate drepturile omului. Acești și alți factori au influențat comportamentul populației și a determinat mai multe persoane să nu reacționeze la modul convenit la pericolul prezentat de Sars-Cov-2.

În gestionarea pandemiei de COVID-19, autoritățile, în linii mari, nu au ținut cont de abordări bazate pe drepturile omului. În activitatea desfășurată în perioada crizei sanitare Avocații Poporului și membrii staff-ului instituției s-au confruntat și cu unele dificultăți. Provocarea de bază a constat în atitudinea foarte rezervată manifestată de autorități la inițiativa, propunerile și recomandările lansate de către Avocații Poporului.

În anul 2021 Oficiul Avocatului Poporului a realizat Studiul percepției asupra drepturilor omului în Republica Moldova, care reflectă situația din domeniul drepturilor omului, oferind informații despre percepțiile populației privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova, evidențiind impactul politicilor statului asupra populației în general, precum și asupra grupurilor vulnerabile, marginalizate și stigmatizate în particular, oferind recomandări de îmbunătățire a situației existente [6].

Studiul este important în contextul în care prezintă și o analiză în dinamică a situației privind drepturile omului în Republica Moldova, fiind comparate datele cu cele din studiile anterioare din anii 2016 [7], 2018 [8].

Măsurarea percepției populației asupra situației drepturilor omului în Republica Moldova reprezintă un instrument important în identificarea, din perspectiva cetățeanului de rând, a problemelor existente în domeniu, a evoluțiilor din ultimii ani și planificarea de noi acțiuni strategice în scopul îmbunătățirii situației existente.

Astfel, studiul reflectă schimbări privind gradul de cunoaștere și de conștientizare de către populație a drepturilor omului, a respectării acestora de către diferiți actori în general și în raport cu diferite grupuri vulnerabile din țară. Constatările acestui studiu evidențiază un nivel redus de informare a populației referitor la drepturile omului, în special printre populația din mediul rural și cea cu venituri mici.

Dreptul la sănătate, la protecție socială, dreptul la un proces echitabil, în opinia respondenților, sunt printre trei cel mai puțin respectate. Birocrația, corupția și lipsa de

încredere în sistemul de justiție sunt considerate bariere importante în adresabilitatea populației atunci când le sunt încălcate drepturile.

Studiul calitativ a confirmat această tendință privind percepțiile cetățenilor că corupția afectează semnificativ respectarea drepturilor omului. Cel mai frecvent s-a făcut referință la încălcarea dreptului la un proces echitabil – „chiar dacă legea nu e de partea lor, dacă au portmoneul plin, li se face dreptate”; „la noi cine are bani, are și dreptate”. În studiile realizate (*anii 2020, 2018, 2016*) dreptul la sănătate, la educație și la protecție socială sunt considerate ca fiind printre principalele trei cele mai actuale și importante drepturi, care necesită o atenție sporită din partea societății în Republica Moldova. În studiul curent această opinie este împărtășită de circa 71,6% respondenți, care au menționat dreptul la sănătate ca fiind cel mai important, urmat de dreptul la educație – 33,2%, și dreptul la protecție socială, cu 33,1% răspunsuri afirmative. Acestea sunt urmate, după ponderea răspunsurilor acumulate, de dreptul la muncă și protecția muncii – 30,1%, dreptul la un proces echitabil – 24,8%, dreptul la informație, libertatea opiniei și exprimării – 10,3%. Alte drepturi și libertăți menționate în studiu au acumulat mai puțin de 10% răspunsuri afirmative.

În opinia participanților la discuțiile de grup cele mai respectate drepturi în Republica Moldova sunt: dreptul la educație; dreptul la vot; dreptul la libertatea conștiinței, gândirii și religiei; dreptul la libertatea opiniei și exprimării; dreptul la familie; dreptul la muncă.

Expertii în domeniul drepturilor omului consideră că majoritatea acestor drepturi sunt respectate, însă sunt și situații de încălcare parțială a unor drepturi.

De exemplu, dreptul la educație este în mare parte respectat în Republica Moldova, însă în procesul de studii sunt pe larg răspândite plățile informale, astfel se limitează anumite drepturi pentru copiii din familiile vulnerabile. De asemenea, în contextul învățământului on-line generat de COVID-19, este restricționat dreptul la educație pentru copiii care nu au acces la tehnologii informaționale și/ sau internet.

În cadrul mai multor discuții de grup s-a vociferat faptul că dreptul la libertatea opiniei este parțial respectat în Republica Moldova.

Cel mai frecvent s-a făcut referință la încălcarea acestui drept în campaniile electorale, în special, pentru angajații din instituțiile de stat, deși teoretic aceștia au dreptul să-și exprime opiniile politice, să susțină un anumit candidat, de facto, aceștia sunt intimidați, amenințați cu demisia etc.

În opinia participanților la discuțiile de grup, cele mai puțin respectate drepturi sunt: dreptul la un trai decent, dreptul la sănătate, dreptul la egalitate și nediscriminare, dreptul la integritate fizică și psihică, dar și dreptul la muncă, în special, pentru persoanele în etate sau care au vârsta aproape de cea de pensionare. Unii respondenți, dar și experți, au atenționat faptul că în perioada pandemică, prin sistarea activității instituțiilor preșcolare și faptul că nu li s-au oferit alternative părinților li s-a încălcat dreptul la muncă și asigurarea unui venit.

Mai mulți experți intervievați, dar și respondenți au remarcat că în Republica Moldova se încalcă flagrant drepturile sociale, dreptul la un trai decent, în special, atunci când plățile sociale nu acoperă minimul necesar de existență. Respondenții pensionari, persoanele cu dizabilități au atenționat și ei că se află la limita supraviețuirii, iar fără suportul familiei, inclusiv celei extinse, nu ar putea acoperi nici cheltuielile pentru alimentație și medicamente.

Expertii intervievați, dar și câțiva respondenți, consideră că în contextul pandemiei COVID-19, sub pretextul prevenirii răspândirii COVID-19 se intensifică acțiunile de încălcare a drepturilor omului, în special, în domeniile garantate de către stat, exemplificându-se ocrotirea sănătății, educație, dar și dreptul la întruniri și manifestații

sau încercări de limitare excesivă a dreptului la informare.

Totuși, în opinia unor respondenți, posibilitățile actuale de informare prin intermediul internetului, rețelelor de socializare și suportul profesionist și gratuit acordat de reprezentanții societății civile sunt resurse foarte importante în contribuția privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova. Tehnologiile moderne facilitează posibilitățile locuitorilor Republicii Moldova să se informeze, protejeze, prin documentarea rapidă și solicitarea suportului comunităților din care fac parte sau asistenței specialiștilor din domeniu.

Nivelul de informare a populației Republicii Moldova privind drepturile omului. Cunoașterea nivelului de informare contribuie la identificarea necesităților de intervenție ale instituțiilor statului privind încălcarea drepturilor, la conștientizarea obligațiilor privind respectarea drepturilor omului în stat. Studiile realizate denotă că nivelul de informare al populației privind drepturile omului se menține relativ redus, cu o ușoară creștere în raport cu anii precedenți, această fiind din contul mediului urban. Cel mai puțin informate rămân a fi grupurile vulnerabile, precum persoanele sărace, cu studii joase, vârstnicii, locuitorii de la sate. Accesul la informație despre drepturile omului și posibilitățile de informare este în creștere, la aceasta a contribuit esențial dezvoltarea tehnologiilor informaționale. Pe lângă mass-media, internetul a devenit a doua sursă de informare în acest domeniu. Birocratismul funcționarilor publici este una dintre piedicile majore privind accesul la informația cu privire la drepturile omului.

Nivelul de respectare a drepturilor omului în Republica Moldova. Dreptul la sănătate, la educație și la protecție socială sunt considerate ca fiind principalele trei, cele mai actuale și importante drepturi, care necesită o atenție sporită din partea societății în Republica Moldova, opinie susținută în toate cele trei studii realizate. În același timp, dreptul la sănătate și la protecție socială, în opinia respondenților, sunt printre trei cel mai puțin respectate, de rând cu dreptul la un proces echitabil.

În contextul Covid-19 și a școlii on-line s-a evidențiat privarea de dreptul la educație a copiilor din familiile vulnerabile, care nu aveau acces la tehnologii și/ sau internet. Unul din trei respondenți sunt de acord cu faptul că minoritățile etno-lingvistice au acces egal la educație de calitate ca și cei care studiază în limba română. Aproximativ aceleași tendințe se păstrează în raport cu studiul anterior din 2018, ceea ce relatează asupra persistenței problemelor respective, conexe dreptului la educație, a gradului de conștientizare și percepție a acestora de către populație. În studiul curent, opiniile pozitive privind asigurarea de către stat a dreptului la ocrotirea sănătății a diferitor grupuri de persoane a înregistrat o dinamică pozitivă în raport cu toate grupurile de persoane menționate, iar creșterea, în raport cu anii precedenți variază între 10 și 20 p.p. Mai asigurate se consideră a fi drepturile copiilor și a femeilor, mai puțin asigurate – a persoanelor aflate în detenție, grupurilor vulnerabile (romi, minorități religioase, LGBT etc.), persoanelor cu venituri mici. Doar 1/3 respondenți consideră că statul asigură tuturor acces egal la serviciile medicale de calitate, aproape 2/3 susțin opinia precum ca statutul economic al persoanei afectează dreptul la servicii de ocrotire a sănătății, iar doar 1/5 au menționat acordul cu faptul că polița de asigurare medicală permite deținătorului acesteia un nivel adecvat la servicii medicale. Experții intervievați au accentuat faptul că problema nu constă în accesul la serviciile medicale, dar în asigurarea calității serviciilor medicale, cu discrepanțe enorme între rural și urban.

Cea mai mare atenție privind respectarea drepturilor omului trebuie acordată copiilor, persoanelor în etate, femeilor, persoanelor cu dizabilități, victimelor violenței în familie, victimelor traficului de ființe umane. În cazul acestor grupuri, în raport cu studiul anterior, se observă o creștere a ponderii opiniilor respective cu 3-6 p.p.

Urmărind promovarea unei abordări bazate pe drepturile omului, Institutul Român

pentru Drepturile Omului subliniază necesitatea menținerii unui climat de echilibru social și de solidaritate care să permită cetățenilor să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale în mod proporțional cu restricțiile impuse de starea de urgență. Luând în considerare standardele internaționale și europene adoptate în materia drepturilor omului, Institutul evidențiază necesitatea acordării, din partea autorităților, a unei atenții speciale în privința unor anumite prerogative.

Criza generată de pandemia COVID-19 are o serie de implicații semnificative asupra drepturilor omului. În momentul actual, autoritățile trebuie să se concentreze nu numai asupra gestionării crizei din punct de vedere strategic și economic, ci și asupra asigurării și protejării drepturilor fiecărei persoane în parte.

Dreptul la sănătate este reglementat în art. 12 din Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, care prevede că „Statele părți la prezentul pact recunosc dreptul pe care îl are orice persoană de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge”. De asemenea, se stipulează că statele trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a asigura „profilaxia și tratamentul maladiilor epidemice, endemice, profesionale și a altora, precum și lupta împotriva acestor maladii”.

În vederea asigurării dreptului la sănătate, pot fi restricționate anumite drepturi pe perioada pandemiei, însă asemenea măsuri trebuie să fie temporare, legale și proporționale pentru a asigura un echilibru între intervenția autorităților și efectul acesteia asupra sănătății populației. În momentul de față, prin instituirea stării de urgență, anumite drepturi, precum dreptul la întrunire, libertatea circulației, dreptul la viață intimă, familială și privată, dreptul de proprietate privată, libertatea religioasă, sunt restricționate luând în considerare recomandările autorităților naționale de distanțare socială.

Însă, autoritățile trebuie să aibă în vedere protejarea categoriilor de drepturi care pot fi încălcate cu ușurință în această perioadă, respectiv: dreptul la informare, dreptul la nediscriminare, precum și drepturile specifice categoriilor vulnerabile, respectiv copii, femei, vârstnici, persoane cu dizabilități și persoane fără adăpost.

Luând în considerare instrumentele internaționale și recomandările instituțiilor internaționale în materie de drepturi ale omului, autoritățile naționale trebuie să aibă în vedere o serie de aspecte:

- ONU recomandă statelor să furnizeze toate resursele necesare în toate sectoarele sistemului sanitar – de la prevenție și depistare la tratament și recuperare. De asemenea, statele trebuie să ia măsuri suplimentare de protecție socială pentru a asigura asistența necesară persoanelor care pot fi afectate disproporționat de efectele crizei. Într-o perioadă în care se pune accent pe izolare trebuie avută în vedere sănătatea mintală a fiecărei persoane, fie că se află în carantină sau izolare. De aceea este esențial să se asigure posibilitatea de a beneficia de consiliere psihologică, în mod gratuit, pentru toate persoanele care au nevoie de asistență în acest sens.

- În ceea ce privește combaterea discriminării și a xenofobiei, Înaltul Comisar OSCE pentru Minorități Naționale recomandă autorităților să fie vigilente în monitorizarea și combaterea fenomenelor de intoleranță, xenofobie și a altor fenomene similare comise pe baza unor criterii specifice precum identitatea, limba, religia sau cultura.

- Organizația Internațională a Muncii recomandă: combaterea stigmatizării la locul de muncă prin instruirea angajaților și prin promovarea mecanismelor de raportare confidentiale și sigure; adoptarea de aranjamente care să acorde o mai mare libertate și flexibilitate angajatorilor pentru desfășurarea activității; sprijinirea părinților angajați în muncă prin adoptarea de măsuri speciale; consolidarea măsurilor de securitate și sănătate în muncă, inclusiv prin îndrumarea și instruirea angajaților privind securitatea și sănătatea în muncă și igiena; încurajarea lucrătorilor de a căuta îngrijiri medicale adecvate și sprijinirea angajaților pentru a face față stresului.

- În vederea asigurării informării populației trebuie să se pună accent pe transparența măsurilor adoptate și pe transmiterea de mesaje oficiale clare. De asemenea, autoritățile trebuie să stopeze, pe cât posibil, răspândirea știrilor false în mass-media. Dezinformarea reprezintă o amenințare serioasă la adresa drepturilor omului și împiedică eforturile de a acționa în fața răspândirii COVID-19, iar autoritățile, mass-media și rețelele sociale au un rol esențial în combaterea acesteia, dar trebuie să respecte dreptul la liberă exprimare și informare. Trebuie adoptate măsuri necesare în vederea combaterii dezinformării. Astfel, trebuie dezvoltate politici și strategii care să stopeze propagarea miturilor și a campaniilor de dezinformare, acestea din urmă putând duce la încălcări ale drepturilor și libertăților fundamentale.

- Discursul motivat de ură reprezintă un element care declanșează discriminarea și violența. În scopul combaterii acestuia trebuie promovată toleranța, dialogul cu și între membrii comunității și pluralismul și diversitatea mass-media.

În contextul actual trebuie să se țină cont de categoriile vulnerabile:

- Femeile care se află în relații abuzive pot deveni cu ușurință victime ale violenței și a abuzului luând în considerare obligația de a sta în casă cu partenerii abuzivi. Astfel, autoritățile statului trebuie să pună la dispoziția acestora locuri în adăposturi și să ofere asistența necesară. ONU recomandă ca manifestarea fenomenului violenței de gen în contextul pandemiei COVID-19 să fie luată în considerare de toate sectoarele societății (de la guverne, la organizații internaționale sau structuri ale societății civile) pentru a preveni și a răspunde în mod eficient acestei probleme. Totodată, se atrage atenția asupra analizării impactului economic al pandemiei și implicațiile sale asupra fenomenului violenței de gen.

- Persoanele cu dizabilități trebuie să beneficieze de sprijinul și asistența necesare pentru a nu rămâne izolate și pentru a nu resimți mai grav efectele crizei cauzate de virusul COVID-19. Potrivit Raportului Special al ONU pentru persoane cu dizabilități, în anumite situații, măsurile de izolare sau de distanțare socială pot fi imposibile pentru persoanele cu dizabilități care necesită sprijinul altor persoane pentru a se hrăni, îmbrăca și spăla. De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că situația persoanelor cu dizabilități care sunt instituționalizate sau care se află în unități de psihiatrie este și mai gravă din cauza riscului ridicat de contaminare și lipsa supravegherii externe. Limitarea contactului cu familia sau persoanele apropiate pot reprezenta un risc pentru persoanele instituționalizate care pot deveni ușor victime ale abuzului și neglijenței.

- Copiii și tinerii se pot confrunta la rândul lor cu o serie de riscuri. Ținând cont că școlile sunt închise, trebuie să li se asigure în continuare dreptul la educație, prin orice mijloc necesar. Deși se organizează cursuri, în mediul online, trebuie să se ia în considerare faptul că nu toți copiii din România au acces la tehnologie din cauza situației financiare precare sau a sărăciei. Astfel, ar trebui avute în vedere programe care să le pună acestora la dispoziție mijloacele necesare pentru predarea online. De asemenea, trebuie asigurat și dreptul la hrană, în cazul copiilor care depindeau de alimentele primite la școală. În plus, atât copiii, cât și tinerii pot fi victime ale violenței domestice în această perioadă, așadar trebuie să li se pună la dispoziție asistența necesară și să fie informați cu privire la drepturile lor.

- Vârșnicii sunt deosebit de vulnerabili în fața virusului COVID-19, astfel că trebuie să beneficieze de măsuri de protecție suplimentare. În acest sens, ar trebui să li se asigure, în măsura posibilităților, asistența necesară pentru achiziționarea de alimente și medicamente, atât din punct de vedere financiar, cât și logistic. Expertul independent al ONU pentru exercitarea drepturilor omului de către persoanele vârstnice și-a exprimat îngrijorarea cu privire la persoanele vârstnice care au probleme de sănătate sau care deja sunt excluse social, care trăiesc în sărăcie, cu acces limitat la servicii de sănătate, sau care

se află în centre de îngrijire rezidențiale. Distanțarea socială nu trebuie să devină excluziune socială. Trebuie să se găsească soluții prin care vârstnicii să poată menține legătura cu alte persoane, inclusiv familia, chiar și cei care trăiesc în centre de îngrijire sau în zone izolate. Protocoalele de triaj din spitale trebuie elaborate și urmate pentru a se asigura că aceste decizii sunt luate pe baza nevoilor medicale, a celor mai bune dovezi științifice disponibile și nu pe criterii non-medicale, cum ar fi vârsta sau dizabilitatea.

- Persoanele fără adăpost reprezintă, probabil, una dintre cele mai vulnerabile categorii în această perioadă. Pe lângă lipsa unei locuințe, există problema menținerii igienei necesare și asigurării hranei. Este important să fie îndrumate către adăposturi sau să fie informate cu privire la posibilitatea de a beneficia de hrană la cantine sociale sau să fie îndrumate spre serviciile oferite de organizații neguvernamentale.

- În acest moment este esențial ca toate persoanele aparținând categoriilor vulnerabile să aibă acces la apă potabilă și salubritate. ONU recomandă autorităților ca în perioada actuală să nu întrerupă serviciile de furnizare a apei pentru persoanele care nu își pot plăti facturile și să furnizeze gratuit apă persoanelor care trăiesc în sărăcie sau care sunt afectate de criză. În perioada pandemiei, toate persoanele care trăiesc în așezări informale, persoanele fără adăpost, populația rurală, femeile, copiii, persoanele cu dizabilități, migranții și refugiații și orice alte categorii vulnerabile trebuie să aibă acces la apă, în mod continuu și la prețuri acceptabile.

Oficiul Avocatului Poporului atrage atenția asupra necesității unei abordări bazate pe drepturile omului care să urmărească atât protecția titularilor de drepturi în exercitarea prerogativelor fundamentale, cât și susținerea actorilor statali și non-statali în consolidarea capacității lor de a asigura protecția, promovarea și protejarea drepturilor omului.

Referințe bibliografice:

1. Hotărârea Guvernului nr. 55 din 17.03.2020 privind declararea stării de urgență

Resurse Web:

1. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120817&lang=ro#
2. Comunicare. Ombudsman.md. [citată 20.12.2021]. Disponibil: <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-bate-alarma-persoanelor-care-se-trateaza-la-domiciliu-de-sars-cov-2-li-se-incalca-dreptul-la-viata-si-sanatate-mihail-cotorobai-a-recomandat-ministerului-sanatatii-muncii-si-prot/>
3. Comunicare. Ombudsman.md. [citată 20.12.2021]. Disponibil: <http://ombudsman.md/news/oficiul-avocatului-poporului-sustine-campania-de-informare-reducerea-stigmei-asociate-cu-covid-19/>
4. Comunicare. Ombudsman.md. [citată 20.12.2021]. Disponibil: <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-condamna-declaratiile-directorului-agentiei-nationale-pentru-sanatate-publica-ansp-nicolae-furtuna-facute-recent-la-un-post-de-televiziune-potrivit-carora-covid-19-ar/>
5. Comunicare. Ombudsman.md. [citată 20.12.2021]. Disponibil: <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-a-constatat-anumite-derogari-de-la-standardele-nationale-si-internationale-in-hotararea-nr-21-din-24-07-2020-a-comisiei-nationale-extraordinare-de-sanatate-publica-si-recomanda-rev/>
6. Vremiș M., Vladicescu N., Vieru P. Studiu. Percepții asupra drepturilor omului în Republica Moldova. Chișinău, Avocatul Poporului, 2021. <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Studiu-PERCEPTII-DO->

[2021.pdf](#)

7. Ombudsman.md. [citat 20.12.2021]. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/roraport_do_final_pentru_tipar_1.pdf
8. Ombudsman.md. [citat 20.12.2021]. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/roraport_do_final_pentru_tipar_1.pdf

REGIMUL DE INTEGRITATE ÎN SERVICIUL PUBLIC ÎN CONDIȚIILE NOII LEGISLAȚII. REALITĂȚI ȘI PROVOCĂRI

INTEGRITY REGIME IN THE PUBLIC SERVICE UNDER THE NEW LEGISLATION. REALITIES AND CHALLENGES.

CZU: 340.134:330.564.22:352/354.08

Viorel RUSU
Lector universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Summary

Public service and integrity regime in public sector are inextricably linked elements. Between the integrity regime and the status of public servants and dignitaries there must be proportionality (balance) regarding the protection of the public interest and the guarantee of the right to be elected or to hold a public function. In order to guarantee the material and procedural rights of public servants and dignitaries, a clear link is required between the legislation in the field of integrity and the legislation governing legal liability,

which is mostly codified and includes disciplinary, contravention and criminal liability, as well as patrimonial liability in connection with mentioned forms. It is interesting to what extent new changes in integrity legislation meet these standards or rigors.

Keywords: *integrity regime, public service, public servant, dignitary, public interest, legal liability.*

Prin Legea nr. 130/2021 pentru modificarea unor acte normative [1] a fost modificată legislația în domeniul integrității, care a intrat în vigoare la 29 octombrie 2021. Noua legislație efectiv a înăspriț rigorile și așa incerte privind declararea averii și intereselor personale, regimul conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor (*notă*: ceea ce în ansamblu lor ar constitui în cea mai mare parte domeniul integrității) pentru agenții publici, partea covârșitoare constituind-o funcționarii publici și persoanele ce exercită o funcție de demnitate publică (demnitari) [2, art. 3].

În ansamblu situația în domeniul integrității din ultima perioadă este de așa natură că marea majoritate a cazurilor examinate de Autoritatea Națională de Integritate (ANI) privesc aleșii și funcționarii locali (peste 50 %) [3, p.12-16], deși la nivel central sunt concentrate resursele financiare și există cauze de rezonanță majoră care nu s-au soldat cu finalitate.

Analizând procesul de elaborare, consultare și adoptare a pachetului de legi din domeniul integrității citat mai sus, pot fi evidențiate următoarele deficiențe:

1) *graba și neconsultarea adecvată a tuturor actorilor, lipsa analizei per ansamblu (lecțiile învățate), inclusiv costul sistemului existent.* Aceasta ar putea agrava și mai mult neatractivitatea activității în serviciul public, în special la nivel local care deja se confruntă cu majore probleme de personal (inclusiv ca o consecință a depopulării țării);

2) *noile concepte privind „stilul de viață”, sau servicii procurate ce depășesc 10 salarii medii lunare pe economie pe parcursul anului precum și „diferența substanțială” care depășește 20 salarii medii lunare pe perioada cât persoana este subiect al declarării [4, art. 2] nu sunt coerente, previzibile și pun povară suplimentară considerabilă anume pe subiecții declarării lipsiți de asistență și capacități,* cum ar fi aceiași funcționarii publici și demnitarii la nivelul local;

3) *mecanismul de suspendare din funcție [5] este la fel unul excesiv și poate crea probleme în funcționarea sistemică a serviciului public;*

4) *sistemul de control, constatare și răspundere în domeniul integrității este în mare parte deconectat de la sistemul existent de drept în domeniul răspunderii juridice.* Aceasta creează incertitudine în aplicarea răspunderii juridice pentru în încălcările din domeniul integrității, continuând să persiste riscul ca pentru fapte formale și neesențiale din punct de vedere a interesului public se aplică aceiași sancțiuni (pedeapsă) de încetarea a mandatului/funcției și privarea de a ocupa funcții publice pe o anumită perioadă, contrară principiului individualizării răspunderii.

5) *se impun mecanisme de contracarare a abuzurilor de denunțuri și petiții în scopuri politice în legătură cu perioada electorală, etc., luarea în considerație a statutului de persoană aleasă pentru un anumit mandat (cum ar fi de exemplu ales local) la aplicarea măsurilor de răspundere și a altor măsuri de constrângere.* Cu regret aceste aspecte nu au fost luate în considerație în noua legislație.

Astfel constatăm că asigurarea principiului proporționalității dintre interesul public în domeniul integrității și garantarea dreptului de a fi ales și de a ocupa o funcție publică lasă de dorit. Legea nr. 132/2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate prevede că inspectorul de integritate decide dacă emite un act de constatare în care solicită încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale subiectului declarării și aplică pentru acesta interdicția de a ocupa o funcție publică sau de demnitate publică în funcție de gradul de vinovăție al subiectului declarării, de natura abaterii, de numărul și durata abaterilor, de comiterea unor abateri similare anterior, de prejudiciul adus

interesului public și de funcția publică deținută. Iar Autoritatea Națională de Integritate se adresează instanței de judecată pentru declararea nulității actului administrativ, a actului juridic sau a deciziei luate cu încălcarea dispozițiilor legale privind conflictele de interese, incompatibilitățile restricțiile și limitările, dacă anularea acestora nu aduce daune interesului public. La aprecierea faptului dacă sunt *aduse daune interesului public* se va ține cont în principal de caracterul sistematic sau unitar al abaterii, de numărul de persoane afectate, de mărimea prejudiciului material cauzat, de consecințele abaterii la nivel local, național sau internațional, de afectarea reputației autorității/instituției publice sau a bunei funcționări a acesteia, precum și de alte circumstanțe care ar afecta interesul public[6]. Respectiv Legea nr. 133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale prevede că actele administrative emise/adoptate sau actele juridice încheiate personal sau prin intermediul unei persoane terțe într-o situație de conflict de interese real sunt lovite de nulitate absolută, cu excepția cazului în care anularea acestora ar aduce daune interesului public[7]. Cele menționate atestă că legislația în domeniul integrității nu este încadrată în sistemul de drept existent privind răspunderea juridică.

Legislația ce reglementează răspunderea juridică în cea mai mare parte este codificată și include răspunderea disciplinară, contravențională și penală, precum și patrimonială în conexiune cu formele menționate. Această legislație este complexă în aspectul normelor materiale și procedurale, inclusiv garantarea drepturilor procesuale ale persoanei. Lucrul respectiv nu-l putem spune despre noua legislație în domeniul integrității (*notă*: cu atât mai mult despre legislația precedentă), care rămâne a fi imprezvizibilă în aspectul termenilor, procedurilor, individualizării răspunderii (circumstanțe atenuante, agravante, statutul funcționarului (demnitarului) etc.) și asigurării garanțiilor procesuale necesare conform principiului dreptății. De exemplu conform căror norme și în ce condiții (standarde) inspectorul de integritate (ANI) va garanta emiterea „unui act de constatare în care solicită încetarea mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale subiectului declarării și aplică pentru acesta interdicția de a ocupa o funcție publică sau de demnitate publică *în funcție de gradul de vinovăție al subiectului declarării, de natura abaterii, de numărul și durata abaterilor, de comiterea unor abateri similare anterior, de prejudiciul adus interesului public și de funcția publică deținută*”? De asemenea care sunt garanțiile că se va determina adecvat că sunt „aduse daune interesului public și se va ține cont în principal de caracterul sistematic sau unitar al abaterii, de numărul de persoane afectate, de mărimea prejudiciului material cauzat, de consecințele abaterii la nivel local, național sau internațional, de afectarea reputației autorității/instituției publice sau a bunei funcționări a acesteia, precum și de alte circumstanțe care ar afecta interesul public”? Respectiv mecanisme legale lipsesc și rămâne la latitudinea pur subiectivă a reprezentatului ANI de a decide într-un mod sau altul. La rândul său procedura ulterioară în instanța de judecată în procedura de contencios administrativ nu este adaptată și are alte sarcini decât individualizarea și aplicarea conform principiului dreptății a răspunderii juridice sub formă de „încetare a mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ale subiectului declarării și interdicția de a ocupa o funcție publică sau de demnitate publică”. Efectiv acestea sunt sancțiuni contravenționale sau penale iar „raporturile juridice ale autorităților publice care acționează în baza Codului contravențional sau Codului penal nu cad sub incidența Codului administrativ”, adică în speță procedura contenciosului administrativ[8].

Prevederile legislației în domeniul integrității ar trebui să țină cont de statutul persoanelor care sunt alese prin mandat direct de către cetățeni (cum ar fi de exemplu aleșii locali). Astfel considerăm că un demnitar poate fi lipsit de mandatul acordat de cetățean doar în cazuri de excepții pentru fapte ce constituie infracțiuni, în restul situațiilor existând sancțiuni contravenționale de privare pe un anumit termen, etc.. Prezintă interes și chiar câmp de discuție, inclusiv în contextul unor situații care au avut loc (*notă*: actul de constatare ANI în privința Președintelui Curții Constituționale[9]), dacă mandatul Președintelui Republicii Moldova, care de asemenea este un demnitar ales, poate înceta

prin actul de constatare a funcționar cu statutul special (inspectorul de integritate) dintr-o autoritate administrativă autonomă (ANI). Respectiv cum se încadrează aceasta cu prevederile constituționale de încetarea a mandatului Președintelui Republicii Moldova? Respectiv funcțiile de demnitate publică obținute prin mandat direct, în unele cazuri și indirect, nu pot fi echivalate cu funcțiile publice ordinare ori executive.

În contextul celor menționate, nu suferă nici o critică prevederile art. 23 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale[10]. Conform alineatului (1) din articolul respectiv „încălcarea prevederilor prezentei legi atrage răspundere disciplinară, contravențională, civilă sau penală, după caz”, iar alineatul (3) din același articol prevede că „fapta subiectului declarării în privința căruia s-a constatat starea de incompatibilitate nesoluționată în termenul legal constituie temei pentru tragere la răspundere disciplinară, contravențională și/sau, după caz, pentru încetarea mandatului, a raporturilor de muncă ori de serviciu ale acestuia.”. Rămâne neclară la care din formele menționate de răspundere juridică (de la alineatul (1)) se atribuie „și/sau, după caz, pentru încetarea mandatului, a raporturilor de muncă ori de serviciu ale acestuia”? Alte exemple de incertitudini similare pot fi continuate și în cazul altor prevederi din articolul și legislația din domeniul integrității cum ar fi: ”subiectul declarării eliberat sau destituit din funcție potrivit prevederilor alin. (3)–(5) este decăzut din dreptul de a mai exercita o funcție publică sau o funcție de demnitate publică, cu excepția funcțiilor eligibile, pe o perioadă de 3 ani de la data eliberării sau destituirii din funcția publică ori de demnitate publică respectivă sau din data încetării de drept a mandatului său. Dacă persoana a ocupat o funcție eligibilă, ea nu mai poate ocupa aceeași funcție pe o perioadă de 3 ani de la încetarea mandatului.” Respectiv legislația din domeniul integrității admite aplicarea a 2 sau chiar 3 sancțiuni pentru aceeași faptă (!?). Aceste prevederi încalcă principiile dreptății, previzibilității, individualizării răspunderii și ordinii aplicării normelor de drept. Astfel actul ANI de constatare se transformă în act de sancționare, deși sancționarea ar trebui efectuată în limitele unei proceduri disciplinare contravenționale sau penale bine reglementate.

La fel, în contextul celor menționate, suspendarea din funcție ar trebui să aibă loc în cadrul unor proceduri disciplinare, contravenționale sau penale cu temeuri foarte clare privind necesitatea acestor măsuri de constrângere.

Considerăm că Actul de constatare al Autorității Naționale de Integritate trebuie să fie un act de control[11], iar în baza acestuia (reieșind din caracterul faptei), inspectorul de integritate sau inițiază o procedură de răspundere disciplinară adresată autorității competente de angajare, ori întocmește un proces-verbal cu privire la contravenție (*notă*: componentele de contravenții trebuie adaptate reieșind din caracterul faptei și al subiectului declarării), sau transmite materialele organului de urmărire penală pentru atragerea la răspundere penală.

Atribuindu-se la una din categoriile de procedură administrativă activitatea administrativă și actul de constatare ANI trebuie să aibă termene foarte bine definite[12]. Se impune respectarea unor așa principii ale procedurii administrative ca eficiența, termenul rezonabil, proporționalitatea, securitatea raporturilor juridice[13].

Cât privește averea nejustificată legislația contravențională și cea penală are deja ca măsură de siguranță confiscarea specială și această măsură de constrângere ar trebui încadrată armonios în legislația respectivă[14], care corespunde elementului superior al sistematizării unitare a cadrului normativ - codificarea.

Sistemul instanțelor judecătorești ce examinează cauzele în domeniul integrității (în principal actele de constatare al ANI) nu respectă principiul subsidiarității ca un principiu cheie în cadrul Uniunii Europene[15]. Astfel actele de constatare ale ANI pot fi contestate la Curtea de Apel Chișinău, în termen de 30 de zile de la emitere[16]. Dacă admite recursul împotriva hotărârii Curții de Apel Chișinău, Curtea Supremă de Justiție nu poate trimite cauza la rejudecare[17]. Este evident câte cheltuieli și resurse trebuie să suporte

funcționarul sau demnitarul public care domiciliază în afara razei orașului Chișinău pentru a-și apăra drepturile în instanță pe cazurile din domeniul integrității.

Finalmente considerăm că se impune reevaluarea și revizuirea prevederilor legislației în domeniul integrității având la bază balanța dintre drepturile și interesele persoanei care activează în serviciul public, pe de o parte, și concentrarea pe criteriile de risc, adică pe mecanisme eficiente pentru persoane și funcții publice cu impact major, pe de altă parte. Cu regret legislația în domeniul integrității continuă practica de „împovărare” pentru majoritatea funcționarilor și demnitarilor public, altfel spus există riscul de-motivării de a activa în serviciul și sectorul public.

Referințe bibliografice și resurse Web:

1. A se vedea Art. I și II din Legea pentru modificarea unor acte normative, nr. 130 din 07 octombrie 2021 [citată 06.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128365&lang=ro.
2. Legea integrității, nr. 82 din 25 mai 2017 [citată 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120706&lang=ro.
3. Raportul de activitate al Autorității Naționale de Integritate pentru anul 2021 [citată 07.12.2021] Disponibil: <https://ani.md/sites/default/files/Raport%20ANI%202021.pdf>.
4. Legea privind declararea averii și a intereselor personale, nr. 133 din 17 iunie 2016 [citată 05.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128397&lang=ro.
5. A se vedea art. 7 alin. (2) lit. c) din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, nr. 132 din 17 iunie 2016 [citată 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128394&lang=ro.
6. A se vedea art. 39 alin. (2), (4) lit. b) și (5) din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, nr. 132 din 17 iunie 2016 [citată 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128394&lang=ro.
7. A se vedea art. 15 alin. (1) din Legea privind declararea averii și a intereselor personale nr. 133 din 17 iunie 2016 [citată 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128397&lang=ro.
8. A se vedea art. 2 alin. (3) lit. b) din Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19 iulie 2018 [citată 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129135&lang=ro.
9. ”Cu privire la actul de constatare al Autorității Naționale de Integritate în privința doamnei judecător Domnica Manole” [citată 10.01.2022] Disponibil: <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2351&t=/Media/Noutati/Cu-privire-la-actul-de-constatare-al-Autoritatii-Nationale-de-Integritate-in-privinta-doamnei-judecator-Domnica-Manole/>.
10. Legea nr. 133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale [citată 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128397&lang=ro.
11. *Nota aut.*: Similar tuturor autorităților cu funcții de control în stat, noi avem deja precedente de „stat în stat”, cum ar fi în cazul sistemului judecătoresc și al procuraturii.
12. *Nota aut.*: Legislația în domeniul integrității nu conține termene destul de concrete și restrânse pentru activitățile de control, lăsând în principal la latitudinea funcționarilor ANI. De exemplu Codul administrativ al RM, nr. 116/2018 (art. 60), prevede un termen general de finalizare a oricărei proceduri administrative de 30 de zile, iar legislația în domeniul integrității lărgeste procedura respectivă până la ani de zile.

13. A se vedea art. 27-30 din Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19 iunie 2018 [citat 10.01.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129135&lang=ro.
14. A se vedea Capitolul V¹ din Titlul I Cartea a doua din Codul contravențional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24 octombrie 2008 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130231&lang=ro și Capitolul X din Partea generală a Codului penal al Republicii Moldova, nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129474&lang=ro.
15. „EUR-Lex”. Access to European Union law: summaries of EU legislation/glossary of summaries. [citat 10.01.2022] Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/subsidiarity.html>.
16. *Nota aut.*: Prevederea respectivă încalcă procedura intrării în vigoare a actelor administrative în vigoare care poate fi nu mai devreme de momentul aducerii la cunoștința persoanelor vizate în ele, dar nici cum data emiterii. Cu atât mai mult că conform art. 139 alin.(1) din Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19 iunie 2018, „un act administrativ individual devine valabil pentru persoana căreia îi este destinat sau care este afectată de el în *momentul în care i se comunică acesteia*, cu excepția cazului când actul administrativ însuși stabilește o dată ulterioară pentru obligativitatea sa”. Respectiv termenul de 30 de zile de contestare a actului ANI începe efectiv din data comunicării subiectului declarării, deoarece până la aceea dată actul administrativ individual respectiv nu ar fi valabil sau mai suplu nu ar exista.
17. A se vedea art. 36 din Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate, nr. 132 din 17 iunie 2016 [citat 07.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128394&lang=ro.

COMUNITATEA DE LIMBĂ
COMMUNITY OF LANGUAGE

SĂFTOIU Mihaela
Doctorandă, USM

CZU: 342.1:342.5:81`27

Summary

Language, regarded as a distinctive social element for the individual, has two-human, antagonistic valences. On the one hand, it is a unifying factor for human communities, at the heart of the nation. Viewed from another angle, the language can be a separator element when it is specific to a minority group. Thus, the present work analyzes the way in which the language community of individuals determines the formation of linguistic nations and minorities, as well as the way in which the protection of constitutional rights and freedoms of citizens of any nationality, who live on the territory of the Republic of Moldova, regardless of the language they speak, under the conditions of equality of all citizens and with respect for the right to linguistic identity, is ensured.

Keywords: *nation, community of language, official language, right to linguistic identity, national minority*

Rolul limbii în cristalizarea comunităților umane

Prof. Alexandru Arseni consideră că “statul apare și se constituie cumulând unitatea a trei elemente: 1) Națiunea – ca dimensiune demografică a statului; 2) Teritoriul – dimensiunea materială; 3) puterea de stat – dimensiune politico-juridică”[1, p. 177].

În cadrul articolului vom trata primul element Națiunea - elementul personal, pentru a constata importanța și contribuția factorului lingvistic la formarea și conturarea acesteia.

Ion Deleanu oferă o definiție a națiunii dintr-o perspectivă pluridimensională, conchizând astfel că “Națiunea – ca formă superioară de comunitate umană, inconfundabilă cu alte colectivități, nu este un fenomen exclusiv etnic sau biologic. Ea este o realitate complexă și este totodată a) produsul unui îndelung proces istoric, având la bază b) comunitatea de origine etnică, c) de limbă, d) de cultură, e) de religie, f) de factură psihică, g) de viață, h) de tradiții și i) de idealuri, dar mai ales trecutul istoric și de voința de a fi împreună a celor care au dăinuit pe un anumit teritoriu”[apud 1, p. 179]. Opinia sa se înscrie în concepția obiectivă asupra națiunii, care pune accentual pe anumite elemente de coeziune între indivizi, care îi diferențiază pe aceștia de alte comunități.

Există și opinii contrare, ce fac parte din viziunea voluntaristă/politică/individualistă asupra națiunii, conform cărora națiunea reprezintă o “comunitate voluntară de indivizi, care, mai degrabă decât datorită unui trecut comun, se constituie într-un grup cu identitate proprie datorită voinței indivizilor de a construi un viitor împreună”[2, p. 22]. Constituția României, de exemplu, oferă o concepție voluntaristă asupra națiunii. În cadrul acestei concepții, “națiunea nu este un corp etnic, lingvistic, religios etc., ci un corp electiv. Ea nu se moștenește, ci se construiește”[2, p. 25].

În vreme ce concepția obiectivă este mai apropiată de națiune în sens social, concepția voluntaristă este mai apropiată de noțiunea de națiune în sens juridic sau politic, astfel cum rezultă și din denumirile acestora.

Se poate face abstracție în totalitate de comunitatea de limbă, origine etnică, religie, de factură psihică, tradiții, cultură, viață și idealuri atunci când vorbim de națiune în cadrul concepției voluntariste? Răspunsul este unul afirmativ. Chiar dacă elementul unificator ar

fi voința, și nu comunitatea anumitor elemente definatorii pentru individ și grupul din care face parte, consider că acest lucru nu înseamnă că această comunitate nu există, doar că aportul său nu este luat în considerare, se face abstracție de comunitatea elementelor în cazul concepției voluntariste. Privind în oglindă cele două concepții, se poate observa că la viziunea obiectivă, chiar dacă între indivizi există o comunitate de limbă, origine etnică, religie, cultură, tradiții, viață și idealuri, tot este necesar un element în plus, anume “*voința de a fi împreună*”[apud 1, p. 179] așa cum susține Ion Deleanu, deci aceste elemente de coeziune nu sunt suficiente, însă existența și importanța lor este esențială. Consider că limba, ca element de comunitate joacă un rol important în formarea națiunii, alături de celelalte elemente comune pentru indivizi iar viziunea voluntaristă are rațiuni strict politice, justificabile și chiar benefice pentru minoritățile naționale, așa cum precizează și prof. Dan Claudiu Dănișor: “*protejează minoritățile sociale (naționale, etnice, lingvistice etc.) în mod principial și necesar. Cu alte cuvinte, caracterul național al statului înțeles în maniera electivă și politică (...) care face din stat un stat al tuturor cetățenilor, nu poate fi modificat prin voința grupului etnic majoritar, chiar dacă el constituie o majoritate politică la un moment dat*”[2, p. 25].

Conform prof. Ștefan Deaconu, “*limba este unul din elementele definatorii ale unei națiuni*”[3, p. 131], respectiv, “*un element fundamental în alcătuirea unui popor și o necesitate în formarea unei conștiințe comune, a unui spirit de solidaritate și a unității de voință*”[3, p. 51]. Mai mult, autorul precizează că, privind strict din acest unghi, poporul și națiunea pot fi confundate. În acest sens, în doctrina juridică apar viziuni similare ce plasează la baza definiției poporului comunitatea de identitate lingvistică [apud 1, p. 178]. Contrar acestora, prof. Alexandru Arseni consideră că “*identitatea lingvistică nu este justă, deoarece pe teritoriul fiecărui stat există minorități lingvistice, dar integrate plenar în poporul statului*”[1, p. 178], opinie la care achiesez.

Sunt păreri doctrinare care pun accent nu pe comunitatea de elemente, sau pe voință, ci pe teritoriu. Astfel, prof. Boris Negru privește națiunea ca o “*comunitate umană formată istoricește pe un teritoriu distinct, anume pe acest teritoriu comunitatea umană își formează limba, cultura obiceiturile, spiritualitatea de neam, factură psihică, de acest teritoriu comunitatea dată își leagă trecutul istoric, prezentul și indiscutabil viitorul*”[apud 1, p. 179]. Însă această dependență a națiunii de un teritoriu distinctiv ar însemna că dacă, din anumite rațiuni, poate din împrejurări forțate, o comunitate umană și-ar schimba teritoriul, înseamnă că dispare națiunea respectivă pentru că dispare elementul unificator ce ține de acel trecut istoric comun – teritoriul? Ce se întâmplă însă în cazul în care se divide teritoriul? Acest aspect poate conduce la concluzia că rezultă două sau mai multe națiuni, în funcție de numărul teritoriilor divizate? Consider că răspunsul nu poate fi decât unul negativ, și avem în acest caz exemplul României și al Republicii Moldova, care, deși organizate pe teritorii divizate dintr-un teritoriu întreg, în două state diferite, există o singură națiune – cea română. Exemple de națiuni organizate în state diferite sunt și statele arabe și cele 2 state coreene. Există și situația inversă, în cazul în care mai multe națiuni stau la baza unui stat, cum este cazul Federației Ruse și al Germaniei. În Le Petit Larousse, referirea la teritoriu este ușor nuanțată, neexclusivistă: națiunea apare ca fiind “*o comunitate de oameni cel mai adesea instalată pe același teritoriu (...)*”[4, p. 62].

Apropiată de această opinie, însă fără a pune accent pe teritoriu ci pe continuitatea generațiilor, raportându-se și la generațiile viitoare, sunt și alte opinii doctrinare, în care trecutul, prezentul dar și viitorul sunt deopotrivă de importante. Astfel, națiunea reprezintă destinul “*bazat pe elemente de coeziune și solidaritate specifice (...) și care reunește în cadrul unei comunități, în mod identic, nu doar indivizii prezenți astăzi, ci și generațiile anterioare și pe cele viitoare*”[apud 1, p. 179]. În aceeași direcție este și opinia conform căreia “*națiunea nu se identifică cu suma celor care trăiesc pe un anumit teritoriu, ea sintetizând totodată trecutul, prezentul și viitorul*”[apud 1, p. 179]. Astfel, națiunea apare ca un ansamblu suprastructural, ce nu se reduce la numărul persoanelor

prezente, ci se raportează și la generațiile care au fost și care vor veni în comunitatea respectivă, și în care variabila timp ocupă un loc important întrucât aceasta trebuie să dețină în mod deductiv atributul continuității.

Giorgie del Vecchio consideră că doi factori sunt importanți în ceea ce privește conceptul de națiune. Un prim factor este limba: *“identitatea vorbirii e proba unei seculare vieți comune în trecut și denotă o similitudine și apropiere între indivizi, facilitează raporturile sociale și permite comunicarea ușoară de tradiții, care se perpetuează ca teme al culturii”*[apud 1, p. 180]. Celălalt factor este reprezentat de conștiința națională, viziunea asupra unui viitor comun solidificată pe un trecut comun vitejesc.

Aportul comunității de limbă asupra formării națiunii diferă în funcție de concepția obiectivă sau voluntaristă asupra acesteia, însă nu numai de încadrarea într-o viziune sau alta, pentru că așa cum am văzut, și în cadrul concepției obiective părerile sunt împărțite. Sunt opinii doctrinare care acordă întâietate teritoriului, altele limbii, în mod separat sau coroborată cu conștiința națională, iar altele pun accent pe continuitatea generațiilor, însă fără a neglija comunitatea de elemente, respective factorii de coeziune specifici.

Unilingvismul oficial majoritar și plurilingvismul minorităților în Republica Moldova. Dreptul la identitatea lingvistică

Limbile într-un stat pot fi clasificate *“în funcție de poziția pe care statul o are față de ele: oficiale sau naționale, regionale, minoritare și limbi ale imigranților”*[5, p. 296].

Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice asigură pentru minoritățile *„etnice, religioase și lingvistice dreptul de a se bucura de propria cultură, de a profesa și practica propria religie și de a folosi propria limbă”*[6, p. 138-139].

Conform art. 10 alin. 2 din Constituția Republicii Moldova referitor la unitatea poporului și dreptul la identitate *“statul recunoaște și garantează dreptul tuturor cetățenilor la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase”*[4, p. 62], iar alin. 1, 2, 3 și 4 ale art. 13, precizează, cu privire la limba de stat și funcționarea celorlalte limbi, *“limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine; statul recunoaște și protejează dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la funcționarea limbii ruse și a altor limbi vorbite pe teritoriul țării; statul facilitează studierea limbilor de circulație internațională; modul de funcționare a limbilor pe teritoriul Republicii Moldova se stabilește prin lege organică”*[4, p. 76].

După cum rezultă din prevederile art. 10 din Constituția Republicii Moldova în prim-plan apare ideea de unitate, însă conceptul trebuie analizat prin raportarea la stat, națiune, popor și populație.

Populația reprezintă *“dimensiunea demografică, psihologică și spirituală a statului”*[4, p. 62]. Indivizii poziționați între granițele statului pot fi cetățeni, străini sau apatrizi iar poporul este format dintr-un *“ansamblu de persoane care locuiesc pe un teritoriu, ca o entitate concretă care alcătuiesc un stat”*[apud 1, p. 178]. În ceea ce privește populația, națiunea și poporul doctrina oferă diferite definiții și interpretări, cele privind națiunea fiind tratate în secțiunea anterioară.

Noțiunile de populație și națiune nu se suprapun în totalitate, noțiunea fiind specifică pentru majoritatea populației.

Discuțiile asupra populației și națiunii ating inevitabil și problematica minorităților. Prof. Teodor Cârnaț precizează că *„unul din elementele definiției ale termenului de minoritate este raportul numeric al unui grup față de altul care este mai numeros în baza trăsăturilor culturale, lingvistice, religioase și/sau lingvistice”*[7, p. 12].

Minoritățile naționale beneficiază, conform prevederilor constituționale, de dreptul la identitate lingvistică care protejează persoana, nu limba și are ca obiectiv principal „*libera construire a identității persoanei*”[8, pct. 661].

Republica Moldova asigură ocrotirea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor de orice naționalitate, care locuiesc pe teritoriul său, indiferent de limba pe care o vorbesc, în condițiile egalității tuturor cetățenilor.

La data de 31.08.1989 prin “*Legea nr. 3464-XI limba națiunii de bază a obținut statutul de limbă de stat, iar prin Legea nr. 3462-XI a fost introdusă grafiă latină*”[6, p. 139]. Prin Legea nr. 3475-XI din data de 01.09.1989 s-a reglementat funcționarea limbilor pe teritoriul Rep. Moldova, iar în cuprinsul acesteia a fost “*garantată funcționarea limbilor minoritare: rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară, idiș*”[6, p. 140].

Prin prevederea constituțională, importantă din punct de vedere istoric, sunt asigurate condițiile necesare în vederea folosirii și dezvoltării limbilor grupurilor etnice aflate pe teritoriul țării, însă un statut superior este atribuit expres limbii ruse. Acest tratament preferențial poate constitui, în anumite circumstanțe, fundament discriminatoriu pentru cetățenii majoritari care folosesc limba de stat. Un exemplu în acest sens poate fi localizat la stânga Nistrului, prin editarea și comercializarea de reviste, ziare, cărți în limba rusă în procent de 95% [6, p. 144].

O limbă diferită, minoritară, solicită o atenție deosebită din partea statului, pentru a nu interveni fenomenul invers asigurării egalității tuturor cetățenilor tocmai pe fondul exprimării identității lingvistice, fenomen ce poate apărea în situația dezavantajării indivizilor care nu cunosc limba minoritară. Din punct de vedere social, minoritarii lingvistici sunt cei care trebuie să se adapteze, vorbind limba majorității, nu invers.

Tratamentul preferențial oferit unei limbi minoritare, chiar dacă aceasta este utilizată în regiuni în care minoritarii sunt majoritari, depășește în mod vădit garanțiile acordate de Constituția Republicii Moldova.

Reducerea barierei lingvistice în contextual digitalizării

Limba poate constitui o barieră în comunicare. Însă această barieră poate fi diminuată în prezent în contextul digitalizării. În dialogul dintre străini și reprezentanți ai autorităților publice, atunci când nu există o limbă comună cunoscută și când urgența impune, în era globalizării pot fi folosite numeroase aplicații precum Speak&Translate, Microsoft Translator, Reverso, Google Translate, iTranslate, SayHi, WayGo [9], care pot facilita comunicarea verbală și cea scrisă, oferind posibilitatea realizării de traduceri-text sau folosind camera foto. Traducerile pot fi realizate în timp real, în momentul vorbirii. Unele din acestea pot fi utilizate și în modul offline, fără a fi necesară o conexiune la internet, și în anumite cazuri pot oferi traduceri pentru peste 100 de limbi. În mare parte sunt gratuite și ușor de întrebuințat de utilizatori.

Concluzie

Comunitatea de limba reprezintă, așadar, un veritabil factor de consolidare și cristalizare a națiunii ca formă de comunitate umană și totodată, un element distinctiv pentru individ, privit ut singuli, dar și pentru grupul din care face parte. Această viziune asupra comunității de limbă corespunde concepției obiective asupra națiunii. În același timp, din rațiuni pur politice, importanța și aportul său sunt ignorate în cazul concepției voluntariste asupra națiunii, care face abstracție în totalitate de comunitatea de elemente care determină un individ să se raporteze la un anumit grup cu care se identifică.

Comunitatea de limbă nu acționează ca element unificator în mod independent și de sine stătător, ci se află în interdependență cu celelalte elemente distinctiv pentru grupul de identificare, respectiv comunitatea de origine etnică, religie, de factură psihică, tradiții, cultură, viață și idealuri. Mai mult decât atât, limba poate fi privită ca fiind liantul dintre

ele întrucât prin intermediul limbii comune, vorbite și înțelese de toți membrii grupului cu care individul se identifică, se poate construi o cultură comună, se pot oficia ritualurile religioase, se pot perpetua tradițiile, se pot construi idealuri, se poate exprima identitatea etnică. Limba, de asemenea, stă la baza comunității psihice întrucât prin intermediul achizițiilor lingvistice din primele luni de viață copilul își dezvoltă apartenența psihologică la o familie, la nivel micro, și la societatea din care face parte, la nivel macro.

Atașamentul pe care un individ îl dezvoltă față de limbă poate fi comparat cu atașamentul față de teritoriu, susține prof. Dan Claudiu Dănișor [8, pct. 662]. În condițiile acestui atașament, al coexistenței monolingvismului oficial și al dreptului recunoscut la identitate lingvistică se poate considera că în cazul limbii majoritare, comunitatea de limba poate uni oamenii, alături de alte elemente de coeziune, formând națiunile, în viziunea obiectivă, iar în cazul limbii minoritare, comunitatea de limbă unește indivizii determinându-i să aparțină aceleași minorități lingvistice la care se raportează, însă, simultan, îi separă de populația majoritară vorbitoare a limbii oficiale/de stat făcându-i distinctivi din punct de vedere social.

Referințe bibliografice:

1. ARSENI Al. Drept constituțional și instituții politice. Tratat. Volumul I. Ediția a – III – a actualizată și restructurată [Constitutional law and political institutions. Treaty. Volume I. Third edition – updated and restructured]. Chișinău: CEP USM, 2021.
2. DĂNIȘOR D. C. Constituția României comentată. Titlul I. Principii generale [Constitution of Romania commented. Title I. General principles] București: Universul Juridic, 2009.
3. MURARU I. ș.a. Constituția României. Comentariu pe articole [Constitution of Romania. Comment on articles]. București: C. H. Beck, 2008.
4. BORIS N. ș.a. Constituția Republicii Moldova. Comentariu [Constitution of the Republic of Moldova. Comment]. Chișinău: Arc, 2009. PDF. [citat 09.12.2021]. Disponibil: www.constcourt.md
5. DĂNIȘOR D. C. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I. Teoria generală. Tratat [Constitutional law and political institutions. Volume I. General theory. Treaty]. București: C. H. Beck. 2007.
6. CÂRNAȚ T. Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova. Monografie [Non-discrimination in the conditions of contemporary constitutionalism in the Republic of Moldova. Monograph]. Chișinău: Pontos, 2008.
7. CÂRNAȚ T., IOVU A. Integrarea minorităților etnice în Republica Moldova. Monografie [Integration of ethnic minorities in the Republic of Moldova. Monograph]. Chișinău: Print-Caro, 2018.
8. DĂNIȘOR D. C. Modernitate, liberalism și drepturile omului. Drept constituțional și instituții politice. Volumul I [Modernity, liberalism and human rights. Constitutional law and political institutions. Volume I]. Craiova: Simbol. 2017.
9. MORUȘ B. Technology – Cele mai bune aplicații de tradus [Best Applications to Translate]. [citat 09.12.2021]. Disponibil: <https://life.ro>

ASIGURAREA BUNEI GUVERNĂRI LA NIVEL LOCAL PRIN DESCENTRALIZARE ȘI DECONCENTRARE

ENSURING GOOD GOVERNANCE AT THE LOCAL LEVEL THROUGH DECENTRALIZATION AND DECONCENTRATION

SLUSARENCO Svetlana,
dr. în drept, conf. univ., USM

CZU: 342.51:352:35.072.1

Summary

Decentralization is a way to increase the responsibility of local public authorities by transferring powers from central bodies, which exercise delegated public power through general elections to local public administration bodies, which have acquired powers as a result of local elections. Deconcentration of administration is a variant of the system of administrative centralization, characterized by the fact that the local representatives of the central authorities acquire some rights of own decision, and certain issues of the administrative-territorial units are removed from the competence of the central bodies.

Keywords: *decentralization, competencies, delegation, devolution, local authorities, public services*

Buna guvernare este realizată de un sistem de autorități publice și vizează luarea deciziilor la nivel central, prin care se asigură transparența și reprezentativitatea.

Raporturile dintre administrația centrală și cea locală se caracterizează prin diferite grade de dependență față de centru, respectiv, fie prin centralizare, fie prin deconcentrare sau prin descentralizare, principii care stau la baza organizării și funcționării administrației publice [1, p. 38]. Pentru realizarea interesului general al populației, unele atribuții ale autorităților statului nu pot fi transferate sub responsabilitatea administrației publice locale, deoarece ele reprezintă interesele generale și de îndeplinirea lor sunt responsabili guvernul sau reprezentanții săi în teritoriu. Realizarea acestor necesități generale se efectuează prin intermediul serviciilor publice de interes național. Pentru ca aceste servicii să fie mai aproape de cetățean, administrația publică centrală plasează aceste servicii în unitățile administrativ-teritoriale, adică statul efectuează o desconcentrare a acestor servicii, păstrându-și conducerea asupra lor [2, p.33].

Descentralizarea puterii și asigurarea autonomiei locale este una din prioritățile oricărei guvernări democratice. Principalul scop al descentralizării este de a oferi servicii publice de mai bună calitate, la un preț mai redus, concomitent cu modernizarea structurilor care furnizează aceste servicii [13]. Descentralizarea este un principiu de organizare și conducere a statului întemeiat pe o largă autonomie a organelor locale de conducere a unităților administrative-teritoriale. Conform acestui principiu, are loc un transfer limitat al puterii de decizie de la autoritățile publice centrale către cele locale [3, p. 241].

Doctrina definește descentralizarea ca fiind transferul, de la autoritatea centrală la autoritățile locale, a competențelor, precum și a resurselor financiare necesare. Noțiunea descentralizării are o accepțiune mai largă și una restrânsă. În sens larg, prin descentralizare se înțelege orice transfer de atribuții din plan central în plan local, indiferent de procedeul folosit. În sens restrâns, descentralizarea este legată de procedeul de realizare a acestuia. Un procedeu este cel al transferului de atribuții către unitățile administrativ – teritoriale (descentralizarea teritorială). Al doilea procedeu al

descentralizării este acela al serviciului public, când se realizează desprinderea unor servicii publice din competența centrală sau locală și se conferă acestora personalitate juridică [1, p.41].

Descentralizarea asigură ca deciziile autorităților publice locale să contribuie cât mai exact realizarea și satisfacerea în modul cel mai adecvat, a necesităților beneficiarilor serviciilor publice. Descentralizarea reprezintă o modalitate de a spori responsabilitatea autorităților publice locale prin transferul de competențe de la organele guvernamentale centrale, care exercită puterea publică delegată prin alegerile generale, către organele administrației publice locale, care au dobândit competențe ca rezultat al desfășurării alegerilor locale.

Descentralizarea pleacă de la premisa că autoritățile administrației publice locale sunt mai în măsură să răspundă necesităților cetățenilor, cunoscând mai profund problemele lor, dar și cele mai bune căi pentru rezolvarea acestora. Descentralizarea înseamnă apropierea deciziei de cetățean, luarea unor decizii mai adecvate necesităților lui. O serie întreagă de servicii publice sunt furnizate mai eficient la nivel local. Învățământul preuniversitar, asistența socială, alimentarea cu apă și infrastructura rutieră sunt doar câteva din serviciile publice pentru care autoritățile administrației publice locale sunt cele mai indicate să ia decizii privind alocarea resurselor [13].

Principiul descentralizării se poate prezenta sub doua forme: prima - descentralizarea teritorială, în baza căreia dobândesc personalitate juridică, bunuri proprii, buget propriu, unele colectivități locale care au organe de reprezentare, cum sunt: județul, municipiul, orasul, comuna. Cea de a doua formă, descentralizarea prin servicii, numită și descentralizare tehnică - este aceea care corespunde creării de colectivități teritoriale, care au personalitate juridică, rolul acestora fiind de a administra un serviciu public. În timp ce descentralizarea teritorială este o repartitie cerută de diversitatea realităților sociale, a treburilor administrative ale țării pe întreg teritoriul acesteia, descentralizarea tehnică este aceea care corespunde exigențelor unei repartitii armonioase a funcțiilor între diferite structuri sociale, care compun administrația publică. Descentralizarea teritorială este determinată mai mult de aspirațiile politice, în timp ce descentralizarea tehnică este dictată de nevoia asigurării unei eficiențe ridicate, de aceea ideea de autogestiune este mai pronunțată în contextul descentralizării teritoriale decât în cel al descentralizării tehnice [14].

Descentralizarea poate îmbunătăți nivelul și calitatea serviciilor publice, asigură utilizarea mult mai eficientă a resurselor locale, care sunt limitate și consolidează societatea civilă din țările cu o democrație tânără. Indicatorii principali al descentralizării sunt: transferare - implică administrația publică locală, care sunt responsabile pentru nivelul și calitatea serviciilor, modalitatea în care aceste servicii vor fi prestate, și sursele financiare pentru prestarea lor; desconcentrare, care implică transferul luării deciziei de la ministere spre oficiile regionale întreținute de Guvern și ministere; delegarea, care se află între descentralizare și desconcentrare și implică administrația publică locală responsabilă pentru organizarea și prestarea serviciilor publice, dar sunt supravegheate de Guvern și ministere privind nivelul și calitatea serviciilor publice prestate, modalitatea de prestare și/sau de finanțare [4, p. 349].

Procesul descentralizării este unul foarte complex și multi-aspectual. Astfel, actualmente descentralizarea este privită sub următoarele aspecte interdependente și esențiale: politic, administrativ, fiscal și economic [15, p. 5]. Evidențierea deosebirilor dintre aceste concepte este folositoare pentru a evidenția multiplele dimensiuni pe care le presupune descentralizarea și nevoia de coordonare dintre acestea [1, p. 41].

Descentralizarea politică urmărește să le acorde cetățenilor și reprezentanților aleși de ei mai multă putere în luarea deciziilor. Ea poate, de asemenea, să sprijine democratizarea, prin acordarea cetățenilor și reprezentanților lor mai multă influență în formarea și implementarea politicilor publice [5, p.100].

Desconcentrarea administratiei este o variantă a sistemului de centralizare administrativă, caracterizată prin faptul că reprezentanții locali ai autorităților centrale capătă unele drepturi de decizie proprie, iar anumite probleme ale unităților administrativ-teritoriale sunt scoase din competența organelor centrale și date spre decizie în competența autorităților locale. Conform reglementărilor normative naționale, descentralizarea administrativă reprezintă un proces continuu, progresiv, care evoluează odată cu extinderea capacității administrative a unităților administrativ-teritoriale, în vederea gestionării eficiente a serviciilor publice aflate în responsabilitatea acestora [6, pct. 1].

Descentralizarea administrativă include două componente esențiale: delegarea și desconcentrarea. Delegarea este o formă mai extinsă a descentralizării și se referă la transferul luării deciziilor și a autorității administrative și/sau responsabilitatea sarcinilor clar stabilite de la autoritățile centrale către instituțiile și organizațiile care nu sunt subordonate direct administrației centrale, dar care sunt responsabile în fața acesteia [7, p. 25].

Deconcentrarea serviciilor publice înseamnă investirea structurilor administrativ - teritoriale ale statului cu puteri publice, care se exercită în numele statului, dar la nivel local, ceea ce presupune o descentralizare. Deconcentrarea se realizează prin transferul împuternicilor administrative și financiare de către ministere și alte organe ale administrației publice centrale de specialitate spre propriile autorități de specialitate din teritoriu, dar nu și transferul autorității decizionale. Organele guvernamentale descentralizate sunt coordonate de o autoritate centrală care ia decizii și asigură finanțarea necesară implementării lor.

Necesitatea ca serviciile publice să fie organizate și să funcționeze atât prin intermediul autorităților descentralizate cât și prin serviciile deconcentrate se fundamentează pe următoarele argumente: menținerea caracterului imitar al statului; natura serviciilor firmizate; dimensiunea și amploarea proiectului; aspecte legate de integritatea actului administrativ [8, p. 130].

În Republica Moldova, activitatea serviciilor publice desconcentrate sunt reglementate de Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 266 din 09.03.2016 **cu privire la lista serviciilor publice desconcentrate administrate în mod direct/din subordinea ministerelor și altor autorități administrative centrale** și de Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 845 din 18.12.2009 "Cu privire la oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat". Oficiul teritorial al Cancelariei de Stat se organizează și funcționează ca subdiviziune teritorială a Cancelariei de Stat, menit să îndeplinească prerogativele acordate prin acte normative, privind implementarea politicilor de descentralizare administrativă și controlul asupra legalității actelor adoptate sau emise de autoritățile administrației publice locale de nivelul întâi și nivelul al doilea pe teritoriul în care acestea își desfășoară activitatea.

Respectiv, în fiecare raion au fost create, în conformitate cu hotărârea menționată supra, serviciile desconcentrate ale autorităților centrale care coordonează activitatea generală a acestora. Oficiilor teritoriale ale Cancelariei de Stat le revine misiunea de a coordona activitatea generală a serviciilor publice desconcentrate. Serviciile desconcentrate sunt subiecte ale controlului de oportunitate și au împuternicirile de a controla autoritățile administrației publice locale în vederea exercitării atribuțiilor delegate de stat [9, p. 63].

Oficiul teritorial al Cancelariei de Stat coordonează serviciile publice desconcentrate ale ministerelor și ale altor autorități administrative centrale; monitorizează modul de conlucrare dintre autoritățile administrației publice locale, instituțiile publice sau subdiviziunile teritoriale ale acestora în care ministerele sau alte autorități administrative centrale au calitatea de fondator și serviciile publice desconcentrate în soluționarea problemelor în teritoriu. În cadrul procesului de desconcentrare anumite servicii de stat

sunt dispersate și reamplasate teritorial pentru o mai bună funcționare. Șeful Oficiului teritorial al Cancelariei de Stat, în calitate sa de reprezentant al Guvernului în teritoriu, îndeplinește atribuții privind coordonarea generală a activității serviciilor publice descentrate, constituite în unitățile administrativ-teritoriale; sesizează autoritățile administrației publice centrale de resort și Cancelaria de Stat despre încălcările depistate în activitatea serviciilor publice descentrate, formulând propunerile de rigoare; propune ministerelor și altor autorități administrative centrale măsuri pentru îmbunătățirea activității serviciilor publice descentrate, organizate la nivelul teritoriilor administrate, cu informarea Cancelariei de Stat [10, 11].

Din cele relatate mai sus, putem conchide că, atribuțiile pe care le exercită în teroriu serviciile publice deconcentrate pot fi grupate în următoarele categorii: exercitarea funcției decizionale prin: elaborarea normelor, elaborarea strategiilor, avizare; exercitarea funcției de implementare prin: implementarea strategiilor de coordonare, furnizare de servicii, organizarea activitatii; și exercitarea contoului intern si extern prin: evidența, informare, monitorizare, evaluare, control, verificare și aplicarea sancțiunilor.

Raporturile între autoritățile publice descentrate și autoritățile centrale se bazează pe subordonare ierarhică strictă și totală [15, p.5]. Autoritățile (serviciile) descentrate teritorial rămân parte integrantă în sistemul ierarhiei centrale. În acest sens, reprezentanții autorităților teritoriale descentrate nu sunt aleși de colectivitățile locale, nu sunt supuse controlului din partea lor și răspund doar în fața organelor ierarhic superioare, nu și în fața autorităților locale [12, p. 76].

Idea fundamentală a organizării descentrate este aceea de a asigura realizarea serviciilor autorităților publice centrale, prin agenți proprii, plasați însă în teritoriul unității administrativ-teritoriale.

Principala deosebire dintre descentralizare și deconcentrare este că în cadrul procesului de descentralizare competențele se transferă de la nivelul național la nivel local prin autoritățile descentralizate. În timp ce în cazul deconcentrării competențele rămân la același nivel, nivelul național, dar sunt implementate la nivel local printr-un sistem de organe înființate în teroriu. Aceste servicii deconcentrate sunt însă parte ale aceluiași sistem de organe centrale, serviciile deconcentrate nu au putere de decizie și nici resurse proprii, așa cum este cazul autorităților descentralizate. Deconcentrarea asigură o mai bună implementare în teroriu a deciziilor luate la centru. Diferența dintre descentralizare și deconcentrare este că în timp ce funcțiile transferate autorităților descentralizate au caracter permanent și irevocabil, funcțiile ce revin serviciilor publice deconcentrate pot avea și un caracter temporar, fiind numai o delegare de sarcini. În cazul descentralizării, autoritățile descentralizate autonome implementează propriile decizii luate la nivel local de către ele însele. Iar în cazul deconcentrării, serviciile deconcentrate implementează deciziile luate la centru de autoritățile centrale [8, p. 134].

În concluzie putem afirma că, deconcentrarea reprezintă transferarea de competențe, responsabilități și resurse în domeniul serviciilor publice către structurile teritoriale ale autorităților publice centrale, special create pentru prestarea anumitor servicii publice de interes național. Ea este considerată o formă ușoară a descentralizării.

Referințe bibliografice:

1. Bantuș A. Principii de organizare și funcționare eficientă a administrației publice. În: *Administrarea Publică*, nr. 2(82)/ 2014/ ISSN 1813-8489.
2. Tincu V. Organizarea serviciilor publice descentrate în Republica Moldova: istorie și actualitate. CZU:351(478). În: *Administrarea Publică*, nr. 4 (104)/ 2019.

3. Cușmir V. Unele aspecte ale reformei administrativ-teritoriale și administrării locale. În: „*Probleme ale edificării statului de drept în Republica Moldova*,” Chișinău, Tipografia centrală, 2003-2006. ISBN 9975782256.
4. Bratu D. D. Principiul descentralizării administrative în organizarea statală a puterii. În: *Studii Juridice Universitare*, Numărul 3-4 / 2008 / ISSN 1857-4122.
5. Sandor S.D., Tripon C., Funcționarii publici români privind reformele administrației publice. În: *Revista Transilvăneană de Științe Administrative*. ISSN online: 2247-8310. Ediția nr. 23 E/iunie 2008.
6. Legea privind descentralizarea administrativă, nr. 435 din 28.12.2006, LP.232 din 16.12.20. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.353-357/22.12.20, art.270, în vigoare 22.01.21
7. Cornea S. Descentralizarea puterii publice în republica moldova: sub ce formă. MOLDOSCOPIE, 2016, nr.3 (LXXIV).
8. Marin S.-C. Descentralizarea și deconcentrarea: procese de actualitate în teoria și practica administrației publice. În: *Research and Science Today*; Targu-Jiu, Изд. 3, (Mar 2012): 129-139. p. 129-139. e-ISSN 22859632.
9. Castrașan T. Popovici A. Serviciile publice descentralizate și desconcentrate în condițiile descentralizării administrative. În: Materiale ale conferinței internaționale științifico-practice "*Teoria și practica administrării publice*", Chișinău, Moldova, 24 mai 2011.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 266 din 09.03.2016 cu privire la lista serviciilor publice desconcentrate administrate în mod direct/din subordinea ministerelor și altor autorități administrative centrale. HG77 din 12.02.20. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 44-54/14.02.20 art.110, în vigoare 14.02.20.
11. Hotărârea Guvernului nr. 845 din 18.12.2009 cu privire la oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat. HG77 din 12.02.20. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.44-54/14.02.20 art.110, în vigoare 14.02.20.
12. Mocanu V. Descentralizarea serviciilor publice: Concepte și practici. Chișinău: Tish, 2001. ISBN 9975-947-11-5.
13. Scopurile, actorii și etapele descentralizării. [citat 14.12.2021].
Disponibil: <http://www.descentralizare.gov.md/tabview.php?l=ro&idc=386&t=/ce-este-descentralizarea/scopurile-actorii-si-etapele-descentralizarii&>.
14. Formele descentralizării. [citat 28.12.2021].
Disponibil: <https://www.rasfoiesc.com/legal/administratie/Formele-descentralizarii59.php>.
15. Soltan V. ș.a. Studiul politicii privind gradul descentralizării administrative în domeniul sănătății publice. Raport final. Chișinău 2009. [citat 24.12.2021]. Disponibil: file:///C:/Users/User/Downloads/RaportFinal_Studiu_Descentralizare_Ro%20(1).pdf.

**PREMISE SECURITARE ALE INTEGRĂRII EUROPENE
ȘI MODERNIZĂRII POLITICE A REPUBLICII MOLDOVA**

**SECURITY PREMISES OF EUROPEAN INTEGRATION AND POLITICAL
MODERNIZATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

SPRINCEAN Serghei,

dr. hab. în științe politice, conf. univ.,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

MITROFANOV Ghenadie,

doctorand, USM

POPOVICI Dan,

doctorand, USM

CZU: 341.123.043:327(4):323(478)

Summary

The issue of the international association of the Republic of Moldova is a rather controversial and disputed topic in the scientific community since it raises many questions regarding the appropriateness of applying multiple schemes, perspectives and approaches to assess the risks, threats and benefits to the security, stability and well-being of the Republic of Moldova. In the short term, as well as in the medium and long term. Numerous aspects that potentially affect the human security of the population of the Republic of Moldova become major concerns in the context of the strategic choice of the vector of the foreign policy of the Republic of Moldova, as a result of the association with one of the existing geopolitical blocs. The competition and rivalry, to a certain extent, between these geostrategic blocs, to which the Republic of Moldova is attracted, presuppose a different spectrum of benefits and risks for the population of the Republic of Moldova. The option of associating the Republic of Moldova with the European Union offers numerous benefits of modernization, increase of well-being, stability and strengthening of security, including human, correlated with low risks at the level of delegation of some coordination functions, offered to some community structures.

Keyword: *European integration, security premises, political modernization, Republic of Moldova, security risks*

Integrarea europeană poate oferi Republicii Moldova o serie de avantaje incontestabile, inclusiv de ordin securitar. Astfel, Republica Moldova, în contextul nevoii sale organice de stabilitate și restabilire a funcționalității exercitării atribuțiilor constituționale de către autorităților de drept atât în plan extern, dar mai ales pe plan intern, peste întregul său teritoriul constituțional, poate și trebuie să profite de posibilitatea asocierii sale la Uniunea Europeană, ca bloc politic internațional, format în jurul unor valori sociale, economice și politice, capabil să ofere o mai mare pondere beneficiilor politice în raport cu riscurile securitare pentru Republica Moldova, în vederea soluționării celor mai grave probleme de securitate cu care se confruntă pe parcursul întregii sale existențe ca stat independent [1, p. 122].

În acest fel, problematica asocierii internaționale a Republicii Moldova a fost și continuă să persiste ca un subiect destul de controversat și disputat în comunitatea științifică atât internațională, dar mai cu seamă în cea autohtonă, din moment ce ridică numeroase întrebări referitoare la oportunitatea aplicării multiplelor scheme, perspective și abordări de evaluare și estimare a riscurilor, amenințărilor și beneficiilor pentru

securitatea, stabilitatea și bunăstarea pe viitor a Republicii Moldova, atât pe termen scurt, cât și pe termen mediu și lung.

Numeroase aspecte ce afectează potențial securitatea umană a populației Republicii Moldova devin preocupări majore în contextul alegerii strategice a vectorului politicii externe a statului nostru, în rezultatul asocierii la unul dintre blocurile geopolitice existente. Concurența și rivalitatea, într-o anumită măsură, dintre aceste blocuri geostrategice, de care este atrasă Republica Moldova, presupun un spectru diferit de beneficii și riscuri pentru populația RM.

Prin urmare, orice alegere a unuia din vectorii geopolitici existenți implică inevitabil un proces complex de evaluare și comparație a acestor oferte de riscuri / beneficii care, la rândul lor, nu constituie niște entități statice și rigide, ci se pot modifica dinamic în dependență de schimbările ce au loc atât pe scena relațiilor internaționale, cât și în funcție de modificările ce intervin periodic în viața politică internă a actorilor de pe această scenă.

În general, subiectul configurării alianțelor interstatale, a stabilirii relațiilor cu diverși subiecți ai dreptului internațional, supuși presiunilor și influențelor politice din interiorul sistemului lor politic național, dar și provenind din cadrul sistemului geopolitic internațional, se situează în proximitatea preocupărilor pentru legalitatea și moralitatea unor asemenea acțiuni de influențare a deciziilor politice de către un șir de factori (geo)politici [2, p. 81].

Astfel ca, asemenea aspecte precum corelația dintre corectitudinea, moralitatea și legalitatea acțiunilor de presiune cu interesele sociopolitice, tot mai mult vor preocupa atât oamenii de știință din domeniul politologiei, cât și opinia publică și societatea civilă, vigilentă și atentă la orice pericol și amenințare la adresa bunei funcționări a mecanismului democratic ca un garant important al eficienței sistemelor politice și sociale, mai cu seamă în perioada crizei globale [3, p. 44].

În contextul dat, Republica Moldova, în calitatea sa de actor de o importanță relativ redusă pe arena internațională și regională, are, mai mult, tendința de a consuma securitate regională și internă, în termeni specifici și potrivit unei paradigme lansate în cadrul Școlii de la Copenhaga [4, p. 64], decât a genera și a exporta securitate către statele vecine, cu excepția scurtei perioade în care s-a produs o destabilizare dramatică a situației interne din Ucraina de la începutul anului 2014.

Astfel, se detașează, în această ordine de idei, opțiunea asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană, a cărei ofertă include numeroase beneficii de modernizare, creștere a bunăstării, stabilității și de fortificare a securității, inclusiv umane, corelate cu riscuri reduse la nivelul de delegare a unor funcții de coordonare, oferite unor structuri comunitare. Totodată, este de remarcat faptul că riscurile asocierii la UE, pentru un șir de state, foste republici ale URSS, din categoria cărora face parte și Republica Moldova, includ și agravarea relațiilor bilaterale ale acestora cu Federația Rusă, ca promotoare a opțiunii vectoriale estice de asociere internațională, de care este interesată o bună parte a societății și clasei politice autohtone, categorie socială care percepe vectorul estic ca o alternativă celui european. În contextul nevoii acute de modernizare a Republicii Moldova, accesul la valorile, potențialul economico-social, mecanismele, instituțiile regionale, modelele și fondurile Uniunii Europene, concurează cu oportunitățile promovate în principal de Federația Rusă [5, p. 245].

Apropierea de UE are tendința, în ultimele decenii, să genereze pentru Republica Moldova un șir de amenințări și riscuri de destabilizare internă (socială, economică și politică, inclusiv prin manipulare mediatică, prin intermediul regiunii separatiste transnistrene, regiunii autonome găgăuze sau al unor forțe politice locale).

În contextul amplificării în ultimul deceniu a confruntărilor hibride pe plan mondial, miza amenințărilor și tentativelor de șantajare a autorităților de drept din Republica Moldova, provenind de la promotorii politicilor integraționiste în spațiul estic, constă în a menține cât mai mult timp posibil Republica Moldova ca satelit geopolitic al Federației

Ruse, uneori chiar contrar intereselor sale naționale, inclusiv în detrimentul fortificării securității sale umane.

Pentru atingerea acestor scopuri se recurge, cel mai des, la reanimarea unor mecanisme de manipulare în masă, se induce în societate o insatisfacție generală și frică ale populației de instabilitate sociopolitică și financiar-economică, frica de o eventuală escaladare armată a conflictului transnistrean, de subdezvoltare și sărăcie.

Cel mai important factor în plan local pe care mizează agresorul în acest război hibrid, este menținerea nostalgiilor sociopolitice ale electoratului din Republica Moldova pentru un regim autoritar și paternalist de tip sovietic, nostalgii care sunt exploatare periodic în interes geopolitic în scrutinele electorale, deci pe cale democratică dar cu scopuri regresive pentru populația autohtonă, în planul securității sale umane.

Este de o stringență deosebită necesitatea de a se analiza, din perspectivă politologică, diversele amenințări de securitate cu care se confruntă Republica Moldova. Prin urmare, estimăm că aceste amenințări de securitate din sfera socială cu impact politic major sunt direct conectate la problematica securității umane, afectând cel mai grav toate sferile vieții sociale a cetățenilor [6, p. 8].

Promovarea unor principii de moralitate în relațiile internaționale, precum principiul corectitudinii, echității, moralității, bunăstării globale, responsabilității guvernelor naționale pentru stabilitatea internațională, a principiului coevoluției statelor și națiunilor și prioritizării obiectivelor geopolitice, toți acești piloni ai unei politici internaționale durabile în interesul statelor mici pot ajuta asemenea țări precum Republica Moldova să conteze pe plan internațional, iar prin asta să-și promoveze interesele sale naționale în concordanță cu cele ale statelor-partenere. În acest context, aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană înțeleasă, din perspectiva interesului nostru național, în primul rând ca o comunitate a statelor mici și mijlocii de pe mapamond, apropiate civilizațional, devenite influente în plan internațional prin eficiență, coordonare și profesionalism al elitelor de la conducere, coagulate în jurul unor valori universale, se detașează ca fiind o soluție viabilă la impasul relațiilor bilaterale internaționale ale Republicii Moldova cu statele vecine și partenerii regionali tradiționali, cu mult mai influenți și mai importanți pe plan internațional, ce tind să domine covârșitor relațiile cu RM.

Moralitatea și moralizarea devine tendința de urmat și pentru Republica Moldova în perspectiva apărării și promovării intereselor ei naționale, astfel că noi metode și metodologii se cer a fi aplicate în studiul problematicii asocierii internaționale a Republicii Moldova în contextul promovării valorilor specifice, a asigurării și respectării securității umane la scară mondială [7, p. 53].

În Republica Moldova, problematica democratizării în contextul fortificării securității umane, a început să se manifeste, mai pregnant și mai univoc, în spațiul politic, odată cu intensificarea procesului de deschidere socială și politică a societății și clasei politice autohtone la tendințele și trendurile sociale și politice mondiale, determinate, în mare parte, de intensificarea proceselor mondiale, a problemelor globale și regionale cu care se confruntă inclusiv Republica Moldova, de rând cu alte state ale lumii, dar și, concomitent, cu inițierea procesului de racordare a legislației interne la cea europeană, în perspectiva aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

În contextul dat, legislația Republicii Moldova, în mare parte, este una apreciată ca fiind echitabilă și promotoare a celor mai generale valori și norme caracteristice modelului contemporan al sistemului politic ce tinde către instaurarea dictaturii legii și a securității umane în societate, în avangardă cu *Constituția Republicii Moldova*, în care, încă în articolul 1, este menționat că „demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme” [8].

În aceste condiții, respectarea suveranității și securității naționale în Republica Moldova, ca fundament al promovării dezideratelor securității umane, devine o condiție în

sine pentru democratizarea plinară a sferei sociopolitice autohtone, a domeniului elaborării și implementării deciziilor referitor la diverse aspecte ale politicii interne sau externe, în vederea ridicării nivelului de civilizare a sociumului în acord cu asemenea valori precum toleranța și echitatea, deschizând noi perspective de dezvoltare socială, cu repercusiuni inevitabile în toate sferile vieții, atât celei individuale, cât și vieții în comun. În contextul procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, se presupune o apropiere de standardele și valorile, inclusiv etice care se preconizează a fi implementate în procesul de guvernare și gestionare. Anume acest obiectiv îl urmărește Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE, semnat la 27 iunie 2014, stipulând că reformarea administrației publice din Republica Moldova va însemna și „promovarea valorilor etice în serviciul public” (articolul 22, litera e) [9].

Din perspectiva impactului deplin al rezultatelor implementării Acordului de Asociere, se impune o analiză mai detaliată a cazului informării populației Republicii Moldova referitor la prevederile, scopurile și procedurile prevăzute de Acord. Astfel, potrivit unor analiști autohtoni, la momentul semnării la 27 iunie 2014 a Acordului de Asociere la Uniunea Europeană, ratificat de Parlamentul Republicii Moldova la 2 iulie 2014, informarea a fost și continuă să fie un element important al punerii în aplicare a Acordului de Asociere cu UE și al succesului integrării europene a Republicii Moldova: „Partea informativă, partea ce ține de diseminarea informației cred că este un element-cheie în realizarea Acordului de Asociere. Eu cred că campaniile de informare nu doar trebuie să urmărească un scop nobil, dar și să ajungă la fiecare locuitor al țării. Aici, într-adevăr, sunt restanțe și sunt curențe care trebuie înlăturate” [10].

În spirit polemic, considerăm că e nevoie de remarcat faptul că informarea populației de către autorități nu poate fi un scop în sine, așa după cum susține acest expert, ci este nevoie să devină o normă în condițiile unor relații democratice în societate. Pe de altă parte, o informare adecvată necesită să fie transpusă într-un acord sau mandat acordat, de exemplu în rezultatul scrutinelor electorale. Informarea populației cu privire la principalele decizii politice în stat, inclusiv referitor la politica externă, e cazul să devină un factor suplimentar pentru asumarea adecvată și responsabilă de către alegători a votului lor în alegeri. Totodată, nerespectarea acestui imperativ al democratizării sociopolitice, inclusiv în viața politică internă, în relațiile internaționale, poate duce la nerespectarea reciprocă a drepturilor și libertăților, și deci, la acumularea unor tensiuni social-politice, care, în condiții democratice, pot genera retragerea încrederii alegătorilor și pierderea mandatului de către factorii de decizie, iar în condiții nedemocratice, la instabilitate sociopolitică și revolte populare.

Cele mai directe priorități din Acordul de Asociere a Republicii Moldova cu UE sunt determinate de specificul societății noastre, și nu impuse ca niște standarde prestabilite. Este relevantă pentru promovarea securității sociale și umane în contextul apărării drepturilor categoriilor vulnerabile din Republica Moldova, stipularea din Acord cu referință la cooperarea dintre părțile semnatare „pentru a asigura promovarea drepturilor copilului în conformitate cu legislația și cu normele internaționale, în special Convenția Națiunilor Unite din 1989 privind drepturile copilului, ținând cont de prioritățile identificate în contextul specific al Republicii Moldova, în special pentru categoriile vulnerabile” (articolul 137) [9].

Astfel, în spațiul Uniunii Europene se regăsesc diverse opinii și abordări față de conceptul de securitate umană, fiind puternic influențate de cultura, etica și civilizația de sorginte creștină, spre exemplu referitoare la interzicerea avorturilor în țările din UE, promovată cu regularitate și concertat nu doar prin efortul comunităților religioase, dar și cu participarea societăților promotoare a valorilor și principiilor respectului față de viu [11].

Promovarea dezideratelor de asigurare a securității sociale, personale și umane, tendință susținută de importante mișcări neguvernamentale, dar și forțe geopolitice din

afara Republicii Moldova, provenind, în special, din spațiul civilizațional european, a tins permanent, chiar exagerat uneori, către un idealism armonios cu privire la relațiile interumane, interetnice, drepturile universale ale omului [12, p. 81]. Aceste deziderate au ajuns, din păcate, în Republica Moldova la o cotă precară din cauza nivelului de viață general scăzut, din cauza delăsării sau chiar a persecuțiilor autorităților autohtone din diverse perioade istorice, mai mult sau mai puțin îndepărtate. Importante ONG-uri locale și internaționale, partenerii externi ai Republicii Moldova întreprinzând o serie de acțiuni pentru a promova idealul siguranței și prosperității sociale și individuale, în mod dezinteresat, fără să se mizeze pe acumularea unui capital politic sau compensarea, în vreun fel, a eforturilor depuse. Această preocupare a societății civile și a comunității internaționale se înscrie firesc în tendința mondială de promovare a principiilor democratizării și ale binefacerii, echității și carității, de rând cu alte obiective ale modernizării, precum justiția, coevoluționismul sau integritatea sistemică, aduse în prim-planul, inclusiv, al vieții sociopolitice a celor mai avansate societăți de pe mapamond, prin implementarea idealului binelui comun în plan global, care, cu puțin efort comun, bunăvoința și deschidere spirituală, poate fi promovat cu succes și în societatea autohtonă, ce se află actualmente pe calea europeană, cât și pe calea modernizării profunde în pofida numeroaselor impedimente de ordin extern și intern.

Comparând specificul ce ține de securitatea umană, societală și de mediu din cadrul ofertelor pe care le propun vectorii estic și vestic în planul integrării Republicii Moldova în aceste spații și sisteme geopolitice, remarcăm că oferta asocierii pe direcția vestică se deosebește semnificativ de oferta asiatică, atât prin conținutul mult mai diversificat și procedurile aplicative clare și bine întocmite, cât, mai ales, prin siguranța și sustenabilitatea aplicării și garantării acestor prevederi și a bunei funcționări a mecanismelor de protecție și securizare personală, ecologică sau societală. În acest plan, democratizarea, ca teorie și practică, se remarcă a fi utilă și funcțională în evaluarea riscurilor, beneficiilor, a costurilor și vulnerabilităților specifice fiecăreia dintre cele două opțiuni de asociere internațională pentru Republica Moldova, mai ales în domeniul asigurării protecției societale și umane.

Referințe bibliografice:

1. Sprincean S. Aspecte etice în procesele electorale în perspectiva eficientizării instituțiilor puterii de stat. În: *Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova*. / coord.: Victor Juc. Cap. 8. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018, p. 118-130.
2. Sprincean S. Problematika securității umane în contextul evoluției societății contemporane. În: *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*. / Coord. Vitalie Varzari. Cap. 4. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016, p. 77-94.
3. Sprincean S. Filosofia supraviețuirii: repere și perspective. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, 2019, nr. 3(181), p. 274-277.
4. Buzan B., Waever O., de Wilde J. *Security: A New Framework for Analysis*. USA, Colorado: Lynne Rienner Publishers Inc., 1997.
5. Sprincean S. Sporirea securității și siguranței persoanei și progresul domeniului culturii ca deziderate ale Acordului de Asociere RM-UE. În: *Revista Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică* [Chișinău]. Nr. 1 (38), 2021, p. 243-248.
6. Sprincean S. The role of personal safety in ensuring the protection of human rights in the Republic of Moldova. In: *Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности: материалы Всерос. науч.-практ. конф. с Междунар. участием* (Саранск, 26 мар. 2021 г.): в 2 ч. / [редкол.: Г.П. Кулешова

- и др.]; Средне-Волжский институт (филиал) ВГУЮ (РПА Минюста России). Саранск, 2021. Ч. 1, с. 5-13.
7. Nef J. Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment. Second Ed. Ottawa: International Development Research Centre, 1999.
 8. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1. 12.08.1994.
 9. Legea Republicii Moldova nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, semnat la 27 iunie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 185-199.
 10. Grâu L. Interviu acordat de Viorel Chivriga, expert al IDIS Viitorul, pentru Radio Europa Liberă. [citat 14.12.2021]. Disponibil: <http://www.infoeuropa.md/interviuri/informarea-corecta-a-populatiei-va-apropia-moldova-de-uniunea-europeana/>
 11. Federation ONE OF US displayed in Dutch pro-life march. [citat 14.12.2021]. Disponibil: <http://www.oneofus.eu/federation-one-of-us-displayed-in-dutch-pro-life-march/>
 12. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Monografie, Chișinău, F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2017.

ASIGURAREA SIGURANȚEI PERSOANEI ȘI SECURITĂȚII UMANE CA CONDIȚIE A SUCCESULUI PROCESULUI DE DEMOCRATIZARE

ENSURING PERSONAL SAFETY AND HUMAN SECURITY AS A CONDITION FOR THE SUCCESS OF THE DEMOCRATIZATION PROCESS

SPRINCEAN Serghei,

dr. hab. în științe politice, conf. univ.,

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

SOHOȚCHI Tudorița-Sanda,

doctorandă, USM

CREȚU Ion,

doctorand, USM.

CZU: 342.721:343.211.3:342.34

Summary

The process of democratization means a positive trend in the field of deepening political freedoms and rights as parts of general human rights, closely linked to the expansion of the social pool and public acceptance of the decision-making process. Under these conditions, a robust system for ensuring person's safety and human security in society is an important fundamental support for maintaining an upward trajectory of socio-political reforms in order to deepen and root in the transitional society of the traditions specific to democracy. The democratization of society cannot be possible without ensuring the security and safety of the person, and only this condition provides a sufficient motivation for the person's involvement as a citizen in public affairs, in the decision-making process, in political competition, etc. In the same context, human security cannot ignore its most strategic goal - to educate both the person and the masses, to induce and shape, through amplification and multiplication, the fundamental human qualities and virtues that underlie the basis of the progress of the security field in the broadest possible sense, but also the basis of social progress, in the broadest sense of the word.

Keyword: *Human security, personal safety, democratization, Republic of Moldova, good governance, security risk*

Procesul de democratizare presupune întâi de toate un trend pozitiv în domeniul aprofundării libertăților și drepturilor politice ale omului, legate strâns de extinderea bazinului social și acceptului public al procesului decizional. În aceste condiții, un sistem robust de asigurare a siguranței persoanei și a securității umane în societate este un suport fundamental de important pentru menținerea unui traiect ascendent al reformelor sociopolitice pentru aprofundarea și înrădăcinarea în societatea de tranziție a tradițiilor specifice democrației [1, p. 83].

În condițiile necesității studiului funcționării mecanismului asigurării siguranței personale și securității umane pentru aprofundarea tradițiilor și practicilor democratice, cadrul normativ devine unul crucial în contextul în care practicile și politicile sociale depind decisiv de obiectivele societății, trasate normativ și legislativ. Cadrul legislativ național oferă un set de definiții care stabilesc temelia pentru înțelegerea modului în care problemele de securitate sunt abordate în Republica Moldova. Securitatea umană își propune protecția persoanelor în mod individual, dar și ca totalitate socială, prin asigurarea condițiilor de viață și trai, a necesităților fundamentale [2, p. 96].

Prin urmare, democratizarea sociumului nu poate fi posibilă fără de asigurarea securității și siguranței persoanei, și doar această condiție oferă o motivație suficientă pentru implicarea persoanei ca cetățean în treburile publice, în procesul decizional, în competiția politică etc.

În același context remarcăm că securitatea umană nu poate să facă abstracție de cel mai strategic scop al său - de a educa atât persoana, cât și masele, de a induce și forma, prin amplificare și multiplicare, a calităților și virtuților umane fundamentale care stau la baza progresului domeniului securității în cel mai larg sens posibil, dar și la baza progresului social, în cel mai larg sens al cuvântului [3, p. 120].

Securitatea umană și democratizarea, drept domenii complementare de activitate umană, în sens practic, ambele cu implicare în spațiul politicului, pot căpăta diverse noi caracteristici în dependență de situație și context, reieșind din setul de așteptări sociale față de acestea în vederea asanării sustenabile a crizei globale [4, p. 439], inclusiv a manifestărilor ei locale în Republica Moldova în diverse sfere ale vieții umane și sociale, utilizând întregul spectru de metode și pârgii disponibile. În contextul cercetării de față s-a constatat că atât disciplina securității umane, cât și teoria democratizării includ suficiente elaborări metodice și conceptuale, sisteme de principii și abordări pentru a contribui substanțial la accelerarea și amplificarea cantitativă și calitativă a valorificării practice a rezultatelor acumulate în domeniul teoretico-aplicativ al dezvoltării durabile, lansat de două decenii în urmă [5, p. 275].

Devine important procesul amplificării influenței factorului uman în cercetarea problematicii securității umane odată cu aprofundarea cercetărilor asupra acestei concepții. Deoarece asigurarea durabilă și completă a securității individului uman nu poate fi efectuată fără asigurarea securității mediului firesc de viața a persoanei, se impune o nouă abordare a concepției securității umane, prin scoaterea în evidență a caracterului său biocentric care vine să înlocuiască caracterul antropocentric din cadrul primelor încercări de teoretizare a acestei concepții a securității umane. Astfel că securitatea umană cu specific biocentric poate fi înțeleasă mai bine ca o etapă nouă a dezvoltării teoriei cu privire la asigurarea securității prin prisma intereselor individuale, schimbând accentul către asigurarea bunăstării individului uman doar în corelație directă cu asigurarea sustenabilă a bunăstării naturii și mediului înconjurător [6, p. 266].

Dintr-o perspectivă nouă, problematica securității umane se referă nu doar la primatul protecției intereselor persoanei în fața celor de stat, dar, mai cu seamă, vizează protecția calității sau structurii calitative a subiectului protejat, adică a persoanei umane. Similar cu alte tipuri sectoriale de securitate (economică, energetică, alimentară, bancară etc.), securitatea umană are ca scop protecția, dar și amplificarea (spre deosebire de alte forme sectoriale ale securității) calităților umane, cele care contribuie la sporirea aprecierii persoanei atât a valorii sale în sine, cât și în raport cu societatea, prin prisma utilității și importanței individului uman pentru alți oameni, pentru progresul social, pentru păstrarea mediului înconjurător, pentru protecția naturii și a biosferei într-un context sustenabil [7, p. 379].

Există o lipsă evidentă, atât la nivel internațional, dar mai ales în Republica Moldova, a unui cadru normativ și legislativ adecvat gravității situației create în ceea ce privește nivelul actual scăzut al securității umane, aspect ce poate fi ameliorat prin contribuția metodologică și logistică a teoriilor privind modernizarea sociopolitică, democratizarea, pentru contracararea celor mai grave amenințări de securitate la adresa persoanei umane și societății contemporane, care sunt analizate prin prisma relevanței lor în sens dezvoltational și securitar [8, p. 183]. Această lipsă a unui cadru normativ adecvat în domeniul securității umane a dus la instaurarea unor practici sociale și politice nocive pentru stabilitatea, prosperitatea, progresul și coeziunea societății, inclusiv a celei din

Republica Moldova, precum cele legate de acceptarea tacită în societatea autohtonă a unor forme de corupție, nepotism sau cumetrism, a toleranței excesive a populației față de proasta guvernare și devierea de la normele morale ale clasei politice și elitei sociale, indiferența și dezamăgirea electoratului, în majoritatea cazurilor, față de necesitatea implicării personale, în calitate de societate civilă, în chestiuni de interes public sau național. În consecință, cercetarea de față își propune să delimiteze perspectivele pentru îmbunătățirea cadrului normativ intern și internațional în vederea fortificării securității umane prin implicarea teoriei și practicii modernizării sociopolitice și democratizării. În același timp, promovarea și înrădăcinarea unor deprinderi și obișnuințe sociale, foarte des degradante pentru ființa umană și descurajatoare pentru cetățeanul simplu, în raport cu funcționarul public, cu organele de stat și de supraveghere a ordinii publice și constituționale, precum cele menționate, au apărut ca rezultat al nivelului scăzut al culturii sociopolitice și securitare, atât a majorității populației Republicii Moldova, cât și a clasei politice și elitelor [9, p. 48]. Această situație se datorează atât crizei morale și identitare din societatea autohtonă, cât și lipsei a unui nivel adecvat de competență a funcționarilor publici și al reprezentanților statului în domeniul securității umane, a drepturilor omului, dar mai ales în cel al modernizării sociopolitice și democratizării, precum și a necunoașterii în măsură acceptabilă de către aceștia a normelor internaționale referitoare la reglementarea domeniilor date [10, p. 81]. În contrapondere, elaborările contemporane trebuie să determine principalii factori stimulatori pentru politicieni, oamenii de stat și funcționarii publici de a cunoaște și a se perfecționa în domeniul cunoașterii și aplicării normelor, principiilor și imperativelor modernizării sociopolitice, democratizării și ale securității umane [11, p. 72].

Diverse aspecte amenințătoare la adresa dezvoltării umane pe plan global se întrunesc din ce în ce mai des și devin tot mai violente și periculoase pentru sistemul social, în mod direct, proporțional cu amplificarea fenomenelor sociopolitice adverse cu specific asistemic și dezintegrator pentru bunele practici și relațiile armonioase din cadrul sistemului securitar și social-politic, ca o consecință a evoluției progresului tehnico-științific și a tergiversării soluționării dilemelor sistemului democratic pe fondalul perseverenței promovării concurențiale a acestui model de guvernare în societatea contemporană în detrimentul altor forme de organizare, dirijare și guvernare a comunității umane sau contrar imperativelor sociumului, divergente întrucâtva față de valorile și principiile democrației tradiționale, dar pe deplin justificabile din perspectiva necesității de supraviețuire a omului în condițiile crizei globale [12, p. 463].

Buna guvernare, ca teorie și practică socială, trebuie să promoveze securitatea umană prin prisma întregului cadru normativ, cu accent pe drepturile și necesitățile cetățeanului [13, p. 91]. Ea este apreciată prin prisma unor caracteristici de bază, cum sunt:

- a) Participarea la guvernare, fără discriminare, atât a femeilor, cât și a bărbaților, atât directă, cât și prin intermediul instituțiilor sau reprezentaților.
- b) Domnia legii, ca summum al cadrului legal just implementat în mod imparțial. De asemenea, necesită și protejarea drepturilor omului, în special a celor ale minorităților.
- c) Transparența, care presupune: luarea deciziilor și implementarea lor în concordanță cu regulile și normele existente; libera circulație a informațiilor și punerea lor la dispoziția celor care sunt vizați de aceste decizii; informația este furnizată în forme și prin mijloace comprehensibile etc.
- d) Promptitudine, ca o condiție a bunei guvernări de a furniza tuturor decidenților un plan de acțiune rezonabil, în conformitate cu promisiunile făcute și interesele cetățenilor.
- e) Orientarea spre consens a tuturor formatorilor de opinii din societate. Buna guvernare necesită medierea diferitelor interese exprimate în societate, pentru a realiza consensul asupra ceea ce este spre binele societății și asupra modalității de realizare a acestuia.

- f) Echitate și includere pentru toți membrii societății. Aceasta presupune ca tuturor grupurilor sociale, în special celor vulnerabile, să li se acorde șansa de a se dezvolta.
- g) Eficiență, din punct de vedere atât al rezultatelor proceselor și instituțiilor de guvernare, cât și al folosirii resurselor naturale și protecției mediului.
- h) Responsabilitate, ca o caracteristică a activității nu numai a instituțiilor guvernamentale, ci și a sectorului civil și privat al societății. Responsabilitatea este strâns legată de transparență și de domnia legii.

Dacă e să analizăm în detaliu concepția securității umane, considerăm că este important de remarcat că noțiunea dată poartă un caracter eminent sintetic și complementar cu cel puțin alte două concepte precum este cea a drepturilor omului, pe de o parte, iar, pe de altă parte, problematica dezvoltării umane. Împreună, cele trei noțiuni: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană reprezintă un complex conceptual armonios destinat elucidării și explicării proceselor de evoluție și transformare a omului în contextul lumii contemporane, cu toate provocările, pericolele, și amenințările pe care le comportă pentru persoana umană. Fără securitate umană, drepturile omului și dezvoltarea pierd din conținut și nu mai pot atinge obiectivul pentru care au fost propuse – crearea unui mediu adecvat de evoluție atât pentru persoana umană, cât și pentru comunitățile de oameni [14, p. 40]. Dintr-o altă perspectivă, asigurarea unei securități umane și a drepturilor omului în afara paradigmei dezvoltării reprezintă o ocupație inutilă cramponată de o situație statică și lipsită de sustenabilitate. La fel și realizarea unei dezvoltări umane și a securității individului uman fără un nivel adecvat al asigurării respectării drepturilor omului, devine desuetă din moment ce drepturile și libertățile individuale sunt considerate mai puțin importante sau secundare celor comunitare, prioritatea fiind pusă pe securitatea și dezvoltarea statului în detrimentul și din contul cetățeanului [15, p. 72].

Dintre cele trei elemente organic legate: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul dintre care apare cel mai târziu în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșească concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale.

Generalizând, constatăm că securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului. Astfel că, toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere. În aceeași ordine de idei, fostul Secretar General al ONU K. Annan s-a pronunțat că nu ne vom putea bucura de securitate fără dezvoltare, nu ne vom putea bucura de dezvoltare fără securitate, și nici de una dintre ele fără respect pentru drepturile omului [16]. Cu alte cuvinte, triumviratul celor 3 concepte reprezintă cheia succesului strategiei progresului și bunăstării umanității la scară globală. Totodată, este important de remarcat că concepția securității umane nu diminuează din actualitatea securității statului.

Securitatea umană caută să protejeze individul și societatea din care face parte acesta în fața unei game largi de pericole, acestea variind de la securitatea fizică, la cea economică iar, mai nou, securitatea mediului înconjurător. Securitatea umană nu are în vedere doar supraviețuirea individului sau a societății. Se dorește acordarea libertății indivizilor de a lua deciziile pe care aceștia le doresc și de a le permite dezvoltarea în maniera aleasă de ei.

Conceptul de securitate umană este strâns legat de securitatea dezvoltării umane și drepturile omului. Dezvoltarea umană nu poate avea loc fără asigurarea respectării drepturilor universale ale omului, iar pentru asigurarea drepturilor omului este necesară asigurarea dezvoltării societății și individului, ca acesta să înțeleagă importanța lor. Securitatea umană cuprinde ambele concepte și le transformă creând un tot unitar.

Dar tocmai datorită calității securității umane de a cuprinde tot ceea ce este legat de societatea umană, definirea conceptului este aproape imposibilă, la fel cum este imposibilă clasificarea în ordinea importanței a nevoilor individului.

Cu toate că problematica bunăstării civilizației umane în condiții de siguranță și respectare a drepturilor și libertăților persoanei se remarcă a fi o preocupare mai veche în istoria gândirii umane, considerăm că paradigma securității umane a reușit să aducă un suflu nou în studiile de securitate abia în ultimele 2-3 decenii, transformând și înlocuind concepția dominantă, de sorginte realistă, a securității statului într-o lume haotică, unde numai forța militară poate asigura o protecție adevărată.

Referințe bibliografice:

1. Sprincean S. Strategii și presiuni sociopolitice în condițiile evoluției democratice. În: Raporturile dintre stat și societatea civilă în Republica Moldova în contextul realizării reformelor democratice / Coord. șt. A. Roșca; respons. de ediție P. Varzari. Cap. 4. Chișinău: S.n., 2014 („Tipografia-Sirius” SRL), p. 79-108
2. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Monografie, Chișinău, F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2017
3. Sprincean S. Politica securității umane în condițiile pandemiei Covid-19. În: Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studii inter și pluridisciplinare. Materialele Conferinței Științifice Internaționale, Ediția a 3-a, 06-07 noiembrie 2020 / colegiul de redacție: Vitalie Ojovanu (redactor responsabil și coordonator). Chișinău: Print-Caro, 2020, p. 119-125.
4. Buzan B. New patterns of global security in the twenty-first century. În: International Affairs, vol. 67, May, 1991, p. 431-451.
5. Sprincean S. Filosofia supraviețuirii: repere și perspective. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, 2019, nr. 3(181), p. 274-277.
6. Sprincean S. Libertatea individuală și siguranța persoanei ca imperative didactice. În: Tradiție și perspective în didactica modernă. Vol. 4 / ed.: Camelia Augusta Roșu, Cristina Nanu. Alba Iulia: Aeternitas, 2020, p. 263-268.
7. Sprincean S. Siguranța persoanei umane în contextul necesității asigurării biosecurității. În: Știința în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferința științifică națională cu participare internațională. Ediția a 4-a, 26-27 iunie 2020 / colegiul redacțional: Valeriu Capcelea (coordonator) [et al.]. Bălți: Tipogr. „Indigou Color”, 2020, p. 378-384.
8. Балуев Д.Г. Личностная и государственная безопасность: международно-политическое измерение. Н.Новгород: Изд.-во ННГУ, 2004. 322 p.
9. Sprincean S. The role of civil unity in the process of ensuring human security in the Republic of Moldova. / Роль гражданского единства в процессе обеспечения безопасности человека в Республике Молдова. In: Правовые аспекты нациестроительства в России: история и современность. Материалы Всероссийской научной конференции с международным участием. 17 апреля 2020 г. / Редколлегия: Г.П. Кулешова [и др.]. Саранск: ЮрЭксПрактик, 2020, p. 44-51.
10. Sprincean S. Problematika securității umane în contextul evoluției societății contemporane. În: Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale. / Coord. Vitalie Varzari. Cap. 4. Chișinău: Tipografia Centrală. 2016, p. 77-94.
11. Sprincean S. Unele contribuții ale comunității internaționale la depășirea crizei globale prin aplicarea mecanismelor bioetice de modernizare a politicului. În: Anuar Științific /

- Inst. de relații internaționale din Moldova (IRIM); col. red.: V. Beniuc (red.-șef) [et. al.]. Vol. 10. Chișinău: Print-Caro, 2012, p. 70-78.
12. Sprincean S. Importanța securității umane în optimizarea politică și bioetică a managementului crizelor globale. În: Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The Xth Edition. [Sibiu], 27-29 May 2016, p. 461-470.
 13. Sprincean S. Impactul pandemic al maladiei COVID-19 asupra calității guvernării prin prisma asigurării securității umane. În: Republica Moldova în contextul necesităților de modernizare și dezvoltare sub impactul negativ al crizei de pandemie COVID-19: Materialele conferinței științifice cu participare internațională din 25 mai 2021. / Coord. V. Juc. Chișinău: Tipografia Centrală. 2021, p.82-116.
 14. Garner R. Environmental Politics. The age of climate change. 3rd edition. London: Palgrave Macmillan, 2011.
 15. Sprincean S. Actul guvernării și securitatea umană în contextul pandemiei COVID-19. În: Meritocrație, profesionalism, integritate: deziderate versus realități: Materialele conferinței științifice cu participare internațională din 19 noiembrie 2020. / coordonator: Victor Juc. Chișinău: Tipografia Centrală. 2021, p. 65-91.
 16. Annan K. In Larger Freedom: Toward Development, Security and Human Rights for All. United Nations. A/59/2005. [citat 21.12.2021]. Disponibil: <http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm>

DREPTURILE CONSUMATORILOR ÎN DOMENIUL ENERGETIC

CONSUMER RIGHTS IN THE ENERGY FIELD

STICI Silvia,
doctorandă USM

CZU: 342.734:366.5:620.9

Summary

The institution of consumer protection of energy resources is an important component of the security system and consumer rights. The revision of the national legislative framework on consumer protection with European directives, including Directive 2011/83 / EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights must be a priority for national authorities.

The article addresses some issues related to the institution of consumer protection of energy resources both legally and institutionally.

Keywords: regulator, quality, consumer, electricity, natural gas

Specificul instituției protecției consumatorilor de resurse energetice este condiționat, din punct de vedere legal, de cadrul general aplicabil în domeniu cât și, în mod special, de cadrul juridic special care reglementează raporturile juridice în materie de protecție a consumatorilor.

Însăși formarea conceptului de protecție a consumatorilor de resurse energetice își are începutul în anul 1998, odată cu adoptarea celor două Legi cu privire la energie electrică și gazele naturale, precum și principiile prevăzute de Legea din 1993 cu privire la protecția consumatorilor.

În cadrul acestui concept se regăsesc și norme generale specifice sistemului de protecție socială. Cu toate acestea, aceste două sisteme – sistemul de protecție a consumatorilor și sistemul de protecție socială sunt distincte având ca obiect de reglementare rapoarturi diferite. Sistemul de protecție socială cu cele două componente ale sale – asigurările sociale și asistența socială - vizează nu doar realizarea unor obiective generale – protecția demnității umane, universalitatea măsurilor de protecție socială, promovarea principiilor solidarității și justiției sociale, a parteneriatului social, eliminarea oricăror forme de discriminare, flexibilitatea și adaptabilitatea, dar și realizarea unor obiective specifice cum ar fi acordarea prestațiilor de asigurări sociale și celor de asistență socială, protecția categoriilor defavorizate sau aflate în dificultate.

Cât privește sistemul de protecție a consumatorilor, deși în literatura economică, acest sistem este considerat ca o latură importantă a politicii de protecție socială, o astfel de abordare nu poate fi acceptată. Da, pentru acest sistem sunt caracteristice dispozițiile privind inițiativa publică sau privată, destinată să asigure și să amelioreze continuu respectarea intereselor consumatorilor. Dar aceste interese țin în mare parte de prețuri și calitatea bunurilor și serviciilor, sistemul de informare, structura produselor care-i asigură consumul etc.

Cu toate că sistemul de protecție a consumatorilor de resurse energetice a parcurs o perioadă mai mare de 20 de ani, în evoluția sa întâlnim aspecte incerte, slab definite, cu norme deficitare.

Oportunitatea modificării cadrului legal și instituțional în domeniul protecției consumatorilor este dictată de ajustarea și armonizarea acestei instituții cu normele europene. Articolul 114 din TFUE este temeiul juridic pentru măsurile de armonizare care

vizează înființarea pieței interne. Acesta pune accentul pe obiectivul de a asigura un nivel ridicat de protecție, inclusiv de protecție a consumatorilor, și de a ține pasul cu noile evoluții bazate pe fapte științifice.

Articolul 169 din TFUE a introdus un temei juridic pentru o gamă întreagă de acțiuni la nivelul UE în domeniul protecției consumatorilor. Acest articol prevede că „pentru a promova interesele consumatorilor și pentru a asigura un nivel ridicat de protecție a consumatorilor, Uniunea contribuie la protecția sănătății, a siguranței și a intereselor economice ale consumatorilor, precum și la promovarea dreptului acestora la informare, educare și organizare în vederea apărării intereselor lor”. Se mai prevede și acordarea unei atenții mai mari intereselor consumatorilor în cadrul celorlalte politici ale UE. În acest sens, articolul 169 consolidează articolul 114 și îi lărgeste domeniul de acțiune dincolo de piața unică, astfel încât să includă accesul la bunuri și servicii, accesul la instanțe, calitatea serviciilor publice și anumite aspecte legate de nutriție, alimente, locuințe și politica de sănătate. Articolul precizează și că măsurile UE nu trebuie să împiedice un stat membru să mențină sau să introducă măsuri de protecție mai stricte, atât timp cât sunt compatibile cu tratatele. În consecință, politica de protecție a consumatorilor face parte din obiectivul strategic al UE de ameliorare a calității vieții cetățenilor săi. În afară de acțiunile directe destinate protejării drepturilor, UE se asigură că interesele consumatorilor sunt incluse în legislația UE din toate domeniile relevante de politică.

În conformitate cu articolul 12 din TFUE, cerințele din domeniul protecției consumatorilor trebuie luate în considerare atunci când se definesc și se pun în aplicare celelalte politici și acțiuni ale UE. Articolul 38 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene consolidează protecția consumatorilor, prevăzând că politicile UE trebuie să asigure un nivel ridicat de protecție a consumatorilor.

Și desigur, în același context, importanța prevederilor art.38-40 din Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană, Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Statele membre ale acestora, pe de altă parte, prin care Republica Moldova s-a angajat să coopereze pentru a asigura un nivel înalt de protecție a consumatorilor și pentru a se ajunge la compatibilitatea dintre sistemele lor de protecție a consumatorilor.

Pentru a atinge aceste obiective, cooperarea poate include, după caz:

- urmărirea apropierei legislației în materie de protecție a consumatorilor, care să aibă la bază prioritățile menționate în anexa IV la Acordul citat, evitând totodată barierele în calea comerțului pentru a garanta consumatorilor posibilitatea reală de a alege;

- promovarea schimbului de informații privind sistemele de protecție a consumatorilor, inclusiv legislația în materie de protecție a consumatorilor și asigurarea respectării acesteia, siguranța produselor de consum, inclusiv supravegherea pieței, sisteme și instrumente de informare a consumatorilor, instruirea consumatorilor, abilitarea și despăgubirea acestora, precum și contracte de vânzare și de prestări de servicii încheiate între comercianți și consumatori;

- promovarea activităților de formare a funcționarilor din administrație și a altor reprezentanți ai intereselor consumatorilor, precum și

- încurajarea dezvoltării asociațiilor independente de consumatori, inclusiv a organizațiilor neguvernamentale de consumatori (ONG), și a contactelor între reprezentanții grupurilor de consumatori, precum și colaborarea dintre autorități și ONG-urile care își desfășoară activitatea în domeniul protecției consumatorilor.

Republica Moldova s-a angajat să realizeze apropierea legislației sale naționale de actele normative ale UE și de instrumentele internaționale menționate în anexa IV la Acordul citat.

În acest context, determinarea rolului și statutul consumatorilor de resurse energetice, dreptul consumatorilor la servicii de calitate conform prin standardelor Uniunii Europene constituie obiective importante în sensul promovării unui concept unitar în materie de protecție a consumatorilor de resurse energetice.

Și aici, promovând un concept unitar, trebuie de avut în vedere că în statele europene există mai multe modele de reglementare statutului consumatorilor de resurse energetice, iar reglementările ce țin, în special, de indicatorii de performanță și dreptul consumatorilor la despăgubiri sunt stabilite potrivit normelor legislațiilor naționale.

Dar, după cum am menționat, în Republica Moldova nu există o practică uniformă de reglementare a raporturilor ce țin de protecția consumatorilor de resurse energetice, bazată pe principii unice în domeniile energiei electrice, gaze naturale, energie termică, serviciul de alimentare cu apă și canalizare. Cu toate că reformele în aceste domenii au fost declanșate încă în anul 1998, până în prezent nu a fost aprobat Codul consumatorului de resurse energetice, normele referitor la indicatorii de calitate și performanță sunt supuse unor dese amendări fără participarea reprezentanților consumatorilor etc.

Din punct de vedere instituțional, rolul autorității de reglementare în domeniul energetic este destul de esențial, atât din punct de vedere al drepturilor și obligațiilor, cât și din punct de vedere al organizării și finanțării, inclusiv aspectele ce țin de protecția consumatorilor. În acest sens, Directiva 2009/72 CE din 13 iulie 2009 conține norme detaliate referitor la organizarea și funcționarea acestei autorități. Astfel:

- în scopul garantării concurenței și furnizării de energie electrică la cel mai competitiv preț, statele membre și autoritățile de reglementare naționale ar trebui să faciliteze accesul transfrontalier pentru noii furnizori de energie electrică provenită din diferite surse, precum și pentru noii producători de energie electrică [1];

- Directiva 2003/54/CE a introdus obligativitatea, pentru statele membre, de a institui autorități de reglementare cu competențe specifice. Cu toate acestea, experiența arată că eficacitatea reglementării este, adesea, afectată de lipsa de independență a autorităților de reglementare față de autoritățile publice centrale, precum și de insuficiența competențelor de care dispun și de puterea limitată de decizie. Din acest motiv, Consiliul European, reunit la Bruxelles la 8 și 9 martie 2007, a invitat Comisia să elaboreze propuneri legislative care să prevadă o mai bună armonizare a competențelor autorităților de reglementare naționale și consolidarea independenței acestora. Ar trebui să fie posibil ca aceste autorități de reglementare naționale să acopere atât sectorul energiei electrice, cât și pe cel al gazelor naturale;

- este necesar ca autoritățile de reglementare din domeniul energiei să poată lua decizii privind ansamblul aspectelor relevante legate de reglementare, pentru a asigura funcționarea corespunzătoare a pieței interne a energiei electrice și să fie pe deplin independente față de orice alte interese publice sau private. Aceasta nu exclude controlul judiciar și exercitarea controlului parlamentar în conformitate cu dreptul constituțional al statelor membre. De asemenea, aprobarea bugetului autorităților de reglementare de către legiuitorul național nu constituie un obstacol în calea autonomiei bugetare. Dispozițiile referitoare la autonomia execuției bugetului alocat autorității de reglementare ar trebui să fie puse în aplicare în cadrul definit de legislația și de normele bugetare naționale. Contribuind la independența autorității naționale de reglementare față de orice interes politic sau economic printr-un sistem de rotație corespunzător, statelor membre ar trebui să poată lua în considerare în mod corespunzător disponibilitatea resurselor umane sau mărimea consiliului [2].

Potrivit Directivei 2009/72 CE din 13 iulie 2009 criteriile ce țin de desemnarea și independența autorităților de reglementare se referă în particular la următoarele aspecte [3].

1. Obligațiunea statului de a desemna o singură autoritate de reglementare națională la nivel național. Se admite desemnare altor autorități de reglementare la nivel regional în statele membre, cu condiția să existe, în scopuri de reprezentare și de contact la nivel comunitar, un reprezentant de rang înalt în cadrul Consiliului autorităților de reglementare al agenției, în conformitate cu articolul 14 alineatul (1) din Regulamentul (CE) nr. 713/2009;

2. Garantarea independenței autorităților de reglementare și asigurarea că acestea își exercită competențele în mod imparțial și transparent. În acest scop, statul membru se asigură că, atunci când își îndeplinesc atribuțiile de reglementare care le revin în temeiul directivei și al legislației în domeniu, autoritățile de reglementare:

- sunt distincte din punct de vedere juridic și independente din punct de vedere funcțional de orice altă entitate publică sau privată;

- se asigură că personalul lor și persoanele cu funcție de conducere din cadrul lor acționează în mod independent de orice interes de piață; precum și nu solicită și nu acceptă instrucțiuni directe din partea niciunui guvern sau a niciunei entități publice sau private în îndeplinirea atribuțiilor de reglementare care le revin.

Abordarea instituției protecției consumatorilor de resurse energetice urmează a fi făcută, după cum s-a menționat, prin prisma istoricului acestei instituții. Pentru prima dată, după proclamarea independenței Republicii Moldova noțiunea de consumator se regăsea în Legea nr. 1453/din 25.05.1993 privind protecția consumatorilor potrivit căreia prin noțiunea de consumator se avea în vedere persoană fizică care dobânda, utiliza ori consuma, ca destinatar final, produse obținute de la agenți economici sau care beneficia de servicii prestate de aceștia [4, art. 1]. Ulterior, prin art.1 din Legea nr. 105/din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor noțiunea de consumator a fost extinsă și în cazul persoanelor fizice ce intenționează să comande sau să procure produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională [5, art. 1]. Această definiție nu se înscrie cu prevederile art.3 din Codul civil prin care se prezumă existența unui raport juridic civil. Până la încheierea raportului juridic civil persoana care intenționează să comande sau să procure produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea de întreprinzător sau profesională nu poate avea calitatea de consumator, ci mai degrabă de un potențial consumator.

În același context, noțiunea de consumator dată de Codul civil are un caracter deficitar în raport cu noțiunea de consumator prevăzută de Directivele europene în materie de protecția consumatorilor. După cum prevede Codul civil are calitatea de consumator orice persoană fizică care, în cadrul unui raport juridic civil, acționează predominant în scopuri ce nu țin de activitatea de întreprinzător sau profesională. Persoana fizică nu are calitatea de consumator dacă cealaltă parte a raportului juridic civil nu are calitatea de profesionist. Cât privește calitatea de profesionist, această calitate o are orice persoană fizică sau juridică de drept public sau de drept privat care, în cadrul unui raport juridic civil, acționează în scopuri ce țin de activitatea de întreprinzător sau profesională, chiar dacă persoana nu are scopul de a obține un profit din această activitate [6]. În acest sens, Directivele europene nu stabilesc posibilitatea de a acționa predominant în scopuri ce nu țin de activitatea de întreprinzător sau profesională. Redacția în cauză este interpretabilă, presupunând că consumatorul poate acționa chiar și în scopuri cu caracter comercial. O astfel de abordare este una incorectă și nu se înscrie cu conținutul Directivelor. Pentru argumentare voi invoca doar unele dintre aceste Directive.

Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 prevede expres că prin noțiunea de „consumator” se are în vedere orice persoană fizică ce acționează, în legătură cu practicile comerciale reglementate de directiva menționată, în scopuri care nu se încadrează în activitatea sa comercială, industrială, artizanală sau

liberală, iar „comerciant” înseamnă orice persoană fizică sau juridică ce acționează, în legătură cu practicile comerciale reglementate de directivă, în scopuri care se încadrează în activitatea sa comercială, industrială, artizanală sau liberală și orice persoană care acționează în numele sau în beneficiul unui comerciant [7]. Din conținutul acestei norme este indiscutabil că scopul activităților desfășurate de consumator în toate situațiile nu trebuie să conțină elemente specifice unei activități comerciale, industriale, artizanale sau liberale. La fel și în cazul comercianților, în toate situațiile scopul desfășurării unor activități este cel de a obține profit și nu este admis contrariul - ”chiar dacă persoana nu are scopul de a obține un profit din această activitate”, așa cum este stipulate în Codul civil.

Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii la art. 2 prevede că „consumator” înseamnă orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de directivă, acționează în scopuri care se află în afara activității sale profesionale, iar „vânzător sau furnizor” înseamnă orice persoană fizică sau juridică care, în cadrul contractelor reglementate de directive în cauză, acționează în scopuri legate de activitatea sa profesională, publică sau privată. Spre deosebire de conținutul de ”consumator” dat de Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 unde scopul activităților nu se încadrează în activitatea sa comercială, industrială, artizanală sau liberă, Directiva 93/13/CEE nu mai enumeră tipurile de activități, utilizând o formulare mai concisă – ”în scopuri care se află în afara activității sale profesionale”. Această nouă abordare reiese din obiectivele tratate de Directiva 93/13/CEE, și în special:

- oportunitatea adoptării unor măsuri în vederea instituirii treptate a pieței interne, întrucât piața internă cuprinde un teritoriu fără frontiere interne în care mărfurile, persoanele, serviciile și capitalul circulă liber;

- diferențele pe care le prezintă legislația statelor membre privind clauzele contractelor încheiate între vânzătorul de bunuri sau furnizorul de servicii, pe de o parte, și consumatorul acestora, pe de altă parte, având ca efect posibilitatea apariției unor denaturări a concurenței dintre vânzători și furnizori, mai ales atunci când aceștia vând bunuri sau furnizează servicii în alte state membre;

- responsabilitatea statelor membre de a se asigura că contractele încheiate cu consumatorii nu conțin clauze abuzive;

- facilitarea instituirii pieței interne în scopul protejării cetățeanului, în rolul său de consumator, la achiziționarea de bunuri și servicii în temeiul unor contracte care sunt reglementate de legislația unui alt stat membru decât statul său membru, este esențial să se elimine clauzele abuzive în aceste contracte;

- necesitatea protejării persoanelor care achiziționează bunuri și servicii împotriva abuzului de putere de către vânzător sau furnizor, mai ales împotriva contractelor de adeziune și împotriva excluderii abuzive a unor drepturi esențiale din contracte [8].

Este indiscutabil că aceste obiective prevăzute de Directiva 93/13/CEE trebuie luate în considerare în procesul de armonizare a legislației Republicii Moldova în materie de protejare a consumatorilor de resurse energetice.

Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor la art.2 prevede că „consumator” este orice persoană fizică ce, în cadrul contractelor reglementate de directivă, acționează în scopuri care se află în afara activității sale comerciale, industriale, artizanale sau profesionale, iar „comerciant” înseamnă orice persoană fizică sau juridică, indiferent dacă este publică sau privată, care acționează, inclusiv prin intermediul unei alte persoane care acționează în numele sau în contul ei, în scopuri ce țin de activitatea sa comercială, de afaceri, meșteșugărească sau profesională în legătură cu contractele care intră sub incidența directivei menționate [9, art.2].

Obiectivele Directivei menționate sunt centrate pe astfel de obiective cum ar fi:

- piața internă este concepută să cuprindă un spațiu fără frontiere interne, în care sunt garantate libera circulație a mărfurilor și serviciilor, precum și libertatea de stabilire. Armonizarea anumitor aspecte în materie de contracte cu consumatorii negociate la distanță și în afara spațiilor comerciale este necesară pentru promovarea unei piețe interne reale a consumatorilor care să mențină echilibrul corect între un nivel ridicat de protecție a consumatorilor și competitivitatea întreprinderilor, asigurând în același timp respectarea principiului subsidiarității [10];

- anumite disparități creează bariere interne semnificative în cadrul pieței interne, care afectează comercianții și consumatorii. Disparitățile respective cresc costurile de conformare suportate de comercianții care doresc să se angajeze în activități de vânzare transfrontalieră de bunuri sau de prestare de servicii. Fragmentarea disproporționată subminează de asemenea încrederea consumatorului în piața internă [11];

- contractele legate de încălzirea centralizată ar trebui să facă obiectul directive menționate, în mod similar contractelor de furnizare a apei, gazului și electricității. Încălzirea centralizată înseamnă furnizarea energiei termice, printre altele sub formă de aburi sau apă fierbinte, de la o sursă centrală de producție, printr-un sistem de transport și distribuție la mai multe clădiri, în scopul încălzirii [12];

- comerciantul ar trebui să transmită consumatorului informații clare și inteligibile înainte ca acesta din urmă să își asume obligații în temeiul unui contract la distanță sau al unui negociat în afara spațiilor comerciale sau al oricărui contract, altul decât un contract la distanță sau unul negociat în afara spațiilor comerciale, sau al oricărei oferte similare. Atunci când furnizează informațiile respective, comerciantul ar trebui să țină seama de nevoile specifice ale consumatorilor care prezintă o vulnerabilitate deosebită ca urmare a infirmității psihice, fizice sau psihologice a acestora, a vârstei sau a credulității lor, într-un mod pe care comerciantul l-ar putea prevedea în mod rezonabil. Cu toate acestea, faptul că se ține seama de astfel de nevoi specifice nu ar trebui să ducă la niveluri diferite de protecție a consumatorului [13];

- persoanele sau organizațiile despre care se consideră, în baza legislației interne, că ar avea un interes legitim cu privire la protecția drepturilor contractuale ale consumatorilor ar trebui să aibă dreptul de a iniția proceduri, fie în fața unei instanțe judecătorești, fie a unei autorități administrative care are competența de a decide în cazul reclamațiilor sau de a iniția procedurile judiciare corespunzătoare [14].

După cum vedem Directiva 2011/83/UE are ca obiect și contractele legate de încălzirea centralizată, contractele de furnizare a apei, gazului și electricității. În acest context trebuie să menționăm că prevederile directivelor sectoriale (Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice, Directiva 2009/73/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă în sectorul gazelor naturale, Directiva din 25 octombrie 2012 privind eficiența energetică, Directiva din 3 noiembrie 1998 privind calitatea apei destinate consumului uman) sunt corelate cu prevederile Directivei 2011/83/UE.

Sintetizând aspectele legale și instituționale ce țin de statutul consumatorului pe piața energetică a Republicii Moldova desprindem unele considerații concluzive, inclusiv:

- Oportunitatea amendării cadrului legal în vigoare în vederea asigurării echilibrului dintre drepturile și obligațiile celor doi parteneri – consumatorul și furnizorul de resurse energetice;

- Elaborarea și adoptarea unui Cod al consumatorului de resurse energetice prin care să fie unificate normele ce reglementează raporturile privind protecția consumatorilor.

Referințe bibliografice:

1. Considerentul 8 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 211/55 din 14.08.2009.
2. Considerentele 33 și 34 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 211/55 din 14.08.2009.
3. Obligațiunile statelor membre în materie de desemnare și independență a autorităților de reglementare sunt prevăzute la art.35 din Directiva 2009/72/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 privind normele comune pentru piața internă a energiei electrice și de abrogare a Directivei 2003/54/CE. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 211/55 din 14.08.2009;
4. Legea nr. 1453 din 25.05.1993 privind protecția consumatorilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 10 art. 281.
5. Art. 1 din Legea nr. 105/13.03.2003 privind protecția consumatorilor. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 126-131 art. 507.
6. Codul Civil al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 82-86 art. 661.
7. Având în vedere legătura indisolubilă dintre noțiunea de "consumator" și "comerciant" precum și conținutul acestor noțiuni prevăzute la art.3 din Codul civil în textul redat sunt expuse ambele noțiuni. A se vedea și art. 2 din Directiva 2005/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2005 privind practicile comerciale neloiale ale întreprinderilor de pe piața internă față de consumatori și de modificare a Directivei 84/450/CEE a Consiliului, a Directivelor 97/7/CE, 98/27/CE și 2002/65/CE ale Parlamentului European și ale Consiliului și a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 al Parlamentului European și al Consiliului („Directiva privind practicile comerciale neloiale”). În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 149/22.
8. Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, publicată în *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 095/29.
9. Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.
10. Considerentul 4 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.
11. Considerentul 6 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.

12. Considerentul 25 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.
13. Considerentul 34 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.
14. Considerentul 56 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 304/64 din 22.11.2011.

MECANISMELE DE GARANTARE A DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ÎN CONTEXTUL UNEI SOCIETĂȚI DESCHISE

MECHANISMS FOR GUARANTEEING FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS IN THE CONTEXT OF AN OPEN SOCIETY

VASILIU Liuba,
doctorandă, USM

CZU: [342.72/.73 + 341.231.14]:316.3

Summary

In this article, in the light of open society, the mechanisms for guaranteeing fundamental rights and freedoms in the context of contemporaneity have been studied. It has also been tried to identify the fundamental principles that underlie an open society, so that man remains the supreme value, protected by and by law.

Keywords: *open society, fundamental rights and freedoms, regulatory framework, justice, law.*

Actualitate

Societatea ideală și accepțiunile ei în cadrul istoriei omenirii, a luat diferite forme, în dependență perioadă istorică și reevaluaarea pe care o face. La rândul său, contemporaneitatea abordează societatea ideală ca pe o societate deschisă, care se caracterizează ca fiind o epocă a drepturilor omului, fapt ce motivează scrierea acestui articol. Astfel încât a stabili măsura în care sunt respectate drepturile omului și care este nivelul percepției și realizării dreptății este necesară și se cere de la sine.

Tot atât de veche ca și omenirea, reflecția asupra societății ideale ocupă un loc preponderent în cadrul gândirii contemporane, și devine tot mai actuală și dezbătută temă în ultimii ani. Această resuscitare a interesului se explică prin renașterea și reînnoirea interogațiilor ce vizează drepturile omului la general și statul de drept la particular.

Elucidarea ideii de societate ideală[1], concepută în termenii ei actuali și formularea principiilor care o constituie, implică o întoarcere la teoriile clasice și la dezbaterile pe care acestea nu au încetat să la suscite.

Unanim recunoscut, la fundamentul societății ideale sau în termenii actuali, societății deschise se află dreptatea, aceasta fiind cea dintâi virtute a instituțiilor sociale, precum adevărul este cea dintâi virtute a sistemelor de gândire.

Oricât de elegantă și de economică ar fi o teorie, ea trebuie respinsă sau revizuită, dacă nu este adevărată; în mod asemănător, indiferent de cât de eficiente și de bine așezate ar fi legile și instituțiile, trebuie reformate sau abolite dacă sunt nedrepte, ele fiind cele dintâi virtuți ale activităților umane, adevărul și dreptatea nu pot face obiectul vreunui compromis.

Întrebarea „pe ce se fundamentează societatea deschisă?” a devenit una dintre cele mai abordate întrebări de către parcticienii dreptului și filosofii politici contemporani.

Proiectul identificării și specificării principiilor societății ideale, a condițiilor normative fundamentale pe care trebuie să le satisfacă o societate deschisă, perfectă sau pe deplin dreaptă, a devenit, practic, proiectul dominant din cadrul normativ internațional.

Ideea că societatea și cultura sunt coexistente înseamnă că prin cultură înțelegem tot ceea ce omul adaugă naturii, adică societatea. Prin activitățile sale, prin propria sa

transformare dintr-o ființă naturală într-o ființă socială, omul devine și o ființă culturală. Acest lucru înseamnă că omul este ființa creatoare de valori, adică de cultură.

În sensul art. 4 Cod Penal al RM principiul umanismului, vom remarca faptul că persoana reprezintă valoarea supremă a unei societăți, acest principiu fiind și baza unei societăți deschise, iar întreaga reglementare juridică are menirea să apere, în mod prioritar, drepturile și libertățile acesteia. [2] În acest context, contemporanietatea se caracterizează ca o epocă a drepturilor și libertăților omului, o epocă unde omul a devenit un scop în sine și nu un instrument de realizare a puterii [3], cel puțin asta se încearcă a se raspândi ca drept premisă pe plan internațional la momentu actual.

Sub aspect socio-politic, contemporanietatea reprezintă o formă deschisă, unde în prim plan este poziționată cooperarea statelor în vederea asigurării păcii și securității globale, astfel încât un stat poate prelua de la alt stat politici normative cu scopul de implimentare la nivel național, sau poate participa în calitate de membru sau parte semnatară a unui tratat internațional care vizează cadrul normativ internațional. Există și excepții, prin care unele puteri ale lumii încearcă să-și impună hegemonia, și aici apare necesitatea de a stabili mecanismele nu doar necesare dar și funcționale pentru garantarea drepturilor și libertăților fundamentale, or în caz contrar securitatea umană va fi pusă în pericol.

Cu privire la conținutul mecanismului de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale vom porni de la o premisă pe cât de elementară, pe atât de clară. La nivel de industrie, un mecanism are menirea de a pune în funcțiune o mașinărie, iar în domeniul dreptului și al justiției, un mecanism reprezintă un construct juridico-social care are ca drept funcție nu doar asigurarea dar și garantarea libertăților fundamentale și a legilor statului. Persoana obține un scut în ceea ce privește drepturile și libertățile sale, prin simplul act al nașterii. În jurisprudența Ct EDO avem o mulțime de hotărâri prin care se recunoaște încălcarea unui drept sau libertăți fundamentale, care aparent sunt garantate de către Declarația Universală a Drepturilor Omului și protocoalele adiționale. [4] Acest lucru se întâmplă din cauza erorii comise la nivel de percepere dintre ceea ce este realizat și aplicat și ceea ce pare a fi garantat. Această discrepanță dintre teorie și practică demonstrând că ceva nu funcționează, or în cadrul unei societăți deschise, toți cooperează și lucrează asupra mecanismelor de garantare a drepturilor și libertăților, însă omit sau evită să le aplice.

Apare necesitatea de a fi identificate valorile suficiente și necesare societății deschise, care ar asigura calitatea teoriei și practicii la același nivel, altfel spus, identificarea mecanismelor societății deschise ce ar garanta drepturile și libertățile fundamentale. În contextul filosofiei dreptului, aceste mecanisme sunt clare și evidente, conținându-se în valorile dreptate și adevăr, care nemijlocit asigură justiția și echitatea în cadrul unui stat de drept.

Dacă aceste valori sunt evidente, atunci de ce omul ca element al societății și ca ființă socială, nu asigură dreptatea în cadrul comunității din care face parte? Filosoful Aristotel vine cu răspunsul că omul folosește virtutea și inteligența în scopuri nefirești. [5]

Pentru oameni, ființe raționale, este firesc să facă dreptate, deoarece simțul justiției și al bunătății este înăscut, iar omul este bun de la natură. [6]

O abordare raționalistă asupra ideii de dreptate, este înaintată de Imm. Kant care susține că a acționa în conformitate cu dreptatea înseamnă a respecta datorita. [7] Se instituie ideea de dreptate pe principii morale, conform cărora a acționa just presupune că maxima voinței tale, servește drept lege universală.

Mecanismele de garantare a drepturilor și libertăților ar trebui să conțină politici normative cu privire la aplicarea corectă, echitabilă, echidistantă și dreaptă a legii, în scopul realizării justiției încă de la faza incipientă în vederea stabilirii și înlăturării

carențelor și erorilor de fapt și de drept. Iar elaborarea unor ghiduri practice pentru instanțele de judecată naționale și sistemul de drept la general, ar ajuta la consolidarea statului democratic, or cu cât mai multe cauze pierdute la CtEDO, cu atât se demonstrează ineficiența legilor democratice.

Aplicarea principiilor fundamentale în mod consecvent și asumat, va crea un mecanism ce va garanta funcționalitatea statului democratic în schimbul celui sclavagist, așa precum se știe din antichitate, iar la progresul tehnico-științific pe care-l avem în prezent, ar fi nu doar păcat dar și inuman să nu utilizăm resursele digitale în scopul garantării și asigurării libertăților fundamentale.

Societatea deschisă presupune o uniformizare a legilor la nivel mondial, astfel creându-se un cadru normativ uniform cu scopul de a asigura drepturile și libertățile omului indiferent de naționalitate, religie sau apartenență socială. Instrumentul de realizare a acestui scop se conține în forma de guvernare a fiecărui stat, și după cum știm, încă din antichitate, democrația a fost identificată și consacrată ca cea mai bună formă de guvernare într-un stat, care merge spre progres și respectiv la eliberarea omului de lanțurile societății închise, sau totalitare. Un moment care trebuie remarcat, o condiție necesară pentru ca o societate să evolueze de la totalitarism, anarhie, sau oligarhie la democrație; de la societate închisă la societate deschisă, trebuie ca pârgurile puterii precum și mecanismele de realizare și exercitare să fie deținute de către un popor care-și cunoaște chintesența și importanța macrosocială, altfel spus creator de cultură, de către un popor cu morala înaltă poate crea o societate progresistă, în caz contrar aceasta va intra în declin.

Este recunoscut că cea mai bună formă de guvernare este democrația, drept argument reprezentativ pentru RM servește actul suprem de constituire - Constituția, datorită căreia puterea în stat se realizează conform principiilor democrației, suveranitatea națională aparținând poporului care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție.[8]

Cu privire la drepturile și libertățile fundamentale, Constituția RM la art 4, al.(1) prevede, că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte [9]. Însă mare ne este mirarea atunci când democrația devine mai totalitară decât o societate închisă prin definiție, asta datorându-se faptului că democrația ca formă de guvernământ, preia mecanismele puterii totalitare și oligarhice. Paradoxal dar ajungem ca însăși democrația să nu funcționeze. Pentru a nu se ajunge la o democrație totalitară, susțin elaborarea unui cadru normativ și sistem de drept, pornind de la microsocioal, dinspre interesele individului spre cele ale statului, și nu invers, deoarece o astfel de formulă va pune în mișcare mecanismul de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale, care se fundamentează pe dreptate și adevăr.

Nu putem omite conceptul societății deschise, descris de către cercetătorul și filosoful austriac K. Popper [10], care identifică vectorii de progres a unei societăți deschise precum: individualismul, unde indivizii sunt mai importanți decât grupul sau statul din care fac parte. Egalitarismul, prin care se pune egalitatea tuturor în fața legii, aceasta excluzând orice gen de discriminare. Protecționismul, conform căruia statul devine protectorul cetățenilor săi, abuzurile fiind înlăturate de la rădăcină. Și nu în ultimul rând, un alt aspect al societății deschise este conținut de principiul contractualismului, principiu conform căruia între individ și stat trebuie să funcționeze o înțelegere prin care-ți garantează drepturile în mod reciproc, ambele părți aflându-se în interdependență.

De fapt aceste principii au fost abordate din antichitate, de către filosofi precum Platon, Aristotel [11], care au delimitat imaginea cu privire la statul ideal până și după ei. Pe urmele marilor filosofi, cu noi paradigme vin utopiști precum Th. Morus [12],

contractualiști ca J.J. Rousseau [13], și chiar totalitariști ca Th. Hobbes, conform căruia contractul social nu reprezintă nimic mai mult decât puterea și suveranitatea concentrată de către stat, cetățeanul fiind cel supus în formula dată. [14]

Concluzii.

În această ordine de idei, o societate deschisă presupune justetea lucrurilor, chiar dacă aceasta este văzută ca una greu de dobândit, însă lupta și eforturile depuse la crearea acesteia, vor fi argumentele contemporanității la garantarea drepturilor și libertăților fundamentale, chiar dacă aceste mecanisme nu sunt deloc noi.

Referințe bibliografice:

1. Platon. Republica. București: Antet, 2010.
2. Codul Penal al Republicii Moldova, nr.985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 72-74 din 14.04.2009 art. 4
3. Miroiu, A. Introducere în filosofie politica. Iași: Polirom, 2009.
4. Declarația Universală a Drepturilor Omului, Adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. În: *Tratate Internaționale*, nr. 1 art. 12, la 30.12.1998.
5. Aristotel. Etica Nicomahică. București: Editura Științifică, 1988.
6. Rawls, J. O teorie a dreptății. Iași: Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2012.
7. Imm. Kant Critica rațiunii practice. Întemeierea metafizicii moravurilor. București: Univers Enciclopedic Gold, 2010
8. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.1 din 12.08.1994. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.78 din 29.03.2016, art. nr.2
9. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.1 din 12.08.1994. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr.78 din 29.03.2016, art. nr.4
10. Popper, K. Societatea deschisă și dușmanii ei. București : Humanitas, 2017.
11. Aristotel. Politica. București: Paideia, 2001.
12. Morus, Th. Utopia. Editura: Științifică și Enciclopedică, 1958
13. Rousseau, J. J. Contractul social. București: Editura științifică, 1957.
14. Hobbes, Th. Despre om și societate. București: ALL, 2011.

IMPACTUL ARESTULUI CONTRAVENȚIONAL- ASUPRA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

IMPACT OF CONTRAVENTIONAL ARRESTS ON FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS

CIOBANU Ana
Studentă anul II, USM

Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 343.125:342.9:342.72/.73

Summary

Every society exists and evolves on the basis of rules of conduct protected by moral norms, traditions, customs and legal norms. They form a system that regulates social relations. In this system that governs society, an important role is played by legal norms, including those of contravention, which impose on the members of society a certain behavior in the relations they establish with their peers or social bodies and whose violation entails a certain form. of legal liability: criminal, administrative (contraventional), disciplinary or civil.

The company has the right to defend and take action, through specialized state bodies, against any person who violates the rules of social coexistence protected by the rules of law. Any violation of the legal norms entails the legal responsibility of the person who committed it, which differs depending on the nature of the violated norm, the characteristic of the protected social values, the social danger of the deed, etc.

Contraventional liability is another form of legal liability, governed by the rules of the law of contravention that occurs after the commission of a contravention. Representing a measure of coercion or re-education, applied to the offender in order to correct and re-educate him, as well as the prevention of new offenses.

In order for the contravention sanction to reach your preventive purpose, it must be applied in relation to each contravention and to each person prosecuted for the contravention.

Keywords: *contravention, contraventional arrest, sanction, bodily integrity, freedom, democratic society*

Arestul contravențional, prevăzut în Art. 38 în Codul contravențional, constă în privarea de libertate pe un termen stabilit în normele juridice ale codului, care este de la 3 până la 15 zile.

În cazul săvârșirii mai multor contravenții pentru care se aplică arestul prin cumulare, instanța poate stabili un termen maxim al arestului de 30 de zile. În această perioadă se include și data reținerii contravenientului. Arestul, spre deosebire de celelalte sancțiuni este cea mai severă, deoarece, această sancțiune se aplică numai în cazurile când printr-o contravenție se pune în pericol real sănătatea ori integritatea corporală a persoanei.

Arestul contravențional este sancțiune contravențională excepțională care constă în privarea de libertate pe un termen stabilit prin hotărâre judecătorească și care se execută în condițiile prevăzute de Codul de executare. Decizia de arest contravențional se pune în executare imediat după pronunțarea ei.

Persoana trasă la răspundere contravențională, fiind liberă în momentul pronunțării deciziei de arest contravențional, este supusă arestării în sala de ședințe de către organul de poliție și este condusă și ținută sub arest în locurile stabilite de acest organ. În cazul când decizia cu privire la aplicarea arestului contravențional este pronunțată în absența persoanei trase la răspundere contravențională, ea este adresată organului de poliție pentru executare. Este posibil ca organul de poliție să nu găsească persoana supusă sancțiunii, în acest caz se încheie un proces-verbal prin care se constată situația și se întreprinde măsuri pentru găsirea contravenientului. Un exemplu al deciziei de căutate se restituie instanței de judecată, însoțit de un exemplar al procesului-verbal de contrare a absenței persoanei.

În practică m-ai survin situații când în grija contravenientului supus arestului contravențional se află un minor sau o persoană care, din cauza unor probleme de sănătate sau alte pricini întemeiate, are nevoie de ajutor. În acest caz, organul de poliție urmează să întreprindă măsuri în vederea ocrotirii persoanelor aflate în grija contravenientului, precum și pentru paza averii și locuinței lui, dacă acestea rămân fără supraveghere.

Executarea sancțiunii arestului contravențional se asigură de către penitenciare în condițiile stabilit pentru regim inițial într-un penitenciar de tip semiînchis, conform prevederilor legislației. În penitenciarul de tip semiînchis, condamnații sunt deținuți sub supraveghere permanentă. Persoanele care execută sancțiunea arestului contravențional în regim inițial al penitenciarului de tip semiînchis, conform prevederilor Art. 250 al Codului de executare:

- a. sunt repartizați în încăperi izolate cu cel mult 4 locuri;
- b. pot fi antrenate la munci care nu necesită ieșirea din penitenciar;

După cum este cunoscut, contravențiile vin din câmpul faptelor penale. După codurilor penale din 1865 și 1936, contravențiile figurau în legea penală, în împărțirea tripartită a infracțiunilor în crime, delictе și contravenții.

Starea normală și firească a unei persoane este starea de libertate. Un individ poate fi privat de libertate numai în anumite situații, strict stabilite de lege. De aceea, reglementarea dreptului la siguranță, ca o componentă a dreptului la libertate și siguranță, oferă protecția contra ingerințelor arbitrare ale autorităților publice în dreptul la libertate.

Privarea de libertate, ca stare contrară celei normale și firești a unui individ, poate fi definită drept plasarea acestuia într-un stabiliment de detenție, chiar dacă libertatea de mișcare nu este anulată. Această idee, diferențiază privarea de libertate de restricțiile aduse libertății, deoarece, privarea de libertate vizează o situație în care libertatea de mișcare suferă atingeri atât de serioase încât este golită de substanță, datorită plasării persoanei într-o zonă determinată pe care nu o poate părăsi și în care nu-și poate desfășura viața normală.

În general, privarea de libertate trebuie să provină doar de la agenții statului, dar nu este exclus ca aceasta să provină de la particulari sau entități private, iar statul este obligat să sancționeze o astfel de încălcare a libertății fizice, în relațiile interindividuale.

Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, enumeră șase cazuri în care este permisă privarea de libertate:

- a. deținerea legală, după o condamnare pronunțată de către tribunalul competent;
- b. dacă persoana a făcut obiectul unei arestări sau al unei dețineri legale pentru nesupunerea la o hotărâre pronunțată conform legii de către un tribunal ori în vederea garantării unei obligații prevăzute de lege;
- c. dacă persoana a fost arestată sau reținută în vederea aducerii sale în autorităților judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a o bănui că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a o împiedica să săvârșască o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia;

- d. dacă este vorba despre detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere sau de detenția sa legală, în scopul aducerii sale în fața autorităților competente;
- e. dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond;
- f. dacă este vorba despre arestarea sau detenția legală a unei persoane pentru a o împiedica să pătrundă în mod ilegal pe teritoriul sau împotriva căreia se află o procedură de expulzare ori de extrădare.

Reglementarea din Convenția Europeană, pleacă și ea de la ideea că starea normală a unei persoane este starea de libertate, astfel încât o atingere adusă acestei stări trebuie neapărat examinată de către autoritățile naționale, încadrării într-unul din cele 6 criterii menționate mai sus.

Conformitatea cu legea internă a măsurii presupune în primul rând ca normele ce prevăd condițiile pentru a recurge la o măsură privativă de libertate să îndeplinească cerințele noțiunii de „ lege ” în sens european, altfel spus să fie accesibile, clare și previzibile.

În al doilea rând, conformitatea cu dreptul intern implică un examen al îndeplinirii atât a condițiilor de formă, cât și de fond ale măsurii privative de libertate, fiind necesar ca autoritățile să ofere argumente cu raportar directă la situația persoanei în cauză, simpla enumerare a temeiurilor de drept nefiind suficientă.

Garanțiile persoanelor arestate arestului contravențional

În ceea ce privește garanțiile acordate persoanelor private de libertate, ale au obiect să permită individului să se apere împotriva unei arestări sau dețineri nejustificate, pentru a-și recupera libertatea. Aceste garanții fiind de două feluri: generale și speciale.

a. garanțiile generale:

1. *dreptul de a fi informat* în mod complet, accesibil și într-o limbă pe care persoana să o înțeleagă despre motivele privării de libertate și acuzațiile aduse. Informarea de care face vorbire această garanție trebuie să privească atât motivele, temeiurile juridice cât și cele factuale ale măsurii. Acestea sunt elementele esențiale, care să permită persoanei să înțeleagă necesitatea privării de libertate și să își exercite dreptul de recurs împotriva măsurii.

2. *dreptul de a se plânge unui judecător cu privire la legalitatea măsurii.* Judecător care să fie competent a se pronunța asupra măsurii de privare de libertate și eventual, dacă constată ilegalitatea acesteia, să poată ordona eliberarea. Acest drept presupune accesul la un control exercitat de o instanță de judecată, independentă și imparțială, care să aibă competență de a dispune punerea în libertate a persoanei, în urma unei proceduri contradictorii, care să asigure dreptul persoanei de a fi prezentă și de a participa la procedură, precum și posibilitatea acesteia sau a avocatului său de a avea acces la dosarul cauzei.

3. *dreptul la despăgubiri pentru privare de libertate ilegală.* Acest drept există indiferent care dintre garanțiile ce însoțesc privarea de libertate a fost încălcată sau dacă a fost o încălcare a regulilor de drept intern. Dreptul la despăgubiri, pentru a fi efectiv, trebuie prevăzut cu suficientă certitudine în legislația națională. Astfel, orice persoană care este victima unei arestări sau a unei dețineri în condiții contrare dispozițiilor Convenției Europene, are dreptul la reparații, ceea ce implică existența unei căi de recurs eficace în drept intern. În toate aceste cazuri, este necesar ca încălcarea invocată să fi fost constatată printr-o decizie a autorităților naționale și ca reclamantul să fie epuizat căile de recurs interne pentru a obține reparația. În privința condițiilor prejudiciului suferit ca urmare a

încălcării normelor Convenției, indiferent dacă acesta este material sau moral, el nu este reparat decât dacă prezintă o legătură de cauzalitate cu încălcarea constatată.

b) garanțiile speciale:

1. *Dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil sau eliberat pe parcursul procedurii.*

Perioada arestării preventive se calculează prin raportare la momentul arestării, până la eliberarea sau condamnarea în primă instanță.

Relativ la durata detenției provizorii, jurisprudența Curții Europene oferă soluția conform căreia doar „existența unei veritabile cerințe de interes public” poate justifica, având în vedere prezumția de nevinovăție, o excepție de la regula respectării libertății individuale, pentru a fi conformă cu regulile stabilite, menținerea în detenție provizorie trebuie să îndeplinească două condiții: motive pertinente și suficiente, ce trebuie să se mențină și după trecerea unui anumit timp, pentru a justifica privarea de libertate și diligența deosebită depusă de autoritățile naționale în cursul procedurii.

2. *Dreptul la recurs.* Paragraful 4 al art. 5 din CEDO, precizează că orice persoană privată de libertate prin arestare sau deținere are dreptul de a se plânge în fața unui tribunal asupra legalității măsurii și să ceară eliberarea sa dacă detenția este ilegală. Scopul acestei prevederi este asigurarea protecției împotriva detenției arbitrare și facilitarea eliberării persoanei atunci când detenția este ilegală. De asemenea, respectarea paragraf. 4 al art. 5 din CEDO, implică și necesitatea reexaminării deciziei inițiale asupra detenției la intervale rezonabile și eliberarea persoanei atunci când este cazul. Această regulă este aplicabilă cu precădere în cazul detenției bolnavilor.

Concluzii

Menționez că prevederile articolului 5 al CEDO sunt destinate protecției libertății fizice a oricărei persoane împotriva arestării sau detenției arbitrare sau abuzive.

Noțiunea de libertate desemnează în primul rând libertatea fizică a persoanei. Principiul respectării libertății persoanei este esențial într-o societate democratică, nimeni neputând fi privat de libertate sa în mod arbitrar. Acest articol este unul dintre cele mai importante și semnificative articole ale CEDO. Ideea dreptului la libertate se opune practicilor de detenție arbitrară, care în atâtea părți ale lumii au fost însoțite de tortură sau de privarea extrajudiciară a vieții. Acest articol încearcă să limiteze cazurile în care cineva ar putea fi privat de libertate și să asigure ca sistemul legal să prevadă măsuri de protecție adecvate împotriva prelungirii detenției care este necesară.

Acest articol nu că este valoros, dar el reprezintă cel mai de preț drept pe care îl poate avea o persoană și care consider că în orice stat nu am face referire, fie el de drept și democratic, fie de altfel, acest drept trebuie să fie consacrat și apărat de stat, pentru a menține o societate sănătoasă din toate punctele de vedere și pentru a menține relațiile sociale dintre oameni echitabile și în mod egal pentru toți.

Referințe bibliografice:

1. Codul contravențional al Republicii Moldova din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.3-6/15. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.78-84.
2. Țiclea Al. Reglementarea contravențiilor. București: Editura Lumina Lex, 1998.
3. Țiclea Al. Reglementarea contravențiilor. Ediția a III-a, București: Editura Lumina Lex, 2003.
4. Guțuleac V., Comanițcaia E. Drept contravențional. Ediția a II-a. Chișinău, 2016.
5. Poenaru Iu. Regimul juridic al contravențiilor. București, 2002.

6. Predescu O., Udroi M. Convenția europeană a drepturilor omului și dreptul procesual penal român. București: Editura C.H. Beck, 2008.
7. Beșteliu R.M., Brumar C. Protecția internațională a drepturilor omului. Ediția a IV-a (note de curs). București: 2009.
8. Selejan-Guțan B. Protecția europeană a drepturilor omului. București: Editura All Beck, 2018.
9. Furdui S. Drept contravențional. Chișinău: Cartier juridic, 2009.

SIGURANȚA CETĂȚENILOR ÎN CONTEXTUL COVID- 19 GARANTATĂ DE LEGISLAȚIA CONTRAVENȚIONALĂ: STUDIU DE CAZ

CITIZENS' SECURITY IN THE CONTEXT OF COVID-19 GUARANTEED BY CONTRAVENTION LAW: CASE STUDY

DONȚU Raluca-Rusanda
Studenta anului II, USM

Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 342.734:342.9:616.98-036.21

Summary

The article revealed a case study on the safety of citizens in the context of Covid-19 guaranteed by the contravention legislation. In this context, we referred to the issues concerning the competence of the institutions to provide solutions to combat the pandemic, but we also examined what things have been done so far in solving this problem.

The investigations used materials provided by the decisions, the reports that are in force, but also the information from the media, with real examples.

At the same time, the legal analysis of the contraventions that are applied was performed, in terms of the constituent elements. And to eliminate the problems, we also exemplified some more active enterprise measures to integrate information and communication technology in the processes of governance, to inform the public more efficiently and to improve the accessibility of the information provided.

Keywords: competent authorities, Covid-19, pandemic, contravention sanctions, fine, warning

Introducere.

Pandemia de COVID-19 reprezintă o provocare socială și economică serioasă pentru țară și prezintă un risc grav de pierdere a progreselor importante obținute în lupta împotriva sărăciei. Carantina și închiderea activităților comerciale neesențiale au dus la încetinirea producției, creșterea disponibilizărilor și reducerea venitului din muncă – în mod special, în cazul angajaților din sectorul privat – cu efecte negative semnificative asupra angajării forței de muncă și sărăciei. Activitățile economice, în special, din sectoarele turismului și ospitalier, au fost stopate în totalitate.

Un focar de COVID-19 , provocat de coronavirusul de tip nou din 2019- COVID (SARS-CoV-2), care s-a răspândit în întreaga lume, începând cu decembrie 2019, când au fost diagnosticate primele cazuri în Provincia Hubei, China, Wuhan. În urma acestora la 11 martie 2020, Organizația Mondială a Sănătății (OMS) a declarat pandemie globală. [2]

Referințe și discuții

În Republica Moldova, focarul s-a declanșat la 8 martie, iar la 17 martie, Parlamentul RM a instituit Starea de Urgență. În urma declarării de către Parlament a Stării de Urgență, Comisia pentru Situații Excepționale s-a întrunit și a introdus un set de măsuri mai riguroase, menite să încetinească răspândirea virusului. Au fost impuse

restricții stricte asupra deplasării, aliniată la practicile de distanțare socială, care au început să fie aplicate în întreaga lume. În urma anunțării Alertei de Cod Roșu, la 13 martie, toate instituțiile de învățământ și mai multe localuri publice, inclusiv, săli de sport, muzee, teatre, baruri și restaurante, au fost închise. Au fost introduse restricții stricte de călătorie, traficul aerian și feroviar a fost suspendat, iar 70 din 81 puncte de trecere a frontierei terestre dintre Republica Moldova cu România și Ucraina au fost închise. Au urmat măsuri suplimentare de carantină, inclusiv: instituirea unui regim de lucru special pentru toate entitățile (ore de lucru pentru sectorul public 7:30 – 16:00); interzicerea întrunirilor, evenimentelor publice și altor evenimente în masă; cerința ca școlile și universitățile să treacă la metodele de studiere online și de la distanță; și suspendarea temporară aproximativă a tuturor examinărilor în instanțe a cauzelor penale și administrative (cu excepții). Comisia a mai decis și ca întreaga asistență medicală în legătură cu COVID-19 să fie gratuită, indiferent de faptul dacă pacientul dispune sau nu de asigurare medicală.

Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale (în continuare MSMPS) și-a asumat rolul principal în procesul de gestionare a răspunsului la pandemie și acționare rapidă în toate aspectele ce țin de focarul de COVID-19. Partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova s-au mobilizat, unindu-și eforturile pentru a contribui strategic la cele mai urgente necesități.

Totuși în urma aplicării stării de urgență, măsurile dure introduse de către autoritățile din RM au pus multe semne de întrebare cetățenilor. Pentru neexecutarea condițiilor expuse în decizii persoanele erau trase la răspundere contravențională, cel mai des fiind aplicate amenzi. La începutul stării de urgență constituționale, Parlamentul a adoptat o lege prin care au fost introduse sancțiuni pentru “nerespectarea măsurilor de profilaxie, prevenire și/sau combatere a bolilor epidemice” sub formă de amenzi mari în valoare de 22.500 – 25.000 MDL, pentru persoane fizice și 50.000 – 75.000 MDL, pentru persoane juridice.(după care aceste sume au fost modificate). Legi similare au fost adoptate în multe alte țări, inclusiv în țările vecine România și Ucraina. Totuși, în Republica Moldova amenzi extrem de mari și comunicarea insuficientă din partea autorităților cu privire la aplicarea acestora au atras critici din partea opoziției politice, mediului de afaceri, și societății civile, care considerau că amenzi erau utilizate mai degrabă drept instrument de majorare a veniturilor bugetare decât de reducere a riscului infectării.

În condițiile în care salariul mediu lunar în Republica Moldova este aproximativ 8.000 MDL, amenda minimă pentru persoanele fizice este aproape echivalentă cu trei salarii lunare. Lucrurile au stat și mai prost în cazul persoanelor vulnerabile, inclusiv pensionarii, persoanele cu dizabilități și șomerii. Un caz pe larg mediatizat a fost cel al unei pensionare care a primit o amendă cât pensia ei pentru doi ani pentru că ar fi ieșit să-și cumpere pâine încălcând regimul de izolare la domiciliu.

Pe lângă amenzi mari, legea sus-menționată a devenit și mai împovărătoare din cauza deciziei Comisiei pentru situații excepționale de a reduce termenul de contestare a acestora de la 15 zile la doar 48 de ore. În timpul stării de urgență mai multe acțiuni intentate de persoanele amendate au fost respinse pentru încălcarea termenului legal de 48 de ore, semn clar că cetățenii nu erau informați despre modificarea acestuia. Reducerea în mod arbitrar a termenului de depunere a contestațiilor în combinație cu comunicarea publică insuficientă a împiedicat efectiv cetățenii să-și exercite dreptul de a contesta amenzi primite și, în consecință, a compromis accesul lor la justiție. Mai mult decât atât, nici legea și nici dispoziția Comisiei nu reglementau detaliat și clar aceste amenzi, de ex. cine trebuie să aducă probe – autoritățile sau persoana care depune contestația. Acest lucru a creat

confuzie în rândul judecătorilor, rezultând în proceduri și hotărâri neconsecvente. [4, p.3-5]

În cele din urmă, Curtea Constituțională a eliminat amenda minimă de 22.500 MDL, argumentând că diferența dintre limita minimă și cea maximă a amenzilor este prea mică pentru a-i permite instanței de judecată de a stabili o sancțiune proporțională pentru fiecare caz. Amenzile au fost reduse până la suma încă mare dar mult mai rezonabilă de 2.000 – 5.000 MDL iar persoanelor cărora le-au fost aplicate amenzile stabilite la începutul pandemiei li s-a permis să le conteste. Curtea, de asemenea, a adus claritate și în ceea ce privește sarcina probei, declarând fără echivoc că aceasta îi revine autorităților. Cu toate acestea, această măsură și consecințele ei au arătat cât de ușor legislația neclară și comunicarea publică ineficientă pot compromite statul de drept în Republica Moldova.

Mai multe exemple putem găsi și din sursele mass-media, unde sunt expuse date cu implimentarea acestor restricții și măsurilor impuse. Astfel au fost făcute diverse controale prin pieți, centre comerciale, restaurante, săli de sport, pentru a verifica respectarea măsurilor de sănătate publică aplicate. Mărimea amenzilor varia în funcție de abatere. De exemplu, persoanele fizice care nu purtau mască în locurile publice riscau amenzi de la 2 la 5 mii de lei. De la 10 până la 35 de mii de lei constituiau amenzile pentru persoanele juridice care au încălcau somația purtării măștilor. Aceste cazuri mai mult se referă la centrele comerciale, magazine și localuri de agrement. Aceleași amenzi au fost împărțite și persoanelor care ieșiau din casă după ora 23:00- această prevedere fiind valabilă doar pentru locuitorii municipiului Chișinău și Bălți. Sancțiuni de până la 35 de mii de lei, fiind și un risc pentru agenții economici, care ignorau restricțiile și activau pe timp de noapte. Excepție însă se face în cazul în care persoana prezenta un certificat de la locul de muncă precum că are dreptul să circule pe timp de noapte în interes de serviciu.

După un sondaj făcut de autoritățile publice până la momentul actual au fost aplicate mai mult de 93 de amenzi privind nerespectarea măsurilor, acestea fiind încălcate în special de persoanele cu vârsta de peste 63 de ani și grupurilor în compență de mai mult de 3 persoane, care se aflau prin parcuri. Amenzile au fost împărțite și vânzătorilor unităților comerciale, care nu țineau cont de restricțiile impuse sau pentru nerespectarea distanței sociale, nepurtarea mănușilor, măștilor.

Oare aceste prevederi nu încalcă articolul 54 din Constituție? Acesta stipulează: (1) În Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.

(2) Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției.

(3) Prevederile alineatului (2) nu admit restrîngerea drepturilor proclamate în articolele 20-24.

(4) Restrîngerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Reieșind din acest articol, putem spune că astfel de restrângeri ale cetățenilor încalcă norma juridică, care explică că în RM nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Astfel de constrângeri împiedică realizarea unor exerciții la prosperitatea societății, ordinii publice, protejării drepturilor, libertăților și demnității persoanelor.

Dacă am face comparație cu o altă țară, de exemplu România, în București măștile de protecție în spațiile deschise la fel devenise obligatorii. Printre locurile aglomerate au fost numite zonele pietonale ale Centrului Vechi, stațiile de autobuz, tramvai, troleibuz,

autogară, gară, expoziții, târguri, piețe, și alte zone unde distanțarea socială nu putea fi respectată. Amenda pentru nerespectarea purtării măștii de protecție în aceste spații era de minim 500 lei, conform informării Mediafax. Polițiștii au fost mai indulgenți, împărțind doar avertismente și măști trecătorilor care nu cunoșteau despre noua regulă. De aici observăm că în România situația a fost una mai puțin tensionată, deoarece nu erau aplicate sancțiuni, cum au fost la noi, amenzi mari pentru nerespectarea stării de urgență.

Constatarea de bază a Avocatului Poporului este că în anul 2020, în Republica Moldova, s-au produs multiple încălcări ale drepturilor omului și au fost impuse limitări exagerate care au condus la afectarea unor libertăți și procese democratice la noi în țară. Criza COVID-19 a condus la adâncirea sărăciei, creșterea inegalităților, discriminări structurale și consolidate și la înrăutățirea situației privind drepturile omului. Pandemia a scos în evidență zonele nevralgice ale sistemului drepturilor omului din Republica Moldova iar autoritățile nu întotdeauna au putut face față provocărilor apărute din cauza gestionării ineficiente a situației sau a deficiențelor de sistem care nu au permis adoptarea de acțiuni prompte și adecvate.

Decidenții nu au lansat un mesaj unic care să aibă un efect benefic asupra comportamentului populației, deciziile autorităților în gestionarea crizei de sănătate au fost influențate mai mult de factorul politic și mai puțin de specialiștii în domeniu. În mai multe cazuri au fost atestate situații în care demnitari au tratat cu sfidare cetățenii, indiferent dacă e vorba de medici, pacienți, jurnaliști sau alte categorii de persoane. Unele decizii au impus măsuri excesive și dezechilibrate prin care au fost încălcate drepturile omului. Acești și alți factori au influențat comportamentul populației și a determinat mai multe persoane să nu reacționeze la modul convenit la pericolul prezentat de Sars-Cov-2.

În gestionarea pandemiei de COVID-19, autoritățile, în linii mari, nu au ținut cont de abordări bazate pe drepturile omului. Lipsa transparenței, ignorarea recomandărilor venite din partea Avocatului Poporului și altor entități sau experți în diferite domenii au determinat evoluțiile pe care le atestăm în prezent în ceea ce privește situația epidemiologică și efectele ei negative asupra cetățenilor, mediului de afaceri, cu impact social-economic de durată. În activitatea desfășurată în perioada crizei sanitare Avocații Poporului și membrii staff-ului instituției s-au confruntat și cu unele dificultăți. Provocarea de bază a constat în atitudinea foarte rezervată iar în unele cazuri chiar și ostilă manifestată de autorități față de inițiativele, propunerile și recomandările lansate de către Avocații Poporului. Unele propuneri au fost acceptate după ce au fost lansate repetat, iar altele – susținute după preluarea și promovarea acestora de către alte entități.[5, p.4-5]

Concluzii

Pandemia COVID-19 a pus la încercare statul de drept în Republica Moldova. Criza în domeniul sănătății și răspunsul autorităților la aceasta, în special în perioada stării de urgență constituționale care a durat din martie până în mai 2020, a accentuat și a agravat și mai mult problemele deja existente în sistemul juridic al țării, inclusiv comunicarea ineficientă, separarea ambiguă a puterilor, incertitudinea juridică, încălcări ale procedurilor, corupție, legislație nedreaptă și accesul redus la informație. După cum s-a demonstrat mai sus, principalii factori care au contribuit la aceste probleme și care trebuie eliminați sunt transparența redusă a autorităților și comunicarea publică ineficientă. Deși starea de urgență constituțională care a creat condiții pentru cele mai ieșite din comun încălcări nu mai este în vigoare, în condițiile de criză cauzată de coronavirus și starea de urgență în sănătate care a continuat în 2021, utilizarea și abuzul posibil de competențele de urgență vor continua. Iată de ce autoritățile din Republica Moldova trebuie să întreprindă fără întârziere măsurile necesare pentru a asigura respectarea statului de drept într-un mod mai conștiincios decât după ce a început criza în sănătate. [1]

Pentru eliminarea acestor probleme se recomandă întreprinderea unor măsuri mai active de integrare a tehnologiei informației și comunicațiilor în procesele de guvernare, de informare mai eficientă a publicului și de îmbunătățire a accesibilității informațiilor furnizate. Astfel, o mai bună transparență va contribui la înțelegerea de către cetățeni a drepturilor și obligațiilor lor în contextul noilor legi adoptate și va facilita eforturile organizațiilor societății civile și mass-media independentă să scoată la iveală actele de corupție și de manipulare a sistemului legislativ.

Pentru aceasta, autoritățile urmează:

Să îmbunătățească comunicarea publică privind modificările legislative.

Comunicarea adecvată a noilor prevederi și reglementări, în special a celor care introduc restricții privind drepturile omului, este foarte importantă pentru a evita confuziile. De exemplu, cu o comunicare mai bună despre modificarea termenului de contestare a amenzilor pentru încălcarea măsurilor de combatere a pandemiei s-ar fi putut evita compromiterea dreptului cetățenilor de a contesta sancțiunile primite.

Să îmbunătățească precizia legislației.

Pentru a evita incertitudinea juridică sunt necesare legi mai clare, în special dacă acestea limitează drepturile omului, dat fiind dreptul absolut și fundamental al cetățenilor să fie informați despre drepturile și obligațiile lor. Interpretarea în mod diferit de către judecători și funcționari publici a celor câteva legi adoptate în stare de urgență este un semnal că ele nu au fost suficient de clare și detaliate. Pentru a evita încălcarea din neștiință a legislației sau adoptarea unor hotărâri incorecte și incoerente de către instanțele de judecată legile adoptate trebuie să fie mai detaliate și mai precise, sau cel puțin să fie aduse la cunoștința cetățenilor.

Să asigure simplitatea.

Măsurile politice și actele normative întotdeauna trebuie să fie însoțite de explicații, astfel încât să fie înțelese de nespecialiști. Acest lucru este în special valabil în caz de criză în sănătate unde este necesară cooperarea publică. La introducerea noilor măsuri, autoritățile trebuie să-și prezinte planul strategic general de acțiune și așteptările, precum și să faciliteze accesul la informații și îndrumări mai detaliate privind cele mai relevante subiecte pentru cetățeni.

Să îmbunătățească publicarea informațiilor online.

Paginile web ale autorităților asigură o modalitate de publicare a informațiilor ușoară, intuitivă și care nu necesită mult efort de administrare. Publicarea mai multor informații pe paginile și aplicațiile web afiliate Guvernului, facilitarea procesului de solicitare a informațiilor prin utilizarea instrumentelor digitale și oferirea serviciilor informaționale, precum și instruirea funcționarilor din cadrul autorităților cum să utilizeze și să maximizeze beneficiile serviciilor online, vor contribui la o informare mai bună a cetățenilor și mass-media, ceea ce va duce la o comunicare mai eficientă, la reducerea riscului de corupție și la combaterea știrilor false. Una dintre inițiativele de succes în acest sens, care ar trebui extinsă, este Portalul Cetățeanului.

Să informeze cetățenii direct.

Pentru a-și înțelege drepturile și responsabilitățile legale cetățenii nu ar trebui să fie nevoiți să urmărească activ sursele guvernamentale. Autoritățile ar putea reduce această povară inutilă pentru cetățeni expediind notificări generate automat prin poșta electronică, SMS, aplicații mobile, mesageria instantanee și/sau alte mijloace de comunicare pentru a informa publicul în mod activ despre modificările importante în actele normative, reglementări și serviciile publice.

În concluzie dacă se va ține cont de toate aceste precizări vom putea avea o populație mult mai informată, dar și încrezută în toate deciziile implimentate de autoritățile publice. Plus la aceasta va exista un pericol mai mic de contaminare în rândul cetățenilor. Iar norma

contravențională va fi aplicată mult mai riguros în situațiile necesare. Totuși înainte de a aplica sancțiunile contravenționale, ar fi necesar ca cetățeanului să-i fie aplicat un avertisment, astfel încât acesta va contribui la diminuarea sancțiunilor contravenționale.

Referințe bibliografice:

1. Cod Contravențional al Republicii Moldova din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009 nr. 3-6/15. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* din 2017, nr.78-84.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* din 2016, nr. 78. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 467-479.
3. Cadru de management de mediu și social. Răspuns de urgență la pandemia Covid-19, elaborat de Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. Chișinău, septembrie 2020.

Resurse Web:

4. Mîrza R., Statul de drept în Republica Moldova în era covid-19. În: *Justice First*, ianuarie 2021, p. 3-5. [citat 04.12.2021]. Disponibil: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-01/Rule-of-Law-in-Moldova%27s-Age-of-COVID-19_Rom.pdf
5. Avocatul Poporului Ombudsman - Raportul privind respectarea drepturilor și libertățile omului în Republica Moldova în anul 2020, Chișinău, 2021, p. 4-5. [citat 04.12.2021]. Disponibil: <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport-2020-FINAL-RED.pdf>
6. Purtarea măștilor devine obligatorie în toate spațiile publice, pe întreg teritoriul Republicii Moldova. *jurnal.md*, 29.11.2020. [citat 04.12.2021]. Disponibil: <https://www.jurnal.md/ro/news/4a59bac32032b99d/purtarea-mastilor-de-pro>
7. De ce s-a impus purtatul măștii și pe străzi în Chișinău. *jurnal.md*, 21.11.2020. [citat 04.12.2021]. Disponibil: <https://www.jurnal.md/ro/news/5dd9b22ac9a1d82e/de-ce-s-a-impus->
8. Purtarea măștii devine obligatorie pe tot teritoriul țării. *știri.md*, 27.11.2020. [citat 04.12.2021]. Disponibil: <https://știri.md/article/social/oficial-purtarea-mastii-devine-obligatorie-pe-tot-teritoriul-tarii>
9. Purtarea măștilor de protecție în spațiile deschise din municipiul Chișinău nu mai este obligatorie. *zgd.md*, 27.05.2021. [citat 04.12.2021]. Disponibil: <https://www.zgd.md/știri/știri-sociale/ultima-ora-purtarea-mastilor-in-spatiile-deschise>

ÎNCĂLCAREA DREPTULUI DE AUTOR ȘI A DREPTURILOR CONEXE

INFRINGEMENT OF COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS

GALBEN Valeria
Studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 343.533:347.77/.78

Summary

The article revealed copyright and related rights, as well as the legislation of the Republic of Moldova on copyright and related rights. Copyright and related rights in contravention law, the aspect compared to the laws of other countries (Romania) and judicial practice. The purpose of this paper is to present the theoretical aspect of copyright and its protection, as well as the analysis of the practical aspect of the contravention relations that have as object the intellectual property. From a practical point of view, it is necessary to distinguish between criminal, civil and contravention protection of copyright and related rights, as most laws ensure the protection of this right through these three branches, including the legislation of the Republic of Moldova. Likewise, I propose a comparative analysis with the laws of other countries in the field of intellectual protection in the light of the law of contravention of these countries.

Keywords: *copyright, related rights, contravention, fine, sanctions, consecutive elements, comparative subject matter*

Dreptul proprietății intelectuale, în ansamblu, a fost și rămâne un domeniu realmente fascinant, iar pentru faptul că legislația națională în materie conține reglementări menite să apere valori sociale importante, cum ar fi dreptul de autor și drepturile conexe, îmi propun să fac o analiză cât mai comprehensivă a protecției intelectuale prin intermediul atât legislației internaționale, cât și celei naționale – în special prin prisma dreptului contravențional.

Dreptul internațional pentru prima dată a început să reglementeze relațiile sociale din domeniul dreptului de autor și drepturilor conexe în secolul al XIX-lea prin acorduri bilaterale încheiate între țările europene. Aceste acorduri se bazează, în general, pe principiul tratamentului național în combinație cu anumite obligații minime. Astfel, sistemul internațional actual al dreptului de autor și drepturilor conexe s-a întemeiat pe aceste acorduri. În 1886, numeroase acorduri bilaterale au fost înlocuite de o singură convenție – Convenția de la Berna pentru protecția operelor literale și artistice. Prevederile de fond ale Convenției de la Berna au fost revăzute de câteva ori între anii 1896 și 1971[1]. Din acest moment este acordată o atenție sporită protecției intelectuale în toate țările lumii, iar din 1995 [2] și în Republica Moldova.

Scopul acestei lucrări este prezentarea aspectului teoretic al dreptului de autor și protecția acestuia, cât și analiza aspectului practic a raporturilor contravenționale ce au ca obiect proprietatea intelectuală. Sub aspectul practic este necesar de făcut distincția dintre protecția penală, civilă și contravențională a drepturilor de autor și conexe, întrucât majoritatea legislațiilor asigură protecția acestui drept prin intermediul acestor trei ramuri, inclusiv și legislația Republicii Moldova. La fel, îmi propun și o analiză comparativă cu

legislațiile altor țări în domeniul protecției intelectuale prin prisma dreptului contravențional al acestor țări.

La final, obiectivul principal este concluzionarea problematicii aplicării protecției contravenționale privind drepturile de autor și drepturile conexe, precum și prezentarea unor soluții.

Printre metodele principale de cercetare sunt: metoda logică, metoda istorică, metoda analitică și metoda comparativă.

Evoluția societății în plan economic, social, cultural se întemeiază pe activitatea spirituală, pe activitatea de creație, relația dintre progres și creație fiind o relație directă. Cu toate acestea recunoșterea și protecția reală a dreptului de autor asupra operelor lor, apare foarte târziu. Digestele [3] par a conține referiri la toate reglementările juridice existente în Roma. Unele analize au ajuns la concluzia că în conținutul digestelor nu se fac referiri și la dreptul de autor. La o cercetare mai atentă s-a constatat că cuprind mențiuni cu referire la furtul de manuscrise, bunuri distinse între cele ce faceau obiectul sustragerii.

Din această împrejurare s-a tras concluzia că manuscrisele nu erau considerate doar bunuri cu valoare economică dar și legate de persoana creatorului a cărei opera era conținută de manuscris, deci erau legate de creația spiritului.

La momentul actual în doctrină[4, pag.28] există trei argumente în favoarea recunoașterii dreptului de autor: argumentul dreptului natural, argumentul remunerației și argumentul stimulentului.

Conform teoriei dreptului natural, dreptul de proprietate asupra producțiilor intelectuale trebuie să fie recunoscut întrucât acestea emană din mintea unui autor individual, exprimând într-un mod anume personalitatea sa. De exemplu, o poezie este considerată produsul minții unui poet, inspirația și efortul lui intelectual. Conform argumentului recompensei, protecția va fi acordată dreptului de autor fiindcă se consideră corectă recompensarea autorului pentru eforturile depuse la crearea operei și punerea acesteia la dispoziția publicului. Al treilea argument indică necesitatea promovării creațiilor utile pentru societate. Prin aceasta se va recunoaște că realizarea și desemnarea obiectelor de cultură este o activitate importantă și valoroasă, dar care nu se poate desfășura la un nivel optim fără protecția dreptului de autor.

În opinia unor savanți ruși, operele literare, științifice și culturale sunt un produs nematerial al efortului uman din care rezultă în finalitate produsul material, întrucât însăși efortul intelectual nu poate fi considerat materializat în natura sa.[5, pag.341] Această abordare are o importanță deosebită, fiindcă dreptul de autor poate fi protejat nu pentru anumite bunuri corporale ca rezultat al activității intelectuale, dar uneori se protejează ceea ce obiectiv nici nu există. Bunăoară, joaca unui actor la o piesă de teatru nu produce nimic în realitatea obiectivă odată cu sfârșitul spectacolului și unica ce rămâne din joaca acestuia sunt doar emoțiile spectatorilor. În acest exemplu, opera-rezultat este legată inseparabil de activitatea autorului.

Prin urmare, prin dreptul de autor se înțelege produsul nematerializat, acel produs care s-a născut și există aparte de produsul final materializat și uneori chiar aparte de autorul acesteia.[5, pag.343]

Declarația universală a drepturilor omului[6] recunoaște drepturile autorului ca drepturi ale omului. În articolul 27 (2) din DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI în cadrul ONU din 10 decembrie 1948 se stipulează că: "Fiecare om are dreptul la ocrotirea intereselor morale și materiale care decurg din orice lucrare științifică, literară sau artistică al cărei autor este". În conformitate cu aceasta, Convenția de la Berna la fel recunoaște drepturi morale și patrimoniale (materiale) ale autorilor.

Drepturile morale se întemeiază pe drepturile personale în recunoașterea relației interne strânse între autori și operele create de ei. Convenția de la Berna prevede două

categorii ale acestor drepturi: dreptul la paternitate și dreptul la integritatea operei. În unele legislații se mai includ și dreptul la dezvăluire și dreptul la retractarea operei. Datorită legăturii strânse cu drepturile personale ale autorului – drepturile personale sunt inalienabile, imprescriptibile și inesizabile. Autorii își păstrează drepturile morale chiar și în cazul transmiterii drepturilor lor economice.

Drepturile patrimoniale garantează posibilitatea titularilor de drepturi de a valorifica creațiile lor în scopul unei remunerații echitabile pentru eforturile creative depuse și pentru recuperarea investițiilor financiare. Aceste drepturi ale autorilor, în general, sunt drepturi exclusive în sensul că ei – și doar ei – au dreptul să autorizeze sau să interzică valorificarea operei lor. În cazuri excepționale, legea prevede doar dreptul la remunerație al autorilor.[7, pag.45] Aceste drepturi sunt: dreptul la reproducere, dreptul la distribuire și import, dreptul la închiriere, dreptul la împrumut, dreptul de suită, dreptul de traducere etc.

Dreptul de autor și drepturile conexe reprezintă instrumente și concepte legale care respectă și protejează drepturilor autorilor legate de creațiile lor contribuind, de asemenea, la dezvoltarea economică și culturală a societății.[8]

Dreptul de autor este un termen juridic care reglementează raporturile ce apar la crearea și valorificarea operelor literare, artistice, științifice (drept de autor) a interpretărilor, fonogramelor, videogramelor, emisiunilor organizațiilor de difuziune (drepturi conexe).

Republica Moldova, în urma proclamării independenței în 1991, avea nevoie de o nouă legislație, care să excludă monopolul statului asupra mai multor activități cu caracter privat și să stabilească principiile economiei de piață.

Prima reglementare privind dreptul de autor pe plan intern a fost consfințită chiar în *Legea fundamentală a Republicii Moldova*[9], care garantează libertatea creației artistice, literare și științifice;[7, pag.16] în același timp, drepturile autorilor, interesele lor morale și materiale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sunt apărute de lege.

Proclamarea proprietății private și garantarea drepturilor fundamentale ale omului au reprezentat principiile de bază, care au facilitat reformarea radicală a cadrului normative privind dreptul de autor și drepturile conexe. Astfel, la doar câteva luni de la intrarea în vigoare a Constituției Republicii Moldova a fost adoptată *Legea nr. 239/1994 privind drepturile de autor și drepturile conexe*. [10] Acest act, apărut în perioada schimbărilor și instabilității politice, economice, juridice și sociale, a însemnat o nouă etapă în dezvoltarea dreptului de autor și a constituit un punct de pornire în vederea reglementării noilor relații din acest domeniu[7, pag.16]. Ulterior, *Legea nr. 239/1994 privind drepturile de autor și drepturile conexe* a fost abrogată și a s-a adoptat o nouă lege cu aceeași denumire, doar că adaptată la condițiile actuale ale societății.[10]

Pe lângă legea menționată, mai sunt o serie de acte normative care nu au o reglementare specifică în domeniul dreptului de autor, dar au puncte de tangențe semnificative, cum ar fi: *Legea presei nr. 234 din 26.10.1994*, *Monitorul Oficial nr. 2 din 12.01.1995*, *Legea Nr. 286 din 16.11.1994* cu privire la biblioteci, *Monitorul Oficial nr. 002 din 12.01.1995*, *Legea Nr. 1227 din 27.06.1997* cu privire la publicitate, *Monitorul Oficial Nr. 67-68*, *Codul audiovizualului al Republicii Moldova nr. 260 din 27.07.2006*, etc.

Conform alin. (4), art. 54 din *Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe*, “încălcarea drepturilor recunoscute și garantate prin prezenta lege atrage răspundere civilă, *contravențională* sau penală, după caz, potrivit legii.”

Legiuitorul moldav a fost determinat de a asigura o protecție juridică civilă, *contravențională* și penală odată cu implementarea în legislația națională a sistemului marcajelor de control, care asigura ca între persoanele fizice și juridice subiecți ai activității de întreprinzător a căror activitate constă în distribuirea exemplarelor de opera și

fonograme să nu intervină încălcări a dreptului de autor și drepturilor conexe. După un deceniu de la implementare acestor măsuri, putem afirma cu toată certitudinea că marcajele de control au constituit o măsură eficientă de combatere a pirateriei care, concomitent cu modificările la Codul contravențional și Codul penal, au influențat pozitiv sistemul dreptului de autor și au condus la reducerea substanțială a indicelui pirateriei, în special a pirateriei audio și video. Prin urmare, așa cum s-a mai menționat, în condițiile implementării marcajelor de control, a fost imperios necesar de a stabili și unele pedepse pentru cazurile de valorificare ilegală a exemplarelor de opere sau fonograme.[7, pag.25]. Codul cu privire la contravențiile administrative din 1985 stabilea penalități pentru încălcarea dreptului de autor, însă în noile condiții economice acestea deveneau derizorii și neînsemnate.[11] Astfel, în 2003 s-a propus modificarea art. 51[11] al Codului, care prevedea aplicarea pentru persoanele fizice a unei amenzi în mărime de la 100 până la 200 de unități convenționale, iar pentru persoanele cu funcții de răspundere – de la 200 până la 500 de unități convenționale, cu confiscarea obiectului care a constituit instrumental comiterii sau obiectivul nemijlocit al contravenției administrative. Încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe *ce nu cauzează prejudicii mari sau deosebit de mari* a fost păstrat și în varianta nouă a Codului contravențional[12] la art. 96.

Dispozițiile codului contravențional se aplică doar pentru încălcările care nu cauzează daune în proporții mari sau deosebit de mari, stabilite de art. 126 Cod Penal. În caz dacă prejudiciile cauzate sunt mari, ele vor fi calificate conform Codului Penal al Republicii Moldova[13], art. 185 [7, Pag.25]

Proceduri judiciare în privința încălcării dreptului de autor, a drepturilor conexe sau a altor drepturi protejate de prezenta lege pot fi inițiate:

- a) de titularii de drepturi sau de autoritățile abilitate cu protecția drepturilor acestora;
- b) de alte persoane care beneficiază de astfel de drepturi, în special de licențiați;
- c) de organizațiile de gestiune colectivă a dreptului de autor și/sau a drepturilor conexe

(AGEPI) [Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală](#)

- d) de organizațiile profesionale de apărare și de alți reprezentanți ai titularilor de drepturi și ai licențiaților.

Prin urmare, legiuitorul a atribuit AGEPI-ul la categoria de subiecți cu drept de sesizare a unor încălcări. Autoritatea competentă să soluționeze contravențiile de încălcare a dreptului de autor și a drepturilor conexe este Ministerul Afacerilor Interne. [14]

În calitate de probe necesare, instanța de judecată va considera un eșantion rezonabil de exemplare ale unei opere sau ale unui alt obiect protejat de legea privind dreptul de autor și drepturile conexe. Dacă încălcarea s-a comis la scară comercială, instanța de judecată poate dispune, la cererea uneia dintre părți, prezentarea documentelor bancare, financiare sau comerciale care se află sub controlul părții opuse.

Răspunderea contravențională nu exclude și răspunderea civilă pentru daunele materiale cauzate autorului. Făptuitorul va răspunde conform art. 1998 Codul Civil al Republicii Moldova.

Aspectul comparativ

Întrucât dreptul de autor și drepturile conexe nu sunt o invenție a legiuitorului din Republica Moldova, ci este un drept suprem consfințit în tratatele internaționale de importanță universală, acest drept este ocrotit de majoritatea legislațiilor lumii.

În *România* dreptul de autor și drepturile conexe sunt reglementate ca și în Republica Moldova printr-o lege specială: Legea României nr. 8 privind drepturile de autor și drepturile conexe din 14 martie 1996. Astfel, la art. 138 din legea menționată se prevede că încălcarea drepturilor recunoscute și protejate prin prezenta lege atrage răspunderea civilă, *contravențională* sau penală. Faptele ce constituie contravenții în material

drepturilor de autor și cele conexe sunt expres prevăzute în art. 139 din Legea nr. 8/1996 care stipulează: constituie contravenții și se sancționează cu amendă de la 3.000 lei la 30.000 lei:

– încălcarea prevederilor art. 21, dispoziții care recunosc autorului unei opere originale de artă grafică sau plastică ori al unei opere fotografice un drept de suită, adică acel drept de a încasa o cotă din prețul net de vânzare obținut la orice revânzare a operei, ulterioară primei înstrăinări de către autor, precum și dreptul de a fi informat cu privire la locul unde se afla opera sa. De reținut că, acest drept de suită se aplică tuturor actelor de revânzare, acte care implică, în calitate de vânzători, cumpărători sau intermediari, saloane, galerii de artă, precum și orice comerciant de opere de artă, urmând ca acestea să fie considerate subiect activ al contravenției.

– de asemenea, constituie contravenție încălcarea prevederilor art. 88, prin fapta de a utiliza o operă care conține un portret, utilizare care necesită consimțământul persoanei reprezentate în acel portret, consimțământ care însă nu a fost dat. Sub acest aspect este important de precizat și faptul că, dacă persoana reprezentată în portret este decedată, consimțământul va trebui dat de către succesorii persoanei reprezentată în portret, astfel încât, dacă nu obține consimțământul succesurilor, autorul, proprietarul sau posesorul unei astfel de opere care conține un portret nu are dreptul să o reproducă ori să o utilizeze, timp de 20 de ani, după moartea persoanei reprezentate, iar dacă nesocotește această interdicție, autorul/proprietarul/posesorul operei devine subiect activ al contravenției în discuție.

– în același context expus anterior, constituie contravenție și încălcarea dispozițiilor art. 89, prin fapta de a utiliza o corespondență adresată unei persoane, fără să se fi obținut consimțământul destinatarului corespondenței, iar după moartea acestuia, consimțământul succesurilor săi. – totodată, constituie contravenție încălcarea prevederilor art. 107 alin. (3), care, în ceea ce-i privește pe importatorii și fabricanții de suporturi și aparate prin intermediul cărora se pot realiza înregistrări sonore sau audiovizuale ori pe care se pot realiza reproduceri ale operelor exprimate grafic, aceste prevederi stabilesc în sarcina persoanelor amintite obligația de a se înscrie la Oficiul Român pentru Drepturile de Autor, respectiv în Registrul Național al Copiei Private, urmând să poată desfășura activitățile respective de import sau de producție numai după obținerea de la Oficiul Român pentru Drepturile de Autor a certificatului de înregistrare, în caz contrar, desfășurarea unor astfel de activități prezintă caracter ilicit, de natură a atrage răspunderea contravențională a persoanelor vinovate.

– contravenție este considerată și nerespectarea de către utilizatori a prevederilor art. 130 lit. h), prevederi care, pe de-o parte stabilesc în sarcina organismelor de gestiune colectivă obligația de a solicita utilizatorilor sau intermediarilor acestora comunicarea de informații și transmiterea documentelor necesare pentru determinarea quantumului remunerațiilor pe care le colectează, precum și informații privind operele utilizate (cu indicarea titularilor de drepturi, în vederea repartizării acestora), iar pe de altă parte, aceleași prevederi stabilesc în sarcina utilizatorilor obligația de a furniza, în format scris și electronic, în termen de 10 zile de la solicitare, informațiile și documentele (sub semnătura reprezentantului legal și ștampilate) solicitate de organismele de gestiune colectivă, astfel că, pentru neîndeplinirea acestei obligații, utilizatorii pot fi sancționați contravențional.

– nu în ultimul rând, legiuitorul încriminează ca și contravenție inclusiv fixarea interpretărilor sau a execuțiilor artistice ori a programelor de radiodifuziune sau de televiziune, fără autorizarea sau consimțământul titularului drepturilor recunoscute lege.

Important este că statul român nu oferă protecție constituțională a dreptului de autor și cele conexe, pe când Republica Moldova garantează o asemenea protecție.

Practica judiciară

1. Dosarul nr. 4r-945/15 din 23 martie 2015 împotriva contravenientului Samașinschi Andrei

Diomid. În speță, prin decizia agentului constator din cadrul Centrului pentru Combaterea Crimelor Informatice a Inspectoratului Național de Investigații nr. MAI02 278019, din 24.01.2014, Samașinschi Andrei Diomid a fost recunoscut vinovat de comiterea contravenției prevăzute de art. 96 alin. (1), lit. b) Codul Contravențional al Republicii Moldova și sancționat cu amendă în mărime de 80 unități convenționale, pentru faptul că în perioada 29.04.2013-31.12.2013, a preluat design-ul și categoriile unei pagini web www.999.md, aplicându-le pe alt site-ul www.9999.md, pe care îl administrează punând la dispoziția terților cu titlul gratuit sau oneros, precum și depozitarea în scopurile menționate, valorificând designul și categoriile paginii web www.999.md, fără a deține contract de autor, încheiat cu titularul de drepturi „Simpals” SRL. După recunoașterea vinovăției contravenientului de către instanța de fond, acesta s-a adresat la Curtea de Apel Chișinău. Conform prevederilor art.458 Codul Contravențional al Republicii Moldova, examinând cauza contravențională, instanța de judecată este obligată să determine: caracterul veridic al contravenției imputate; existența cauzelor care înlătură caracterul contravențional al faptei; vinovăția persoanei în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional; existența circumstanțelor atenuante și/sau agravante; necesitatea sancționării și, după caz, caracterul sancțiunii contravenționale; alte aspecte importante pentru soluționarea justă a cauzei. Chestiunile care apar în timpul judecării cauzei se rezolvă prin încheiere judecătorească, inclusă în procesul-verbal al ședinței de judecată, care poate fi atacată împreună cu hotărârea contravențională.

Astfel reieșind din norma vizată și având în vedere circumstanțele stabilite, Colegiul Penal ajunge la concluzia că vina lui Samașinschi Andrei Diomid, de comitere a contravenției de încălcare a dreptului de autor și a drepturilor conexe prin închirierea, schimbul sau altă formă de punere la dispoziția terților cu titlu gratuit sau oneros, precum și depozitarea în scopurile menționate sau altă valorificare a exemplarelor de opere sau de fonograme, în orice mod și sub orice formă, fără marcaj de control și fără a deține, în momentul controlului, contractele de autor încheiate cu titularii de drepturi, este demonstrată integral prin: plângerea părții vătămate „Simpals” SRL, rubricile paginii web www.9999.md comparate cu rubricile siteului www.999.md, raportul de evaluare privind valoarea de piață a portalului www.999.md, certificatul de calificare nr. 023-RE din 03.06.2010 a „Simpals” SRL, certificatul de înregistrare a obiectelor drepturilor de autor și conexe, decizia agentului constator nr. MAI02 278019 din 24.01.2014, raportul agentului constator din 22.01.2014, cât și alte probe administrate în cadrul cercetării cauzei contravenționale.

2. Dosarul nr.4r-2665/15 din 27 octombrie 2015 împotriva contravenientei Tudorachi Aliona Ion. În speță, agentul constator din cadrul Inspectoratului de poliție Botanica, mun.Chișinău, Dumitru Buga, a întocmit procesul-verbal cu privire la contravenție în privința lui Tudorachi Aliona Ion în baza art.96 alin.(1) lit.d) Cod Contravențional, pe faptul că, în perioada lunii februarie 2014 - iunie 2014 a comis încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe exprimată prin indicarea pe exemplarele de opere sau de fonograme a unei informații false despre apartenența și limitele exercitării dreptului de autor și a drepturilor conexe, precum și a unei alte informații care-1 poate induce în eroare pe beneficiar, și anume multiplicare lucrărilor a cetățeanului .Drucec Ludmila, cu ștergerea numelui autorului și transmiterea acestora elevilor.

Prin decizia agentului constator din 24.06.2014, Tudorachi Aliona a fost sancționată cu amendă în mărime de 100 unități convenționale.

Concluzii

Cadrul normativ internațional și național ne prezintă încă odată importanța deosebită a unor reglementări speciale ce țin dreptul de autor și drepturile conexe. Problematika aplicării acestora totuși rămâne o temă mai actuală ca niciodată. Odată cu dezvoltarea societății, apariției noilor forme de comunicație, valorificarea sateliților, extinderea Internetului și a sistemului digital reprezintă niște pași uriași în dezvoltarea omenirii, însă pentru protecția dreptului de autor toți acești factori presupun o abordare complexă. Caracterul pozitiv se evidențiază prin faptul că, datorită acestor salturi, obiectele dreptului de autor devin cunoscute societății mondiale într-un timp scurt și pot căpăta o notorietate rapidă în toată lumea. În același timp, situația dată generează și un factor de risc, pentru că favorizează încălcarea drepturilor autorilor și conduce la dezvoltarea pirateriei. Iată de ce sistemul de protecție al dreptului de autor a fost considerat dintotdeauna un sistem pur și simplu indispensabil de legislațiile țărilor contemporane, iar protecția contravențională prin aplicarea răspunderii contravenționale reprezintă unul din mijloacele cele mai eficiente pentru combaterea contrafacerii și pirateriei.

Resurse bibliografice:

1. Convenția de la Berna cu privire la protecția operelor literare și artistice din 09.09.1886, amendată la 28 septembrie 1979. [citată: 04.10.2021]. Disponibil: <http://www.agepi.gov.md/sites/default/files/law/national/berne.pdf>
2. Din anul 1995 Republica Moldova este parte la două cele mai importante tratate internaționale privind drepturile de autor și drepturile conexe: Convenția de la Berna din 1979 și Convenția de la Roma din 1961.
3. Parte componentă din Codex Justinianus scrisă în anul 533. [citată: 04.10.2021]. Disponibil: <https://www.britannica.com/topic/Code-of-Justinian>
4. Agenția de stat pentru proprietatea intelectuală a Republicii Moldova. Drepturile de autor și drepturile conexe. Cartier, Chișinău, 2012.
5. Флейшиц Е. А., Избранные труды по гражданскому праву, Том 1, Статут, Москва 2015.
6. Declarația universală a drepturilor omului în cadrul ONU din 10 decembrie 1948. [citată: 04.10.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/rum.pdf
7. Vermeiuc L. Drepturile de autor și drepturile conexe. [citată: 04.10.2021]. Disponibil: http://agepi.gov.md/sites/default/files/2016/06/Drepturile_de_Autor_%C8%99i_Conexe-Lilia_Vermeiuc.pdf
8. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1 din 12.08.1994. În vigoare din 27.08.1994.
9. Legea nr. 139 privind dreptul de autor și drepturile conexe, 02 iulie 2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 191-193 din 01.10.2010. În vigoare din 01.01.2011.
10. Potrivit prevederilor inițiale ale art. 51 al Codului cu privire la contravențiile administrative din 1985, cu modificările ulterioare, contravenientul era pedepsit cu amendă de până la 30 de salarii minime.
11. Codul contravențional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 3-6, 16.01.2009. În vigoare din 31.05.2009.
12. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002 În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* nr. 72-74 la 14.04.2009.
13. Codul contravențional al Republicii Moldova, nr. 218 din 24.10.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 3-6, 16.01.2009. În vigoare din 31.05.2009.

CONTRAVENȚIA – O MODALITATE DE LEZARE A DREPTURILOR OMULUI

CONTRAVENTION – A WAY OF VIOLATING HUMAN RIGHTS

LUCA Aneta,
Studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 342.9:341.231.14

Summary

In this article, the notion of contravention was analyzed in the light of the fact that its perpetration represents a violation of human rights, enshrined and guaranteed, both in national and international legislation.

The analysis of some material norms from the Contravention Code of the Republic of Moldova was carried out, the content of which demonstrates that the purpose of the contravention law is to defend human rights and human interests, by preventing and combating the phenomenon of contravention. The State, through its competent bodies, applies coercive measures to fulfill the purpose of the contravention law.

Keywords: *human rights, contravention law, contravention, contravention sanction, violation of human rights*

Conceptul de drepturi ale omului și mecanisme de protecție ale acestora

Cristalizarea și afirmarea conceptului de drepturi fundamentale ale omului constituie rezultatul unei îndelungat proces, în cursul căruia ideea respectului pentru drepturile omului și-a găsit în final consacrarea, depășind concepțiile anacronice, elitiste sau totalitare, care se opuneau recunoașterii egalității oamenilor și ideii de respect a drepturilor omului. Procesul menționat și-a găsit încununarea prin adoptarea unor documente internaționale angajate și unanim recunoscute de comunitatea internațională, după cel de-al doilea Război Mondial, când drepturile omului au devenit un fenomen juridic internațional de o importanță deosebită și necontestată. Consacrarea propriu-zisă a drepturilor omului ca valori-cadru ale raportului individ-societate, în toate statele lumii, respectiv ca imperativ al comunității mondiale, s-a produs odată cu adoptarea Declarației universale a Drepturilor omului. În lumina prevederilor fundamentale cuprinse în acest important document, conținutul concret al drepturilor omului a fost redefinit, completat și precizat prin reglementări interne ale statelor [1]. În dreptul contemporan, omului i se recunosc anumite drepturi și libertăți ca individ, în nume propriu, până ce această atribuire de drepturi să fie subordonată unor valori abstracte ale societății. În același timp, omul este considerat nu în mod izolat, ci ca membru al unei comunități umane, al unui popor. Numai în acest cadru personalitatea sa se dezvoltă. El nu poate să-și exercite drepturile și libertățile împotriva altor persoane, împotriva intereselor de ordin general ale comunității din care face parte. Documentele internaționale privind drepturile omului recunosc ceea ce se consideră astăzi ca reprezentând conceptul din societate civilă, în care cetățenii, statul, asociațiile de tot felul intră în relații de interdependență, își pot limita și controla reciproc acțiunile, în care cetățenii pot să-și revendice drepturile realizate de stat sau alți factori politici, economici, sociali, culturali, ca un proces normal a vieții sociale, fapt ce constituie însăși esența democrației [1]. Ansamblu reglementărilor din acest domeniu pun astfel la baza respectării tuturor drepturilor omului legea națională din

fiecare țară. În Republica Moldova drepturile omului sunt garantate în primul rând prin legea supremă, adică în Constituție, care în art. 4 prevede că: „dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte”[2]. În plan intern există mecanisme de garantare a drepturilor nejuridictionale și juridictionale. Mecanisme interne nejuridictionale, stabilite de organele fiecărui stat, sunt consacrate prin Constituție și legi organice, ele fiind în general legislative sau executive, având fiecare proceduri de rezolvare distincte. Mecanisme interne juridictionale sunt alcătuite din instanțele judecătorești cu proceduri specifice, judiciare [1]. Între mecanismele de protecție a drepturilor omului având un caracter juridictional și cele care nu au un asemenea caracter există, firește, indisolubilă legătură, deoarece mecanismele nejuridictionale, atât interne cât și internaționale, pot avea o contribuție importantă asupra exercitării atribuțiilor corespunzătoare ce revin mecanismelor juridictionale. Deducem, deci, că legea, inclusiv cea contravențională reprezintă un mecanism important nejuridictional de garantare a drepturilor omului, iar totalitatea normelor contravenționale sunt cuprinse în Codul contravențional al Republicii Moldova.

Drept contravențional-protecția drepturilor omului

Apărarea drepturilor omului împotriva faptelor periculoase întotdeauna și peste tot în lume a constituit o condiție de existență a societății și de fapt principala premisă de existență a ramurii de drept contravențional în sistemul de drept al Republicii Moldova. În literatura de specialitate se regăsesc o mulțime de păreri referitor la definiția dreptului contravențional ca ramură de drept. Sergiu Furdui susține că, în calitatea sa de ramură de drept, dreptul contravențional reprezintă „un ansamblu de norme juridice înscrise în legislația cu privire la contravenție, care cuprinde reglementări generale, speciale și procedurale în cadrul raporturilor de drept generate de săvârșirea unor contravenții”[3]. Profesorul Victor Guțuleac susține opinia lui Constantin Victor Draghici, care spune că „dreptul contravențional este un ansamblu de norme juridice care reglementează relațiile de apărare socială, prin sancționarea specifică a faptelor periculoase calificate drept contravenție”. Ținând cont de obiectul și scopul reglementărilor juridice de apărare relațiilor și valorilor sociale, a intereselor legitime ale persoanelor fizice, care se înscriu în sfera normelor contravenționale și bazându-ne pe metoda de reglementare juridică, constatăm că dreptul contravențional se poate defini ca un ansamblu de norme juridice strict determinate de legislația contravențională, care oglindește instituție juridică de bază cum ar fi: contravenția, contravenționalitatea, sancțiunea contravențională, răspunderea contravențională, procedură contravențională [4]. Aceste norme au drept scop protecția juridică a unor valori sociale determinate, soluționarea raporturilor juridice apărute în procesul activității de combatere a contravenționalității. În art. 2 al Codului contravențional al Republicii Moldova este expres prevăzut scopul legii contravenționale, și anume că acesta „constă în apărarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei, apărarea proprietății, ordinii publice, a altor valori ocrotite de lege, în soluționarea cauzelor contravenționale, precum și în prevenirea săvârșirii de noi contravenții”[5]. Astfel, ramura de drept contravențional este mijlocul prin care statul protejează persoana, interesele și drepturile sale, prin aplicarea forței coercitive în cazul încălcării legii contravenționale.

Aspecte privind noțiunea de contravenție și particularitățile acesteia

Dreptul contravențional determină ceea ce este ilicit sau ilegal prin prisma valorilor sociale ocrotite de normele sale. Impunerea unei conduite cu ajutorul normelor care reglementează contravențiile poate fi obținute prin interzicerea unui comportament, stabilit de norme prohibitive, sau prin ordonarea unei conduite, stabilite de norme

onerative. Referitor la concepțiile despre contravenției, se remarcă două orientări de bază. Una dintre acestea este orientarea formal-juridică, ca sursă becariană, unde contravenția este concepută ca o faptă descrisă și sancționată de lege, evidențiindu-se legalismul și represiunea și promovând-se egalizare și tipizarea sancțiunilor juridice. O altă orientare este reprezentată de cea realistă, care stă la baza legislației contravenționale contemporane, unde contravenție este concepută ca o activitate umană ce încalcă ordinea socială, evidențiindu-se fapta și personalitatea făptuitorului și promovând-se ideea largiri și individualizării sancțiunilor juridice[3].

Prin noțiunea de faptă juridică se înțelege atât acțiunea sau inacțiunea, ce constituie elementul material, cât și rezultatul produs de activitatea ilicită. Fapta juridică reprezintă o activitate socială, pe care dreptul o reglementează prin normele sale. Orice încălcare a normelor juridice atrage răspunderea juridică a persoanei care a săvârșit-o, dar această răspundere diferă în funcție de natura juridică a faptei și natura normei de drept lezate. Fapta juridică generatoare de răspundere contravențională se numește contravenție. Contravenția, astfel, reprezintă o încălcare a raporturilor sociale reglementate de norma contravențională. Dacă ar fi să depistăm etimologia noțiunii de contravenție, putem spune că termenul de contravenție provine din limba franceză (contravention), iar termenul contravenient, persoană vinovată de comiterea contravenției, se trage din limba germană (Kontravenient)[6]. Sub aspectele ce aparțin, materiale, umane, social, moral, politic și juridic, contravenția, ca instituție fundamentală a dreptului contravențional, este un ansamblu de norme juridice care reglementează condițiile pe care trebuie să le întrunească o faptă ilicită pentru a fi apreciată drept contravenție.

Definirea faptelor contravenționale în Codul cu privire la contravențiile administrative, adoptat la 29 mai 1985, și codificarea acestora au ușurat într-o mare măsură atât constatarea a acestor fenomene, cât și procedura de aplicare a sancțiunilor față de făptuitor. Inițial art. 9 din legea nominalizată avea următorul conținut: „contravenția administrativă se consideră acțiune sau inacțiune ilicită culpabilă, ce atentează la ordinea publică de stat, proprietatea, la drepturile și libertățile cetățenilor, la modul stabilit de administrare, pentru care legislația prevede răspundere administrativă”. Ulterior, în urma unor modificări operate în legea contravențională, a apărut o nouă definiție a contravenției, și anume că „contravenția administrativă se consideră fapta ilicită ce atentează la personalitate, la drepturile și libertățile și interesele legitime ale persoanelor fizice și juridice, proprietatea, la orânduirea de stat și la ordinea publică, precum și alte fapte ilicite pentru care legislația privind răspunderea administrativă”. Această definiție este considerată a fi una litigioasă, deoarece nu ia în considerare unul din elementele de bază ale contravenției, și anume vinovăția.

În prezent s-a produs delimitarea mai accentuată a ramuri de drept contravențional, astfel fiind adoptat Codul contravențional al Republicii Moldova, în conținutul căruia, și anume în art. 10, este prevăzut că „constituie contravenție fapta – acțiunea sau inacțiunea – ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de prezentul cod și este pasibilă de sancțiune contravențională”[5]. Din definițiile contravenției putem constata faptul că contravenția are o serie de trăsături sau particularități și în lipsa a cel puțin uneia din trăsături specifice, fapta săvârșită de către un individ nu poate fi calificată drept contravenție. Elementele contravenției sunt: caracterul ilicit al faptei, caracterul antisocial al faptei, culpabilitatea faptei și legislația trebuie să stabilească răspunderea pentru fapta dată [7]. O trăsătură importantă caracteristică contravenției este ilicitul, întrucât faptele contravenționale produc o dezorganizare a sistemului de raporturi sociale, astfel ele au un caracter dăunător și sunt interzise prin acte juridice. Legea contravențională nu creează

caracterul și gradul pericolului social al faptei, ci le recunoaște. Caracterul și gradul pericolului social al faptei impun prevederea faptei în legea contravențională drept contravenție atunci când pericolul acesteia este crescut în comparație cu fapte sociale ce constituie abatere disciplinară sau administrativă și dimpotrivă, când pericolul faptei a scăzut în comparație cu infracțiunea. Odată cu prevederea faptei în legea contravențională, ea obține o formă juridică, devine o categorie contravențională cu toate consecințele ce decurg din acest statut[3]. Caracterul antisocial al faptei contravenționale constituie temeiul real al răspunderii contravenționale [7], de vreme ce încalcă normele juridice, inclusiv cele care protejează omul, drepturile și interesele legitime ale sale.

O altă trăsătură caracteristică a contravenției este culpabilitatea. Atât acțiunea, cât și inacțiunea, social periculoase prevăzute de lege trebuie să reprezinte o manifestare psihică conștientă și cultivă a persoanei. Făptuitorul poate fi supus răspunderii contravenționale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție. În cazul în care fapta fost săvârșită fără vinovăție, în stare de iresponsabilitate, în condițiile extremei necesități, legitimei apărări, constrângerii fizice sau psihice, riscului întemeiat, cazului fortuit, nu poate fi vorba despre o contravenție, de vreme ce acestea reprezintă condiții care înlătură caracterul contravențional al faptei.

Cea de-a patra trăsătură a conținutului juridic al contravenției este penalitatea sau prevederea în legislație a sancțiunii pentru fapta comisă [7]. Acest element al conținutului juridic al contravenției vine să asigure realizarea principiului legalității stabilirii și sancționării contravențiilor. În conformitate cu acest principiu, o persoană nu poate fi trasă la răspundere decât în măsura în care fapta respectivă este stabilită și sancționată ca atare prin lege și prin alte acte normative, transferând, astfel, și în domeniul contravențional principiile din dreptul penal: „nula poena sine lege și nullum crimen sine lege”. Contravenția fără pedeapsă nu are sens juridic contravențional. În partea specială a Codului contravențional al RM, sancțiunile tuturor normelor materiale juridice conțin felurile și limitele pedepsei contravenționale pasibile de aplicare. Numai prin stabilirea pedepselor pentru comiterea contravențiilor, legea contravențională își realizează sarcinile prevăzute în lege. Astfel putem observa chiar din noțiunea contravenției, că acesta este o faptă ce încalcă anumite valori sociale, iar după cum știm, principala valoare socială ocrotită de lege reprezintă drepturile și interesele legitime ale persoanei. Necesitatea atragerii la răspundere și aplicarea secțiunilor contravenționale reiese din faptul că sarcina statului este de a apăra drepturile persoanei și a nu admite încălcarea acestora prin evoluția fenomenului contravenționalității.

Încălcarea drepturilor omului prin săvârșirea contravenției

Pentru început, aș vrea să menționez că contravenția, ca faptă ilicită, nu încalcă doar anumite drepturi ale persoanei împotriva căreia a fost săvârșită, ci și împotriva făptuitorului, căruia în decursul la tot procesul contravențional ce urmează trebuie respectate o serie de drepturi. Pentru a demonstra că contravenția însăși reprezintă o faptă ilicită prin care sunt lezate drepturile și interesele victimei, am analizat mai multe norme materiale cuprinse în Partea specială a Codului contravențional al Republicii Moldova. Ca exemplu elocvent vine conținutul Capitolului VI al Codului contravențional al Republicii Moldova [5], în care se conțin normele cu privire la contravențiile ce atentează la drepturile politice de muncă și alte drepturi constituționale ale persoanei fizice. Prin săvârșirea faptei de la art. 47 al C.C., împiedicarea exercitării dreptului electoral, se atentează la un drept politic al persoanei, care reprezintă un drept important al cetățeanului prin care este asigurat participarea cetățenilor la conducerea statului, prin acordarea dreptului de vot. Pentru săvârșirea unei asemenea contravenții, se prevede sancționarea contravenientului cu amendă de la 12 la 18 unități convenționale aplicată

persoanei fizice, cu amendă de la 18 la 30 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, plus la acesta este aplicată și privarea de a desfășura o anumită activitate pe un termen de 3 luni[9]. Săvârșirea contravenției expuse la art. 54 al C.C, la fel face referire la încălcarea unui drept politic, și anume dreptul la libertatea gândirii, conștiinței și religiei. Acest drept este important prin faptul că garantează libertatea a avea sau de a adopta o religie și libertatea de manifestare a acesteia. Nici unui om nu trebuie să-i fie încălcată libertatea de gândire și manifestare, atâta timp cât acesta nu contravine legii și nu este îndreptat negativ asupra unei alte persoane.

Un alt exemplu ce ar demonstra că contravenția este o fată ce atentează la drepturile omului este expus în art. 54², al C.C. cu referire la încălcarea egalității în domeniul muncii. Egalitatea tuturor este un drept consacrat în cele mai importante acte normative naționale și internaționale, garantat fiind tratamentul egal în toate sferile de activitate, inclusiv în domeniul muncii. În momentul în care are loc o anumită diferențiere în funcție de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, orientare sexuală, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau pe orice alt criteriu, care are ca efect limitarea sau subminarea egalității de șanse sau de tratament la angajare sau la concediere, în activitatea nemijlocită și în formarea profesională, persoana este supusă sancțiunii contravenționale. Astfel statul ține să oprească aceste tendințe de discriminare și să ofere posibilități și tratamente egale pentru toți în domeniul muncii.

Capitolul VII din Partea specială a Codului contravențional al Republicii Moldova [5] conține norme ce se referă la contravenții ce atentează la sănătatea populației, sănătatea persoanei și la starea sanitar-epidemiologică. Dreptul la sănătate este dreptul fiecărei persoane de a avea acces și a utiliza serviciile instituțiilor, mărfurile și condițiile necesare pentru atingerea stării optime de sănătate. Legislația în vigoare stabilește responsabilitatea statului pentru protejarea sănătății, prosperității și securității cetățenilor, iar sistemul de sănătate publică își asumă responsabilitatea socială pentru sănătatea generală și utilizarea cât mai eficientă a resurselor pentru realizarea scopurilor sanitare universale [8]. Asigurarea dreptului la sănătate include în mod obligatoriu garantarea accesului, echității, calității și continuității asistenței medicale fiecărui cetățean. În cazul în care o persoană refuză să îndeplinească fișa epidemiologică sau nu se conformă prevederilor legale referitor la combaterea unui pericol de sănătate care poate afecta mulți oameni, acesta este sancționată de legea contravențională, de vreme ce fapta dată constituie o contravenție. În conținutul acestui capitol se regăsește art. 78¹, care se referă la violența în familie și încălcarea mai multor drepturi civile. Violența în familie este un fenomen complex, generat de probleme psihologice și amplificat de condiții educaționale, economice și sociale. De multe ori, violența în familie se asociază doar cu violența fizică, iar alte forme, ca violența psihologică, economică sau sexuală, sunt noțiuni mai puțin cunoscute[9]. În cazul în care un membru al familiei maltratează sau aplică alte măsuri violente ce provoacă vătămări neînsemnate a integrității corporale acesta se sancționează cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 40 la 60 de ore sau cu arest contravențional de la 7 la 15 zile. Din păcate numărul înregistrat în vederea săvârșirii unor asemenea contravenții în Republica Moldova nu descrește, iar asta înseamnă că statul nostru nu a ajuns încă la condiția în care respectarea drepturilor să fie asigurat la un nivel satisfăcător. Analizând cazuri practice, cum este Dosarul nr. 4-123/21 [10], se consideră ca o măsură educativă munca neremunerată în folosul comunității, iar în cazul în care contravenientul se eschivează de la acesta, este plasat în arest contravențional, calculându-se o zi de arest pentru 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunității.

În această ordine de idei menționez că prin săvârșirea contravențiilor, într-un fel sau altul se încalcă drepturile și libertățile legitime ale persoanei. Este într-adevăr necesar combaterea acestui fenomen prin aplicarea măsurilor de constrângere pentru a garanta

respectare legii naționale și tratatele internaționale, pentru că acest lucru va deschide calea spre constituirea unui stat de drept. Menționez că Republica Moldova are o bază juridică destul de bună, însă cred că mai trebuie de depus efort pe aspectul practic, și anume transpunerea în viață a tuturor normelor de drept pentru a putea garanta toate drepturile pentru toți.

Cât ține de făptuitor, țin să menționez că săvârșirea contravenției atrage după sine începerea procesului contravențional, pe parcursul căruia contravenientului trebuie să-i fie garantate respectarea anumitor drepturi. De exemplu, persoana în privința căreia a fost pornit un proces contravențional are dreptul la : apărare; să cunoască fapta imputată; să fie asigurată cu un avocat în cel mult 3 ore, dacă fapta este pasibilă de arest contravențional; să ia cunoștință cu materialele din dosar și să i se elibereze la cerere copii ale procesului verbal; să facă obiecții împotriva acțiunilor agentului constator etc. Important este și faptul că realizarea sau renunțarea a realizării drepturilor persoanei în privința căreia a fost pornit un proces contravențional, nu poate fi interpretată în detrimentul persoanei și nu poate avea consecințe negative pentru acesta [7]. Făptuitorul, fiind cetățean al Republicii Moldova, nu i se pot îngrădi anumite drepturi fundamentale pentru că a săvârșit contravenția, ci poate să-i fie aplicate anumite măsuri de constrângere, cum este sancțiunea contravențională.

Concluzii

Contravenția reprezintă, fără dar și poate, o faptă care lezează drepturile omului, de vreme ce este o acțiune socială negativă, în raport cu ordinea de drept. Legea contravențională ține să protejeze drepturile omului prin faptul că prevede sancțiuni, aplicate prin forța coercitivă a statului, pentru persoanele a căror acțiune este îndreptată împotriva drepturilor și intereselor legitime ale persoanei. Orice abatere de la normele de conviețuire socială trebuie să fie imediat tratată cu o reacție de constrângere din partea statului, în cadrul unui proces legal, unde să fie asigurată nu doar protejarea drepturilor victimei, ci și cea a făptuitorului, de vreme ce sunt cetățenii Republicii Moldova, ale căror drepturi sunt garantate de Constituție, fără deosebiri pe anumite criterii.

Referințe bibliografice:

1. PURDĂ N. Protecția drepturilor omului. București: Editura Lumina Lex, 2001.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994, publicat
3. FURDUI, S. Dreptul Contravențional. Chișinău: Cartier, 2005.
4. Dreptul Contravențional ca ramură distinctă a sistemului de drept, materialele simpozionului științific studentesc universitar din 3 decembrie 2010. Chișinău 2011.
5. Codul contravențional al Republicii Moldova din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2009, nr.3-6/15. Republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr.78-84.
6. HOTCĂ M. Drept contravențional. Partea generală. București: All Beck 2003.
7. PANTEA O., ANTOCI A. Drept contravențional. Suport de curs. Chișinău: Centrul editorial-poligrafic al USM, 2020.

Surse Web:

8. [Ombudsman.md \[citat 25.12.2021\]. Disponibil: http://old.ombudsman.md/ro/content/dreptul-la-ocrotirea-sanatatii-fragment-din-raportul-privind-respectarea-drepturilor-omului.](http://old.ombudsman.md/ro/content/dreptul-la-ocrotirea-sanatatii-fragment-din-raportul-privind-respectarea-drepturilor-omului)
9. [Lastrada.md \[citat 25.12.2021\]. Disponibil: http://lastrada.md/rom/violenta-in-familie-si-violenta-sexuala.](http://lastrada.md/rom/violenta-in-familie-si-violenta-sexuala)

10. Dosarul nr. 4-123/21. PIGD 4-21133664-21-4-09092021. [citat 25.12.2021]. Disponibil: https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5EA940A0-DA19-4507-BC1B-D9F2443D0DFA

ABORDAREA CONTRAVENȚIILOR ÎN SITUAȚII EXCEPȚIONALE GENERATE DE PANDEMIA COVID-19

APPROACHING CONTRAVENTIONS IN EXCEPTIONAL SITUATIONS, GENERATED BY THE COVID-19 PANDEMIC

MANGÎR Vlada,
studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 342.9:616.98-036.21

Summary

The COVID-19 pandemic has put its trademark on the 21st century, not only due to the impact it had made on the economic, social and justice sectors, barring the overlap with the digital era. The already developing digitalization process that has started ever since the early 90's has faced a major turbulence, with the new virus allowing the experts to broaden their perspective on how to use technology to the best interest of the collective, in order to keep the communities safe. This key factor has highlighted that the pandemic has rather stimulated the development of the digital current, mirroring a symbiotic cause-effect relationship between the two. This being said, digitalization has been appointed as a pivotal means of governance. The increased contraventions and the ignorance of the judicial system to the pandemic waves, has reflected the mandatory update of the digital tools in our era for catalyzing cyber justice.

Keywords: digitalization, pandemic, judicial system, digital tools, contraventions, policy-makers

Veacul al XXI-lea a fost marcat de viteza fără precedent a progresului tehnico-științific, care a fost resimțit în toate sectoarele vieții, de la cel economic și educațional, până la cel juridic. Digitalizarea serviciilor publice, apariția noilor forme de proprietate intelectuală digitală sunt doar câteva dintre exemplele de noi provocări cu care omenirea acum încearcă să se alinieze. Conformarea spre noua realitate digitală reprezintă o adevărată luptă pentru multe dintre societățile lumii, inclusiv și pentru Republica Moldova. Lupta respectivă a devenit mult mai aprigă și crâncenă în decembrie 2019, atunci când virusul Coronavirus, CoViD-19, a intrat pentru prima dată în atenția lumii. De atunci, fiind propulsat de procesul de globalizare, acesta s-a răspândit în întreaga lume, iar guvernele naționale încearcă până acum să oprească pandemia și să folosească resursele disponibile, inclusiv legea și decretele de urgență ca instrumente cheie.

Umanitatea de facto nu este la primul rodeu de acest fel. Pandemiile au jucat un rol esențial în modelarea istoriei omenirii de-a lungul timpului. Puțini sunt cei care își amintesc focare de această amploare, dar istoria ne arată că, deși este devastator, ceea ce trăim acum nu este nimic neobișnuit. Exemple stoice sunt, pandemia HIV din '81 până încoace, gripa porcina din 2009-2010, focarul de Ebola din 2014, etc. Cu toate acestea, pandemia generată de COVID-19 este un unicat, întrucât s-a suprapus cu era digitală, sau mai bine zis a stimulat și mai mult dezvoltarea curentului digital, reprezentând în acest sens, o relație simbiotică de cauză-efect. Pentru a înțelege impactul pandemiei și cum a degenerat sectorul justițiar și cum ar arăta scenariul în viitor, este primordial de a înțelege întâi de toate digitalizarea care a devenit un mijloc important de guvernare și a privi pandemia prin prisma resurselor digitale.

Guvernele naționale, regiunile locale și municipalitățile, ele toate se află în prima linie a gestionării crizei și a redresării situației și se confruntă cu impactul asimetric asupra sectorului de sănătate, economic, social, fiscal și juridic afectate de COVID-19. Măsurile de izolare au accelerat digitalizarea serviciilor, lărgind gama de servicii furnizate online, inclusiv servicii administrative online, e-educație și e-sănătate. Tendințele spre digitalizarea serviciilor erau în creștere chiar înainte de criza COVID-19. Totuși, în țările OCDE, accesul la serviciile guvernamentale prin portaluri digitale s-a triplat din 2006 [10]. Înainte de criză, rezultatele unui sondaj privind utilizarea sistemelor informatice digitale de către administrațiile locale au sugerat că, în medie, gradul de digitalizare a fost mai mare pentru serviciile locale de planificare a teritoriului, construcții, turism și cultură și sport și mai mic pentru servicii sociale. Mai mult ca atât, lucrurile au început să evolueze și spre progresul e-democrației. Deși a existat o tendință tot mai mare în rândul guvernelor de a adopta instrumente de e-democrație (e-guvernare, e-guvernare, e-deliberare, e-participare și e-vot), pandemia a precipitat-o. Autoritățile regionale și locale, care au fost adesea reticente în a adopta astfel de măsuri, au fost forțate de circumstanță să depășească acest lucru pentru a asigura continuitatea activității lor. Dovada în acest sens este că multe consilii regionale și locale, de exemplu, au trecut pentru a permite dezbateră și votul online. Dacă ar fi să analizăm progresul țărilor OECD, identificăm că s-au înregistrat pași esențiali spre fortificarea digitalizării serviciilor publice. Drept exemplu, Regatul Țărilor de Jos a adoptat legea privind luarea deciziilor digitale în cadrul ședințelor consiliului municipal, care permite consiliilor municipale să ia decizii obligatorii din punct de vedere juridic printr-o ședință digitală [10].

Făcând abstracție de la impactul pandemiei asupra celorlalte sectoare, în lucrarea respectivă, vom analiza forța de influență asupra sectorului juridic, și anume cum a fost afectat factorul contravențional. Este indiscutabil faptul că de la primele amenzi aplicate pentru activitatea de zi cu zi, până la fluctuațiile bruște ale infracțiunilor din cauza impactului restricțiilor asupra vieții noastre, aceste schimbări aduse pentru siguranța comunității vor avea un impact de durată pentru anii ce urmează. Dacă ar fi să facem o comparație, nivelul de infraccionalitate s-a diminuat comparativ cu cel contravențional. Scăderea globală a infraccionalității corespunde cu o reducere a mobilității populației. Restricțiile de a rămâne acasă și închiderea afacerilor au făcut ca oamenii să nu conducă, să facă cumpărături sau să se plimbe pe străzi la fel de mult cum ar face-o în mod normal [3]. Analizând datele statistice din 2020 cu privire la contravențiile constatate în RM, aflăm că cele mai multe contravenții pentru care au fost adoptate decizii de aplicare a sancțiunii contravenționale sunt din domeniul circulației rutiere - lucru ce nu s-a schimbat esențial comparativ cu anii precedenți, fiind înregistrată o creștere cu doar 3,3% față de anul 2019. Deciziile de aplicare a sancțiunilor pentru contravențiile ce atentează la ordinea publică și securitatea publică s-au majorat cu 37,6% comparativ cu 2019. În topul deciziilor de aplicare a pedepsei, au urmat apoi cele adoptate pentru contravențiile ce atentează la sănătatea populației, persoanei, la starea sanitar-epidemiologică. Aflându-se pe locul 3 în topul deciziilor de aplicare a pedepsei, contravențiile constatate ce atentează la sănătatea populației, persoanei, la starea sanitar-epidemiologică au constituit de aproape 4 ori mai multe cazuri comparativ cu anul 2019. În rezultatul examinării contravențiilor, au fost adoptate peste 35 mii decizii de aplicare a sancțiunii. Pe lângă amendă (34,1 mii amenzi) au fost aplicate și 1154 sancțiuni cu muncă neremunerată în folosul comunității, 34 cazuri de arest contravențional și 16 avertismente [9, fig. 3]. Cu toate acestea, datele statistice sus-menționate nu garantează un număr exact al factorului contravențional. Lipsa unui sistem digital accesibil de verificare a contravenientului, avertismentele aplicate verbal - care nu sunt indicate în vreun registru electronic reprezintă o lacună, ce îngreunează procesul de stabilire și aplicare a unei justiții eficiente.

Este evident ca situația pandemică a avut un picior larg de influență asupra factorului contravențional, dar și infracțional - un exemplu veritabil fiind creșterea considerabilă a infracțiunilor cibernetice. Pe lângă aceasta, au fost identificate lacune majore în sistemul judiciar, lucru ce a demonstrat că autoritățile locale și internaționale nu au fost pregătite de valul pandemic. Putem exemplifica perioada marcată de lipsa accesului la justiție - instanțe blocate, ședințele de judecată urgente se desfășurau în baza unui regulament strict, imposibilitatea consultării dosarelor din arhivă, etc. O criză necesită un răspuns imediat și urgent. Cu toate acestea, orice fel de reacție la criză trebuie să se bazeze strict pe principiile statului de drept și trebuie să respecte și să protejeze drepturile omului. Întrucât criza nu poate fi folosită pentru a scuza deficiențele sistemelor judiciare și cu atât mai puțin pentru a reduce standardele sau a încălca garanțiile legale, măsurile de urgență trebuie să respecte principiile legalității, securității juridice și proporționalității și trebuie reevaluate în mod constant [5, p. 1].

Identificăm soluția și un instrumentul cheie ce ar fluidiza activitatea judiciară și ar asigura accesul la justiție - implementarea ghidurilor ce au drept scop digitalizarea sistemului judiciar, concept cunoscut drept *cyber justice* sau justiție cibernetică. Pe lângă faptul că ar asigura un acces la justiție pe scară mai largă, și mult mai accesibil din punct de vedere financiar, prin digitalizarea anumitor servicii, s-ar întări principiul transparenței justiției - cu condiția că aceste servicii ar fi disponibile publicului larg, și ar reprezenta un pas uriaș spre dezvoltarea nu doar a justiției, cât și a societății per ansamblu. În ultimii ani, toate statele membre ale Consiliului Europei au implementat instrumente de tehnologie a informației (IT) cu scopul de a îmbunătăți performanța și eficiența sistemelor lor judiciare. Fie la scară mică sau mare și cu implicații financiare mai mult sau mai puțin semnificative, introducerea instrumentelor digitale a fost adesea privită în sine ca un mijloc de modernizare a justiției. Cu toate acestea, aceasta a fost rareori însoțită de o analiză prealabilă a impactului general pe care l-ar avea asupra sistemelor judiciare modernizate. Există astăzi un acord general că sistemul de justiție nu poate rămâne pe marginea unei dezvoltări care are un impact uriaș asupra societăților în care funcționează și asupra populațiilor cărora le este destinat. Cu toate acestea, trebuie recunoscut faptul că provocarea de a încorpora tehnologiile informației și comunicațiilor (TIC) în sistemul de justiție fără a denatura scopul și valorile sale subiacente este încă un domeniu prea puțin documentat. Cu toate acestea, dezvoltarea și maturitatea anumitor tehnologii aplicate domeniului judiciar încă de la începutul anilor 2000 permit să se facă o evaluare inițială a utilizării lor cincisprezece ani mai târziu, pe baza experienței statelor membre ale Consiliului Europei. Astfel spus, practica statelor servește drept o temelie pentru consolidarea continuă a fenomenului de e-justiție [8, p. 1.1]. În sistemul judiciar european identificăm o multitudine de instrumente ale justiției cibernetică, unul primordial fiind accesul la justiție. Această noțiune trebuie înțeleasă într-un dublu sens, întrucât presupune atât modalitățile de acces la lege (informații online despre drepturile cuiva, publicarea jurisprudenței), cât și accesul la procedurile de soluționare a litigiilor (acordarea de asistență judiciară online, sesizarea unei instanțe sau serviciu de mediere). Accesul la justiție este o noțiune înaintată frecvent de către sistemele judiciare pentru a justifica utilizarea instrumentelor digitale, care, în funcție de context, au scopul fie de a crește cantitatea de informații sau nivelul de servicii disponibile pentru utilizatorii instanțelor, fie de a reduce barierele ce țin de costurile materiale și financiare la accesarea serviciilor existente. Este primordial de a identifica beneficiile acestui tip de serviciu, și anume:

- Furnizarea de informații către justițiabili la toate nivelurile simplificată (informații despre accesul fizic la instanță, despre modul de organizare a instanței și modul de introducere a acțiunii, despre alternativele existente și despre monitorizarea online a procedurilor; acces la decizie de îndată ce este livrat, etc);

- Reducerea timpului de așteptare la recepțiile „fizice” ale instanțelor sau a unor călătorii inutile;
- Soluționarea online a unor litigii înainte de introducerea acțiunii în vederea scutirii instanțelor de cauze simple.

Totuși, există anumite puncte ce trebuie de remarcat și de dus cont pentru a stabili un proces într-adevăr eficient:

- Întreținerea și durabilitatea datelor, în special a arhivelor;
- Reinvestiții semnificative în resurse umane prin planuri de recrutare sau formare pentru noile servicii propuse;
- Trebuie luat în considerare numărul tot mai mare de servicii de soluționare online a litigiilor furnizate de sectorul privat care completează sau concurează cu sectorul public.

Ținând cont de cele menționate supra, putem identifica câteva scenarii care ar determina cursul dezvoltării accesului la justiție:

- Integrarea instrumentelor de acces la justiție în sistemul informațional general al serviciilor judiciare;
- Regândirea hărții judiciare și investițiile în clădiri în lumina migrației unor utilizări ale clădirii către spațiul online al instanței.

Totuși, nu putem ignora nici potențialii factori de risc, care ar putea atenta la eficacitatea instrumentelor:

- Sesizările online în instanță: trebuie de avut grijă să fie asigurat că accesul la justiție online să nu fie diminuat sau minimalizat, banalizat;
- Amenințarea viitorilor ofițeri de instanță, care nu ar mai fi intermediari obligatorii între instanță și justițiabil;
- Percepția părților la proceduri: se vor simți ascultate și tratate corect dacă soluționarea alternativă a litigiilor sau procesul judiciar are loc online? Poate fi afectat caracterul potențial al procedurii?
- Preluarea de către companiile private a datelor judiciare deschise în alte scopuri decât accesul la lege [8, p. 1.1.1].

Mai mult ca atât, dezvoltarea sistemelor informaționale care să faciliteze accesul cetățenilor la justiție nu ar putea avea succes fără comunicațiile electronice extinse care stau la baza diferitelor instituții implicate în soluționarea cauzelor justițiabililor: instanță la instanță, între instanțe și diferite servicii ale statului și, firește, și cu ofițeri ai instanței. Prin urmare, multe sisteme judiciare au adus îmbunătățiri în comunicarea dintre instanțe și cu profesioniștii în centrul principal al strategiei lor digitale. Calitatea așteptată de la justiție este înțeleasă aici ca fiind o comunicare mai fluidă, care permite ca cazul unui individ să fie tratat mai rapid și, desigur, mai fiabil [8, 1.2]. Conturăm și în acest caz câteva instrumente care ar îmbunătăți fluxul și securitatea comunicațiilor dintre profesioniști. Deși există de multă vreme, consultarea registrelor informatizate ținute de diferite organe administrative (cum ar fi cazierile judiciare, cartele funciare sau registrele personale de insolvență) se realizează acum direct prin mijloace electronice, fie prin transmiterea unei cereri către departamentul în cauză, fie prin direct acces la date prin intermediul computerului cuiva. Întocmirea, actualizarea și consultarea de la distanță a registrelor a fost considerată o adevărată provocare în unele țări, dar nu este nimic în comparație cu utilizarea acum din ce în ce mai răspândită în întreaga Europă a comunicațiilor electronice între toți actorii implicați în procedura judiciară. Aceasta este o provocare și mai mare, cu cât acești jucători aparțin diferitelor organizații profesionale publice sau private care trebuie consultate în momentul în care fiecare organizație este obligată să se adapteze la noile metode de lucru. Mai mult, aceasta este o provocare în ceea ce privește aspectele juridice legate de astfel de comunicări, care sunt de o importanță crucială pentru cetățeni.

Astfel, în majoritatea țărilor, avocații pot sau vor putea în curând să comunice, în întregime electronic, cu instanțele pentru transmiterea actelor lor de procedură, a înscrisurilor sau a altor documente de la dosar. Migrarea către un sistem complet electronic, care a fost experimentată ca o acțiune majoră de către toate țările care s-au angajat în acesta, cuprinde în general două etape: stabilirea unei comunicări securizate prin cutiile poștale electronice normale, ceea ce înseamnă că datele trebuie prelucrate de către un membru al personalului la punctul de intrare în sistemul judiciar ca orice altă corespondență, cu excepția cazului în care este deja livrată în format digital împreună cu documentele relevante și introducerea directă a documentelor avocaților în sistemul de informații al instanței („e-filing”) fără ca datele să fie introduse sau transferate la punctul de intrare în sistemul judiciar de către un membru al personalului, care în acest caz, nu ar face decât să verifice depunerea acestora și efectele juridice ale acestora (deschiderea unui dosar, întreruperea unui termen de prescripție etc.). Cele mai avansate sisteme reduc în mod clar activitatea registrelor instanțelor, iar unele țări iau în considerare reorientarea acestei activități pe activități juridice de mare valoare și asistență pentru judecători și procurori. În unele țări, faza pregătitoare a audienței se desfășoară complet fără ajutorul hârtiei: judecătorii și avocații își trimit observațiile scrise exclusiv electronic. Unele țări au în vedere chiar posibilitatea de a desfășura audieri pregătitoare și de orientare în diferite locații, cu toți participanții – judecătorul și reprezentanții părților – comunicând între ei prin videoconferință de la locul lor normal de muncă sau cel mai apropiat punct de legătură permis de sistem. Un argument auzit frecvent cu privire la dezvoltarea comunicării electronice între profesioniști se referă la nivelul de securitate. Unele țări consideră că sistemul de justiție este vulnerabil din cauza atacurilor cibernetice din ce în ce mai sofisticate și tot mai numeroase la care sunt expuse organele administrative, în timp ce altele pun această evoluție în perspectivă subliniind toate vulnerabilitățile și daunele cauzate în trecut de sistemul de hârtie. Un lucru este cert: vulnerabilitățile din cele două sisteme – cel pe bază de hârtie și cel digital – diferă. Toată lumea subliniază necesitatea unor mijloace adecvate de protecție și control și subliniază importanța de a oferi întregului personal o pregătire în domeniul securității IT pentru comunicațiile online. Multe mijloace sunt desfășurate astăzi la nivelul statului însuși și, bineînțeles, pot fi invocate de către serviciile judiciare, ridicând, în același timp, problema naturii specifice a datelor pe care le prelucrează. De asemenea, se atrage atenția asupra necesității de a se asigura că alte servicii ale statului nu pot accesa conținutul de fond al sistemelor judiciare. Dar securitatea datelor nu ar fi completă dacă nu am fi capabili să le asigurăm integritatea, adică calitatea acestora pentru un organ administrativ – cel al justiției – în care încrederea pe care o au cetățenii în funcționarea și deciziile sale este un factor cheie [8, p. 1.2.1].

Pentru a sumariza, identificăm din nou anumite beneficii derivate:

- Reduceri de costuri și viteza de procesare;
- Simplificare organizatorică.

Câteva puncte de remarcat:

- Compatibilitatea tehnică și fiabilitatea sistemului între cei împuterniciți de a efectua justiția;
- Politica de management al schimbărilor să fie riguros determinată;
- Efectele blocării lanțului de comunicații în caz de defecțiune.

Drept scenariu posibil identificăm definirea tiparelor comune de comunicare (începând de la serviciile judecătorești și continuând până la toate serviciile implicate în funcționarea sistemului judiciar). Ce ține de potențialii factori de risc, identificăm pierderea considerabilă de timp în cazul unei defecțiuni tehnice necontrolate [8, p. 1.2.1].

Pe lângă abordarea hardware, este iminent de a identifica și o abordare strategică: dezvoltarea sistemelor informaționale capabile să îmbunătățească calitatea serviciului

oferit de instanțe. În acest sens, este primordial de a stabili niște obiective clare, lipsite de orice considerente tehnice, ca mai apoi să fie aplicate criteriile de bază care contribuie la desfășurarea fluidă a tehnologiei informației. Un alt pas esențial ar fi alocarea de resurse adecvate, proporționale cu obiectivele proiectelor, precum și implicarea îndeaproape a viitorilor utilizatori în dezvoltarea instrumentelor pe toată durata proiectului, iar la final - dezvoltarea unei politici de implementare care să implice toate părțile interesate [8, p. 2].

Referințe bibliografice:

1. Choffnes, Eileen R., et al. *The Domestic and International Impacts of the 2009-H1N1 Influenza A Pandemic: Global Challenges, Global Solutions: Workshop Summary*. National Academies Press, 2010.
2. Schou, Jannick, and Morten Hjelholt. *Digitalization and Public Sector Transformations*. Institute for Urban Design (US), 2018.

Resurse Web:

1. Crimele în timpul COVID-ului. [citat la 08.12.2021]. Disponibil: <https://econofact.org/crime-in-the-time-of-covid>
2. Consiliul Europei. Conducerea sistemului judiciar - compilație de comentarii pe țară. Comentariu făcut de Victoria Palanciuc, membră CEPEJ și corespondent național, Director al Agenției de Administrare a Instanțelor din subordinea Ministerului Justiției. [citat la 05.12.2021]. Disponibil: <https://www.coe.int/en/web/cepej/compilation-comments#Republic%20of%20Moldova>
3. Declarația CEPEJ. Lecții învățate și provocări cu care puterea judiciară s-a confruntat în timpul și după pandemia COVID-19. [citat la 08.12.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/declaration-en/16809ea1e2>
4. Consiliul Europei. Impactul și lecțiile crizei COVID-19 în ceea ce privește eficiența justiției și funcționarea sistemului judiciar. [citat la 08.12.2021]. Disponibil: <https://www.coe.int/en/web/cepej/impact-and-lessons-of-the-health-crisis-on-the-efficiency-of-justice-and-the-functioning-of-judicial-systems>
5. Benoit A. Aubert, Gilbert Babin și Hamza Aqalal. Furnizarea unui cadru de arhitectură pentru justiția cibernetică. [citat la 06.12.2021]. Disponibil: https://mdpi-res.com/laws/laws-03-00721/article_deploy/laws-03-00721.pdf
6. CEPEJ. Orientări despre cum să conduceți schimbarea către Cyberjustice. [citat la 05.12.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/16807482de>
7. Biroul Național de Statistică din Moldova. Contravenții constatate în anul 2020. [citat la 05.12.2021]. Disponibil: <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6970>
8. Răspunsurile politicii OCDE la Coronavirus (COVID-19). Impactul teritorial al COVID-19: gestionarea crizei la nivelurile de guvernare. [citat la 06.12.2021]. Disponibil: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-territorial-impact-of-covid-19-managing-the-crisis-across-levels-of-government-d3e314e1/>

IMPACTUL CRIPTOVALUTEI ÎN ERA GLOBALIZĂRII

THE IMPACT OF CRYPTOCURRENCY IN THE AGE OF GLOBALIZATION

MATEICIUC Daniela,
studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 336.744:004

Summary

This article aims to treat two poles of one and the same world, a world that has long gone beyond the post-capitalist period. Cryptocurrency versus globalization - two concepts that have practically invaded the contemporary world, which have led to the emergence of a new era. Here, too, are questions that are still waiting to be exhausted in this paper: what cryptocurrency itself entails and how the blockchain supports its existence; what are the advantages and disadvantages of the cryptosystem, what is globalization; what is the interdependence between globalization and cryptocurrency; and last but not least, what impact does cryptocurrency have on developing countries. Our generation is witnessing the rooting in the core of society of a technological revolution that has brought about changes not only in state structures but also in the mentality of the people and that will contribute to the formation of society in the future.

Keywords: *cryptocurrency, Bitcoin, blockchain, globalization, developing country, technology, evolution, revolution*

Sec. XXI este un secol de dezvoltare rapidă și progres tehnic. În fiecare zi, inovațiile se revarsă în viața noastră din ce în ce mai mult. Bani joacă unul dintre rolurile principale în viața modernă și ar fi ciudat dacă progresul nu i-ar atinge [1, p. 13]. Au trecut mai mult de zece ani de când un grup select de criptografi a primit scrisori de la un necunoscut Satoshi Nakamoto la adresele lor de e-mail, anunțând lansarea sistemului monetar inovator Bitcoin. De atunci, dezvoltatorii de algoritmi criptografici au oferit multe alternative digitale la sistemele de plată existente. Consumatorii și investitorii au testat diverse opțiuni pentru monedele digitale, guvernele și băncile centrale au dezvoltat abordări de reglementare a pieței criptomonedelor cu mai mult sau mai puțin entuziasm. Cu toate acestea, discuțiile despre natura intrinsecă a criptomonedelor continuă. Sunt bani, un instrument financiar sau un sistem de operare? Criptomonedele au valoare? Care sunt riscurile utilizatorilor de criptomonedele? Este posibil, pe baza lor, să se creeze un sistem financiar cibernetic global care să înlocuiască complet mecanismele moderne de creare a banilor și de intermediere financiară? Răspunsuri preliminare la aceste întrebări pot fi obținute examinând avantajele și dezavantajele acestui fenomen digital.

Criptomoneda este o formă de plată care poate fi schimbată online pentru bunuri și servicii. Multe companii și-au emis propriile monede, adesea numite jetoane, iar acestea pot fi tranzacționate special pentru bunul sau serviciul pe care compania îl oferă. Gândiți-vă la ele așa cum ați face jetoane de arcade sau jetoane de cazinou. Va trebui să faceți schimb de monedă reală pentru criptomoneda pentru a accesa bunul sau serviciul. Aproape 15.000 de criptomonedele diferite sunt tranzacționate public, conform CoinMarketCap.com [1, Web], un site web de cercetare de piață. Și criptomonedele continuă să prolifereze. Valoarea totală a tuturor criptomonedelor la 3 decembrie 2021 a fost de aproximativ 2,6 trilioane, scăzând de un maxim istoric de peste 2,9 trilioane de

dolari cu săptămâni mai devreme. Valoarea totală a tuturor bitcoinilor, cea mai populară monedă digitală, a fost fixată la aproximativ 1,1 trilioane de dolari. În general, criptomoneda practic nu diferă de codurile computerizate obișnuite prin care sunt criptate transferurile de bani. Orice utilizator poate crea și utiliza monedă. Singura diferență este că criptomoneda, spre deosebire de fondurile standard, nu rulează doar în rețea, ci apare de fapt în ea. [1, p. 14]

Economiștii au explorat comportamentul oamenilor de sute de ani: cum noi luăm deciziile, cum acționăm individual și/sau în grup, cum noi evaluăm schimbările. Au studiat instituții care ne facilitează comerțul, precum sistemele juridice, corporațiile, piețele, etc. Tehnologia, care probabil a avut cel mai mare impact în următoarele câteva decenii, a sosit. Și nu este vorba despre rețelele de socializare, nu este robotica, nici măcar nu este inteligența artificială. Veți fi surprinși să aflați că aceasta este tehnologia de bază a monedelor digitale precum Bitcoin.

Alex Tapscott utilizează în discursul lui de la TED sintagma „blockchain ca a doua generație a internetului”. Tehnologia blockchain ar putea fi una dintre cele mai populare inovații ale secolului XXI. Dezvoltat pentru a sprijini bitcoinul, blockchain-urile alimentează acum mii de criptomonede, iar dezvoltatorii lucrează la integrarea tehnologiei în afaceri, inclusiv în medicină, artă și finanțe.

Ce este blockchain-ul? Un blockchain este un registru digital public al tranzacțiilor menținut de o rețea de computere într-un mod care face dificilă piratarea sau modificarea. Tehnologia oferă o modalitate sigură pentru indivizi de a negocia direct unul cu celălalt, fără un intermediar precum un guvern, o bancă sau o altă parte terță. Lista tot mai mare de înregistrări, numită blocuri, este legată între ele folosind criptografie. Fiecare tranzacție este verificată în mod independent de rețele de computere peer-to-peer, marcată cu timp și adăugată unui lanț de date în creștere. Odată înregistrate, datele nu pot fi modificate. Deși popularizată odată cu utilizarea în creștere a bitcoin, ethereum și a altor criptomonede, tehnologia blockchain are aplicații promițătoare pentru contracte legale, vânzări de proprietăți, înregistrări medicale și orice altă industrie care trebuie să autorizeze și să înregistreze o serie de acțiuni sau tranzacții [4, Resurse Web]

Avantajele criptoalutiei

Criptomonedele atrag susținătorii lor din variate motive. Susținătorii văd criptomonede precum bitcoin ca „**moneda viitorului**” și se grăbesc să le cumpere acum, probabil înainte ca acestea să devină mai valoroase. Changpeng “CZ” Zhao în renumitul său discurs de la Bloomberg New Economy Forum a precizat că „criptovaluta este o tehnologie, nu este o valuta sau un produs (marfă), iar tehnologiile inovatoare nu se opresc din a evolua. Aceasta e o tehnologie din viitor care va alimenta banii, piețele financiare” [2, Web]. Unii susținători le place faptul că criptomoneda îndepărtează băncile centrale de la gestionarea masei monetare, deoarece în timp aceste bănci tind să reducă valoarea banilor prin inflație. Deoarece criptomonedele și blockchain-ul nu au nevoie de o clădire reală din cărămidă pentru a exista, costurile asociate tranzacției lor sunt minime. Nu este nevoie ca salariile angajaților, facturile de utilități sau chiria să fie plătite, astfel încât aceste economii se transformă în mod natural în comisioane mici de tranzacție. Acest lucru, la rândul său, încurajează din ce în ce mai mulți oameni să aibă încredere în aceste noi instrumente financiare și să înceapă tranzacțiile, permițând ca economia globală să fie mai strâns legată. În timp ce, spre exemplu, dolarul american este emis de Rezerva Federală, nicio agenție guvernamentală nu emite sau controlează bitcoin și alte criptomonede. Aceasta înseamnă, de asemenea, că abilitatea oricărui guvern sau agenție de a determina soarta unui blockchain public este eliminată. Lipsa intermediarilor reduce costurile, deoarece comisioanele asociate tranzacțiilor cu terți sunt, de asemenea,

eliminate. Un alt produs secundar al modului în care funcționează blockchain-ul este eficiența timpului - blockchain-ul este deschis pentru afaceri 24 de ore pe zi, 365 de zile pe an, spre deosebire de bănci și alți intermediari. În vederea susținerii acestei opinii, Douglas J. Pepe, partener în boutique-ul de litigii din New York, afirmă ca bancile eșuează și istoric aceasta este demonstrat. În octombrie 2008, în mijlocul unei crize financiare, pe scena internațională apare figura anonimă a lui Satoshi Nakamoto. Fiind fondatorul Bitcoin-ului, el își păstrează anonimitatea până în prezent. În pofida faptului că noi nu știm cine Satoshi este, noi cunoaștem ce a făcut el. Mulți doctrinari susțin ideea fundamentalizării unei „revoluții economice”, iar această revoluție a îmbrăcat haina Bitcoin-ului.

Toate tranzacțiile din blockchain-ul Bitcoin sunt înregistrate pe computerele din rețea. Deoarece toate tranzacțiile cu blockchain și criptomonede sunt automatizate și digitalizate, toate sunt urmărite într-un registru distribuit. Partea cea mai bună este că nu poate fi manipulată nici de oameni, nici de companii, ceea ce diminuează foarte mult riscul de fraudă și corupție. Aceasta înseamnă că țările subdezvoltate au, de asemenea, șanse mai mari de a intra în jocul tranzacțiilor financiare și de a-și stimula propria economie și perspective sociale. În plus, cetățenii vor putea să urmărească unde vor fi orientate fondurile de stat și vor avea astfel un cuvânt de spus în propriul climat politic. Tranzacțiile sunt complet transparente, deoarece adresa și istoricul tranzacțiilor portofelelor bitcoin, care dețin criptomoneda, sunt vizibile public, dar proprietarii fiecărui portofel conectat la acele adrese publice sunt anonimi și nu sunt înregistrați. Deoarece tranzacția implică puțină interacțiune umană, există un risc mai mic de eroare. Fiecare tranzacție trebuie să fie confirmată și înregistrată de majoritatea nodurilor rețelei, ceea ce face ca manipularea sau modificarea informațiilor să fie extrem de dificilă. Acest lucru împiedică oricine să cheltuiască un bitcoin de mai multe ori.

Dezavantajele criptoalutiei

Criminalii ca crypto. La fel ca multe tehnologii noi, unii dintre primii adoptatori au fost întreprinderi criminale. Ei folosesc criptomonede precum bitcoin atât ca plată din cauza confidențialității pe care o oferă, cât și pentru a viza deținătorii de bitcoin pentru escrocherii. De exemplu, bitcoin a fost folosit de consumatorii Silk Road, o rețea de cumpărături online pe piața neagră pentru droguri ilegale și alte servicii ilicite, care a fost închisă de FBI în 2013. Între timp, înșelătoriile de investiții în bitcoin au crescut vertiginos în tandem cu creșterea sa istorică recentă. Comisia Federală pentru Comerț a raportat că aproape 7.000 de persoane au pierdut 80 de milioane de dolari din octombrie 2020 până în martie 2021 în scheme care promovează profituri rapide, o creștere de aproape 1.000% a pierderilor raportate de la an la an. Multe mai multe burse, brokeraj și aplicații de plată vând acum bitcoin, iar multe companii precum PayPal și Microsoft acceptă bitcoin pentru plată. Totuși, achizițiile cu monede blockchain precum bitcoin rămân excepția, nu regula. De asemenea, vânzarea de bitcoin pentru achiziții din aplicații cash, cum ar fi PayPal, impune utilizatorilor să plătească impozite pe câștigurile de capital pe bitcoinul vândut, dincolo de orice taxe de stat și locale sunt plătite pe produs sau serviciu. **Impactul asupra mediului al bitcoin.** Procesul de minerit bitcoin folosește o rețea de computere de mare viteză care consumă multă energie. Dacă sistemul Bitcoin ar fi o țară, ar fi al 34-lea cel mai mare consumator de energie electrică, după Țările de Jos și înaintea Filipinelor, potrivit indicelui consumului de energie electrică de la Universitatea din Cambridge. CEO-ul Tesla, Elon Musk, a anunțat în mai că producătorul auto nu va mai accepta bitcoin până când criptomoneda nu va găsi modalități de a-și reduce amprenta de carbon. Dezvoltatorii altor blockchain-uri au venit cu opțiuni mai puțin consumatoare de energie. **Blockchain-ul Bitcoin este lent** Blockchain-ul Bitcoin poate procesa aproximativ șapte tranzacții noi pe secundă. Prin comparație, gigantul cardurilor de credit Visa spune că poate procesa

24.000 de tranzacții pe secundă, potrivit companiei. Asta prezintă sistemul Bitcoin cu o problemă de scalabilitate. Alte forme de criptomonedă bazată pe blockchain lucrează la această problemă. O actualizare anticipată cu nerăbdare a sistemului Ethereum, cunoscută sub numele de Ethereum 2.0, este de așteptat să fie capabilă să gestioneze 10.000 de tranzacții pe secundă, în creștere față de rata actuală de 30 pe secundă. [4, Resurse Web]

Dar ne punem întrebarea: va înlocui oare criptovaluta moneda tradițională? Pentru cei care văd criptomonede precum bitcoin ca moneda viitorului, trebuie remarcat faptul că o monedă are nevoie de stabilitate. În prezent criptomonedă deține un procent sau mai puțin de un procent din toți banii de pe glob, deci în prezent finanțele tradiționale sunt estimate la un număr imens, primordial. Întrucât orice schimbare necesită timp, în viitorul apropiat cercetătorii nu pot susține ideea unei substituiri generale a monedei tradiționale. Orice schimbare se limitează în timp, orice schimbare pentru eficiența ei, existența ei trebuie să fie făcută cu pași mici, astfel încât schimbările bruște duc la haos, economia nu este pregătită, industria nu are teren de manifestare, la fel ca și „jucătorii actuali” în cripto pot eșua. [2. min 4.05]. Deci, care este viitorul criptomonedei în sistemul nostru financiar? Ne va salva de bănci și va înlocui moneda fiat (monedă susținută de garanția guvernului) așa cum o cunoaștem? Ei bine, da și nu. Pentru început, guvernul oricărui stat nu va adopta niciodată o monedă descentralizată ca formă oficială de bani. Acest lucru se datorează faptului că guvernul nu ar dori să renunțe la controlul asupra producției de bani, deoarece nu ar fi în interesul său personal să facă acest lucru. Puteți face mult mai multe ca guvern atunci când aveți capacitatea de a imprima pur și simplu mai multe fonduri. În plus, adoptarea unei monede deflaționiste, cum ar fi bitcoin, ar fi dezastruoasă pentru guvern. Într-o lume în care valoarea monedei crește în fiecare an, și valoarea a ceea ce datorezi crește. Acest lucru face din ce în ce mai dificilă și mai costisitoare să plăți datoria până la un punct în care ar fi imposibil să faceți acest lucru. Acest lucru ar prăbuși guvernul și ar crea o situație de viitor în care niciun guvern nu ar putea vreodată să împrumute bani. Deși acest lucru poate suna bine pentru cei care doresc ca guvernul nostru să exercite disciplina fiscală, acest lucru este în cele din urmă rău, deoarece istoria arată că uneori apare o criză care necesită ca guvernul să împrumute bani. Totuși, ceea ce va face guvernul este să creeze o criptomonedă centralizată sub controlul lor. Valoarea acestei monede va fi legată de valoarea monedei naționale și va fi folosită pentru a dispersa controalele de stimulare, a transfera fonduri către și între organizații guvernamentale și va fi folosită pentru a finanța orice proiect guvernamental. Deoarece istoria acestei monede va fi pe deplin documentată pe blockchain, acest lucru va duce la mai puțină corupție și va oferi contribuabililor mai multe informații despre ce anume sunt cheltuiți banii lor.

Monedele digitale sunt doar o tehnologie de contabilitate a tranzacțiilor care nu anulează concurența în domeniul monedelor naționale - dolarul, euro, lira sterlină, yenul, yuanul. Pentru a depăși consecințele devastatoare ale crizei financiare globale și pentru a-și proteja economiile naționale de elementele nereglementate ale pieței globale, guvernele statelor suverane au făcut echipă cu bancherii și finanțatorii, ceea ce a condus la o creștere a tendințelor de protecționism și izolaționism în economia mondială. Alăturarea acestei alianțe de criptografi și programatori ar putea întări naționalismul digital și ar putea inversa globalizarea Internetului. Cu toate acestea, după cum arată istoria, economia nu se poate dezvolta fără o reducere constantă a costurilor de tranzacție și a altor costuri. Prin urmare, întrebarea cum va avea loc această reducere a costurilor în contextul de-globalizării în creștere rămâne deschisă.

Aplicații blockchain dincolo de criptomonede

Tehnologia Blockchain creează eficiențe care se extind cu mult dincolo de monedele digitale. În timp ce criptomonede precum bitcoin sunt pe un blockchain public, multe aplicații pentru afaceri pot fi create pe rețele private blockchain:

- Lanțul de aprovizionare blockchain: companii precum IBM Blockchain oferă deja soluții de rețea privată folosind tehnologia blockchain pentru a urmări mai precis lanțurile de aprovizionare cu produse. De exemplu, companiile pot utiliza tehnologia pentru a afla rapid unde au fost expediate și vândute produsele alimentare rechemate.
- Înregistrări medicale: Deloitte Consulting a sugerat că o rețea blockchain la nivel național pentru dosarele medicale electronice „poate îmbunătăți eficiența și poate sprijini rezultate mai bune în materie de sănătate pentru pacienți”.
- Contracte inteligente: Cu tehnologia blockchain, termenii contractului pot fi modificați sau actualizați automat pe baza atingerii unui set predeterminat de condiții.
- Alegeri digitale: Unii dezvoltatori lucrează la tehnologia blockchain care să fie aplicată la alegeri.
- Tranzacții cu proprietăți: susținătorii spun că tehnologia blockchain poate fi aplicată la o gamă largă de vânzări de active, fie că este vorba de imobiliare, autoturisme sau portofolii de investiții [4, Web].

Pe lângă barierele inerțiale de natură politică și tehnică, distribuția în masă a criptomonedelor în stadiul actual este îngreunată de dificultățile care apar odată cu recunoașterea lor ca bani. Orice sistem monetar se bazează pe încrederea în capacitatea banilor de a îndeplini trei funcții principale - un mijloc de plată, schimb și acumulare. Cea mai dureroasă pentru societate este deprecierea banilor, ducând la scăderea proporțională a valorii valorilor create. Prin urmare, încrederea în bani se bazează pe semnificația lor socială durabilă. Criptomonedele reprezintă cu siguranță un cuvânt nou în sfera monetară, dar nu atât ca un surogat monetar, cât ca o nouă tehnologie de contabilitate a tranzacțiilor care are capacitatea universală de a întruchipa proprietățile banilor, bunurilor, proprietăților, activului financiar și sistemului de plăți, fără răspunzând pe deplin la oricare dintre ele. Pentru a face diferența dintre bani și tehnologie, luați în considerare următorul exemplu. În ultimii 30 de ani, costul mediu pe gigabyte al stocării pe hard disk a scăzut de la 100.000 USD la câțiva cenți. Înseamnă asta că încrederea în dolari a crescut sau informația și-a pierdut semnificația socială? Nu, nu este. Reducerea costului de stocare a informațiilor pe un hard disk este o consecință a dezvoltării tehnologiei și nu schimbă esența banilor ca regulator al interacțiunii sociale [3, Web]

Viața socială, economică, politică și culturală este tulpina unui stat pe care se sprijină și celelalte atribute. Evoluția societății a ajuns la apogeul său, iar secolul XXI este un adevărat fenomen, un burete care a îmbibat în sine acest flux de idei, inovații, tehnologii. Globalizarea este un subiect care nu-și găsește reglementare doar într-o anumită structură a vieții sociale. Oamenii de știință și opinia publică nu au căzut încă de acord asupra unei singure definiții. Și pentru că termenul „globalizare” este într-atât de complex, el trebuie dezbătut mai ales la nivelul conținuturilor sale. Globalizarea economică poate fi un punct de start și o forță motrice semnificativă, însă în nici un caz subiectul nu poate fi epuizat la dimensiunea dată. Klaus Müller spunea că „Dinamica globalizării este controlată de forțele economice, totuși consecințele sale cele mai importante țin de domeniul politic”. Globalizarea economiei ar putea fi definită ca fiind procesul deosebit de dinamic al creșterii interdependențelor dintre statele naționale, ca urmare a extinderii și adâncirii legăturilor transnaționale în tot mai largi și mai variate sfere ale vieții economice, politice, sociale și culturale.

Criptomoneda și globalizarea sunt două captele ale aceleiași frânghii. Globalizarea este văzută de mulți dintre specialiști ca fiind un fenomen eminent economic, implicând o interacțiune economică în creștere a statelor sau o integrare a sistemelor economice naționale, prin sporirea activităților de comerț internațional, a fluxului de capital și investiții. Caracteristica primordială a globalizării este aceea că permite capitalului financiar să se deplaseze liber.

În planul rezultatelor concrete, globalizarea ar trebui să apară ca un proces de difuzie a creșterii economice și a bunăstării generale, contribuind prin transferul tehnologic la o dezvoltare de tip durabil, care să nu afecteze resursele de bază ale planetei. Din păcate însă, până în prezent, globalizarea din acest punct de vedere este încă foarte neprielnică, provocând introducerea de noi decalaje economice la scară continentală sau subcontinentală prin dezvoltarea unor mari poli de creștere. Realitatea dură pe care o trăim ne-a confirmat, deja, că promotorii procesului de globalizare nu pot fi decât acele state care dispun de mijloacele necesare, reflectate cu pregnanță în nivelul de dezvoltare economică. Care este situația țărilor în curs de dezvoltare? Criptomonedele ar putea oferi un beneficiu semnificativ prin depășirea lipsei de încredere socială și prin creșterea accesului la servicii financiare (Nakamoto, 2008), deoarece pot fi considerate ca un mijloc de sprijinire a procesului de creștere în țările în curs de dezvoltare prin creșterea incluziunii financiare, oferind un o mai bună trasabilitate a fondurilor și pentru a ajuta oamenii să scape de sărăcie, de așa părere este Dr. Saifedean Ammous, autorul cărții „The Bitcoin Standard” [2, pag 2]

În general, criptomonedele pot avea un impact considerabil asupra țărilor în curs de dezvoltare, prin creșterea incluziunii financiare a persoanelor și companiilor. În special, prin reducerea taxelor de tranzacție și a timpului, plățile transfrontaliere pot fi îmbunătățite. Acest lucru este benefic pentru plățile de remitențe, împrumuturile peer-to-peer și comerțul internațional. Tehnologia de bază sprijină, de asemenea, lupta împotriva corupției, având un sistem de urmărire mai transparent pentru utilizarea fondurilor.

Cu toate acestea, toate aceste beneficii depind în mare măsură de adoptarea în masă a criptomonedelor și de îndeplinirea tuturor celor trei funcții ale banilor, iar acest lucru nu este dat în prezent din cauza volatilității excesive a prețurilor. Lipsa de centralizare nu susține un nivel stabil al prețurilor. Un nivel stabil al prețurilor ar putea fi atins printr-o reglementare mai puternică și un sprijin politic mai mare pentru criptomonedele. Cu toate acestea, criptomonedele pot obține sprijin politic doar dacă guvernul sau băncile centrale dețin controlul asupra masei monetare. Cu toate acestea, acest lucru ar reduce multe beneficii pe care le au criptomonedele.

În prezent, criptomonedele susțin procesul de creștere a țărilor în curs de dezvoltare în moduri foarte limitate. Dezvoltarea viitoare depinde în mare măsură de reglementările care vor fi introduse, de stabilitatea prețurilor rezultată și de adoptarea criptomonedelor. Este inevitabilă vulnerabilitatea mai mare a țărilor în curs de dezvoltare la factorii externi, precum și inadecvarea instituțiilor la cerințele unei lumi globale. Iată ce spune Rockefeller: „Suntem într-un proces de transformare globală. Mai avem nevoie doar de o criză majoră necesară și toate națiunile vor accepta Noua Ordine Mondială”, iar F.D. Roosevelt: „Adevărul este că elementul financiar din marile centre deține controlul asupra guvernului SUA încă din zilele lui Andrew Jackson”. Și-n fine, bancherul J.P Warburg: „Vom avea un Guvern Mondial fie că ne place fie că nu ne place” [5, p. 22]

Criptomoneda ne poate perturba viața într-un mod similar cu felul în care au făcut-o telefoanele mobile și internetul. Inițial, s-a crezut că telefoanele mobile vor fi folosite doar pentru a compensa decalajul fizic dintre oameni, permițându-le să comunice pe mii de kilometri. Dar, pe măsură ce a evoluat, a transformat nu doar modul în care comunicăm, ci și fiecare aspect al vieții umane – de la servicii bancare la navigare. În mod similar, tehnologia de bază pentru criptomoneda este încă în evoluție și nu mulți sunt siguri unde va duce. Cu toate acestea, un lucru care pare sigur este că sistemul financiar nu va mai fi la fel.

În concluzie, globalizarea este un proces sau un set de procese, care întruchipează o transformare în organizarea spațială a relațiilor și a tranzacțiilor sociale – în termenii extensiunii, intensității, vitezei și impactului lor, generând fluxuri și rețele transcontinentale sau interregionale de activitate, interacțiune și exercitare a puterii [3, p.

40]. Așa cum am definit-o, globalizarea este un fenomen relativ recent care deosebește prezentul de ceea ce se petrecea acum 50 sau chiar 25 de ani. Într-adevăr, globalizarea este de dorit din multe puncte de vedere. Întreprinderea privată este mai aptă să producă bogăție decât statul. Mai mult, statele au tendința de a abuza de propria putere. Globalizarea oferă un grad de libertate individuală pe care nici un stat nu-l poate asigura. Concurența liberă la scară globală a eliberat talentele antreprenoriale și creative și a accelerat inovațiile tehnologice. Dar globalizarea are și latura ei negativă. În primul rând, în special în țările mai puțin dezvoltate, mulți au suferit din cauza globalizării fără a primi un sprijin în ceea ce privește sistemul de securitate socială. Mulți alții au fost marginalizați de către piețele globale. Întrucât globalizarea înglobează în sine și apariția și dezvoltarea criptoalutiei pe piața internațională, putem afirma că aceste procese, nu doar că se află într-o interdependență, dar și devin coautorii viitorului nostru pe pământ. Până unde vor progresa tehnologiile? Care este garanția că succesorii noștri vor folosi cunoștințele pentru binele omenirii? Va putea oare criptomonedă schimba locul banilor din hârtie, așa cum cei din urmă, la rândul lor, au substituit monedele? Sunt întrebări de o importanță primordială la care vă las să cugetați singuri.

Referințe bibliografice:

1. Ushvitskiy L.I., Gorlov S.M., Korolev V.A , Kunicina N.N., Kulagovskaya T.A., Parahina V.N., Kalyiugina S.N. Criptomonedă și impactul ei asupra economiei globale. Stavropol, Editura SEQUOIA, 2017
2. Held D., McGrew A.G., Goldblatt D., Perraton J. Transformări globale: politică, economie și cultură. Standford University. Press Standford. California, 1999.
3. Soros G. Economie și societate. Despre globalizare. Iași. Editura Polirom, 2002.
4. Holtmeier M., Sandner P. Impactul criptomonedelor asupra țărilor în curs de dezvoltare. Frankfurt pe Main, Scoala din Frankfurt Management financiar, 2019.
5. Brăilean T. Noua economie: sfârșitul certitudinilor. Iași. Institutul European, 2001.

Resurse Web:

1. Date oficiale despre criptomonedă. [citat 16.12.2021]. Disponibil: <https://coinmarketcap.com/>
2. Schatzker E., discută cu Changpeng "CZ" Zhao, Fondator & CEO Binance. Confruntarea cu criptomonedă și tehnologii discriptive.
3. Kuznetsov A. Criptomonedă și viitorul globalizării. [citat 20.03.2020] Disponibil: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/kriptoalyuty-i-budushchee-globalizatsii/>
4. Voigt K., Rosen A. Ce este Blockchain? Tehnologia din spatele criptomonedei, explicată. [citat 04.10.2021]. Disponibil: <https://www.nerdwallet.com/article/investing/blockchain>

**PROCURORUL - AUTORITATEA COMPETENTĂ SĂ SOLUȚIONEZE CAUZA
CONTRAVENȚIONALĂ, CONTRIBUIND LA RESPECTAREA
DREPTURILOR OMULUI**

**THE PROSECUTOR – COMPETENT AUTHORITY TO SOLVE THE
CONTRAVENTION CASE, CONTRIBUTING TO THE RESPECT
OF HUMAN RIGHTS**

MUNTEANU Daniela
Studentă anul II, USM
Coordonator: PANTEA Oleg,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 343.163:342.9:341.231.14

Summary

In this article, it was analyzed the subject of the prosecutor, considered as the competent authority, near with the court, the administrative commission and the ascertaining agent, to solve the contravention case, contributing in this way to the respect of human rights.

For the realization of this article were used materials such as Contravention Code of the Republic of Moldova, various articles mentioned in the bibliography of this text and also books of contravention law.

Keywords: *prosecutor, contravention case, human rights, principles, values, contravention law*

Introducere

Zi de zi ne ciocnim cu diverse tipuri de abateri de la lege, care au un grad redus de pericol, iar pedepsele pentru săvârșirea acestora sunt relativ ușoare (aplicarea unor amenzi până la arest contravențional în cel mai grav caz). Cauzele contravenționale sunt soluționate printr-o activitate desfășurată de anumite organe împuternicite prin lege cu asemenea competență. În ceea ce privește descrierea competențelor fiecărei autorități abilitate să soluționeze cauza contravențională, acestea sunt menționate în Capitolul III al Codului contravențional, intitulat, „Autoritățile competente să soluționeze cauzele contravenționale”. [2, p. 123] Printre aceste autorități se numără și procurorul, autoritatea menită să supravegheze justa aplicare a legii, respectarea drepturilor omului cum ar fi dreptul la un proces echitabil; nici o pedeapsă nu poate fi aplicată fără a constitui o contravenție în acel moment; interzicerea discriminării etc. și care reprezintă interesele statului într-un proces, magistrat atașat pe lângă o instanță judecătorească, având rolul de acuzator public. Astfel, în lucrarea dată se va analiza locul și rolul procurorului în înfăptuirea justiției prin prisma etapelor procesul contravențional.

Locul și rolul procurorului în soluționarea cauzei contravenționale și respectarea drepturilor omului.

În primul rând, este de menționat faptul, că în diferite țări, procurorul are diverse funcții, chiar și în cadrul procesului penal. În deosebi, caracterul atribuțiilor procurorului sunt și mai distincte în sistemele unde contravenția este percepută drept a fi o faptă penală, iar despre un proces contravențional distinct de cel penal nu se discută (Spania, Germania, Danemarca) sau în cazul în care dreptul contravențional este privit drept parte a dreptul administrativ, dar indiferent de domeniul în care activează procurorul

respectarea drepturilor omului și justa aplicare a normelor este neschimbată. În legislația Republicii Moldova, competențelor procurorului i se oferă o atenție deosebită. În corepunere cu prevederile art. 386 Cod contravențional, procurorul participă la procesul contravențional, respectiv în limitele competenței sale, stabilite în Codul contravențional.[4, p. 39]

Până în anul 2009, desfășurării procedurii contravenționale îi revenea procurorului, un rol mult mai special. Se știe că toate organele administrației publice(cu excepția Președenției Republicii Moldova și Guvernului), inclusiv organele împuternicite să examineze cazurile contravenționale, se aflau sub supravegherea procurorului. Efectuând supravegherea generală asupra activității acestor organe, inclusive asupra legalității actelor administrative emise de aceste organe procurorul reacționează la încălcările de lege depistate prin depunerea de protest. Potrivit art. 276 CCA, care a fost abrogat, împotriva decizie asupra cazului contravențional putea înainta un protest procurorul sectorului sau minicipiului în termen de 10 zile de la data pronunțării ei. Protestul procurorului se soluționa, conform procedurii prevăzute de art. 279-280 CCA. Depunerea acestuia suspenda executarea deciziei cu privire la cazul contravențional.

Acum însă, datorită funcției sale, procurorul este în drept să realizeze următoarele acțiuni privind procesul contravențional, și anume:

- să pornească procesul contravențional;
- să aplice în cazurile prevăzute de lege sancțiunea contravențională;
- să solicite aplicarea de către instanța de judecată a unei sancțiuni contravenționale;
- să participe la examinarea cauzei în instanță de judecată atunci când procesul contravențional a fost pornit de el;
- să verifice legalitatea acțiunilor agentului constatator, conform prevederilor art. 396 alin.;
- să atace decizia agentului constatator sau a instanței de judecată, conform prevederilor art. 396 alin. (4);
- să exercite alte drepturi prevăzute de lege. [1]

Tot aici menționăm faptul că conform Legii nr. 3 cu privire la Procuratură , în cadrul procedurilor penale sau contravenționale, procurorul are acces liber în localurile instituțiilor publice, ale agenților economici, ale altor persoane juridice.

Este de menționat că procurorul este dirijat și de anumite obligații în cazurile contravenționale:

a) să-și îndeplinească obligațiile de serviciu în conformitate cu Constituția, legislația Republicii Moldova și cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte;

b) să respecte prevederile actelor cu caracter normativ adoptate în cadrul Procuraturii;

c) să asigure respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului în exercitarea atribuțiilor sale;

d) să respecte regulile deontologice ale procurorilor și să se abțină de la fapte care ar discredita imaginea Procuraturii sau ar afecta prestigiul profesiei de procuror;

e) să își perfecționeze în mod continuu abilitățile profesionale;

f) să depună anual o declarație pe propria răspundere din care să rezulte că nu este ofițer de investigații, inclusiv sub acoperire, sau informator, sau colaborator al organului care efectuează activitatea specială de investigații;

g) să depună, în condițiile legii, declarația de avere și interese personale;

h) să informeze procurorul ierarhic superior despre indicațiile sau solicitările efectuate cu încălcarea legii, precum și despre un conflict de interese existent sau un conflict de interese ce poate să apară;

i) să declare actele de corupție, actele conexe actelor de corupție și faptele de comportament corupțional care i-au devenit cunoscute;

j) să întreprindă măsuri în vederea denunțării și înregistrării tuturor încălcărilor de lege care i-au devenit cunoscute în exercițiul funcției sau în afara exercițiului funcției;

k) să respecte regimul secretului de stat, precum și al altor informații cu acces limitat care i-au devenit cunoscute în exercițiul funcției.

Procurorul în urma constatării contravenției, emite ordonanța cu privire la contravenția în cauză, pe care a constatat-o în exercițiul funcției și o transmite autorității publice competente de examinarea contravenției. În cazul minorului care a săvârșit o faptă ce se încadrează în dispoziția normei din partea specială a cărții întâi, agentul constator, procurorul sau instanța de judecată expediază materialele cauzei contravenționale autorității administrației publice locale pentru problemele minorilor. La demersul agentului constator, instanța de judecată poate aplica față de minor măsuri de constrângere cu caracter educativ conform art.104 din Codul penal. În cazul refuzului începerii urmăririi penale, încetării urmăririi penale din cauza că fapta constituie o contravenție, procurorul dispune, prin ordonanță motivată, pornirea procesului contravențional și, prin derogare de la art. 396 alin. (1), examinează cauza. Dacă în procesul contravențional se constată că fapta considerată contravenție a fost săvârșită în condiții care o plasează sub incidența legii penale, dosarul se remite neîntârziat, prin încheiere motivată, procurorului, după competență. Dacă, în mersul urmăririi penale, de către organul de urmărire penală se constată că fapta care se considera infracțiune este contravenție, dosarul se remite neîntârziat, prin ordonanță motivată, procurorului.[1]

Cauza contravențională se judecă în termen de 30 de zile de la data intrării dosarului în instanță. Dacă există temeieri rezonabile, judecătorul, prin încheiere motivată, poate prelungi termenul de judecare a cauzei cu 15 zile.

În cazul reținerii persoanei conform art.376 și 433, judecarea cauzei contravenționale se face de urgență și cu precădere. Prezența agentului constator sau, după caz, a procurorului, în cazul în care acesta este parte în cauza contravențională, la ședința de judecare a cauzei contravenționale este obligatorie. Absența agentului constator sau, după caz, a procurorului, citați în conformitate cu legislația, fără motiv întemeiat și fără înștiințarea prealabilă a instanței, nu împiedică judecarea cauzei contravenționale și permite aplicarea acestuia a unei amenzi judiciare de către instanța de judecată, în conformitate cu art. 201 din Codul de procedură penală.

Totodată, dacă ar fi să facem o comparație dintre procedura penală și procedura contravențională, am putea observa că procurorul joacă rolul principal în procesul de urmărire penală, iar în fața instanței de judecată acesta susține acuzarea, pe când în cadrul procesului contravențional procurorului nu-i mai este atribuit un rol central în procesul de susținere a învinuirii din partea statului, constatându-se că procurorul are aceleași atribuții ca și orișicare agent constator. Deși art. 386 al Codului contravențional indică procurorului competențe de a verifica legalitatea deciziilor agentului constator și de a le contesta în instanța de judecată, totuși, odată cu aplicarea modificărilor la art. 396 al Codului contravențional, potrivit cărora a fost abrogat alin. (4) al acestui articol, competența de a verifica legalitatea deciziilor agentului constator și de a le contesta în instanța de judecată a încetat a mai exista, iar ca urmare, procurorul exercită de facto și de jure doar simple atribuții de agent constator. Astfel, așa ca și agentul constator, procurorul pornește cauza contravențională, cum am menționat deja, ca și agentul constator sau comisia administrativă, procurorul examinează cauza contravențională și aplică sancțiunile pe marginea cazurilor atribuite în competența acestuia, iar în final, deciziile procurorului pe marginea acestor cazuri pot fi atacate în ordinea articolului 448 al Codului contravențional. Este în așa fel inexplicabil faptul din ce considerente procurorului nu-i este recunoscut statutul de agent constator, odată ce acestuia nu i-a fost atribuit

rolul de conducător în procesul de sancționare contravențională, iar atribuțiile procurorului în procesul contravențional sunt practic identice cu cele ale altor categorii de agenți constatatori. Mai mult ca atât, potrivit art. 386 al Codului contravențional, în vederea realizării competențelor sale, procurorul este în drept să pornească procesul contravențional și să aplice în cazurile prevăzute de lege sancțiune contravențională. De fapt, acestea și sunt competențele de constatare și sancționare ale cazului contravențional, de rând cu organele de interne, organele vamale și altele, doar că paralel, pe domeniile sale de competență, așa cum este stabilit de Codul contravențional.

Unica deosebire care era anterior pe acest compartiment și care nu mai există, era faptul că procurorul era în drept de a ataca în ordinea art. 448 al Codului contravențional deciziile agentului constator. Dar și aceste competențe au fost retrase. Aceasta este deoarece competența de a ataca deciziile agenților constatatori reprezintă nu altceva decât o posibilitate de a fi realizată o prerogativă a competenței de supraveghere generală, funcție care a fost exclusă din competența procuraturii.[4, p.39] Astfel, odată ce statutul procurorului în procesul contravențional este echivalat statutului altor categorii de autorități ce pot constata, examina și aplica sancțiuni contravenționale, merită și necesită, în așa fel a fi deschisă întrebarea despre faptul ca procurorul să fie considerat agent constator, de rând cu celelalte autorități ale administrației publice prevăzute de Codului contravențional.

În același timp, dacă să analizăm prevederile articolului 3 al Legii cu privire la procuratură, care consacră principiile de organizare și de activitate a Procuraturii și a procurorului, constatăm că procurorul își desfășoară activitatea în baza principiilor legalității, imparțialității, rezonabilității, integrității și independenței procesuale, care îi oferă posibilitatea de a lua în mod independent și unipersonal decizii în cauzele pe care le gestionează. Astfel, o dată ce procurorul nu a fost încadrat la categoria de agent constator, atunci urmează ca și statutul acestuia să fie unul distinct în procesul contravențional. Un alt fapt bine de menționat este că o dată ce Codul contravențional consacră funcția de acuzare de stat și agentului constator, comisiilor administrative, dar și altor autorități, atunci această funcție distinctă pentru procuror nu trebuie să se exprime în susținerea acuzării. În același sens, această funcție nu poate fi una de supraveghere generală. Funcția procurorului în procesul contravențional trebuie să rezulte în examinarea cazurilor contravenționale când se constată o incompatibilitate instituțională precum și în cazurile în care ca urmare a exercitării urmăririi penale, procurorul constată că fapta nu constituie infracțiune, ci o contravenție. De asemenea procurorul trebuie să fie prudent și la constatarea cauzelor contravenționale sau respectiv la soluționarea acestora trebuie să țină cont de tot spectrul de drepturi pe care le au categoriile de persoane relaționate cu contravenția în cauză, ca de exemplu victima care are următoarele drepturi, conform art. 387 alin (3):, a) la înregistrarea neîntârziată a cererii sale în modul stabilit, la soluționarea cererii de către agentul constator, la informare privitor la decizia adoptată;

b) să prezinte documente, alte mijloace de probă în vederea confirmării pretențiilor sale;

c) să-și retragă cererea în cazurile prevăzute de lege;

d) să atace decizia autorității competentă să soluționeze cauza contravențională;

e) să fie asistată în procesul contravențional de un apărător ales;

e¹) să ia cunoștință de toate procesele-verbale ale acțiunilor procesuale la care a participat, să ceară completarea acestora sau includerea obiectivelor sale în procesul-verbal;

e²) să ia cunoștință de materialele dosarului contravențional după încheierea acțiunilor agentului constator întreprinse în vederea constatării faptei contravenționale și după remiterea dosarului spre examinare și să noteze orice informații din dosar;

f) să i se elibereze, la cerere, în cel mult 24 de ore, copii de pe procesul-verbal cu privire la contravenție, deciziile luate și hotărârile adoptate în cauza respectivă;

g) să i se elibereze, la solicitare scrisă sau verbală, copii de pe alte materiale decât cele indicate la lit.e²), cu respectarea regimului informațiilor care constituie secret de stat, bancar, comercial, al informațiilor oficiale cu acces limitat sau al datelor cu caracter personal. Copiile se eliberează contra unei plăți stabilite de către Guvern, care nu va depăși cheltuielile suportate de către agentul constatator sau de către instanța de judecată pentru eliberarea acestora.”

Pe când martorul are dreptul conform art. 388 alin. (3) Cod contravențional la : „a) să știe în legătură cu ce cauză este citat;

b) să ceară recuzarea interpretului, traducătorului care participă la audierea sa;

c) să înainteze cereri;

d) să refuze de a face declarații, de a prezenta documente, alte mijloace de probă, mostre ori date dacă acestea pot fi folosite împotriva sa ori a rudelor apropiate;

e) să facă declarații în limba maternă sau în orice altă limbă, să ia cunoștință de declarațiile sale înregistrate, să ceară corectarea sau completarea lor;

f) la facerea declarațiilor, să utilizeze documente ce conțin calcule complicate, denumiri geografice, informații de altă natură dificil de a fi expuse din memorie, să noteze amănuntele greu de memorizat, să-și illustreze declarațiile cu scheme, desene grafice;

g) să fie asistat de un apărător pe care l-a ales ca reprezentant.”.

Persoana în a cărei privință a fost pornit proces contravențional are dreptul conform art.376-381. Cod contravențional, printr care menționăm și: inviolabilitatea persoanei, libertatea de mărturisire împotriva sa, dreptul la apărare, limba în care se desfășoară procesul contravențional și dreptul la interpret,dreptul de a nu fi urmărit sau sancționat de mai multe ori, accesul liber la justiție.

Decizie.

Decizia din data de 03.02.2020 a Curții Constituționale cu privire la inadmisibilitatea sesizării privind excepția de neconstituționalitate a art. 386 alin (2) alin e) din Codul Contravențional(controlul legalității deciziilor agentului constatator). La originea cauzei se află excepția de neconstituționalitate a art. 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravențional, ridicată de către dl avocat Vasile Nicoară, în dosarul nr. 4r-106/2019, președinte la Curtea de Apel Comrat.Litigiul l-a constituit plângerea depusă de administratorul S.C „Daltaban”, prin care a solicitat sancționarea administratorului S.C. „Cristal-Avant” S.R.L. în baza articolului 335 [*samavolnicie*] din Codul contravențional, în urma căreia agentul constatator a dispus încetarea procesului-contravențional intentat în privința dlui Nicolae Deli, potrivit articolului 441 alin. (1) lit. a) din Codul contravențional, pentru că fapta nu întrunea circumstanțele unei contravenții. Pe 24 septembrie 2018, procurorul a emis o ordonanță privind anularea deciziei de încetare a procesului contravențional, conform articolelor 386 alin. (2) lit. e) și 396 alin. (4) din Codul contravențional. Pe 18 octombrie 2018, același procuror a refuzat, prin ordonanță, pornirea urmăririi penale și a intentat un proces contravențional în privința dlui Nicolae Deli, administrator al S.C. „Cristal-Avant” S.R.L., în baza articolului 335 din Codul contravențional.

Apoi, pe 26 octombrie 2018, procurorul a emis o ordonanță prin care a constatat vinovăția dlui Nicolae Deli la comiterea contravenției prevăzute de articolul 335 din Codul contravențional și i-a aplicat o amendă în mărime de 20 unități convenționale, adică 1000 lei. Pe 14 noiembrie 2018, dl Nicolae Deli a depus la Judecătoria Comrat, sediul central, o contestație împotriva ordonanței Procuraturii U.T.A. Găgăuzia din 26 octombrie 2018, prin care a solicitat anularea ordonanței procurorului din 26 octombrie 2018, cu încetarea procesului contravențional intentat în privința dlui Nicolae Deli. Pe 14 iunie 2019, dl Nicolae Deli a decedat, dar pe 22 iulie 2019, dl avocat Vasile Nicoară, care apără interesele defunctului Nicolae Deli, a declarat recurs la Curtea de Apel Comrat, prin care a solicitat admiterea acestuia, cu dispunerea achitării dlui Nicolae Deli, în baza articolului 473 alin.

(1) pct. 2) lit. a) din Codul contravențional, sau încetarea procesului contravențional din motivul lipsei faptei contravenționale.

În argumentarea excepției de neconstituționalitate, autorul pretinde că articolul 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravențional nu corespunde exigențelor calității legii, pentru că acest articol nu reglementează modul în care poate fi realizată competența procurorului de a verifica legalitatea acțiunilor agentului constatat. Norma la care fac trimitere prevederile contestate a fost abrogată. De asemenea, autorul excepției de neconstituționalitate susține că prevederile contestate sunt de natură să încalce principiul *non bis in idem*. În opinia sa, prevederile contestate contravin articolelor 1 alin. (3), 21 și 23 din Constituție.

În urma analizării, Curtea Constituțională că prevederile contestate nu au făcut anterior obiect al controlului de constituționalitate.

Sub acest aspect, Curtea reține că autorul sesizării contestă dispozițiile articolului 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravențional, potrivit căror „procurorul poate să verifice legalitatea acțiunilor agentului constatat, conform prevederilor articolului 396 alin. (4) [din același Cod]”. Dispozițiile contestate sunt norme de trimitere. Ele nu pot fi privite în mod izolat, ci doar în coroborare cu prevederile articolului 396 alin. (4) din același Cod, care stabileau că „în cadrul controlului respectării legislației la înregistrarea de către subdiviziunile competente subordonate Ministerului Afacerilor Interne, de către Centrul Național Anticorupție, Serviciul Vamal a sesizărilor despre săvârșirea contravențiilor și infracțiunilor, procurorul este în drept să verifice legalitatea acțiunilor agentului constatat, să pornească procesul contravențional, să atace decizia agentului constatat în instanța de judecată”. În această cauză, Curtea observă că, pe 24 septembrie 2018, procurorul a emis ordonanța privind anularea deciziei agentului constatat de încetare a procesului contravențional în privința dlui Nicolae Deli, bazându-se pe prevederile articolelor 386 alin. (2) lit. e) și 396 alin. (4) din Codul contravențional (a se vedea *supra* § 8 din prezenta decizie). Ordonanța în discuție a fost emisă la o dată ulterioară intrării în vigoare a Legii nr. 179 din 26 iulie 2018, lege prin care a fost abrogat articolul 396 alin. (4) din Codul contravențional.

În aceste circumstanțe, Curtea constată că prevederile criticate nu urmau a fi aplicate și, prin urmare, nu puteau fi incidente în cauza în care a fost ridicată excepția de neconstituționalitate. Chiar dacă articolul 396 alin. (4) din Codul contravențional ar fi fost în vigoare la data emiterii ordonanței menționate supra, Curtea subliniază că acest articol, coroborat cu articolul 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravențional, nu conține, în sine, reglementări care i-ar permite procurorului să anuleze decizia agentului constatat. Această competență le revine, prin definiție, instanțelor de judecată. Procurorul ar putea să conteste, în condițiile legii, actele agentului constatat în fața instanțelor de judecată.[5]

Așadar, interpretarea și aplicarea de către procuror a normei contestate nu reprezintă o problemă de constituționalitate. Problema abordată în sesizare vizează aspecte care țin, de fapt, de competența instanțelor judecătorești de a verifica legalitatea și temeinicia acțiunilor și actelor procesuale întocmite de către procurori.

Astfel, observăm explicațiile Curții Constituționale a declarant inadmisibilă sesizarea privind excepția de neconstituționalitate a articolului 386 alin. (2) lit. e) din Codul contravențional, cu argumente relevante cazului dat, privind desfășurat competențele procurorului în cadru cauzei contravenționale, care sunt drepturile și obligațiile acestuia pentru ca procesul de justiție să fie unul efectiv și pentru a nu fi lezate drepturile și libertățile persoanelor implicate, dar și cele neimplicate.

Concluzii.

În concluzie, consider că în urma analizei cu privire la tema „Procurorul-autoritate competentă să soluționeze cauza contravențională, contribuind la respectarea drepturilor

omului”, procurorul ar trebui să aibă niște împuterniciri distincte de cele ale agentului constatatator, din cauza statutului acestuia special, a principiilor de care se guvernează în buna exercitare a atribuțiilor sale de serviciu, iar o dată ce funcțiile acestuia se ciocnesc cu îndeplinirea aceluiași funcții doar că de altă autoritate competentă, funcțiile depline ale procurorului se dizolvă și nu mai au valoare separată. Tot aici, menționăm faptul că defapt protejarea și respectarea drepturilor omului nu se limitează doar la normele stipulate și la îndeplinirea acestora, ea mai are și anumite principii și valori la baza acestea, pentru ca persoanele să se simtă sigure că nu li se vor leza nici un drept, de aceea nu doar procurorii în activitatea lor apropiată de agent constatatator ar trebui să țină cont de anumite principii, ci întreg sistemul de justiție, chiar începând cu cele mai mici funcții.

Referințe bibliografice:

1. Codul Contravențional al Republicii Moldova, 24.10.2008.
2. Pantea O., Antoci A. Drept contravențional, suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2020.
3. Guțuleac V. Drept contravențional. Procedura contravențională. Chișinău: ULIM, 2006.

Resurse Web:

4. Trofimov I., Robu G. Rolul procurorului în procesul contravențional. [citat 15.12.2021]. Disponibil: http://dspace.academy.police.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/177/Anal_e_st_2018_nr_1_38_40.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
5. Legea nr. 3 din 25. 02. 2016 cu privire la Procuratură. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117461&lang=ro
6. Decizia de inadmisibilitate a Curții Constituționale, privind excepția de neconstituționalitate a art. 386 alin.(2) din Codul Contravențional. [citat 15.12.2021]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=756>
7. Drepturile omului și procedura penală. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. [citat 15.12.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/drepturile-omului-i-procedura-penala-jurispruden-a-cur-ii-europene-a-d/1680998837>
8. Declarația universală a drepturilor omului. [citat 15.12.2021]. Disponibil: https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/rum.pdf.

**ANALIZA HOTĂRĂRIILOR CtEDO DE CONSTATARE A ÎNCĂLCĂRII DE
CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA A CONVENȚIEI ÎN LEGĂTURA CU
PROTESTELE DIN APRILIE 2009**

**THE ANALYSIS OF ECtHR DECISIONS CONDEMNING THE REPUBLIC OF
MOLDOVA IN THE CONTEXT OF THE EVENTS OF APRIL 2009**

POZNEACOVA Veronica,
studentă, anul III, Facultatea de Drept, USM
Coordonator: ZAHARIA Victor,
dr. în drept, conf. univ.

CZU: 341.64:323.233:342.721

Summary

On April 5, 2009, general elections were held in the Republic of Moldova. The announcement of their results generated a discontent among the population expressed through peaceful protests, which gradually turned into violent ones. The authorities applied force to the protesters, and the detained persons were subjected to inhuman, degrading treatment and torture. Among the deviations declared by the victims of these events are: unfounded and undocumented detentions, humiliation of persons, non-provision of medical assistance, violation of procedural rights, among which the prohibition to notify relatives, lawyer about detention, inhuman conditions of detention, torture and non-investigation of these violations by the authorities. To the date, the Republic of Moldova has been convicted for human rights' violations during the events of April 2009 in 9 cases among them Muradu against the Republic of Moldova no. 26947/09, O. R. and L. R. against the Republic of Moldova no. 24129/11, Taraburca against the Republic of Moldova no. 18919/10, Iurcu against the Republic of Moldova no. 33759/10, Cucu and others against the Republic of Moldova no. 7753/13, 75188/13 and 76511/14, Buhaniuc against the Republic of Moldova no. 56074/10, D. against the Republic of Moldova no. 25397/09. In 12 other cases the Republic of Moldova has pleaded guilty and obliged to pay compensation to the victims. Currently, in the process of judging of the Strasbourg High Court, there are other requests generated by the events of April 2009. In this study, there are analyzed the human rights' violations generated by the authorities' actions during the April protests noted by the ECtHR. The European Court started the violation of article 3 in aspects related to the application of torture, inhuman and degrading treatment, article 5 because of the unsubstantiated and undocumented mass detentions and the application of violence during the detention and article 13 because of the ineffectiveness of national remedies in cases related to torture. The analyze of this violation could prevent the subsequent violation of human rights in the hypothetical situation of a demonstration, which turns into mass disorder, as well as to prevent the convictions of the Republic of Moldova regarding the causes related to the events of April 2009. So, in this research we aimed to determine the ECtHR judgments according to winch the Republic of Moldova was convicted for the human rights' violations during the events of April 2009, to analyze the common characteristic features for all these violations, to examine the statistical data on the age of the victims, the date and place of their detention, to establish the human rights violations, which have not yet been examined by the ECtHR. Despite the introduction of major modifications in the legislation regulating the limits of application of the force of collaborators of law enforcement bodies, article 3 of the ECHR that prohibits torture remains one of the most

frequently violated by the authorities of the Republic of Moldova, which determines the necessity of analysis both the decisions of the European Court and the legislation in force.

Keywords: *human rights, torture, detention, ECHR, violence, victim*

Introducere

Evenimentele din aprilie 2009 – calificarea CtEDO. Curtea Europeană a marcat cadrul general și a notat circumstanțele legate de așa numite „evenimente din 7 aprilie 2009” analizând sursele guvernamentale oficiale și comentariilor organizațiilor internaționale și non-guvernamentale [1], raportul lui Thomas Hammarberg, Comisarul pentru Drepturile Omului a Consiliului Europe, întocmit ca urmare a vizitei sale în Moldova din 25-28 Aprilie 2009[2]; raportul Comitetului European pentru prevenirea și combaterea Torturii din 27 și 31 iulie 2009[3]; Raportul Comisiei Parlamentare pentru investigarea consecințelor și cauzelor evenimentelor care au urmat alegerile din 5 aprilie 2009; Raporturile IDOM și CrEDO relevante [4]; Declarația Baroului de Avocați din Moldova din 17 aprilie 2009 [5].

Curtea a calificat evenimentele din aprilie 2009 astfel: “La 5 aprilie 2009 au avut loc alegeri generale în Republica Moldova. Rezultatele preliminare ale acestor alegeri au fost anunțate la 6 aprilie 2009. Potrivit rezultatelor publicate, Partidul Comunist din Moldova, care la acea perioadă de timp s-a aflat la guvernare a câștigat alegerile cu o diferență mică de voturi. La 6 aprilie 2009, oamenii prin diverse forumuri online și-au exprimat nemulțumirea față de rezultatele alegerilor și presupusa fraudă electorală. La ora 18.00, câteva sute de persoane, majoritatea tineri, s-au adunat în fața monumentului lui Ștefan cel Mare din Centrul Chișinăului. O jumătate de oră mai târziu, 3.000-4.000 de persoane s-au adunat pentru a protesta împotriva presupusei fraude electorale, făcând acest lucru în fața Palatului Prezidențial și a clădirii Parlamentului, după care s-au întors în Piața Marii Adunări Naționale. Apoi a fost anunțată o demonstrație mai mare pentru ora 10 dimineață a doua zi. La 7 aprilie 2009, protestul a fost reluat cu participarea a aproximativ 5.000-6.000 de persoane. Deși la început demonstrația a fost una pașnică, treptat câteva sute de participanți au manifestat acte de violență. Două intervenții efectuate cu mașină de pompieri și forțele speciale au adus mulțimea în stare în care actele de violență nu mai putea fi prevenite. După atacuri violente și aruncări de pietre, care au întâmpinat foarte puțină rezistență din partea poliției, aproximativ 250 de protestatari agresivi au reușit în cele din urmă să pătrundă în etajele inferioare ale Președinției și ale clădirii Parlamentului. Ei au jefuit aceste etaje și au dat foc la sufragerie din Președinție. În timpul nopții în clădirea Parlamentului au izbucnit mai multe incendii, unele dintre ele izbucnind după ce autoritățile au redobândit controlul total asupra clădirii în jurul orei 11 noapte. La aproximativ 1 noapte pe 8 aprilie 2009, diferite unități de poliție și forțe speciale au lansat o operațiune la scară largă menită să restabilească ordinea publică. Cu toate acestea, Comisia a constatat că a fost folosită forța excesivă și toți cei care erau încă prezenți în Piața Marii Adunări Naționale au fost reținuți, indiferent dacă au acționat violent sau nu. Reținerile au continuat pe parcursul câtorva zile. Mass-media a raportat cazuri și a prezentat videoclipuri în care tinerii sunt reținuți și / sau bătuți de polițiști, atât în uniformă, cât și îmbrăcați în haine civile, în centrul orașului pe 8 aprilie și în zilele următoare, mult după încheierea protestelor din seara zilei de 7 aprilie 2009.”[6]

Această calificare făcută de CtEDO în cadrul hotărârii Muradu împotriva R. Moldova nr. [26947/09](#) [6] este importantă, pe de o parte, din perspectiva descrierii obiective a evenimentelor, care nu este influențată de factorul politic, cât și prin posibilitatea de a determina încălcările drepturilor omului în timpul evenimentelor din aprilie 2009.

În conformitate cu datele oficiale publicate de Procuratura Generală privind investigarea cauzelor penale legate de evenimentele din perioada 06 – 07 aprilie 2009 au fost înregistrate și examinate, în special de procuratura militară Chișinău și procuratura mun. Chișinău, 107 sesizări cu privire la infracțiuni, dintre care în 26 cazuri procurorii s-au autosesizat și au început investigațiile în lipsa plângerilor cetățenilor. [7]

Din numărul total al plângerilor, în 49 cazuri au fost pornite dosare penale, inclusiv:

- în 28 cazuri s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.309/1 Cod penal (tortura) [8],
- în 12 cazuri s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.328 alin.(2) lit.a) Cod penal [8] (depășirea atribuțiilor de serviciu și excesul de putere);
- într-un caz, în baza autosesizării procurorilor, s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.328 alin.(3) lit.b) Cod penal [8] pe faptul excesului de putere și depășirii atribuțiilor de serviciu din partea unor persoane cu funcții de răspundere din cadrul MAI;
- în două cazuri s-a dispus pornirea urmăririi penale în baza art.328 alin.(3) lit.c) Cod penal [8] pe acțiunile factorilor de decizie ai CPs Buiucani pentru acte de violență și reținerii ilegale;
- pe un caz s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.152 alin.(2) lit.e) Cod penal [8];
- pe un caz s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.187 alin.(4) Cod penal [8];
- pe un caz s-a dispus începerea urmăririi penale în baza art.151 alin.(4) Cod penal (vătămarea intenționată gravă a integrității corporale care a dus la decesul persoanei) [8] pe faptul decesului cet. Valeriu Boboc;
- pe un caz s-a dispus pornirea urmăririi penale în baza art.art.27, 145 alin.(2) lit.m) Cod penal [8] pe faptul tentativei de omor;
- pe alt caz a fost pornită urmărirea penală în baza art.327 alin.(1) Cod penal[8]. [7]

În afară de aceasta, Procuratura Generală la momentul publicării comunicatului² a investigat într-un dosar aparte pornit în baza art. 329 alin.(2) lit. lit. a) și b) Cod penal (neglijența în serviciu, soldată cu decesul unei persoane, cu alte urmări grave) [8] acțiunile ex-ministrului Afacerilor Interne și a ex-comisarului mun. Chișinău, care nu au luat măsurile corespunzătoare și au tolerat acțiunile ilegale ale subalternilor săi legate de aplicarea nejustificată a forței fizice și reținerea ilegală a cetățenilor.[7]

Concomitent, în legătura cu evenimentele din perioada 06 – 07 aprilie 2009 de procuratura mun. Chișinău a fost dispusă pornirea urmăririi penale în patru cauze privind acțiunile neglijente (art. 329 alin. (1) Cod penal [8]) ale factorilor de decizie din cadrul a patru comisariate de poliție din mun. Chișinău (Comisariatul general de poliție, comisariatele de poliție sect. Ciocana, Buiucani, Centru), care au admis cazuri de tortură și de aplicare neîntemeiată a forței fizice în incinta unităților teritoriale ale poliției. [7]

În prezent, pornind de la numărul victimelor, care au suferit ca urmare a acțiunilor autorităților, cât și numărul încălcărilor constatate de CtEDO putem remarca faptul că evenimentele din aprilie 2009 reprezintă cea mai gravă încălcare a drepturilor omului de autorități, ceea ce a determinat constatarea repetată a încălcării Convenției Europene de către Republicii Moldova. În prezent sunt constatate 9 încălcări cu referire la dosarele generate de acțiunile autorităților în legătura cu protestele din aprilie 2009, iar în alte 12 cauze autoritățile au recunoscut încălcările comise, angajându-se să plătească despăgubirile solicitate. Pe rolul Curții se mai află și alte dosare generate de evenimentele din aprilie 2009, ceea ce impune necesitatea analizei acestora prin prisma încălcărilor Convenției comise de Republica Moldova.

² Din datele comunicatului de presă reiese că acesta a fost publicat în 2010, fără specificarea datei publicării sau a datei actualizării informațiilor prezentate

În timpul evenimentelor din aprilie 2009 au fost încălcate următoarele drepturi:

1) **Dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentelor inumane și degradante** reglementat de art. 3 din CEDO[9] și art. 24 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova[10]. Tindem să menționăm faptul că în conformitate cu prevederile art. 15 din CEDO[9], dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant este un drept absolut, care nu poate fi restrâns chiar și în situații excepționale.

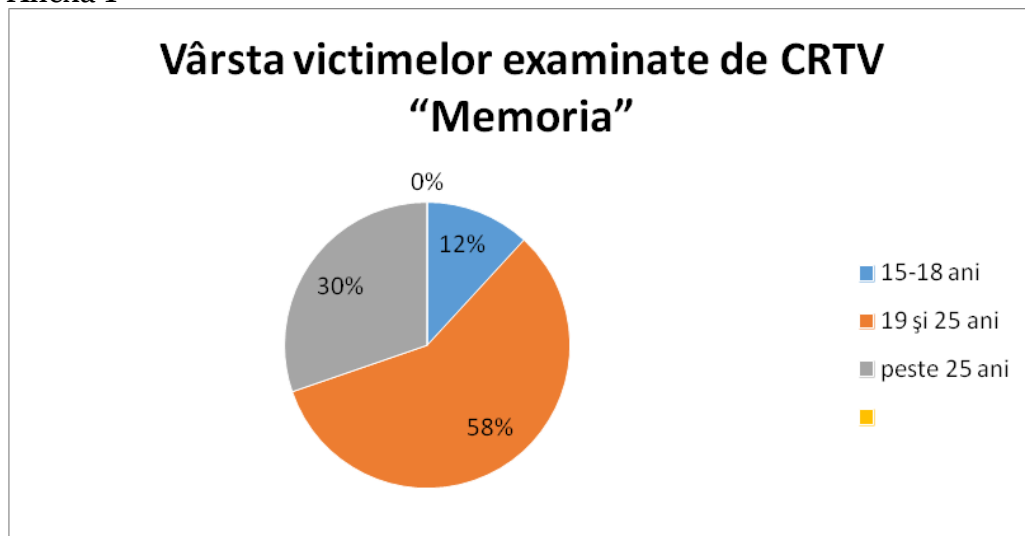
Încălcarea acestui drept fundamental s-a manifestat prin mai multe acțiuni, care pot fi grupate în următoarele categorii:

- tortura „clasică”, care s-a manifestat prin: maltratarea reclamantilor, aplicarea loviturilor de către polițiști[11] cu picioarele bastoane de cauciuc și arme, ordonarea să se culce pe pământ, lovirea reclamantei cu capul de trotuar, [12] impunerea să treacă printr-un „coridor al morții” format de polițiști care loveau cu picioarele și pumnii victima în timp ce aceasta intra sau ieșea din comisariat[11] [12], lovirea victimei în amândouă urechile odată (formă de tortură denumită „telefonul”) și în regiunea capului[11], cauzarea traumei craniene [13] determinarea arsurilor prin arderea cu țigări aprinse [6], ordonarea reclamantei să stea lângă perete cu mâinile ridicate pe perete și aplicarea loviturilor persoanelor reținere de fiecare dată când încercau să vorbească sau să se miște [12]
- umilirea victimei prin maltratarea de natură psihologică, amenințarea cu închisoarea pe termen lung, cu violul, tortura [6] și moartea [11], ordonare fiecărei reclamante să se dezbrace complet, să facă așezări în pielea goală, înjosire demnității persoanei, prin cuvintele „prostituată” [14], aplicarea violenței psihologice [6], insultarea verbală a reclamantului [6], care au determinat problemele psihologice specifice victimelor torturii [13], printre care dureri de cap, vertij și insomnie; coșmaruri cu scene din evenimentele traumatiche, dureri de inimă, anxietate și secvențe de amintiri obsesive, suferirea reclamantei de o serie de evenimente traumatiche și prezenta semne clare de tulburare de stres posttraumatic[15],
- condiții materiale de detenție manifestate prin deținerea reclamantului cu alte opt persoane împreună într-o celulă murdară, umedă [13] neventilată, fără mobilă [12] în care nu pătrundea lumina zilei și nici alte mijloace prin care să-și dea seama de ora din zi sau de dată, condiții inumane de detenție, îngrădirea accesului la lumea exterioară, la rude, la avocat sau la doctor, îngrădirea accesului la apă[11], mâncare[14], veceu [6], oferirea apei murdare, nepotabile, care a determinat contaminarea cu hepatită [11], determinarea reclamantului să doarmă pe podea[13] crearea condițiilor în care reclamantii au fost limitați în posibilitatea de a se odihni [6], neacordarea asistenței medicale.

Referindu-ne la alte circumstanțe legate de evenimentele din 7 aprilie 2009, trebuie să menționăm faptul că Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii “Memoria” (CRTV) o instituție non-profit, apolitică și independentă, care în prezent reprezintă unicul centru de reabilitare a victimelor torturii și a tratamentelor inumane sau/și degradante din Republica Moldova a oferit ulterior asistență medicală pentru 76 persoane abuzate fizic și psihic de către forțele de ordine în timpul reținerii și detenției. 9 dintre aceștia aveau vârsta cuprinsă între 15 și 18 ani, 44 – între 19 și 25 ani, iar 23 tineri aveau peste 25 ani. [16, p.51] În acest context trebuie să menționăm faptul că în arestul poliției au ajuns 19 copii care au participat la manifestațiile de pe 7 aprilie. Rudele, colegii și prietenii au sesizat avocatul pentru drepturile copiilor pentru stabilirea locului aflării a încă 10 copii. Directorul Centrului pentru Drepturile Omului a remarcat că există bănuieli rezonabile ca minorii arestați după protestele din 7 aprilie au fost supuși unor presiuni, deoarece sunt încordați, frustrați. Le este teamă de situația în care s-au pomenit. [16, p.54] Prin urmare, atât din mărturiile și/sau comportamentul victimelor, cât și din rezultatele examinării medicale a victimelor reiese faptul că colaboratorii poliției au aplicat violența față de

persoanele minore (12% din numărul persoanelor examinate de CRVT “Memoria”), care sunt incluse categorie de victime deosebit de venerabile și se bucură de o protecție sporită în conformitate cu standardele internaționale. Vârsta minoră a victimelor nu a fost luată în calcul de către colaboratorii organelor de drept și nu a determinat neaplicarea torturii față de această categorie de persoane. 30% din persoanele, care au solicitat asistența medicală la Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii “Memoria” aveau vârsta cuprinsă între 19 și 25 de ani. În plus, victimele torturii nu au fost înarmate. De aici reiese că aplicarea forței fizice față de acestea în momentul reținerii a determinat încălcarea principiului proporționalității, care se rezumă la utilizarea de către subiecții legii a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc în așa mod încât această utilizare să fie adecvată, necesară și corespunzătoare scopului urmărit. [17, art. 2] (Anexa 1)

Anexa 1

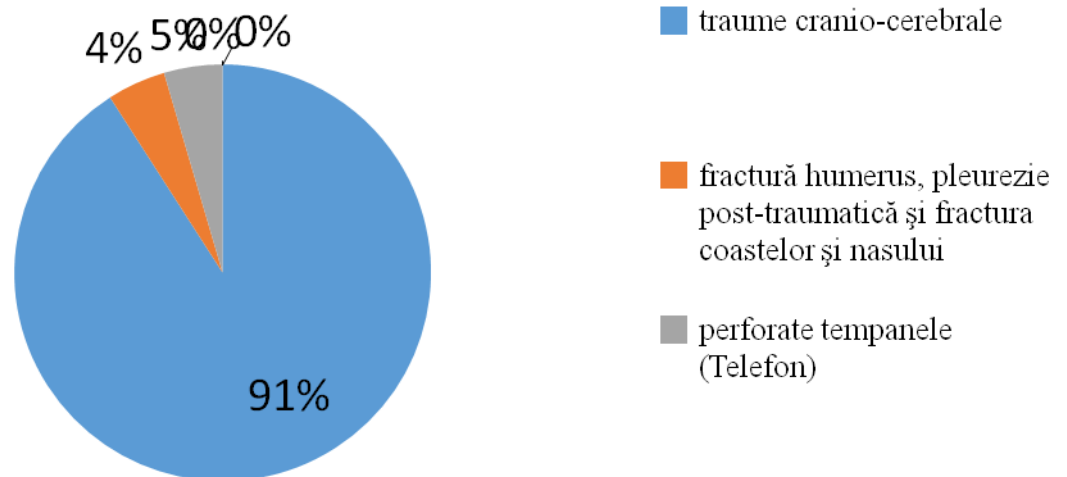


Analizând diagnozele victimelor, menționăm că 60 dintre victimele examinate și asistate de CRTV “Memoria” au suferit traume cranio-cerebrale, confirmate de către medicul neurolog, iar alții 3 au avut fractură humerus, pleurezie post-traumatică și fractura coastelor și nasului. Alte 3 persoane au avut perforate timpane, consecință a utilizării metodei de tortură fizică “telefon”. [16, p.51] Prin urmare, traume cranio-cerebrale reprezintă cele mai des întâlnite vătămări ale integrității corporale, constatate la 91% de victime examinate de CRTV “Memoria”. 5% din victimele torturii au suferit perforația timpanului, iar 4% au fost diagnosticate cu fractură humerus, pleurezie post-traumatică și fractura coastelor și nasului. Din caracterul traumelor constatate devine evident izvorul de proveniență a acestora, și anume aplicarea torturii de organele de drept în timpul în care persoanele examinate erau în custodia statului. (Anexa 2)

Anexa 2.

Traumele constatate ca urmare a examinării victimelor de CRTV

“Memoria”



Analizând diagnozele victimelor prin prisma Regulament Nr.199 din 27-06-2003 de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale [13], observăm că vătămarile corporale constatate de către medici din CRTV “Memoria” se încadrează în vătămarile grave a integrității corporale. Această concluzie se bazează mai ales pe prevederile pct. 44, 61 din Regulamentul Nr.199 [18], în conformitate cu care fractură humerusului și fractura nasului se încadrează în leziunile grave a integrității corporale.

Aspectul specific al acțiunilor autorităților s-a manifestat prin aplicarea torturii psihologice. Astfel, amenințarea cu detenția, violul, leziuni corporale și moartea victimelor sau rudelor acestora au devenit principalul instrument utilizat în scopul obținerii de informații, denunțarea altor participanți, recunoașterea “vinovăției” și pedepsirea persoanelor implicate în proteste. Alte forme ale torturii psihologice, invocate de către victime: restricții ale comunicării cu lumea exterioară, lipsa accesului la informație, dezinformarea, interogarea “încrucișată”, restrângerea accesului la necesitățile vitale, interzicerea și imitarea contactelor cu familia și prietenii, umilirea, atacuri sexuale verbale, dezbrăcare forțată completă, impunerea semnării forțate a mărturisirilor, privare de somn, etc. [16, p.53] În acest context, trebuie să menționăm faptul că aplicarea torturii fizice prin aplicarea violenței față de victime a fost îmbinată cu recurgerea la metodele, care se încadrează în tortura psihologică, manifestată prin amenințări și înjosirea victimelor.

Aplicarea torturii fizice s-a manifestat și prin faptul că majoritatea victimelor au declarat că nu au fost alimentați cu hrană și apă timp de 2-3 zile și nu au beneficiat de asistența medicului, deși au acuzat dureri și probleme de sănătate. Dimpotrivă, unele victime au declarat că au fost maltratați din nou în momentul în care au solicitat avocat, hrană sau accesul la medic, [16, p.52] ceea ce reprezintă o încălcare a garanțiilor fundamentale împotriva torturii la perioadele inițiale de detenție acordate persoanelor reținute printre care dreptul de a informa rudele apropiate despre reținere, stipulat de prevederile art. 173 din Codul de Procedura Penală [19, art. 173], dreptul de a fi asistat de un apărător, reglementat de art. 167 alin. 1¹ [19, art. 167 alin. 1¹] și dreptul la examinare medicală, inclusiv pe cont propriu, consfințită de art. 64 alin. 2 pct. 15, 15¹ [19, art. 64 alin. 2 pct. 15, 15¹]. Alte garanții, care ar trebui să fie oferite persoanelor reținute includ drepturile persoanei bănuite stipulate în art. 64 al Codului de Procedura Penală.[19, art. 64] Cea mai de întălnită încălcare a drepturilor respective s-a manifestat prin neacordarea asistenței medicale solicitate de persoanele reținute.

În plus, majoritatea victimelor au fost reținute în stradă de către polițiști sau persoane în civil. În momentul reținerii, grupuri de la 2 la 6 persoane în civil sau polițiști aplicau simultan lovituri victimelor. De asemenea, în incinta centrelor de detenție, a fost practicat “coridorul morții”, lovituri cu pumni, picioare, bastoane, bâte și chiar patul armei în față, cap, coaste, ceafă, tâmples în timp ce victimele erau încătușate și nu se puteau apăra. Au fost înregistrate declarații în care tinerii au fost loviți cu capul de automobil sau pereți. [16, p.51] În acest context, trebuie să menționăm încălcarea principiului proporționalității prin aplicarea forței fizice și mijloacelor speciale în timpul reținerii, aceasta fiind aplicată față de persoanele imobilizate, care nu mai opuneau rezistență organelor de drept. În plus, ele nu au fost înarmate și nu au prezentat pericolul real pentru polițiști.

Fiind chestionate după metoda de evaluare a traumei “Harvard” de către medicii RCTV “Memoria”, victimele au invocat bătăi și lovituri peste tot corpul, aplicarea torturii în detenție, leziuni fizice severe, “îndoctrinare” politică și ideologică pro-comunistă și anti-democratică, abuz sexual și umilire sexuală, confiscarea și distrugerea bunurilor personale, răpire, izolare forțată de alte persoane, obligare de a trăda un membru de familie sau prieten cu expunerea riscului de moarte sau traume severe. De asemenea, multe dintre victime au afirmat faptul că au fost martori ai actelor de tortură și a bătailor peste tot corpul, aplicate la întâmplare unor persoane pașnice. Anume aceste circumstanțe au fost invocate de către victime drept evenimente traumatice. Unele victime ale torturii, tratamentelor inumane și crude, au declarat că au pierdut cunoștința în timpul în care erau torturați sau târâți de către reprezentanții forțelor de ordine. [16, p.52] Numeroasele persoane care au fost maltratate, reținute și deținute de către forțele de ordine în legătură cu evenimentele din 7 aprilie au declarat medicilor CRVT “Memoria” că umilința și înjosirea demnității umane a fost cea mai oribilă experiență trăită de ei în perioada detenției. [16, p.53]

Nerespectarea condițiilor materiale de detenție s-a manifestat prin faptul că s-au aflat în încăperi lipsite de ventilare și lumină, câte 20 persoane în 12 m.p. sau 25 persoane în 8 m.p. Unii deținuți au declarat că s-au aflat în garajele Comisariatelor de Poliție, în portbagajele automobilelor, în cușcă metalică cu gratii. În perioada detenției, victimele au fost lipsite de hrană, apă și somn, fiind restricționat accesul la examinarea și serviciile medicale, facilitățile igienice, etc. Poliția a folosit pe larg și sistematic relele tratamente împotriva persoanelor aflate în custodia sa. [16, p.55]

Atât analiza aprecierii CtEDO, cât și a circumstanțelor de fapt justifică încadrarea acțiunilor colaboratorilor organelor de drept în cadrul celor de rele tratamente sau tortură. Numeroase mărturii ale victimelor torturii, certificatele medicale, care atestă existența vătămarilor grave probează recurgerea la aplicarea violenței fizice și psihice în momentul reținerii și a detenției persoanelor în comisariate de poliție. În acest context, trebuie să remarcăm faptul că aplicarea largă a torturii de organele de drept în timpul în care persoana se afla în custodia statului reprezintă o încălcarea gravă a drepturilor omului. În plus, Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante și CEDO califică dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant ca fiind un drept absolut, de la care statul nu poate deroga, iar existența situației excepționale nu poate reprezenta o justificare a aplicării torturii de organele de drept. [20, art.2 alin. 2],

În plus, orice aplicare a torturii, tratamentului inuman și degradant trebuie să fie investigată eficient și efectiv de către autorități, ceea ce implică determinarea colaboratorilor organelor de drept, care au aplicat tortura și tragerea lor la răspunderea penală ca urmare a unui proces echitabil cu respectarea principiului prezumției nevinovăției, garanțiilor procedurale și a accesului liber la justiție. Importanța încriminării acțiunilor de tortură se manifestă prin faptul că aplicarea relelor tratamente încalcă

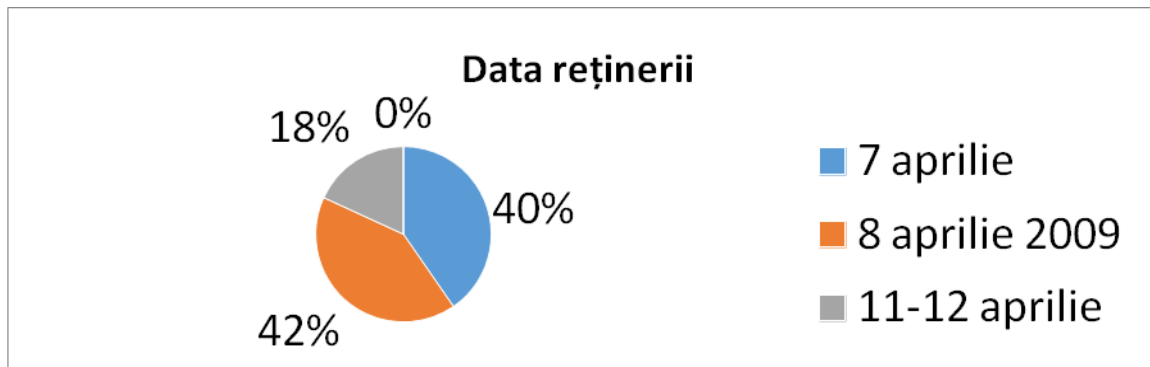
flagrant principiul respectării demnității umane și implică înjosirea persoanei de către colaboratorii organelor de drept. În pofida existenței unor probe, care dovedeau aplicarea torturii față de persoanele reținute în legătura cu protestele din 7 aprilie 2009, inclusiv prin efectuarea expertizelor medico-legale, care constatau prezența vătămărilor grave a integrității corporale ale victimelor cauzate în timpul în care persoana era în custodia statului, autoritățile nu au investigat efectiv aceste cazuri.

2) **Dreptul la libertate și la siguranță** reglementat de art. 5 din CEDO[9] și art. 25 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova[10].

Analizând hotărârile CtEDO de condamnare a Republicii Moldova în legătura cu evenimentele din 7 aprilie 2009 constatăm că acest drept a fost încălcat prin mai multe modalități printre care: aplicarea forței fizice excesive în timpul reținerii, reținerea efectuată de polițiști îmbrăcați în civil fără prezentarea actelor necesare, , care a depășit termenul legal de 72 de ore, , încălcările constatate în cauza *Buhaniuc c. Republicii Moldova nr. 56074/10 din 28 ianuarie 2014*[11]; reținerea nefondată a reclamantilor conform acuzațiilor, care ulterior au fost retrase în cauza *Cucu și alții v. Republica Moldova nr. 7753/13, 75188/13 și 76511/14 din 10 iulie 2018*[21], reținerea nefondată, aplicarea violenței excesive în pofida faptului că reclamantul era minor și nu se opunea ordinilor polițiștilor, calificată de Curtea ca recurgerea la forța fizică în timpul reținerii, ce nu a fost determinată de comportamentul celui reținut, neanunțarea părinților reclamantului despre reținerea fiului minor decât după expirare a 14 ore din momentul reținerii *de facto* constatate în cauza *Iurcu c. Republicii Moldova nr. 33759/10 din 9 aprilie 2013* [13], reținerea reclamantului de colaboratorii de poliție îmbrăcați în civil fără prezentarea actelor necesare pentru reținere, reținerea nefondată, indicarea eronată a datei și orei reținerii reclamantului, desfășurarea audierilor judiciare în incinta Inspectoratului General de Poliție, dispunerea nefondată a arestului preventiv menționate în hotărârea *Taraburca v. Moldova nr. 18919/10 din 6 decembrie 2011* [12], rețineri în masă, încălcarea regulilor de desfășurare a percheziției, neînregistrarea lucrurilor identificate, indicarea orei reținerii eronată, desfășurarea audierilor judiciare în incinta inspectoratului de poliție Chișinău constatate de CtEDO în cauza *O.R. și L.R. c. Moldovei nr. 24129/11 din 30 octombrie 2018* [14], , nespecificarea orei exacte de arestare a reclamantului și nici a faptei pentru comiterea căreia reclamantul a fost arestat cu excepția articolului incriminat din Codul Penal, depășirea termenului reținerii efective stipulat de prevederile Codului de Procedura Penală constatate de CtEDO în cauza *Muradu împotriva R. Moldova no. 26947/09 din 19 ianuarie 2021* [6], reținere ilegală, detenția ilegală timp de peste cinci ore, fără explicarea motivelor reținerii, neînregistrarea reținerii de către organele de drept, detenție nerecunoscută a reclamantei, remarcate de CtEDO în cauza *D. v. Republica Moldova nr. 25397/09 din 8 decembrie 2020* [15].

Analizând datele statistice relevante constatăm că, potrivit informațiilor colectate de societatea civilă, 666 persoane au devenit victime ale evenimentelor post-electorale din Moldova (604 bărbați și 62 femei). 38% dintre acestea au fost reținute la 7 aprilie, iar altele 39% la 8 aprilie 2009. Reținerea persoanelor a continuat și după audierile efectuate în perioada 11-12 aprilie 2009 (17%), fiind astfel continuat procesul de persecutare a protestatarilor pașnici, inclusiv după finalizarea procesului de revocare a măsurilor procesuale de constrângere sub formă de reținere. [16, p.52] (Anexa 3)

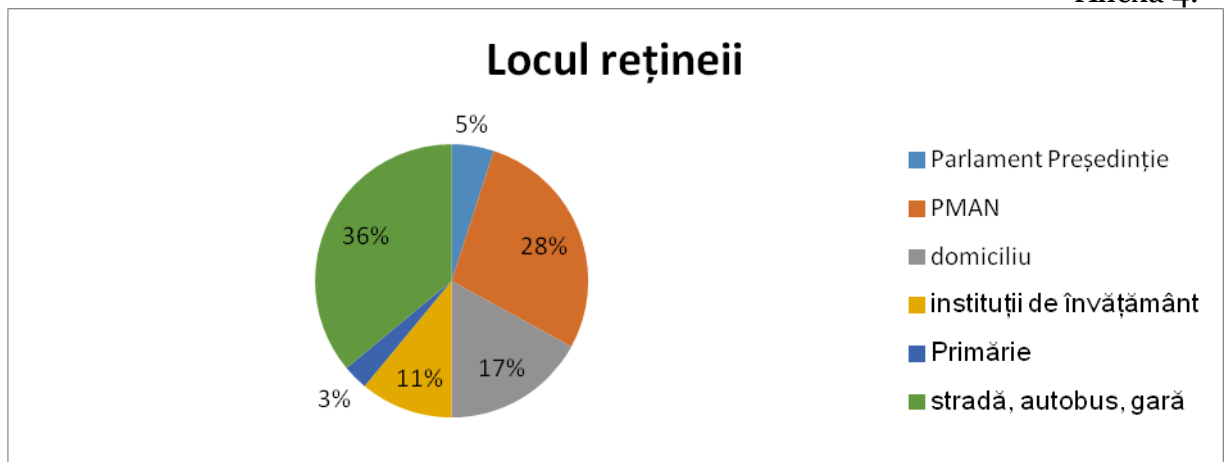
Anexa 3.



Din datele statistice reiese că 42% de persoane au fost reținute la 8 aprilie, iar 18% la 11-12 aprilie. Prin urmare, majoritatea victimelor (60%) nu au fost reținute la data de 7 aprilie, în flagrant, ceea ce arată, pe de o parte, persecutarea participanților în proteste, iar pe de altă parte, existența reținerilor în masa prin oprirea transportului, microbuzelor și arestarea tuturor persoanelor, care s-au aflat înăuntru, inadmisibile în stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.[6] Trebuie să menționăm faptul că caracterul dezordinilor în masa determină activitatea specifică a organelor de drept, care trebuie să izoleze participanții agresivi ai manifestațiilor și să le rețină. În timpul evenimentelor din 7 aprilie 2009 organele de drept au reținut doar 40% de participanți în ziua protestelor, care s-au transformat în dezordine în masă, ceea ce arată identificarea ulterioară a persoanelor și recurgerea la rețineri în masă.

Este relevantă și menționarea locului reținerii victimelor. Numai 5% au fost reținute în apropierea clădirilor Parlamentului și Președinției (PMAN-28%, domiciliu-17%, instituții de învățământ-11%, Primărie-3% și în alte locuri (pe stradă, autobus, gară etc.)-36%).[16, p.52] Reținerea persoanelor în domiciliul, instituții de învățământ, pe stradă, autobus, gară arată, pe de o parte, identificarea ulterioară a protestatarilor, aplicarea represiilor față de persoanele, care au exprimat dezacordul cu rezultatele alegerilor, cât și subliniază caracterul reținerilor în masa. Observăm atât reținerea fără prezentarea probelor și a temeiurilor legale, cât și încălcarea dreptului la libertatea circulației, de exemplu, prin reținerea tuturor persoanelor, care s-au aflat în rutieră constatate în cauza O.R. și L.R. împotriva R. Moldovei nr. 24129/11 [14]. În plus, doar 33% din persoane au fost reținute la locul protestelor (PMAN-28%, Parlamentului și Președinției - 5%), ceea ce arată identificarea ulterioară a victimelor și persecutarea acestora. (Anexa 4)

Anexa 4.



Pe lângă faptul că nu există explicații privind necesitatea unor astfel de “campanii” și justificarea acțiunilor și a consecințelor acestora, este evident faptul că reținerea și detenția în masă a unor persoane generează abuzuri și violări ale normelor, principiilor juridice și ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. [16, p.55]

Prin urmare, CtEDO a constatat încălcarea majoră a dreptului la libertatea și siguranță, manifestată prin aplicarea excesivă a forței în timpul reținerii cu încălcarea principiului proporționalității, efectuarea reținerilor nefondate, neînregistrate, fără prezentarea actelor necesare, încălcarea regulilor de perfectare a procesului-verbal de reținere, a procedurii și termenului reținerii.

3) **Dreptul la un remediu efectiv** reglementat de art. 13 din CEDO[9] și art. 20 din Constituția Republicii Moldova[10], care consfințește accesul liber la justiție și art. 26, care garantează dreptul la apărare. Semnificația și importanța reglementării dreptului la un recurs efectiv a fost formulată de CtEDO astfel: “Curtea reamintește că articolul 13 garantează disponibilitatea la nivel național a căilor de atac pentru a asigura respectarea și, în consecință, pentru a pretinde nerespectarea drepturilor și libertăților reglementate de Convenție, care sunt transpuse în ordinea juridică internă, ținând cont de o anumită libertate de acțiune a statelor contractante cu privire la modul în care aceștia își îndeplinesc obligațiile care le revin. Pentru aplicarea articolului 13, plângerea de bază a reclamantului trebuie să fie motivată.[22]

Curtea reiterează, de asemenea, că măsura reparatorie prevăzută la articolul 13 trebuie să fie eficientă atât în drept, cât și în practică, în special în sensul că punerea sa în aplicare nu ar trebui să fie împiedicată în mod nejustificat de acțiunile sau omisiunile autorităților statului pârât. Curtea este chemată să nu examineze în mod abstract compatibilitatea legislației și a practicii relevante cu Convenția, ci să stabilească dacă a existat o cale de atac compatibilă cu articolul 13 din Convenție pentru a oferi reclamantului o protecție juridică adecvată în ceea ce privește plângerea sa pe fond. "Efectivitatea" "căii de atac" în sensul articolului 13 nu depinde de certitudinea unui rezultat favorabil pentru reclamantă.[22]

Curtea subliniază, de asemenea, că domeniul de aplicare al obligațiilor statului în temeiul articolului 13 variază în funcție de natura plângerii reclamantului în temeiul Convenției. Având în vedere caracterul ireversibil al prejudiciului care poate apărea în cazul în care se materializează pretinsul risc de tortură sau maltratare și importanța pe care Curtea o acordă articolului 3, noțiunea de cale de atac efectivă în temeiul articolului 13 necesită (i) o examinare independentă și aprofundată a afirmației potrivit căreia există motive substanțiale de a crede că există un risc real de tratament contrar articolului 3 și (ii) furnizarea unei posibilități efective de suspendare a executării măsurilor, ale căror consecințe sunt potențial ireversibile.”[22]

În contextul aprecierii violării dreptului la un remediu efectiv în cauza *Iurcu c. Republicii Moldova nr. 33759/10 din 9 aprilie 2013* [13], Curtea a remarcat faptul că în conformitate cu Codul Civil al Republicii Moldova, reclamantul ar fi putut pretinde compensații pentru cauzarea prejudiciului material și moral numai dacă prejudiciul ar fi fost cauzat prin acțiuni ilegale. Din cauza caracterul neadecvat al investigației în privința plângerii reclamantului împotriva ofițerilor de poliție care l-au maltratat, orice acțiune civilă ar fi fost inefectivă [23]. În aceste circumstanțe, Curtea conchide că reclamantul nu a avut un recurs efectiv în conformitate cu dreptul național de a pretinde compensații pentru maltratarea sa și, prin urmare, constată că a existat o violare a articolului 13 al Convenției în ceea ce privește pretenția în temeiul articolului 3[13]. Prin urmare, o eventuală acțiune civilă bazată pe aplicarea torturii în timpul detenției nu ar fi avut nicio șansă de succes, iar reclamantul nu a avut acces la recursuri care să-i permită să obțină compensații pentru relele tratamente suferite în timpul detenției.

4) **Dreptul la viața** reglementat de art. 2 din CEDO[9] și art. 24 din Constituția Republicii Moldova[10]. Încălcarea acestui drept fundamental încă nu a fost constatată de CtEDO, însă reprezentanții Promo-lex au remarcat decesul a cel puțin 4 persoane în cadrul evenimentelor din aprilie 2009. Anumite surse vorbeau despre eventuale victime chiar din seara de 7 spre 8 aprilie 2009, însă autoritățile au negat nu doar eventuale victime ci și aplicarea forței, prezența torturii și persecutarea protestatarilor pașnici. Mai târziu, totuși s-au demonstrat astfel de cazuri, cel mai cunoscut în acest sens fiind cazul Valeriu Boboc, rudele căruia au insistat și au demonstrat prin exhumare și expertiză medico-legală cu participarea unui expert internațional repetată, faptul că decesul nu a survenit în urma intoxicării cu substanțe necunoscute (așa cum au constatat inițial autoritățile) ci în urma loviturilor aplicate. Alte câteva cazuri de deces, presupuse a fi similare cazului Boboc, din diferite motive nu au fost examinate. În presa au fost reflectate alte 3 cazuri de deces în condiții suspecte: Eugen Țapu, Ion Țâbuleac și Maxim Canișev. Familia lui Eugen Țapu a declarat că pe corp sunt urme de violență. Procuratura Generală declara că “la 15 aprilie la etajul tehnic al unui bloc din str. Albișoara, a fost depistat corpul cet. Eugen Țapu, strangulat cu șireturile de la încălțăminte”, iar “decesul acestuia a survenit cu aproximativ 2-3 săptămâni în urmă”. Cadavrul lui Ion Țâbuleac a fost aruncat în noaptea de 7 aprilie, în urma evenimentelor din centrul capitalei, în curtea Spitalului de Urgență din Chișinău. Acesta avea coastele rupte, răni adânci în regiunea tâmpelor și un picior fracturat. Martorii au afirmat că corpul neînsuflețit al tânărului de 22 ani a fost aruncat dintr-o mașină albă, marca Niva, aparținând MAI. Maxim Canișev, un tânăr de 20 de ani, a fost găsit mort în lacul Ghidighici din suburbia mun. Chișinău la 19 aprilie. Rudele au declarat că medicii legiști au constatat că decesul lui Maxim a avut loc pe 8 aprilie, acesta fiind găsit cu “coloana vertebrală traumată, unde avea o pată mare de sânge. [16, p.50]

Până în prezent CtEDO nu a constatat violarea art. 2 al convenției, fiindcă dosarul privind moartea tânărului Valeriu Boboc, omorât în noaptea de 7 spre 8 aprilie 2009, în Piața Marii Adunări Naționale, în prezent este examinat de Curtea Europeană. Reclamanții susțin încălcarea dreptului la viața al lui Valeriu Boboc prin încălcarea de către stat a obligației de a nu provoca moartea și de a lua măsuri care se impun pentru protejarea efectivă a dreptului la viață. De asemenea, avocatului reclamantului a afirmat că nu a fost desfășurată o anchetă serioasă și aprofundată cu privire la circumstanțele morții. Singura persoană condamnată pentru omorârea lui Valeriu Boboc a fost ex-polițistul Ion Perju. Potrivit avocatului reclamanților, imaginile video, dar și declarațiile martorilor audiați arată că tânărul a fost bătut de mai mulți reprezentanți ai forțelor de ordine în baza unor indicații de a reține toți protestatarii, inclusiv prin aplicarea forței. Ion Perju a fost acuzat că i-ar fi aplicat tânărului o lovitură fatală. El a fost condamnat la zece ani de închisoare. Sentința a fost dictată de magistrații Curții de Apel Chișinău [24] și menținută de Curtea Supremă de Justiție [25] după ce în decembrie 2013 Judecătoria sectorului Buiucani l-a achitat. Chiar dacă a fost pronunțată o decizie de condamnare la închisoare cu executare, inculpatul nu a fost arestat de către instanța de apel. Fostul polițist a părăsit ședința de judecată înainte de anunțarea verdictului. Acum fostul polițist este căutat de Interpol. Deși Ion Perju a insistat că nu el este cel care l-a lovit pe Valeriu Boboc, o expertiză tehnică a secvențelor video efectuată în 2010 de Departamentul Investigații Computerizate și Examinarea Probelor din SUA a demonstrat contrariul. Specialiștii au constatat că Ion Perju apare în imaginile surprinse de camerele de supraveghere de pe clădirea Guvernului în noaptea de 7 spre 8 aprilie 2009, aplicându-i lui Valeriu Boboc o lovitură.[26]

Prin urmare, prezența sau lipsa încălcării dreptului la viața în timpul evenimentelor din 7 aprilie 2009 urmează a fi constatată de CtEDO, însă Ion Perju a fost recunoscut vinovat și condamnat pentru omorârea lui Valeriu Boboc, care în prezent este unica victima a acestora evenimente a cărui omor în legătura cu evenimentele din aprilie 2009 a fost probat în cadrul procesului penal desfășurat de organul de urmărire penală, care s-a

finalizat cu pronunțarea sentinței de condamnare. În pofida condamnării definitive și irevocabile pentru comiterea omorului, Ion Perju nu-și execută efectiv pedeapsa.

Protestele din aprilie 2009 ca determinant al modificării și adoptării legislației

Criminalizarea infracțiunilor de tortură a fost introdusă în Codul Penal al Republicii Moldova prin LP139-XVI din 30.06.05, MO98-100/22.07.05 art.463 în 2005 [27], aceasta fiind încriminată de prevederile art.309¹. Comiterea acestei infracțiuni în varianta tip se pedepsea cu închisoare de la 2 la 5 ani, iar în varianta agravantă cu privațiune de libertate de la 5 la 10 ani. Prin urmare, tortura în variantă tip în reglementarea introdusă în 2005 reprezintă o infracțiune mai puțin gravă, reieșind din prevederile art. 16 alin. (3) [27]. În plus, nu a fost criminalizată aplicarea tratamentului inuman și degradant față de persoanele reținute. Constatăm că reglementările legislației naționale a Republicii Moldova în domeniul aplicării torturii nu corespundeau cu standardele internaționale consfințite în Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante³[20], cât și exigentele ce deriva din CEDO[9]. Trebuie să remarcăm prezența lacunelor în legislație, care până la evenimentele din aprilie 2009 nu reglementa modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc de colaboratorii organelor de drept. Abuzul de drept din partea poliției a fost posibil, pe de o parte, din cauza legislației lacunare în domeniul aplicării forței, de exemplu, în timpul reținerii unei persoane, iar, pe de altă parte, prin aplicarea unei pedepse blânde pentru infracțiune de tortură, cât și încadrarea torturii în cadrul infracțiunilor mai puțin grave și nesancționarea tratamentului inuman și degradant. Prin urmare, abuzul de drept a fost generat de convingerea colaboratorilor organelor de drept că aceștia nu vor fi trași la răspundere pentru aplicarea torturii, în contextul indicațiilor superiorilor determinate de reglementarea lacunară a limitelor de utilizare a forței și existența unor pedepse mici pentru aplicarea torturii.

În acest context, considerăm oportun să menționăm faptul că evenimentele din aprilie 2009 au determinat adoptarea unui șir de acte normative, care reglementează limitele de aplicare a forței în procesul reținerii, ținând cont de standardele în domeniul drepturilor omului. În prezent domeniul respectiv este reglementat de următoarele acte normative printre care Lege Nr. 218 din 19-10-2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc [17], Ordin Nr. 77 din 31-12-2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant [28], Ghid privind intervenția profesională în exercițiul funcției [29] adoptat prin Ordinului comun al Procurorului General, Ministrului Justiției, Ministrului Afacerilor Interne, Directorului General al Serviciului Vamal, Directorului Centrului Național Anticorupție și Ministrului Sănătății, Hotărâre de Guvern Nr. 474 din 19-06-2014 cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora Publicat : 24-06-2014 în Monitorul Oficial Nr. 167-168 art. 517[30]. În plus, trebuie să menționăm Procedurile Standard de Operare pentru Poliție – o abordare bazată pe drepturile omului [31] elaborate în cadrul proiectului „Promovarea Activității Poliției bazată pe Drepturile Omului în Republica Moldova”⁴. Prin urmare, evenimentele din 7 aprilie 2009 au determinat schimbarea abordării conceptului de aplicare a forței în momentul reținerii, în special prin adoptarea unui șir de acte

³ Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 39/46 din 10 decembrie 1984. Intrată în vigoare la 26 iunie 1987 conform dispozițiilor art.27 (1) la care Republica Moldova a aderat la 10.12.1984. Publicat : 30-12-1998

⁴ Finanțat de Uniunea Europeană, implementat și co-finanțat de Fundația Soros-Moldova în parteneriat cu Inspectoratul General al Poliției

normative, prin care au fost stabilite limitele a aplicării forței fizice și criteriile pe baza cărora poate fi determinată necesitatea și gradul de forță ce trebuie să fie aplicat, respectând principiul proporționalității. În plus, prin adoptarea acestor acte normative, colaboratorii organelor de drept au fost atenționați referitor la necesitatea respectării drepturilor omului, inclusiv în momentul reținerii și privării de libertate a persoanei.

Evenimentele din aprilie 2009 au determinat introducerea unor modificări în Codul Penal și Codul de Procedura Penală al Republicii Moldova. Până la modificările din 08.11.12 infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război erau incluse în categoria celor imprescriptibile. Prin LP252 din 08.11.12, MO263-269/21.12.12 art.855 tortura, aplicarea tratamentelor inumane și degradante a fost inclusă în lista infracțiunilor imprescriptibile, fiind completat art. 60 alin. 8.[32] În prezent, tortura este o infracțiune imprescriptibilă, care poate fi sancționată fără a ține cont de perioada de timp, care a trecut din momentul comiterii infracțiunii.

Inițial, în perioada între 30.06.2005 și 08.11.2012 tortura a fost reglementată de prevederile art. 309¹[23], fiind plasată în capitolul XIV Infracțiuni contra justiției. În conformitate cu modificările Codului Penal introduse prin LP252 din 08.11.12, MO263-269/21.12.12 art.855[23] aceasta a fost plasată în capitolul III, care incriminează infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei. În prezent, art. 166¹ incriminează tortura, tratamentul inuman sau degradant. La nivelul legislației organice au fost definite atât acțiuni de tortura, cât și cele de tratament inuman și degradant, care nu erau incriminate de versiunea precedentă a Codului Penal. Tratament inuman și degradant a fost definit astfel: *“(1) Cauzarea intenționată a unei dureri sau a suferinței fizice ori psihice, care reprezintă tratament inuman ori degradant, de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres ori tacit al unei asemenea persoane”*. [23] La nivelul legislației penale tortura a fost definită, ca fiind *“orice faptă intenționată prin care se provoacă unei persoane o durere sau suferințe fizice sau psihice puternice cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a exercita presiune asupra ei sau asupra unei terțe persoane, sau din orice alt motiv, bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință este provocată de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres sau tacit al unei asemenea persoane”*. [23]

Observăm că în legislația penală a Republicii Moldova a fost transpusă distincție între gradul de severitate a torturii, tratamentului inuman și degradant stabilită de prevederile tratatelor internaționale. În conformitate cu prevederile art. 1 alin 1 din Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante *“"tortură" desemnează orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane.”* [20] CEDO în art. 3, care garantează dreptul persoanei de a nu fi supusă torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante, [9] s-a bazat pe prevederile Convenția împotriva torturii și altor

pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante [20], preluând distincția între tortura, tratament inuman și cel degradant.

În acest context, trebuie să menționăm faptul că evenimentele din aprilie 2009 au determinat redimensionarea viziunii autorităților referitor la conceptul de tortura și lărgirea laturii obiective a infracțiunii prevăzute de art. 166¹ prin incriminarea tratamentului inuman și degradant. În plus, a fost agravantă răspunderea penală pentru aplicarea torturii. În prezent infracțiunea prevăzută de art. 166¹ alin. (1) [8], care incriminează aplicarea tratamentului inuman și degradant în varianta tip se încadrează în infracțiuni grave, fiind sancționată cu privațiune de libertate de la 2 la 6 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani, iar tortura este incriminată de prevederile art. 166¹ alin. (3) [8] varianta tip se sancționează cu pedeapsă cu închisoare pe un termen de la 8 la 12 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 8 la 12 ani.

Generalizând cele expuse mai sus, observăm că evenimentele din aprilie 2009 au determinat introducerea în legislație penală a Republicii Moldova conceptelor de tratament inuman și degradant, agravarea pedepsei penale pentru aplicarea torturii, reglementarea modului de aplicarea forței de organelor de ordine, cât și atenționarea colaboratorilor organelor de drept referitor la necesitatea respectării drepturilor omului în exercitarea funcției și aplicarea forței în timpul reținerii doar dacă aceasta este proporțională scopului și necesară într-o societate democratică, criteriile care reies din jurisprudența CtEDO.

Recomandări și acțiuni îndreptate spre prevenirea încălcărilor drepturilor omului în situații similare

În prezent, autoritățile publice trebuie să întreprindă toate acțiunile necesare pentru reabilitarea victimelor torturii, tratamentului inuman și degradant, care au suferit ca urmare a abuzului de drept din partea autorităților publice. În acest context, victimele torturii trebuie să primească despăgubiri echitabile, egale cu cele determinate de CtEDO în cazurile asemănătoare.

În cadrul activității organelor de drept, considerăm că este necesară atenționarea colaboratorilor referitor la inadmisibilitatea aplicării torturii, tratamentului inuman și degradant. Colaboratorii organelor de drept trebuie să fie atenționați referitor la inadmisibilitatea aplicării forței după imobilizarea persoanei, când aceasta este deja adusa sub control. În plus, forța fizică aplicată în momentul reținerii trebuie să fie proporțională adecvată, necesară și corespunzătoare scopului urmărit.

La fiecare etapă a urmăririi penale, organul de urmărire penală și procuratura trebuie să garanteze respectarea drepturilor omului, a prevederilor legislației în vigoare, cât și a garanțiilor oferite de Codul de Procedura Penală [14] persoanelor bănuite în comiterea infracțiunii în dependența de statutul procesual al acestora.

În prezent, art. 3 din CEDO este unul din cele mai des încălcate de autoritățile Republicii Moldova. În substanța încălcărilor constatate de CtEDO pot fi clasificate în: maltratarea, investigarea defectuoasă a maltratării, investigarea defectuoasă a violurilor, sancționarea prea blândă pentru maltratare, detenția în condiții proaste, neacordarea asistenței medicale adecvate deținuților, recurgerea nejustificată la alimentarea silită, tratament psihiatric forțat dispus contrar legii, încătușarea ilegală și nejustificată în afara celulei, neprotejarea de violența domestică, neprotejarea de violența co-deținuților, compensații insuficiente pentru violarea art. 3.[33]

Considerăm oportun să menționăm câteva hotărâri ale CtEDO, în care a fost constatată violarea art. 3 din Convenție comisă de Republica Moldova în special prin maltratarea reclamantilor după modificarea legislației. În cauza *Mîțu vs. Republica Moldova* nr. [23524/14](#)[34], care se referă la presupusa utilizare excesivă a forței împotriva

reclamantei în timpul invaziei apartamentului lor de către autorități după refuzul soțului ei de a fi percheziționat, precum și la deficiențe în investigarea plângerii sale de rele tratamente, Curtea a constatat că modul în care reclamantul a fost tratat după reținerea sa și planificarea insuficientă a operațiunii, care a lăsat prea multe oportunități de improvizație și, în consecință, pentru posibila utilizare a forței excesive, au constituit un tratament degradant cu încălcarea articolului 3 din Convenție. Curtea constată că niciuna dintre autoritățile care au examinat plângerea reclamantei nu a acordat nicio atenție afirmației sale că un ofițer de unitate a împins-o la podea cu piciorul când era deja sub controlul a cel puțin doi ofițeri ai Forțelor Speciale. Legalitatea utilizării forței nu a fost verificată pe deplin de autoritățile naționale. În plus, autoritățile nu au indicat ce ofițeri de poliție au maltrat-o pe reclamantă. Prin urmare, Curtea a concluzionat că a existat o încălcare a articolului 3 în aspect procedural.[34]

Cazul *Prepeleța vs. Republica Moldova* no. 50799/14 [35] a fost generat de cererea reclamantului privind aplicarea relelor tratamente. Curtea a constatat că reclamantul a primit numeroase vătămări și a fost supus unor rele tratamente atât în timpul arestării, cât și după ce a fost adus la secția de poliție. În absența unei explicații plauzibile care ar explica originea vătămarilor reclamantului, instanța a considerat că Guvernul nu a răsturnat prezumția aplicării relelor tratamente de colaboratorii organelor de drept. Astfel, Curtea concluzionează că a avut loc o încălcare a articolului 3 din Convenție sub aspect material. În plus, Curtea constată că investigarea circumstanțelor cauzei a avut deficiențe grave. În lipsa unei anchete oficiale eficiente pentru stabilirea tuturor circumstanțelor și persoanelor responsabile pentru maltratarea reclamantului Curtea a constatat încălcare a articolului 3 din Convenție sub aspect procedural.[35]

Cazul *Trocin vs. Republica Moldova* no. 23847/19[36] se referă la utilizarea torturii împotriva reclamantului, și anume spânzurarea Palestiniană în timpul detenției preventive. Curtea a constatat că nu există dovezi, care probează că rănilor constatate la încheieturile și gleznelor reclamantului au fost cauzate de cătușele folosite de ofițerii de poliție acuzați. De asemenea, nu a fost probat faptul că utilizarea forței fizice de către ofițerii de poliție a fost strict necesară din cauza comportamentului propriu al reclamantului. Deși concluziile cuprinse în rapoartele medicale nu confirmă sau infirmă pe deplin descrierea relelor tratamente de către reclamant, Curtea consideră că Guvernul nu a oferit o explicație plauzibilă a modului în care au fost cauzate leziunile gleznelor reclamantului. Astfel, Curtea a stabilit că reclamantul a fost supus unui tratament contrar articolului 3 din Convenție. Astfel, a existat o încălcare semnificativă a acestei prevederi sub aspect material. Modul în care a fost efectuată ancheta permite Curții să concluzioneze că Procuratura nu a depus eforturi reale pentru a investiga acest caz și a stabili adevărul. Având în vedere deficiențele grave menționate mai sus, Curtea consideră că autoritățile naționale nu și-au îndeplinit obligațiile de a investiga plângerile reclamantului cu privire la rele tratamente. În consecință, a existat și o încălcare a articolului 3 din Convenție sub aspect procesual.[36]

Prin urmare, Republica Moldova în continuare este condamnată pentru încălcarea art. 3 din CEDO, atât sub aspect material, cât și cel procedural. Pentru prevenirea ulterioarelor încălcări ai art. 3 din CEDO, procuratura trebuie să desfășoare investigații eficiente a tuturor cazurilor de tortură, tratament inuman și degradant cu respectarea termenului rezonabil de judecare a cauzelor și acordarea victimelor dreptului la un remediu efectiv, prin posibilitatea atacării hotărârilor în instanțele ierarhic superioare.

Concluzii

Evenimentele din aprilie 2009 reprezintă cea mai gravă încălcare a drepturilor omului în istoria Republicii Moldova. Au fost încălcate drepturile fundamentale reglementate prin prevederile Constituției și a tratatelor internaționale printre care:

dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentului inuman și degradant, dreptul la libertatea și siguranța persoanei, dreptul la un remediu efectiv, dreptul la apărare și dreptul la viață. Evenimentele din aprilie 2009 au determinat introducerea unor modificări legislative, care se referă la agravarea pedepsei pentru aplicarea torturii, încriminarea tratamentului inuman și degradant, imprescriptibilitatea răspunderii penale pentru aceste infracțiuni, cât și reglementarea criteriilor și situațiilor în care organele de drept trebuie să aplice forța la reținerea persoanei. În acest context, tindem să menționăm faptul că întregă ordine de drept trebuie să fie îndreptată spre garantarea și implementarea drepturilor omului, care reprezintă baza societății democratice. Prin urmare, statul trebuie să întreprindă toate acțiunile necesare pentru asigurarea realizării efective a drepturilor omului, inclusiv prin recunoașterea unor abuzuri de drept, achitarea despăgubirilor victimelor și desfășurarea transparentă a urmăririi penale.

Referințe bibliografice:

1. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a adoptat hotărârea în speța Taraburca v. Moldova 06.12.2011 [citat: 29.12.2021] Disponibil: <http://www.justice.gov.md/libview.php?l=ro&idc=6&id=758>
2. REPORT By Thomas Hammarberg Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Following his visit to Moldova 25 to 28 April 2009 Strasbourg, 17 July 2009 CommDH(2009)27 [citat: 29.12.2021] Disponibil: <https://rm.coe.int/16806db742>
3. Raport către Guvernul Republicii Moldova privind vizita efectuată în Republica Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) din 27 - 31 iulie 2009 Strasbourg, 14 decembrie 2009 CPT/Inf (2009) 37 [citat: 29.12.2021] Disponibil: <https://rm.coe.int/16806975ab>
4. Institute for Human Rights (IDOM), Resource Center for Human Rights (CReDO) Liberty, Security and Torture: April 2009 events in Moldova [citat: 29.12.2021] Disponibil: <http://www.lhr.md/wp-content/uploads/files/rapoarte/do/raport.idom.credo.tortura.2009.pdf>
5. Declarația Baroului Avocaților din Moldova privind reacția autorităților asupra evenimentele din 7 aprilie 2009 Chișinău, 17 aprilie 2009 [citat: 29.12.2021] Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Declaratia%20Baroului%20Avocatoilor%20din%20Moldova%20privind%20reactia%20autoritatilor%20asupra%20evenimentele%20dein%207%20aprilie%202009.pdf
6. Case of Muradu v. The Republic of Moldova (Application no. 26947/09) Judgment Strasbourg 19 January 2021 [citat: 29.12.2021] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%5D,%22document%22:%5B%5D,%22itemid%22:%5B%5D%7D>
7. Ultimele date privind investigarea cauzelor penale legate de evenimentele din aprilie 2009 [citat: 29.12.2021] Disponibil:
8. [Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18-04-2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14-04-2009, nr. 72-74, art. 195.](#) [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128659&lang=ro
9. Convenția europeană a Drepturilor Omului amendată de Protocoalele nr. 11, 14 și 15, completată de Protocolul adițional și de Protocoalele nr. 4, 6, 7, 12, 13 și 16 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf
10. Constituția Republicii Moldova. În: [Monitorul Oficial al Republicii Moldova](#), 29.03.2016, nr. 78. Data intrării în vigoare: 27.08.1994. [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro#

11. Cauza Buhaniuc c. Republicii Moldova (Cererea nr. 56074/10) Hotărâre Strasbourg 28 ianuarie 2014 Definitivă 28.04.2014 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145043>
12. Cauza Taraburca c. Moldovei (Cererea nr. 18919/10) Hotărâre Strasbourg 6 decembrie 2011 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124038>
13. Cauza Iurcu c. Republicii Moldova (Cererea nr. 33759/10) Hotărâre Strasbourg 9 April 2013 Definitivă 9 Iulie 2013 [citat: 29.12.2021] Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127827>
14. Case of O.R. and L.R. v. The Republic of Moldova (Application no. 24129/11) Judgment Strasbourg 30 October 2018 Final 30/01/2019 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187481>
Cauza D. v. Republica Moldova (Cererea nr. 25397/09) Hotărâre Strasbourg 8 decembrie 2020 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2021/03/D.-v.-MDA-ROM.pdf>
15. 16. Postica A., Manole I., Gogu N., Arseni A., Drepturile Omului și Instituțiile Democratice în perioada post-electorală în Moldova 6 Aprilie - 1 Iulie 2009. Promo-LEX Chișinău 2009 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://promolex.md/wpcontent/uploads/2017/04/doc_1258617509.pdf17.
16. Lege nr. 218 din 19-10-2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14-12-2012 nr. 254-262. [citat: 29.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110364&lang=ro
17. Regulament Nr. 199 din 27-06-2003 de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 08-08-2003, nr. 170-172. [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=40539&lang=ro
18. Codul de Procedură Penală Al Republicii Moldova, nr. 122 din 14-03-2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 05-11-2013, nr. 248-251 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113967&lang=ro
19. Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, nr. 130 din 10-12-1984. În: *Tratate internaționale*, 30-12-1998, nr. 1. Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 39/46 din 10 decembrie 1984. În vigoare la 26 iunie 1987 conform dispozițiilor art.27 (1). [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115576&lang=ro
20. Case of Cucu and others v. The Republic Of Moldova (Applications nos. 7753/13, 75188/13 and 76511/14) Judgment Strasbourg 10 July 2018 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184505>
21. Case of A. v. The Netherlands (Application no. 4900/06) Judgment Strasbourg 20 July 2010 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%224900/06%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-100038%22%5D%7D>
22. Cauza Corsacov c. Moldovei (Cererea nr. 18944/02) Hotărâre Strasbourg 4 aprilie 2006 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22languageisocode%22:%5B%22RUM%22%5D,%22appno%22:%5B%2218944/02%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-112617%22%5D%7D>
23. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 30 martie 2015 dosarul nr. 1a-519/2015 [citat: 29.12.2021]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/86217793-31ee-e411-b888-005056a5d154

24. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 15 decembrie 2016 mun. Chișinău dosarul nr. 4-1re-131/2016 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1200
25. Dosarul Boboc a ajuns la CEDO 07/04/2017 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: <https://anticoruptie.md/ro/stiri/dosarul-boboc-a-ajuns-la-cedo>
26. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18-04-2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 13-09-2002, nr. 128-129 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17705&lang=ro 28.
27. Ordin pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de identificare, înregistrare și raportare a pretinselor cazuri de tortură, tratament inuman sau degradant, nr. 77 din 31-12-2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 06-06-2014, nr. 147-151 [citată: 29.12.2021] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=45990&lang=ro
28. Ghid privind intervenția profesională în exercițiul funcției din 11.01.2018 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/ghid_privind_interventia_profesionala_in_exercitiul_funcției.pdf
29. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Nomenclatorului mijloacelor speciale, al tipurilor de arme de foc și al munițiilor aferente, precum și a regulilor de aplicare a acestora, nr. 474 din 19-06-2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 24-06-2014, nr. 167-168 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113898&lang=ro#
30. Procedurile Standard de Operare pentru Poliție – o abordare bazată pe drepturile omului Chișinău 2020 [citată: 29.12.2021] Disponibil: https://politia.md/sites/default/files/procedurile_standard_ro.pdf
31. Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18-04-2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14-04-2009, nr. 72-74 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17771&lang=ro#
32. Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului: Peste 600 de violări în 23 de ani 12 Septembrie 1997 – 30 Iunie 2020 Gribincea V. Goinic D. Centrul de Resurse Juridice din Moldova 2020 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: <https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/09/CRJM-23ani-CtEDO.pdf>
33. Case of Mîțu v. The Republic of Moldova (Application no. [23524/14](#)) Judgment Strasbourg 30 June 2020 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-203304%22%5D%7D>
34. Case of Prepeleța v. The Republic of Moldova (Application no. [50799/14](#)) Judgment Strasbourg 3 December 2019 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-198712%22%5D%7D>
35. Case of Trocin v. The Republic of Moldova (Application no. [23847/19](#)) Judgment Strasbourg 16 March 2021 [citată: 29.12.2021]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D%7B%22itemid%22:%5B%22001-208595%22%5D%7D%7D>

LEGAL BASIS OF JOINT COOPERATION OF STATES AGAINST CYBERCRIMES

BAZA LEGALĂ A COOPERĂRII STATELOR ÎMPOTRIVA CRIMELOR CIBERNETICE

SADIGLI Vugar Anar
Master student, 1st year,
Criminal Law and Criminology, Baku State University

CZU: 341.232:343.346.8:007

Summary

The socially dangerous consequences of cybercrime committed in a borderless electronic information environment, as well as the regular targeting of individuals and legal entities, transnational corporations, as well as states by organized criminal groups, have become a matter of great concern to the world community.

Gaps in the application of cybercrime prevention measures, as well as shortcomings in their investigation, make it difficult to assess these crimes in a timely manner and increase their transnational nature.

The ineffectiveness of the individual's fight against cybercrime alone makes it necessary to pay special attention to the coordinated activities of law enforcement agencies and government agencies responsible for the security of other electronic information systems by strengthening joint cooperation efforts.

Keywords: *transnational crime, cybercrime, computer information, cyber environment, transnational cooperation*

Both the lack of a single codified legal act on cybercrime by all actors of the international community, as well as the very mixed unification of this institution in domestic legislation, continue to negatively affect the organization of joint measures to combat cybercrime. The peculiarities of cybercrime as a transnational crime ("borderlessness", etc.), as well as the ineffectiveness of the fight against these crimes by states alone, have led the international community to prefer only joint cooperation [5, 70].

Today, the revolutionary development of technology is leading to an increase in the types of cybercrime and the diversification and expansion of its classification. In this case, the regular globalization of information processes related to technological innovations provides a comprehensive solution to existing complex problems [14, 106].

Measures to combat cybercrime in international law are mainly defined at two levels: organizational mechanisms and multilateral or bilateral agreements.

Organizational mechanisms play an important role in shaping the legal, technical and other framework for combating cybercrime within complex activities. Leading international organizations can serve as an example of these mechanisms. The United Nations, the G-8 High-Tech Crimes Sub-Group, the Council of Europe, the Commonwealth of Independent States, the Association of Southeast Asian Nations and others are

important in drafting important projects, decisions and conventions in the fight against cybercrime. make contributions. Bilateral or multilateral agreements at the intergovernmental, intergovernmental and inter-agency levels also serve as an important tool for building cooperation in the fight against cybercrime.

For the first time in the history of the United Nations, the fight against cybercrime was put on the agenda in 1985 with the participation of member states. Thus, the "Milan Action Plan" announced after the UN Conference on "Crime Prevention and Rehabilitation of Criminals" takes into account the issue of cybercrime and their public safety [6, 87]. Nine years later, in 1994, the United Nations Guide to the Prevention and Control of Computer-Related Crimes contained a definition of computer-related crime, as well as recommendations for the need for international cooperation in this area. In connection with the rapid development of information technology and its regular transmission to the life and activity of society, on December 4, 2000, the General Assembly adopted a Resolution on Combating Criminal Abuse of Information Technology. The resolution (A/res/55/63) stated that "(a) States should eliminate legal loopholes in their legislation and legal practices against those who use information technology to commit crimes, as well as (d) the confidentiality of information and computer systems in legal systems;" they must prevent the abuse of impunity by those who commit illegal acts against its integrity and existence [15, 13]. Then, at the 12th UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice (El Salvador Declaration) held in 2010 in El Salvador, Brazil, the General Assembly called on member states to adopt national legislation, best practices, technical assistance and Noting the importance of cooperating for comprehensive assistance, including the exchange of information, he recommended mutual exchange, especially in the private sector [21].

On May 23, 2020, the UN Security Council held its second informal meeting on cyber security to focus on cyber-attacks in order to maintain and safeguard international peace. During the meeting, UN Secretary General Antonio Guterres stressed the global social threat of cybercrime, noting that new technologies are widely used to violate human rights, especially during the COVID-19 coronavirus pandemic, which has become a threat to all humanity [23].

The G8 is a body set up to discuss important domestic and international economic and political issues, including the heads of state or government of the United States, Japan, Germany, Britain, France, Italy, Canada and Russia. It also establishes working groups and cooperation structures on specific issues, such as transnational organized crime. One of these structures is the G-8 Sub-Group on High-Tech Crimes, established in December 1997. This subgroup, representing the political structures of the eight major countries in the fight against cybercrime, has created a "Cybercrime Network" that operates seven days a week, twenty-four hours a day. Today, more than 70 countries are involved in this network. The network is primarily concerned with "protecting digital evidence through legal channels [13, 1]. The protection of digital evidence is a very important procedural issue in itself, allowing the states involved in the network to address the procedural shortcomings that arise during the investigation of cybercrime in a more effective way.

The activity of the International Criminal Police Office (INTERPOL) as a coordinated body in the fight against the cybercrime threat should be noted. Interpol's fight against cybercrime dates back to the late 1970s. Thus, in the presentation of "computer fraud" demonstrated at the Third International Symposium on Fraud held by Interpol on December 11-13, 1979, it was noted that telephones, various means of communication, etc. were used between different countries. Due to the ever-increasing number of communications, computer crimes have become, in essence, international in nature [18, 2]. Thus, for the first time in the history of transnational criminal law, cybercrime went beyond national criminal law under the name of "computer crimes" and became an international crime in the second half of the twentieth century and a term recommended for national criminal law. The fight against cybercrime by Interpol in

modern times should be especially appreciated. It works closely not only with member states, but also with the private sector and national Computer Ambulance Commands (CERTs) to facilitate the centralized management of cybercrime investigations and operations.

On September 28, 2021, Interpol organized a global law enforcement cooperation between the French National Gendarmerie, the National Police of Ukraine and the Federal Bureau of Investigation (FBI) and the European Police Organization (Europol), which raised up to 70 million euros. An example of this is the arrest of two suspects in a series of cyber attacks in Ukraine [22].

Among the important legal acts in the international legal fight against cybercrime is the Council of Europe's Budapest Convention on Cybercrime of 23 November 2001 (with Additional Protocols). The Convention divides cybercrime into five main categories and recommends that member states establish it in their legislation as follows:

- Illegal access to computer data and the confidentiality, integrity and accessibility of the system, illegal seizure, data interference, system interference, etc;
- Cybercrime related to the use of computers, ie as a means of committing computer crimes, especially as a means of manipulating electronic information - this group mainly includes computer fraud and computer fraud;
- Content crimes, ie cybercrimes related to the content of data on a computer network. It should be noted that this group of crimes is more dangerous than others due to the degree of public danger. Thus, crimes related to child pornography, which is given special importance by all countries, and pornographic materials spread on the Internet in general, belong to this group;
- Crimes related to copyright and related rights infringement in the network - infringement of intellectual property rights is at the forefront here. This is because there are widespread violations of copyright and related rights in modern international law, as well as in national legislation, especially on the Internet, as well as the illegal uploading and distribution of images, music and other files and information on external storage devices;
- Acts of racism and xenophobia, which are spread and committed through various computer networks - these crimes, called "new generation crimes", are also reflected in the Additional Protocol to the European Convention on Cybercrime [20].

As can be seen, the Budapest Convention has grouped cybercrimes, which have a very broad scientific classification, and offered this definition to member states.

Speaking of international institutions, we should also mention the European Union, which is a supranational body. The Annex to the Directive 40/ab of the European Parliament and the Council of Europe of 12 August 2013 on Attacks on Information Systems sets out the minimum rules for the scope of major offenses and sanctions in the field of attacks on information systems. The Directive also aims to facilitate the prevention of such offenses and to develop co-operation between the judiciary and other competent authorities. The directive mainly identifies the following cybercrimes and provides brief explanations about them:

- Illegal access to information systems;
- Illegal system interference;
- Illegal information interference [9].

In the history of the European Union, the establishment in 2013 of a separate body specializing in cybercrime – the European Cybercrime Center - was a very important event for the European space. With the creation of this body, which forms the basis of its activities under Europol, a new classification of cybercrime was formed. Thus, the organization focuses on the fight against the following crimes: cyber-dependent crime - cyber attacks, online child sexual exploitation and online payment fraud [24].

It should be noted that both the online sexual exploitation of children classified as crimes by the European Cybercrime Center and child pornography under Article 9 of the Council of Europe Convention are considered cybercrime at the EU level [11, 19]. Involvement of

minors in prostitution or immorality and trafficking in child pornography is not considered a cybercrime, but is reflected in Chapter 22 of the Criminal Code, "Crimes against minors and family relations" [1, 144]. We think that the provision of these crimes in Chapter 22 of the Criminal Code should be considered successful. The fact that these crimes were committed by special cyber methods does not mean that these crimes are considered "cybercrime". However, if the commission of these crimes using information technology is identified in the dispositions of those crimes as an independent method of committing them, it may be considered expedient.

The international fight against cybercrime is one of the priority issues in the cooperation of the member states of the Commonwealth of Independent States. An example of this is the agreement between the CIS member states on "Cooperation in the fight against crime in the field of information technology" signed on September 28, 2018 in Dushanbe. According to the agreement, the competent authorities of the member states must be in regular exchange in order to detect and prevent cybercrime. At its meeting on June 23, 2021, the Federation Council ratified the agreement [12].

It should also be noted that Chapter XII of the Model Criminal Code of the CIS member states, adopted on February 17, 1996, is dedicated to "Crimes against information security" and identifies seven types of cybercrime [8]. We would like to remind you that Articles 272-274 of Chapter 28 of the Criminal Code of the Russian Federation are dedicated to cybercrime [10, 646-647].

The Association of Southeast Asian Nations is another organization that coordinates the joint cooperation of states in the fight against cybercrime. Although the member countries of the Association signed a regional agreement on mutual legal assistance in criminal matters in 2004, the agreement provides for the exchange of information, collection, transmission of electronic evidence, etc. for the investigation of cybercrime. The absence of such provisions did not create the necessary basis for joint action of member states in this area [19].

In this case, the member states signed a special Declaration on "Prevention and Combating Cybercrime" on November 13, 2017 in Manila. The Declaration aims to strengthen the commitments of the member states of the Association of Southeast Asian Nations on the prevention of cybercrime and the level of regional struggle [17, 31].

The League of Arab States is also one of the initiators of joint cooperation in the fight against cybercrime. Thus, the League's Arab Convention against Information Technology Crimes, adopted in Cairo on December 21, 2010, calls on Arab countries to "fight information technology crimes that threaten their security, interests and the security of their communities and to adopt a general criminal policy aimed at protecting against crimes.". The Arab Convention was signed by 18 Arab countries, including all six members of the Gulf Cooperation Council [16, 11].

On the other hand, in addition to international and regional agreements in the field of cybercrime, we must emphasize the importance of intergovernmental and interdepartmental agreements. Thus, the Agreement on Cooperation between the Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan and the Ministry of Justice of the Republic of Tajikistan dated August 13, 2007 is dedicated to mutual cooperation in this area at the level of law enforcement agencies, including activities related to cyber security [3]. At the same time, the "Shusha Declaration on Allied Relations between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Turkey" adopted on June 15, 2021 agreed to further develop cooperation in the field of cyber security and promote the importance of joint research, training and mutual technical cooperation. The need to do so was emphasized [2, 4].

The ever-expanding nature of cybercrime also affects the motives of criminals. It is true that according to many authors, the commission of cybercrime should be based on motives, not on purpose, because the commission of cybercrimes is based on individual

intentions, not on purpose [4, 547]. However, in any case, we think that every element of the subjective aspect expands the scope of the damage and harm of these crimes.

In order to fight transnational cybercrime at a higher international level, it is especially important for states to adopt a common criminal and punitive policy against these crimes. This is because the risk of cyber threats to cyber users, no matter where they are in the world, forces states to strengthen their cooperation for information security and to unite their efforts in a more organized way for a more secure electronic information environment. In the national approach, according to Professor Sh.T.Samadova, crimes that directly violate information security are considered computer crimes in the narrow sense, and at the same time, information security should be understood as the protection of the information sphere of the individual, society and the state [7, 412].

One of the factors that will strengthen cooperation at the international, regional and interstate levels will be the establishment of a single list of specific types of crimes committed in the ever-evolving cyber space and the definition of each of these components in the national criminal legislation of states.

Bibliographical references:

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, “Hüquq yayın evi” nəşriyyatı, 2021, 767 səh.

Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında “Müttəfiqlik münasibətləri” haqqında Şuşa Bəyannaməsi.

URL:<https://www.virtualkarabakh.az/az/post-item/32/3505/shushinskaya-deklaraciya-o-soyuznicheskih-otnosheniyah-mezhdu-azerbajdzhanskoj-respublikoj-i-tureckoj-respublikoj.html>

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi və Tacikistan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi arasında “Əməkdaşlıq” haqqında Saziş.

URL:<https://www.justice.gov.az/categories/360>

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası. CM-in 190-353-cü maddələrinin şərh. (prof. F.Y. Səməndərovun redaktorluğu ilə). “Hüquq Yayın evi” nəşriyyatı. Bakı, 2019, 763 səh.

Məcidli S.T. Kibercinayətlər. “Avropa İntegrasiya Mərkəzi” Bakı: 2019. 315 səh.

H.Ehliz, Bilişim Suçlarının Ulusal Ve Uluslararası Düzeyde Değişen Güvenlik Algisi Üzerinde Etkisi tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019, 195 s.

Самедова Ш.Т. Уголовное право Азербайджанской Республики. Особенная часть в двух томах. Учебник. Баку, Айдыноглу, 2020, том 2, 864 с.

Модельный Уголовный Кодекс, Рекомендательный законодательный акт для Содружества Независимых Государств.

URL:<https://docs.cntd.ru/document/901781490>

Директива 2013/40 / Eu Европейского парламента и Совета от 12 августа 2013 года об атаках на информационные системы и заменяющая Рамочное решение Совета 2005/222 / JHA

URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0040&rid=4>

В.И.Радченко, А.С.МИХЛИН. Комментарии к уголовному кодексу Российской Федерации, Спарк, Москва, 2000.

Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. “Модуль 2, Основные виды кибер преступности”, Организация Объединенных Наций, Вена, 2019, 42 с.

Страны СНГ собираются вместе бороться с киберпреступностью
URL:https://cis.minsk.by/news/19369/strany_sng_sobirajutsja_vmeste_borotsja_s_kiberprestupnostju

C.Ott. What You Should Know About The 24/7 Cybercrime Network By Chris Ott June 28, 2018, 5 pp.

URL:<https://www.dwt.com/files/uploads/documents/publications/What%20You%20Should%20Know%20About%20The%2024.pdf>

D.C. Myriam. The Militarisation of Cyber Security as a Source of Global Tension February 1, 2012. Strategic Trends Analysis, Zurich, Möckli, Daniel, Wenger, Andreas, eds., Center for Security Studies, 2012. 124 pp.

J.Lopez, A.Patel, International Cooperation to Fight Transnational Cybercrime, Conference Paper, September 2007, 17 pp. DOI: 10.1109/WDFIA.2007.4299369

K.Gastorn, Relevance Of International Law In Combating Cybercrimes: Current Issues and Aalco's Approach, Presentation at the 4th World Internet Conference, Wuzhen Summit, on the Session on "International Cooperation in Countering the Use of Cyberspace for Criminal and Terrorist Purposes", 4th December 2017, Wuzhen, China

The Road in Cyberspace to United Nations A 10 year Chairmans Anniversary Report URL:https://cybercrimelaw.net/documents/The_Chairmans_Anniversary_Report_.pdf

A presentation at the Octopus Interface 2004 - Conference on the Challenge of Cybercrime, 15-17 September 2004, Council of Europe, Strasbourg, France, Third Interpol Symposium on International Fraud, Paris 11-13. December 1979. Computer Fraud & Security, 16 pp.

ASEAN member states agreed on a regional Treaty on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters, In 2004.

URL:<https://www.visionofhumanity.org/asean-needs-to-enhance-cross-border-cooperation-on-cybercrime/>

Convention on Cybercrime (Budapest)

URL:<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/185>

Cybercrime law of The United Nations

URL:<https://www.cybercrimelaw.net/un.html>.

Ransomware gang arrested in Ukraine

URL:<https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2021/Ransomware-gang-arrested-in-Ukraine>

The Latest: UN warns cybercrime on rise during pandemic

URL:<https://apnews.com/article/6ba6af57fd96e25334d8a06fc999e7f>.

"EC3" – European Cybercrime Centre

URL:<https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-cybercrime-centre-ec3>

ACTIVISM VERSUS PASIVITATE – MODELE SOCIALE DE CONFIGURARE A BUNEI GUVERNĂRI ÎNTR-UN STAT DE DREPT

ACTIVISME VERSUS PASSIVITÉ - MODÈLES SOCIAUX DE CONFIGURATION DE LA BONNE GOUVERNANCE DANS UN ETAT DE DROIT

STOICA Dumitru,
student anul 2, USM
A.O. „Centrul Regional pentru
Inițiative Sociale și Dezvoltare Durabilă”
Coordonator: CRECIUN Natalia,
dr., lector univ.

CZU: 342.51:316.46

Résumé

Le concept de bonne gouvernance est actuel et plein de valeur sémantique. Au fil des ans, il s'est considérablement développé en République de Moldova, qui a contribué et continue de contribuer directement à la consolidation de l'État de droit. À travers cet article, nous avons exposé l'idée que l'activisme est le meilleur modèle social pour configurer la bonne gouvernance dans un État de droit. En même temps, nous avons évoqué l'idée que les jeunes, y compris les futurs avocats, par leur propre exemple de comportement, peuvent promouvoir les principes de bonne gouvernance au niveau local et peuvent être activement impliqués dans le processus de prise des décisions en collaboration avec les institutions politiques, locales, régionales et les décideurs nationaux.

Mots-clés : *bonne gouvernance, activisme, les jeunes, décisions, état de droit*

Apariția și dezvoltarea civilizației umane a fost însoțită de un permanent proces de căutare a modalităților de conducere socială, în vederea identificării unor posibile modele, care, pe de o parte, să asigure scopurile urmărite de conducători și, pe de altă parte, să prevină răscoala socială a celor conduși. În acest sens, de-a lungul istoriei, au fost elaborate multiple teorii de organizare socială și statală, unele dintre ele având substrat empiric, altele fiind de sorginte preponderent teoretică. Două dintre asemenea teorii, care au captat interesul doctrinarilor, sunt: „teoria mecanicistă și teoria organică” [1, p.21]. Teoria mecanicistă pare să fie de inspirație clasică, weberiană. Potrivit lui Max Weber, experiența tinde să demonstreze în mod universal faptul că tipul birocratic pur de organizare administrativă este capabil să asigure un grad destul de înalt de calculare a rezultatelor și, prin urmare, să atingă un înalt grad de eficiență, din punct de vedere pur tehnic, fiind, astfel, aplicabil tuturor sarcinilor administrative [2]. „Astfel, în teoria mecanicistă, guvernarea este o activitate necesară pentru menținerea ordinii în societate. Guvernarea este un mecanism și un scop, statul este expresia legii, iar legea este ilustrarea perfectă a raționalității. Fără o ierarhie puternică impusă de către stat interesele individuale pot deveni dominante în defavoarea interesului general” [3, p.21]. Teoria mecanicistă, promotoare a unei forme birocratice, rigide, în administrația publică, pe lângă multiplele avantaje („precizie, predictibilitate, [...] reducerea costurilor prin diviziunea muncii și specializare [...]” ș.a.) este și destul de criticată, în special pentru „lipsa de transparență”, „supraspecializare”, „rigiditate și funcționare din inerție”, „reacție lentă în situație de criză” ș.a. [4, p.52-53].

O altă teorie, care se opune, în mare parte, mecanismului pur tehnic de guvernare, este cea organică. „Teoria organică a statului consideră guvernarea ca o cale de ghidare a societății spre o ordine mai bună. Guvernarea este interpretată ca un proces care conduce societatea în direcția realizării unor condiții mai bune, așa după cum creierul coordonează un întreg organism” [5, p.21].

Date fiind particularitățile dezvoltării istorice a statelor, inclusiv conjunctura social-politică națională și internațională, erau accentuate în mod diferit scopul și sarcinile statelor. Din aceste considerente, până în prezent, nu au fost create modele de guvernare universale de urmat. Conceptul de *bună guvernare* a devenit unul destul de răspândit în societatea contemporană, fiecare stat – și aici ne referim *a priori* la statele care tind să exercite o guvernare bazată pe lege, pe principii democratice – își stabilește propriile obiective, pe care le transpune, de regulă, în strategii naționale și le implementează în corespundere cu aceste obiective. În general, o guvernare bună este cea care se sprijină pe anumite valori supreme, pe care ar trebui să se fundamenteze un stat de drept și să fie adaptată nevoilor specifice ale oamenilor din statul respectiv. Asemenea valori sunt propagate, la nivel european, prin *Carta Albă a Bunei Guvernări*, acestea fiind: deschiderea, participarea, răspunderea, eficiența și coerența [6]. Întru garantarea valorilor și principiilor enunțate, un rol aparte au politicile naționale și instituționale de prevenire și combatere a corupției, de protecție a drepturilor și libertăților omului, de stimulare a participării sociale generale la procesul decizional, de susținere a categoriilor sociale vulnerabile etc.

Stimularea participării oamenilor la procesul decizional este mai simplu de asigurat la nivel local, grație condițiilor apropiierii autorităților publice locale de oameni și cunoașterii necesităților lor de bază. În acest mod, omul este plasat „în centrul priorităților”, societatea în ansamblu și societatea civilă în mod particular fiind încurajate de a se implica în procesul de administrare a treburilor publice la nivel local [7, p.22]. Instrumentele internaționale relevă anumite dimensiuni și principii ale bunei guvernări. Spre exemplu, *Banca Mondială* evaluează calitatea și eficiența guvernării prin prisma a 6 dimensiuni: voce și răspundere; stabilitate politică și absența violenței/terrorismului; eficiența guvernării; calitatea reglementărilor; supremația legii sau statul de drept; controlul corupției [8]. *Congresul Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei* pune accent pe câteva principii de bază în promovarea „guvernării deschise”, – „transparența, participarea și responsabilizarea”. Acestea „pot fi și ar trebui să fie aplicate în cazul a cinci funcții principale ale administrației teritoriale: bugetarea, contractarea, elaborarea de legi, formularea de politici și acordarea de servicii” [9, para 6].

Republica Moldova, democrație tânără, aflată la intersecție de interese geo-politice, afectată de o multitudine de dificultăți la nivel național și internațional, își elaborează propriile strategii naționale de dezvoltare; acestea, în mare parte, sunt fundamentate pe aceleași valori promovate de instrumentele internaționale. În acest sens, prin semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, comunitatea europeană susține statul nostru în calea sa spre „dezvoltarea politică și socioeconomică [...], inclusiv în ceea ce privește buna guvernare” [10]. În aceeași ordine de idei, în *Proiectul de Strategie Națională de Dezvoltare Moldova 2030* sunt schițate câteva „scenarii posibile de politici”: „scenariul 0 – scenariul de bază”; „reziliența”; „buna guvernare”; „scenariul integrat”. Este lesne de observat faptul că buna guvernare este unul dintre scenariile propuse pentru dezvoltarea durabilă a statului Republica Moldova. „Rolul [său] nu este de a recomanda cele mai bune politici, ci de a explora impactul pe care îl poate avea pe termen lung îmbunătățirea calității guvernării asupra dezvoltării umane” [11].

Problema

La etapa actuală s-ar părea că reglementările normativ-juridice naționale permit participarea oamenilor la procesul decizional. Capacitatea de implicare a comunității în

soluționarea celor mai importante chestiuni este mult mai accentuată la nivel local, nu doar prin intermediul procesului electoral, ci și prin conlucrare la propriu cu decidenții locali (consilii locale și raionale, primari). Totuși, la capitolul participare și implicare, avem anumite dificultăți. „Gradul de încredere a cetățenilor în instituțiile centrale ale statului este identificat în baza sondajelor de opinie realizate periodic. Potrivit Barometrului Opiniei Publice, elaborat de Institutul de Politici Publice, începând cu anul 2001, cea mai înaltă încredere în autoritățile centrale ale statului a fost înregistrată în perioada 2002-2005, suferind o diminuare în anul 2003. Totodată, începând cu anul 2005 până în anul 2016, nivelul de încredere în cele trei autorități (Parlament, Guvern, Președinte) a avut o tendință similară, cel mai jos nivel fiind atins în anul 2016, ca urmare a crizei politice din anul 2015, toate instituțiile situându-se la nivelul de circa 6-7% de încredere din partea cetățenilor” [12].

Cum putem spori gradul de bună guvernare în Republica Moldova?

Un aport semnificativ în promovarea conceptului de bună guvernare în Republica Moldova îl pot aduce tinerii activi implicați la nivel local, național și internațional, participarea tinerilor și copiilor fiind în corespundere cu spiritul valorilor propagate de UNICEF și consacrate chiar în *Convenției ONU cu privire la drepturile copilului* [13]. „Prin participare activă, copiii și tinerii sunt împuterniciți să joace un rol vital în dezvoltarea lor proprie, dar și dezvoltarea comunităților lor. Aceasta îi va ajuta să își dezvolte abilitățile esențiale de viață, să acumuleze cunoștințe despre drepturile omului și cele cetățenești, precum și să promoveze acțiuni civice pozitive” [14].

Ghidul pentru participarea tinerilor în comunitate încurajează implicarea tinerilor în toate activitățile care îi privesc și, în special, în cele care au impact important asupra dezvoltării lor pe plan individual și social. În lumina acestui Ghid: „Participarea contribuie la dezvoltarea personală [...]; Participarea duce la o mai bună luare a deciziilor și la rezultate: Adulții nu au întotdeauna o înțelegere suficientă asupra vieții tinerilor, pentru a putea lua decizii informate și eficiente atunci când elaborează legislația, politicile și programele pentru tineri. Tinerii au un set unic de cunoștințe despre viață, nevoile și preocupările lor, împreună cu ideile și punctele de vedere care derivă din experiența lor directă [...]; Participarea servește la protejarea tinerilor [...]; Participarea contribuie la dezvoltarea societății civile, toleranța și respectul față de ceilalți [...]; Participarea întărește responsabilitatea autorităților” [7, p.11-12].

Puterea propriului exemplu

Pentru a fi mai convingători în exemplificarea afirmațiilor anterioare, vom face referire la propriile exemple de contribuire la promovarea bunei guvernări și a statului de drept în Republica Moldova.

Fiind Director al A.O. „Centrul Regional pentru Inițiative Sociale și Dezvoltare Durabilă”, alături de o echipă ambițioasă de tineri, cu vârstele cuprinse între 14 și 35 de ani, am reușit să implementăm diverse proiecte, atât la nivel local, cât și național.

Un exemplu relevant, în acest sens, ar fi crearea *Coaliției Locale la Florești*, care este constituită din cetățeni activi, reprezentanți ai diverselor structuri. Obiectivul Coaliției este sporirea implicării societății civile la nivel local și creșterea transparenței, eficienței și eficacității proceselor de elaborare și executare a bugetelor locale. În cadrul coaliției au fost organizate atât instruirii, cât și ședințe comune cu membrii Coaliției și administrația locală, în scopul consolidării capacităților în domeniul bunei guvernări, implicării publicului, în special în domeniul bugetar. Într-un final, prin activități și implicare, în orașul Florești a fost inițiat procesul de bugetare participativă. Bugetul participativ a permis cetățenilor să se implice în luarea deciziilor privind dezvoltarea localității. Primăria a alocat 100.000 lei din bugetul anual, **după care locuitorii au venit cu propuneri** cu privire la ceea ce ar trebui îmbunătățit în anul viitor în localitate. În cadrul formulării acestor propuneri,

cetățenii, asistați de administrația orașului, s-au întâlnit și cu vecinii, în cadrul unor **discuții publice locale sau tematice**, unde au discutat despre ceea ce vor să schimbe în localitatea lor și în ce mod. Apoi au depus la Primărie propunerile comune pentru a fi verificată fezabilitatea lor. Astfel, cu suportul cetățenilor, tinerilor, societății civile, în orașul Florești au fost renovate porțiuni de drum, au fost create spații de agrement, au fost procurate urne de gunoi etc.

Un alt exemplu este Proiectul „*Informează, Abilitează, Acționează*” este implementat de Centrul Analitic Independent „ExpertGrup”, în calitate de partener principal, în consorțiu cu Konrad Adenauer Stiftung e.V. (KAS, Germania), Centrul pentru Studii EstEuropene (CSEE, Lituania), Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), Asociația Obștească „Caroma Nord”, în calitate de partener în regiunea de nord a Republicii Moldova și Primăria orașului Florești și Asociația Obștească „Centrul Regional pentru Inițiative Sociale și Dezvoltare Durabilă”, în calitate de partener local.

Un alt exemplu de succes ar fi Proiectul „*Democrația la ea acasă*”, care a avut drept scop promovarea democrației participative și a bunei guvernări la nivel local, prin formarea și consolidarea capacităților de gândire critică, educație civică a 150 de tineri și cetățeni activi din orașul Florești. O problemă identificată a fost implicarea scăzută a populației raionului Florești în procesul de luare a deciziilor la nivel local. Pentru ca această problemă să fie soluționată, a fost format un grup din 15 tineri, care au promovat necesitatea implicării populației în luarea deciziilor și conceptul *bunei guvernări* la nivel local. Tinerii au organizat un sondaj, prin intermediul căruia populația din orașul Florești a votat problemele prioritare cu care se confruntă. Și, respectiv, una dintre aceste probleme a fost soluționată cu suportul proiectului, dar și cu cel al Primăriei Florești. Drept urmare a implicării tinerilor, în orașul Florești a fost renovată Aleea „Bulevardul Victoriei”, au fost procurate 30 bănci, 30 urne, ulterior au fost organizate activități în aer liber. Acest proiect a fost implementat de A.O. „Centrul Regional pentru Inițiative Sociale și Dezvoltare Durabilă”, în colaborare cu Primăria Florești, co-finanțat în cadrul proiectului „*AGREED - Activarea reformei guvernării pentru îmbunătățirea dezvoltării*”, implementat de ALDA, în cooperare cu Clinica Juridica Universitara și Agenția de Dezvoltare Locală Moldova și co-finanțat de Uniunea Europeană.

Exemple pertinente ar fi tinerii din Glodeni, Râșcani, Căușeni, Cantemir și UTA Găgăuzia, care și-au dezvoltat abilități de analiză a conținutului media online. Cea mai importantă sursă de informare în rândul tinerilor și tinerelor din Moldova este internetul și televiziunea, iar informațiile pe care le găsim pe internet sau pe care le vedem la televizor nu sunt mereu adevărate. În acest context, cu scopul de a dezvolta în rândul tinerilor abilități de analiză a conținutului media online și competențe digitale, pentru a face față provocărilor mediatice, *Centrul Media pentru Tineri* a lansat proiectul „*Dezvoltarea gândirii critice în rândul tinerilor și sporirea gradului de participare la nivel local*”, finanțat de Uniunea Europeană și de Fundația Konrad Adenauer. În cadrul proiectului, tinerii și tinerele au beneficiat de instruire și ateliere practice, în cadrul cărora au încercat profesia de jurnalist, au învățat să scrie corect un proiect și au obținut abilități de liderism.

Aceste exemple de bune practici contribuie în mod direct la alfabetizarea juridică a populației și la sporirea gradului de implicare a societății în procesul de luare a deciziilor la nivel local. Doar prin implicare colectivă putem contribui la dezvoltarea statului nostru și la afirmarea acestuia ca Stat de Drept.

Concluzie

În opinia noastră, doar activismul este un model social de configurare a bunei guvernări într-un stat de drept. Prin implicare continuă, fiecare cetățean, de la mic la mare, își poate aduce aportul la dezvoltarea Republicii Moldova și la consolidarea acesteia ca stat de drept. Principiile, elementele și dimensiunile de transparență, asigurarea supremației

legii, participare eficientă, parteneriate ale mai multor actori, sector public eficient și efectiv, legitimitate, acces la cunoștințe, informații și educație, acordare de atribuții politice oamenilor, echitate, dezvoltare durabilă, atitudini și valori care promovează responsabilitatea, solidaritatea și toleranța alcătuiesc conceptul de bună guvernare.

Doar prin crearea unei sinergii între toți actorii locali existenți: stat, cetățeni, societate civilă, sfera privată, vom reuși să contribuim la ameliorarea situației Republicii Moldova și la creșterea gradului de implicare a cetățenilor și de responsabilizare a reprezentanților aleși. Cu cât presiunea din partea cetățenilor și implicarea acestora va fi mai mare, cu atât va crește și calitatea vieții în țara noastră. În mod, direct sau indirect, prin valorificarea bunei guvernări, sporește și nivelul de cultură și de conștiință juridică în rândul populației. Este important de menționat faptul că anume conștiința și cultura juridică, într-o societate democratică, nu poate fi cultivată într-o zi sau o lună și pentru un an sau doi. Ea necesită continuitate, deoarece, odată pornit, acest proces devine o necesitate vitală supraviețuirii relațiilor armonioase pentru societate. Conștiința juridică nu trebuie impusă societății sau realizată prin măsuri de constrângere, deoarece aceasta imediat ar contraveni unor valori democratice în care ea își găsește existența. Atunci când cetățenii, în baza convingerilor, emoțiilor și sentimentelor proprii vor vedea în principiile și normele juridice niște condiții necesare pentru asigurarea bunăstării personale, obligându-se de a respecta prevederile dreptului, vom putea vorbi despre evoluția societății. Anume prin intermediul culturii și conștiinței juridice, populația, inclusiv viitorii juriști își formează capacitatea de a gândi corect, onest și în favoarea apărării drepturilor și intereselor legitime ale omului și cetățeanului.

Referințe bibliografice:

1. Șaptefrați T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare. In: *Administrarea publică*, nr.3(87), 2015, pp.21-27. ISSN 1813-8489. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/39075
2. Weber M. *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: The Free Press, 1947. eISBN 978-1-439-18887-3. . [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://books.google.md/books?hl=ro&lr=&id=G3TYBu6-4GoC&oi=fnd&pg=PT17&dq=The+Theory+Of+Social+And+Economic+Organization&ots=XsMeXInzBo&sig=NIGAEVK7M466k4IZKVNOM09sKM&redir_esc=y#v=snippet&q=1947&f=false (Google Scholar)
3. Șaptefrați T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare. In: *Administrarea publică*, nr.3(87), 2015, pp.21-27. ISSN 1813-8489. . [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/39075
4. Hîncea C. *Introducere în administrația publică. Suport de curs pentru învățământ la distanță – anul I, Semestrul I, Cluj-Napoca, 2013-2014, 142p.* . [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://www.academia.edu/10359074/Introducere_%C3%AEn_administra%C8%9Bia_public%C7%8E_-_Suport_de_curs_pentru_%C3%AEnv%C4%83%C5%A3%C4%83m%C3%A2nt_la_distan%C5%A3%C4%83_-anul_I_semestrul_I- UNIVERSITATEA BABE%C5%9E-BOLYAI_CLUJ-NAPOCA
5. Șaptefrați T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare. In: *Administrarea publică*, nr.3(87), 2015, pp.21-27. ISSN 1813-8489. [citat: 15.12.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/39075
6. **European governance - A white paper** /* COM/2001/0428 final */. *Official Journal* 287 , 12/10/2001 P. 0001 – 0029. [citat 15.11.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52001DC0428>

7. Șaptefrați T. Buna guvernare prin prisma participării cetățenilor la procesul decizional. In: *Administrarea publică*, nr.1(105), 2020, ISSN 1813-8489, pp.22-29. . [citată: 15.12.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/98173
8. Worldwide Governance Indicators. [citată: 15.12.2021]. Disponibil: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/>
9. Transparency and Open Government. Congress of Local and Regional Authorities. Report CG35(2018)14 final, 7 November 2018. [citată: 15.12.2021]. Disponibil: <https://rm.coe.int/transparency-and-open-government-governance-committee-rapporteur-andre/16808d341c>
10. Acord de asociere între Republica Moldova, pe de o parte și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Statele Membre ale acestora, pe de altă parte. Preambul. In: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, L 260/4, 30.08.2014. [citată: 15.12.2021]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A22014A0830%2801%29>
11. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova 2030”, nr.377, din 10.06.2020, pp.32-33. [citată: 15.12.2021]. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/strategia_nationale_de_dezvoltare_moldova_2030-t.pdf
12. Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2030. [citată: 15.12.2021]. Disponibil: https://particip.gov.md/ro/strategy_category/o-guvernare-mai-efectiva-responsabila-transparenta-si-incluziva/30
13. Convenția cu privire la drepturile copilului. Adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 20.11.1989. [citată: 15.12.2021]. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf>
14. UNICEF Moldova. [citată: 15.12.2021]. Disponibil: <https://www.unicef.org/moldova/ce-facem/educa%C5%A3ie/implicarea-tinerilor>
15. Ghid pentru participarea tinerilor în comunitate. Chișinău, 2019. [citată: 15.12.2021]. Disponibil: <http://cntm.md/sites/default/files/Ghid%20participarea%20tinerilor%20%5Bprint%5D.pdf>

SANȚIONAREA ULTRAGIERII COLABORATORULUI DE POLIȚIE ÎN CONTEXTUL DREPTURILOR OMULUI

SANCTIONING THE OUTRAGE OF THE POLICE OFFICER IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS

TEUT Alexandru

student, USM

Coordonator: PANTEA Oleg,

Dr. în drept, conf. univ.

CZU: 351.74:341.231.14

Summary

In this scientific article, the author wanted to highlight the importance of sanctioning the outrage of the police officer in the context of human rights, analyzing the national legislation of the Republic of Moldova, the specialized doctrine and the practice and legislation of other states in this field.

Keywords: *outrage , police officer , contraventional law , human rights*

Introducere

Având în vedere faptul că în viața cotidiană unul dintre cele mai importante organe de drept a statului, poliția, se confruntă cu situații care pot să genereze conflicte între colaboratorul organului de drept și individ îmi propun că în acest articol științific să analizez importanța sancționării ultragierii colaboratorului de poliție în contextul drepturile omului, deasemenea voi face trimiteri la legislația națională precum și legislația altor state la literatura de specialitate și cazuri din practică.

Suportul metodologic și teoretico-științific al cercetării de față îl constituie un complex de metode general-științifice, bazate pe cunoștințe juridice, care au asigurat unitatea analizei gnoseologice a subiectului supus investigării în întreaga complexitate a sa. Dintre procedeele logice și metodele aplicate am evidențiat analiza și sinteza, abstractizarea și generalizarea, inducția și deducția, metoda sistemică, metoda comparativă, s-a apelat la un șir de principii filozofice cum ar fi obiectivitatea, legătura dintre teorie și practică.

Considerăm că este foarte util practic să punem în discuție astfel de subiecte de interes general, pentru că vizează în primul rând securitatea și ordinea publică și în al doilea rând activitatea unor categorii de persoane care contribuie în mod semnificativ la bunăstarea societății. Deasemenea orice cetățean ar dori să locuiască într-un stat de drept unde sunt respectate drepturile și libertățile fundamentale .

Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române definește termenul de „a ultragia ” ca ,, A jigni, a ofensa, a insulta. A contraveni, a încălca, după franceză otrager „[6,p.2113] . Potrivit art. 2 din Legea nr.320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului,, Poliția este o instituție publică specializată a statului, în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, care are misiunea de a apăra drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei prin activități de menținere, asigurare și restabilire a ordinii și securității publice, de prevenire, investigare și descoperire a infracțiunilor și contravențiilor„[4]. Astfel, atât la nivel național, cât și la nivel internațional, rolul Poliției este esențial în cadrul comunității, deoarece îndeplinește o serie de acțiuni de protecție,

ajutor, informare, soluționare a problemelor cetățenilor, descoperirea actelor ilegale și pedepsirea celor vinovați etc., îndeplinind o funcție socială importantă.

Protejarea colaboratorului de poliție a prezentat interes deosebit și până la independența Republicii Moldova, Codul R. S. S. Moldova cu privire la contravențiile administrative, 1985 (Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului R. S. S. Moldovenești, 1985,) prevedea la art. 174. „Nesubordonarea cu rea-voință dispoziției sau cererii legitime a unui colaborator al poliției, a altui lucrător din organele afacerilor interne sau a unei persoane, aflate în exercițiul datoriei de serviciu sau obștești de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității atrage după sine aplicarea unei amenzi de la cincizeci pînă la trei sute de ruble sau muncă corecțională pe un termen de pînă la o lună cu reținerea a douăzeci de procente din cîștig sau arest administrativ pe un termen de pînă la cincisprezece zile.„, articolul 174⁵. Oponerea de rezistență colaboratorului poliției „Oponerea de rezistență unui colaborator al poliției, altui lucrător din organele afacerilor interne sau unei persoane, aflate în exercițiul datoriei de serviciu sau obștești de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității, atrage după sine aplicarea unei amenzi de la trei sute pînă la cinci sute de ruble sau muncă corecțională pe un termen de pînă la două luni cu reținerea a douăzeci de procente din cîștig sau arest administrativ pe un termen de pînă la treizeci de zile.„, articolul 174⁶ prevedea „Ultragierea colaboratorului poliției, adică jignirea premeditată a onoarei și demnității lui, ultragierea altui lucrător din organele afacerilor interne sau unei persoane aflate în exercițiul datoriei de serviciu sau obștești de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității, exprimată prin acțiune, verbal sau în scris atrage după sine aplicarea unei amenzi de la cincizeci pînă la trei sute de ruble sau muncă corecțională pe un termen de, pînă la două luni cu reținerea pînă la douăzeci de procente din cîștig sau arest administrativ pe un termen de pînă la cincisprezece zile. „. Analizând legislația contravențională și literatura de specialitate putem constata că scopul legii contravenționale capătă doua aspecte pe de o parte apărarea drepturilor și libertăților legitime ale persoanei, apărarea proprietății, ordinii publice, a altor valori ocrotite de lege, iar un alt aspect ar fi prevenirea săvîrșirii de noi contravenții.[2] Un rol esențial în atingerea scopului urmărit de legiuitor este acela de a stabili modalitatea de protecție pentru unele categorii de persoane cu atribuții care, prin specificul lor, pot fi mai des subiecți ai contravenției de ultragiere, comparativ cu alte categorii de persoane, totodată statul are ca scop și protejarea a doua categorii de relații sociale esențiale pentru buna confetuire a oamenilor – ordinea publică și siguranța publică, atunci chind aceste relații sociale sunt afectate statul prin intermediul autorităților competente trebuie să intervină efectiv, în acest sens este relevantă o reflecție din Declarația drepturilor omului și cetățenilor din 1789 unde la articolul 10 se menționa „ Nimeni nu poate fi deranjat de opiniile lor, chiar și de cele religioase, atăta timp cât manifestarea lor nu modifică ordinea publică stabilită de lege,„ [2] În activitatea cotidiană, polițiștii sunt implicați în intervenții diverse și complexe pentru care nu există întodeauna o soluție clară de soluționare, aceștia fiind obligați să intervină ori de cîte ori este necesar. În pofida la toate acestea, în societatea s-a format stereotipul că profesia de polițist este una care nu lasă loc de încredere și respect, deseori cetățenii nesubordonîndu-se cu rea-voință dispoziției sau cererii legitime a acestora, opunînd rezistență, jignind onoarea și demnitatea, sau chiar amenințînd cu vătămarea integrității corporale sau a sănătății, cu moartea, fiind admise situații în care se aplică și violența în privința polițiștilor.

Un exemplu în acest sens, este cazul din data de 03 august 2014 din satul Baurci, în care doi polițiști ai Inspectoratului Național de Patrulare al Inspectoratului General al Poliției au fost agresați. Astfel, agresorii au aplicat violență fizică asupra inspectorilor de patrulare, fapt ce i-a determinat pe polițiști să aplice mijloacele speciale. Din păcate, focurile de armă nu au calmat suspectii, aceștia au urcat la volanul automobilului de serviciu și intenționat l-au avariat. Ulterior, aceștia au ieșit în afara localității și l-au

incendiat.[9] Un alt exemplu care scoate în evidență comportamentul agresiv și antisocial față de colaboratorii de poliție este următorul, la data de 8 ianuarie 2015, în timpul desfășurării măsurilor preventiv-profilactice, „Zero Grade „, în raionul Telenești, un inspector de patrulare a somat șoferul unui automobil de a se opri. Conducătorul unității de transport aflat în stare de ebrietate a încetinit fără să oprească automobilul, ignorând cerințele legale ale polițistului. La un moment, șoferul a accelerat viteză de deplasare, astfel, acesta i-a prins un deget de la mâna stângă a polițistului în ușă din față a autoturismului. Ca urmare, inspectorul a fost tîrît din urma autoturismului cîțiva metri, fiindu-i pricinuite leziuni corporale care au necesitat îngrijiri medicale. La acest capitol legislația contravențională a Republicii Moldova, conține reglementări de sancționare loială, pentru acțiunile ilegale întreprinse împotriva polițiștilor, ce nu descurajează persoanele să jignească sau să agreseze angajații organelor de drept ,în consecință , să nu se subordoneze cerințelor legale ale acestora. Putem menționa următoarele articole din Codul Contravențional al Republicii Moldova care sancționează comportamentul agresiv și antisocial față de colaboratorul organelor de drept articolul 336 care prevede,, Nesubordonarea cu rea-voință dispoziției sau cererii legitime a procurorului, a ofițerului de urmărire penală, a ofițerului de informații și securitate, a angajatului cu statut special al Ministerului Afacerilor Interne, a altei persoane, aflate în exercițiul funcțiunii sau al datoriei obștești de asigurare a securității statului, de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității, se sancționează cu amendă de la 24 la 36 de unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 30 la 60 de ore., articolul 353 în care se menționează următoarele la aliniatul 1 „, Ultragierea colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept, adică jignirea premeditată a onoarei și demnității procurorului, ofițerului de urmărire penală, ofițerului de informații și securitate, angajatului cu statut special al Ministerului Afacerilor Interne, altei persoane, aflată în exercițiul funcțiunii sau al datoriei obștești de asigurare a securității statului, de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității, exprimată prin acțiune, verbal sau în scris, se sancționează cu amendă de la 6 la 15 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 40 la 60 de ore. ,, iar aliniatul 2 prevede „,Opunerea de rezistență procurorului, ofițerului de urmărire penală, ofițerului de informații și securitate, angajatului cu statut special al Ministerului Afacerilor Interne, unei alte persoane, aflată în exercițiul funcțiunii sau al datoriei obștești de asigurare a securității statului, de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității, se sancționează cu amendă de la 21 la 45 de unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 30 la 60 de ore sau cu arest contravențional de la 10 la 15 zile. ,, în acest sens este relevant și articolul 354 în care se menționează despre huliganismul nu prea grav ,, Huliganismul nu prea grav, adică acostarea jignitoare în locuri publice a persoanei fizice, alte acțiuni similare ce tulbură ordinea publică și liniștea persoanei fizice, se sancționează cu amendă de la 6 la 30 de unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 20 la 60 de ore. ,, [1] .Analizînd indicatorii statistici ai IGP [Anexa 1], pe parcursul anului 2010-2015 putem constata o permanentă creștere a contravențiilor săvîrșite în temeiul articolelor 336, 353,354 , din Codul Contravențional al Republicii Moldova, de exemplu pe baza articolului 336, în 2010 se înregistrau 7 fapte contravenționale în decursul unui an, în 2015 cifra s-a ridicat pînă la 862 de cazuri, un alt exemplu este în cazul articolului 353 , cînd în 2010 erau 6 cazuri, în 2015 erau înregistrate 2318 cazuri. Aceste cifre sunt îngrijorătoare, ceea ce trebuie să alarmeze organele competente în acest sens. Într-un comunicat al Poliției postat pe site-ul principal al acestei instituții se poate ușor de înțeles situația dificilă cu care se confruntă acesta categorie de angajați din cauza ultragierii și nesubordonării cu rea-voință ,, Polițiștii se confruntă zilnic în activitatea sa cu acte de nesubordonare a cerințelor legale ale acestora, inclusiv acte de ultragiere cu aplicarea violenței în adresa sa, fapt ce prezintă un

obstacol în menținerea ordinii de drept și asigurarea siguranței publice și rutiere. Prin urmare, scopul modificărilor propuse este de a asigura ordinea publică, prevenirea acțiunilor de ultragiure și nesubordonare și apărarea dreturilor și proprietăților funcționarilor publici sau persoanelor cu funcții de răspundere. Pe parcursul anului trecut, de către Poliție au fost întocmite 2305 procese verbale contravenționale pentru ultragiurea oamenilor legii, iar pentru nesubordonare cu rea-voință dispoziției sau cererii legitime a colaboratorilor de ocrotire a normelor de drept au fost întocmite 886 procese verbale. De asemenea, în perioada menționată, pentru amenințarea sau violența săvârșită asupra unei persoane cu funcție de răspundere sau a unei persoane care-și îndeplinește datoria obștească au fost pornite 151 cauze penale, în 66 din ele, victimele sunt polițiști. ”[10]

În continuare voi realiza o analiză juridică a celor patru elemente constitutive a contravențiilor prevăzute la articolul 336, 353, 354 din Codul Contravențional al Republicii Moldova. Contravenția de ultragiure, nesubordonare cu rea-voință dispoziției sau cererii legitime a colaboratorului organelor de ocrotire și huliganismul nu prea grav sunt niște contravenții complexe, având un obiect juridic protejat – relațiile sociale referitoare la respectul datorat autorității de stat, prin săvârșirea unei astfel de contravenții aducându-se atingere ordinii de drept. Astfel prin săvârșirea unei contravenții de ultragiure, sunt lezate în primul rând onoarea și demnitatea respectivelor categorii de persoane, viața, sănătatea și în al doilea rând statul și ordinea de drept. Obiectul general al acestor contravenții îl constituie totalitatea de relații sociale ocrotite de dreptul contravențional, care sunt prevăzute la articolul 2 din Codul Contravențional al Republicii Moldova. Obiectul generic al acestor contravenții îl constituie ordinea și securitatea publice. Putem constata că aceste contravenții au un obiect complex care este constituit din obiectul principal care este relațiile sociale cu privire la autoritatea de stat, sub a cărei egidă acționează funcționarii și obiectul secundar care este relații sociale cu privire la sănătatea persoanei. Obiectul material al acestor contravenții îl constituie corpul persoanei și bunurile acesteia. Putem constata că în cazul contravenției prevăzută la art 336 și 353, 354 din Codul Contravențional al Republicii Moldova subiect al contravenției este persoana fizică responsabilă care a împlinit vârsta de 16 ani. Aceste contravenții au un subiect pasiv care este Statul – apărător al ordinii de drept și un subiect activ- persoana cu funcție de răspundere –persoană publică care îndeplinește o funcție ce implică exercițiul autorității de stat. Legiuitorul considerând aceste contravenții cu un grad de pericol social mai ridicat admite sancționarea de la 16 ani a persoanei fizice, persoana juridică neputând fi sancționată pentru contravențiile enumerate mai sus. Totodată, ținând cont de latura subiectivă a contravenției analizate mai sus, aceasta se caracterizează prin intenție directă, acest lucru scoate în evidență faptul că această contravenție ar trebuie să fie incriminată și considerată infracțiune. Scopul urmărit de contravenient este unul special – sistarea exercitării activității de serviciu a persoanei cu funcție de răspundere ori al schimbării caracterului ei în interesul celui care provoacă violența sau al altei persoane. De cele mai multe ori, motivul contravenției constă în răzbunarea în legătură cu îndeplinirea de către persoana cu funcție de răspundere sau de către persoana care își îndeplinește datoria obștească a obligațiilor (datoriei) de serviciu sau obșteti. Un semn principal al laturii subiective în cazul contravenției de huliganism nu prea grav este că contravenientul dorește să se autoafirme prin ignorarea demnității altor persoane. Latura obiectivă a acestor contravenții se manifestă prin fapta cu un grad de pericol social ridicat caracterizată prin nesubordonarea cu rea-voință dispozițiilor sau cerințelor legitime a colaboratorului organelor de drept sau prin jignirea premeditată a onoarei și demnității acestuia sau opunerea de rezistență. Pe parcursul anilor au existat diferite propuneri cu privire la faptul că contravenția de ultragiure să fie eliminată din Codul Contravențional și să fie incriminată. Din punctul meu de vedere acest lucru nu ar produce efecte pozitive,

deoarece analizând articolul 14 din Codul Penal al Republicii Moldova ,putem constata că infracțiunea este o faptă prejudiciabilă, respectiv nu în toate cazurile fapta săvârșită ar putea să atingă acest grad prejudiciabil și persoana în asemenea situații nu ar putea să fie supusă răspunderii penale, respectiv v-a fi sancționată în conformitate cu Codul Contravențional, astfel respectându-se principiul legalității. Deasemenea este important să analizăm proiectul unei hotărâri de Guvern din 2019 prin care se propunea adoptarea unor amendamente la articolele 287 și 349 din Codul Penal al Republicii Moldova și articolele 336 ,353, 354 din Codul Contravențional. Aceste modificări legislative fiind propuse în contextul sporirii cazurilor de nesubordonare a cerințelor legale ale polițiștilor, ultragierea acestora, cauzării leziunilor corporale, ce denotă o stringentă necesitate de întreprindere a măsurilor urgente de ridicare a nivelului asigurării securității angajaților organelor de ocrotire a normelor de drept, implicit al polițiștilor. În acest proiect se propunea următoarele modificări la nivelul Codului Contravențional al Republicii Moldova, la articolul 336, se propunea modificarea sancțiunii, astfel de la „40 de u.c. pina la 60 de u.c.” se modifică cu „100 u.c. la 150 u.c.”, o altă propunere de modificare viza articolul 353, și prevedea faptul că acest articol să fie eliminat din legislația contravențională. O altă modificare ținea de articolul 354 prin care se propunea modificarea următoarelor texte de lege „ 10 u.c. la 50 u.c. ” se substituie cu „ 50 u.c. la 100 u.c. ” , iar textul „ 20 u.c. la 60 u.c.” se substituie cu textul „ 40 u.c. la 60 u.c. ” .[3] Analizînd aceste propuneri de modificări la nivelul Codului Contravențional putem constata că ele ar fi benefice, deoarece contravenientul atentează prin fapta sa asupra valorilor sociale ocrotite într-un stat de drept și anume orînduirea socială, iar sancțiunile stabilite în redacția actuală a acestor articole sunt blînde și disproporționate în raport cu fapta comisă. Un alt argument pro care ar susține aceste modificări legislative ar fi că conform art 32 din Codul Contravențional al Republicii Moldova sancțiunea are ca scop corectarea și reeducarea contravenientului, acest fapt fiind susținut și de unul dintre principiile ramurale care stau la baza legislației contravenționale – principiul corectării și reeducării contravenientului .

În acest sens, este relevantă legislația altor state cum ar fi de exemplu România, art articolul 257 „ Ultrajul „ aliniat (1) din Codul Penal prevede că , amenințarea săvîrșită nemijlocit sau prin mijloace de comunicare directă, lovirea sau alte violențe, vătămarea corporală, lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte ori omorul, săvîrșite împotriva unui funcționar public care îndeplinește o funcție ce implică exercițiul autorității de stat, aflat în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în legătură cu exercitarea acestor atribuții, se sancționează cu pedeapsă prevăzută de lege pentru acea infracțiune, ale cărei limite speciale se majorează cu o treime. Totodată, în conformitate cu aliniatul 4 al aceluiași articol, faptele menționate supra, comise asupra unui polițist sau jandarm, aflat în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în legătură cu exercitarea acestor atribuții, se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru acea infracțiune, ale căror limite se majorează cu jumătate .[8] În Estonia, conform articolului 274 din Codul Penal al Republicii Estonia , comiterea unui act de violență împotriva unui reprezentant al autorității de stat sau împotriva altei persoane care menține ordinea publică, în cazul în care este comis în procesul executării atribuțiilor de serviciu, se sancționează cu o pedeapsă pecuniară sau cu privațiune de libertate de pînă la 5 ani de închisoare. Potrivit articolului 275 din Codul penal al Estoniei, defăimarea sau insultarea unui reprezentant al autorității de stat sau altei persoane care menține ordinea publică, dacă sunt săvîrșite în procesul de executare a atribuțiilor de serviciu, se sancționează cu o pedeapsă pecuniară sau cu privațiune de libertate de pînă la 2 ani de închisoare, iar conform art 276 din Codul prenotat, nerespectarea ordinului legal emis de către reprezentantul autorității de stat se sancționează cu o pedeapsă în mărime de pînă la 200 de puncte de penalitate sau detenție.[6] Potrivit Codului Penal al Germaniei, pentru tulburarea ordinii publice cu

consecințe deosebit de grave (persoana are asupra sa o armă de foc , jefuiește sau cauzează prejudicii), se aplică pedeapsa cu închisoarea între 6 luni și 10 ani . [5]

Concluzii

Analizând toate cele menționate supra putem concluziona ca luând în considerație nivelul avansat de săvârșire a faptelor contravenționale pe art . 336 și 353 , 354 din Codul Contravențional al Republicii Moldova, este important să fie stabilite niște niște sancțiuni mai aspre, acest lucru fiind susținut de faptul că contravenientul prin fapta sa atentează la drepturile și libertățile colaboratorului organelor de drept, iar sancțiunile prevăzute de aceste articole sunt mult mai blânde în raport cu fapta săvârșită. În unul dintre studiile sale ,numit „ Delicte și pedepse „, Cesare Beccaria afirma „ ...pedeapsa trebuie să fie esențialmente una publică, promptă, necesară, cea mai slabă dintre pedepsele aplicabile în circumstanțele date, proporțională cu delictul și stabilită prin lege„. [4] Pornind de la această afirmație putem menționa că în acest sens este salutar proiectul hotărârii Guvernului privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art.287, 349; Codul contravențional – art.336, 353, 354) din 01.12.2019 prin care se propune pentru săvârșirea contravenției de nesubordonare cu rea-credință dispoziției sau cererii legitime a colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept să fie aplicată o amendă de la 100 până la 150 u.c. care este mult mai aspră comparativ cu reglementarea actuală care prevede o sancțiune de la 24 la 36 u.c. .

Resurse bibliografice:

1. Codul contravențional al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 16.01.2009. În vigoare din 31.05.2009.
2. Codul R. S. S. Moldova cu privire la contravențiile administrative, aprobat prin Legea R. S. S. Moldovenești din 29 martie 1985. În: *Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului R. S. S. Moldovenești*, 1985.
3. Proiectul Hotărârii Guvernului privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art.287, 349; Codul contravențional – art.336, 353, 354) din 01.12.2019).
4. Legea nr.320 din 27 decembrie 2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, Publicat: 01-03-2013.
5. Codul penal al Republicii Federale Germania din 13 noiembrie 1998. Publicat: M. Of. nr. I, pag. 3322.
6. Codul penal al Republicii Estonia, 6 iunie 2001. În vigoare din 1 septembrie 2002
7. Codul penal al Republicii Moldova, 18 aprilie 2002. În vigoare din: 12 iunie 2003
8. Codul penal al României, 21 iulie 1968. Republicat: 16 aprilie 1997
9. Pantea O., Antoci A. *Drept Contravențional*. Chișinău: CEP USM, 2020
10. Beccaria C. *Despre delicate și pedepse*. Traducere din italiană, notă asupra ediției și note de la Dana GRASSO. București Humanitas, 2007, p.137.
11. *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române* Chișinău ARC, 2007
12. [Juridicemoldova.md](https://juridicemoldova.md) [citat 07.12.2021]. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/5273/inasprirea-pedepselor-pentru-ultragiarea-politistilor-si-nesubordonarea-fata-de-acestia.html>
13. [Bizlaw.md](https://www.bizlaw.md) [citat 07.12.2021]. Disponibil: <https://www.bizlaw.md/pedepse-mai-dure-pentru-ultragiarea-politistilor-si-nesubordonarea-fata-de-acestia>
14. [Publika.md](https://www.publika.md) [citat 07.12.2021]. Disponibil: https://www.publika.md/caz-exceptional-in-ceadir-lunga-un-echipaj-al-politiei-de-patrulare-a-fost-batut-de-un-grup-de-tineri_2035761.html

15. Sancțiuni mai aspre pentru violența aplicată față de polițiști. [citat 07.12.2021].
Disponibil: <https://politia.md/ro/content/sancțiuni-mai-aspre-pentru-violența-aplicată-față-de-polițiști>
16. <https://dreptulladrepturi.weebly.com/1789-declara355ia-drepturilor-omului-35li-ale-cet259355eanului-franta-html>

Anexa: Cauze contravenționale. Date statistice.

Contravenții:

Art.	Cauze contravenționale					
	Anii					
	Competența Poliției Rutiere			Competența Inspectoratului Național de Patrulare		
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
336	7	11	4	267	643	862
353	6	10	16	1 139	2 161	2 318
354	4	4	8	10 146	19 022	26 697

Infrațiuni:

Infrațiuni care au fost săvârșite asupra angajaților poliției (victime)						
anul	art.349 Amenințarea sau violența săvârșită asupra unei persoanei cu funcție de răspundere sau unei persoane care își îndeplinește datoria obștească			art. 287 Huliganismul		
	înregistrate	trimise procurorului	trimise în judecată	înregistrate	trimise procurorului	trimise în judecată
2010	7	2	2	3	2	2
2011	24	14	10	10	6	5
2012	39	27	23	15	11	6
2013	13	9	8	4	4	3
2014	16	15	9	6	5	4
2015	6	6	2	8	4	3